

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΓΙΑΝΝΑΚΗ

ΟΡΦΕΩΣ ΛΙΘΙΚΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1982

A Orph. 5715 (2024.)

881.6)
OPF
FIA

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

138-178

234-260

ΟΡΦΕΩΣ ΛΙΘΙΚΑ

ΔΩΡΕΑ

Γ. Γαλανός

ΠΑΝ/ΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΣΠΟΥΔ: ΚΛΑΣΣ. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Copyright: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, 1982.

Εισηγητής: Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ.

Έκδοση και Διάθεση: Έκδοτικό Γραφείο ΣΤΕΦ. Δ. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ,
Όδός Ίπποκράτους 6, ΑΘΗΝΑ 143,
Τηλ. 3638343.

"Η Έγκρισις διδακτορικής διατριβής υπό τής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπι-
στημίου Ίωαννίνων δέν υποδηλοῦ ἀποδοχήν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως".
(Ν. 5343/32, ἄρθρ. 202/2).

125001

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αριθ. εισαγ. 125001

2 ΣΕΙΡΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ 2

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΓΙΑΝΝΑΚΗ

ΟΡΦΕΩΣ ΛΙΘΙΚΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1982

1912

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

OPPORTUNITIES

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

Μιά κριτική έκδοση τῶν Λιθικῶν , πού εἶναι καί τό καθαυτό ἀντικείμενο τῆς διατριβῆς αὐτῆς, ἦταν ἀπαραίτητη, ἀφοῦ ἡ τελευταία έκδοση, πού ἔγινε ἀπό τόν Eugen Abel πρὶν ἀπό ἑκατό περίπου χρόνια, δέν εἶναι δυνατό νά θεωρεῖται ἀκόμη ὡς ἡ τελευταία λέξη τῆς φιλολογικῆς ἔρευνας.

Ἡ εἰσαγωγή περιλαμβάνει τρία κεφάλαια: στό πρῶτο τίθεται τό πρόβλημα τοῦ ἀνώνυμου ποιητῆ καί τῆς ἐποχῆς κατὰ τήν ὁποία γράφτηκε τό ποιῆμα. Στό δεύτερο γίνεται προσπάθεια νά ἐνταχθεῖ τό ποιῆμα στή γραμματεία τῆ σχετική μέ τούς λόθους, δίδεται τό περιεχόμενο, ἡ δομή καί ὁ σκοπός τοῦ ποιήματος, μελετᾶται ἡ λογοτεχνική ἰδιομορφία καί οἱ πηγές του. Ἡ μελέτη τοῦ μέτρου, τῆς γλώσσας καί τοῦ ὕφους, πού γίνεται στό κεφάλαιο αὐτό, βοηθεῖ στή χρονολόγηση τοῦ ποιήματος καί στήν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου.

Στό πρῶτο μέρος τοῦ τρίτου κεφαλαίου τῆς εἰσαγωγῆς γίνεται ἡ παρουσίαση τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ ποιήματος: πρῶτα δίδεται μιᾶ σύντομη περιγραφή τῶν χειρογράφων καί ὕστερα γίνεται ἡ ταξινομήσή τους, ἡ ὁποία κλείνει μέ τό στέμμα τους. Στό δεύτερο μέρος γίνεται ἀναφορά στόν Τζέτζη, πού στά διάφορα ἔργα του παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπό τά Λιθικά , καί στό τρίτο γίνεται λόγος γιά τίς προηγούμενες ἐδόσεις, τίς κριτικές μελέτες καί τίς μεταφράσεις τοῦ ποιήματος.

Ἀκολουθεῖ τό κείμενο καί οἱ κριτικές παρατηρήσεις. Δόθηκε περισσότερο βάρος στήν κριτική ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τοῦ κειμένου, χωρίς νά παραλείπονται, ὅπου εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο, καί τά πραγματολογικά στοιχεῖα. Ἐπειδή ὡς τῶρα δέν ἔχει γίνει σοβαρός σχολιασμός τοῦ κειμένου, αἰσθανόμαστε τήν ὑποχρέωση νά καταπλαστοῦμε καί μέ αὐτόν πολύ σύντομα καί νά δώσουμε τή μετάφραση τοῦ ποιήματος, ἡ ὁποία θά βοηθήσει στήν πλήρη κατανόησή του. Ἐξάλλου,

ἀρχίζουν νά ἀποκτοῦν ἐπικαιρότητα τά βιβλία περὶ λύθων, ἀφοῦ ἀκόμη καί σήμερα ἡ Ἱατρικὴ χρησιμοποιεῖται καί πάλι τὶς θεραπευτικὰς ἰδιότητες τοῦ μαγνήτη.

Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση νά εὐχαριστήσω τοὺς καθηγητὰς τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας στό Πανεπιστήμιον τῆς Χαϊδελεβέργης, κκ. Michael von Albrecht καί Albrecht Dihle γιὰ τὶς συμβουλὰς καί τὶς ὑποδείξεις τους. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸν καθηγητὴ κ. Γεώργιο Σαββαντίδη, πού μὲ προθυμίᾳ μὲ βοήθησε πολλές φορές κατὰ τὴν ἐπίλυση παλαιογραφικῶν κυρίως προβλημάτων, καί τὸν ὑφηγητὴ κ. Δημήτριον Σακαλῆ, πού θυσίασε ἀρκετὸν ἀπὸ τὸν πολύτιμον χρόνον του, γιὰ νά συζητήσῃ μαζί μου τὰ διάφορα προβλήματα τῆς ἐργασίας μου.

Ἰδιαιτέρες εὐχαριστίες ὀφείλω στόν καθηγητὴ κ. Ἰωάννη Καμπύτση, πού εἶχε τὴν ὑπομονή νά διαβάσῃ τὸ χειρόγραφόν μου καί νά κάμῃ χρήσιμες παρατηρήσεις.

Εὐχαριστῶ ἀκόμη τὸν καθηγητὴ κ. Ἀντώνιον Θαβώρη, πού μὲ προθυμίᾳ διάβασε τὸ τμήμα τῆς ἐργασίας μου, πού ἀφορᾷ τὴν γλῶσσα καί τὸ ὄψος τοῦ ποιήματος.

Εἶναι μεγάλο, τέλος, τὸ χρέος μου στόν εἰσηγητὴ τῆς διατριβῆς μου καθηγητὴ κ. Μανόλη Παπαθωμόπουλο, ὁ ὁποῖος, πέρα ἀπὸ τὶς χρήσιμες βιβλιογραφικὰς ὑποδείξεις του, παρακολούθησε συστηματικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν πορεία τῆς ἐργασίας μου, μὲ συμβούλεψε γιὰ τὴν δομὴν τῆς καί μοῦ ἐπέτρεψε νά ἀξιοποιήσω τὴν πολύτιμη κείρα του, ἰδιαιτέρα στὰ προβλήματα τοῦ στέμματος, τῆς κριτικῆς καί τῆς ἀποκατάστασης τοῦ κειμένου.

Γ.Ν. Γιαννάκης

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
I. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ-ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ	9
II. ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ	19
1. Έπισκόπηση τής γραμματείας τής σχετικῆς μέ τούς λύθους	19
2. Περιεχόμενο, δομή καί σκοπός τοῦ ποιήματος	35
3. Ἡ λογοτεχνική ἔδμορφία τοῦ ποιήματος	44
4. Οἱ κηγές τοῦ ποιήματος	44
5. Μετρική	48
6. Γλώσσα καί ὕφος	64
III. Ἡ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	95
A. Ἡ χειρόγραφη παράδοση	95
1. Σύντομη περιγραφή τῶν χειρογράφων	95
2. Ταξιλόμηση - Στέμμα	106
B. Ἡ ἔμμεση παράδοση	119
Γ. Ἐκδόσεις, κριτικές μελέτες καί μεταφράσεις	121
α. Οἱ προηγούμενες ἐκδόσεις	121
β. Ἡ συμβολή τῶν ἄλλων φιλολόγων	127
γ. Οἱ μεταφράσεις	128
δ. Ἡ ἔκδοσή μας	129
SIGLA	136
ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ	138
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ	139
ΟΡΦΕΩΣ ΛΙΘΙΚΑ	141
ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	179
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	223
ΠΙΝΑΚΕΣ	232
1. Πίνακας κυρίων ὀνομάτων	232
2. Πίνακας λύθων	233
3. Πίνακας λέξεων	234

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Ὁ ἄγνωστος ποιητής - χρονολόγηση καί τίτλος τοῦ ποιήματος*

Ὁ Ἰωάννης Τζέτζης¹, τὰ χειρόγραφα τῶν Λιθικῶν², ὁ Γεώργιος Πλήθων³, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις⁴ καί οἱ ἐκδότες πρὶν ἀπὸ τὸν Τυγwhitt⁵ ἀποδίδουν τὰ Λιθικά στό μυθικό τραγουδιστὴ Ὀρφέα. Ὁ Κικέρωνας ὅμως ἀναφέρει μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλη, σύμφωνα μέ τὴν ὁποία δέν ὑπῆρξε ποτέ ποιητής μέ τὸ ὄνομα τοῦ Ὀρφέα⁶. Μόνη τῆς ἡ μαρτυρία αὐτῆ τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι ἀρκετὴ, κατὰ τὸν Seidenadel⁷, γὰρ νὰ γίνεαι φανερό ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Ὀρφέα ὡς συγγραφεὴ τῶν Λιθικῶν εἶναι ψευδώνυμο. Ἐκτός ἀπὸ τὴ μαρτυρία αὐτῆ, τὸ περιεχόμενον καί ἡ μορφή τοῦ ποιήματος φανερώνουν ὅτι αὐτὸ γράφτηκε σὲ πολὺ μεταγενέστερη ἐποχή, ὅπως θὰ φανεῖ παρακάτω.

Ὁ κριτικώτατος φιλόλογος Τυγwhitt εἶναι ὁ πρῶτος πού διατύπωσε καί θεμελίωσε τὴν ἄποψη ὅτι τὸ ποίημα αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰω. Τζέτζη πρέπει νὰ παραδιδόταν χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ του. Παρατηρεῖ μάλιστα ὁ Τυγwhitt ὅτι ὁποῖος ἄλλος, ἐκτός ἀπὸ τὸν Ἰω. Τζέτζη, θὰ ἔβρισκε τὰ Λιθικά χωρὶς τίτλο καί θὰ τὰ μελετοῦσε, δέν θὰ μπορούσε νὰ σκεφτεῖ ὅτι εἶναι δυνατό νὰ τὰ ἔχει γράψει ὁ Ὀρφέας⁸. Μαζὶ του συμφωνοῦν οἱ περισσότεροι μελετητές καί δέχονται ὅτι τὰ Λιθικά δέν ἔχουν καμία σχέση μέ τὸν Ὀρφέα⁹ καί ὅτι ἡ ἔρευνα πού ἀσχολεῖται μέ τίς μαρτυρίες τῆς Ἀρχαιότητος τίς σχετικὲς μέ τοὺς Ὀρφικούς καί μέ τὰ συγγράμματά τους πρέπει νὰ μὴν καταπιάνεται καθόλου μέ τὸ ποίημα αὐτό¹⁰.

Ὅπως θὰ φανεῖ καί παρακάτω, στή συζήτηση γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ποιητῆ, τὰ Λιθικά πρέπει νὰ πρωτοκυκλοφόρησαν ἀνώνυμα. Ποιὸς ὅμως βάπτισε τὸν ἀνώνυμο ποιητὴ καί τὸν ὀνόμασε Ὀρφέα; Ἀπὸ τὸν Τυγwhitt¹¹ κι ὕστερα, ὅπως ἀναφέραμε καί παραπάνω, οἱ πλεονεχτοὶ ἐρευνητὲς πιστεύουν ὅτι ὁ Ἰω. Τζέτζης εἶναι ὁ δωρητὴς τοῦ ὀνόματος. Τὸ λάθος αὐτὸ τὸ ἔκαμε ὁ βυζαντινὸς γραμματικὸς, κατὰ τὸν Τυγwhitt¹², γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο: πρέπει νὰ ἔπασσε στὰ χέρια του ἓνα βιβλίον τὸ ὁποῖον περιεῖχε μαζὶ μέ τὰ Λιθικά καί ἄλλα ἔργα ἀνώνυμα, ὅπως οἱ Ἐφημερίδες, οἱ Δωδεκαετηρίδες, ἡ Γεωργία κ.ἄ. Οἱ Ἐφημερίδες, πού πρέπει νὰ ἦταν τὸ πρῶτον στή σειρά ἔργο τῆς συλλογῆς αὐτῆς, εἶχαν ἀποδοθεῖ ἤδη στὸν Ὀρφέα. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔκαμε τὸν Ἰω. Τζέτζη νὰ θεωρήσει ἀνεπιφύλακτα καί τὰ ἄλλα ἔργα τῆς συλλογῆς ὡς ἔργα τοῦ Ὀρφέα. Πλεονεχτὴν ὅμως μᾶς φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Lobeck, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι τὸ λά-

* Οἱ ὑποσημειώσεις τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ δύνονται στίς σελίδες 15-18.

θος οφείλεται στο Λεξικό της Σούδας, όπου στο λήμμα 'Ορφεύς αναφέρεται¹³: "Ορφεύς ἔγραψε ... τελετάς' ὁμοίως δέ φασι καί ταύτας 'Ονομακρίτου' ἐν τούτοις δ' ἐστὶ περὶ λίθων γλυφῆς, ἧτις ὀγδοηκοντάλιθος ἐπιγράφεται". Τό ἔργο ὁμως Περὶ λίθων γλυφῆς, τὸ ὁποῖο δέν σώζεται, δέν ἔχει καμία σχέση μέ τὰ Λιθικά¹⁴. Δέν ἀποκλείεται, ἐντούτοις, τὸ ποιῆμα νά τὸ ἔχει ἀποδώσει στόν 'Ορφέα κάποιος προγενέστερος τοῦ 'Ιω. Τζέτζη, ὅπως πιστεύει ὁ Rose¹⁵. Πάντως, ὁ 'Ιω. Τζέτζης εἶναι ὁ πρῶτος πού παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπό τὸ ποιῆμα, χρησιμοποιώντας τὸ ὄνομα τοῦ 'Ορφέα¹⁶. Ὁ Μιχαήλ Ψελλός, ὁ ὁποῖος ζεῖ ἑκατὸ χρόνια πρὶν ἀπὸ τόν 'Ιω. Τζέτζη, δέν εἶχε ὑπόψη τοῦ τὰ Λιθικά, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἔργο του Περὶ λίθων δυνάμεων¹⁷. Ὅποιος καί νά εἶναι αὐτός πού συνέδεσε τὰ Λιθικά μέ τήν ὀρφική παράδοση, ἔκαμε λάθος, τή στιγμή πού οὔτε καὶ μιὰ λέξη τοῦ ποιήματος δέν ὑποδηλώνει ὅτι αὐτό μπορεῖ νά ἔχει κάποια σχέση μέ τοὺς 'Ορφικούς¹⁸.

Οἱ φιλόλογοι πού ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα τῆς χρονολόγησης τοῦ ποιήματος τοποθετοῦν χρονικά τόν ἄγνωστο ποιητὴ σέ δύο διαφορετικές ἐποχές, πού ἀπέχουν πολύ μεταξύ τους: ὁ D. Ruhken¹⁹, στηριγμένος στή γλώσσα τοῦ ποιήματος, καί ὁ G. Hermann²⁰ ἑξαίτιας τῶν νόμων τῆς μετρικῆς, τοὺς ὁποίους ἐφαρμόζει ὁ ποιητής, πιστεύουν ὅτι τὸ ποιῆμα πρέπει νά ἔχει γραφεῖ τόν πρῶτο αἰῶνα μ.Χ. Κατά τή γνώμη τους, οἱ στίχοι 68-74 τοῦ ποιήματος ὑποδηλώνουν τὸ διωγμὸ τοῦ Δομετιανοῦ ἐναντίον τῶν φιλοσόφων, γιὰ τόν ὁποῖο ἔχουμε μιὰ μαρτυρία τοῦ Δίωνα τοῦ Κάσιου²¹. Ἀντίθετα, ὁ Tyrwhitt²² καί ὁ Bernhardt²³, προβάλλοντας ἰσχυρότερα ἐπιχειρήματα, τοποθετοῦν χρονικά τὸ συγγραφέα στόν τέταρτο αἰῶνα μ.Χ.²⁴

Ὅπως διαπιστώνει ὁ Bernhardt²⁵ καί δέχεται ὁ Seidenadel²⁶, τὸ ἴδιο τὸ ποιῆμα προσφέρει ἐλάχιστα στοιχεῖα ἢ ὑπαυλιγμούς μέ χρονολογικὴ ἀξία, πού θά μπορούσαν νά βοηθήσουν στόν καθορισμὸ τῆς ἐποχῆς κατὰ τήν ὁποία γράφηκε. Καί οἱ δύο ἐπισημαίνουν τή μνεῖα τῆς ἐλεφαντίσσης στό στ. 51: "νοῦσον ἀταρτηρὴν ἐλέφαντος". Τὸ ὅτι μνημονεύεται στὰ Λιθικά ἡ ἀρρώστια αὐτὴ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ποιῆμα δέν μπορεῖ νά ἔχει γραφεῖ πρὶν ἀπὸ τόν πρῶτο αἰῶνα π.Χ., γιὰτί οἱ μαρτυρίες 'Ελλήνων καί Λατίνων συγγραφέων μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἡ ἐλεφαντίσση μεταφέρθηκε στή Δύση ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ ἀπὸ τίς χώρες τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς δύο τελευταίους προχριστιανικούς αἰῶνες. Καὶ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ εἶναι πού ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορά μέ τὸ ἑλληνικὸ τῆς ὄνομα²⁷. Ὁ Πλίνιος μάλιστα ἀναφέρει ὅτι τὰ κρούσματα τῆς ἐλεφαντίσσης στή Δύση ἔγιναν πρὸ συχνά κατὰ τόν πρῶτο αἰ. μ.Χ.²⁸ Στὴ Μ. Ἀσία καί στήν Ἑλλάδα δέν πρέπει νά ἐμφανίστηκε ἡ ἀρρώστια αὐτὴ πολύ νωρίτερα ἀπ' ὅ,τι

στή Δύση²⁹.

Τό ἔδωλο τό ποιήμα, ἐξάλλου, μᾶς δίνει ἓνα στοιχεῖο, πού φανερώνει ὅτι ὁ ποιητής ἔζησε σέ ἓναν ἀπό τούς πρώτους μεταχριστιανικούς αἰῶνες: στούς στίχους 68-81 διατυπώνονται παράπονα γιά τήν ἐξαφάνιση τῆς πίστης στούς ἀρχαίους θεούς καί γιά τούς διωγμούς ἐναντίον τῆς μαγείας. Ὅπως ἀναφέραμε ἤδη³⁰, ὁ Ruhnkens καί ὁ Hermann πιστεύουν ὅτι στούς στίχους αὐτούς ὁ ποιητής ὑπαινίσσεται τούς διωγμούς τοῦ Δομιτιανοῦ ἐναντίον τῶν φιλοσόφων. Ἀλλά, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Bernhardt³¹, γιά αὐτή τή γνώμη συνηγοροῦν οἱ στίχοι 68-69³², μόνο ἄν κοιτάξει κανεῖς τίς λέξεις καί τίποτε περισσότερο καί ἄν θελήσει νά περιορίσει τό χῶρο τῶν διώξεων μόνο στίς πόλεις καί στά χωριά τῆς Ἰταλίας. Ἄν ὅμως λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι ὁ Δομιτιανός δέν ἐδίωξε μόνο ἐθνικούς φιλοσόφους, ἀλλά καί χριστιανούς³³, τότε οἱ παραπάνω στίχοι δέν πρέπει νά ἀναφέρονται στούς διωγμούς, πού ἔγιναν τήν ἐποχή τῆς αὐτοκρατορίας του. Ἐξάλλου, ἡ θεουργία³⁴, ἔτσι ὅπως τή συναντοῦμε στά Λιθικά, ἀκμάζει κυρίως ἀπό τόν τρίτο ὡς τόν πέμπτο αἰῶνα μ.Χ.³⁵, ἐποχή κατά τήν ὁποία καί ὑφίσταται μεγάλους διωγμούς. Ἐπομένως οἱ παραπάνω στίχοι φαίνεται ὅτι ἀναφέρονται στήν περίοδο κατά τήν ὁποία ἡ ἐθνική θρησκεία γενικά ἔπρεπε νά παραχωρήσει μέ τή βία τή θέση της στό Χριστιανισμό, πού ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἶχε ἀποκτήσει τήν εὐνοια τοῦ κράτους³⁶. Ὁ διωγμός τῆς μαγείας ὡς θανάσιμος ἐγκλήματος ἐπικυρώνεται μέ νόμο γιά πρώτη φορά στά χρόνια τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κωνσταντίνου: συγκεκριμένα μάλιστα, στίς 25 Ἰανουαρίου τοῦ 357 ἐκδόθηκε διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορα αὐτοῦ, σύμφωνα μέ τό ὅποιο ἡ μαγεία τιμωρεῖται μέ ἀποκεφαλισμό³⁷.

Στό πρόσωπο τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἰδιαίτερα κατά τή διάρκεια τῆς αὐτοκρατορίας του (361-363 μ.Χ.), ξαναβρῖσκει ἡ ἀρχαία θρησκεία ἓνα θερμό ὑποστηρικτή³⁸, ἀλλά μόνο γιά λίγο διάστημα. Κι αὐτό γιατί στά χρόνια τοῦ Βάλη (364-378 μ.Χ.) ἐξαπολύεται ἄγριος διωγμός ἐναντίον τῶν φιλοσόφων: τό χειμῶνα τοῦ 371 πρὸς τό 372 μ.Χ., ὅταν μαθεύτηκε ὅτι στήν Ἀντιόχεια ἔγινε προσπάθεια ἀπό τούς ἐθνικούς νά προφητεύσουν ποιός θά διαδεχόταν τόν αὐτοκράτορα Βάλη μετά τό θανάτο του³⁹, ἀποκεφαλίστηκαν μερικοί φιλόσοφοι, ἀνάμεσα στούς ὁποίους συμπεριλαμβανόταν καί ὁ Μάξιμος⁴⁰, ὁ δάσκαλος καί ἔμπιστος τοῦ Ἰουλιανοῦ καί συγγραφέας τοῦ θεουργικοῦ ποιήματος Περὶ καταρχῶν⁴¹. Ὁ Tyrtwhitt⁴² νομίζει ὅτι ὁ ποιητής μέ τούς στίχους 73-74 τῶν Λιθικῶν ἀναφέρεται στό γεγονός τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Μάξιμου. Μέ τή γνώμη αὐτή συμφωνοῦν οἱ περισσότεροι ἐρευνητές. Μιά τέτοια ὑπόθεση ἔχει πολλές πιθανότητες νά βρῖσκεται κοντά στήν ἀλήθεια: ὁ ποιητής, ὅταν ἔγραφε τούς στίχους αὐτούς,

είχε ζωηρή στή μνήμη του τήν εικόνα τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ ἑνός θεουργοῦ μέ τό ἀνάστημα τοῦ Μάξιμου. Καί γενικότερα, οἱ διωγμοί, τοὺς ὁποίους ὑπαινύσσεται στοὺς στίχους 68-81, φανερώνουν τό κλίμα τῆς τρομοκρατίας πού ἐπικρατοῦσε κατά τή διάρκειά τῆς βασιλείας τοῦ Βάλη σ' ὀλόκληρη τήν αὐτοκρατορία καί ἰδιαίτερα στίς ἀνατολικές ἐπαρχίες τῆς⁴³. Ἔτσι ἐξηγεῖται τό ὅτι ὁ ποιητής θέλησε νά μένει στήν ἀνωθυμία, ἀλλά καί διαφωτίζεται τό περιεχόμενό τῶν στίχων 408-412, ὅπου ὁ ποιητής συγκρίνει τοὺς λίθους μέ τά βότανα καί βρῖσκει ὅτι οἱ πρῶτοι εἶναι ἀνώτεροι καί, θά λέγαμε, πιά ἀκύνδουνοι ἀπό τά βότανα⁴⁴. Καί τό γεγονός ὅτι ὁ ποιητής, προκειμένου νά παρουσιάσει τή διδασκαλία του γιά τίς θαυμαστές δυνάμεις τῶν λίθων, μιλάει μέ τό στόμα τοῦ θειοδόμαντα καί τοῦ Ἑλενου προϋποθέτει μιὰ ἐποχή τρομοκρατίας ὁμοιάμετήν ἐποχή τοῦ Βάλη. Ἐξάλλου, κατά τόν Bernhardt⁴⁵, ὁ πρῶτος μ.Χ. αἰώνας δέν ἔχει νά παρουσιάσει κάποια ἀξιόλογη ποιητική παραγωγή, πού νά μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τά Λιθικά, ἐνῶ ὁ τέταρτος αἰώνας, μέ τόν Κόλυτο Συμυρναῖο⁴⁶, τό Σωτήριχο κ.ἄ., προσφέρεται πιά πολύ γιά τή σύνθεση ἑνός τέτοιου ποιήματος. Ἐπίσης, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω⁴⁷, ἡ μετρική τοῦ ποιήματος, σέ συνδυασμό μέ τή μνεῖα τῶν διωγμῶν κατά τῆς μαγείας καί τόν ὑπαινιγμό γιά τόν ἀποκεφαλισμό τοῦ Μάξιμου, δέν ἐπιτρέπει νά τοποθετήσουμε χρονικά τό ποίημα στόν πέμπτο ἢ στόν ἕκτο αἰώνα, ὅπως προτιμᾷ ὁ Beck⁴⁸. Κι' αὐτό γιὰτί στά Λιθικά βρίσκουμε ἀκόμα τήν ἀρχαία δομή τοῦ ἐξάμετρου, ἐνῶ στό Νόννο⁴⁹ καί στοὺς μαθητές του ὁ στίχος αὐτός παρουσιάζεται μέ ὀρισμένη σχολαστική κανονικότητα, χωρίς νά ἔχει πιά τήν παλαιά του ζωντάνια⁵⁰.

Ἐπὶ αὐτῶν ἀκόμα καί κάποιο ἄλλο στοιχεῖο στό ποίημα: στοὺς στ. 699-700 διαβάζουμε: "Πρῶτα μέν οὖν σπένδοντας ἀναίμακτων ἐπὶ βωμῶν / -οὐ γάρ ἄγειν θέμις ἐστὶ θυηλὴν ἐμψύχοιο -". Ἄν δεχτοῦμε ὅτι στή φράση "οὐ θέμις ἐστὶ" ὁ ποιητής δίνει τή σημασία "δέν εἶναι νόμιμο", "εἶναι παράνομο" καί ὄχι τή σημασία "δέν ἐπιτρέπεται", τότε πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ὁ ποιητής κάνει ὑπαινιγμό γιά τήν κατάστασι πού ἐπικρατεῖ κατά τά χρόνια τοῦ Βάλη στίς ἀνατολικές ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας: ἐπιτρεπτόταν στοὺς ἔθνικούς νά κάνουν σπονδές, συμπόσια καί ἄλλες ἱεροτελεστίες, τοὺς ἀπαγορευόνταν ὅμως οἱ νυχτερινές συγκεντρώσεις καί οἱ θυσίες ζώων⁵¹. Ἀπεναντίας, στά χρόνια τοῦ θεοδόσιου Α' ἀπαγορευόταν στοὺς ἔθνικούς κάθε ἱεροτελεστία⁵².

Συνεπῶς, γιά τοὺς λόγους αὐτούς, ἐπιβάλλεται νά συμφωνήσουμε κι ἐμεῖς μέ τόν Tyrwhitt καί νά δεχτοῦμε ὅτι ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν δέν πρέπει νά ἔζησε οὔτε πρὶν ἀπὸ τόν Κωνσταντῖνο οὔτε πολύ ὕστερα ἀπὸ τό Βάλη. Πρέπει μάλιστα νά ἀνῆκε στόν κύκλο τοῦ Μάξιμου καί νά ἔγραψε τό ποίημα λίγο ὕστε-

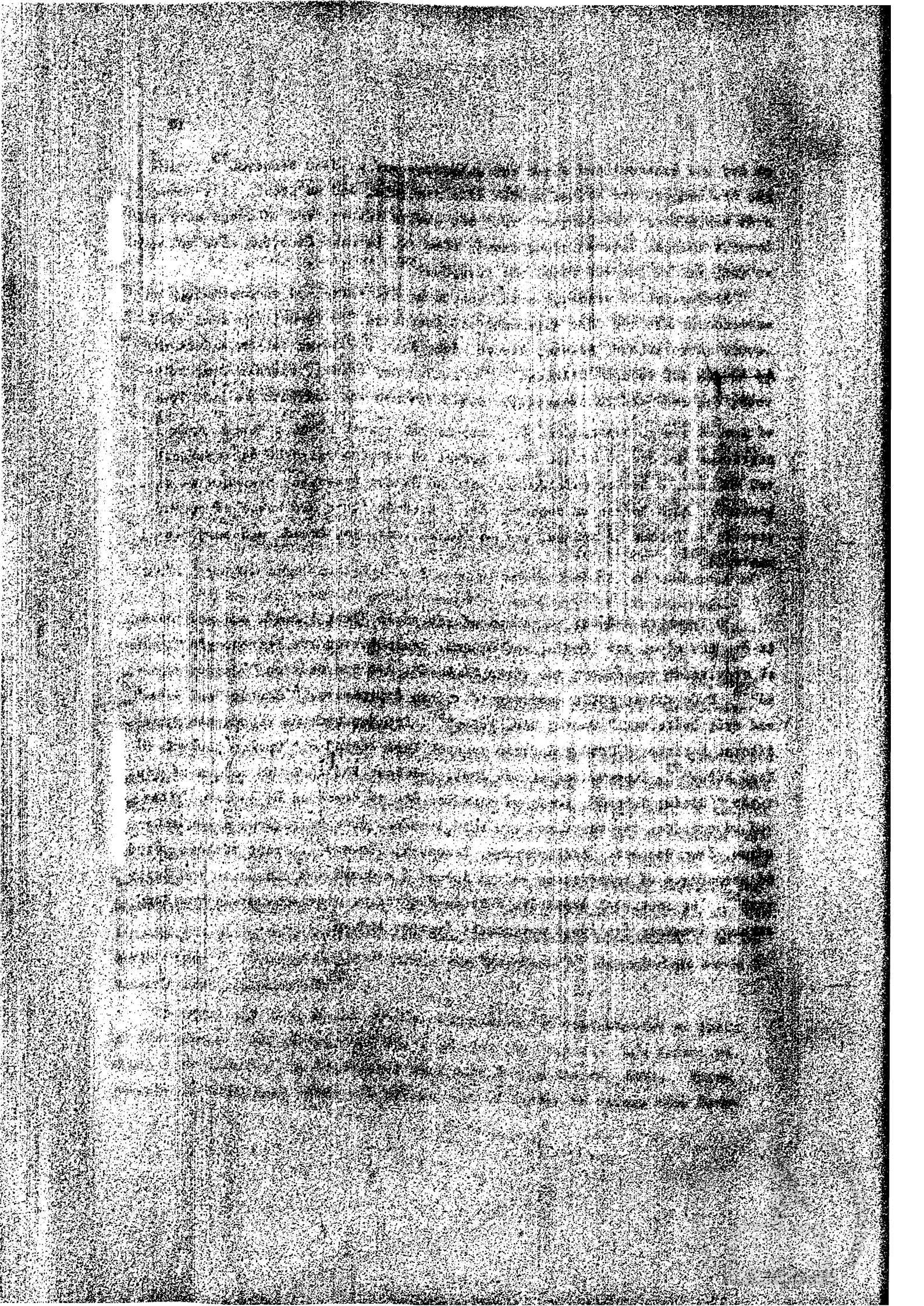

ρα από τόν αποκεφαλισμό αὐτοῦ τοῦ φιλοσόφου καί μεγάλου θεουργοῦ⁵³. Ἄτυχως δέν ὑπάρχει στό ποίημα κανένα ἄλλο στοιχεῖο, πού νά μπορεῖ νά βοηθήσει στήν ἀκριβέστερη χρονολόγησή του: δέν ἀπαντᾷ τίποτε, πού νά ἀφορᾷ εἴτε τήν ἱστορία κάποιας συγκεκριμένης ἐποχῆς εἴτε τήν ἱατρική ἐπιστήμη εἴτε τόν τρόπο ζωῆς καί τά ἦθη καί ἔθιμα τῶν συγχρόνων⁵⁴.

Κλείνοντας τό κεφάλαιο αὐτό, νομίζουμε ὅτι πρέπει νά προσπαθήσουμε νά καθορίσουμε καί τόν τόπο συγγραφῆς τοῦ ποιήματος. Ὁ Tygwhitt θεωρεῖ τόν ἀνώνυμο αὐτόν ποιητή Ἀσιάτη, ἐπειδή, ὅπως λέει, ὁ λόγος του ἀποκλίνει ἀπό τά ἀρχαῖα καί καθαρά Ἑλληνικά⁵⁵. Ὁ Seidenadel ἐπίσης, προβάλλοντας τό γεγονός ὅτι στό ποίημα ἀναφέρονται συχνά πρόσωπα καί πράγματα ἀπό τόν Τρωικό μυθικό κύκλο, συμπεραίνει ὅτι πατρίδα τοῦ ποιητῆ εἶναι ἡ Μικρά Ἀσία⁵⁶. Δεχτήκαμε ἤδη ὅτι οἱ στίχοι 73-74 πρέπει νά ἀναφέρονται στόν αποκεφαλισμό τοῦ Μάξιμου, ὁ ὁποῖος ἐκτελέστηκε μαζί μέ ἄλλους ἐπιφανεῖς Μικρασιάτες φιλοσόφους. Αὐτό πρέπει νά σημαίνει ὅτι ὁ ποιητής ἔζησε ἀπό κοντά τό φρικτό γεγονός καί ἔγραψε τό ποίημα, γιά νά ὑψώσει, ἔστω καί δειλά, μιά φωνή διαμαρτυρίας⁵⁷.

Ὁ Tygwhitt ἐκδίδει τό ποίημα μέ τόν τίτλο "Περὶ λίθων", μιά καί ἀπέδειξε ὅτι δέν εἶναι τοῦ Ὀρφέα, καί ὁ Abel, ἀκολουθώντας τόν Τζέτζη, χρησιμοποιοῦε στήν πρώτη του ἔκδοση τόν τίτλο "Λιθικά", ἐνῶ στή δεύτερη "Ὀρφέως Λιθικά"⁵⁸. Στίς πρῶτες τρεῖς ἐκδόσεις τό ποίημα ἐπιγράφεται "Ὀρφεύς Περὶ λίθων"⁵⁹ καί στίς ὑπόλοιπες "Ὀρφέως Περὶ λίθων"⁶⁰. Στά περισσότερα χειρόγραφα παραδίδεται ὁ τίτλος "Ὀρφέως ἀρίστου ποιητοῦ Περὶ λίθων" ἢ "Ὀρφέως ποιητοῦ τό Περὶ λίθων"⁶¹. Συμφωνώντας μέ τόν Abel, ἐκδίδουμε καί ἐμεῖς τό ποίημα μέ τόν τίτλο "Ὀρφέως Λιθικά", χωρίς νά σημαίνει ὅτι τό θεωροῦμε ὡς ὀρφικό. Ὁ Abel, γιά νά στηρίξει τήν προτίμησή του αὐτή, ἀναφέρει ὁμοίους τίτλους ἄλλων ποιημάτων, ὅπως: θηριακά, Ἀλεξιφάρμακα, Γεωργικά, Ὀφιακά⁶². Στούς τίτλους αὐτούς θά μπορούσαμε νά προσθέσουμε καί τά Λιθικά ἢ Λιθιακά τοῦ Διονύσιου τοῦ Περιγητῆ⁶³. Ἐς σημειωθεῖ ἀκόμα ὅτι ὁ Ψευδο-Πλούταρχος στήν πραγματεία του Περὶ ποταμῶν ἀναφέρει ὅτι ἐννιά συγγραφεῖς ἔγραψαν Λιθικά⁶⁴.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. παρακάτω σ. 119-121
2. Βλ. παρακάτω, σ. 96-106. Στά χειρόγραφα τοῦ ποιήματος παραδίδεται καί ἡ ὑπόθεσις τοῦ Μόσχου, ὁ ὁποῖος τό ἀποδίδει ἐπίσης στόν Ὀρφέα. Γιά τό Μόσχο βλ. παρακάτω, σ. 133, σημ. 33.
3. Ὁ Γεώργιος Πλήθων μνημονεύει τόν Ὀρφέα στό ἔργο του Συντομή περί τινῶν μερῶν τῆς ῥητορικῆς, 16: "Ὀράτω γοῦν πᾶς ὁ βουλόμενος καί τήνδε τήν βίβλον τήν μετρικήν χρονικήν, πρωτοτύπως μὲν, ἢ τὰς τέσσαρας τῆς διληγῆσως ἔχει ῥητορικᾶς ἀρετάς, καί σὺν αὐταῖς ἔπειτα τήν δεινότητα κατὰ ῥήτορα γράφοντα διὰ τῶν Ἑρμαϊκῶν ἀντρῶν, ὧν Ὀρφεύς λέγει, διαδραμόντα...". Τό ἔργο αὐτό ὁ D. Hoeschel τό ἀποδίδει στό Ματθαῖο Καμαριώτη: *Synopsis rhetoricae Matthaei Camariotae* 1595. Μὲ τόν ἴδιο τίτλο τό βρῖσκουμε καί στήν *Patrologia Graeca* τοῦ J.-P. Migne (τόμος 160, σ. 1021): *Incerti, at, ut videtur, Matthaei Camariotae Synopsis rhetoricae*. Στό Μ. Καμαριώτη τό ἀποδίδει ἐπίσης καί ὁ Chr. Aug. Lobeck, *Aglaophamus, Regimontii Prussorum*, 1829, τόμος I, σ. 376. Ὁ Chr. Walz ὁμοίως (*Rhetores Graeci*, τόμ. 6, σ. 544-598), στηριγμένος στό χειρόγραφο Par. 2926, πιστεύει ὅτι συγγραφέας τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι ὁ Γεώργιος Πλήθων καί τό ἐκδίδει μὲ τόν τίτλο πού παραθέσαμε στήν ἀρχή. Μὲ τήν ἀποψη αὐτή συμφωνοῦν ὁ E. Abel, *Orphei Lithica*, Berolini 1881, σ. 1 καί ὁ K. Κρουμπάχερ, *Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας*, μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, Ἀθήναι 1900, τόμος 2, σ. 89.
4. Βλ. Chr. Aug. Lobeck, ὁ.π., καί O. Kern, *Orphicorum Fragmenta*, Dublin/Zürich 31972 (=1922), σ. 67.
5. Βλ. Th. Tyrwhitt, *Περὶ λιθῶν*, Londini 1781.
6. Βλ. *De nat. deorum* I 38, 107: *Orpheum poetam docet Aristoteles nunquam fuisse*. Πβλ. O. Kern, ὁ.π., σ. 4, ἀπόσπ. 13, Iv. Linforth, *The Arts of Orpheus*, New York 1973 (=1941), σ. 161-164, W. Guthrie, *Orpheus and Greek Religion*, New York 1966, σ. 57-59.
7. Βλ. Karl Seidenadel, *Orpheus' Lithika*, Bruchsal 1876, σ. 3.
8. Βλ. Tyrwhitt, ὁ.π., σ. 6, σημ. 2.
9. Ἐντούτοις ὑπάρχουν καί ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, ὕστερ' ἀπὸ τῆ δημοσίευση τῆς ἀποφῆς αὐτῆς τοῦ Tyrwhitt, συνέχισαν νά θεωροῦν ὀρφικό τό ποιῆμα τῶν Λιθικῶν: ὁ Münter, βλ. Chr. Aug. Lobeck, ὁ.π., ὁ Μ. Στεφανίδης, *Ἡ ὀρυκτολογία τοῦ Θεοφράστου*, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 11, ἡ M. Lorenz, *Die okkulte Bedeutung der Edelsteine*, Leipzig 1922, σ. 5 καί ὁ F. A. Wright, *A history of Later Greek Literature*, London 1932, σ. 374. Ἐξάλλου, ὁ J. H. Krause, *Pyrgoteles oder die edlen Steine der Alten*, Halle 1856, σ. 6, πιστεύει ὅτι τό ποιῆμα τό ἔγραψε ὁ Ὀνομάκριτος τό 500 π.Χ.!
10. Βλ. G. Bernhardt, *Grundriss der griechischen Litteratur*, τόμος II¹, Halle 31867, σ. 409.
11. Βλ. ὁ.π., σ. IX καί Bernhardt, ὁ.π., σ. 424.
12. Ὁ.π., σ. X.
13. Βλ. Lobeck, ὁ.π., σ. 378. Ὁ καθηγητής Φ. Κακριδῆς ἔχει τῆ γνώμη ὅτι ἡ ψευδωνυμία ὀφείλεται καί στήν κρυφή πρόθεση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ νά τόν πᾶρουν γιά κάποιον καλιό σοφὸ δάσκαλο ὑποφῆτορα τοῦ Ἑρμῆ καί σὺ γ - χ ρ ο ν ο τ ῶ ν τ ρ ω ι κ ῶ ν .
14. Βλ. Val. Rose, *Damigeron de lapidibus*, *Hermes*, 9 (1875) σ. 477 καί Man. Ullmann, *Die Natur- und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, σ. 417.
15. Ὁ.π.
16. Βλ. παρακάτω σ. 119. Ἐμμεση παράδοση.

17. Βλ. I. Ideler, *Physici et Medici Graeci Minores*, I, Berolini 1841, σ. 244-247 καὶ F. de Mély, *Les Lapidaires de l' Antiquité et du Moyen Age*, II, Paris 1898, σ. 201-204 (τό κείμενο τό ἐκδίδει ὁ C.-E. Ruelle).

18. Βλ. Rose, ὁ.π., K. Ziegler, *RE XVIII*¹ (1939), στ. 1210 καὶ R. Keydell,

*RE XVIII*² (1942), στ. 1338.

19. Βλ. Abel, ὁ.π., σ. 3.

20. Βλ. G. Hermann, *Orphica*, Lipsiae 1805, σ. 676 καὶ 688.

21. Βλ. Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, βιβλ. LXVII, 13 "... ἄλλοι τε ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης τῆς κατὰ τὴν φιλοσοφίαν αἰτίας συχνοὶ διώλοντο, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἐξηλάθησαν αὐθις ἐκ τῆς Ρώμης".

22. Ὅ.π., σ. XI-XII.

23. Ὅ.π., σ. 423-424.

24. Τῆ γνώμη αὐτῆ τὴν ἔχουν υἱοθετήσει ὄλοι οἱ μεταγενέστεροι φιλόλογοι: βλ. G. Wiel, *De Lithicorum carmine*, Programm der Rheinischen Ritter-Akademie zu Bedburg, XXVI, Köln 1868, σ. 3-4, Rose, ὁ.π., σ. 479, Seidenadel, ὁ.π., σ. 3-5. E. Abel, ὁ.π., σ. 1-4. Th. Hopfner, *Griechisch-Ägyptischer Offenbarungszauber I* § 556 (ἐκδ. ἀπό τόν C. Wessely στή σειρά: *Studien zur Palaeographie und Papyruskunde*, τόμος XXI, 1921). Βλ. τοῦ ἴδιου τό ἄρθρο *Λιθικά*, *RE XIII*¹ (1926) στ. 766, W. Schmid - O. Stählin (Wil. von Christ's), *Geschichte der griechischen Literatur II*² München 1961 (= 61924), σ. 983, R. Keydell, *Die griechische poesie der Kaiserzeit (bis 1929)*, Bursian's Jahresbericht über die Fortschritte der klassischen Altertumswissenschaft, τ. 230 (1931) σ. 79, τοῦ ἴδιου: *Zu antiken Lapidarien*, *Byzantinisch-Neugriechischer Jahrbücher*, 16(1940), σ. 200 καὶ τό ἄρθρο του *Orphische Dichtung III. Lithika*, *RE XVIII*² (1942), στ. 1338, M. Wellmann, *Die Stein- und Gemmebücher der Antike*, Berlin 1935, σ. 87, K.-W. Wirbelauer, *Antike Lapidarien*, Dissertation, Würzburg 1937, σ. 7. J. Bidez -Fr. Cumont, *Les mages hellénisés*, Paris 1938, τόμος I, σ. 192, Ph. Schmidt, *Edelsteine*, Bonn 1948, σ. 41 καὶ Ἄνθ. Παπαδοπούλου, *Τό μαγικὸ δακτυλίδι, Ἄρχεῖον Πόντου*, τ. 13 (1948), σ. 26.

25. Ὅ.π., σ. 244.

26. Ὅ.π., σ. 3.

27. Ὁ Λουκρήτιος, ὁ ὅποιος πέθανε γύρω στὸ 55 π.Χ., γράφει στὸ κοῦμμά του (*De rerum natura VI 1114*): "*est elephas morbus, qui propter flumina Nili/gignitur Aegypto in media, neque praeterea usquam...*". Ὁ Qu. Serenus, *Liber medicinalis*, στ. 128-146, περιγράφει τὴν ἐλεφαντίαση καὶ δίνει καὶ διάφορες συνταγές γιὰ τὴ θεραπεία τῆς. Ὁ Πλούταρχος (*Συμποια* 8,9,371a) ἀναφέρει: "*φύλων ὁ ἰατρός διεβεβαίουτο τὴν καλουμένην ἐλεφαντίασιν οὐ πολλοῦ πᾶν χρόνου γνώριμον γεγονέναι ἢ μηδένα γάρ τῶν παλαιῶν ἰατρῶν τοῦ πάθους τούτου πεποιθῆσθαι λόγον, εἰς ἕτερα μικρά καὶ γλύσχυρα καὶ δυσθεώρητα τοῖς πολλοῖς ἐνταθέντας. Ἐγὼ δέ καὶ μάρτυν αὐτῶν παρεῖχον ἐκ φιλοσοφίας Ἀθηνόδωρον, ἐν τῷ προτέρῳ τῶν Ἐπιδημίων ἱστοροῦντα πρῶτον ἐν τοῖς κατ' Ἀσκληπιάδην χρόνοις οὐ μόνον τὴν ἐλεφαντίασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑδροφόβαν ἐκφανῆ γενέσθαι*".

28. Βλ. N.H. 26, 7 "*Diximus elephantiasim ante Pompei Magni aetatem non accidisse in Italia...*" καὶ λόγος παρακάτω (26,9): "*Tiberii Caesaris principatu inrepsit id malum, nec quisquam id prior imperatore ipso sensit, magna civitatis ambage, cum in edicto eius excusantis valetudinem legeret nomen incognitum*".

29. Βλ. Seidenadel, ὁ.π.

30. Βλ. παραπάνω σ. 10.

31. Ὅ.π., σ. 424.

32. "*ἐκ δ' οὐγε πτολίων τε καὶ ἀγρῶν ἤλασαν ἐσθλήν/-ᾶ δειλοῦ-σοφίην, Ἐριούνηλον ὑβρίζοντες*".

33. Ἀνάμεσα στοὺς χριστιανούς ἦταν καὶ ὁ ἐξάδελφός του Κλήμης. Βλ. Δίωνα Κάσσιο, ὁ.π., κεφ. 14 : "*... τὸν Κλήμεντα ὑπατεύοντα, καίπερ ἀνεψιόν ὄντα, καὶ γυναῖκα καὶ αὐτὴν συγγενῆ ἑαυτοῦ φλαοῦσαν Δομιτίλλαν ἔχοντα, κατέσφαξεν*".

ὁ Δομιτιανός". Βλ. καὶ Hieronymi Chronicon (ἔκδ. Schöne, σ. 160): "Secundus post Neronem Domitianus christianos persequitur..."

34. Γιά τή θεουργία βλ. παρακάτω σ. 79, σημ. 15.

35. Βλ. Th. Hopfner, Λεθικά, RE XIII¹ (1926), στ. 767.

36. Βλ. Seidenadel, ὁ.π., σ. 4.

37. Cod. Theod. IX 16,4(357 Ian. 25): "Nemo haruspicem consulat aut mathematicum, nemo hariolum. Augurum et vatum prava confessio conticescat. Chaldaei ac Magi et ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Etenim supplicium capitis feret gladio ultore prostratus, quicumque iussis obsequium denegaverit".

38. Βλ. R. Browning, The Emperor Julian, London 1975, σ. 159-186, G. Bowersock, Julian The Apostate, London 1978, σ. 66-93.

39. Βλ. Ἑρμείου Σωζομενοῦ, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία VI 35, 2 (ἔκδ. J. Bidez - G. Chr. Hansen, Berlin 1960, σ. 291): "Τινές γάρ, οἱ τῶν ἄλλων ἐν φιλοσοφίᾳ προφέρειν ἐνομίζοντο, πρὸς τὴν ἐκύδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δυσφοροῦντες ἐβουλευσαντο προμαθεῖν τὸν ἐφεξῆς Οὐάλεντι Ῥωμαίων ἡγησόμενον, μαντεύσασθαι τε παντοδακᾶς περὶ τούτου ἐχρήσαντο".

40. Βλ. Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου Rerum Gestarum Libri, 29, 1, 42: "Neque ita multo post Maximus ille philosophus, vir ingenti nomine doctrinarum ... Ephesum ad genuinam patriam ductus ibique capite truncatus, sensit docente periculo postremo, quaesitoris iniquitatem omnibus esse criminibus graviorem". Βλ. καὶ Ζωσίμου, Ἱστορία Νέα 4,15,1: "Πρῶτος μὲν οὖν τῶν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ γνωρῶμων ἀνήρητο Μάξιμος, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἐκ Φρυγίας Ἰλάριος..." καὶ Εὐναπίου, Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν 480, 6, 7: "πολλοὺς γὰρ προκατακόψας αἰτίους τε καὶ ἀναίτιους, καὶ τὸν Μάξιμον αὐτοῖς ἐπέσφαξε". Πβλ. καὶ Λιβανίου Βίος R 103-R 105,156 (ὁ.π., σ. 157-158). Πβλ. καὶ Otto Seeck, Geschichte des Untergangs der Antiken Welt, Stuttgart 1966 (= 1920), τ. 5, σ. 10 καὶ K. Praechter, Maximus(40), RE XIV²(1930), στ. 2566.

41. Πρόκειται γιὰ τὸ ποίημα ποὺ παραδίδεται μὲ τὸν τίτλο Γεωργία καὶ ποὺ ὁ Τζέτζης τὸ ἀπέδωσε κι αὐτὸ στὸν Ὅρφέα. Βλ. παρακ., σ. 9 (ἔκδ. Arp. Koehly, Parisiis 1862, σ. 103-114).

42. Ὁ.π., σ. 7.

43. Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλίνος περιγράφει μὲ τὰ κίτρινὰ καὶ μαύρα χρώματα τὸ κλίμα αὐτό. Βλ. ὁ.π. 29, 1, 41: "Deinde congesti innumeri codices et acervi voluminum multi sub conspectu iudicum concremati sunt, ex domibus eruti variis ut illiciti, ad leniendam caesorum invidiam ..." καὶ κίτρινὰ καὶ μαύρα (29,2,4): "Inde factum est per orientales provincias ut omnes metu similibus exurerent omnia: tantus universos invaserat terror". Πβλ. καὶ Tyrwhitt, ὁ.π., σ. IX, σημ. 6 καὶ Abel, ὁ.π., σ. 3.

44. Στὸ ποίημα περὶ βοτανῶν γίνεται τὸ ἀντίθετο: ἐξυμνοῦνται οἱ θεραπευτικὲς καὶ μαγικὲς δυνάμεις τῶν βοτάνων. Βλ. ἔκδ. Ernst Heitsch, Die griechischen Dichterfragmente der römischen Kaiserzeit, Göttingen 1964, τ. 2, σ. 23-38.

45. Ὁ.π.

46. Γιά τή σχέση τοῦ κοιμητῆ μὲ τὸν Κόλυτο Σμυρναῖο βλ. παρακάτω σ.90, σημ.210.

47. Βλ. Μετρική, σ.64.

48. Βλ. Bernhardt, ὁ.π.: "Weiter ging Beck, Addit. ad Fabr. I. p. 9: Equidem quinto aut sexto malim ea adscribi. Neque enim ita elegans est et vere graecum carmen, quin ea aetate potuerit confingi." Πβλ. καὶ Abel, ὁ.π., σ. 4.

49. Ὁ H. Bogner στήν κριτική του γιά τό βιβλίον τοῦ V. Stegemann, *Astrologie und Universalgeschichte*, Leipzig 1930 (Gnomon VII, 181, σημ. 1), παραβάλλει τούς στίχους 469-471 τῶν Λιθικῶν μέ τό στίχο 32,24 τῶν Διονυσιακῶν τοῦ Νόννου καί βρίσκει ὅτι ὁ Νόννος χρησιμοποίησε μιᾶ πηγῆ καί συγγενεῖ μετὰ τὰ Λιθικά.

50. Βλ. Seidenadel, ὁ.π., σ. 5.

51. Βλ. A. Nagl, Valens, RE VII^{A2} (1948), στ. 2135.

52. Βλ. A. Lippold, Theodosius I., RE suppl. XIII (1973), στ. 958.

53. Βλ. Keydell, ὁ.π. Ἐντούτοις, ὁ Ἄνθιμος Παπαδόπουλος, ὁ.π., γράφει ὅτι εἶναι πιθανό τὰ Λιθικά νά ἔχουν γραφεῖ στίς ἀρχές τοῦ τετάρτου αἰῶνα μ.Χ., χωρίς νά ἀναφέρει τούς λόγους πού τόν κάνουν νά ἔχει μιᾶ τέτοια γνώμη. Καί τόν ἰσχυρισμό τοῦ R. Herzog, ὅτι δηλαδή τό ποιῆμα γράφηκε τήν ἐποχῆ τοῦ Ἰουλιανοῦ, τόν ἀποκρούει ὁ Keydell (*Die griechische Poesie der Kaiserzeit* (1930-1939), *Bursian's Jahresbericht über die Fortschritte der Klassischen Altertumswissenschaft*, τ. 272 (1941), σ. 18), σημειώνοντας: "Weiter nimmt Herzog Einfluss der sogenannten orphischen Lithika auf das vorliegende Gedicht an, die er abweichend von der gewöhnlichen Ansicht nicht kurz nach der Hinrichtung des Maximus von Ephesos (371), sondern unter Julian ansetzt. Aber wenn H. von den Versen 70-74 der orph. Lithika sagt, sie gingen ganz klar nicht auf eine bestimmte Person, sondern nur auf die Magier im allgemeinen, so kann Ref. nur sagen, dass sie ihm ganz klar auf eine bestimmte Person zu gehen scheinen, und dass Maximus gemeint war, ist dann durchaus wahrscheinlich". Καί ὁ καθηγητής E. Χρυσός ἔχει τή γνώμη ὅτι τό ποιῆμα γράφηκε στά χρόνια τοῦ Θεοδοσίου Β' καί ἀργότερα, ἐπειδή τότε οἱ ὀπαδοί τῆς ἐθνικῆς θρησκείας ἔχουν περάσει στήν παρανομία. Ἀπεναντίας, ὁ καθηγητής Φ. Κακριδῆς χρονολογεῖ τό ποιῆμα στόν 3ο μ.Χ. αἰῶνα, σέ μιᾶ ἐποχῆ (3ος / 4ος αἰ.), ὅπου ὁ Λήμνος Φιλδοστρατος γράφει τή ζωῆ τοῦ 'μάγου' Ἀπολλώνου τοῦ Τυανέα καί ὁ Κόρινθος ὁ Σμυρναῖος φροντίζει νά ἀφανίσει τήν ταυτότητά του ἀπό τό ἔργο του πού ἔχει ὡς θέμα τή διήγηση τῶν τρωικῶν.

54. Βλ. Wiel, ὁ.π., σ. 4.

55. Ὁ.π., σ. XI.

56. Ὁ.π. Βλ. καί Keydell, *Die griechische Poesie der Kaiserzeit* (bis 1929), ὁ.π., τ. 230 (1931), σ. 79.

57. Ἀπό τόν τύπο φ υ γ έ τ η ν, μάλιστα, τοῦ στίχου 77 συνάγεται ὅτι ὁ ποιητής πρέπει νά γνώριζε τὰ συγκεκριμένα πρόσωπα πού διέπραξαν τό ἔγκλημα.

58. Γιά τίς τρεῖς αὐτές ἐκδόσεις βλ. παρακάτω, σ. 123-124, 125-127.

59. Βλ. παρακάτω, σ. 121.

60. Βλ. παρακάτω, σ. 122κ.κ.

61. Βλ. παρακάτω, σ. 141, στό κριτικό ὑπόμνημα.

62. Βλ. *Orphēi Lithica* κ.λπ., σ. 39.

63. Βλ. παρακάτω, σ. 26.

64. Βλ. παρακάτω, σ. 30.

II. Τ ό π ο ί η μ α*

1. Έ π ι σ κ ό π η σ η τ ή ς γ ρ α μ μ α τ ε ύ α ς τ ή ς σ χ ε - τ ι κ ή ς μ έ τ ο ύ ς λ ί θ ο υ ς

Λιθικά όνομάζονται τά βιβλία, στά όποια γίνεται λόγος για τύς όρυκτο-λογικές ιδιότητες τών πολύτιμων καί ήμιπολύτιμων λίθων καί για τύς μαγικές καί θεραπευτικές τους άρετές¹.

Στήν άρχαία καί προπάντων στήν άποκαλυπτική μαγεία οί λίθοι αύτου καίζουσι σημαντικό ρόλο. θεωροϋνται ίσχυρότεροι άπό τά φυτά, τά όποια μαραί-νονται καί ξεραίνονται κι έτσι χάνουσι τή δυναμή τους, ένω αύτου μένουσι άμε-τάβλητοι καί διατηροϋν, όσο ύπάρχουσι, τύς ιδιότητές τους. Η μαγική σκέψη θεώρησε τούς πολύτιμους λίθους φορεύς μυστικών δυνάμεων, οί όποτες ρυθμί-ζουσι τόν κόσμο καί τή ζωή². Βέβαια στό νά άποκτήσουσι αύτή τή σημασία τά πολύτιμα αύτά άντικείμενα, που ύπάρχουσι μέσα στά σπλάχνα τής Μητέρας-Γής, συνέβαλαν κατά κύριο λόγο ή λάμψη, ή σκληρότητα, τό χρώμα καί ή σπανιότητά τους. Όμως δέν θά άρκοϋσαν αύτά, άν ή φαντασία τών ανθρώπων δέν είχε συν-δέσει μέ τό αίσθητικό καί κάποιο θρησκευτικό βίωμα.

Πατρίδα αύτής τής πανάρχαιας πίστης στίς θαυμαστές δυνάμεις τών λίθων είναι ή Άνατολή³. Όλα τά άνατολίτικα παραμύθια μιλοϋν μέ θαυμασμό γι' αύ-τά τά πολύτιμα άντικείμενα. Ηδη ό Πλίνιος στή φυσική Ιστορία του χαρακτή-ρισε τήν Ίνδία, τήν Άραβία, τήν Αίγυπτο, τήν Αίθιοπία καί τήν Κύπρο ώς τύς χώρες, όπου βρίσκονται οί πολύτιμοι λίθοι⁴. Στίς χώρες αύτές άκμάζει ά-νέκαθεν, δίπλα στίς άλλες τέχνες, καί ή λιθουργία, ή τέχνη τής έπεξεργασίας τών πολύτιμων λίθων. Οί Αίγύπτιοι, άπό τά χρόνια τής πρώτης κιόλας δυναστεύ-ας, ήταν σέ θέση νά στολίζουσι τά διάφορα άντικείμενά τους μέ πολύτιμα πετρά-δια. Τό ίδιο έκαναν καί οί Άσσύριοι, οί Βαβυλώνιοι καί όσοι Χαλδαίοι είχαν ίερατικά καθήκοντα⁵. Άπό τόν Ηρόδοτο πληροφορούμαστε ότι κά-θε Βαβυλώνιος φοροϋσε δαχτυλίδι μέ σφραγιδόλιθο⁶. Όπως στούς άλλους λαούς τής περιοχής αύτής, έτσι καί στούς Έβραίους ήταν γνωστή άπό παλαιά ή λιθουργία, τήν όποία πίστευαν ότι τούς τήν είχε δαδάξει ό θεός⁷. Κι έτσι ένας άπό τούς άρχαιότερους μάρτυρες σχετικά μέ τούς λίθους καί τή λιθουργία είναι ή Παλαιά Διαθήκη, όπου συνυπάρχουσι οί συμβολικές καί οί ρεα-λιστικές άντιλήψεις τών Έβραίων για τά πολύτιμα αύτά άντικείμενα: ή χρησι-μοποίηση τών δώδεκα πολύτιμων λίθων, μέ έντολή του ίδιου του θεού, στό έπι-στήθιο του άρχιερέα⁸ φαίνεται ότι είχε άποφασιστική σημασία για τήν έκτίμη-ση, τήν όποία έτρεφαν γι' αυτούς οί Ίσραηλίτες τήν έποχή του Μωϋση κι άρ-γότερα οί χριστιανοί συγγραφείς⁹. Ο προφήτης Ίεζεκιήλ, στό έργο του όπου βρίσκονται περισσότερες άπό ό,τι σέ άλλους τούς άλλους προφήτες όπτασίες καί συμβολικές έκφράσεις, χρησιμοποιεϋ συχνά όνόματα πολύτιμων λίθων, για

* Οί ύποσημειώσεις του κεφαλαίου αύτου δίνονται στίς σελίδες 79-94.

νά δώσει μεγαλύτερη δύναμη και παραστατικότητα στις εικόνες του¹⁰.

Και στον ελληνικό χώρο είναι γνωστοί οι πολύτιμοι λίθοι από την εποχή του Κρητομυκηναϊκού πολιτισμού, ο οποίος είχε συνδεθεί από παλαιά με την Αίγυπτο. Αυτό τό μαρτυρούν τά εύρήματα στους τάφους τής Κρήτης και τών Μυκηνηών, στή Ρόδο και στήν Κύπρο¹¹. Στά χρόνια του Όμήρου οι Έλληνες γνώριζαν τό ήλεκτρο, όπως φαίνεται από όρισμένα χωρία τής Όδύσειας¹², όπου μνημονεύεται ό πολύτιμος αυτός λίθος.

Είναι πανάρχαια ή συνήθεια τής Άνατολής νά χρησιμοποιοῦνται ως φυλαχτά πάλι στά άλλα άντικείμενα, και οι πολύτιμοι λίθοι. Τή συνήθεια αυτή τήν καθιέρωσε ή μαγεία και οι διάφορες αρχαίες θρησκείες. Για τή μαγεία τό φως και τό χρώμα έχουν μεγάλη σημασία. Κι είναι γνωστό ότι τό φως ανακλάται πέφτοντας πάνω στά πολύτιμα πετράδια και τά κάνει νά σπινθηροβολοῦν μέ μύρια χρώματα. Στήν Άνατολή οι άνθρωποι λάτρευαν τόν ήλιο και τή σελήνη και χρησιμοποιούσαν τούς λίθους για λατρευτικούς σκοπούς και γι' αυτό άποτύπωσαν τίσ θρησκευτικές τους ιδέες στά πολύχρωμα αυτά άντικείμενα¹³.

Κοντά στους λαούς αυτούς πίστευαν και οι Έλληνες στις μαγικές δυνάμεις τών λίθων: στις διάφορες εποχές τής πνευματικής ιστορίας τους, πριν και πιο πολύ μετά τούς περσικούς πολέμους, γίνεται όλοένα και περισσότερο αισθητή μιá ανατολική επίδραση. Πρώτοι κληρονόμοι τών Χαλδαίων έγιναν οι Πέρσες¹⁴. Αυτόν είχαν επίδοση στή λεκανομαντεία, για τήν όποία χρησιμοποιούσαν ψήγματα από χρυσάφι, άσμη και πολύτιμους λίθους· είχαν αναπτύξει γενικότερα τή μαγεία και τή θεουργία¹⁵ έτσι, ώστε στις αρχές του πέμπτου αιώνα π.Χ. οι Έλληνες νά συνδέσουν τήν ιδέα του Πέρση ιερέα μέ τήν ιδέα του μάγου¹⁶. Μετά τούς περσικούς πολέμους, τόν πέμπτο και τόν τέταρτο αιώνα π.Χ., ό Έλληνισμός γνώρισε καλύτερα τίσ θρησκευτικές άντιλήψεις τών Περσών και τίσ διάφορες δοξασίες τους σχετικά μέ τούς πολύτιμους λίθους. Έτσι εξηγείται τό γεγονός ότι τά ελληνικά συγγράμματα, που αναφέρονται στή θεραπευτική και μαγική δύναμη τών πολύτιμων λίθων¹⁷ δέν φτάνουν πάνω από τόν πέμπτο αιώνα¹⁸: αρκετές μαρτυρίες για λίθους έχουμε στον Όρόδοτο, ο οποίος πρέπει νά γνώριζε πολλούς από αυτούς μέ ακρίβεια. Αυτός μνημονεύει τό σμάραγδο στο δαχτυλίδι του Πολυκράτη¹⁹, και φαίνεται νά είναι έπηρεασμένος από τίσ προλήψεις τίσ σχετικές μέ τίσ δυνάμεις τών λίθων²⁰, ενώ αναφέρει συχνά δαχτυλίδια μέ σφραγιδόλιθους, όπως για παράδειγμα τή "σφρηγίδα του Δαρείου"²¹, και περιγράφει τή στήλη από σμάραγδο, ή όποία βρισκόταν στο ναό του Όρακλή τής Τύρου και φώτιζε τή νύχτα σε μεγάλη απόσταση²².

Τά σωζόμενα ειδικά βιβλία για λίθους στηρίζονται σε παλαιότερα σημαντικά έργα, που χάθηκαν: Ό Πλίνιος²³ στο 36ο και 37ο βιβλίο τής φυσικής Ιστορίας του αναφέρει, ανάμεσα στους συγγραφείς που χρησιμοποιεί ως πηγές

του, και ένδεκα όνόματα συγγραφέων, οί όποιοι έγραψαν λιθικά. Κι ό Ψευδο-Πλούταρχος στο έργο του Περί ποταμών και όρων έπωνυμίας και τών έν αύτοίς εύρισκομένων²⁴ μνημονεύει έννιά τέτοιους συγγραφείς. Τόσο τά έργα πού σώζονται, όσο κι αυτά πού χάθηκαν, άντλοϋν από τά έργα τών μεγάλων μάγων τής 'Αρχαιότητας, του Ζωροάστρη και του 'Οσπάνη. Αυτό φαίνεται από τό γεγονός ότι σέ αρκετά από τά βιβλία για λίθους, ακόμη και σέ πολύ μεταγενέστερα, ό 'Οσπάνης και δίπλα σ' αυτόν ό Ζωροάστρης ό ίδιος όνομάζονται άθθεντίες σέ θέματα λιθολογίας. 'Ο δεύτερος μάλιστα έγραφε ένα έργο σχετικό μέ τή μαγική δύναμη τών λίθων²⁵. Τή σοφία τών Περσών αύτων μάγων τή μετέφερε στον έλληνικό χώρο ό Δημόκριτος από τά "Αβδηρα, όπως δέχονται όλοι οί άρχαιοι συγγραφείς. Γι' αυτόν οί μεταγενέστεροι συγγραφείς μάς πληροφοροϋν ότι έπισκέφθηκε τήν Αίγυπτο, τή Χαλδαία, τήν Περσία, τήν 'Ερυθρά θάλασσα και τήν 'Ινδία, όπου συναναστράφηκε τούς γυμνοσοφιστές²⁶. 'Από τόν Δημόκριτο είναι πιθανό νά έχει επηρεαστεί ό Βώλος ό Μενόδησιος, ό όποιος έζησε γύρω στο 200 π.Χ.²⁷: στη Σούδα (B 482) διαβάζουμε ότι έγραψε ένα έργο Περί συμπαθειών και άντιπαθειών λίθων κατά στοιχείων. 'Ο Βώλος συνέθεσε τό έργο του αυτό άντλώντας από τά συγγράμματα του Ζωροάστρη και του 'Οσπάνη από τήν Περσία, του Μάχου²⁸ από τή Φοινίκη, του Αίγύπτιου 'Απολλώβηχα και του 'Εβραίου Δάρδανου²⁹ και προσέφερε έτσι στους μεταγενέστερους πλούσιο και καινούργιο υλικό³⁰. Δέν φαίνεται ότι ό Βώλος παρουσίασε σκόπιμα πολλά έργα του μέ τό όνομα του Δημόκριτου.³¹

Οί φιλόσοφοι επίσης και οί φυσικοί έπιστήμονες τής άρχαίας 'Ελλάδας άσχολήθηκαν και μέ θέματα τής όρυκτολογίας και διατύπωσαν διάφορες παρατηρήσεις πού έκαμαν στους πολύτιμους λίθους. 'Ο Πλάτων έχει αρκετές γνώσεις σχετικά μέ τς όρυκτολογικές τους ιδιότητες, όπως φαίνεται από τς πληροφορίες πού συναντούμε εδώ κι εκεί στα έργα του. 'Αυτόσο δέν είναι άπαλλαγμένος από τς μαγικές προλήψεις για τς ενέρργειές τους. Στόν "Ιωνα³² μιλάει μέ άπλοϊκό τρόπο για τή θεία δύναμη του μαγνήτη. Τό μαγικό στοιχείο ύπάρχει επίσης και στην αφήγηση του Πλάτωνα για τή θαυμαστή δύναμη πού είχε τό χρυσό δαχτυλίδι του Γύγη, τό όποιο τόν έκανε άόρατο, κάθε φορά πού έστρεφε τό πετράδι προς τήν παλάμη του χεριού του³³. Στα έργα του βρίσκουμε ακόμα νά αναφέρεται ό σάρδιος, ό ίασπις, ό σμάραγδος και τό ήλεκτρο. Στόν 'Τύμαιο καταγίνεται μέ τήν προέλευση τών κοινών και τών πολύτιμων λίθων και μετάλλων³⁴. 'Όμως πρέπει νά σημειώσουμε ότι ό Πλάτων θύγει τήν όρυκτολογική πλευρά τών λίθων μόνο εύκαιριακά. 'Εξάλλου φαίνεται ότι έχει έγκαινιάσει στην ελληνική γραμματεία μιάν ειδική άλληγορική αξιολόγηση τών χρωμάτων και τών πολύτιμων άντικειμένων, τή στιγμή πού δέν μπόρεσε ούτε αυτός ούτε οί διαδοχοί του νά άπαλλαγούν από τήν επίδραση τής θεουργίας³⁵. Είναι χαρακτηριστικός ό φιλοσοφικο-μυστικιστικός τρόπος, μέ τόν όποιο περιγράφει ό Πλάτων τς

αίθέρεις κατοικίες του ὑπερέραν καί τῆς συνθήκης τῆς ἄλλης ζωῆς:σθῆν περιγραφή αὐτή τόν βοηθοῦν πολύ τό φῶς καί τά χρώματα τῶν κολύτιμων λίθων³⁶.

Ἀντίθετα, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ θεμελιωτής τῆς φυσικῆς ἱστορίας, πού μελέτησε ἀπό καθαρά ἐπιστημονική σκοπιὰ τά διάφορα φαινόμενα τῆς φύσης, προχώρησε καί στήν περιοχή τῆς ὀρυκτολογίας παρακέρα ἀπό τόν Πλάτωνα κι εἶναι βέβαιο ὅτι γνώριζε μεγαλύτερο ἀριθμό κολύτιμων λίθων ἀπό ὅ,τι ἐκεῖνος κι ὅτι ἤξερε νά διακρίνει τά χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα καί τῆς διάφορες ἰδιότητες τους μέ περισσότερη ἀκρίβεια. Δέν μποροῦμε, ὡστόσο, νά πούμε ὅτι τοῦ ἦταν ἄγνωστες οἱ σχετικές μέ τούς λίθους ἀντιλήψεις τῶν μάγων³⁷. Ἐνῶ δέν ἔχει γράψει, ὅσο μποροῦμε νά ξέρουμε, κανένα βιβλίο πού νά ἀφορᾶ ἀποκλειστικά τούς λίθους, στά σωζόμενα ἔργα του ἔχει θίξει καί αὐτήν τήν περιοχή τῆς ἐπιστήμης καί ἰδιαίτερα στά Μετεωρολογικά του³⁸. Ἐπίσης πολλοί λίθοι μέ τῆς μαγικές καί θεραπευτικές ἰδιότητες τους ἀπαντοῦν στό ψευδοαρσινότοτελο ἔργο Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων³⁹. Καί τό ἔργο Περὶ λίθων, πού φέρει τό ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλη καί σώζεται μεταφρασμένο ἀπό τά Ἑλληνικά στήν ἀραβική καί ἐβραϊκή γλώσσα κι ἀπό αὐτές στή λατινική, περιέχει-στό μεγαλύτερο μέρος του - μαζί μέ τήν περιγραφή τῶν φυσικῶν καί χημικῶν ἰδιοτήτων τῶν λίθων καί πληροφορίες γιά τήν προέλευση καί τῆς θεραπευτικές καί μαγικές δυνάμεις τους⁴⁰. Τό ἔργο αὐτό ὅμως, ὅπως ἔχει δείξει ἡ ἔρευνα⁴¹, δέν ἔχει καμία ἀπολύτως σχέση μέ τόν Ἀριστοτέλη: ἔχει συνταχθεῖ στήν ἀραβική γλώσσα κατὰ τό πρῶτο μισό ἢ κατὰ τά μέσα τοῦ ἔνατου αἰ. μ.Χ.⁴² Στήν πραγματικότητα, δέν πρόκειται γιά αὐτοτελές ἔργο, ἀλλά γιά παρατηρήσεις πάνω στά διάφορα τμήματα κάποιου βιβλίου⁴³. Ὁ Rose δέχεται, ἔστω καί μέ ἐπιφύλαξη, τήν ὑπαρξη ἑνός ἑλληνικοῦ προτύπου, ἀπό τό ὁποῖο ἀπορρέει τό ἀραβικό κείμενο⁴⁴. Ὁ Ruska, ἐξάλλου, ἔχει διατυπώσει τήν ἄποψη ὅτι τό βιβλίο αὐτό δέν πρέπει νά γράφτηκε στό Βυζάντιο, ἀλλά σ' ἕνα ἀπό τά κέντρα τῶν συρο-περσικῶν σπουδῶν⁴⁵. Ὁ λόγος πού αὐτό ἀποδόθηκε στόν Ἀριστοτέλη, πρέπει νά εἶναι τό γεγονός ὅτι τό τρίτο βιβλίο τῶν Μετεωρολογικῶν του κλείνει μέ τή δήλωση ὅτι θά πρέπει στή συνέχεια νά συζητηθοῦν τό καθένα χωριστά τά εἶδη τῶν ὀρυκτῶν⁴⁶, πράγμα πού δέν γίνεται τελικά. Κι ἔτσι ἔρχεται τό Περὶ λίθων νά καλύψει ἕνα κενό. Κι ἂν δεχτοῦμε ὅτι αὐτό δέν ἔπαιξε κανένα ρόλο, φτάνει τό γεγονός ὅτι ὁ Σταγειρίτης φιλόσοφος ἔγραψε βιβλία γιά τά ζῶα καί γιά τά φυτά. Αὐτό ἔδινε τή δυνατότητα στόν ἄγνωστο λόγιο τοῦ μεσαίωνα, ὁ ὁποῖος θέλησε νά κυκλοφορήσει τό ἔργο του μέ τό ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλη, νά γίνεαι πιστευτός. Πῶς ἦταν δυνατό ὁ φιλόσοφος αὐτός νά μή γράψει κι ἕνα βιβλίο γιά τό τρίτο μέρος τῆς φύσης, δηλαδή γιά τά ὀρυκτά; Ἕνας ἄλλος λόγος, γιά τόν ὁποῖο ἀποδόθηκε τό βιβλίο αὐτό στόν Ἀριστοτέλη, πρέπει νά εἶ-

ναι καί τό γεγονός ὅτι αὐτό περιγράφει πολλούς θαυμαστούς λίθους, οἱ ὅποιοι ἀπαντοῦν καί στό λογοτεχνικό κύκλο τῶν μεταγενέστερων παραδόσεων γιά τό Μεγάλο Ἀλέξανδρο⁴⁷. Αὐτή ἡ ὁμοιότητα μπορούσε νά θεμελιώσῃ γερά τή γνώμη ὅτι ὁ δάσκαλος τοῦ Μακεδόνα βασιλιᾶ ἦταν ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου Περὶ λίθων.

Οἱ ὀρυκτολογικῆ παρατηρήσεις τοῦ Ἀριστοτέλη βρῆκαν συνεχιστική τό μαθητή του, τό Θεόφραστο. Αὐτός ἔγραψε βιβλία σχετικά μέ τήν ὀρυκτολογία, τά ὅποια ὁμως χάθηκαν⁴⁸. Σώζεται μόνο ἡ μικρή πραγματεία του Περὶ λίθων, ἡ ὁποία δέν πρέπει νά εἶναι μιᾶ συλλογή ἀπό ἀποσπάσματα τοῦ μεγάλου ἔργου του γιά τούς λίθους, τό ὅποιο χάθηκε, ἀλλά πρέπει νά ἦταν ἀπό τήν ἀρχή ἓνα μικρό ἔργο του⁴⁹. Ἀπό αὐτή τήν πραγματεία μπορεῖ νά συμπεράνει κανεὶς τί λογῆς θά ἦταν, ἂν ὑπῆρχε, ἓνα ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλη σχετικό μέ τούς λίθους. Ἐν συγκριθεῖ μέ τό ψευδοαριστοτέλειο ἔργο, ἡ πραγματεία τοῦ Θεόφραστου διακρίνεται γιά τήν ἐπιστημονική της νηφαλιότητα, τόσο πού νά δικαιολογεῖ τό ὅτι τοῦ ἔχει ἀποδοθεῖ ὁ τίτλος τοῦ πατέρα τῆς ὀρυκτολογίας⁵⁰, μιᾶ καί εἶναι τό μόνο καθαρά ὀρυκτολογικό ἔργο, πού μᾶς σώζεται ἀπό τήν Ἀρχαιότητα πάλι στά Μετεωρολογικά τοῦ Ἀριστοτέλη⁵¹. Ὁ Θεόφραστος παραθέτει μόνο τῆς ξερῆς καί ἐμπειρικῆς παρατηρήσεις του γιά τούς λίθους. Στήν ἀρχή ἐξετάζει τούς λίθους γενικά ἀπό γεωλογική καί ὀρυκτολογική ἄποψη καί διακρίνει ὡς πρώτη ὕλη τῶν μετάλλων καί τῶν λίθων τό νερό καί τό χῶμα⁵². Ξεχωρίζει ἐπίσης τά ὀρυκτά σέ μέταλλα καί λίθους, ἀνάλογα μέ τό ἂν καίγονται ἢ ὄχι στή φωτιά. Στή συνέχεια ἀναφέρει τούς λίθους, οἱ ὅποιοι χρησιμοποιοῦνταν ὡς σφραγιδολιθοί. Ὡς πρὸ ἀξιολόγους - πάλι στό σμάραγδο - θεωρεῖ τόν ἀμέθυστο, τό σάρδιο, τόν ἀχάτη, τόν Ἰασπη, τόν ὄνυχα, οἱ ὅποιοι βρίσκονται ὅλοι τους μέσα σέ κοινούς λίθους, ἀπό ὅπου τούς βγάζουν οἱ λιθωρύχοι. Ἀναφέρει ἀκόμα τόν ἄνθρακα καί τόν ἀδάμαντα. Στούς πολύτιμους λίθους συνυπολογίζει καί τά μαργαριτάρια. Στό τέλος τῆς πραγματείας γίνεται λόγος γιά τά κοράλλια. Ὁ λυγούριος λίθος ἀποτελεῖ ἐξαίρεση στό βιβλίο αὐτό: Ὁ Θεόφραστος δίνει τήν περιγραφή τοῦ λίθου αὐτοῦ στηριγμένος στή μαρτυρία τοῦ Διοκλῆ ἀπό τήν Κάρυστο⁵³: ἀναφέρει τήν ἐλκτική δύναμή του καί παρατηρεῖ ὅτι τό εἶδος τοῦ λίθου πού δημιουργεῖται ἀπό τά οὖρα τοῦ ἀρσενικοῦ λυγγός εἶναι καλύτερο ἀπό ἐκεῖνο τοῦ θηλυκοῦ. Ἐξάλλου ἡ παρατήρησή του, ὅτι ὁ σμάραγδος, ἐπειδὴ ἔχει τό χρῶμα τοῦ νεροῦ, κάνει καλό στά μάτια κι ὅτι γι' αὐτόν τό λόγο οἱ ἄνθρωποι τόν φοροῦν στά δαχτυλίδια τους, ὥστε νά τόν κοιτάζουν⁵⁴, εἶναι σωστή, διότι τό πράσινο χρῶμα ξεκουράζει τά μάτια⁵⁵. Εἶναι πιθανό ὁμως νά ἀπηχεῖ τήν πλίστη ὅτι προστατεύει ἀπό τό κακό μάτι, ἡ ὁποία εἶναι ζωντανή ἀκόμα καί σή-

μερα⁵⁶. Ἀλλιῶς δέν γίνεται κουθενά ἄλλοῦ λόγος γιά θεραπευτικές καί μαγικές δυνάμεις τῶν λίθων. Ὁ αὐστηρά ἐμπειρικός χαρακτήρας τοῦ ἔργου αὐτοῦ μᾶς κάνει νά πιστεύουμε ὅτι καί τό μεγάλο ἔργο Περὶ λίθων τοῦ θεόφραστου, τό ὁποῖο δέν σώζεται, δέν εἶναι δυνατό νά ἀναφερόταν στίς θαυμαστές ιδιότητες τῶν λίθων.

Σέ ἀραβικά βιβλία γιά λίθους ἀπαντοῦν παραθέματα ἀπό ἓνα βιβλίον Περὶ λίθων θεόφραστου, ὅπου παρουσιάζονται οἱ μαγικές καί θεραπευτικές ιδιότητές τους. Ὁ Ullmann παρατηρεῖ ὅτι δέν εἶναι δυνατό νά προέρχονται ἀπό τό θεόφραστο παρόμοιες ἀφηγήσεις κι ἔτσι δέχεται ὅτι κατὰ τή μεταγενέστερη ἑλληνιστική ἐποχή γράφτηκε καί κυκλοφόρησε μέ τό ὄνομα τοῦ θεόφραστου ἓνα βιβλίον γιά λίθους, δηλαδή ἔγινε κάτι παρόμοιο μέ τό Περὶ λίθων τοῦ Ἀριστοτέλη. Ἀπό τό ψευδοθεόφραστο αὐτό ἔργο δέν σώζεται τίποτε στά Ἑλληνικά, ἐνῶ ἀπό τήν ἀραβική μετάφρασή του σώθηκαν μόνο λίγα ἀποσπάσματα⁵⁷.

Ἐνῶ ὁ Ἀριστοτέλης καί γενικότερα οἱ Περιπατητικοί εἶχαν ἀναπτύξει ὀρθολογικά καί ἐμπειρικά τή λιθολογία ὡς φυσική ἐπιστήμη, ὅπως τή ζωολογία καί τή φυτολογία, στήν Αἴγυπτο κατὰ τούς χρόνους τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου οἱ ἄνθρωποι προσπαθοῦσαν νά ἐρευνήσουν τίς θαυματουργικές δυνάμεις τῆς ὀργανικῆς καί ἀνόργανης φύσης, δηλαδή τίς ἀπόκρυφες ιδιότητές της. Αὐτοῦ δέχονταν ὅτι τά πράγματα στή φύση σχετίζονται μεταξύ τους μέ τή συμπάθεια καί τήν ἀντιπάθεια κι ὅτι αὐτές οἱ σχέσεις εἶναι πού προκαλοῦν ἢ θεραπεύουν τίς ἀρρώστιες καί φέρνουν τήν εὐτυχία ἢ τή δυστυχία⁵⁸. Κι ἔτσι ἡ ὀρυκτολογία καλλιεργεῖται τήν ἐποχή αὐτή ὡς ἓνας κλάδος τῆς φαρμακολογίας κι ἔχει ὡς σκοπό της τήν τεχνητή παραγωγή πολύτιμων λίθων, τήν περιγραφή τῶν ὀρυκτῶν καί τῶν τόπων ὅπου αὐτά ἀπαντοῦν, τόν τρόπο τῆς ἐξόρυξής τους καί τή μελέτη τῶν θεραπευτικῶν καί μαγικῶν ιδιοτήτων τους. Οἱ ιδέες αὐτές κυριάρχησαν σέ ὅλη τή λογοτεχνία τῆ σχετικῆ μέ τούς λίθους τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καί τῆς μεταγενέστερης Ἀρχαιότητος. Τό χαρακτηριστικό αὐτῆς τῆς λογοτεχνικῆς τάσης εἶναι ἡ ἀπουσία ἑνός ὀλοκληρωμένου θεωρητικοῦ θεμελίου. Μόνο ὁ Νεοπλατωνισμός δημιούργησε ἀργότερα ἓνα θεωρητικό ὑπόβαθρο γιά τή διδασκαλία τῆ σχετικῆ μέ τίς ἀπόκρυφες ιδιότητες τῶν λίθων, τῶν φυτῶν καί τῶν ζώων⁵⁹.

Ὁ πρῶτος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς λογοτεχνίας εἶναι ὁ Σώτακος, ὅπως μπορούμε νά συμπεράνουμε ἀπό τόν Πλίνιο⁶⁰, πού τόν χαρακτηρίζει ὡς ἓναν ἀπό τούς ἀρχαιότερους συγγραφεῖς⁶¹. Μέ τό βιβλίον του Περὶ λίθων ἐγκαυσιάζει τή λογοτεχνία αὐτή, πού γύρω στό 200 π.Χ. ἔχει γίνει ἀποδεκτὴ ἀπό τούς Νεοπυθαγόρειους τῆς Ἀλεξάνδρειας⁶² καί πού βρίσκει συνεχιστές στήν Ἀνατολή καί στή Δύση καί κυριαρχεῖ ὡς καί τό μεσαίωνα, ὅπως θά φανεῖ στή συνέχεια αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου. Ἀπό τά Λιθικά τοῦ Σώτακου, ὁ ὁποῖος πρέπει νά ἔζησε

στά τέλη τοῦ τέταρτου ἢ στίς ἀρχές τοῦ τρίτου αἰώνα π.Χ., σώζονται ὀκτώ παραθέματα: τό ἕνα βρίσκεται στό ἔργο 'Ἱστορίαι θαυμάσιαι τοῦ 'Απολλώνιου⁶³, ὅπου περιγράφεται ὁ καρύστιλος λίθος σύμφωνα μέ τό Σώτακο. Τά ὑπόλοιπα τά παραθέτει ὁ Πλίνιος στή φυσική 'Ἱστορία του⁶⁴. 'Από τά ἀποσπάσματα αὐτά μπορούμε νά συμπεράνουμε ὅτι ὁ Σώτακος γνώριζε μέ ἀκρίβεια τά ὄρυκτά, περισσότερο κι ἀπό τό θεόφραστο⁶⁵. φαίνεται ἀκόμη ὅτι προσπάθησε νά τά ταξινομήσει, ὅτι ἔδωσε ὀνόματα σέ πολλά εἴδη κι ὅτι ἀνέφερε τή χρησιμότητά τους γιά τήν ἰατρική καί τή μαγεία, δίνοντας συνάμα ἀκριβεῖς πληροφορίες γιά τή γεωγραφική προέλευση τῶν λίθων. 'Ἡ ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν του ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ὁ Σώτακος ταξίδεψε καί γνώρισε ἀπό κοντά τούς τόπους, ὅπου βρίσκονται οἱ λίθοι, τούς ὁποίους περιγράφει⁶⁶.

Μέ τόν ἴδιο τρόπο ἔχει πραγματευτεῖ γιά τούς λίθους κι ὁ Βαβυλώνιος ἀστρονόμος Σουδίνης, πού ἔζησε στά τέλη τοῦ τρίτου αἰώνα π.Χ. κι ἔδρασε στήν αὐλή τοῦ "Ατταλου τοῦ Α'⁶⁷.

Στό δεύτερο μισό τοῦ δεύτερου αἰώνα π.Χ. θά πρέπει νά ἔγραφε σέ ἑλεγκτικό μέτρο τόν Περίπλου του ὁ Ζηνόθεμις, ὁ γεωγράφος. 'Από τό ποιήμα του αὐτό εἶναι δυνατό νά προέρχονται καί τά ἀποσπάσματα πού βρίσκονται στή φυσική 'Ἱστορία τοῦ Πλίνιου⁶⁸. Εἶναι ὅμως πιθανό ὁ Ζηνόθεμις νά ἔχει γράψει καί εἰδικό ἔργο γιά λίθους. Ποιήματα γιά λίθους ἀναφέρεται ὅτι ἔγραψαν καί ὁ Νύκανδρος⁶⁹, ὁ Σάτυρος καί ὁ Τύμαρις⁷⁰. "Ἄλλοι ἐκπρόσωποι αὐτῆς τῆς λογοτεχνίας εἶναι ὁ Ζαχαλάς, ὁ Κρατεύας, ὁ Μητροδωρος τῆς Σκέφης, πού ἔζησε στήν αὐλή τοῦ Μιθριδάτη τοῦ Μεγάλου, ὁ νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος καί μάγος 'Αναξίλαος, καθώς καί ὁ βασιλιάς τῆς Μαυριτανίας 'Ιόβας, πού ἔζησε τήν ἐποχή τοῦ Αὐγούστου⁷¹.

Παρακολουθώντας στή συνέχειά της τή λογοτεχνία τή σχετική μέ τούς λίθους, θά πρέπει, ἐνῶ παραλείπουμε πολλούς ποιητές καί πεζογράφους οἱ ὁποῖοι εὐκαιριακά μνημονεύουν τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο λίθο, νά μήν ξεχάσουμε νά ἀναφερθοῦμε γιά λίγο στόν ἱστορικό Διόδωρο τό Σικελιώτη, τό γεωγράφο Στράβωνα καί τόν ποιητή Διονύσιο τόν Περιηγητή, οἱ ὁποῖοι περιγράφουν στά ἔργα τους διάφορα εἴδη πολύτιμων λίθων, ἀκολουθώντας τήν παράδοση τῆς νηφάλιας ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. 'Ο πρῶτος ἀναφέρει στό ἔργο του Βιβλιοθήκη 'Ἱστορική τούς διάφορους χρωματιστούς καί γυαλιστερούς λίθους, πού βρίσκονται στήν Αἴγυπτο, στήν Αἰθιοπία, στή Λιβύη καί στήν 'Ἰνδία⁷². Καί στά Γεωγραφικά τοῦ Στράβωνα ὑπάρχουν πολυάριθμες πληροφορίες γιά τίς ὄρυκτολογικές ιδιότητες τῶν λίθων καί γιά τούς τόπους, ὅπου αὐτοί βρίσκονται⁷³. 'Αρκετά πλούσιες γνώσεις σχετικά μέ τούς λίθους πρέπει νά εἶχε καί ὁ Διονύσιος ὁ Περιηγητής. Στό δι-

δακτικό γεωγραφικό ποιήμα του Οίκουμένης Περιήγησις⁷⁴, όπου περιγράφονται όλες οι περιοχές της γης που ήταν τότε γνωστές, δύσκολα θα περιέμενε κανείς μια τόσο συχνή μνεία των λίθων⁷⁵. Γι' αυτό μπορούμε να δεχτούμε ως βέβαιο ότι υπήρξε συνάμα και συγγραφέας ενός ποιήματος, γνωστού με τον τίτλο Λιθικά ή Λιθιακά⁷⁶, από το οποίο σώζονται μόνο μερικά αποσπάσματα, όπου γίνεται λόγος για τέσσερες λίθους⁷⁷. Ο συντάκτης της Σούδας δεν ξέρει σε ποιόν Διονύσιο να αποδώσει το ποιήμα αυτό⁷⁸, ενώ τα Σχόλια εις Διονύσιον⁷⁹ και ο Ευστάθιος⁸⁰ το αναφέρουν ως έργο του Περιηγητή.

Ξαναγυρίζοντας στη μαγικοϊατρική λογοτεχνική παράδοση περί λίθων, θα πρέπει να σταματήσουμε στον Ξενοκράτη από την Έφεσο, ο οποίος έζησε τον πρώτο αιώνα μ.Χ.⁸¹: σύμφωνα με τη γνώμη του F. Kudlien⁸², την οποία αποδέχεται κι ο Ullmann⁸³, αυτός δεν έχει καμιά σχέση με το γιατρό Ξενοκράτη τον Αφροδισιέα, το συγγραφέα ενός έργου σχετικού με τα φάρμακα που παρασκευάζονται από ζώα⁸⁴. Ο Ξενοκράτης ο Έφεσιος έχει γράψει το έργο Λιθογνώμων, το οποίο δεν το χρησιμοποίησε μόνο ο Πλίνιος⁸⁵, αλλά έπεσε στα χέρια και του Ήριγένη⁸⁶ κι άλλων μεταγενέστερων συγγραφέων, όπως του Ψελλού και του Μελιτηνιώτη⁸⁷. Ο Λιθογνώμων πρέπει να ήταν μια πραγματεία, όπου οι λίθοι δύνονταν με αλφαβητική σειρά και προβάλλονταν οι θαυμαστές ιδιοτητές τους και η μαγικοθεραπευτική χρησιμότητά τους.

Την παρατέρα διάδοση των μαγικοϊατρικών έργων για λίθους τη φανερώνει το 36ο και κυρίως το 37ο βιβλίο της φυσικής Ιστορίας⁸⁸ του Πλίνιου του Πρεσβύτερου, που έζησε τον πρώτο αιώνα μ.Χ. Έτσι αναφερόμαστε πιά σ' ένα συγγραφέα, που μās μεταφέρει στη Ρώμη, όπου κατά τα μέσα κυρίως του αιώνα αυτού χρησιμοποιούνται συχνά τα μαργαριτάρια και οι πολύτιμοι λίθοι⁸⁹. Μια πλήρη γνώση των πολύτιμων αυτών αντικειμένων στάθηκε δυνατό να αποκτήσουν οι Ρωμαίοι, όταν γνώρισαν τους θησαυρούς της Ασίας και της Αφρικής κι άφχισαν να μεταφέρουν ένα μέρος από αυτούς στη Ρώμη. 'Ανάμεσα σ' αυτούς μεταφέρθηκαν κι όλα τα είδη των πολύτιμων λίθων⁹⁰, κι έτσι όσοι είχαν κλίση για όρυκτολογικές μελέτες μπορούσαν να πλουτίσουν τις γνώσεις τους με αυτοφία.

Ένώ άλλοι έκαναν συλλογές από πολύτιμους λίθους, ο Πλίνιος προτίμησε να ασχοληθεί θεωρητικά με την όρυκτολογία και, χρησιμοποιώντας προηγούμενα έργα, να συναγάγει, όσο γινόταν, περισσότερες πληροφορίες. Η φυσική Ιστορία του είναι μια έγκυκλοπαιδεία που περιέχει τη γνώση της εποχής εκείνης, τις τέχνες και τις βιοτεχνίες της. Μπορεί να έχει πολλά σφάλματα και ανακρίβειες, έντούτες, με το πλούσιο περιεχόμενό της, ξεπερνά κάθε άλλη σχετική πραγματεία⁹¹. Παραθέτει σ' αυτήν ο Πλίνιος χωρία από μια πλούσια λο-

γοτεχνία, πού τήν ἔχει χρησιμοποίησει εἴτε ἄμεσα εἴτε ἔμμεσα. Ἐναφέρει χιλιάδες βιβλία, πού διάβασε, καί μνημονεύει ἕκατό ἀπό τούς σπουδαιότερους συγγραφεῖς πού ἀποτελέσαν τίς πηγές, ἀπό τίς ὁποῖες ἀντλήσε στοιχεῖα γιά τό σύγγραμμά του.

Τό 37ο βιβλίό τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι ἀφιερωμένο στούς πολύτιμους λίθους. Σ' αὐτό παραθέτει μέ τό συμπληρωματικό τρόπο τῆς ἐποχῆς του πληροφορίες καί περιγραφές λίθων, παρμένες ἀπό τά Λιθικά δώδεκα συγγραφέων. Ἀπό αὐτούς ἀναφέρει συχνά τό θεόφραστο⁹², τό Σώτακο⁹³, τό Σουδίνη⁹⁴ καί τόν Ξενοκράτη⁹⁵. Γιά τό Ζαχαλία τό Βαβυλώνιο γράφει ὅτι στά βιβλία του, τά ὁποῖα ἀφιέρωσε στό βασιλιά Μιθριδάτη, παρουσιάζει τούς λίθους νά καθορίζουν τά ἀνθρώπινα πεπρωμένα⁹⁶. Στό βιβλίό αὐτό τῆς φυσικῆς Ἱστορίας του ὁ Πλίνιος, πρακτικός Ρωμαῖος καθώς εἶναι, προσπαθεῖ νά ταξινομήσει τούς πολύτιμους λίθους σύμφωνα μέ τήν ἀξία τους καί τό χρώμα τους. Στήν πρώτη θέση τοποθετεῖ τόν ἀδάμαντα⁹⁷: κανένα ἄλλο σῶμα, λέει, δέν δείχνει πιό καθαρά τή φιλία καί τήν ἔχθρα τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων μεταξύ τους - τή συμπάθεια καί τήν ἀντιπάθεια, ὅπως λένε οἱ Ἕλληνες, ὅσο ὁ ἀδάμας: "Αὐτός διάκειται τόσο ἐχθρικά πρὸς τό μαγνήτη, ὥστε, ὅταν βρῖσκεται κοντά του, νά τόν ἐμποδίζει νά χρησιμοποίησει τήν ἐλκτική του δύναμη στό σίδηρο ἢ νά ἀπομακρύνει τό σίδηρο πού εἶναι κίβλας κολλημένο στό μαγνήτη. Ἀχρηστεύει τά δηλητήρια, διώχνει τό σεληνιασμό καί τόν ἀνόητο φόβο ἀπό τό μυαλό, καί γι' αὐτό τόν ὀνόμασαν ἀναγκίτη⁹⁸". Τῆ δεύτερη θέση τήν κατέχουν τά μαργαριτάρια καί μάλιστα τά ἰνδικά καί τά ἀραβικά, τά ὁποῖα ἡ Ἀρχαιότητα τά συγκαταλέγει στά πολύτιμα πετράδια⁹⁹. Τρίτο στή σειρά ἔρχεται τό σμαράγδι¹⁰⁰ καί οἱ ἄλλοι πολύτιμοι λίθοι πού εἶναι συγγενεῖς του. Στό τέλος παρουσιάζει ὁ Πλίνιος τούς λευκοὺς λίθους¹⁰¹, μερικούς ἀπό τούς ὁποῖους εἶναι ἀδύνατο σήμερα νά τούς ταυτίσουμε. Αὐτό ἰσχύει καί γιά πολλοὺς μυθικούς λίθους τοῦ ἀλφαβητικοῦ καταλόγου, τόν ὁποῖο παραθέτει ὁ Πλίνιος στό τέλος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ¹⁰², καθώς καί γιά τούς λίθους πού πῆραν τό ὄνομά τους ἀπό διάφορα μέλη τοῦ σώματος, ἀπό ζῶα καί ἀπό πράγματα¹⁰³. Στίς περισσότερες περιγραφές τῶν λίθων στηρίζεται μᾶλλον στά ἔξωτερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους, καί γι' αὐτό πολλοί ἀπό αὐτούς εἶναι ἀδύνατο νά ταυτιστοῦν ἀπό τή σύγχρονη ὀρυκτολογία. Ἀκολουθώντας τίς πηγές του, ὁ Πλίνιος φρόντισε νά συγκεντρώσει καί νά παρουσιάσει τίς μαγικές καί θεραπευτικές ιδιότητες τῶν πολύτιμων λίθων πιό πολύ ἀπό τίς φυσικές. Ὅμως δέν παραλείπει νά ἀναφέρει ὅτι παραθέτει τίς ἀπόψεις τῶν μάγων, γιά νά φανεῖ ἡ μωρία τους¹⁰⁴. Γεγονός εἶναι ὅτι καί στό βιβλίό αὐτό τῆς φυσικῆς Ἱστορίας τοῦ Πλίνιου φαίνεται ἡ μεγάλη ἀγάπη τοῦ συγγραφέα πρὸς τή

φύση, τή μητέρα τῶν πάντων, τήν ὀκοῖα κροσφωνεῖ ἔγκάρδια στήν κατακλειῖδα τοῦ ἔργου του¹⁰⁵.

Μετά τόν Πλύνιο κρέπει νά ἀναφέρουμε καί μερικούς μεταγενέστερους συγγραφεῖς, πού τά λιθολογικά τμήματα τῶν ἔργων τους ἔχουν γραφεῖ κατά τό πνεῦμα καί τή μέθοδό του. Αὐτοῦ, μολονότι εἶχαν στή διάθεσή τους κι ἄλλα σχετικά ἔργα, τά ὁποῖα δέν σώζονται σήμερα, ἐντούτοις χρησιμοποίησαν τόν Πλύνιο ὡς κύρια πηγή τους. Παραμερίζοντας τό Σολίνο¹⁰⁶, ὁ ὀκοῖος ἀντιγράφηκε πιστά τόν Πλύνιο, θά ἀναφερθοῦμε στόν Ἰσιδωρο, τόν ἐπίσκοπο τῆς Σεβίλλης¹⁰⁷. Ὁ πολυμαθής αὐτός κληρικός, ὁ ὀκοῖος εἶχε ἀσχοληθεῖ μέ γραμματικές καί κυρίως μέ ἐτυμολογικές μελέτες, ἀφιέρωσε γιά τούς λίθους ἕνα τμήμα ἀπό τό ἐγκυκλοπαιδικό του ἔργο. Ἀρχίζοντας ἀπό τούς κοινούς λίθους, πρνά στήν περιγραφή τῶν πολύτιμων λίθων, τούς ὀκοῖους ταξινομεῖ σύμφωνα μέ τό χρῶμα τους καί μάλιστα μέ περισσότερη συνέπεια ἀπό τόν Πλύνιο. Στή συνέχεια παρουσιάζει μιᾶ σειρά ἀπό πολύτιμους λίθους μέ μαγικές καί φανταστικές ιδιότητες, οἱ ὀποῖοι μᾶς εἶναι γνωστοῦ κι ἀπό τόν Πλύνιο. Μολονότι ὁ Ἰσιδωρος εἶναι ἐπίσκοπος, δέν διστάζει νά χρησιμοποιεῖ εἰδωλολάτρες συγγραφεῖς καί νά ἀναφέρει τίς μαγικές ιδιότητες τῶν λίθων, παρατηρώντας ὅτι τούς λίθους αὐτούς τούς χρησιμοποιοῦν οἱ ἔθνικοι¹⁰⁸.

Τούς πολύτιμους λίθους τούς χρησιμοποίησαν καί οἱ γιατροῦ γιά θεραπευτικούς σκοπούς, πράγμα πού εἶχε ὡς συνέπεια νά ἐνισχυθεῖ πῶς πολύ ἡ πίστη στήν ὑπερφυσική δύναμη αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων. Σέ ὄλα σχεδόν τά ἱατρικά συγγράμματα τῆς Ἀρχαιότητος ἀπαντοῦν περιγραφές τῶν ὀρυκτῶν καί ἰδιαίτερα τῶν λίθων: ὁ Ἑλληνας Πεδάνιος Διοσκουρίδης ἀπό τήν Ἀνάζαρβο τῆς Κιλικίας, σύγχρονος τοῦ Πλύνιου τοῦ Πρεσβύτερου, ἦταν γιατρός, βοτανολόγος καί φαρμακοποιός. Στό πέμπτο βιβλίο τοῦ ἔργου του Περί ὕλης ἱατρικῆς ὁ γιατρός αὐτός περιγράφει περίπου ἑκατό ὀρυκτά, δίνοντας πληροφορίες γιά μιᾶ σειρά ἀπό λίθους μέ συμπαθητικές καί ἀντιπαθητικές ιδιότητες¹⁰⁹. Ὁ Διοσκουρίδης δίνει ἐπίσης σποραδικά πληροφορίες γιά μερικούς λίθους καί στά ἄλλα βιβλία τοῦ ἔργου του αὐτοῦ, καθώς καί στά δύο βιβλία τῆς πραγματείας του Περί ἀπλῶν φαρμάκων¹¹⁰. Θά μπορούσαμε νά ποῦμε γενικά ὅτι ὁ Διοσκουρίδης συμπεριλαμβάνει στοὺς λίθους, τούς ὀκοῖους ἐξετάζει ἀπό ἱατρική καί φαρμακολογική σκοπιά, καί μερικούς λίθους, πού ἐπιστημονικά εἶναι δύσκολο νά ταυτιστοῦν. Στό πρῶτο ἀπό τά δύο αὐτά ἔργα του προσπαθεῖ νά κρατηθεῖ μακριά ἀπό προλήψεις κι ἀπό τήν πίστη στίς μαγικές ιδιότητες τῶν λίθων. Γι' αὐτό, κυρίως ὅταν μιλάει γιά τά φυλαχτά, δέν ἐκφράζει δικές του γνῶμες καί τό δηλώνει χρησιμοποιώντας λέξεις, ὅπως "λέγεται", "κεπίστευται", "δοκεῖ", "διδοῖται" κ. ἄ¹¹¹. Ἀν-

τίθεται, στο άλλο έργο του ό Διοσκουρίδης θεωρεῖ αποτελεσματική τή χρήση τῶν λίθων ὡς φαρμάκων¹¹². Τά βιβλία αὐτά τά χρησιμοποιήσαν ἡ Βοτανική καί ἡ Φαρμακολογία κατά τό μεσαίωνα ὡς κύρια πηγή τους, τόσο στήν Ἐνατολή ὅσο καί στή Δύση¹¹³. Τύς πληροφορίες γιά λίθους, οἱ ὁποῖες βρίσκονται στά δύο αὐτά βιβλία τοῦ Διοσκουρίδη, τύς συγκέντρωσε κάποιος κατά τό Μεσαίωνα καί τύς παρουσίασε μαζί μέ πολλές ξένες παρεμβολές¹¹⁴ ὡς μιὰ ξεχωριστή πραγματεία μέ τόν τίτλο Διοσκουρίδου Περί λίθων¹¹⁵. Στήν πραγματεία αὐτή περιγράφονται τριάντα ἑπτὰ λίθοι καί παρουσιάζονται, σχεδόν ἀποκλειστικά, οἱ θεραπευτικές τους ιδιότητες, χωρίς νά δίνεται ἔμφαση στή μαγική τους χρήση.

Καί ό Κλαύδιος Γαληνός, πού εἶναι, μετά τόν Ἰπποκράτη, ό πιό ὀνομαστός γιατρός τῆς Ἀρχαιότητας καί ἀπό τό έργο τοῦ ὁποῖου οἱ ἄνθρωποι ἀντλοῦσαν σέ Ἐνατολή καί Δύση πάνω ἀπό μιὰ χιλιετία τύς ἰατρικές τους γνώσεις, δέν εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπό προλήψεις σχετικά μέ τούς λίθους: στό σύγγραμμά του Περί τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων κράσεως καί δυνάμεως μιλάει καί γιά τά ὀρυκτά φάρμακα, χωρίς νά προσφέρει τίποτε τό οὐσιαστικά καινούργιο, ὅσον ἀφορᾷ τήν ἀρχαία λιθολογία¹¹⁶.

Κι ἕνας ἄλλος γιατρός, ό Ἀέτιος Ἀμιδηνός¹¹⁷, στό Δεύτερο Λόγο τῶν Ἰατρικῶν Βιβλίων του δίνει πληροφορίες γιά τά ὀρυκτά, τύς ὁποῖες ἀντλεῖ ἀπό τό έργο τοῦ Γαληνοῦ κι ἄλλων γιατρῶν, καθώς κι ἀπό τό έργο τοῦ Ἑλληνα Δαμογέροντα¹¹⁸.

Τό μαγικό στοιχεῖο προβάλλει ἐπίσης πολύ ἔντονα καί στό έργο τοῦ Ἀλεξάνδρου Τραλλιανοῦ, ό ὁποῖος συγκέντρωσε καί μετέφερε στήν Ἰατρική ὅλα τά σχετικά μέ τήν πίστη στοῦς λίθους¹¹⁹.

Στόν Ἰπποκράτη ἀποδίδεται μιὰ πραγματεία γιά λίθους πού ἔχει τόν τίτλο Ἐρμηνεία περί ἐνεργῶν λίθων Ἰπποκράτους¹²⁰. Κι αὐτή ἀναφέρεται στίς μαγικές καί θεραπευτικές ιδιότητες τῶν λίθων καί δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό μιὰ παραποίηση τοῦ κοιήματος τῶν Λιθικῶν¹²¹ μέ προσθήκες σέ δημόδη γλώσσα¹²².

Ἐνα ἄλλο έργο πού ἐπηρεάστηκε ἐπίσης ἀπό αὐτή τή λογοτεχνική παράδοση εἶναι τό βιβλίό τοῦ Ψευδο-Πλουτάρχου Περί ποταμῶν καί ὄρων ἐπωνυμίας καί τῶν ἐν αὐτοῖς εὕρισκομένων¹²³. Στά εἴκοσι πέντε κεφάλαιά του ἐξηγοῦνται μέ τή βοήθεια διάφορων μύθων τά ὀνόματα ἄλλων τόσων ποταμῶν καί συνάμα γίνεται λόγος γιά τούς θαυμαστοῦς λίθους, τά φυτά καί τά μέταλλα, πού βρίσκονται μέσα ἢ κοντά στοῦς ποταμούς αὐτούς. Πρόκειται, φυσικά, γιά μιὰ πραγματεία σχετική μέ τά παράδοξα. Ὁ ἄγνωστος αὐτός συγγραφέας παρουσιάζει εἰ-

κοσι όκτώ συνολικά λίθους καί αναφέρει ελάχιστα όρυκτολογικά χαρακτηριστικά τους, ενώ ασχολείται περισσότερο με τίς θαυμαστές ιδιότητες τους όνοντας συχνά καί τήν πηγή του¹²⁴. Από τούς έξήντα κέντε συγγραφείς-πηγές, πού μνημονεύει, τούς έννιά τούς παρουσιάζει ώς συγγραφείς Λιθικών¹²⁵.

Ό Λουκιανός είναι επίσης ένας συγγραφέας, πού αναφέρει συχνά διάφορους πολύτιμους λίθους: αρκετές φορές αποδίδει τή λαμπρότητα τών διάφορων προσώπων στά πολύτιμα κοσμήματά τους καί τοῦ δίνεται ή εύκαιρία νά μάς δώσει πληροφορίες σχετικές με τούς λίθους αὐτούς¹²⁶. Άλλοτε κάλι σατιρίζει τήν πίστη τών ανθρώπων στίς θαυματουργές δυνάμεις τών σφραγιδολίθων¹²⁷.

Καί στό έργο τοῦ σοφιστή φιλόστρατου Τά εἰς τόν Τυανέα Ἀπολλώνιον γίνεται εύκαιριακά μνεῖα διάφορων λίθων καί τῆς λιθοτομίας, χωρίς νά ἀποσιάζει από τίς ἀναφορές αὐτές τό μαγικό στοιχείο¹²⁸. Σημαντικές είναι οἱ πληροφορίες γιά τό δρακοντίτη λίθο¹²⁹ καί γιά τήν παντάρβη¹³⁰, πού είναι καθαρά μαγικοί λίθοι. Τό Λεξικό τῆς Σούδας αποδίδει στόν πατέρα τοῦ φιλόστρατου, ὁ ὁποῖος λεγόταν επίσης φιλόστρατος καί ἦταν καί σοφιστής, ένα έργο με τόν τίτλο Λιθογνομικόν, τό ὁποῖο δέν σώζεται.

Στή γραμματεία αὐτή τή σχετική με τούς λίθους ἀνήκουν καί τά έργα γιά λίθους με χαραγμένες πάνω τους μορφές ή σχήματα καί μαγικά σύμβολα. Τά έργα αὐτά ἀναφέρονται στους λίθους, τούς ὁπούς ἔπρεπε νά τούς ἐπεξεργαστεῖ κανείς, γιά νά ἀποκτήσουν κάποια δύναμη ή γιά νά είναι πῶς ἀποτελεσματικοί: ἔπρεπε δηλαδή νά χαραξει κανείς πάνω στό σχετικό λίθο μιᾶ συμβολική εἰκόνα ή σημάδια ή γράμματα¹³¹, κάτω από ὀρισμένες ἀστρολογικές προϋποθέσεις. Στους μαγικούς παύρους βρίσκουμε ἀρκετές συνταγές γιά ένα τέτοιο χαραγμα¹³². Επίσης είναι πολυάριθμοι οἱ λίθοι με χαραγματα, πού σώζονται ἀπό τήν Ἀρχαιότητα¹³³. Στήν εἰδική αὐτή λογοτεχνία γιά λίθους με μαγικά χαραγματα ἀνήκουν τά ἐξῆς έργα: τό πρῶτο βιβλίον τών Κυρανίδων τοῦ Ἑρμῆ¹³⁴ παρουσιάζει, με ἀλφαβητική σειρά, φυτά, πουλιά, φάρια καί λίθους, πού τό κοινό ἀρχικό τους γράμμα είναι δεσμός συμπάθειας, καί συνάμα ἀναφέρει τί πρέπει νά χαραχθεῖ κάθε φορά πάνω στό λίθο, γιά νά τοῦ προσδώσει δύναμη¹³⁵. Ἡ πραγματεία επίσης Ἑρμοῦ πρὸς Ἀσκληπιόν ή λεγομένη Ἱερά Βίβλος¹³⁶ γνωρίζει φυλαχτά, πού τό καθένα τους ἔχει τήν εἰκόνα μιᾶς ἀπό τίς θεότητες τών τριάντα ἔξι τμημάτων τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου. Περιγράφει αὐτές τίς θεότητες τοῦ φωτός καί δίνει ἀκριβῶς τό ὄνομα καί τή μορφή, τήν ὁποία πρέπει νά χαραξει κανείς στόν ἀντίστοιχο λίθο. Συνάμα ἀναφέρεται στό σχῆμα καί στή λαμπρότητα τών πολύτιμων λίθων, οἱ ὁποῖοι σχετίζονται συμπαθητικά με τά ἀστέρια - θεότητες¹³⁷. Ένα τρίτο έργο τοῦ λεγόμενου Ἑρητικοῦ κύκλου είναι ή

πραγματεία Ἐκ τῶν Ἀρκοκρατίωνος τοῦ Ἀλεξανδρείας Περί φυσικῶν δυνάμεων, ζῳῶν τε, φυτῶν τε καὶ λίθων¹³⁸. Κι ἐδῶ παρουσιάζονται μέ ἀλφαβητική σειρά τὰ "συμπαθοῦντα ἀλλήλοις"¹³⁹ βότανα, πουλιά, φάρια καὶ λίθοι. Τονίζεται ἀκόμη κάθε φορά ἡ ἀποτελεσματική δύναμη τοῦ φυλαχτοῦ, κού ἀποτελεῖται ἀπό ἕνα λίθο μέ χαραγμένες πάνω του τὶς μορφές τοῦ σχετικοῦ πουλιοῦ καὶ φαριοῦ κι ἀπό τό σχετικό βότανο¹⁴⁰. Τόν ἴδιο λογοτεχνικό χαρακτήρα κρέπει νά εἶχε καὶ τό ἔργο Περί λίθων γλυφῆς τοῦ Ὀρφέα¹⁴¹, κού μνημονεύεται στό Λεξικό τῆς Σούδας.

Ὅλη αὐτή ἡ λογοτεχνική παράδοση συνεχίζεται μέτὰ Λιθικά, τῶν ὀκίων τό περιεχόμενο καὶ ἡ δομή θά μᾶς ἀποσχολήσουν παρακάτω¹⁴², καὶ μέ τό ἔργο De lapidibus τοῦ Damigeron. Τό βιβλίό αὐτό κρέπει νά γράφτηκε τόν πέμπτο αἰῶνα μ.Χ. καὶ τό Μεσαίωνα ἦταν γνωστό ὡς ἔργο κάποιου Ἀραβα βασιλιᾶ Enoch¹⁴³. Μιά ἀπό τὶς πηγές του κρέπει νά ἦταν κάποιος Ἕλληνας Δαμογέρων¹⁴⁴, ἀπό τόν ὁποῖο κρέπει νά ἀντλήσε καὶ ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν¹⁴⁵ κι ὁ Ἀέτιος Ἀμιδηνός¹⁴⁶. Τόν Damigeron τόν ἀναφέρουν ὡς μάγο ὁ Ἀκουλήιος¹⁴⁷ καὶ ὁ Ἀρνόβιος¹⁴⁸. Κι ἐδῶ τό βάρος κέφτει στίς μαγικές καὶ θεραπευτικές ιδιότητες πραγματικῶν καὶ φανταστικῶν λίθων. Σέ μερικές περιπτώσεις περιγράφεται καὶ ἡ μορφή, τήν ὁποία κρέπει νά χαραῖξει κανεῖς στό σχετικό λίθο, γιά νά ἀποκτήσει τήν ἀκατούμενη δύναμη¹⁴⁹.

Τά λεγόμενα Ὀρφείως Λιθικά κηρύγματα¹⁵⁰ εἶναι μιὰ κερὴ ἐπιτομή τοῦ ποιήματος τῶν Λιθικῶν μέ προσθήκες ἀπό τό ἔργο τοῦ Διοσκουρίδη καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου τοῦ Τραλλιανού¹⁵¹ κι ἔχει γραφεῖ κατά τό Μεσαίωνα ἀπό κάποιον χριστιανό¹⁵². Στά περισσότερα χειρόγραφα τῆς ἐπιτομῆς παραδίδεται στή συνέχεια καὶ ἡ πραγματεία Σωκράτους καὶ Διονυσίου Περί λίθων, τῆς ὁποίας τό κείμενο συμφωνεῖ σέ μερικά σημεῖα μέ τό Λατίνο Damigeron σχεδόν κατά λέξη. Ἡ πραγματεία αὐτή δύνει μεγάλη σημασία στή μορφή ἢ στά μαγικά σύμβολα, κού κρέπει νά χαραχτοῦν στόν κάθε λίθο, γιά νά ἀποκτήσει δύναμη¹⁵³. Ἐνα ἄλλο ἀποσπασματικό κείμενο, κού παρουσιάζει τή χρησιμότητα ἑφτά λίθων γιά τή ναυσιπλοῖα καὶ κού ἔχει τόν τίτλο Ὅσοι τῶν λίθων εἰς ἀνακωχὴν ζάλης καὶ τρικυμίας θαλάσσης, οἱ ἐκδότες τό ἀποδίδουν στόν Ἀστράμφυχο¹⁵⁴. Κι ἐδῶ περιγράφονται οἱ θαυμαστές ιδιότητες τῶν λίθων. Γιά μερικούς ἀπό αὐτούς διαβάζουμε καὶ σύντομες πληροφορίες σχετικά μέ τόν τόπο τῆς προέλευσης, τό χρῶμα καὶ τή λαμπρότητά τους. Στήν περιγραφή τοῦ βήρυλλου δίδεται καὶ ὁδηγία γιά χάραγμα¹⁵⁵. Σέ μερικές περιπτώσεις μπορεῖ νά διαπιστώσει κανεῖς κάποια σχέση τοῦ κειμένου αὐτοῦ μέ τόν Πλίνιο καὶ τό Λατίνο Damigeron, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι τόσο χαλαρή, ὥστε νά μὴν καθίσταται πιθανή ἡ ἐξάρτη-

σή του από αυτούς¹⁵⁶. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι το βιβλίο για λίθους του Ψευδο-΄Αστράμφυχου - Έστω κι αυτό τό άπόσπασμα που σώζεται - είναι σημαντικό, έπειδή μās δείχνει ότι στην ΄Αρχαιότητα έγραφαν λιθικά και για είδικά έπαγγέλματα, κυρίως για κείνα που ή άσκησή τους έξέθετε σε κινδύνους.

Για να συμπληρωθεί ή εικόνα της λογοτεχνίας αυτής της σχετικής μέ τους λίθους, πρέπει να δοϋμε και τή στάση τών χριστιανών συγγραφέων άπέναντί τους. ΄Ο ΄Ιωάννης στην ΄Αποκάλυψιν¹⁵⁷, έπηρεασμένος από τήν Παλαιά Διαθήκη και συγκεκριμένα από τόν Τωβίτ και τόν ΄Ησαΐα¹⁵⁸, περιγράφει τήν όμορφιά της ούράνιας Ίερουσαλήμ μέ τή βοήθεια του χρυσοϋ και τών δώδεκα πολύτιμων λίθων, οί όποιοι χρησιμοποιούνται μέ καθαρά πνευματική και μεταφυσική σημασία¹⁵⁹.

Στους δώδεκα πολύτιμους λίθους, που στόλιζαν τό έπιστήθιο του άρχιερέα¹⁶⁰ και τό ούράνιο βασίλειο του θεοϋ, θέλησαν μερικού χριστιανού συγγραφέις¹⁶¹ να δοϋν τά δώδεκα¹⁶² ζώδια, στα όποια αναφέρεται, όπως είδαμε¹⁶³, ή ΄Ιερά Βίβλος του ΄Ερμουϋ.

Τή στάση τών έκκλησιαστικών συγγραφέων άπέναντι στα πολύτιμα αντικείμενα γενικότερα τήν καθόρισε τό γεγονός ότι αυτοί άποδοκίμαζαν τήν πολυτέλεια, τήν έπίδειξη και τήν τάση για καλλωπισμό. Εϋκολα διαπιστώνει κανείς τόν άκατάπαυστο άγώνα τών χριστιανών έναντίον της είδωλολατρικής και μαγικής χρήσης τών πολύτιμων λίθων. ΄Ο άγώνας αυτός ήταν σκληρός και διαρκής¹⁶⁴. Κι έτσι δέν έγιναν άποδεκτές οί μαγικές δυνάμεις, οί όποιες κατά τήν πίστη του άρχαίου ανθρώπου κατοικοϋσαν μέσα στους λίθους και δροϋσαν από εκεί. ΄Εντούτοις, ή συμβολική έρμηνεία και χρήση τών πολύτιμων λίθων κέρδισε τή νύκη στη χριστιανική θρησκεία¹⁶⁵.

΄Επηρεασμένος από τήν έκκλησιαστική αυτή αντίληψη για τή συμβολική σημασία τών αντικειμένων, έρμηνεύει και ό φυσιολόγος όρισμένους λίθους¹⁶⁶. Στην άρχική του μορφή τό έργο αυτό πρέπει να γράφτηκε κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αΐωνες¹⁶⁷ και άσκησε μεγάλη έπίδραση σε διάφορους συγγραφείς του Μεσαίωνα, στους όποιους άπαντοϋν συμβολικές και άλληγορικές έρμηνείες φυτών, ζώων και λίθων. ΄Επαιξε επίσης σημαντικό ρόλο στο να γνωρίσουν οί Άραβες τους διάφορους θαυμαστούς λίθους¹⁶⁸.

Και στον ΄Επιφάνιο, τόν έπίσκοπο της Κωνσταντίας (:Σαλαμίνας) της Κύπρου, έδωσαν άφορμή οί δώδεκα πολύτιμοι λίθοι της Παλαιάς και Καινης Διαθήκης¹⁶⁹, για να γράψει τήν πραγματεία του Περί τών δώδεκα λίθων τών όντων έν τοις στολισμοις του ΄Ααρών¹⁷⁰. Στο έργο αυτό περιγράφονται οί δώδεκα λίθοι, που είναι γνωστοί από τήν Παλαιά Διαθήκη, και άπαριθμούνται οί δι-

άφορες ιδιότητες τους και κυρίως οι ιατρικές. Στο τέλος γίνεται ξεχωριστά λόγος για τόν αδάμαντα κι αναφέρεται σέ ποιά φυλή τοῦ Ἰσραήλ ἀντιστοιχεῖ ὁ καθένας ἀπό τούς δώδεκα αὐτούς λίθους. Για τὸ μεταγενέστερο χριστιανικό κόσμο στάθηκε τὸ ἔργο αὐτό τοῦ Ἐπιφάνιου ἡ κύρια πηγή πληροφοριῶν γιά τούς λίθους¹⁷¹.

Στίς μαγικές ιδιότητες μερικῶν λίθων ἀναφέρεται τὸ ἔργο Αἰ περὶ γεωργίας ἐκλογαί ἢ Γεωπονικά, πού ἀποδόθηκε στόν Κασσιανό Βάσσο¹⁷².

Στή βυζαντινὴ ἐποχὴ ὁ Μιχαὴλ Ψελλός καταπιάνεται μέ τούς πολύτιμους λίθους πού γνωρίζει καί παρουσιάζει τίς θεραπευτικές τους δυνάμεις. Συγκεκριμένα στό ἔργο του Περὶ λίθων δυνάμεων¹⁷³, ἀριθμει εἴκοσι πέντε λίθους κι ἀναφέρει τίς διάφορες ιδιότητές τους. Ὄταν περιγράφει τούς λίθους γαλακτίτη, ἴασπη καί ἰδατο δάκτυλο, ἀναφέρει καί τίς παλαιές μαγικές τους ιδιότητες. Στόν ἐπίλογο τῆς μικρῆς αὐτῆς πραγματείας του ὁ Ψελλός ἀναφέρει πὺς σχετικὰ μέ τίς αἰτίες τῶν δυνάμεων, πού ὑπάρχουν στοὺς λίθους, ἀσχολήθηκαν ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Δημόκριτος καί ὁ ἐκ τῆς Ἀφροδισίας Ἀλέξανδρος, δηλώνοντας ἔτσι τίς πηγές τῶν πληροφοριῶν του. Μαρτυρίες γιά τίς μαγικές ιδιότητες μερικῶν λίθων ἀπαντοῦν καί στό ἔργο του Περὶ παραδόξων ἀναγνωσμάτων¹⁷⁴.

Στά ἀρχαῖα βιβλία γιά τούς λίθους καί κυρίως στό Λιθογνώμονα τοῦ Ξενοκράτη¹⁷⁵ στηρίζεται καί ὁ ὑστεροβυζαντινὸς ποιητὴς Μελιτηνιώτης, πού ἀναφέρει μέ ἀλφαβητικὴ σειρὰ μιὰ πληθώρα ἀπό λίθους στό ἀλληγορικό ποίημά του

Εἰς σωφροσύνην, ἐρωτικὴ δολιγήσις, ἀλλὰ σωφρονεστάτη μέτρον τι καθιδύουσα τούς ἐραστάς τοῦ λόγου¹⁷⁶.

Προτοῦ νά κλείσουμε τὴ γραμματολογικὴ αὐτὴ ἐπισκόπηση, θά ἀναφερθοῦμε μέ συντομία στὰ ἀνάλογα ἔργα πού ἐμφανίζονται στή Δύση κατὰ τὸ Μεσαίωνα. Τὸ πλοῦ σημαντικό βιβλίο τῆς λατινικῆς γραμματείας κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι τὸ ποίημα Liber lapidum seu de gemmis τοῦ Βενεδικτίνου ἐπίσκοπου Μάρβοδου. Τὸ ποίημα αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ στό νά γίνουν πλατιά γνωστές¹⁷⁷ οἱ θαυμαστὲς ιδιότητες τῶν λίθων, πράγμα πού φαίνεται ἀπό τὰ πολλὰ ἀποσπάσματά του πού ἀπαντοῦν σέ μεταγενέστερους συγγραφεῖς. Ὁ Μάρβodos περιγράφει σέ ἐξάμετρος στίχους¹⁷⁸ ἐξήντα πολύτιμους καί ἡμιπολύτιμους λίθους, δίνοντας πληροφορίες γιά τὴ γεωγραφικὴ προέλευσή τους, γιά τίς ὀρυκτολογικὲς τους ιδιότητες καί γιά τίς θεραπευτικὲς τους δυνάμεις, ὅπως αὐτές παραδίδονται ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα. Τόσο πολὺ στηρίζεται στόν Πλύνιο, ὥστε νά μπορεῖ νά πεῖ κανεὺς ὅτι σέ μερικές περιπτώσεις πρόκειται ἀπλῶς γιά ἔμμετρη ἀπόδοση τοῦ κειμένου τῆς φυσικῆς Ἱστορίας του. Χρησιμοποίησε ἐπίσης καί τὸ Λατίνο Damigeron¹⁷⁹.

Ὁ Μάρβοδος παρουσιάζει τὸ βιβλίον του ὡς μίαν ἐπιτομή¹⁸⁰ ἑνὸς μεγαλύτερου ἔργου κάποιου Ἄραβα βασιλιᾶ Εναχ, τὴν ὁποία προορίζει γιὰ λίγους ἐκλεκτοὺς φίλους του, γιὰ νὰ μὴ βεβηλωθοῦν οἱ διδασκαλίαι τῆς μέτῃ εὐρύτερῃ διάδοσὶ τους¹⁸¹.

Ὁ Ἄρνόλδος ἀπὸ τῆ Σαξονία, πού εἶναι ἕνας πρῶτος ἐγκυκλοπαιδιστὴς τοῦ δέκατου τρίτου αἰῶνα μ.Χ., συνέγραψε μίαν ἐγκυκλοπαιδεῖαν ἀπὸ πέντε βιβλία. Στὸ τρίτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται *De virtute universalī*¹⁸², παρουσιάζει μὲ ἀπόλυτη ἀλφαβητικὴν σειράν ὀγδόοντα ἕνα λίθους μὲ τίς θαυμαστὰς τοὺς ιδιότητες, ἀντλώντας ἀπὸ τὸ βιβλίον *Περὶ λίθων* τοῦ Ψευδο-Ἀριστοτέλη, ἀπὸ τὸ λατίνον *Damigeron* καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Διοσκουρίδου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἰδιός¹⁸³.

Ἕνας ἄλλος ἐγκυκλοπαιδιστὴς τῆς ἴδιας ἐποχῆς, ὁ Δομινικανὸς μοναχὸς Βικέντιος *Bellovacensis*, ἔγραψε ἕνα ἔργο πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη: *Speculum naturale, doctrinale καὶ historiale*¹⁸⁴. Αὐτὸ τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν ἔργο φανερώνει ὅτι ὁ Βικέντιος εἶχε μίαν ἀξιολογούμενην γνῶσιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ καιροῦ του. Στὸ ὄγδοον βιβλίον¹⁸⁵ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς ἐπεκτείνεται καὶ στοὺς πολύτιμους λίθους. Τίς πληροφορίες του γιὰ τίς δυνάμεις τῶν λίθων τίς ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἄρνόλδου.

Τὸν ἴδιον συγγραφεῖα χρησιμοποιεῖ ὡς πηγήν του καὶ ὁ Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, χωρὶς νὰ τὸν μνημονεύει πούθενά, στὸ ἔργο του πού εἶναι ἀφιερωμένον στὰ ὄρυκτά. Στὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ ἔργου αὐτοῦ πραγματεύεται γιὰ τοὺς λίθους, ἀναφέροντας τὴ φύσιν τους, τίς θεραπευτικὰς τοὺς ιδιότητες καὶ τίς καταστρεπτικὰς τοὺς δυνάμεις¹⁸⁶.

Τέλος, ἡ θεῖα κωμῶδιον τοῦ Δάντη ἀναφέρει συχνὰ διάφορους πολύτιμους λίθους¹⁸⁷. Τὴν ἐκλογήν καὶ τὴν ταξινομήσιν τῶν λίθων μέσα στὸ ἔργο αὐτὸ τὴν καθορίζει ἡ συμβολικὴ σημασία τους, ὅπως ἀπαντᾷ στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς.

Ἡ ἐπισκόπησις αὐτῆς τῆς γραμματείας περὶ λίθων ἔδειξε, πιστεύουμε, ὅτι τὰ βασικὰ ἔργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλήσαν ὅλα τὰ λιθολογικὰ βιβλία, εἶναι ἐκεῖνα τῶν μάγων τῆς Ἀνατολῆς. Αὐτὰ μέσω τοῦ Σώτακου καὶ τοῦ Ξενοκράτη ἐπηρέασαν ὅλη τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀραβικὴν λιθολογίαν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀποδέχτηκαν τὴν συμβολικὴν σημασίαν τῶν πολύτιμων λίθων, ἐνῶ ἀπέρριψαν τὴν πίστην στὶς θαυμαστὰς δυνάμεις τους. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰώνων καταφέρονται στὰ ἔργα τους μὲ δριμύτητα ἐναντία στὴν πολυτέλειαν τῶν πολύτιμων ἀντικειμένων καὶ κυρίως τῶν λίθων. Αὐτὸ σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὴν πλατὴν χρῆσιν τους

κατά τήν ἐποχή αὐτή καί κυρίως μέ τό γεγονός ὅτι κατά τούς αἰῶνες αὐτούς ἡ κίστη στίς ἀπόκρυφες καί θεραπευτικές ἰδιότητες τους κορυφώνεται, στήν ἐνίσχυση τῆς ὀκίας συνέβαλαν πολύ καί οἱ γιατροί.

Μιά ἐξέταση τῶν μαρτυριῶν γιά τούς λίθους, κού ἀπαντοῦν στή γραμματεῖα τῶν νεώτερων χρόνων, βρίσκεται ἔξω ἀπό τά πλαίσια τῆς ἐργασίας μας αὐτῆς. Πρέκει ὡστόσο νά συμφωνήσουμε ἐδῶ μέ τή γνώμη τοῦ Keydell¹⁸⁸ ὅτι καί σήμε-
ρα ἀκόμη δέν ἔχει πεθάνει ἡ κίστη στή μαγική δύναμη τῶν λίθων, τή στυγμή
κού μορεῖ νά ἀγοράσει κανείς στά καταστήματα τῶν διάφορων μεγαλοπόλεων
τόν προστατευτικό σεληνίτη. Σχετικά μέ τή νεώτερη δυτικοευρωπαϊκή λιθολο-
γία μορεῖ νά ἐνημερωθεῖ κανείς ἀπό τό βιβλίο τοῦ Schmidt¹⁸⁹. Ὅσον ἀφορᾷ
ὁμως τή νεώτερη ἑλληνική γραμματεῖα - ὅσο μορῶ νά ξέρω - δέν ὑπάρχει καμία
σχετική μελέτη. Ἀπό τίς λίγες πληροφορίες κού μόρεσα νά ἀντλήσω ἀπό τό
λαογραφικό Ἀρχεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν φαίνεται ὅτι στά λαϊκά μας για-
τροσόφια ἀπαντᾷ μόνο ὁ γαλακτίτης¹⁹⁰ καί ἴσως ὁ αἱματίτης¹⁹¹.

2. Π ε ρ ι ε χ ὄ μ ε ν ο , ὁ μ ῆ καί σ κ ο π ὸ ς τ ο ῦ κ ο ι ῆ μ α τ ο ς

Ὑστερα ἀπό τήν παραπάνω γενική γραμματολογική τοποθέτηση τοῦ ποιήμα-
τος, θά πρέκει νά δοῦμε τό περιεχόμενό του, τή δομή καί τό σκοπό του, ὥστε
νά μορεῖσουμε νά ἀναφερθοῦμε καί στό ἰδιαίτερο λογοτεχνικό εἶδος, στό ὅποιον
ἀνήκει, καί στήν ἰδιομορφία του.

Τ ὁ Π ε ρ ι ε χ ὄ μ ε ν ο . Ὁ ποιητής ἔχει πάρει ἀπό τόν Ἑρμῆ τή
διαταγή νά φανερώσει στούς ἀνθρώπους τίς θαυμαστές ἰδιότητες τῶν λίθων (στ.
1-21), οἱ ὅποτες μορεῖ νά τούς φανοῦν χρήσιμες σέ διάφορες περιστάσεις, ὅ-
πως στίς ἀρρώστιες-κυρίως στήν ἐπιληψία καί στήν ἐλεφαντίαση, στίς μονομα-
χίες, στήν ἀντιμετώπιση τῶν ἀγρίων θηρίων, στίς σχέσεις τους μέ τούς συναν-
θρώπους τους, στόν ἔρωτα, στήν προσευχή καί στή θαλασσοταραχή. Ἡ ἀξιοποίηση
τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν καθιστᾷ τούς ἀνθρώπους ἱκανούς νά προφητεύουν, ἐξουδε-
τερῶνει τό δηλητήριο τῶν φιδιῶν καί ἀπομακρύνει τίς ψυχές τῶν πεθαμένων κού
ξεφεύγουν ἀπό τόν κάτω κόσμον καί ταλαιπωροῦν κολλές φορές τούς ζωντανούς
(στ. 22-53). Ἡ σοφία τοῦ Ἑρμῆ, λέει ὁ ποιητής, δέν περιορίζεται μόνο στά
παραπάνω· μέσα στά σοφά βιβλία του ὑπάρχουν κι ἄλλα ἀπειράριθμα διδάγματα
κού ὅποιος τά ἐνστερνιστεῖ θά γίνεαι ἡμίθεος καί θά εἶναι εὐτυχισμένος (54-
60). Ἐντούτοις οἱ κίκο πολλοί ἀνθρωποι δέν ἐπιδιώκουν κάτι τέτοιο καί γι'
αὐτό ἔχουν ἀποθηρωθεῖ καί μισοῦν καί σκοτώνουν τούς μάγους. Παρ' ὅλα αὐτά
ὁ ποιητής θέλει νά ἐκτελέσει τή διαταγή τοῦ θεοῦ καί νά τούς μεταδώσει τή

διδασκαλία του, αρκεί να τό θέλουν και να έχουν τή διάθεση να μοχθήσουν. Κι αυτό γιατί ο Δίας δέν αφήνει να γίνει τίποτε χωρίς κόπο (στ. 61-91). 'Ο ποιητής δηλώνει έπειτα ότι έχει μεγαλύτερη αξία γι' αυτόν να βρει κάποιον είδικό, ο οποίος θα του δώσει τίς άπαραίτητες συμβουλές, παρά να άποκτήσει όλο τό χρυσάφι του κόσμου. Καί πράγματι, μιά μέρα, καθώς πήγαινε να προσφέρει θυσία στον Ήλιο, συνάντησε κάποιον σοφό θειοδόμαντα και τον παρακάλεσε να τον συνοδέψει ως τον τόπο τής θυσίας. Στη συνέχεια, του διηγείται με κάθε λεπτομέρεια ότι στο μέρος αυτό παρά λίγο να τον δαγκώσει ένα φίλι, όταν ήταν μικρό παιδί και προσπαθοῦσε να πιάσει δυο κέρδυκες πού του είχαν ξεφύγει. 'Ο μεγάλος κίνδυνος τον ανάγκασε να καταφύγει στο βωμό του Ήλιου, πού είχαν χτίσει εκεί οι παλαιότεροι κι όπου γλύτωσε χάρη σε δυο σκυλιά πού φύλαγαν τό κοπάδι του πατέρα του. Γι' αυτόν τό λόγο ο πατέρας του ποιητή καθιέρωσε να προσφέρει στο θεό μιά εύχαριστήρια θυσία, τήν όποία συνεχίζει να προσφέρει και ο ίδιος ο ποιητής. Έπειτα περιγράφει τό όμορφο τοπίο, όπου θα γίνει ή τελετή τής θυσίας, και προσκαλεῖ πάλι τό θειοδόμαντα να πάει μαζί του, προσθέτοντας ότι δέν είναι σωστό να άρνηθεῖ να φάει στο ίδιο τραπέζι με τους θεούς (91-164).

'Ο θειοδόμας αποδέχεται τήν πρόσκληση αυτή (165-171) και κατά τήν πορεία προς τό βωμό περιγράφει τίς θαυμαστές ιδιότητες των λίθων, αρχίζοντας από τον (1) κρύσταλλο: "Όποιος πάει στο ναό κρατώντας στα χέρια του τό λαμπερό αυτό λίθο να είναι βέβαιος ότι όλοι οι θεοί θα είσ ακούσουν τήν προσευχή του. Κι αυτό γιατί ο λίθος αυτός με τή λάμψη του είναι πολύ εύχαριστος στους θεούς. 'Ο κρύσταλλος με τήν επίδραση των ήλιακων ακτίνων έχει επίσης τήν ιδιότητα να ανάβει τά ξηρά δαδιά και να δίνει τό ιερό πῦρ, πού τό χρησιμοποιούσαν και οι παλαιοί για τήν πυρά των θυσιών. 'Επιπλέον ο λίθος αυτός έχει και δυο άλλες θαυμαστές ιδιότητες: όταν τον άρπάξεις γρήγορα από τή φωτιά πού ο ίδιος άναψε, νιώθεις να σου κρυώνει τά δάχτυλα' ακόμη θεραπεύει τά νεφρά, όταν ο άρρωστος τον δέσει στη μέση του (στ. 172-190).

'Ο λίθος (2) γαλακτίτης έχει τρία όνόματα: λέγεται αναγκίτης άδάμας, έπειδή κάνει τους θεούς να σπλαχνίζονται τους ανθρώπους' λήθαιος, γιατί κάνει θεούς και ανθρώπους να ξεχνούν τίς συμφορές' τέλος, γαλακίς, έπειδή ή σκόνη του διαλυμένη κάνει τό νερό να μοιάζει με γάλα. Αύτός ο λίθος έχει τέσσερες θαυμαστές δυνάμεις: κάνει να γεμίσουν με γάλα οι μαστοί των γιδιών, όταν τά λούσει κανείς με γάργαρο νερό και τά ραντίσει με μύγμα από τή σκόνη του λίθου και από άρμύρα. φέρνει επίσης γάλα στις λεχώνες. Προστατεύει τά μικρά παιδιά από τό κακό μάτι κι από τά μάγια, όταν τον φοροῦν στο λαιμό

τους ως φυλαχτό. Όταν έχει κανείς μαζί του τό λίθο αυτόν, είναι αγαπητός στους βασιλιάδες και στους απλούς ανθρώπους και κάνει τους θεούς να εισακούουν τις προσευχές του και να εκπληρώνουν τις επιθυμίες του (στ. 191-229).

Κατά την προσφορά μιᾶς εκατόμβης πρέπει να έχει κανείς μαζί του τόν εὐπέταλο(3)(στ. 230-231).

Οἱ θεοὶ χαίρονται ἐκύσης, ὅταν κρατάει κανείς στό χέρι του κομμάτι ἀπό δενδραχάτη (4). Τό ὄνομά του αὐτό ὁ λίθος τό ὀφείλει στό γεγονός ὅτι μέσα του φαίνονται σχήματα πού μοιάζουν μέ δένδρα. Ὁ δενδραχάτης παρέχει πλούσια σοδειά, ὅταν κατά τή σπορά είναι κρεμασμένος στά κέρατα τοῦ ζευγαριοῦ ἢ στόν ὄμο τοῦ ζευγολάτη (στ. 232-243).

Πρέπει ἐκύσης να πλησιάζει κανείς τούς θεούς ἔχοντας τόν ἐλαφοκερατίτη(5)λίθο. Οἱ θεοὶ χαμογελοῦν βλέποντας τό ἔργο αὐτό τῆς πολυτεχνίτισσας φύσης, να φυτρώνει δηλαδή πέτρα στό κεφάλι τοῦ ἐλαφιοῦ. Μέ τή βοήθεια τοῦ λίθου αὐτοῦ ὁ φαλακρός ἀποκτᾶ πάλι τά χαμένα μαλλιά του. Ὁ ἐλαφοκερατίτης ἐξασφαλίζει ἐκύσης τήν ὁμόνοια τῶν συζύγων ἀπό τήν πρώτη μέρα τοῦ γάμου ὡς τά βαθιά γεράματα (στ. 244-259).

Ὁ λίθος ζαμίλαμπις(6) βρίσκεται στήν κοίτη τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτη κι εἶναι πολύ αγαπητός στό Διόνυσο. Γι' αὐτό και ἐξασφαλίζει πλούσιο τρύγο σ'αὐτόν πού θά προσφέρει θυσίες στό θεό τοῦ κρασιοῦ γιά τό ἀμπέλι του (στ. 260-266).

Ἡ καρδιά τῶν θεῶν ἀναγαλλιάζει, ὅταν κανείς φέρει μαζί του και τόν κατακράσινο ἴασπιν(7), τήν ὥρα πού θυσιάζει στους θεούς γιά να πέσει βροχή στά ξερά χωράφια του. Αὐτός εἶναι ὁ λίθος πού φέρνει πολλή βροχή γιά τά σπατά (στ. 267-270).

Ὁ λίθος λύχνις (8) προστατεύει τά χωράφια ἀπό τό χαλάζι κι ἀπό τίς δι-ἀφορες ἀρρώστιες κι εἶναι αγαπητός στους θεούς, γιατί, ὅπως ὁ κρύσταλλος, βγάζει κι αὐτός ἀπό ὄνος του φλόγα κι ἀνάβει τή θυσιαστική πυρά στους βωμούς. Κι ἔχει ἀκόμη μέσα του μιᾶ δύναμη, ὥστε να κρυώνει ἀμέσως τό νερό πού βράζει και, ἀντίθετα, να προκαλεῖ τό βρασμό στό ψυχρό νερό (στ. 271-279).

Οἱ τόπαροι(9), πού μοιάζουν μέ γυαλί, εἶναι χρήσιμοι στους ανθρώπους κατά τήν ὥρα πού προσφέρουν θυσία στους θεούς (στ. 280-281).

Και ὁ ὀπάλλιος (10), πού ἔχει τό χρῶμα τοῦ τρυφεροῦ παιδικοῦ δέρματος, εἶναι εὐχάριστος στους θεούς και εἶναι φάρμακο γιά τά μάτια (στ. 282-284).

Ἄν βάλει κανείς σέ ἀναμμένα κάρβουνα ρετσίνι ἀπό πεῦκο μαζί μέ ὄπιανό (11) λίθο και μέ εὐωδιστή σμύρνα και μέ ἀσημένια λέπια ἀπό ἀστραφερό λεκιδωτό (12) λίθο και θυμιατίζει γύρω του, οἱ θεοὶ θά τοῦ δώσουν τή δύνα-

μη νά προφητέφει τά καλά ἢ τά κακά πού θά συμβοῦν καί νά πάρει ἀπό αὐταῖς ὅποια πληροφορία θέλει. Ὁ λεπιδωτός μάλιστα θεραπεύει καί τούς νευρόπο-
νους (στ. 285-291).

Ἐκείνου δύο εἶδη χρυσότριχων (13) λίθων τοῦ ἡλίου: τό ἓνα μοιάζει μέ
τόν κρύσταλλο καί τό ἄλλο μέ τό χρυσόλιθο. Καί τά δύο εἶδη ἔχουν τριχοει-
δεῖς παραστάσεις, ὅμοιες μέ ἀκτίνες ἡλίου. Ὁ ζωοδότης θεός Ἥλιος τούς ἔ-
δωσε τή δύναμη νά χαρίζουν κύρος, ὑπόληψη καί ὁμορφιά στόν ἄνθρωπο πού ξέ-
ρει νά τούς φορεῖ (στ. 292-305).

Ὁ πολεμόχαρος Ἄρης ἀγαπάει τή μάγνησσα (14), τό λίθο μαγνήτη δηλαδή
ἐπειδὴ ὁ λίθος αὐτός ἔλκει τό σίδηρο ἀκριβῶς, ὅπως ἀγκαλιάζει ἡ ἐρωτευμένη
κόρη τόν ἀγαπημένο της. Ὁ μαγνήτης εἶναι κατάλληλος γιά τόν ἔλεγχο τῆς συ-
ζυγικῆς πίστεως: τόν τοποθετεῖ ὁ σύζυγος κρυφά κάτω ἀπό τά στρώματα τῆς συ-
ζυγικῆς κλύνης καί τή νύχτα, ἐνῶ κοιμᾶται ἡ γυναίκα του, τραγουδάει γλυκά
καί τότε ἐκείνη, ἂν εἶναι ἀγνή, ἀπλώνει μέσα στόν ὕπνο της τά χέρια, γιά νά
τόν ἀγκαλιάσει· ἂν ὅμως τόν ἀπατᾶ, πέφτει κάτω ἀπό τό κρεβάτι. Τό μαγνήτη
τόν φοροῦν τά ἀδέρφια, γιά νά ἔχουν ὁμόνοια, κι ὅποιος θέλει νά γοητεύει τά
πλήθη μέ τό λόγο του. Ἔχει καί ἄλλες θαυμαστές δυνάμεις αὐτός ὁ λίθος: λυ-
γίζει καί τήν καρδιά τῶν θεῶν ἀκόμη καί τούς κάνει νά δύνουν, σάν στοργικοῦ
γονεῖς, ὅτιδήποτε τούς ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι (στ. 306-333).

Στή συνέχεια, ὁ θειοδάμας λέει στόν ποιητή ὅτι θά ἔχει τή δυνατότητα,
ὅταν θά φτάσουν στό βωμό, νά δοκιμάσει καί νά διαπιστώσει ὁ ἕδιος τίς ἰδιό-
τητες αὐτές τῶν λίθων, καί τοῦ δείχνει τόν ἀκολουθό του πού μεταφέρει ἓνα
μεγάλο ἀριθμό λίθων. Κι ἐπειδὴ ὁ ποιητής ἔδειξε ὅτι φοβᾶται τά φίδια, ὁ θει-
οδάμας περνάει τώρα στήν περιγραφή τῶν λίθων πού εἶναι χρήσιμοι ὡς ἀντίδο-
τα γιά τό δηλητήριο τῶν φιδιῶν (στ. 334-340). Κι ἔτσι ἀρχίζει ἀπό τήν ὀφίτη-
τιδα (15), τήν ὁποία πρέπει νά τρίψει κανεὺς πάνω στήν πληγή, γιά νά θερα-
πευτεῖ ἀμέσως (στ. 341-343). Στόν ἕδιλο λίθο, τόν ὁποῖο παρακάτω (στ. 463)
ὀνομάζει ὀφίτη, ἀποδίδονται κι ἄλλες ἰδιότητες: θεραπεύει τίς παθήσεις τῶν
ὀφθαλμῶν, τούς πονοκεφάλους καί τή βαρηκοῖα· θεραπεύει ἐπίσης τή γενετήσια
ἀνικανότητα καί μέ τή μυρωδιά πού βγάζει, ὅταν τόν ρίξει κανεὺς στή φωτιά,
διώχνει ὅλα τά ἔρπετά (στ. 461-473).

Ὁ ὀστρίτης (16) λίθος εἶναι ἄριστο παυσίπονο, ὅταν τόν τρίψει κανεὺς
μέσα σέ κρασί καί τόν πιεῖ (στ. 344-345).

Ἄλλος τέτοιος λίθος εἶναι ὁ ἐχύτης (17) ἢ ἐχιόνιτης, ὁ ὁποῖος ἔχει τό
ὄνομα τῆς ἐχιόνας καί γιάτρεψε γρήγορα τήν ἀρρώστια πού ταλαιπωροῦσε τό φι-
λοκτήτη ἐννιά ὀλόκληρα χρόνια (στ. 346-359).

Ὁ σιδηρύτης (18) ἢ ὀρεῦτης λίθος εἶναι στρογγυλός, μέ σχετικά τραχεῖα

ἐπιφάνεια, γερός, μαῦρος καί μέ μεγάλη πυκνότητα κι ὀλόγυρα περιβάλλεται ἀπό ἕνες ὁμοιες μέ ρυτίδες. Ὁ Ἐλενος περικοιήθηκε τό λίθο αὐτό μέ θρησκευτική εὐλάβεια καί κατάφερε νά τοῦ δώσει ζωή. Ἔτσι ὁ λίθος ἀπέκτησε τή δύναμη νά προφητεύει καί βοήθησε τόν Ἐλενο νά φανερώσει στους Ἄτρεϊδες ὅτι θά κυριεύσουν τήν πατρίδα του τήν Τροία. Κι ὅποιος ἄλλος θέλει νά μάθει ὅσα πρόκειται νά συμβοῦν, πρέπει νά κινήσει δυνατά τό λίθο κρατώντας τον καλά καί γιά κολλήν ὥρα στά χέρια του καί, ὅταν θά βγάλει φωνή, ὅπως τό νεογέννητο πού θέλει νά βυζάξει, νά μή φοβηθεῖ καί τόν κετάξει κάτω, γιατί τότε θά προκαλέσει τήν ὀργή τῶν θεῶν. Ἐκεῖνη τή στιγμή, ἂν τολμήσει νά ζητήσει χρησμό ἀπό τό λίθο, θά μάθει ὅλη τήν ἀλήθεια. Κι ἔπειτα, ἂν τόν πλησιάσει κανεῖς κοντά στά μάτια του, θά τόν νιώσει νά ξεψυχᾷ κατά τρόπο θαυμαστό. Μέ τή μνεῖα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐλενου ὁ θειοδόμας βρίσκει τήν εἰκαιρία νά ἐκθέσει αὐτολεξεῖ τή διδασκαλία τοῦ μάντη αὐτοῦ πρός τό φιλοκτιήτη γιά τό σιδηρῆ καί γιά τούς ὑπόλοιπους λίθους τοῦ κοιήματος. Ἡ ἔδρα ἡ μαύρη γῆ, λέει ὁ Ἐλενος, στέλνει τό κακό στους βασιλόμειρους ἀνθρώπους, ἡ ἔδρα γεννάει καί τό γιαιτρικό του ἡ γῆ γεννάει τά ἔρπετά, αὐτή μᾶς δύνει καί τά ἀντίδοτα γιά τό δηλητήριό τους ἀπό τή γῆ βγαίνουν ὅλα τά εἶδη τῶν λίθων μέ τήν ἀπειρη καί ποικίλη δύναμη. Οἱ λίθοι ἔχουν μεγαλύτερη δύναμη ἀπό τίς ρίζες, μιά καί ἡ μητέρα τῆς τούς ἔκαμε ἀφθαρτους κι ἀγέραστους. Κι ἐνῶ μπορεῖ νά βρεῖ κανεῖς βλαβερά βοτάνια, δέν εἶναι εὐκόλο νά βρεῖ καί βλαβερούς λίθους. Καί γι' αὐτό πρέπει νά χρησιμοποιεῖ κανεῖς τό σιδηρῆ, ὁ ὁποῖος ἔχει κι ἄλλες ἰδιότητες, ἐκτός ἀπό αὐτές πού ἀναφέρθηκαν πρωτύτερα: διώχνει τά φίδια, ἐξουδετερώνει ἀμέσως τό δηλητήριό τους, ὅταν τόν κάμει κανεῖς σκόνη καί τόν ρίξει στήν πληγή, καί θεραπεύει τή στειρότητα τῶν γυναικῶν (στ. 360-460).

Ὁ γαγάτης (19) εἶναι σταχτής, πλατύς, μικρός καί βγάζει φλόγα ὅμοια μέ τό ξηρό τό πεῦκο κι ἔχει τίς ἐξῆς ἰδιότητες: μέ τή μυρωδιά, πού βγάζει ὅταν καεῖ, διώχνει τά φίδια ἡ χρησιμεύει γιά τή διάγνωση τῆς ἐπιληψίας καί διευκολύνει τήν ἐμμηνόρροια (στ. 474-493).

Ὁ λίθος σκορπίος (20) θεραπεύει τό τσίμπημα τοῦ σκορπιού (στ. 494-497).

Ὁ λίθος κορσῆεις (21), πού μοιάζει μέ ἀνθρώπινο κεφάλι - σ'αὐτό ἄλλωστε ὀφείλει τό ὄνομά του - ἐξουδετερώνει τό δηλητήριό τοῦ σκορπιού, ὅταν τόν τρίψει κανεῖς μαζί μέ σκόρδο καί βάλει τό μύγμα πάνω στήν πληγή ὅταν ρίξει κανεῖς τή σκόνη του μέσα στό κρασί καί πιεῖ τό μύγμα, θεραπεύει τό τσίμπημα τῆς θανατηφόρας ἀσπίδας. Ὁ κορσῆεις θεραπεύει ἐπίσης τούς πόνους στόν αὐχένα καί τήν ὑδρωπικίαση τῶν ἀνδρῶν (στ. 498-509).

Γιά τόν κουράλιο (22) λίθο, πού ἐξουδετερώνει τό κεντρί τοῦ σκορπιού

καί κάνει ἀκύνδουνη τήν ὀλέθρια ἀσπίδα, ὁ Ἑλενος συνενώνει δύο μύθους: ὁ πρῶτος μῦθος, ὁ μῦθος τῆς γενέσεως τοῦ λίθου αὐτοῦ, εἶναι ἰνδικός, ὅπως καί ὁ,τι σχετίζεται μέ τή γένεση τῶν μαργαριταριῶν¹⁹². Σύμφωνα μέ αὐτόν, ὁ κουράλιος ἦταν πρῶτα ἕνα θαλασσινό φυτό μέ ρίζα καί φύλλα, πού τό ξέβρασαν τά κύματα στή στεριά, ὅπου κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ ἀέρα ἔγινε πέτρα¹⁹³. Ὁ δεῦτερος μῦθος, πού συνάπτει τό ἐρυθρό χρῶμα τοῦ λίθου μέ τό αἷμα τῆς Γοργόνας, εἶναι ἀρκετά παλαιός καί ἦταν γνωστός στό Μητροδώρο, ὁ ὁποῖος ὀνόμαζε τόν κουράλιο γοργόνιο λίθο¹⁹⁴. Ὁ λίθος αὐτός, ἐκτός ἀπό τίς παραπάνω δύο θαυμαστές ιδιότητες, ἔχει κι ἄλλες: προστατεύει τόν ἄνθρωπο στή μάχη καί κατά τήν πεζοπορία καί στή θάλασσα τοῦ παρέχει ἀσφάλεια ἀπό τήν τρικυμία καί τούς πειρατές. Ἀχρηστεύει κάθε εἶδους μάγια καί προφυλάσσει τούς ἀγρούς ἀπό τόν καύσωνα, τό χαλάζι, τίς κάμπιες, τά ποντίκια καί τίς ἀκρίδες (στ. 510-609).

Μέ βάση τό χρῶμα διακρίνονται τά ἐξῆς εἶδη τοῦ ἀγάτη (23): ὁ ἰασπαχάτης, ὁ σαρδαχάτης, ὁ σμαραгдаχάτης καί ὁ μιλοπάρηος, ὁ ὁποῖος διακρίνεται σέ χαλκαχάτη καί μηλαχάτη, καί ὁ λεοντοδέρης, ὁ ὁποῖος εἶναι γεμάτος ἀπό κόκκινες, ἄσπρες, μαῦρες καί κίτρινες κηλίδες. Φεύγουν οἱ πόννοι, τούς ὁποῖους προκαλεῖ τό τσίμπημα τοῦ σκορπιοῦ, ὅταν κρεμάσει κανεῖς τό λεοντοδέρη γύρω ἀπό τήν πληγή ἢ ὅταν τόν τρίψει καί ρίξει τή σκόνη του στήν πληγή. Ἐξασφαλίζει ἐπίσης στόν ἄνδρα τή συμπάθεια τῶν γυναικῶν καί χαρίζει, στόν ἄνθρωπο τό ταλέντο νά μαγεύει τούς ἄλλους μέ τή δύναμη τοῦ λόγου του καί νά ἀποκτᾷ ἔτσι, ὅτιδήποτε ζητάει ἀπό αὐτούς. Κι ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος, πού ὑποφέρει ἀπό κάποια ἀρρώστια, μόλις πιάσει στά χέρια του τό λίθο αὐτό, θά γλυτώσει ἀπό τό θάνατο, ἂν βέβαια τό θέλει καί ὁ Δίας (στ. 610-632).

Ὁ ἀντιαχάτης(24) διώχνει τόν πυρετό. Τό ἐξῆς σημάδι φανερώνει τή δύναμη τοῦ λίθου αὐτοῦ: ἂν τόν βάλει κανεῖς ανάμεσα σέ κέρατα¹⁹⁵ πού βράζουν τά διαλύει ὅλα πολύ σύντομα (στ. 633-641).

Ὁ Ἑλενος καταφεύγει στό μῦθο σχετικά μέ τόν τραυματισμό τοῦ Οὐρανοῦ ἀπό τόν Κρόνο, γιά νά ἐξηγήσει τή γένεση τοῦ αἱματίτη (25). Ὁ λίθος αὐτός εἶναι τό αἷμα πού ἔπεσε στή γῆ ἀπό τήν πληγή τοῦ Οὐρανοῦ. Ἔτσι ἐρμηνεύεται καί τό ὄνομα τοῦ λίθου, ὁ ὁποῖος ἔχει χρῶμα ὅμοιο μέ τό αἷμα. Ὁ αἱματίτης θεραπεύει ὅλες τίς παθήσεις τῶν ὀφθαλμῶν καί εἶναι ἄνδρός αἰδοῖψ ἄκος". Σέ περίπτωση μονομαχίας, θά νικήσει αὐτός πού θά κρατάει τό λίθο αὐτό στό χέρι του. Ἄν εἶχε ἀκούσει τόν Ἑλενο ὁ Αἴαντας κι εἶχε πάρει μαζί του τόν αἱματίτη, ὅταν πήγαινε νά μονομαχήσει μέ τόν Ὀδυσσεά γιά τά ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέα, θά εἶχε νικήσει. Ὁ αἱματίτης ἐξουδετερώνει τό δηλητήριο

των φιδιών, όταν ρίξει κανείς τή σκόνη του σέ νερό από πηγή καί κιεῦ τό μύγμα (στ. 642-690).

Ὁ λιπαράτος (26), ὁ ὁποῖος προέρχεται ἀπό τήν Ἀσσυρία, καίγεται καί βγάξει καπνό πού προσελκύει τά φίδια. Ἄν ἀνάψει κανείς φωτιά πάνω σέ βωμό καί κάψει τό λίθο αὐτό, θά βγοῦν τά φίδια ἀπό τίς τρύπες τους καί θά μαζευτοῦν ὀλόγυρα. Ἄν οἱ παριστάμενοι γευτοῦν ἀπό τό κρέας ἑνός ἀπό αὐτά, ἀφοῦ κάμουν πρῶτα ὀρισμένες μαγικές τελετουργίες κι ἀφοῦ βράσουν τό φιδύσιο κρέας μέ λάδι, κρασί, ἀλάτι, πιπέρι καί μέ ὅλα τά ἄλλα καρυκεύματα πού νοστιμίζουν τό φαῖ, θά ἀποκτήσουν τή δύναμη νά προφητεύουν καί νά καταλαβαίνουν τή γλώσσα τῶν πουλιῶν καί τῶν ζώων (στ. 691-747).

Ὁ νεβρύτης (27) εἶναι πολύ ἀγαπητός στό Βάκχο καί παρέχει τή δυνατότητα νά εἰσακούεται κανείς ἀπό τούς θεούς, ὅταν θυσιάζει καί προσεύχεται. Εἶναι ἐπίσης παυσίπονο, σέ περίπτωση δήγματος ἀπό φίδι. Κι ἀκόμα ἔχει τή δύναμη ὁ νεβρύτης νά κάνει τόν ἄνδρα ἀξιαγάπητο στή γυναίκα του (στ. 748-754).

Ὁ χρυσόπρασος (28) πού ἔχει τό ὄνομα καί τό χρῶμα τοῦ χλωροῦ πράσου, ἐξοιδετερώνει τό δηλητήριο τῆς ἀσπίδας (στ. 755-757), ἐνῶ, τέλος, ὁ χαλάρος (29) ἀνακουφίζει τούς πυρέσσοντες καί ἀμβλύνει τίς συνέπειες πού προκαλεῖ τό δῆγμα τοῦ σκορπιοῦ (στ. 758-761).

Ὁ Ἐλενος κλείνει τή διδαχή του, τονίζοντας ὅτι ὁ Ἀπόλλωνας τοῦ ἔδωσε ἐντολή νά λέει εὐχάριστα σ' αὐτούς πού ζητοῦν τό χρησμό του, ἐνῶ τήν ἀδελφή του τήν Κασσάνδρα τή διέταξε, μέσα στό θυμό του, νά προφητεύει πράγματα πού νά μή γίνονται πιστευτά, μολονότι αὐτά θά εἶναι ἀληθινά. Ὁ Ἐλενος ὁμως ὀρκίστηκε μπρός στόν Ἀπόλλωνα νά λέει πάντα τήν ἀλήθεια στούς ἀνθρώπους κι ὄχι μόνο ὅ,τι τούς εἶναι εὐχάριστο. Συνεπῶς, ὁ φιλοκτήτης πρέπει νά πιστέψει στά λόγια τοῦ μάντη. Κι αὐτή ἡ συζήτηση, λέει ὁ ποιητής, ἔκαμε τούς συνομιλητές νά μήν ἀντιληφθοῦν τήν τραχύτητα τοῦ δρόμου ὡς τήν καταπράσινη κορυφή, πάνω στήν ὁποία θά γινόταν ἡ θυσία.

Ἡ δομή. Κατά τήν παρουσίαση τοῦ περιεχομένου, ἔγινε φανερό καί ἡ δομή τοῦ ποιήματος. Εὐκόλα μπορεῖ νά διακρίνει κανείς τά ἑξῆς μέρη: α) Τό πρῶτο πρῶτο μῦθος (στ. 1-90) καί τό δεύτερο (στ. 91-165), ὅπου μιλάει ὁ ἕδος ὁ ποιητής. Στό πρῶτο, πού εἶναι καί τό κυριότερο ἀπό τά δύο, ὁ ποιητής ἐπιχειρεῖ νά δώσει τό περιεχόμενο καί τό σκοπό τοῦ ποιήματος, ἐνῶ στό δεύτερο δίνει τήν ἀφορμή τῆς διδασκαλίας πού θά ἀκολουθήσει καί συνάμα δημιουργεῖ ἕνα κάποιον ἀντίβαρο, ὥστε αὐτή νά μήν προσλάβει τή μορφή τοῦ μονολόγου. Ἐντούτοις ἡ ποιητική δέν ἐπιτυγχάνεται, καί στή διδαχή κυριαρχεῖ ὁ διδασκαλικός μονόλογος¹⁹⁶. β) Ἡ διδασκαλία τοῦ θειοδόμαντα, ὅπου ἐξαίρεται ἡ

χρησιμότητα του κάθε λύθου στις δοσοληφίες των ανθρώπων με τους θεούς (στ. 165-337). γ) Μεσολαβεῖ ἕνα μεταβατικό τμήμα, ὅπου ὁ θειοδόμας συνδέει τή δική του διδασκαλία με τή διδαχή του Ἐλενου (στ. 338-399). δ) Ἡ διδασκαλία του Ἐλενου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό περιεχόμενο τῆς συνομιλίας του με τό φιλοκτήτη καί τήν ὁποία ἐπαναλαμβάνει ὁ θειοδόμας αὐτολεξεῖ. Ἐδῶ ὁ Ἐλενος ἀρχίζοντας με μιὰ ὑπεράσπιση τῆς πίστης στις θαυμαστές ιδιότητες τῶν λύθων, τονίζει με ἔμφαση ὅτι ὁ καθένας ἀπό αὐτούς μπορεῖ νά ἀπομακρύνει τά φύδια καί τούς σκορπιούς ἢ νά ἐξουδετερώσει τό δηλητήριο τους (στ. 400-770). ε) Με τούς στίχους 771-772 ὁ θειοδόμας ὑπενθυμίζει στόν ἀναγνώστη ὅτι τῆλεῖωσε ὁ λόγος του Ἐλενου, ἐνῶ με τούς δύο τελευταίους (στ. 773-774) ὁ ποιητής συνεχίζει καί κλείνει τή διήγηση τῶν στίχων 103-104. Στούς τέσσερες αὐτούς τελευταίους στίχους δέν δηλώνεται με σαφήνεια ἡ ἀλλαγὴ τῶν προσώπων.

Γενικά, σύμφωνα με τή γνώμη του Bernhardt¹⁹⁷, αὐτό πού λείπει ἀπό τή σύνθεση τῶν Λιθικῶν εἶναι τό χέρι του ἰκανοῦ καλλιτέχνη: Στό κύριο μέρος του ποιήματος, πού ἀποτελεῖται ἀπό ἑξακόσιους καί ἕνα στίχους, ἀντιστοιχεῖ μιὰ σχετικά ἐκτενὴς εἰσαγωγή ἀπό ἑκατόν ἑβδομήντα ἕνα στίχους, ἡ ὁποία χωρίζεται σέ δύο σχεδόν ἰσομεγέθη προοίμια. Ἀπεναντίας, σέ κανένα ἀπό τά τρία τμήματα του κύριου μέρους, ὅπου ἀναπτύσσεται τό ὕλικό, δέν γίνεται ἀντιληπτή κάποια συμμετρική διάρθρωση. Τά κομμάτια, μάλιστα τά ἀφιερωμένα στήν περιγραφή τῶν λύθων, εἶναι ἀραδιασμένα χωρίς καμία προκαθορισμένη δομή. Με ἄλλα λόγια: ἡ παρουσίαση του περιεχομένου εἶναι αὐστηρά προσανατολισμένη πρὸς τά πράγματα πού περιγράφονται, ὅπως εἶναι βολικό τήν κάθε φορά¹⁹⁸.

Ἕνα ἄλλο μειονέκτημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του ποιήματος εἶναι καί ἡ ἔλλειψη πλήρους ἀντιστοιχίας ἀνάμεσα στις ιδιότητες τῶν λύθων πού μνημονεύονται στό κύριο προοίμιο καί στις ιδιότητες πού ἀναπτύσσονται με παραδείγματα στό κύριο μέρος του ποιήματος¹⁹⁹.

Ἀπεναντίας, τό ὅτι στούς τελευταίους στίχους δέν φαίνεται καθαρά ποιό πρόσωπο μιλάει, μπορεῖ νά εἶναι σκόπιμη ἐπιδίωξη του ποιητῆ καί νά μὴν ὀφείλεται, ὅπως νομίζει ὁ Keydell, στήν ἀδυναμία του νά γίνεῖ κύριος τῆς διπλῆς μεταμφύσεως πού ὁ ἔδλος ἐπινόησε²⁰⁰.

Ὁ σ κ ο π ὀ ς. Ἡ πρώτη ἐντύπωση του ἀναγνώστη τῶν "Λιθικῶν" εἶναι ὅτι τό ποίημα ἔχει ὡς σκοπό του νά διδάξει στούς ἀνθρώπους τίς ἀπόκρυφες δυνάμεις μερικῶν πολύτιμων καί ἡμιπολύτιμων λύθων. Ἄν ὅμως μελετήσῃ κανεὶς πῶς προσεκτικά τό ποίημα, θά διαπιστώσῃ ὅτι ὁ σκοπός του εἶναι οὐσιαστικότερος καί ὡς ἕνα βαθμό βρίσκεται πέρα ἀπό τό καθαυτό ἀντικείμενό του. Στό κύριο προοίμιο καί κυρίως στό στίχο 67 με τή φράση "Οὐδέ τις οἶδε θεοὺς ὅα-

ριζέμεν άθανάτουσι" έκδηλώνει ό ποιητής τήν έπιθυμία του νά άνοίξει διάλογο μέ τούς θεούς. Αυτό, άλλωστε, φανερώνει καί τό όνομα θειοδάμας, τό όποιο χάρισε ό ποιητής στό συνομιλητή του²⁰¹. Ό ποιητής, όπως είπαμε, φαίνεται ότι άνήκε στόν κύκλο τών θεουργών του τέταρτου μ.Χ. αιώνα καί για τούς όπαδούς του κύκλου αύτου συνθέτει τό έργο του. Ένας πρώτος στόχος του είναι νά συμβουλέψει τούς ανθρώπους πώς θά μπορέσουν, όταν έπικοινωνοϋν μέ τούς θεούς ή όταν κινδυνεύουν από δηλητηριώδη φύδια καί σκορπιούς, νά έπωφεληθοϋν από τή δύναμη τών λίθων. Συναμα θέλει νά παρακονεθεϊ για πους διωγμούς που έξαπέλυσε ή καινούργια θρησκεία έναντίον τής θεουργίας. Άξίζει, λείει, νά διαφυλάξουμε τήν πολύτιμη άπόκρυφη διδασκαλία τών θεουργών από τήν καταστρεπτική μανία τών χριστιανών. Μιά τέτοια άποψη όμως δέν ήταν εύκολο νά διατυπωθεϊ έπάνυμα καί άπροκάλυπτα τήν έποχή τών διωγμών έναντίον τής μαγείας. Καί γι' αυτό ό ποιητής χρησιμοποιει τούς λίθους, οι όποιοι, όπως λείει μέ τό στόμα του Έλενου, δέν είναι καθόλου βλαβερού (στ. 417), καί άποφεύγει νά παρουσιάσει ό ίδιος τή διδασκαλία του, μολονότι στην αρχή δηλώνει ότι πήρε ρητή έντολή από τόν Έρμη νά διδάξει τούς θεοσεβεϊς ανθρώπους.

Στό κύριο μέρος του ποιήματος ύπάρχουν δύο τμήματα που φανερώνουν τόν κύριο σκοπό του ποιητή: στό πρώτο περιγράφεται ή ίεροτελεστία, ή όποια προσδίδει στό λίθο σιδηρύτη μαντική δύναμη (στ. 366-387), ένω στό δεύτερο περιγράφεται μία άλλη μαγική τελετουργία μέ τήν εύκαιρία τής μνείας του λιπαραίου (στ. 700-747). Ό λιπαραίος περιέχεται σέ Έναν κατάλογο μέ λίθους, οι όποιοι διώχνουν τά φύδια, καί δέν έχει καμία άπολύτως σχέση μέ τή θεουργία. Είναι όμως ό λίθος που προσελκύει τά φύδια καί δέν τά διώχνει, όπως οι άλλοι. Οι πιστοί μποροϋν νά πιάσουν Ένα από τά πολλά φύδια που τραβάει προς τό βωμό ή μυρωδιά του λιπαραίου, όταν καίγεται. Έτσι παίρνει άφορμή ό ποιητής νά δώσει, μέ τό στόμα του Έλενου²⁰² καί κρυμμένος πίσω από τήν άθώα αύτή διδαχή, μία λεπτομερή συνταγή για τό πώς μπορεϊ νά άποκτήσει κανείς μαντικές ίκανότητες.

Συνεπώς, ό ποιητής έχει ως κύριο σκοπό του νά ξαναζωντανέψει τήν παλαιά θρησκεία, παρουσιάζοντας - έστω καί μέ έπιφύλαξη - κάτι από τό τελετουργικό μέρος της, καί νά στρέψει τήν προσοχή τής τυφλωμένης ανθρωπότητας προς τούς παραγνωρισμένους θησαυρούς τής θεουργίας²⁰³. Τό "θέσκελον έργον, ό κεν μάλα θαυμάζοιτο" (στ. 78), που είναι ή άκριβής άπόδοση τής έννοιας θεουργία, δέν έπιτυγχάνεται μόνο μέ τή γνώση τών θαυμαστών ίδιοτήτων τών λίθων, αλλά κυρίως μέ τό νά τά δοκιμάσει όλα ό μαθητής καί νά θελήσει νά διδαχθεϊ ρωτώντας τούς ειδικούς (στ. 84-86). Αυτό σημαίνει ότι ό ποιητής

πέρα από δσα έκθέτει στο ποιήμα του κατέχει καί άλλες απόκρυφες γνώσεις²⁰⁴.

3. Ἡ λογοτεχνική ἰδιομορφία τοῦ ποιήματος

Τά Λιθικά εἶναι ἓνα διδακτικό ποιήμα²⁰⁵, πού ἀνήκει στή μετά τόν Ἄρατο περίοδο τῆς διδακτικῆς ποιήσης²⁰⁶. Ὁ διδακτικός χαρακτήρας τοῦ ποιήματος φαίνεται ἀπό τό γεγονός ὅτι αὐτό στό σύνολό του παρουσιάζεται ὡς συνομιλία ἑνός εἰδήμονος μέ κάποιον μαθητευόμενο, πού ἐπιθυμεῖ νά ἐξοικειωθεῖ μέ τή σοφία τοῦ πρώτου²⁰⁷. Οἱ διάφορες παροτρύνσεις καί προσταγές ἐπίσης πού ἀπαντοῦν στά Λιθικά πιστοποιοῦν τή διδακτική στάση τοῦ ποιητῆ²⁰⁸.

Ἐκτός ἀπό τήν ἐπίδραση πού ἦταν φυσικό νά δεχτεῖ ὁ ποιητής ἀπό τοὺς παλαιότερους ἐκπροσώπους τῆς διδακτικῆς ποιήσης, ἔχουν ἐντοπιστεῖ ἐνδείξεις ὅτι γνώριζε τό ἔργο τοῦ θεόκριτου²⁰⁹ καί τοῦ Κόλιντου Σμυρναίου²¹⁰. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι ὁ ποιητής, ὅταν ἔγραφε τοὺς στίχους 115-120, δέχτηκε κάποια ἐπίδραση ἀπό τά Ἀργοναυτικά τοῦ Ἀπολλώνιου Ρόδου²¹¹.

Ὡστόσο, τά Λιθικά ἔχουν μιὰ δική τους ξεχωριστή φυσιολογική: ἀντίθετα μέ ὅ,τι συμβαίνει στους ἄλλους διδακτικούς ποιητές, ὁ ἀνώνυμος ποιητής τῶν Λιθικῶν δέν ἀφήνει κἄν νά φανεῖ οὔτε ὅτι ἀνταγωνίζεται μέ τό ποιήμα του κάποιον ὁμότεχνό του, οὔτε ὅτι ἀντικρούει κάποιο προγενέστερο ἔργο²¹². Καί δέν εἶναι μόνο αὐτό πού κάνει τά Λιθικά νά ξεχωρίζουν ἀπό τά ἄλλα διδακτικά ποιήματα· εἶναι καί ὁ καινούργιος καί αὐθύπαρκτος τρόπος μέ τόν ὁποῖο γίνεται ἡ διδασκαλία: στήν ἀρχή παρουσιάζεται ὁ ἕδιος ὁ ποιητής ὡς ἀύθεντία, ὡς ὁ εἰδήμων πού θά διδάξει στους μυαλωμένους καί καλοὺς ἀνθρώπους τή σοφία τοῦ Ἑρμῆ, γιά νά μπορέσουν νά ὠφεληθοῦν ἀπό τήν εὐεργετική τῆς ἐπίδραση. Αὐτό εἶναι σύμφωνο μέ τήν παράδοση τῆς διδακτικῆς ποιήσης· στή συνέχεια ὁμως ὁ ποιητής ἀναθέτει τό διδακτικό ρόλο σέ δύο ἄλλα πρόσωπα, στό θειοδόμαντα καί στόν Ἑλενο.

Ὁ ποιητής, καταφεύγοντας στή διπλή αὐτή μεταμφύεση, γιά νά καλυφθεῖ καί νά δώσει στή διδασκαλία του περισσότερο κύρος καί ἀξιοπιστία, κάνει ἓναν ἀξιοπρόσεχτο νεωτερισμό, ἀξιοποιώντας γιά πρώτη φορά στοιχεῖα τῆς μυθιστοριογραφικῆς λογοτεχνίας. Ὅπως ὁμως ὀρθά παρατηρεῖ ὁ Effe,²¹³ εἶναι πιά ἀργά, γιά νά μπορέσει ἡ καινούργια αὐτή πνοή νά δώσει νέα ῥοπή στό διδακτικό εἶδος.

4. Οἱ πηγές τοῦ ποιήματος

Ἐπειδή ὁ Ἄρατος καί οἱ μεταγενέστεροι διδακτικοὶ ποιητές, ὅπως ξέ-

ρουμε²¹⁴, έχουν μεταβάλει σέ στίχους μιά ἔτοιμη γνώση, γεννιέται τό ἐρώτημα, μήπως ἔκαμε τό ἔδω καί ὁ ἀγνωστος ποιητής τῶν Λιθικῶν, καί τίθεται ἔτσι τό πρόβλημα τῆς πηγῆς ἢ τῶν πηγῶν τοῦ ποιήματος.

Τό πρόβλημα αὐτό ἀπασχόλησε ἀρκετούς ἐρευνητές: ὁ Rose, ἕνας ἀπό τοὺς πιά σημαντικούς μελετητές τῆς σχετικῆς μέ τοὺς λίθους ἀρχαίας λογοτεχνίας, ἐπισήμανε τίς σχέσεις, καί ὑπάρχουν ἀνάμεσα στά Λιθικά καί στήν πραγματεία De lapidibus τοῦ Damigeron, καί διατύπωσε γιά πρώτη φορά τή γνώμη ὅτι ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν ἀντλήσε τό ὕλικό του ἀπό τό ἔργο κάποιου Ἑλληνα Δαμογέροντος²¹⁵. Τό ἔργο αὐτό, κατά τόν Rose, ὅσον ἀφορᾷ τό περιεχόμενό του, ἐπανελαμβάνει τό Ζωροάστρη καί τό Βῶλο-Δημόκριτο καί πρέπει νά γράφτηκε τό δεύτερο μ.Χ. αἰώνα²¹⁶. Σχετικά μέ τό σωζόμενο λατινικό κείμενο, ὁ Rose πιστεύει ὅτι πρόκειται γιά ἐπιτομή τοῦ ἔργου τοῦ Ἑλληνα Δαμογέροντος, ἢ ὁποῖα γράφτηκε τόν πέμπτο περίπου μ.Χ. αἰώνα ἀπό κάποιον Λατῖνο καί θέλησε νά τήν παρουσιάσει ὡς προῦδόν τοῦ πρώτου αἰώνα καί γι' αὐτό πρόσθεσε τήν ἐπιστολή κάποιου Ἑραβα βασιλιᾶ Evax πρὸς τόν αὐτοκράτορα Τιβέριο (Νέρωνα)²¹⁷.

Ὁ Wellmann²¹⁸ ὅμως θέλησε νά δεῖ ὡς πρότυπο τῶν Λιθικῶν ἕνα χαμένο ἔργο Περί λίθων τιμῶν τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Τρισμεγίστου, τό ὁποῖο ὑποδηλώνεται στό τέλος τῶν Κυρανίδων²¹⁹. Κι αὐτό, γιατί ὁ ποιητής χαρακτηρίζει τοὺς λίθους ὡς δῶρο τοῦ Ἑρμῆ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλά τά ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου αὐτοῦ, καί τὰ ἔχει ἐκδώσει ἐπίσης ὁ Wellmann²²⁰, δέν συμφωνοῦν καθόλου μέ τὰ Λιθικά. Ἐξάλλου ἡ μυθεία τοῦ Ἑρμῆ στό ποίημα δέν πρέπει νά μᾶς κάμει νά πιστέψουμε ὅτι ὁ ποιητής ἀνήκε στόν κύκλο τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Τρισμεγίστου. Ὁ Ἑλληνας Δαμογέρον πρέπει νά εἶναι ἐκεῖνος καί πρῶτος χαρακτηρίσει τοὺς λίθους ὡς δῶρα τοῦ Ἑρμῆ, κατά τή γνώμη τοῦ Keydell²²¹. Αὐτό ἀποδεικνύεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ Evax-Damigeron παρουσιάζει ὀρισμένους λίθους ὡς δῶρα τοῦ θεοῦ²²². Ὁ θεός ὅμως αὐτός εἶναι ὁ Ἑρμῆς, ὅπως φαίνεται ἀπό τήν περιγραφή τοῦ λίθου ἠφαιστίτη, γιά τόν ὁποῖο μᾶς πληροφορεῖ ὁ Evax-Damigeron ὅτι γεννιέται στήν Κώρυκο κοντά στό ναό τοῦ θεοῦ²²³. Ὁ θεός τῆς Κώρυκου εἶναι ὁ Ἑρμῆς, τόν ὁποῖο ὁ Ὀπλιανός ὀνομάζει "πατρώιον"²²⁴ καί ὁ 28ος ὀρφικὸς ὕμνος "Κωρυκιώτη"²²⁵. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Λατῖνος Damigeron ἀντικατέστησε τό εἰδωλολατρικό ὄνομα τοῦ θεοῦ, καί ὑπῆρχε στό πρότυπό του, μέ τή λέξη deus, ἀκριβῶς ὅπως ἀπέδωσε τή λέξη Μέγαιρα μέ τή φράση horrida mulier²²⁶.

Λίγο ἀργότερα ὁ Wirbelauer ὑποστήριξε ὅτι ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν χρησιμοποίησε τρεῖς κύριες πηγές: δύο εἰδικά βιβλία γιά λίθους, ἀπό τὰ ὁποῖα τό ἕνα πραγματευόταν τήν εὐνοϊκή τους ἐπενέργεια κατά τή φύσιν καί τήν προσ-

ευχή καὶ τὸ ἄλλο ἔδινε πληροφορίες γιὰ λίθους μὲ θεραπευτικὲς δυνάμεις καὶ ἐξουδετερῶνουν τὸ δηλητηριώδες τῶν ἔρκετων καὶ τῶν σκορπιῶν²²⁷. Ἔτσι, πιστεύει ὁ Wirbelauer, ἐξηγεῖται ὁ χωρισμὸς τοῦ κυρίου μέρους τοῦ ποιήματος σὲ δύο τμήματα καὶ δικαιολογεῖται τὸ ἐγκώμιο τῶν λίθων στοὺς στίχους 405-418, καὶ πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ προοίμιο τῆς δεύτερης πηγῆς. Στὴ συνέχεια ὁ Wirbelauer διαπιστώνει ὅτι ὀρισμένες ἰδιότητες τῶν λίθων καὶ ἀναφέρονται στὸ προοίμιο τοῦ ποιήματος, χωρὶς νὰ περιγράφονται στὸ ὑπόλοιπο ποίημα, ἀπαντοῦν μόνον στὸ βιβλίον τοῦ Enax-Damigeron. Σημειώνει ἐπίσης ὅτι λίθους, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται μὲ ὁμοιοτρόπο στὰ δύο αὐτὰ ἔργα²²⁸. Αὐτὰ τὰ δεδομένα τὸν κάνουν νὰ πιστεύει ὅτι ὁ ποιητὴς ἀντλήσει ὑλικὸ καὶ ἀπὸ ἓνα τρίτον βιβλίον γιὰ λίθους, καὶ τὸ εἶχε ὡς πρότυπο καὶ ὁ Λατίνος Damigeron. Τὸ ὑλικὸ καὶ πῆρε ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ βιβλία τὸ συμπλήρωσε ὁ ποιητὴς, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Wirbelauer²²⁹, ἀντλώντας καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ζωροάστρη καὶ τοῦ Ὀσάνη.

Ὁ Keydell²³⁰ βρίσκει τὴν παραπάνω θεωρία περίπλοκη καὶ τὴν ὑπαρξὴ δύο τμημάτων στὸ κύριο μέρος τοῦ ποιήματος τὴν ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς: δέχεται ὅτι ὁ ποιητὴς συνέταξε μὲ βάση ἓνα γενικὸ βιβλίον μαγείας δύο πίνακες λίθων, ἓναν μὲ τοὺς λίθους καὶ βοηθοῦν στὴ θυσία καὶ στὴν προσευχή καὶ ἓναν μὲ αὐτοὺς καὶ ἐξουδετερῶνουν τὸ δηλητηριώδες τῶν ἔρκετων. Στὴ συνέχεια, ἐξετάζοντας τὰ σημεῖα ἐπαφῆς τοῦ Λατίνου Damigeron καὶ τῆς πραγματείας Σωκράτους καὶ Διονυσίου Περὶ λίθων μὲ τὰ Λιθικά, ὁδηγεῖται στὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀποφῆς τοῦ Rose, ὅτι δηλαδὴ ἡ κύρια πηγὴ τῶν Λιθικῶν εἶναι τὸ χαμένο βιβλίον τοῦ Ἑλληνα Δαμογέροντα, χωρὶς νὰ ἀποκλείει²³¹ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ χρησιμοποιήθηκε καὶ ὁ Λιθογνώμων τοῦ Ξενοκράτη. Ὁ Keydell ὑποθέτει ὅτι ὁ ποιητὴς μπορεῖ νὰ ἀντλήσει καὶ ἀπὸ τὰ Λιθογνώμονα, ἐπειδὴ ἡ περιγραφή ὀρισμένων λίθων στὸ ποίημα εἶναι πληρέστερη ἀπὸ ὅ,τι στὸ κείμενον τοῦ Enax-Damigeron καὶ στὴν πραγματεία Σωκράτους καὶ Διονυσίου Περὶ λίθων²³², ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουν στὸ ποίημα μερικὰ ζεύγη λίθων τοποθετημένα μὲ κάποια ἀλφαβητικὴ σειρά: ὀπάλλιος - ὀφλιανός, ὀφιήτις - ὀστρίτης, κορσήεις - κουράλιος καὶ χρυσόπρασος - χαλάζιος.

Ὅπως ἔχει διαπιστώσει ὁ Mesk²³³, τὸ κείμενον τοῦ Enax-Damigeron καὶ ἡ πραγματεία Σωκράτους καὶ Διονυσίου Περὶ λίθων συγγενεύουν στενά ὑπάρχει ἐπίσης συγγένεια τοῦ πρώτου καὶ μὲ τὰ Λιθικά, ὅπως ἔχει δείξει ὁ Rose²³⁴, ἀφοῦ καὶ στὰ δύο αὐτὰ κείμενα σημειώσουμε ὁμοιότητα στὴν περιγραφή τῶν ἐξῆς δώδεκα λίθων: 1) τοῦ γαλακτίτη (Λιθικά, στ. 191-229 = Enax-Damigeron, κεφ. 34 καὶ 74), 2) τοῦ Ἰασπη (Λιθικά, στ. 267-270 = Enax-Damigeron, κεφ. 13), 3) τοῦ λύχνη (Λιθικά, στ. 271-279 = Enax-Damigeron, κεφ. 15: Epistites),

4) τοῦ τοκάξιου (Λιθικά, στ. 280-281 = Evax-Damigeron, κεφ. 29 καὶ 52²³⁵), 5) τοῦ δπάλλιου (Λιθικά, στ. 282-284 = Evax-Damigeron, κεφ. 24), 6) τοῦ μαγνήτη (Λιθικά, στ. 306-333 = Evax-Damigeron, κεφ. 30), 7) τοῦ ὄρεῖτη-σιδηρύτη (Λιθικά, στ. 360-389 = Evax-Damigeron, κεφ. 16), 8) τοῦ γαγάτη (Λιθικά, στ. 474-493 = Evax-Damigeron, κεφ. 20), 9) τοῦ κουράλιου (Λιθικά, στ. 510-609 = Evax-Damigeron, κεφ. 7), 10) τοῦ ἀχάτη (Λιθικά, στ. 610-632 = Evax-Damigeron, κεφ. 17), 11) τοῦ αἱματίτη (Λιθικά, στ. 642-690 = Evax-Damigeron, κεφ. 9) καὶ 12) τοῦ λιπαράου (Λιθικά, στ. 692-747 = Evax-Damigeron, κεφ. 4: Memnonius).

Ἐκ τῆν ἄλλη μεριά, τὰ Λιθικά συμφωνοῦν μέ τῆν πραγματεία Σωκράτους καὶ Διονυσίου Περὶ λίθων σὺς περιγραφές τῶν ἐξῆς λίθων: 1) ἀχάτης δενδρήεις (Λιθικά, στ. 232-243 = δενδραχάτης, σύμφωνα μέ τό κείμενο τοῦ κώδικα Baroccianus 20, βλ. ἔκδ. F. de Mély, ὁ.π., σελ. 167,24), 2) ἀχάτης (Λιθικά, ὁ.π. = ἀχάτης τῆς ἔκδοσης Mesk, σελ. 321, 20) καὶ 3) ἀντιαχάτης (Λιθικά, στ. 633-642 = ἀνταχάτης τῆς ἔκδοσης Mesk, σ. 321,30).

Ἐκ τὰ παραπάνω φαίνεται ἡ στενή συγγένεια τῶν Λιθικῶν μέ τό λατινικό κείμενο τοῦ Evax-Damigeron. Συνεπῶς, ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν πρέπει νά ἔχει χρησιμοποιήσει ὡς κύρια πηγή του τό βιβλίον, ἀπό ὅπου ἀντλήσε ὁ Evax τό περισσότερο ὕλικό του καὶ πού οἱ συγγραφεῖς τῆς πραγματείας Περὶ λίθων τό συμβουλευτήκαν κατά τῆ συγγραφή ὀρισμένων κεφαλαίων της. Αὐτό τό βιβλίον, σύμφωνα μέ τῆ γνώμη τοῦ Keydell²³⁶, πρέπει νά ἔφερε τό ὄνομα κάποιου Ἑλληνα Δαμογέροντος ἢ Δαμηγέροντος²³⁷, πού ὁ Evax τό ἀπέδωσε μέ τό λατινικό ὄνομα Damigeron. Ὁ Keydell μάλιστα ἀποδίδει, μέ βάση τό λατινικό κείμενο, τόν τίτλο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ὡς ἐξῆς: "Δαμηγέροντος τοῦ σοφωτάτου Περὶ λίθων δυνάμεων διαγνωστικά"²³⁸.

Ἐκ τὰ βέβαια καὶ διαφορές ἀνάμεσα στά Λιθικά καὶ στό κείμενο τοῦ Λατίνου Damigeron. Γιά μερικές ἀπό αὐτές ὁ Keydell²³⁹ βρίσκει κάποια λογική ἐξήγηση: τό ὅτι π.χ. στήν ἀρχή τῶν Λιθικῶν περιγράφεται ὁ κρύσταλλος καὶ ὄχι ὁ ἀετύτης πρέπει νά τό δοῦμε ὡς μιὰ σκόπιμη ἀπόκλιση τοῦ ποιητῆ, ὁ ὅποτος μάλιστα παρέλειψε ἐντελῶς τόν ἀετύτη. Ὅσο γιά τῆν εἰκόνα τοῦ σπηλαίου, λέει ὁ ἴδιος μελετητής, δέν μπορεῖ νά ξέρει κανεὶς ἂν ὑπῆρχε στό κείμενο τοῦ Ἑλληνα Δαμογέροντος, ἀφοῦ στό λατινικό κείμενο δέν ὑπάρχει εἰσαγωγή. Ἡ εἰκόνα αὐτή, κατά τόν Keydell, εἶναι προῖόν ἀνατολίτικης φαντασίας κι εἶναι πολύ πιθανό νά τῆν ἔχει δανειστεῖ ὁ Ἑλληνας Δαμογέρων ἀπό τό Ζωροάστρη, πού ἀποτελεῖ τῆν κύρια πηγή του²⁴⁰.

Συνοψίζοντας, μποροῦμε νά θεωρήσουμε βέβαιη τῆν ἄποψη τοῦ Rose ὅτι ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν ἀντλήσε τό ὕλικό του ἀπό τό ἔργο κάποιου Ἑλληνα Δα-

μογέροντος, που πρέπει να γράφτηκε το δεύτερο αιώνα μ.Χ. Οι όρθες παρατηρήσεις του Keydell νομιμοποιούν την είκασία ότι ο ποιητής χρησιμοποίησε και άλλη δευτερεύουσα πηγή, που είναι δύσκολο να την προσδιορίσουμε. 'Η άποψη όμως ότι είναι δυνατό να χρησιμοποιήθηκε και ο Λιθογνώμων του Ξενοκράτη δεν είναι τίποτε παραπάνω από μια απλή υπόθεση.

5. Μ ε τ ρ ι κ ή²⁴¹

'Η μετρική ανάλυση των στίχων θα δείξει ποιούς μετρικούς νόμους ακολουθεί ο ποιητής και ποιούς αγνοεί, πράγμα που, σε συνδυασμό με όσα έπείθησαν στο πρώτο κεφάλαιο, θα βοηθήσει στη χρονολόγηση του ποιήματος. Στην ανάλυσή μας αυτή έπιστρατέψαμε όλα τα δυνατά κριτήρια για την ένταξη του στίχου των Λιθικών μέσα στην ιστορία του έξαμέτρου.

Μετρικά σχήματα. Όσον αφορά τους πρώτους τέσσερες κόδες, τα σχήματα του έξαμέτρου, που προτιμά ο ποιητής είναι τα εξής:

I.	δδδδ ²⁴²	: 176	στίχοι (22, 73%)	, π.χ. 3,6,8,9,11,12,20,22,37,43 κ.ά.
II.	δσδδ	: 158	" (20, 41%)	, π.χ. 2,4,19,21,24,25,35,45,63,75,κ.ά.
III.	σδδδ	: 90	" (11, 62%)	, π.χ. 28,31,57,61,100,128,131,138,152,160 κ.ά.
IV.	δδδσ	: 81	" (10, 46%)	, π.χ. 1,23,26,32,39,53,71,87,95,113 κ.ά.
V.	δδσδ	: 23	" (2, 97%)	, π.χ. 5,105,230,238,275,299,303,346,385,389 κ.ά.
VI.	σσδδ	: 75	" (9, 69%)	, π.χ. 7,14,29,30,36,38,40,41,48,66 κ.ά.
VII.	δσδσ	: 49	" (6, 33%)	, π.χ. 34,64,85,92,96,118,147,190,229,240 κ.ά.
VIII.	σδδσ	: 34	" (4,39%)	, π.χ. 16,27,47,55,59,68,125,134,198,253 κ.ά.
IX.	δσσδ	: 29	" (3, 74%)	, π.χ. 17,82,189,193,208,260,310,320,355,361 κ.ά.
X.	σδσδ	: 19	" (2, 46%)	, π.χ. 52,153,162,185,292,293,345,408,439,502 κ.α.
XI.	δδσσ	: 8	" (1, 03%)	, δηλαδή: 56,72,74,99,251,367,701 και 762.
XII.	σσδσ	: 25	" (3, 23%)	, π.χ. 13,15,29,42,46,50,51,109,111,133 κ.ά.
XIII.	σσσδ	: οί	έξής 4 στίχοι: 286,297,350 και 380 (0, 52%)	
XIV.	σδσσ	: οί	έξής 2 στίχοι: 296 και 417 (0, 26%)	

XV. σσσσ : ὁ στίχος 594 (0, 13%).

Στά σχήματα II - V οἱ στίχοι περιέχουν ἓνα μόνο σπονδεῖο στοὺς τέσσε-
ρες πρώτους πόδες, ἐνῶ στά σχήματα VI - XI περιέχουν δύο καὶ στά σχήμα-
τα XII - XIV τρεῖς. Σέ ἓνα μόνο στίχο εἶναι καὶ οἱ τέσσερες πρῶτοι πόδες
σπονδεῖοι καὶ ὁ μοναδικὸς δάκτυλος εἶναι τοποθετημένος στὸν πέμπτο πόδα.
Ἄξιολογώμενος εἶναι καὶ τὸ ὅτι ὁ ποιητὴς δέν χρησιμοποιοεῖ τὸ δέκατο ἔκτο
ἀπὸ τὰ δυνατὰ σχήματα, δηλαδή τὸ σχῆμα δσσσ. Ἀπὸ τὰ δέκα κέντε σχήματα
ἀπαντοῦν πλὴν συχνά τὰ ὀκτώ: I - IV καὶ VI - IX. Ἔχουμε μάλιστα λίγο δια-
φορετικὴ σειρά προτιμήσεως ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ Ὅμηρος:

Ὅμηρος²⁴³ : δδδδ δσδδ δδδδ σσδδ δδδσ δσδσ δδδσ δδδδ
Λιθικά : " " " δδδσ ~~σσδδ~~ " " δσδδ

Παρ' ὅλη τὴν ποικιλία τῶν σχημάτων, ὁ ποιητὴς ἔχει τὴ συνήθεια νὰ ἐ-
παναλαμβάνει μερικὲς φορές τὸ ἴδιο σχῆμα σέ δύο ἢ καὶ περισσότερους συνεχό-
μενους στίχους, χωρὶς νὰ μειώνεται ἡ ἀρμονία τοῦ ποιήματος. Διαπιστώσαμε ὅ-
τι ὑπάρχουν τρεῖς κατηγορίες ομάδων μέ τὸ ἴδιο σχῆμα: α) οἱ τέσσερες στίχοι
675-678 (δσδδ), β) τὰ τρίστιχα 203-205 (δσδδ), 288-290 (δσδδ), 356-
358 (δδδσ), 412-414 (δσδδ), 550-552 (δσδδ), 685-687 (δσδδ), 729-
731 (δδδδ) καὶ γ) πενήντα τέσσερα δίστιχα, ὅπως 8-9 (δδδδ), 11-12
(δδδδ), 24-25 (δσδδ), 40-41 (σσδδ), 50-51 (σσδσ), 80-81 (δσδδ),
93-94 (δδδδ), 101-102 (δσδδ), 106-107 (σσδδ), 119-120 (δσδδ) κ.ἄ.

Οἱ ὀλοδάκτυλοι ἐξάμετροι εἶναι 154 (:19, 89%), ὅπως οἱ στίχοι 3, 6,
8, 9, 11, 12, 20, 22, 37, 43 κ.ἄ. Ἀπεναντίας, δέν ὑπάρχουν καθόλου ὀλο-
σπόνδευοι στίχοι. Οἱ ἐξάμετροι μέ δάκτυλο στὸν πέμπτο πόδα ἔχουν μεγάλη ἀ-
ριθμητικὴ ὑπεροχὴ σέ σχέση μέ τοὺς σπονδελιάζοντες²⁴⁴: οἱ πρῶτοι εἶναι 700
(90, 44%), ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶναι 74 (9, 56%), ὅπως οἱ στίχοι 10, 18, 33, 49,
54, 58, 60, 65, 69, 78 κ.ἄ. Ἀπὸ τοὺς σπονδελιάζοντες μόνο κέντε ἔχουν καὶ στὸν
τέταρτο πόδα σπονδεῖο: 60, 104, 236, 368 καὶ 700.

Καὶ στοὺς ἄλλους πόδες τοῦ στίχου οἱ σπονδεῖοι εἶναι λίγοι σέ σχέση
μέ τοὺς δακτύλους: ἀπαντοῦν 251 στὸν πρῶτο πόδα, 338 στὸ δεύτερο, 88 στὸν
τρίτο καὶ 200 στὸν τέταρτο, ὅπως συναγεται ἀπὸ τὸν πίνακα τῶν σχημάτων ποὺ
δώσαμε παραπάνω. Σέ 105 στίχους ἀπαντοῦν σπονδεῖοι συγχρόνως στὸν πρῶτο καὶ
δεύτερο πόδα, κάτι ποὺ δέν τὸ συναντοῦμε στά Διονυσιακά²⁴⁵. Γενικά, ἡ "δα-
κτυλικότητα" τοῦ λόγου τῶν Λιθικῶν φαίνεται ἀπὸ τὸ ἑξῆς: Ἀπὸ τὸν πίνακα τῶν
σημάτων συναγεται ὅτι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν δακτύλων στοὺς κέντε πρώτους πόδες εἶναι:
5X176+4X158+4X90+4X81+4X23+3X75+3X49+3X34+3X29+3X19+3X8+2X25+2X4+2X2+1X1-74=
=2919 καὶ ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν σπονδελίων στοὺς ἴδιους πόδες εἶναι:
158+90+81+23+2X75+2X49+2X34+2X29+2X19+2X8+3X25+3X4+3X2+4X1+74=951.

Δηλαδή, οί δάκτυλοι είναι υπερτριπλάσιοι (:3, 03 φορές περισσότεροι) από τούς σπονδεύους. "Αν συγκρίνουμε τά δεδόμενα αυτά μέ τά στοιχεία κού μᾶς δύνουν ό Α. Ludwig²⁴⁶ καί ό J. La Roche²⁴⁷ γιά τούς άλλους έπικούς ποιητές, βρίσκουμε τά έξῆς: ό λόγος τῶν λιθικῶν ξεπερνᾶ λίγο σέ "δακτυλικότητα" τό λόγο τῶν όμηρικῶν έπῶν: στήν 'Ιλιάδα οί δάκτυλοι είναι 2,9 φορές κῶ πολλού από τούς σπονδεύους καί στήν 'Οδύσσεια 2,8. Ξεπερνᾶ έπίσης καί τό λόγο τοῦ 'Ησιόδου, στά ποιήματα τοῦ όκοίου οί δάκτυλοι είναι 2,7 φορές κῶ πολλού από τούς σπονδεύους. 'Ενῶ σέ σχέση μέ τά άλλα έπικά έργα τά λιθικά ύστεροῦν: στά 'Αργοναυτικά τοῦ 'Απολλωνίου τοῦ Ροδίου οί δάκτυλοι είναι 3, 3 φορές κῶ πολλού, στά Μεθ' 'Ομηρον τοῦ Κόλιντου τοῦ Σμυρναίου 4,8 φορές καί στά Διονυσιακά τοῦ Νόννου 5,4.

Τ ο μ έ ς. Σχετικά μέ τίς τομές τοῦ ποιήματος παρατηροῦνται τά έξῆς: από τίς δύο κύριες τομές, τήν πενθημιμερή καί τήν κατά τρίτον τροχαῖον, ἡ δευτέρα υπερέχει πολύ, ὅπως συμβαίνει καί στόν 'Ομηρο καί στούς άλλους έπικούς²⁴⁸. 'Από τούς 774 στίχους τοῦ ποιήματος οί 288 ἔχουν πενθημιμερή τομή (37,20 %) καί οί 482 ἔχουν τομή κατά τρίτον τροχαῖον (62, 28%), ένῶ στούς στίχους 161,264,308 καί 754 προτιμότερη είναι ἡ έφθημιμερής τομή(0,52%).

Στό σύνολο τῶν στίχων μέ τομή κατά τρίτον τροχαῖον συνυπολογίστηκαν καί πέντε στίχοι (107, 336, 426, 485 καί 545) μέ έξασθενημένη τήν τομή αὐτή: ἡ έξασθένηση όφείλεται στίς λεκτικές ένότητες κού καλύπτουν τόν τρίτο πόδα²⁴⁹. Πρέπει νά σημειώσουμε ακόμη ὅτι στούς στίχους 107, 426,485 καί 545 συνυπάρχει τριημιμερής τομή καί βουκολική διαύρεση, ένῶ στό στίχο 336 συνυπάρχει ύσχυρή τριημιμερής τομή. 'Εξάλλου, ό στ. 137 ἔχει νόθα πενθημιμερή τομή, έξαιτίας τῆς αναστροφῆς τῆς 'ὑπερ'. 'Εντούτοις τόν συνυπολογίσαμε στούς 288 (στό στίχο γίνεται βουκολική διαύρεση).

'Εξετάζοντας τίς λέξεις κού τοποθετεῖ ό ποιητής πρὶν καί μετά τήν πενθημιμερή τομή, διαπιστώνει κανείς τά έξῆς:

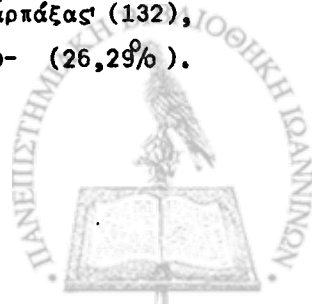
Πρὶν από τήν τομή άπαντοῦν άνεξάρτητες λέξεις μέ τά έξῆς μέτρα:

I. Οί λέξεις 'αὐτοκασιγνήτη' (347), 'Λαομεδοντιάδης' (389), 'αὐτοκασιγνήτηψ' (687) καί 'αὐτοκασιγνήτην' (764) ἔχουν τό ρυθμός: -υυ-υῦ- (1,38%)²⁵⁰.

II. 'Η λέξη 'άναχωρήσει' (24) ἔχει τό ρυθμός: υυ--- (0,34%).

III. 35 λέξεις, ὅπως 'Αθηναίη' (10), 'άποστεύχου' (21), 'άπειρέσιου' (54), 'ύπαντιάσαι' (99), 'έπεδραμέτην' (144), 'ανάβλυστον' (163), 'άπόρροϊαν' (173), 'έποτρύνων' (200), 'παρασταύης' (208), 'έρητύσει' (225) κ.ά., ἔχουν τό ρυθμός: υ-υῦ- (12, 11%).

IV. 76 λέξεις, ὅπως 'Λητοῦδης' (8), 'άνθρώπων' (17), 'παντοῶν' (19), 'άτρεκές' (56), 'κηρύσειν' (58), 'ιδύζημαυ' (84), 'έγχρωμφθείς' (117), 'άρπάξας' (132), 'εύκύκλωσ' (135), 'Ηελύψ' (153) κ. ά., ἔχουν τό ρυθμός: -υῦ- (26,29%).

- V. 38 λέξεις, όπως 'κραδίη(5), 'ελάσαι(52), 'σοφύην(69), 'προτέροις(70), 'θανάτω(74), 'φυγέτην(77), 'Κρονύδης(88), 'ένέμου(125), 'μακάρων(176), 'λασύης(238) κ.ά., έχουν τό ρυθμό: υυ- (13, 14%).
- VI. 56 λέξεις, όπως 'Μαύης(2), 'κούρη(36), 'ιστήσαι(48), 'κρείων(66), 'ιστεῦ-μαυ(82), 'ἔξων(170), 'οὔτω(186), 'νύμφης(193), 'πέτρην(202), 'μήλων(205) κ.ά., έχουν τό ρυθμό: -- (19, 37%).
- VII. Οἱ λέξεις 'θεοῦς(67), 'ἄγων(93), 'έών(105), 'κέρας(245), 'λύθων(296), 'ἔην(298), 'ἔην(300), 'λέχος(367), 'πᾶος(375), 'λύθων(408) καί 'λύθου(410) έχουν τό ρυθμό: υ- (3, 80%).
- VIII. Ἡ λέξη 'κῦρ(183) ἔχει τό ρυθμό: - (0, 34%).

Ἀπό τόν παραπάνω πίνακα φαίνεται ὅτι ὁ ποιητής χρησιμοκοιεῖ συχνά στό μέρος αὐτό τοῦ στίχου τῆς πολυσύλλαβης λέξεως, καί καλύπτουν τουλάχιστο τρία ἡμιπόδια. Σέ σχέση ὅμως μέ τούς ἄλλους ὁμοτεχνούς του, γιά τούς ὁποίους παραθέτει ἀριθμητικά στοιχεία ὁ Fr. Vian²⁵¹, τῆς χρησιμοκοιεῖ μέ κάποια φειδώ: οἱ λέξεις καί ἔχουν τό ρυθμό τῶν περιπτώσεων I - IV ἀπαντοῦν σέ ποσοστό 40, 13%. Ἄν προστεθοῦν σ' αὐτές καί οἱ 62 λεκτικές ἐνότητες, ὅπως 'ψ-κεν-έπωνυμύην(72), 'ὄς-κε-διδάσκηταί(86), 'τόν-ρά-καλαιότεροί(129), 'καί-κεν-ἀπ'οὔρανόθεν(242), 'οὔδέ-κεν-ἄν-γυοίης(250), 'ἠύτε-παρθενική(309), 'σύν-δέ-καί-ὄστρίτην(344), 'εἰ-δέ-κ'ἀποκνεύση(415), 'έν-μέν-δη-βοτάναις(416), 'ὄστε-γυναικοφόνος(488) κ.ά., τό ποσοστό τῶν πολυσύλλαβων λέξεων κρίν ἀπό τήν κενθημιμερή τομή ἀνεβαίνει στά 61, 59%.

Ὅσον ἀφορᾷ τῆς λέξεως μέ τό ρυθμό τῶν περιπτώσεων III-IV. ὁ ποιητής προτιμᾷ τούς δακτυλικούς τύπους κίό πολύ ἀπό ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἐπικοί²⁵². Ἡ προτίμησή του αὐτή τόν κάνει νά συγγενεῦει πολύ μέ τόν Κόλυτο, καί χρησιμοκοιεῖ ἐξίσου συχνά τέτοιες λέξεις κρίν ἀπό τήν κενθημιμερή τομή²⁵³.

Ἦστόσο στά Λιδικά ἀπαντοῦν κρίν ἀπό τήν τομή αὐτή οὐσιαστικά καί ρήματα μέ τό ρυθμό υ-υῦ- καί -υῦ- σέ ποσοστό 43, 24%, δηλαδή πολύ κίό συχνά ἀπό ὅ,τι στόν Κόλυτο, καί προτιμᾷ κίό πολύ ἐκίθητα, μετοχές καί ἐκίρηματα. Αὐτό φανερώνει ὅτι ὁ ποιητής τῶν Λιδικῶν εἶναι λιγότερο ἀκατητικός στιχοουργός ἀπό τόν Καλλύμαχο, τόν Ἀπολλώνιο καί τόν Ὅμηρο²⁵⁴.

Ἐκίσης τά οὐσιαστικά μέ ἀνακίαιστικό ρυθμό ἀπαντοῦν κίό συχνά (36,84%) ἀπό τῆς ἄλλης λέξεως.

Στῆς περιπτώσεις ὅπου ἀπαντοῦν δισύλλαβες σπονδειακές λέξεις κρίν ἀπό τήν τομή, τό πρῶτο ἡμιστίχιο ἔχει ἕνα ἀπό τά παρακάτω σχήματα:

- I. 51 στίχοι, ὅπως 2,36,48,66,82,166,170,186,193,202 κ.ά., ἔχουν τό σχήμα: -υῦ-/--/. Στούς 28 ἀπό αὐτούς τούς στίχους, ὅπως 48,66,82,166,170,205,240,252,268,282 κ.ά., τά τρία πρῶτα ἡμιπόδια σχηματίζον-

ται από λεκτικές ενότητες.

II. 'Ο στίχος 404 έχει τό σχήμα: -υυ/-/--/ .

III. Οί στίχοι 501,632 καί 650 έχουν τό σχήμα: -υ/υ/-/--/ .

IV. 'Ο στίχος 714 έχει τό σχήμα: -/υυ/-/--/ .

Τό τρίτο σχήμα αντιτίθεται πρὸς τήν τεχνοτροπία τοῦ Νόννου, ὁ ὅποιος ἀποφεύγει νά τοποθετεῖ δισύλλαβη σπονδειακή λέξη πρὶν ἀπὸ τήν τομή, ὅταν τό τμήμα τοῦ στίχου ὡς τήν τριημιμερή τομή σχηματίζεται ἀπὸ μιὰ τροχαϊκή καί μιὰ ἰαμβική λέξη²⁵⁵. Στούς στίχους 36, 48, 166, 186, 316, 341, 404, 554, 714 καί 770 οἱ δύο λέξεις πού βρίσκονται πρὶν καί μετά τήν τομή ἀποτελοῦν μιὰ νοηματική ἐνότητα²⁵⁶. Δέν φαίνεται νά ἐνοχλεῖ τόν ποιητή ἡ χρήση τῶν δισύλλαβων σπονδειακῶν λέξεων σ'αὐτό τό μέρος τοῦ στίχου, τή στιγμή πού σέ ἀρκετές περιπτώσεις θά μπορούσε χωρίς δυσκολία νά τίς τοποθετήσῃ στήν ἀρχή τοῦ στίχου καί νά ἀντιστρέφῃ τό σχήμα τοῦ πρώτου ἡμιστιχίου. Γενικότερα, ὁ ποιητής μέ τήν κατάληξη τῶν δισύλλαβων σπονδειακῶν λέξεων σχηματίζει καί τή θέση τοῦ δευτέρου, τοῦ τέταρτου καί τοῦ πέμπτου ποδός χωρίς κανένα περιορισμό, κάτι πού ὁ Νόννος τό ἀποφεύγει²⁵⁷.

Ὅσον ἀφορᾷ τή χρήση τῶν λέξεων μέ ἰαμβικό ρυθμό²⁵⁸ πρὶν ἀπὸ τήν τομή, ὁ ποιητής εἶναι ἀρκετά φειδωλός: ὅπως εἶδαμε²⁵⁹, τή συναντοῦμε ἄλλοτε μόνο σέ 11 στίχους. Στούς στίχους αὐτούς τό πρῶτο ἡμιστίχιο ἔχει ἕνα ἀπὸ τά παρακάτω σχήματα:

I. 'Ο στίχος 105 ἔχει τό σχήμα: -υ/υ-υ/υ-/

II. 'Ο στίχος 410 ἔχει τό σχήμα: --/-υ/υ-/

III. Οἱ ὑπόλοιποι 9 στίχοι ἔχουν τό σχήμα: -ὑυ-υ/υ-/

Ὁ πίνακας αὐτός δείχνει ὅτι ὁ ποιητής σχηματίζει τή θέση τοῦ τρίτου ποδός μέ τήν κατάληξη μιᾶς ἰαμβικῆς λέξης, καί ὅταν δέν τελειώνει λέξη μετά τό πρῶτο δίλοβο²⁶⁰. Οἱ περιπτώσεις αὐτές λιγοστεύουν μιὰ, καί στό στ. 105 οἱ δύο λέξεις πού βρίσκονται πρὶν ἀπὸ τήν κύρια τομή ἀποτελοῦν μιὰ νοηματική ἐνότητα.

Τά μονοσύλλαβα πρὶν ἀπὸ τήν πενθημιμερή τομή, πού ἀπαντοῦν συχνά στόν Ὅμηρο, στόν Καλλίμαχο καί στόν Ἀπολλώνιο²⁶¹, σχεδόν ἀπουσιάζουν ἀπὸ τά Λιθικά: ἀπὸ τίς ἐπτά μονοσύλλαβες λέξεις πού ἀπαντοῦν στό μέρος αὐτό τοῦ στίχου μόνο ἡ λέξη ἰπῦρ¹⁸³ εἶναι ἀνεξάρτητη, ἐνῶ οἱ ἄλλες-δηλαδή οἱ λέξεις

'σφύν(79), 'μέν(334), 'κέν(397), 'κώ(473), 'κέν(485) καὶ 'μέ'(762)-ἀποτελοῦν μίᾱ λεκτικὴ ἐνότητα μετὴ λέξη πού προηγεῖται.

'Ἐξάλλου καὶ ἡ λέξη 'πῦρ' ἀποτελεῖ μίᾱ νοηματικὴ ἐνότητα μετὴν ἐπόμενη λέξη 'ὀλύγον,' μετὰ τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ ἐφθήμερης τομῆ, πρᾶγμα πού κάνει ἀεπαίσθητη τὴν παρουσία τοῦ μοναδικοῦ αὐτοῦ μονοσύλλαβου. Μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς ὅτι εἶναι καὶ αὐτό ἄλλο ἕνα σημεῖο, στό ὁποῖο συμφωνεῖ ὁ ποιητής μετὸν Κόλντο, πού ἀποφεύγει ἐπίσης τὴν χρήση τῶν μονοσύλλαβων πρὶν ἀπὸ τὴν πενθημιμερῆ²⁶².

Ὅσον ἀφορᾷ τὶς λέξεις πού ἀπαντοῦν μετὰ τὴν πενθημιμερῆ τομῆ, παρατηροῦνται τὰ ἑξῆς: σέ 93 στίχους, ὅπως 2, 8, 10, 17, 33, 52, 54, 58, 67, 70 κ.ἄ., τὸ τμήμα τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου, πού περιλαμβάνεται ἀνάμεσα στὴν κύρια τομῆ καὶ στὴ βουκολικὴ διαίρεση, τὸ σχηματίζει μίᾱ μόνο λέξη (32,18%) καὶ σέ 36 στίχους, ὅπως 5, 66, 71, 105, 144, 193, 259, 282, 293, 297 κ.ἄ., τὸ σχηματίζει μίᾱ λεκτικὴ ἐνότητα (12, 45%). Συνεπῶς, ὁ ποιητής προτιμᾷ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπικοί²⁶³, τὶς μεγάλες λέξεις καὶ σ' αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ στίχου. Καὶ μάλιστα προτιμᾷ τὶς λέξεις μετὸ ρυθμό: --υυ κι ἀποφεύγει τὶς λέξεις μετρεῖς μακρὲς συλλαβές²⁶⁴.

Ἀπὸ τὶς πολυσύλλαβες αὐτὲς λέξεις οἱ πλεονεξίες εἶναι ἐπίθετα καὶ μετοχές, ὅπως 'ἐριούλιος(2), 'ἀκεσὺμβροτον(8), 'λασσόδον(10), 'πεκνυμένον(17), 'τερενόχροεζ(33), 'τεθνηότος(52), 'πεκονημένον(70), 'ὀλεσιμβρότου(77), 'ταλακάρδιον(84), 'κυριφεγγέος(173) κ.ἄ., ἐνῶ λίγες εἶναι ὀνόματα καὶ ῥήματα, ὅπως 'ἄριζέμεν(67), 'κειμήλια(82), 'κελαρύζεται(163), 'ἔρνησεται(176), 'ἐπιτέλλεο(210), 'προσπύσεται(310), 'τετανύσεται(324), 'μεμνήσομαι(346), 'ἐπιπασέμεν(455), 'καταλείβεται(535) κ.ἄ. Ἡ προτίμηση αὐτὴ τοῦ ποιητῆ γιὰ τὰ ἐπίθετα καὶ τὶς μετοχές εἶναι κάτι πού τὸν κάνει νά ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ὁμότεχνους του, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν στό μέρος αὐτοῦ τοῦ στίχου πολύ πλεονεξία τὰ πολυσύλλαβα ὀνόματα καὶ ῥήματα²⁶⁵.

Ἡ παρουσία τῆς ἐφθήμερης τομῆς, ὡς δευτερεύουσας τομῆς, εἶναι κάπως μειωμένη: σέ 40 στίχους, ὅπως 49, 74, 88, 135, 185, 189, 195, 200, 237, 238 κ.ἄ., συνυπάρχει μαζί μετὴν βουκολικὴ διαίρεση καὶ σέ 76 ἄλλους, ὅπως 11, 15, 19, 21, 24, 56, 63, 72, 79, 99, κ.ἄ., ἀπαντᾷ χωρὶς αὐτὴν (συνολικὸ ποσοστὸ: 40,13%). Στόν Κόλντο καὶ στό Νόνο μειώνεται πλεονεξία ὁ ἀριθμὸς τῶν περιπτώσεων, ὅπου ἀπαντᾷ δευτερεύουσα ἐφθήμερης τομῆ²⁶⁶.

Ἡ παρουσία τῆς βουκολικῆς διαίρεσης εἶναι καὶ αὐτὴ περιορισμένη: ἐκτός ἀπὸ τὶς 40 περιπτώσεις πού ἀναφέραμε παραπάνω, ἡ βουκολικὴ διαίρεση ἀπαντᾷ καὶ σέ 151 ἀκόμη στίχους (συνολικὸ ποσοστὸ: 66,09%), ὅπως 86, 137,

174, 188, 250, 428, 434, 451, 476, 483 κ.ά. Συγκρίνοντας τά στοιχεία πού δύνανται νά βίαν για τούς άλλους έπικούς²⁶⁷, παρατηρούμε ότι ό ποιητής, όσον άφορᾷ τή βουκολική διαίρεση, άκολουθεῖ τόν Όμηρο.

Τέλος, σέ 22 στίχους, ὅπως 36, 39, 48, 100, 125, 177, 205, 242, 262, 298 κ.ά., δέν έπιτρέπει ό ποιητής μετά τήν πενθημιμερή οὔτε έφθημιμερή τουή οὔτε βουκολική διαίρεση (7,61%). Στους 15 από αυτούς τούς στίχους άπαντά μιá πολυσύλλαβη λέξη πού έκτείνεται τς πύ πολλές φορές (36, 100, 242, 262, 616, 672) από τήν ᾄρηση τοῦ τρίτου ποδός ὡς καί τή θέση τοῦ πέμπτου, ένῶ στους στίχους 125, 205, 300, 314, 386, 624 καί 741 άπαντοῦν λεκτικές ένότητες καί θά μπορούσε νά πεῖ κανείς ότι ὑπάρχει έξασθενημένη έφθημιμερής τομή ἢ βουκολική διαίρεση. Πάντως, καί σ'αυτό τό σημεῖο ό ποιητής παρουσιάζει ἰδιορρυθμία καί δέν άκολουθεῖ πιστά τήν άλεξανδρινή παράδοση²⁶⁸.

Κάτι άλλο πού φέρνει έπίσης σέ δυσαρμονία τόν ποιητή μέ τήν παράδοση αὐτή εἶναι καί τό έξῆς: στους στίχους 36, 99, 100, 125, 183, 208, 242, 249, 262, 298, 326, 376, 403, 415, 488, 616 καί 672 έπιτρέπει ό ποιητής νά τελειώνει λέξη στη θέση τοῦ πέμπτου ποδός, παρόλο πού προηγείται πενθημιμερής τομή — μάλιστα στους στίχους 99, 183, 249, 326, 403 καί 488 συνυπάρχει καί έφθημιμερής τομή²⁶⁹.

Όπως αναφέραμε παραπάνω²⁷⁰, ὑπάρχουν 88 στίχοι μέ σπονδεῖο τόν τρίτο πόδα, ὅπως 5, 10, 17, 49, 52, 56, 58, 72, 74, 82 κ.ά. Στις περιπτώσεις αὐτές ό ποιητής, για νά άποφύγει τό χωρισμό τοῦ στίχου σέ δύο άπολύτως ἴσα ἡμιστίχια, δέν τοποθετεῖ άνεξάρτητη μονοσύλλαβη λέξη άμέσως μετά τήν πενθημιμερή τομή: σέ 40 από αυτούς τούς στίχους, ὅπως 49, 56, 72, 74, 105, 162, 185, 189, 222, 238 κ.ά., άκολουθεῖ μετά τήν τομή δισύλλαβη λέξη, ένῶ στους ὑπόλοιπους άκολουθεῖ πολυσύλλαβη λέξη ἢ λεκτική ένότητα.

Σχετικά μέ τς λέξεις πού άπαντοῦν πρύν από τήν τομή κατά τρίτον τροχαῖον, παρατηροῦνται τά έξῆς:

Οἱ άνεξάρτητες λέξεις καί οἱ λεκτικές ένότητες πού χρησιμοποιοῦνται στό μέρος αὐτό ἔχουν τά έξῆς μετρικά σχήματα:

I. 22 λέξεις καί λεκτικές ένότητες, ὅπως 'άμφιπεριπλεχθεῖσα(80), 'άμφύ-δέ-καί-νεφροῦσι(190), 'εἰ-καί-δενδροφύτου(232), 'εἰ-καί-φεδνοκάρηνος(253), 'ἦτοι-μέν-μύν-φασί(313), 'άμφύ-κυνηγεςῖσι(432), 'άλλά-καί-όφθαλμοῦσι(465), 'καί-Περσηιάδασ(511), 'άλλ'-οὔ-Γοργελήν-μέν(539), 'καί-γάρ-Ένυαλιόλο(582) κ.ά., ἔχουν τό ρυθμό: -υῦ-υῦ-υ/ (4,56%)²⁷¹.

II. Οἱ λεκτικές ένότητες 'καί-ληλιστῆρες(40), 'εῖ-περ-μετά-χεῖρας(175), 'έπει-άτραπιτοῦ(338), 'οὔτ'εὔρύστερνος(548) ἔχουν τό ρυθμό: υῦ-υῦ-υ/

(0,83%).

- III. 29 λέξεις καὶ λεκτικές ἐνότητες, ὅπως 'ἀλεξικάκοιο' (1), 'ὄπως-ἄν-ἔχοι-μεν' (3), 'καὶ-ἀλλοδαποῦσι' (32), 'ἐφορήσουσι' (34), 'ἀπό-στήθεσφι' (60), 'ἀοσοσητή-ρα' (65), 'ἔς-ἀκρώρειαν' (157), 'παλαιγενέες-μέν' (194), 'ὑπάρ-μαζοῦσι' (219), 'μελικρήτοιο' (221) κ.ἄ., ἔχουν τό ρυθμό: $u-\bar{u}u-u/$ (6, 01%).
- IV. 111 λέξεις καὶ λεκτικές ἐνότητες, ὅπως 'τερπομένοισιν' (16), 'ἀμφοτέρη-σιν' (20), 'δυσμενέων-ποθ' (23), 'ἀθλητῆρι' (25), 'καὶ-θήρεσσιν' (29), 'καὶ-λα-οῦσιν' (30), 'καὶ-βασιλεῦσι' (31), 'καὶ-πόντοιο' (38), 'αἷ-κ'-ἐθέλησι' (43), 'ἡμίθεός-τε' (57) κ.ἄ., ἔχουν τό ρυθμό: $-\bar{u}u-u/$ (22,82%).
- V. 198 λέξεις καὶ λεκτικές ἐνότητες, ὅπως 'δέχουσθε' (4), 'καὶ πρόσθεν' (7), 'ἔς-Ὀλυμπον' (9), 'πρός-Ὀλυμπον' (12), 'κείνους-μέν' (13), 'δέξαντο' (14), 'στε-φάνοιο' (28), 'Χρῦσειον' (35), 'καὶ-δωῶες' (41), 'καὶ-οἴκον' (42) κ.ἄ., ἔχουν τό ρυθμό: $\bar{u}u-u/$ (41, 07%).
- VI. 38 λέξεις καὶ λεκτικές ἐνότητες, ὅπως 'ὄνειρα' (6), 'ἄκις' (22), 'πρός-οὔ-ατ' (37), 'ὄρινε' (59), 'βροτοῦσι' (61), 'ἰόντι' (94), 'ἐταῦρέ' (97), 'κιδόντα' (104), 'ἄ-γεσκέν' (152), 'ἐγώ-περ' (169) κ.ἄ., ἔχουν τό ρυθμό: $u-u/$ (7,88%).
- VII. 79 λέξεις, ὅπως 'ἄντρον' (18), 'θυμός' (26), 'πρέσβαν' (62), 'ἔργον' (78), 'χεῖρα' (95), 'δεῦμα' (124), 'ἄκρα' (126), 'ῶρτα' (128), 'αἶον' (130), κ.ἄ., ἔχουν τό ρυθμό $-u/$ (16, 60%).

Ἀπό τὰ σχήματα αὐτά μορεῖ νά συμπεράνει κανεὶς ὅτι ὁ ποιητὴς προτιμᾷ νά τοποθετεῖ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν τομὴ αὐτὴ πολυσύλλαβες λέξεις ἢ λεκτικές ἐνότη-τες: σὲ 364 στίχους χρησιμοποιεῖ λέξεις μὲ τό ρυθμό τῶν πέντε πρώτων περιπτώ-σεων (75, 29%). Τὶς λέξεις μὲ ἀμφιβραχικό ρυθμό (σχῆμα VI) δὲν τὶς χρησιμοποιο-εῖ συχνά. Συχνότερη εἶναι ἡ χρῆση τροχαϊκῶν λέξεων πρὶν ἀπὸ τὴν κατὰ τρίτον τροχαῖον τομὴ: στίς περισσότερες ἀπὸ τὶς 79 περιπτώσεις οἱ δύο λέξεις ποῦ ἀ-παντοῦν πρὶν ἀπὸ τὴν τομὴ βρίσκονται σὲ στενὴ σχέση μεταξύ τους²⁷².

Ἐπάρχουν ἀκόμη 56 βραχύχρονα μονοσύλλαβα πρὶν ἀπὸ τὴν κατὰ τρίτον τρο-χαῖον τομὴ, ποῦ ἀποτελοῦν λεκτικές ἐνότητες μὲ τὶς λέξεις ποῦ προηγοῦνται, ὅπως 'κείνους-μέν' (13), 'δυσμενέων-ποθ' (23), 'ἡμίθεός-τε' (57), 'πτολίων-τέ' (68), 'εὔτ'-ἄν-σφι' (102), 'εἰώς-μέν' (107), 'σπουδῆ-κεν' (110), 'ὄφθαλμοῦ-δέ' (118), 'ἦδη-τε' (120), 'καὶ-κεν-ὑπέρ-μοῦραν-με' (127) κ.ἄ.

Μόνο σὲ 12 στίχους (28, 47, 116, 149, 151, 460, 469, 528, 568, 599, 698 καὶ 730) μὲ κατὰ τρίτον τροχαῖον τομὴ ἀπαντᾷ στό κοῖνημα τέλος λέξης στή θέση τοῦ πέμπτου ποδός, μολονότι συνυπάρχει καὶ ἐφθήμερης τομῆ²⁷³.

Τέλος λέξης στο δεύτερο τροχαῖο. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερο πόδα, ὅταν εἶναι δάκτυλος, ὁ ποιητὴς ἐπιτρέπει σὲ 13 στίχους νὰ τελειώνει στὸ δεύτερο τροχαῖο μὴ ὑπερδισύλλαβη λέξη: 'ἄνθρωποισιν'(59), 'νεογνός'(105), 'θεσπεσίολο'(192), 'ἀνθεμδεντι'(235), 'τεοῦσι'(239), 'ἀθανάτοισι'(245), 'Πριάμοιο'(447), 'στεῖρρησι'(459), 'ἔχοντι'(618), 'γλήηρησι'(673), 'ἐκπτή-μ'(691), 'ἔμετ'ό'(695) καὶ 'ἔπειτα'(708).

Τέλος λέξης στο δεύτερο δάκτυλο. Σὲ 3 στίχους μόνο ἐπιτρέπει ἐπίσης νὰ τελειώνει στὸ δεύτερο δάκτυλο μὴ τέτοια λέξη: 'πολυήρατον'(18), 'πολυειδέα'(610) καὶ 'διυπετές'(730).

Καὶ στίς δύο αὐτὲς περιπτώσεις ὁ ποιητὴς φαίνεται νὰ μὴ λαμβάνει ὑπόψη τοῦ τοῦς 'Αλεξανδρινούς, πού δέ σχηματίζουν τὸν τροχαῖο καὶ τὸ δάκτυλο τοῦ δευτέρου ποδός μετὰ τὴν κατάληξη μὴς ὑπερδισύλλαβης λέξης πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸν πρῶτο πόδα²⁷⁴.

Τέλος λέξης στο δεύτερο σπονδεῖο. Ὁ ποιητὴς δέχεται ἐπίσης νὰ τελειώνει λέξη στὸ δεύτερο σπονδεῖο, πράγμα πού οἱ ἄλλοι ποιητὲς τὸ ἀποφεύγουν²⁷⁵: 'κέκλετο-γάρ-μού'(124), 'ἀγνύζειν-μέν'(213), 'αὐτίκα-γάρ-του'(288), 'μαγνήρη' τήν-δ'(307), 'φθέγγωμαι; τῶν'(331), 'τῷ-γάρ Ἀπόλλων'(360), 'ὀπότε-γάρ-μιν'(378), 'ἔρπετά-γάρ-δή'(391), 'καὶ-τόσον αὐτῆς'(414), 'ἦ-μέν-κέν-μιν'(445), 'ἦτοι-μέν-οί'(521), 'έν-δέ-βίην-οί'(578), 'εἰ-μή-Ζεῦς-του'(630), 'έν-γάρ-οί χρώς'(660), 'ἄλλ'-οὔ-οί μοῦρ'(680) καὶ 'ἔσσάμενοι τρεῖς'(709). Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι σὲ ὅλες τίς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ τομὴ τοῦ στίχου εἶναι κατὰ τρίτον τροχαῖον.

Ἐπίσης στίς παρακάτω 3 περιπτώσεις ἐπιτρέπει ὁ ποιητὴς νὰ ἀρχίζει ὁ στίχος μετὰ μὴ τροχαϊκὴ καὶ μὴ ἱαμβικὴ λέξη, μολονότι ἡ ἄρση τοῦ δευτέρου ποδός σχηματίζεται ἀπὸ δισύλλαβη λέξη μετὰ πυρρῆχο ρυθμό, πράγμα πού τὸ ἀποφεύγουν οἱ ποιητὲς πού ἐφαρμόζουν τοὺς μετρικoὺς νόμους τῶν 'Αλεξανδρινῶν²⁷⁶: 'καὶ-μιν ἐλών χερσί(95), 'σεῖτο δ'ἔχεν πολύ(392), 'παιδός ἐοῦ κλέος'(605).

Τὸ Ζεῦ γμα τοῦ Hermann. Ἀντίθετα, ὁ ποιητὴς προσέχει νὰ μὴν τελειώνει λέξη στὸν τέταρτο τροχαῖο. Ἐνῶ ὁ Hermann²⁷⁷ παρατηρεῖ ὅτι στὰ Λιθικά δὲν ἔχουμε τέλος λέξης στὸν τέταρτο τροχαῖο, ὁ Wiel²⁷⁸ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρουσιάζεται στοὺς στίχους 364, 538 καὶ 643. Στούς τρεῖς αὐτοὺς στίχους καὶ σὲ ἕνδεκα ἄλλους ὑπάρχει φαινομενικὴ παράβαση τοῦ γνωστοῦ "Ζεύγατος τοῦ Hermann": 'ἔμόν πρὸς ἀμύντορά(152), 'ὄ-τι-οί τό-μέν(237), 'φύει-γε-μέν(248), 'θάμβος-δέ-τοί(293), 'ἰδεῦν-γε-μέν(295), 'καὶ-ὀμῶνυμ'(347), 'ἀμφύ-τε(364), 'ἔθελέν-τέ-οί(444), 'φλοιός-δέ-γέ(532), 'ἔολ-

'πά-μιν'(538), 'χατέοντί-τού'(643), 'ἔχου-γε-μέν'(659), 'ἄτάρ-σύ-γε'(682) καὶ 'ἐκέ-
-κέ-τις'(726). Σέ ὅλα αὐτὰ τὰ παραδειγμάτων εἶναι φανερό ὅτι πρόκειται γιὰ λε-
κτικές ἐνότητες πού πρέπει νά θεωροῦνται μετρικά ὡς μία λέξη.

Ἐπιτρέπει ὁμοίως ὁ ποιητής σέ 45 στίχους, ὅπως 60, 68, 71, 74, 92, 95,
104, 107, 141, 155 κ.ἄ., τή βουκολική διαίρεση, μολονότι ὁ τέταρτος πόδας
τους εἶναι σπονδεῖος²⁷⁹. Στίς πλεονεξίες ἀπό τῆς περιπτώσεως αὐτῆς ἡ μονο-
σύλλαβη ἄρση τοῦ ποδός σχηματίζεται ἀπό τήν κατάληξη λέξεων, πού ἀρχίζουν
ἀπό τήν ἄρση τοῦ τρίτου ποδός ἢ ἀπό τό δεύτερο βραχύ του καί σέ δύο μόνο σχημα-
τίζεται ἀπό μία μονοσύλλαβη λέξη: 'φώς'(74) καί 'πάντ'(254).

Γενικά γιὰ τήν χρῆση τῶν μονοσύλλαβων
στού στίχου. Παραπάνω εἶδαμε ὅτι ὁ ποιητής σπάνια τοποθετεῖ ἀνεξάρτη-
τες μονοσύλλαβες λέξεις πρὶν ἀπό τῆς δύο κύριες τομέας καί τή βουκολική δι-
αίρεση. Καί στά ἄλλα μέρη τοῦ στίχου τῆς χρησιμοποιεῖ μέ φειδώ. Ἰστοῦσα, στή
θέση τοῦ πρώτου ποδός τοποθετεῖ τέτοιες λέξεις, μολονότι δέν ἀκολουθεῖ τέ-
λος λέξης οὔτε πρὶν οὔτε μετά τήν θέση τοῦ δευτέρου ποδός, ὅπως θά ἔπρεπε²⁸⁰
'ἄψ ἀναχωρήσει'(24), 'τόν καί-ληιστήρες'(40), 'τήν δ' οὔτ' -εὐρύστερνος'(548) καί
'τόν δ' εἰ-σκορπεύην'(622).

Ὅταν ἡ ἀρχή τοῦ στίχου, ὡς τήν τριημιμερή τομή, σχηματίζεται ἀπό μία
λέξη ἢ λεκτική ἐνότητα, ὁ Νόννος τοποθετεῖ στή μακρά ἄρση τοῦ δευτέρου πο-
δός τούς συνδέσμους καί, οὐ, μή²⁸¹, ἐνῶ ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν τοποθετεῖ καί
ἄλλα μονοσύλλαβα: 'μαγνήσση' τήν δ'(307), 'φθέγγωμαι; τῶν'(331), 'ἐν-γάρ-οί
χρῶς'(660) καί 'ἔσσάμενοι τρεῖς'(709).

Ἐπίσης τό πρῶτο βραχύ τοῦ δευτέρου ποδός καλύπτεται ἀπό τό σύνδεσμο
'δέ' στούς ἐξῆς ἐξί στίχους: 228, 373, 408, 417, 683 καί 728. Σέ δύο ἀπό αὐ-
τούς (417 καί 683) οἱ λέξεις πού βρίσκονται πρὶν ἀπό τόν 'δέ' δέν ἀποτελοῦν
μία λεκτική ἐνότητα, ὅπως θέλει ὁ Νόννος²⁸².

Σέ πέντε στίχους ἀπαντᾷ ἀνεξάρτητη μονοσύλλαβη λέξη στή θέση τοῦ πέμ-
πτου ποδός: 'ῶδ'(95), 'οἱ δ'(208), 'φύλ'(227), 'δτ'(323) καί 'πόλλ'(675).

Ἐξάλλου, στό τέλος τοῦ ἐξαμέτρου ὁ ποιητής τοποθετεῖ συνολικά 18 μο-
νοσύλλαβα: κῆρ(101), γάρ(103), θήρ(127), πῦρ(131), φῶς(165) σφῆς(168), πῦρ(184,
275), τέ(289), πέρ(351), ὦς(430), τοῦ(515), πέρ(529), τῆς(580), τέ(621),
τέ(668), γάρ(670) καί γέ(729): α) Ὅχι ἀπό αὐτὰ τὰ μονοσύλλαβα(101, 168, 184,
289, 351, 430, 621 καί 668) ἀπαντοῦν στό μέρος αὐτό τοῦ στίχου, μολονότι
δέν προηγεῖται βουκολική διαίρεση. β) Ἐπίθετα μέ χοριαμβικό ρυθμό δέν ἀ-
παντοῦν πρὶν ἀπό τὰ μονοσύλλαβα οὐσιαστικά, ἐκτός ἀπό τό 'δαιμόνιος' πού

βρίσκεται πρὶν ἀπὸ τῆ λέξη 'φῶς' (στ. 165). Καὶ οἱ δύο αὐτές περιπτώσεις δὲν ἀπαντοῦν στὴν ποίηση τοῦ Νόννου²⁸³. γ) Σχετικὰ μὲ τὰ ἄλλα μονοσύλλαβα, παρατηροῦνται τὰ ἑξῆς: οἱ σύνδεσμοι 'μέν' καὶ 'δέ' δὲν ἀπαντοῦν καθόλου στὸ τέλος τοῦ στίχου καὶ ὁ 'γάρ' χρησιμοποιεῖται μόνο μίᾳ φορά, ἐνῶ στὸ Νόννο τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικὰ: τοὺς συνδέσμους 'δέ' καὶ 'γάρ' τοὺς βρίσκει κανεὶς συχνότατα καὶ τὸν 'μέν' ἑπτὰ φορές²⁸⁴. δ) Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐγκλιτικά 'γέ' καὶ 'τέ', ὁ ποιητὴς ἀκολουθεῖ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἀπολλώνιο πού τὰ χρησιμοποιοῦν πολύ συχνά στὸ τέλος τοῦ στίχου²⁸⁵.

Σ τ ῖ ξ η. Ἡ ἰσχυρὴ στίξη μέσα στὸ στίχο μπορεῖ νὰ παρασταθεῖ σχηματικὰ ὡς ἑξῆς:

$$\frac{1}{\text{υ.υ.}} \frac{2}{\text{.}} \text{υυ} \frac{3}{\text{.}} \frac{\text{υ.υ}}{4} \text{.} \text{υυ} \frac{5}{\text{(.) υ (.) υ}} \frac{6}{\text{—}} .$$

Μετὰ τὸν πρῶτο τροχαῖο ἔχουν στίξη οἱ στίχοι: 71, 258, 493 καὶ 534. Μετὰ τὸν πρῶτο δάκτυλο ἢ σπονδεῖο οἱ στίχοι: 38, 79, 164, 184, 217, 387, 422, 448, 491, 662, 705, 726 καὶ 743. Στὴν τριημιμερὴ τομῆ: 41, 100, 133, 159, 165, 307, 331, 336, 384, 426, 489, 506, 658, 717, 751 καὶ 754. Στὴν πενθημιμερὴ τομῆ: 99, 125, 144, 245, 293, 297, 298, 299, 300, 303, 410, 452, 516, 532, 624, 641, 655 καὶ 733. Στὴν κατὰ τρίτον τροχαῖον τομῆ: 199, 248, 290, 295, 343, 411, 574, 615, 644, 663, 682, 698 καὶ 750. Στὴν ἐφθημιμερὴ τομῆ: 101, 253, 296 καὶ 466. Καὶ στὴ βουκολικὴ διαύρεση: 88, 103, 135, 145, 161, 275, 316, 361, 385, 409, 418, 434, 447, 478, 495, 535, 540, 570, 638, 670 καὶ 749.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ φαίνεται ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἀποφεύγει τὴ στίξη μετὰ τὸν πρῶτο τροχαῖο, ἐνῶ ὁ Νόννος τὴν ἀποφεύγει²⁸⁶. Σέ πέντε στίχους ἀπαντᾷ στίξη μετὰ τὸν πρῶτο σπονδεῖο (38, 79, 184, 217 καὶ 422), πράγμα πού ἐπίσης τό ἀποφεύγει ὁ Νόννος²⁸⁷. Ἡ στίξη στὴν ἐφθημιμερὴ δὲν συνδυάζεται μὲ στίξη στὴν τριημιμερὴ. Σέ δύο στίχους (296 καὶ 466) μὲ στίξη στὴν ἐφθημιμερὴ τομῆ προηγεῖται ἡ πενθημιμερὴς καὶ ὄχι ἡ κατὰ τρίτον τροχαῖον τομῆ. Στὸν Νόννο ἀντίθετα ἡ στίξη στὴν ἐφθημιμερὴ τομῆ συνδυάζεται μὲ στίξη στὴν τριημιμερὴ τομῆ καὶ μὲ τομῆ κατὰ τρίτον τροχαῖον²⁸⁸.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι σέ δύο στίχους ἀπαντᾷ ἰσχυρὴ στίξη μετὰ τὸ πέμπτο μακρό(668) καὶ μετὰ τὸν πέμπτο τροχαῖο(515).

Χ ρ ῆ σ η τ ῶ ν θ έ σ ε ι μ α κ ρ ῶ ν κ α τ α λ ῆ ξ ε ω ν. Οἱ θέσει μακρὲς καταλήξεις χρησιμοποιοῦνται στὸ στίχο ὡς ἑξῆς: α) βραχεῖες καταλήξεις, πού κλείνουν μ' ἓνα ἀπλό σύμφωνο, χρησιμοποιοῦνται χωρὶς περιορισμό στὴ θέση τοῦ ποδός, ὅταν ἀκολουθεῖ λέξη πού ἀρχίζει μὲ ἓνα ἢ καὶ περισσότερα σύμφωνα. Στὴν ἄρση τοῦ ποδός ὅμως εἶναι περιορισμένη ἡ χρῆση τῶν συλλαβῶν αὐτῶν²⁸⁹: συνολικὰ χρησιμοποιοῦνται 39 τέτοιες συλλαβές, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ 27 σχηματίζουν τὴν ἄρση τοῦ πρώτου σπονδείου: 'μύν'(29), 'δεινόν'(30),

'ροῦτον' (48), 'οὔτις' (176), 'μᾶλλον' (233), 'εἶδος' (296), 'γάρ' (301), 'γάρ' (319), 'μέν' (350), 'μέν' (416), 'μέν' (445), 'τοῦτον' (457), 'μᾶλλον' (497), 'φεῦδος' (516), 'δηρόν' (526), 'φλοιδός' (532), 'μύν' (546), 'γάρ' (613), 'οὔτος' (638), 'γάρ' (640), 'μέν' (642), 'γάρ' (660), 'άνδρός' (674), 'κέν' (742), 'κέν' (752), 'ἔνθεν' (755) καί 'ἔνθεν' (758)· Ἐξί σχηματίζουν τήν ἄρση τοῦ δεύτερου σπονδείου: 'ἦκερ' (92), 'μέν' (213), 'μύν' (313), 'μύν' (378), 'μύν' (445) καί 'γάρ' (491)· μία σχηματίζει τήν ἄρση τοῦ τρίτου σπονδείου: ἔχ (603) καί πέντε τήν ἄρση τοῦ τέταρτου σπονδείου: 'έξ' (146), 'έξ' (256), 'τόν' (296), 'έν' (432) καί 'έξ' (579).

Ὅπως φαίνεται παραπάνω, οἱ θέσει μακρές αὐτές καταλήξεις, κού σχηματίζουν τήν ἄρση τοῦ πρώτου κοδός, ἀνήκουν σέ κάθε εἶδος λέξης, ἔκτος ἀπό τάρήματα καί τίς μετοχές, ἐνῶ οἱ καταλήξεις, κού σχηματίζουν τήν ἄρση τῶν ἄλλων κοδῶν, ἀνήκουν μόνο σέ συνδέσμους, προθέσεις καί ἀντωνυμίες.

Στούς μεταγενέστερους ἐπικούς ἡ ἄρση τοῦ δεύτερου σπονδείου δέν καλύπτεται ἀπό βραχεῖα κατάληξη ὀνόματος ἢ ρήματος, κού κλείνει μέ ἕνα ἀπλό σύμφωνο²⁹⁰. Τό ἔδιο φαινόμενο παρατηρεῖται καί στά Λιθικά. Ἡ γραφή 'δῆριν θεῖναι' (στ. 676), κού υἱοθετεῖ ὁ Abel, θά ἀποτελοῦσε μοναδική ἐξαίρεση καί γι' αὐτό ἐπιβάλλεται νά δεχτοῦμε τή γραφή 'δῆρινθῆναι'²⁹¹.

Καί στίς πέντε παραπάνω περιπτώσεις, κού ἀφοροῦν τόν τέταρτο σπονδεῖο εἶναι κανονικός ὁ σχηματισμός τῆς ἄρσης τοῦ σπονδείου, μιά καί χρησιμοποιοῦνται μόνο προθέσεις καί ἀντωνυμίες²⁹². Συνεπῶς, δέν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ διόρθωση ἐνῶ τάρφειν (432), κού προτείνουν ὁ Wiel καί ὁ Platt²⁹³.

β) Ἡ κατάληξη μέ γυμνό βραχύ φωνῆεν ἀπαντᾶ σπάνια στήν ἄρση τοῦ σπονδείου: 'οὔδέ' (66, 1ο δύλοβο), 'ἀλλά' (79, 2ο δύλοβο), 'δέ' (158, 1ο δύλοβο) καί 'δέ' (720, 1ο δύλοβο). Σπάνια ἐκίσης ἀπαντᾶ στή θέση τοῦ τρίτου, τοῦ πέμπτου καί τοῦ ἔκτου κοδός: 'ἔτι' (422, 3ο μακρό), 'τέ' (530, 3ο μακρό), 'εὐρύοπα' (701, 3ο μακρό), 'μέ' (762, 3ο μακρό), 'δέ' (183, 5ο μακρό), 'ἐνεκα' (168, 6ο μακρό). Ἄν ἐξαίρεσει κανεῖς τίς περιπτώσεις τῶν στ. 168, 183, 701, 762, στίς ἄλλες περιπτώσεις τό τελικό φωνῆεν δέν εἶναι γυμνό, γιὰτί ἀκολουθεῖ τό ἐγκλιτικό 'σφι' ἢ 'σφίν'. Στή θέση τοῦ πρώτου κοδός δέν ἀπαντᾶ καθόλου. Ἀπεναντίας, στή θέση τῶν δύο ἄλλων κοδῶν ἀπαντᾶ χωρίς περιορισμό²⁹⁴: σέ 31 στίχους, ὅπως 28, 39, 44, 48, 60, 66, 68, 70, 88, 130 κ.ἄ., σχηματίζεται ἡ θέση τοῦ δεύτερου κοδός (τριημιμερῆς τομή) ἀπό μιά τέτοια συλλαβή καί σέ 35, ὅπως 44, 45, 55, 56, 83, 110, 119, 150, 161, 221 κ.ἄ., ἡ θέση τοῦ τετάρτου (ἐφθημιμερῆς τομή).

γ) Ἀπαντοῦν ἀκόμη καί οἱ ἐξῆς περιπτώσεις, ὅπου ἡ βραχεῖα κατάληξη ἐκτείνεται, ἐπειδή σχηματίζει τή θέση τοῦ κοδός: 'έντ' μεγάρουσι' (22, 4ο μακρό), 'ἐκτ' λέχος' (35, 4ο μακρό), 'καλαιγενέες ἱερόν' (184, 5ο μακρό), 'σκύλακῆς ὡς' (430, 5ο μακρό), 'εὐλάς τῆ κάμπας' (600, 2ο μακρό) καί 'διᾶ μελεῖστί' (712, 2ο μακρό). Εἶναι καί αὐτό ἕνα μετρικό φαινόμενο κού δέν παρατηρεῖται στήν κοίηση τοῦ Νόνου²⁹⁵.

Ἄ τ τ ι κ ῆ β ρ ά χ υ ν σ η. Ἄπο μετρική ἀνάγκη ἐκμεταλλεύεται ὁ ποιητής καὶ τὴ δυνατότητα τῆς λεγόμενης ἀττικῆς βράχυνσης. Ὁ Hermann²⁹⁶ παραθέτει ἀπὸ τὰ Λιθικά μόνο δέκα παραδείγματα τοῦ φαινομένου αὐτοῦ καὶ ὁ Wiel²⁹⁷ σαράντα ἕνα, ἐνῶ ὑπάρχουν πενήντα. Ἄπο τὸ ἄλλο μέρος σέ 251 περιπτώσεις τὸ ἄφωνο μαζί με τὸ ὑγρὸ ἔχουν κανονικά διπλοσυμφωνική ἀξία. Τὰ παραδείγματα τῆς ἀττικῆς βράχυνσης κατανέμονται στοὺς διάφορους κόδες ὡς ἑξῆς:

Π ρ ῶ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 394' τοῦνεκᾶ Πριαμίδαο,' στ. 470' ἔργᾶ κρός,' στ. 530' οἶ τῆ κλάδου,' στ. 683' ἄζεῶ κρός' : τέσσερες περιπτώσεις.

Δ ε ὑ τ ε ρ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 37' εὐχομέναι τῆ κρός,' στ. 61' ἀγχιῦ βροτοῦσι,' στ. 62' αἶψα δῆ πρέσβαν,' στ. 235' ἀνθεμδεντῆ κλάδοισιν,' στ. 255' νέαι περὶ βρέγμα,' στ. 285' πύτους δακρύοισι,' στ. 318' ἀλλότρυοιο,' στ. 457' γαῖᾶ βροτοῦσιν,' στ. 747' ὠμησταῖ τέτραπεζού: ἕνυιά περιπτώσεις.

Τ ρ ῦ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 4' δέχνησθεῖ βροτού,' στ. 95' χεῖραῖ προσηύδων,' στ. 101' ῥέζουσιῖ βροτού,' στ. 104' κιδόντᾶ κρός,' στ. 158' τώδῃ δρακοντοφόνω,' στ. 165' ὠδῆ προσηύδα,' στ. 171' εὐχομένοιοῖ κλύου,' στ. 298' ἔην' οἶ δῆ χρυσολύθῃ,' στ. 456' ὠτᾶ κραταίῃ,' στ. 525' ἔδοντοῖ κρατυνομένην,' στ. 530' τέ σφιν ἀκρόδρυα,' στ. 542' Περσηῖ δρακοντοέθειραν,' στ. 626' μύθοισιῖ βροτούς,' στ. 736' κλέξαντας ἀκρόδρυα,' στ. 756' σεῖοῖ, βροτοσσοῖ: δέκα πέντε περιπτώσεις.

Τ έ τ α ρ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 73' ἄοριῖ κρατός,' στ. 252' λασίων ἐπὶ κράατι,' στ. 401' ἐκέκλετοῖ κῶτον,' στ. 530' ἀκρόδρυαῖ προσπεφύασιν,' στ. 565' χαμαὶ ὑπὸ κράατι,' στ. 586' ἀταρβέαῖ Τριτογένειαν: ἕξι περιπτώσεις.

Π έ μ π τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 48' ἐρχομένοιοῖ δράκοντος,' στ. 63' ἀπάτερθεῖ κλύοντες,' στ. 132' κατένωπαῖ δράκοντος,' στ. 301' ἔμβαλεῖ πνεῦμα,' στ. 323' ὄτ' Ἄφροδίτη,' στ. 339' δέργμαῖ δράκοντος,' στ. 361' τόν ῥᾶ βροτοῦσιν,' στ. 405' πολυκλαύτοισιῖ βροτοῦσι,' στ. 428' οὐδέ τιῖ πρόσσω,' στ. 431' ἀγχιῖ δρακόντων,' στ. 469' χρυσέης Ἄφροδίτης,' στ. 501' φημὶῖ βροτείῃ,' στ. 646' παλάμοισιῖ Κρόνοιο,' στ. 704' θέλγοντᾶ δράκοντας,' στ. 739' ἀπονόσφιῖ τράπησθεῖ,' στ. 757' χλοεροῖοῖ πράσοιοῖ: δέκα ἕξι περιπτώσεις.

Στά πλο πολλά παραδείγματα ἀπαντᾶ ὁ συνδυασμὸς ἑνὸς ἄφωνου μετὸ γράμμα ρ καὶ σέ τέσσερα μόνο μετὸ γράμμα λ καὶ στή λέξη 'πνεῦμα' τοῦ στίχου 301 μετὸ γράμμα υ .

Χ α σ μ ω δ ῦ α. Τῆς χασμωδίας, ὅπως εἶναι γνωστό, τὰ εἶδη εἶναι τρία: α) ὅταν παραμένει τὸ μακρὸ στή θέση τοῦ ποδὸς πρὶν ἀπὸ φωνῆεν, β) ὅταν παραμένει τὸ μακρὸ στήν ἄρση τοῦ ποδὸς πρὶν ἀπὸ φωνῆεν καὶ γ) ὅταν τὸ βραχὺ

στην ἄρση τοῦ κοδός δέν ἐκθλίβεται κρίν ἀπό φωνῆεν. Τό τελευταῖο εἶδος εἶ-
ναι ἡ καθαυτό χασμωδία. Καί τά τρία αὐτά εἶδη τῆς χασμωδίας ἀπαντοῦν στο
κούημα:

Π ρ ῶ τ ο ε ἶ δ ο ς. Τό μακρό διατηρεῖται στή θέση τοῦ κοδός κρίν ἀ-
πό λέξεις κού ἄλλοτε ἀρχιζαν μέ δύγαμμα:

κ ρ ῶ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 31, 269, 538'καί οί', στ. 284'καί ἐ', στ.
149'τῷ ἕκελος! 'Ο ποιητής ἔχει ὑπόψη του καλαιότερα πρότυπα, ὅπως: 'Ιλ. Α
789'καί οί σημαίνειν! Ω 532'καί ἐ κακή! 'Οδ. δ 249'τῷ ἕκελος'.

τ έ τ α ρ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 403'μάλα τοι ἐρέω'. Παλαιότερο πρότυπο:
'Ιλ. Α 297'ἄλλο δέ τοι ἐρέω'.

κ έ μ π τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 317'εἰ ἔθεν'. Παλαιότερο πρότυπο: 'Ιλ. Υ
305'οἷ ἔθεν(:ιος κόδας).

'Υπάρχουν ἐπίσης καί περιπτώσεις, ὅπου ἡ μακρά συλλαβή διατηρεῖται στή
θέση τοῦ κοδός κρίν ἀπό λέξεις κού ἀνεκαθεν ἀρχιζαν μέ φωνῆεν. Κι ἐδῶ ὁ ποι-
ητής ἀκολουθεῖ καλαιότερα πρότυπα:

δ ε ὑ τ ε ρ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 196'ἄζόμενοι ἐθέλωσιν, στ. 519'ἀτρυγέ-
τῳ, ἕνα', στ. 530'κλάδοι, ὄσα'. Παλαιότερα πρότυπα: 'Ιλ. Χ 12'οἷ δὴ τοι εἰς,
'Απολλ. 'Αργον. 3.981'ἡγαθέψ, ἕνα', 4. 1512'φαρμάσσοι, ὄτε'.

τ ρ ῑ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 36'κούρη ἐπιλεμένη', στ. 137'βωμοῦ ὕπερ', στ.
674'αἰδοῦψ ἄκος'. Στά παραδείγματα αὐτά ἡ χασμωδία εἶναι σχεδόν ἀνεκαίσθητη
ἐξαιτίας τῆς τομῆς. Παλαιότερα πρότυπα: 'Απολλ. 'Αργον. 3. 749'ὕλακή ἔτ'ἀ-
νά πτόλιν', 2.515'ποταμοῦ ἱερόν', 1.413'χρειομένῳ ἄνυσιν'.

τ έ τ α ρ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 381'νόψ αἰνύμεναί, στ. 565'χαμαί ὑπό'.
Παλαιότερα πρότυπα: 'Απολλ. 'Αργον. 4.1106'ἔψ ἀπό πατρί,' 3.469'δηθηῖναι ὑ-
πό βουσί.'

κ έ μ π τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 25'κουλισσαμένῳ ἐν ἀγῶνι, στ. 47'κραίπνοί
ὑποφῆται, στ. 149'όλοοῦ ἀπό θηρός', στ. 581'έυσσέλωψ ἐνὶ νηί'. Παλαιότερα πρό-
τυπα: 'Απολλ. 'Αργ. 4. 1734'ψ ἐν ἀγοστῷ', 3.1330'κελευόμενοι ὑπό δουρί,' 1.
123'λιλαιομένου ἀθερίξαι', 4. 219'εὔτύκτῳ ἐνὶ δύφρω'.

Δ ε ὑ τ ε ρ ο ε ἶ δ ο ς. Τό μακρό διατηρεῖται στήν ἄρση τοῦ κοδός μό-
νο κρίν ἀπό λέξεις κού ἄλλοτε ἀρχιζαν μέ δύγαμμα. Ἡ χασμωδία αὐτή παρατη-
ρεῖται πολύ σπάνια στά Λιδικά καί περιορίζεται μόνο στούς δύο πρώτους κό-
δες:

κ ρ ῶ τ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 50'δῶσω οί,' στ. 680'ἄλλ'οῦ οί.' Παλαιότερα
πρότυπα: 'Ιλ. Ψ 560'δῶσω οί θώρηκα,' Ο 349'αὔτοῦ οί.'

δ ε ὑ τ ε ρ ο ς κ ὀ δ α ς: στ. 42'τίσουςιν καί οἴκον.' Παλαιότερο πρό-

τυπο: 'Οδ. ε 181' ἄνδρα τε καὶ οἶκον.'

Τ ρ ῶ τ ο ε Ἴ θ ο ς. Τὴν πραγματικὴν χασμωδίαν φροντίζουν νὰ τὴν ἀποφύγουν ὅλοι σχεδόν οἱ ποιητές καὶ δέν τὴν ἐκτρέπουν παρά μόνο σέ ἐλάχιστες περιπτώσεις. Καὶ στά Λιθικά ἐκτρέπεται στίς ἐξῆς περιπτώσεις:

α) πρὶν ἀπὸ λέξεις πού ἄλλοτε ἄρχιζαν μέ δίγαμμα:

π ρ ῶ τ ο ς τ ρ ο χ α ῦ ο ς: στ. 22' οὐδέ ἐ, 'στ. 25' σύ δέ οἶ, 'στ. 323' εἰ δέ ἐ.' Παλαιότερα πρότυπα: 'Ιλ. Γ 312' πᾶρ δέ οἶ, 'Απολλ. 'Αργον. 2. 951' ἠ δέ ἐ.'

π ρ ῶ τ ο ς δ ᾶ κ τ υ λ ο ς: στ. 236' τοῦνεκά οἶ'. Παλαιότερο πρότυπα: 'Ιλ. Α 291.

Δ ε ὕ τ ε ρ ο ς τ ρ ο χ α ῦ ο ς: στ. 523' ὄφρα ἐ.' Παλαιότερα πρότυπα: 'Ιλ. Η 85' ὄφρα ἐ' (1ος τροχαῦος), 'Απολλ. 'Αργον. 1. 193' ἀλλά ἐ.'

Τ ρ ῶ τ ο ς δ ᾶ κ τ υ λ ο ς: στ. 237' ὅτι οἶ, 'στ. 529' ἔτι οἶ.' Παλαιότερο πρότυπο: 'Απολλ. 'Αργον. 3.453' ἔτι οἶ'.

Τ ἔ τ α ρ τ ο ς τ ρ ο χ α ῦ ο ς: στ. 444' ἔθελέν τέ οἶ.' Παλαιότερο πρότυπο: 'Ιλ. Ρ 572' λαρὸν τέ οἶ αἶμα.'

Π ἔ μ π τ ο ς τ ρ ο χ α ῦ ο ς: στ. 205' μινύθοντα ἕδηαί, στ. 391' ὑποτρομέοντι ἔοικας' στ. 403' ἐρέω τά ἕκαστα.' Παλαιότερα πρότυπα: 'Οδ. ο 557' ἦ-πια εἰδῶς' (5ος δάκτυλος), 'Οδ. σ. 240' μεθύοντι ἔοικῶς', 'Απολλ. 'Αργον. 3. 926' τά ἕκαστα.'

β) Στούς παρακάτω δύο στίχους ἡ χασμωδία εἶναι ἀνεκτὴ, ἐπειδὴ συμβαίνει στήν τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῦον²⁹⁸: στ. 89' φάεθοντα ἐφ' ἄρματι'. 'Ἡ διόρθωση τῆς λέξης ἐφ' σέ 'σύν' καταστρέφει τὴν ὀμορφὴν εἰκόνα, στήν ὁποία τά ἄλογα τραβοῦν τὸν ἥλιο πού κάθεται πάνω στό ἄρμα. Συνεπῶς, τό νόημα ἐπιβάλλει νὰ διατηρήσουμε τὴν χασμωδίαν σ' αὐτό τό μέρος τοῦ στίχου. Παλαιότερο πρότυπο: 'Απολλ. 'Αργον. 1.543' μορμύρουσα ἐρισθενέων.' Στ. 763' πάντα ἀρηρότα, ὅπου παραδίδεται ἡ γραφή: 'πάντα ἀμήχανά'. Παλαιότερο πρότυπο: 'Ιλ. Ε 424' καρρέζουσα 'Αχαιιάδων'.

γ) 'Απομένουν ἀκόμη δύο παραδείγματα χασμωδίας πού μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ὀφείλονται σέ ἀπομίμηση παλαιότερων προτύπων: Δ ε ὕ τ ε ρ ο ς δ ᾶ κ τ υ λ ο ς²⁹⁹: στ. 667' ἔρχεσθαι ποτὶ ὄσσε', πού πρέπει νὰ ἔγινε ἀναλογικὰ πρὸς τό 'ποτὶ 'Ἴλιον' ('Ιλ. Σ 174) καὶ τ ρ ῶ τ ο ς δ ᾶ κ τ υ λ ο ς: στ. 623' ἀερτάζειν περὶ ἔλκεῦ' πού ἔχει ἀναλογίαν πρὸς τό ὀμηρικὸ παράδειγμα 'ἐπὶ Ἐκτορι' ('Ιλ. Χ 206).

Ἐ π κ ῆ β ρ ᾶ χ υ ν σ η. Τὸ φαινόμενο τῆς ἐπικῆς βράχυνσης, κατὰ τό ὅποιο τό μακρὸ φωνῆεν ἦ ἡ δὲ φθογγὸς βραχύνεται πρὶν ἀπὸ φωνῆεν στήν ἄρση

τοῦ κοδός, παρατηρεῖται συνολικά 161 φορές στό κούημα. Πολύ συχνά βραχύνεται ἡ δίφθογγος αι (106 περιπτώσεις) καί μάλλιστα παρουσιάζεται τέσσερες φορές ἡ βράχυνση τῆς κατάληξης αι τῶν πρωτοκλύτων: στ. 54' ἄλλαί, στ 56' κρήσουςαί, στ. 217' κᾶσαί, στ. 295' λαμπετόσσαί. Οἱ βραχύνσεις τῶν ἄλλων δίφθωγων καί φωνηέντων ἔχουν ὡς ἐξῆς: 24 φορές βραχύνεται τό οι, 12 φορές τό ου, 9 φορές τό ει, 5 φορές τό ω καί ψ, 4 φορές τό η καί η καί μία φορά τό ευ. Ὅλες αὐτές οἱ περιπτώσεις τῆς ἐπικῆς βράχυνσης κατανέμονται στούς ἐπί μέρους κόδες ὡς ἐξῆς: 55 στό δεύτερο βραχύ τοῦ τέταρτου κοδός καί μία στό κῶτο, 28 στό κῶτο βραχύ τοῦ τρίτου κοδός καί 20 στό δεύτερο, 29 στό δεύτερο βραχύ τοῦ κῶτου κοδός καί 5 στό κῶτο, 11 στό δεύτερο βραχύ τοῦ κέμπτου κοδός καί 9 στό κῶτο, 2 στό δεύτερο βραχύ τοῦ δευτέρου κοδός καί μία στό κῶτο.

Ἐπί τά παραπάνω στοιχεῖα φαίνεται ὅτι ἡ ἐπική βράχυνση παρουσιάζεται πολύ συχνά σέ ὀρισμένα δόλοβα: κῶτη ἔρχεται ἡ βράχυνση κού παρατηρεῖται κῶν ἀπό τῆ βουκολική διαύρεση, ἀκολουθεῖ ἡ ἐπική βράχυνση κῶν ἀπό τῆ θέση τοῦ δευτέρου κοδός καί κῶν ἀπό τήν κατά τρίτον τροχαῖον τομή. Ὁ σύνδεσμος 'καί' κού ἔχει ὑποστεῖ βράχυνση, σπάνια καλύπτει τό κῶτο βραχύ τοῦ δόλοβου: 9 περιπτώσεις στόν τρίτο κόδα κι ἀπό μία στόν κῶτο καί τέταρτο. Ἄκεναντίας, τό δεύτερο βραχύ τοῦ δόλοβου τό καλύπτει κού συχνά: 19 φορές στόν τρίτο κόδα, 9 φορές στόν κῶτο, 4 φορές στόν κέμπτο, μία στό δεύτερο (στ. 482' ἔνθα καί ἔνθα) καί μία στόν τέταρτο. Ἐξιοπαρατήρητο εἶναι ἐπίσης καί τό γεγονός ὅτι δέν ἀπαντᾷ βράχυνση τῶν συνδέσμων 'ἦ' καί 'μή'.

Ἐ κ θ λ ι ψ η. Στό κούημα δέν ὑπάρχει κανένας περιορισμός σχετικά μέ τίς λέξεις κού ὑφίστανται ἔκθλιψη. Οἱ λέξεις αὐτές εἶναι ὀνόματα, ρήματα, ἐπίθετα, ἀντωνυμίες, ἐπιρρήματα, προθέσεις καί σύνδεσμοι. Οἱ περισσότερες ἐκθλίψεις γίνονται ἀμέσως μετά τῆ θέση τοῦ κοδός, ἐκτός ἀπό τῆ θέση τοῦ τρίτου καί τοῦ ἔκτου κοδός. Ὁ ποιητής ἔχει ἐπιτρέψει τήν ἔκθλιψη κῶν ἀπό τήν κενθημιμερή τομή μόνο σέ τρεῖς στίχους: στ. 100' θυσίαί(ϕ), στ. 534' οἶδ' καί στ. 754' ἔρδει δ'. Συγκεκριμένα, οἱ ἐκθλίψεις κατανέμονται ὡς ἐξῆς: ἀπό τίς 300 οἱ 119 συμβαίνουν ἀμέσως μετά τῆ θέση τοῦ κοδός, οἱ 68 ἀμέσως μετά τό κῶτο βραχύ καί 77 ἀμέσως μετά τό δεύτερο βραχύ τῆς ἄρσης. Οἱ ὑπόλοιπες 36 συμβαίνουν μετά ἀπό μονοσύλλαβη ἄρση. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι στό τέλος τοῦ στίχου δέν παρατηρεῖται ἔκθλιψη, ἐνῶ παρατηρεῖται μία φορά κῶν ἀπό τῆ βουκολική διαύρεση: 'πάντ'(254) καί ἐπτά φορές στό τέλος τοῦ δευτέρου τροχαίου: 'νηπιτύοισι δ'(6), 'ἄστυδ'(94), 'οὔδέ σ'(169), 'τῶν'(366), 'ἐκητί μ'(691), 'τότ'(732) καί 'ἔνθα δ'(743).

Τ ο ν ι σ μ ό ς τ ῶ ν λ έ ξ ε ω ν. Ὅσον ἀφορᾷ, τέλος, τόν τονισμό

τῶν λέξεων πού τοποθετεῖ ὁ ποιητής πρὶν ἀπὸ τῆς τομῆς καὶ στό τέλος τοῦ στίχου, δέν ὑπάρχει κανένας περιορισμός: σέ 79 στίχους ἀπαντοῦν πρὶν ἀπὸ τὴν πενθημιμερῆ τομῆ λέξεις πού δέν εἶναι παροξύτονες³⁰⁰ κί ἀπὸ τῆς 35 περιπτώσεις πού ἔχουμε ὀξύτονα πρὶν ἀπὸ τὴν κατά τρίτον τροχαῖον τομῆ στίς 15 δέν προηγεῖται τριημιμερῆς τομῆ, ὅπως ἀπατεῖ ἡ τεχνοτροπία τοῦ Νόννου³⁰¹. Τό ἔδω καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐφθημιμερῆ τομῆ: ἀπὸ τῆς 14 περιπτώσεις προκαροξύτονου στίς 11 δέν ἀκολουθεῖ βουκολικὴ διαύρεση³⁰². Καὶ στό τέλος τοῦ στίχου παρατηροῦνται 268 προκαροξύτονα, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ὁ ποιητής δέν ἀκολουθεῖ οὔτε στό τέλος τοῦ στίχου κανένα περιορισμό σχετικὰ μέ τόν τονισμό τῶν λέξεων, ἀπὸ αὐτοῦς πού ἔχει ἐπιβάλλει ὁ Νόννος³⁰³.

Ἀπὸ τὴν μετρικὴ αὐτὴ ἐξέταση τοῦ ποιήματος μπορεῖ νά συμπεράνει κανεὶς, κατὰ τὴ γνώμη μας, ὅτι ὁ ποιητής ἀγνοεῖ τὴν τεχνοτροπία τοῦ Νόννου καὶ τῆς Σχολῆς του, ἐνῶ ἀντίθετα ἐπηρεάζεται πολὺ ἀπὸ τόν Ὅμηρο, τόν Ἀπολλώνιο καὶ τόν Κόλιντο. Ἐπομένως, ἡ συγγένεια τοῦ ποιητῆ μέ τόν Κόλιντο φαίνεται πῶς στενὴ τῶρα καὶ δέν περιορίζεται μόνο στήν ὁμοιότητα τοῦ περιεχομένου μερικῶν στίχων³⁰⁴. Φάνηκε ἐπίσης, νομίζουμε, ὅτι ὁ ποιητής σέ ἀρκετές περιπτώσεις ἀκολουθεῖ δικό του δρόμο, ἀνάλογα μέ τῆς ἀνάγκες τοῦ στίχου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ χρονολόγηση τοῦ ποιήματος, μπορεῖ νά πεῖ κανεὶς ὅτι οἱ μετρικὲς διαφορὲς του ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Νόννου μαζί μέ τὴ διαμαρτυρία τοῦ ποιητῆ γιὰ τὸ φόνο κάποιου μεγάλου θεουργοῦ στοὺς στίχους 73-74 μποροῦν νά ἐνισχύσουν τὴν ἄποψη ὅτι αὐτὸ γράφηκε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νόννου³⁰⁵.

6. Γ Λ Ὠ Σ Σ α κ α ῦ ὕ φ ο ς³⁰⁶

I. Λεξιλόγιο. Ἡ γλῶσσα τῶν Λιδικῶν, ὡς πρὸς τὴ Μορφολογία, σχεδόν ταυτίζεται μέ τὴν ὀμηρικὴ³⁰⁷. Ὡς πρὸς τόν λεξιλογικὸ της πλοῦτο ὅμως ἡ ταύτιση αὐτὴ δέν εἶναι ἀπόλυτη, ἀλλὰ φτάνει στό 83,44% τοῦ συνόλου τῶν λέξεων. Ἔτσι ἀπὸ τῆς 1697 λέξεις πού χρησιμοποιοῦνται οἱ 280 μόνο δέν εἶναι ὀμηρικὲς, δηλαδή δέν ἀπαντοῦν στήν Ἰλιάδα καὶ στήν Ὀδύσεια.

α) Ο ἰ μ ῆ ὀ μ η ρ ι κ ῆ ς λ ῆ ξ ε ι ς

Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν λέξεων πού δέν εἶναι ὀμηρικὲς οἱ 149 ἀπαντοῦν συχνά στή μεθομηρικὴ ποίηση καὶ δέν παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐρευνά μας. Ἀπεναντίας, οἱ ὑπόλοιπες 131 εἶναι ἀξιοπρόσεκτες γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: οἱ 57 ἀπὸ αὐτὲς εἶναι σπάνιες ἢ ἀπαντοῦν κυρίως στή μεταγενέστερη ποίηση, οἱ 22 εἶναι λέξεις τῆς πεζογραφίας καὶ οἱ 52 ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορά στὰ Λιδικά. Οἱ ἐκτιμήσεις αὐτὲς γίνονται, φυσικὰ, μέ ἐπιφύλαξη³⁰⁸, μιά καὶ ἡ ἀρχαία ἐλ-

ληνική γραμματεία, όπως είναι γνωστό, έχει διασωθεί άποσπασματικά. 'Αλλά ως δοῦμε καλύτερα τό σχετικό ὕλικό:

1. Σπάνιες λέξεις καί λέξεις πού άπαντοῦν κυρίως στή μεταγενέστερη πόηση·

ἀ γ έ λ η θ ε ν (155): 'Απολλ. 'Αργ.*1.356 κ.ά., Νόνν. Δ. 42.187.

ἀ ε ρ τ ά ζ ε ι ν (623): Καλλίμ. άποσκ. 18. 6 κ.ά., 'Απολλ. 'Αργ. 1.738 κ.ά., 'Ανθ. Π. 9. 12 (Λεωνύδου), 'Οπκ. Κυν. 2. 99, Νόνν. Δ. 6. 315 κ.ά.

ἀ κ ε σ ύ μ β ρ ο τ ο ν (8): Πλ. Κρατ. 394^c (:κύριο ὄνομα), 'Ανωνύμου Περύ βοτανῶν (: De herbis) 147 (Heitsch).

ἀ μ ο ι β ή δ η ν (691): 'Απολλ. 'Αργ. 2. 1071, 4. 76.

ἀ ν τ ύ δ ο τ ο ν (593): Διόδ. Σ. 11. 91 (:κύριο ὄνομα), Διοσκ. 1. 2, 2 κ.ά., Πλούτ. 'Ηθ. 42^d κ.ά., Γαλ. 14. 1 (Kühn)κ.ά., 'Ανθ. Π. 12. 13. 2 (Στράτωνος), 'Αθήν. 4. 130^c, 'Αλεξ. 'Αφροδ. Προβλ. 1. 152, Νόνν. Δ. 29, 166 κ.ά., Γεωπον. 4. 8. 3 κ.ά.

ἀ ο ι δ ο σ ύ ν η ν (62): Γρηγ. Ναζ. 2.1.87.8 (PG 37. 1433^a).

ἀ ρ ο τ ρ ε ύ ο ν τ ο ς (241): Φερεκύδ. 105 (Jacoby), Λυκ. 'Αλεξ. 1072, Νύκ. θ. 6, Βάβρ. 21. 5, Γαλ. 6. 134 (Kühn), Νόνν. Δ. 42. 329.

'Α σ σ υ ρ ύ η θ ε ν (695): Γρηγ. Ναζ. 3. 997^a (PG 37).

ἀ τ ύ ο υ σ ι (62): θέ. 621.

ἀ χ ά τ ο υ (237 κ.ά.): Θεόφρ. Λιθ. 31, 'Ιώσ. 'Ιουδ. 'Αρχαιολ. 3. 7. 5, Διον. Περ. 1075, 'Αθήν. 5. 207^f, Νόνν. Δ. 5. 170 κ.ά. Πβλ. καί Πλύν. Ν.Η. 37. 139.

ἀ ψ ε ύ σ τ ο ι ο (715): Φύλωνος Μηχ. άπ. 51, 'Ανθ. Π. 7. 638. 6, Πλάτ. 'Αρταξ. 28, Νόνν. Δ. 29. 65.

δ έ χ ν υ σ θ ε (4 κ.ά.): 'Ορφ. 'Αργ. 564, Παρθέν. άπ. 4, 'Οπκ. 'Αλ. 4. 324 κ.ά., 'Ανθ. Π. 9. 553. 6, 'Ηλιόδ. 3. 2, Κόϊντ. 12. 585, Νόνν. Δ. 4. 112 κ.ά., Κόλουθ. 159.

έ α ρ ο τ ρ ε φ έ ο ς (616): Μόσχ. 2. 67.

ε ί κ έ λ ι α ι (365): Μαν. 3. 237, 6. 346.

έ κ β λ ύ ζ ο ν τ α (490): Παλ. Διαθ. (LXX) Παροιμ. 3. 10, 'Ορφ. άπ. 255, Πλούτ. Τιβ. Γρ. 13.

έ κ π ρ ο μ ο λ ό ν τ ε ς (706): 'Απολλ. 'Αργ. 4. 327 κ.ά.

έ κ π ρ ο φ ύ γ η σ ι (397): 'Ανθ. Π. 6. 218. 9 ('Αλκαῖος Μεσσήνιος), 'Οπκ. 'Αλ. 3. 606, 'Ηλιόδ. 8. 11, Μαν. 6. 74.

έ ν ύ π λ ε ο ν (192): 'Απολλ. 'Αργ. 3. 119, Νόνν. Δ. 19. 13.

*Γιά τίς συντομογραφίες άκολουθῶ τό Λεξικό τῶν Liddell-Scott-Κωνσταντινίδου.

ἐ ν ὄ σ κ ω (4): Νύκ. Θ. 522, Διον. Περ. 391.

ἐ ξ υ κ α λ ὕ ξ α ι (584): Κόϊντ. 1. 327, 3. 344, 12. 502.

ἐ κ α ρ η γ ὄ ν α (677): Ἀπολλ. Ἀργ. 1. 1039 κ.ά., Ὀρφ. Ἀργ. 89, 348, Νόνν. Δ. 33. 130.

ε ὑ π ἑ τ α λ ο ς (230): Πύνδ. Παρθ. 2. 69, Ἀριστοφ. Θεσμ. 1000, Ἀνθ. Π. 4. 1. 19 (Μελέαγρος) κ.ά., Διοσκ. 4. 146, Πλούτ. Ἡθ. 648^C, Νόνν. Δ. 16. 228 κ.ά. Ὡς ὄνομα λίθου ἀπαντᾷ στὸν Πλύνιο (N.H. 37. 161) καὶ στὰ Λιθι-κά .

ἡ ε ρ ο φ ο ῦ τ α ι (45) Ἴων Λυρ. 10 (:ἀεροφοῦταν ἀστέρα), Ὀρφ. Ὑ. 81. 1, Νόνν. Δ. 24. 79 κ.ά.

θ ε η γ ε ν ἑ ὠ ν (14): Ὀρφ. Ἀργ. 1347, Κόϊντ. 6. 9, Νόνν. Δ. 3. 286 κ.ά.

θ ε ι ο δ ᾶ μ α ν τ ι (94): Καλλίμ. Ὑ. 3. 161, Ἀπολλ. Ἀργ. 1. 1213 κ.ά., Ἀπολλόδ. Βιβλιοθ. 2. 7. 7, Ἀνθ. Π. 16. 101. 1.

θ ε λ ξ ῦ μ β ρ ο τ ο ν (320): Βα. 5 175, Νόνν. Δ. 16. 336.

ῥ α σ π ι ν (267 κ.ά.): Πλ. Φαύδ. 110^d, Θεόδωρ. Λιθ. 23, Διοσκ. 4. 56 κ.ά., Διον. Περ. 724 κ.ά., Γαλ. 13. 258(Kühn), Νόνν. Δ. 5. 162 κ.ά.

κ α κ ο μ ἦ τ ι ο ς (225): Εὐρ. Ὀρ. 1403 (ὄκου ὁ Porson ἔχει διορθώσει σέ κ α κ ὀ μ η τ ι ς τή γραφή κ α κ ο μ ἦ τ α ς τῶν χειρογράφων), Ἡφαιστ. Ἀστρ. 3. 30. 62(Δωρόθεος).

κ α τ α ῥ ῥ ὄ η ν (508): Ἀπολλ. Ἀργ. 1. 64, Ὀρφ. Ἀργ. 1182, Ὀπκ. Ἀλ. 3. 574 κ.ά.

κ α τ α κ ν ῶ σ σ ο υ ς α (321): Ἀπολλ. Ἀργ. 3. 690.

κ ο υ ρ α λ ῦ ο ι ο (511 κ.ά.): Θεόδωρ. Λιθ. 38, Διον. Περ. 1103, Λουκ. Ἀπολ. 1. Πβλ. καὶ Ὀβ. Μετ. 4. 749 κ.ά. καὶ Πλύν. N.H. 37. 164 κ.ά.

λ ε υ κ α ν ῦ η σ ι (554): Ἀπολλ. Ἀργ. 2. 192 (λευκανήνδε), Ὀπκ. Ἀλ. 1. 755 (λευκανήθεν).

λ ἡ θ α ι ο ν (197): Θέ. 1216, Ἀνακρ. ἀπ. 348. 4 (Page), Λουκ. Ἀλεξ. 1127, Καλλίμ. Ὑ. 4. 234, Ἀνθ. Π. 9. 279. 1, Νόνν. Δ. 17. 3 κ.ά.

λ ι π α ρ α ῦ ο ν (692): Ἀριστ. Μετεωρ. 367^a 6, Θεόδωρ. Λιθ. 14, Θεόδωρ. 2. 133, Πολύβ. 1. 25. 4 κ.ά., Στρ. 1. 54.

λ ὕ χ ν ι (271): Διον. Περ. 329, Ψευδο-Πλούτ. Περὶ ποταμῶν 1. 2, Λουκ. Περὶ Συρ. θ. 32 (λυχνύς), Νόνν. Δ. 5.175 κ.ά. (λυχνύς). Πβλ. καὶ Πλύν. N.H. 37. 103.

Μ ε γ α ῤ ρ η ς (225): Λουκ. Τραγῆδοκ. 4, Ὀρφ. Ὑ. 69. 2, Ἀργ. 968, Νόνν. Δ. 10. 35 κ.ά.

ὀδωδήν (472): Πλουτ. 'Ηθ. 648^a, 'Ανθ. Π. 9. 612. 1.

οὐθατοέσις (193 κ.ά.): Νύκ. 'Αλεξ. 90, 'Οπκ. Κυν. 1. 508, 2. 148.

οὐλοδόν (682): Καλλύμ. άπ. 78. 1 κ.ά., 'Απολλ. 'Αργ. 2. 85 κ.ά., Νύκ. θ. 352 κ.ά., Μαν. 2. 194 κ.ά.

ὀφιήτιδα (341): Διον. Περ. 1013.

πανέκελος (204): Καλλύμ. άπ. 1. 31, 'Ανθ. Π. 6. 261. 1 κ.ά., 'Οπκ. 'Αλ. 1. 166 κ.ά., Μαν. 1. 190, Νόνν. Δ. 1. 408 κ.ά.

περάτηθεν (606): 'Απολλ. 'Αργ. 4. 54, Μαν. 3. 417 κ.ά.

κυρύγληνοι (657): 'Ορφ. 'Αργ. 910, 'Οπκ. Κυν. 3. 97, Μαν. 3. 18, Νόνν. Δ. 12. 8 κ.ά.

κυριφεγγέος (173): 'Ορφ. 'Υ. 52. 9, 'Αργ. 214, Πρόκλ. 'Υ. 'Αφρ. 6, Νόνν. Δ. 38. 85.

σάρδιον (614): 'Αριστοφ. άπ. 320. 13 (Kock), Πλ. Φαύδ. 110^d, Θεόδωρ. Λιθ. 23, 30, Μένανδρ. άπ. 373 (Kock), 'Ιώσ. 'Ιουδ. κόλ. 5.5.7, 'Ιω. 'Αποκ. 4. 3.

σιδηρύταο (390 κ.ά.): Πλίνδ. Ν. 5. 19 (σιδηρύταν πόλεμον). Πβλ. καί Πλίν. Ν.Η. 37. 58 κ.ά. Πιδ εϋχρηστος εἶναι ὁ τύπος τοῦ θηλυκοῦ σιδηρύτις πέτρα. Βλ. Διδδ. Σ. 5. 13, Στρ. 1. 18, Διοσκ. 4. 33, Πλούτ. 'Ηθ. 1005^c κλπ.

συριηγενέος (262): 'Ηρόδ. 7. 140, ὅπου παρατίθεται ἕνας χρησμός τῆς Πυθίας σέ ἐξάμετρος στίχους.

ταλακάρδιον (84): 'Ησ. 'Α. 424, Σοφ. Οἰ.Κ. 540, Αἰσχύν. 3. 184^a (ἐκίγραμμα).

τερενόχροες (33): 'Οπκ. 'Αλ. 2. 56, Κυν. 2. 390.

τετραυγέα (230): 'Ορφ. άπ. 77.

τοξευτήρα (499): 'Αρατ. Φαιν. 506 κ.ά., 'Αριστοφ. Βυζ. 'Επιτ. 89, 11, 'Οπκ. Κυν. 3. 22, 296, Μαν. 2. 100 κ.ά., Νόνν. Δ. 5. 139 κ.ά.

τόπαζοι (281): 'Ιώσ. 'Ιουδ. 'Αρχαιολ. 3. 7. 5, 'Ανθ. Π. 6. 329. 1, Διον. Περ. 1121. Πβλ. καί Πλίν. Ν.Η. 37. 107. Σέ ἄλλους συγγραφεῖς ἀκαντά ἢ λέξη τοπάζιον (τό), ὅπως Διδδ. Σ. 3. 39 κ.λπ.

ὕπτρηχυν (363): 'Ιπποκρ. 'Επιδ. 2. 1. 8, 'Αρχέστρ. άπ. 32, Διοσκ. 3. 44, Γαλ. 19. 514 (Kühn).

φερέκαρπον (243): Πλουτ. 'Ηθ. 495^c, 'Ανθ. Π. 9. 778. 1, 'Ορφ. 'Υ. 9. 5 κ.ά., άπ. 44.

φερεσταφύλοισιν (265): 'Αρχέστρ. άπ. 4. 17, 'Ανθ. Π. 9. 363. 11, 'Οπκ. Κυν. 3. 79.

χ ρ υ σ ο γ ό ν φ (551): Αί. Πέ. 79. Πβλ. χ ρ υ σ ό γ ο ν ο ν (τό)
Διοσκ. 4. 56.

ώ μ η σ τ ή ρ ο ς (646): 'Οπκ. 'Αλ. 4. 624, 5. 324, Κυν. 2. 252, Νόνν.
Δ. 14. 80 (κύριο ὄνομα).

2. Λέξεις πού ἀπαντοῦν μόνο στήν κεζογραφία

ἀ ε ρ ό χ ρ ο ο ν (267): Πβλ. Διοσκ. 5.75.

ἀ ν α γ κ ύ τ η ν (194): Πβλ. Πλύν. Ν.Η. 37. 61, 192.

ἄ ν θ υ μ ο ν (735): 'Ακύλ. 'Ερμ. 'Ιεζεκ. 16. 13.

ἀ ν τ ι α χ ά τ ο υ (637): Πβλ. Πλύν. Ν.Η. 37. 139.

γ α γ ά τ η ν (474 κ.ά.): Διοσκ. 5. 128 κ.ά., Γαλ. 12. 203 (Kühn), Γεω-
πον. 15. 1. 32. Πβλ. καί Πλύν. Ν.Η. 36. 141.

γ α λ α κ τ ύ δ α (201): Πβλ. γαλακτίτης Διοσκ. 5. 132, Πλύν. Ν.Η. 37.
162. 'Η λέξη γ α λ α κ τ ύ ς ἀπαντᾷ στόν 'Αέτιο (1. 397) ὡς συνώνυμη τῆς
λέξεως τ ι θ ύ μ α λ λ ο ς.

δ ε ν δ ρ ο φ ύ τ ο ι ο (232): Πλούτ. Κάμ. 16.

ἐ π ι π λ ά σ σ ε ι ν (624): 'Ηρόδ. 2. 38, 'Αριστ, Προβλ. 875^a 36 κ.ά.,
Θεόφρ. Φυτ. 'Ι. 9. 13. 3 κ.ά., Πλούτ. 'Ηθ. 371^d κ.ά., Γαλ. 11. 86 (Kühn),
Αίλ. άπ. 89.

ἐ ρ υ σ ύ β η ν (600): Ξενοφ. Οίκ. 5. 18, Πλ. Πολ. 609^a κ.ά., 'Αριστ.
Π. τά Ζ. 'Ι. 553^b 20 κ.ά., Θεόφρ. Φυτ. Αίτ. 3. 22. 1, Πλούτ. 'Ηθ. 913^e κ.ά.

ζ α μ ύ λ α μ π ι ν (263): Πβλ. Πλύν. Ν.Η. 37. 185.

ί α κ χ ά ζ ο ν τ ε ς (46): 'Ηρόδ. 8. 65, Λόγγ. 3. 11. Πβλ. καί Αί.
'Επτ. 635: ἐ π ε ξ ι α κ χ ά σ α ς.

λ ε π ι δ ω τ ό ς (291): 'Ηρόδ. 2. 68 (λεπιδωτόν ἄρμα), 2. 72 (λεπιδω-
τός=κυκλῆνος), 9. 22 (θώρηξ λεπιδωτός), 'Αριστ. Π. τά Ζ. 'Ι. 505^a 25 (λεπι-
δωτοῦ ἰχθύες) κ.ά. Πβλ. καί 'Αθήν. 7. 309^b Δύων Κάσσ. 78. 37, Παῦλ. Αίγ. 6.
78. 'Ὡς εἶδος λίθου ἀπαντᾷστά Λιθικά, πβλ. καί Πλύν. Ν.Η. 37. 171 (lepidotis).

ν ε β ρ ύ τ η ς (748): Πβλ. Πλύν. Ν.Η. 37. 175 (nebritis), Ψευδο-'Ιπ-
ποκρ. 16 (νευρίτης: ἔκδ. De Mēly, Lar. gr. 2. 187. 20).

ό π ά λ λ ι ο ν (282): Πβλ. Πλύν. Ν.Η. 37. 80 κ.ά. (opalus).

ό ρ ε ύ τ η ν (362 κ.ά.): Πολύβ. 3. 33. 9, Αίλ. Περί Ζ. 'Ιδιότ. 2. 43.
'Ὡς εἶδος λίθου ἀπαντᾷστά Λιθικά, πβλ. καί Πλύν. Ν.Η. 37. 176.

ό σ τ ρ ύ τ η ν (344): Πβλ. Πλύν. Ν.Η. 37. 177, Κων. Πορφ. 'Ιστ. Δ. Βασ.
84.

ό φ ύ τ η ς (463): Διοσκ. 5. 143, Νόνν. Δ. 2. 674 κ.ά. Πβλ. καί Γαλ.
19. 440 (Kühn), ὅπου ὁ φ ύ τ η ς = ἔ ρ π η ς.

ὀψιανότο (285): Πβλ. Πλύν. Ν.Η. 36. 196 κ.ά., Περύκλ. Ἐρυθρ. Θ. 5, Κυραν. 63, 65 (Kaïmakis) κ.ά.

ὕαλοειδέες (280): Θεόφρ. Λιθ. 30, Γαλ. Περύ Χρείας μορύων 14. 6 (Helmpreich) κ.ά. Πβλ. καὶ Φιλολ. ἀπ. 19(Diels/Kranz).

ὕλασσοντες (145): Χαρίτ. Χαίρ. 6. 4. 3, Δύων Κάσσ. 63. 28 (ὕλαξα).

χαλαζιέ (758): ἀπαντᾷ ὡς ἐκύθετο τοῦ Διός σέ ἐπιγραφῆ ἀπό τήν Κύζικο, βλ. The Journal of Hellenic Studies, 24(1904), σ. 21. Ἦς εἶδος λυθου ἀπαντᾷ στά Λιθικά, πβλ. Πλύν. Ν.Η. 37. 189 (chalazias), Ψευδο-Ἴπποκρ. 17 (χαλαζιότης ἔκδ. De Mēly ὀ.κ.).

χρυσόλιθος (298 κ.ά.): Παλ. Διαθ. (LXX) Ἔξ. 28. 20 κ.ά., Διόδ. Σ. 2. 52, Ἴω. Ἀποκ. 21. 20. Πβλ. καὶ Πλύν. Ν.Η. 37. 126.

3. Νεολογισμοί³⁰⁹

Σημαντικό εἶναι ἐπίσης καὶ τό ὅτι ἀπαντοῦν 52 λέξεις γιά πρώτη φορά στά Λιθικά, τίς ὁποῖες μποροῦμε νά κατατάξουμε ὡς ἑξῆς:

Ἀπλές λέξεις

ἀλδήσασκε (370)
κορσήεντα (498)
Κυλληνίδα (554)
Μαχαιούης (349)
ὄροντε (113)
σκιρτηθῶν (220)
σκορπεύην (622)
σκορπήια (510)
σκορπίθην (761)
φοιβήτορι (389)
χηραμόθεν (707)
ὤτειλῆθεν (653)

Σύνθετες λέξεις

ἀστροβλεφάρου (672)
ἀμφικερικλεχθεῖσα (80): πβλ. ἀμφικερικλέγδην
Νόνν. Δ. 36. 360.
ἀμφικετάσας (649)
βροτοσσέ (756)
γλαγεόχρσι (309)
γυναικοφόνος (488)
δρακοντοέθειραν (542)
δρακοντοφόνω (158): Νόνν. Δ. 5. 35, 25. 453
ἐκπροκεσοῦσα (324)
ἐκπρορέει (203)
ἐκαυτίκα (334)
ἐκλιεμένη (36)

ἐρεβώπιδα (544)
ἐριγηθέα (24)
ἐρήκοον (468)
καλεσιχόρου (718)
κισσοχύτωνι (261)
λαοβοτεύρης (714)
λεοντοδέρη (619)
μεθερπύζειν (427)
μελαγχροῖν (721): πβλ. μελαγχροῖς
(ὀδ. κ 175)
μεταστρωφᾶσθαι (739)
ὄλεσιμβρότου (77 κ. ᾱ.)
κεριμηκῆσωνται (209)
κερικαχνωθεῖσα (526)
κερισμύχουσα (602)
κεριφθινύθουσι (521)
κολυῖδομοσι (697 κ.ά.)
κολύτροχος (649)
κοτιχρύμπτηται (53)
κρωτόγαμον (256)
ῥυσοχύτωνα (721)
σταχυοπλόκαμος (242)
τεκεοκτόνος (315)
τετράπεζοι (747)
ὕαλιον (613)
ὕπέκκυρον (140)
φερεγλαγέες (218)
χρυσότριχε (292)
ψεδνοκάρηνος (253)

Όσον αφορά τή συχνότητα τοῦ συνόλου τῶν νεολογισμῶν αὐτῶν, τό ποιήμα ξεπερνᾶ τά Ἀργοναυτικά τοῦ Ὀρφέως καί ὑστερεῖ σέ σύγκριση πρός τά Ἀλλευτικά τοῦ Ὀκλιανοῦ³¹⁰. Εἰδικότερα, ὡς πρός τίς σύνθετες νέες λέξεις, ξεπερνᾶ τά Ἀργοναυτικά καί ὑστερεῖ σέ σύγκριση μέ τά ποιήματα τοῦ Καλλίμαχου³¹¹.

Τά στοιχεῖα αὐτά φανερώνουν ὅτι, τουλάχιστο ὡς πρός τό λεξιλόγιο, ἡ γλῶσσα τοῦ ποιήματος δέν εἶναι αὐστηρά προσκολλημένη στήν ὁμηρική, ἀλλά οὔτε καί ἀπομακρύνεται ἀπό αὐτήν, ὅπως ἡ γλῶσσα τοῦ Καλλίμαχου, τοῦ Ὀκλιανοῦ καί τοῦ Μανέθωνα³¹². Ὡς πρός τή "συντηρητικότητά" του αὐτή ὁ ποιητής συγγενεῦει μέ τόν Κόλυτο³¹³.

β) Σημασιολογικός νεωτερισμός

Ἀξίζει νά σημειωθοῦν καί οἱ λίγες διαφορές στή σημασία τῶν λέξεων τοῦ παρουσιάζουν τά Λιδικά σέ σχέση μέ τοὺς παλαιότερους συγγραφείς:

ἀκικυς (22 κ.ά.) "αὐτός πού ἀδυνατίζει κάποιον" : πβλ. Ὁ. ι 515 κ.ά. "αὐτός πού εἶναι ἀδύνατος".

λαοσσόος (58 κ.ά.) "ὁ σωτήρας τῶν λαῶν" : πβλ. Ἰλ. Ρ 398 κ. ά. "ὁ δημεγέρτης", ὡς ἐκίθετο τῶν θεῶν τοῦ πολέμου.

μαγνήσση (307 κ.ά.) "ὁ μαγνήτης λίθος": πβλ. Ἰλ. Β 756 : Μάγνης "ὁ κάτοικος τῆς Μαγνησίας" καί θεόκρ. 22. 79 Μάγνησσα "ἡ γυναῖκα τῆς Μαγνησίας".

II. Συντακτικές Ἰδιοτυπίες. Όσον αφορά τή σύνταξη, ἡ γλῶσσα τοῦ ποιήματος δέν παρουσιάζει διαφορές ἀπό τήν ὁμηρική. Ἀξιοσημεῖωτα εἶναι μόνο ὀρισμένα συντακτικά φαινόμενα³¹⁴, ἀπό τά ὅποια ἄλλα φανερώνουν τήν ἐπίδραση πού δέχτηκε ὁ Ψευδο-Ὀρφέας ἀπό τή μεθωμηρικὴ ποίηση καί ἄλλα ἀποτελοῦν ἰδιοτυκίες τοῦ ὄφους του:

πεπαρμένος ἀμφ' ὀδύνησι (496): ἡ ἕδρα ἔκφραση ἀπαντᾶ στόν Ἀπολλώνιο Ῥόδιο (Ἀργ. 4. 1067), πβλ. καί Ὀπ. Κυν. 3. 426. Ἐνῶ στόν Ὅμηρο (Ε 399) ἀπαντᾶ ἡ ἔκφραση: ὀδύνησι πεπαρμένος, πβλ. καί Μ 206.

ἀντίον ἔσσυτο τοῦ λιν (146): "ὕδωρ καπνῷ φέρειν ἀντίον" (Πίνδ. Ν. 1. 25), "ἀντίον αἰχμητῆσι συνιστάμεναι μερόπεσσι" (Ὀπ. Κυν. 3. 133)³¹⁵. Στόν Ὅμηρο (Ρ 69 κ. ά.) ἀπαντᾶ ἡ σύνταξη ἀντίον + γενική.

οὔτις τοι μακάρων ἀρνήσεται εὐχῶ λῆσι (176): παρόμοια σύνταξη τοῦ ρήματος ἀρνοῦμαι δέν ἀπαντᾶ σέ ἄλλο συγγραφέα.

ἐποικόμενος περὶ πάσας (213): τό ρῆμα ἐπόχο-

μαί συντάσσεται με άπλή αίτιατική, π.χ. "πάσας γάρ έπόχετο" ('Ιλ. Μ 340 κ.ά). 'Η διόρθωση περί του Hermann³¹⁶ είναι όρθή, αλλά όχι και άναγκαία.

γάλακτοσωλευκοτοπανεύκελος ίχώρ (202-203): πβλ. 'Ογκ. Κυν. 1. 433, 'Ανθ. Π. 6. 261. 1 κ.ά., Μαν. 1, 190, όπου τό έπίθετο πανεύκελος συντάσσεται με δοτική. 'Η σύνταξη με γενική ίσως άπό έπίδραση του όμοιος τινός.

(έρκετά) φεύγει και κνύσσησι γαγάτην όρνυμένησι(474): ή σπάνια αυτή σύνταξη του φεύγω με αίτιατική και με δοτική της αίτίας έχει γίνει άναλογικά προς τή σύνταξη του ρήματος αυτού με αίτιατική και με δοτική του τρόπου, που άπαντά στον Πίνδαρο ('Ο. 6. 90, Π. 9. 92) και στον Πλάτωνα (Συμπ. 195^b και 'Επ. 8. 354^c).

άναστήσαντος έφρασάμην (119-20): πρόκειται για σπάνια σύνταξη του φράζομαι (=άντιλαμβάνομαι), που άπαντά στον 'Αρατο (745) και στο θεόκριτο (2. 84).

III. Περιφράσεις και έκφράσεις με συμβολική σημασία. 'Η περίφραση είναι, βέβαια, ένας έκφραστικός τρόπος που άπαντά συχνά στον 'Ομηρο και γενικά στην έλληνική γραμματεία. Για να έξηγήσουμε τή συχνότητα του φαινομένου αυτού στά Λιδικά, πρέπει να θυμηθοϋμε ότι ή περίφραση χρησιμοποιήθηκε και άπό τους ίερείς που άπέφευγαν να αναφέρουν στις ίεροτελεστίες με τό όνομά τους τή χολή, τό ξύδι, τό πιπέρι και διάφορα άλλα άρτύματα, για να μην "κακομελετήσουν"³¹⁷, αλλά και ότι άπαντά συχνά στους λεγόμενους Πυθαγόρειους φιλοσόφους και στους θεουργούς των άυτοκρατορικών χρόνων³¹⁸.

Δείγματα αυτής της χρήσης έχουμε και στο ποίημα: ό αίματίτης ονομάζεται αίματιέις λαῖα (684), οί βίβλοι του 'Ερμή πολυήρατον άντρον 'Ερμεύαο (18), ό γαλακτίτης γαλακτίς πέτρα (201-2), ό δενδραχάτης δενδρόφυτος πέτρη (232) ή άχάτης δενδρήεις (236), τό έλαιον δωρον έλάϊον 'Ατρυτώνης (717) ό έλαφοκερατίτης έλάφοιο κέρας (244-5), ό 'Ελενος βύη 'Ελένοιο (366) ή Πριάμοιο υίός (771), ή έλεφαντίαις νοϋσος έλέφαντος (51), οί έχιδνες πολιδόν γένος (397), ό έχύτης πέτρη άυτοκασιγνήτη και ό μώνυμος έχύδωνης (346-7), ή θάλασσα πολιδός Νηρεύς (578), ό Μελάνιππος 'Ικετάονος υίός (441), τό μέλι μελίσησ άνθεμον εζδαρ (735), ή Μήδεια ύπέρθυμος τεκεοκτόνος Αίή-

ταοκούρη (315-6), ὁ οἶνος μέθυ Βρομύοιο καλεσσί-
 χόρου (718), τό δξος ὀξύτατος Βάκχος (502), ὁ οὐρανός
 πρεσβύτατος μακάρων ἀστροβλέφαρος βασι-
 λεύς (672), οἱ δφεις ὀλισθηροῦτο γενέθλη ἔρπετοῦ
 (683-4), τό κέπερι ὀριμύς ἔπηλυς κόκκος ῥυσοχύτων,
 μελαγχρούης, ἐρύτιμος (720-1), ὁ Πρίαμος Πριάμοιο
 βύη (447), τό κῦρα ἔθων Ἥφαιστος (703), ὁ σῦτος ξανθή
 Δημήτηρ (594), τό ὕδωρ νύμφα νηϊάδες (685), ὁ φιλοκτή-
 της Ποιάντιος ἦρως (357, 762), ὁ χρυσόπρασος πέτρη τῆς
 οὔνομα χροίη τεπέλει χλοεροῦτο πράσοιο (756-7).

IV. Παρομοιώσεις³¹⁹. Στό ποίημα παρατηροῦνται δέκα παρομοιώσεις,
 ἀπό τίς ὁποῖες οἱ ὀκτώ εἶναι σύντομες καί οἱ δύο κάπως ἐκτενεῖς, καί ἀντι-
 στοιχεῖ μία σέ κάθε 77,4 στίχους³²⁰. Οἱ παρομοιώσεις αὐτές εἶναι οἱ ἐξῆς:

... ὡς τίς τε Διός γαμφώνυχα φεύγων
 αἰετόν ἐν πυκνοῖσι λάθην θάμνοισι λαγώς,
 τῷ ἔκελος μήλοισι μιγείς ὀλοοῦ ἀπό θηρός
 ἐκρύφθην, μέσσοισιν ἐνὶ πτήξας ἐρύφοισιν (147-150).
 (: ὅπως ὁ λαγός κρύβεται στούς θάμνους, γιά νά γλυτώσει ἀπό τόν
 αἰετό, ἔτσι καί ὁ ποιητής ἀνακατεύτηκε μέ τά πρόβατα, γιά νά μήν
 τόν δαγκώσει τό φύδι)

μαγνήσση' τήν δ' ἔξοχ' ἐφίλατο θούριος Ἄρης,
 οὔνεκεν, ὀπότε κεν πελάση κολιοῦτο σιδήρου,
 ἤῦτε παρθενική γλαγεόχροσι χερσίν ἐλοῦσα
 ἤἴθεον στέρνω προσπύσσεται ἡμερόεντι,
 ὡς ἦγ' ἀρπάζουσα ποτὶ σφέτερον δέμας αἰεῖ
 ἄψ πάλιν οὐκ ἐθέλει μεθέμεν πολεμιστά σίδηρον (307-312).
 (: ὁ μαγνήτης δέν ἀφήνει τό σίδηρο νά ξεκολλήσει ἀπό πάνω του, ὅπως
 τό κορύτσι δέν ἀφήνει τό καλληκάρι νά ξεφύγει ἀπό τήν ἀγκαλιά του)

θεσπεσίοιο γάλακτος ἐνύπλεον, ἤῦτε μαζόν
 πρωτοτόκου νύμφης ἢ μηκάδος οὔθατοέσσης (192-193)

Εἰ καί δενδροφύτοιο φέρεις τρύφος ἐνὶ χερὶ πέτρης
 .....
 δένδρεα γάρ μάλα πολλά κατόψαι ὡς ἐνὶ κήπῳ
 ἀνθεμόεντι κλάδοισιν ἐπασσυτέροις κομόωντα (232-235)

ἤῦτε περ κρύσταλλος ἄνευ πυρός ἐκ φλόγα πέμπεις (274)

ἄκα μάλ', ὥστε τοκῆς, ἐέλδωρ ἐκτελέσσωσιν (333)

φάρεσιν ἐν μαλακοῖσιν ἄτε βρέφος ἀλόησασκε (370)

καί θεόν ὡς λιπαρῆσιν ἀρεσσάμενος θυσίησι (371)

μητέρι νήπιον υἱόν ἐοικώς ἀγκάς ἐχούση (375)

γλώσσησιν μεμάσι περισσάινειν σκύλακες ὡς (430).

'Από τῆς παρομοιώσεως αὐτές ἡ πρώτη θυμίζει κάπως τὴν παρομοίωση πού ὑπάρχει στὰ Μεθ' Ὅμηρον τοῦ Κόλιντου (5. 435-438), ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει³²¹. Ὅσον ἀφορᾷ τῆς ὑπόλοιπες, δέν μπορέσαμε νά ἐντοπίσουμε κάποιο πρότυπο. Ἀπό τὴν ἄλλη μεριά, πρέπει νά τονιστεῖ ὅτι ὅλες συμβάλλουν ἀρκετά στὴν παραστατικότητα τῆς περιγραφῆς.

V. Ἐπαναφορά. Ἐξιοσημεῖωτο εἶναι καὶ τὸ ὅτι στό ποίημα ἔχουμε ἓνα μόνο παράδειγμα χιαστῆς ἐπαναφορᾶς"... ἀοσητῆρα δέ μόχθον/μόχθον ἀοσητῆρα..." (64-65)³²².

VI. Τὸ ἐπίθετο. Στὴν ἑλληνική ποίηση ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἐξῆς, ὅπως καὶ σέ κάθε ποίηση, τὸ ἐπίθετο παίζει σημαντικό ρόλο³²³. Ἐναν τέτοιο ρόλο παίζει τὸ ἐπίθετο καὶ στὰ Λιθικά πού περιγράφουν τοὺς πολύχρωμους λίθους καὶ παρουσιάζουν τῆς θαυμαστές καὶ ποιητικὲς ὀρυκτολογικὲς καὶ μαγικὲς ιδιότητές τους. Ἀξίζει ἐδῶ νά μελετηθεῖ ἡ χρήση καὶ ἡ θέση τοῦ ἐπιθέτου στό ποίημα.

α) Χρήση τοῦ ἐπιθέτου

Γενικά, ὁ ποιητής δέν διστάζει νά ἐμπνευστεῖ ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ νά χρησιμοποιήσει, σέ ἀρκετές περιπτώσεις, τὸ ἴδιον ἐπίθετο τοῦ σιαστικού στό μέρος τοῦ στίχου, στό ὅποιο τὸ βρίσκουμε στὸν Ὅμηρο καὶ στοὺς ἄλλους ποιητές. Παράλληλα ὅμως τὸ ποίημα παρουσιάζει, ὅσον ἀφορᾷ τὴν χρήση τοῦ ἐπιθέτου, καὶ διαφορὲς ἀπὸ τὴν παράδοση. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ φαινόμενα παρατηροῦνται σέ ὅλες τῆς κατηγορίες ἐπιθέτων, δηλαδή στὰ ἐπίθετα τῶν θεῶν, τῶν ἡρώων, τῶν τόπων κλπ.

1. Ἐπίθετα θεῶν

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπίθετα αὐτά, παρατηρεῖται συχνά τὸ φαινόμενο τῆς μίμησης, ὅπως π.χ.:

Π α λ λ ἄ ς Ἄ θ η ν α ἰ η (ἀρχὴ τοῦ στίχου 10): Ἰλ. Κ. 275 (ἀρχὴ) κ.ἀ.

δ ὀ Ἄ φ ρ ο δ ῦ τ η (τέλος τοῦ στίχου 323): Ἰλ. Β 820 (τέλος) κ.ἀ.

Συνάμα ἔχουμε καὶ τῆς παρακάτω πρωτοτυπίες:

Ἄ θ η ν ᾶ ἑ ὕ ρ ὺ σ τ ε ρ ν ο ς Ἄ τ ρ υ τ ῶ ν η (548), γ λ α υ κ ῆ ν ἑ γ ρ ε κ ὺ δ ο ι μ ο ν ἄ τ α ρ β ἑ ἄ Τ ρ ι τ ο γ ἑ ν ε ι - α ν (586).

Ἄ ι ς ἑ ρ ε μ ν ο ὕ ἑ ξ Ἄ λ δ ο ς (52-53), σ τ υ γ ε ρ ο ὕ Κ ρ ο ν ἰ δ α ο (556).

Δ η μ ῆ τ η ρ ὁ σ τ α χ υ π λ ὸ κ α μ ο ς Δ η μ ῆ τ η ρ (242)

Δ ι ὄ ν υ σ ο ς π ο ι μ ἔ ν ι ἄ γ ρ α ὕ λ ω ν τ α ὕ ρ ω ν Δ ι ὄ ς α ἰ - γ ι ὸ χ ο ι ο ὑ ἰ ἑ ὕ κ λ ι σ σ ο χ ῖ τ ω ν ι (260-261), χωρὶς τὸ καθ'αυτὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ³²⁴.

- 'Ερυνύες' ἀ γ ν ά μ π τ ο ι σ ι ν 'Ε ρ ι ν ύ σ ι (589)
 'Ερμής' λ α ο σ σ ό ο ς 'Α ρ γ ε ε φ ό ν τ η ς (58).
 Ζεὺς· ἀ λ ε ξ ε κ ά κ ο υ ο ³²⁵ Δ ι ό ς , π β λ . Ν ό ν ν . Δ . 13, 280 κ .ά .
 'Ἥλιος' Ἡ λ ι ο ν ε ὑ ρ ύ ο κ α (701)· στοὺς ἄλλους ποιητὲς ἀπαντᾷ ἡ
 λέξη ε ὑ ρ ύ ο κ α ὡ ς ἐκίθετο τοῦ Δία.
 'Ἥφαιστος' α ἰ θ ω ν ο ς 'Ἡ φ α ί σ τ ο ι ο (703) ³²⁶ .
 Κρόνος· ὦ μ η σ τ ῆ ρ ο ς Κ ρ ό ν ο ι ο (646), π β λ . Ν ό ν ν . Δ . 2. 337.
 Μέγαιρα· κ α κ ο μ ή τ ι ο ς Μ ε γ α ύ ρ η ς (225), Μ έ γ α ι ρ α ν
 κ α κ ο μ ή χ α ν ο ν (728-729).
 Νηρέυς· π ο λ ι ό ν Ν η ρ ῆ α (584) ³²⁷ , π β λ . Ν ό ν ν . Δ . 20. 395.
 Μῆνη· κ ε ρ α ή π ό δ α ς ὡ κ έ α Μ ή ν η (484).

2. 'Επίθετα ἡρώων

Ἐπίθετα ποιητῆς προσδιορίζει συχνά τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων, χρησιμοποιοῦντας ἐπίθετα ποὺ ἀπαντοῦν στοὺς παλαιότερους, ὅπως γιὰ παράδειγμα:

Αἴας· Α ἰ ά ν τ ι δ α ἰ φ ρ ο ν ι (675): 'Ιλ. Ρ 123, Ξ 459, ὅπου τό ἐπίθετο βρίσκειται στό ἴδιο μέρος τοῦ στίχου.

'Οδυσσεύς· Ὀ δ υ σ σ ῆ ο ς τ α λ α σ ἰ φ ρ ο ν ο ς (678): 'Οδ. α 87 (στό ἴδιο μέρος τοῦ στίχου).

Πρίαμος· Π ρ ι ά μ ο ι ο δ ι ο τ ρ ε φ έ ο ς (771): 'Ιλ. Ε 464 (στό ἴδιο μέρος τοῦ στίχου).

Συνάμα ὁμως τό ποίημα παρουσιάζει, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπίθετα τῶν ἡρώων, καί τίς ἐξῆς ἰδιοτυπίες:

Γοργώ· Γ ο ρ γ ό ν α δ ρ α κ ο ν τ ο έ θ ε ι ρ α ν (542).

Δόλων· λ α ι ψ η ρ ό ν έ μ ό ν θ ε ρ ά π ο ν τ α Δ ό λ ω ν α (686)

'Ελενος· Λ α ο μ ε δ ο ν τ ι ά δ η ς (389): στόν Ὅμηρο ὀνομάζεται ἔτσι ὁ Λάμπος (Ο 526) καί ὁ Πρίαμος (Γ 250).

Εὐφορβος· Β ο υ κ ο λ ἰ δ η ς Ε ὕ φ ο ρ β ο ς (463): Πανθοῦδης Εὐφορβος ('Ιλ. Π 81 κ.ά.). Τό ἐπίθετο Β ο υ κ ο λ ἰ δ η ς ὁ Ὅμηρος τό ἀποδίδει στόν Σφῆλο (Ο 338).

'Ηρακλῆς· λ α ο σ σ ό ο ν 'Ἡ ρ α κ λ ῆ α (10): τό ἐπίθετο αὐτό ἀποδίδεται ἀπό τοὺς παλαιότερους στόν Ἄρη, στήν Ἐριδα, στήν Ἀθηνᾶ καί στόν Ἀπόλλωνα (βλ. 'Ιλ. Ρ 398 κ.ά.)· ἀ τ ρ έ σ τ ο υ 'Ἡ ρ α κ λ ῆ ο ς (772).

Μελάνιππος· φ έ ρ τ α τ ο ς ἀ ν δ ρ ῶ ν α ἰ χ μ η τ ῆ ς Μ ε λ ά ν ι π π ο ς (436-437).

Πάρης· Π ρ ι α μ ῦ δ η ς Π ά ρ ι ς (356): τό ἐπίθετο αὐτό δέν ἀποδύεται στόν Πάρη ἀπό τούς παλαιότερους. Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει ἔτσι τόν Ἔκτορα κυρίως (Β 817 κ.ά.) καί μερικές φορές τόν Ἐλενο (Ζ 76) καί μερικούς ἄλλους ἥρωες.

Περσεύς· Π ε ρ σ ε ῦ ς ὤ κ υ π έ τ η ς (540-541): τό ἐπίθετο αὐτό ὁ Ὅμηρος τό χρησιμοποιεῖ γιά τά ἄλογα (Θ 42, Ν 24).

Χεῦρων· Κ ρ ο ν ῦ δ η ς Χ ε ῦ ρ ω ν (11): στούς παλαιότερους ἔχει ἄλλα ἐπίθετα ὁ Χεῦρων, ὅπως Χ ε ῦ ρ ω ν Φ ι λ λ υ ρ ῦ δ η ς (Ἡσίοδ. Θ. 1001).

3. Ἐπίθετα τόπων

Ἀπό τά τέσσερα ὀνόματα τόπων, πού ἀπαντοῦν στό ποίημα, δύο δέν ἔχουν ἐπιθετικό προσδιορισμό (Ἰδης 432, Λήμνολο 359), ἓνα προσδιορίζεται ἀπό ὀμηρικό ἐπίθετο (Ὀλυμπον ἀγάννιφον: Ἰλ. Α 420, Σ 186) καί τό τέταρτο ἔχει δύο ἐπιθετικούς προσδιορισμούς: Σ υ ρ ι η γ η ν έ ο ς κ ε λ α δ ε ι ν ο ὕ ὕ δ α σ ι ν Ε ὑ φ ρ ῆ τ α ο (262-263).

4. Ἐπίθετα πού προσδιορίζουν προσηγορικά ὀνόματα καί ἀφηρημένα οὐσιαστικά

Οἱ περιπτώσεις πού ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ ἀπαράλλακτα δύο φορές τόν ἴδιο συνδυασμό οὐσιαστικοῦ καί ἐπιθέτου εἶναι ἐλάχιστες: κ ε λ α ι ν ῆ ς ἀ σ π ῖ δ ο ς (503, 755), ἔ λ κ ε ῦ λ υ γ ρ ῶ (455, 623), Π ο ι ά ν τ ι ο ς ἦ ρ ω ς (357, 762), ἦ ρ ω ς έ κ α τ η β ό λ ε (404, 770), μ έ γ α θ α ὕ μ α (187, 574), μ έ ν ο ς α ἰ ν ό ν (23, 133), ψ ε υ δ έ α μ ὕ θ ο ν (402, 768: ἔχουμε ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου στίχου), ν ο ὕ σ ο ν ά τ α ρ τ η ρ ῆ ν (51, 351). Ἀπεναντίας, ἡ ποιητική εἶναι βασικό χαρακτηριστικό τοῦ ποιήματος: ὑπάρχουν ἀρκετές περιπτώσεις ὅπου τό ἐπαναλαμβανόμενο οὐσιαστικό προσδιορίζεται μέ πολλούς τρόπους, ὅπως γιά παράδειγμα ἡ λέξη θ ῆ ρ ἔχει ἐπτά διαφορετικούς ἐπιθετικούς προσδιορισμούς: θ ῆ ρ ε σ σ ι ν ό ρ ε σ κ ῶ ο ι σ ι (29), π ε λ ῶ ρ ι ο ς θ ῆ ρ (127), δ α φ ο ι ν ῶ θ η ρ ῦ (141), ό λ ο ο ὕ θ η ρ ό ς (149), θ ῆ ρ α π έ λ ω ρ ο ν (207), θ ῆ ρ ε ς ὤ μ η σ τ α ὕ τ ε τ ρ ά π ε ζ ο ι (246-247) ἡ λέξη λ ᾱ α ς προσδιορίζεται ἀπό τά ἐξῆς ἐννέα διαφορετικά ἐπίθετα: δ ι α υ γ έ α (172), ά ρ η γ ό ν α (191), τ ε τ ρ α υ γ έ α (230), ν η μ ε ρ τ έ α (251), χ ρ υ σ ό τ ρ ι χ ε (292), φ ο ι β ῆ τ ο ρ ι (389), σ ι δ η ρ ῦ τ η (419), α ἰ μ α τ δ ε ι ς (389), ό λ ὕ μ π ι ο ν (688) καί ἡ λέξη λ ῦ θ ο ς ἔχει δώδεκα διαφορετικούς ἐπιθετικούς προσδιορι-

σμούς.

Δέν λείπουν από τό ποιήμα καί τά παραδείγματα, στά όποια άπαντά ό ζέλος συνδυασμός ούσιαστικοϋ καί έπιθέτου, πού χρησιμοποιείται από τούς καλαιότερους, όπως για παράδειγμα:

α ί θ έ ρ ο ς έ κ δ ύ η ς (άρχή του στίχου 648): 'Ιλ. Π 365.

α λ α δ υ α ν (πρύν από την τομή κ.τ.τ. του στίχου 581): 'Ιλ. Ο 223.

έ υ σ σ έ λ μ ψ έ ν ύ ν η υ (τέλος του στίχου 581): 'Οδ. β 414 κ.ά.

μ έ θ υ ή δ ύ (τέλος του στίχου 734): 'Οδ. ι 162 κ.ά.

ό π ί κ α λ η (τέλος του στίχου 327): 'Ιλ. Α 604 κ.ά.³²⁸

Χαρακτηριστικές για τό ύφος του ποιητή είναι καί οι έξής εκφράσεις, στις όποιες τό επίθετο χρησιμοποιείται διαφορετικά από ό,τι στους καλαιότερους:

Π ε ρ σ η λ ά δ α ο...κ ο υ ρ α λ ύ ο ι ο (511): στην 'Ιλιάδα (Τ 116, 123) τό επίθετο αυτό αποδύεται στο Σθένελο.

π υ ρ ι φ λ ε γ έ θ ω ν έ τ ε ρ ή μ ε ρ ο ς (για τον πυρετό, 633): μέ τό επίθετο έ τ ε ρ ή μ ε ρ ο ς ό Όμηρος χαρακτηρίζει τούς Διοσκούρους (λ 303).

ύ π ε ρ μ ε ν έ ε σ σ ι ν ά ο ι δ α υ ς (372): τό επίθετο αυτό χρησιμοποιείται από τούς καλαιότερους ως προσδιορισμός προσώπων (πβλ. 'Ιλ. Β 116 κ.ά.).

β) θ έ σ η τ ο υ έ π ι θ έ τ ο υ

'Αξίζει νά μελετηθεϊ καί ή συνήθεια του ποιητή, όσον άφορά την τοποθέτηση του επίθετου στο τέλος του στίχου μετά τό ούσιαστικό καί μέσα στο στίχο πρύν ή μετά τό ούσιαστικό.

1. Έπιτασσόμενα επίθετα στο τέλος του στίχου

Είναι γνωστό τό χαρακτηριστικό αυτό γνώρισμα της όμηρικης ποιησης, νά τοποθετείται τό επίθετο πολύ συχνά στο τέλος του στίχου³²⁹. Στα Λιδικά υπάρχουν τριάντα καί ένας στίχοι μέ έπιτασσόμενο επίθετο στο τέλος του στίχου³³⁰. Από αυτούς πρέπει νά έξαιρεθοϋν δέκα τρεις μή άπηρτισμένοι στίχοι³³¹. Πρέπει νά διακρίνουμε άκόμη καί τρεις στίχους, στους όποιους τό επίθετο δέν είναι μόνο κοσμητικό, αλλά μάλλον άναγκαϊο συμπλήρωμα της έννοιας του ούσιαστικού πού προσδιορίζει: 368 (έ δ ω δ η ς έ μ ψ υ χ ο ι ο), 438 (κ ά ρ τ ο ς α ρ ε ι ο ν) καί 760 (ν ο υ σ ο ν π υ ρ ό ε σ σ α ν).

Συνεπώς, σε κάθε σαράντα τρεις στίχους του ποιήματος άντιστοιχεϊ ένας στίχος μέ την κοινή αυτή έπική κατάληξη: ούσιαστικό + επίθετο. Πρέπει νά ση-

μειωθεί ακόμη ότι σέ αρκετούς από αυτούς τους στίχους έχουμε επανάληψη όμη-
ρικῶν ἐκφράσεων, πράγμα κού παρατηρεῖται καί στόν Κόιντο καί κού ἀποτελεῖ ἔ-
να ακόμη στοιχεῖο συγγένειας τῶν δύο αὐτῶν ποιητῶν³³².

Ἐπίσης ἀπὸ τήν ἄλλη μεριά, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας τό ὅτι ἡ ἐπική αὐτή κατάληξη
εἶναι σπάνια στά Διονυσιακά³³³, ἔχουμε ἕνα ἄλλο δεῦγμα τῆς διαφορᾶς τῶν
Λιθικῶν ἀπό τήν ποιήση τοῦ Νόννου.

2. Ἐπίθετα προτασσόμενα καί ἐπιτασσόμενα τοῦ οὐσιαστικοῦ

Στούς 774 στίχους τοῦ ποιήματος χρησιμοποιοῦνται ὡς ἐπιθετικοί προσδι-
ορισμοί 542 ἐπίθετα καί οὐσιαστικά. Ἀπό αὐτά τά 358 βρίσκονται πρῖν καί
τά 176 μετά τό οὐσιαστικό κού προσδιορίζουν, εἴτε μέσα στόν ἕδιο στίχο εἴτε
σέ δύο συνεχόμενους.

Ἀπό τό σύνολο τῶν ἐπιτασσόμενων ἐπιθέτων σέ δέκα τρεῖς περιπτώσεις
ἔχουμε επανάληψη όμηρικῶν ἐκφράσεων: Ὁ λ υ μ π ο ν ἀ γ ά ν ν ι φ ο ν (9),
φ λ ό γ α π ο λ λ ή ν (183), Δ ι ό ς α ἰ γ ι ό χ ο ι ο (260), ὀ π ἰ κ α -
λ ῆ (327), Ἄ π ό λ λ ω ν φ ο ὄ β ο ς (360), γ α ὄ τ α μ έ λ α ι ν α (405),
κ ῆ ρ α μ έ λ α ι ν α ν (544), ἄ λ α δ ὄ τ α ν (581), α ἰ θ έ ρ ο ς δ ἰ -
η ς (648), ο ὄ ρ α ν ο ὄ ἀ σ τ ε ρ ό ε ν τ ο ς (650), Ὁ δ ο σ σ ῆ ο ς
τ α λ α σ ἰ φ ρ ο ν ο ς (678), μ έ θ υ ἠ δ ὄ (734) καί Π ρ ι ά μ ο ι ο
δ ι ο τ ρ ε φ έ ο ς (771).

Στήν ποιήση τοῦ Νόννου εἶναι πολύ περιορισμένα τά ἐπιτασσόμενα ἐπίθε-
τα³³⁴ καί εἶναι σπάνιο τό φαινόμενο νά βρίσκεται τό οὐσιαστικό στόν ἕνα στί-
χο καί τό ἐπίθετο στόν ἐπόμενο³³⁵.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, στά Λιθικά, ὅπου ὁ νοηματικός διασκελισμός εἶ-
ναι συχνός, σπάνια βρίσκεται τό ἐπίθετο στήν ἀρχή καί τό οὐσιαστικό στό τέ-
λος τοῦ στίχου. Αὐτή ἡ τοποθέτηση δημιουργεῖ ἕνα πλαίσιο καί παρουσιάζει τό
στίχο ὡς μιᾶ κλειστή ἐνότητα³³⁶. Τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἔχουμε μόνο τέσσερα πα-
ραδείγματα: π ρ ω τ ό γ α μ ο ν ... κ ο ὄ ρ η ν (256), ἀ μ φ ἰ π ο λ ο ν ...
έ ό ν (503), μ υ ρ ἰ α ... δ ῶ ρ α (697) καί ἀ τ ρ έ σ τ ο υ ... Ἡ ρ α -
κ λ ῆ ο ς (772).

Τό γεγονός αὐτό τοποθετεῖ τόν ποιητή ἀνάμεσα στούς πρῖν ἀπό τό Νόννο
ἐπικούς, οἱ ὅποιοι ἀποφεύγουν, κατά τόν Wifstrand³³⁷, μιᾶ τέτοια δόμηση τοῦ
στίχου. Κι αὐτό, γιατί στήν ποιήση τοῦ Νόννου, ὅπου σπανίζουν οἱ νοηματι-
κοί διασκελισμοί, εἶναι συχνή ἡ παρουσία ἀπρητισμένων στίχων μέ τό ἐπίθετο
στήν ἀρχή καί τό οὐσιαστικό στό τέλος³³⁸.

*Όλα τά παραπάνω στοιχεῖα προσδίδουν στό ποιήμα ἰδιαίτερη φυσιογνωμία.

Ειδικά μάλιστα, οι επιδράσεις των μεταγενεστέρων στο λεξιλόγιο και οι διαφορές του ποιήματος από την κοίηση του Νόνου, αν συνεκτιμηθούν με δσα διαπιστώθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο και στη Μετρική, δείχνουν ότι ο άνωνυμος ποιητής δεν μπορεί να έγραφε τα Λιδικά στον πρώτο αιώνα μ.Χ. ούτε ίσως στα χρόνια του Νόνου.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. Hopfner, Λιθικά, RE, ὀ.π., στ. 747.
2. Βλ. Schmidt, ὀ.π., σ. 9.
3. Βλ. Schmidt, ὀ.π., σ. 10.
4. Βλ. N.H. βιβλ. 37.
5. Βλ. Baumstark, Chaldaei, RE III² (1899), στ. 2045-2062.
6. Βλ. Ἡρόδ. 1. 195: "Σφρηγιδα δέ ἕκαστος ἔχει καί σκῆπτρον χειροποίητον".
7. Βλ. Ἐξοδος 31, 3-5 : "καί ἐνέπλησα αὐτόν πνεῦμα θεῶν σοφίας καί συνέσως... ἐργάζεσθαι τό χρυσίον καί τό ἀργύριον καί τόν χαλκόν καί τήν ὑάκινθον... καί τά λιθουργικά..."
8. Βλ. Ἐξοδος 28, 17-20.
9. Βλ. παρακάτω, σ. 32.
10. Βλ. Ἰεζεκιήλ 28, 12-13.
11. Βλ. D. Fimmen, Die kretisch-mykenische Kultur, Berlin/Leipzig 1921, σ. 152-197.
12. Βλ. ὁ 73 "χρυσοῦ τ' ἠλέκτρον τε καί ἀργύρου ἢ δ' ἐλέφαντος", ὁ 460 "χρῦσον ὄρμον ἔχων, μετά δ' ἠέκτροισιν ἔερτο" καί σ 296 "ὄρμον... χρῦσειον, ἠέκτροισιν ἔερμένον". Ὅσον ἀφορᾷ τό πρῶτο ἀπό τά τρία αὐτά χωρία, πολλοί ἔχουν τή γνώμη ὅτι δέν πρόκειται γιά τό λίθο ἠλεκτρο, ἀλλά γιά ἕνα μίγμα χρυσοῦ καί ἀργύρου: βλ. Εὐστάθιο 1483(ὁ 73) καί K. Ameis - C. Hentze - P. Cau-er, Homers Odyssee, Band I, Leipzig/Berlin 1³1920, σ. 102. Καί ὁ Ψευδο-Ἡσίοδος, ὅταν μνημονεύει τό ἠλεκτρο ὡς στολίδι τῆς ἀσπίδας (βλ. Ἀσπίς 142), ἐννοεῖ κάποιο μέταλλο ὅμοιο μέ χρυσάφι, κατά τόν C. Russo (Hesiodi Scutum, Firenze 2¹1965, σ. 107) ἐνῶ κατά τούς L. Deroy-R. Halleux (A propos du grec ἠλεκτρον "ambre" et "or blanc", Glotta, LII(1974), σ. 45) ἐννοεῖ τό κεχριμπάρι. Ἐξάλλου, ἡ σημασία τῆς λέξης "τρίγληνα", πού ἀπαντᾷ στά ὀμηρικά ἔπη (βλ. Ξ 183, σ 298), δέν εἶναι ξεκαθαρισμένη: βλ. Σχόλια (H. Erbse III, σ. 601), Εὐστάθ. 976, 35 (Ξ183), K. Ameis - C. Hentze, Homers Ilias, Leipzig/Berlin 4¹1905, τ. Β', σ. 66, H. Frisk, Griechisches Etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1960, τ. Α' σ. 312.
13. Βλ. Schmidt, ὀ.π., σ. 26.
14. Βλ. Δανιήλ 9, 1: "Ἐν τῷ πρῶτῳ ἔτει Δαρεῖου τοῦ υἱοῦ Ἀσουήρου ἀπό τοῦ σπέρματος τῶν Μήδων, ὅς ἐβασίλευσεν ἐπί βασιλείαν Χαλδαίων".
15. Γιά τή Μαντική βλ. Hopfner RE XIV¹ (1928), στ. 1258-1288. Σχετικά μέ τή θεωργία, πού εἶναι ἡ ἀνώτατη βαθμίδα τῆς Μαγείας, βλ. τό ἄρθρο τοῦ Ἰδου, RE VI¹ (1936), στ. 258-270 καί E.R. Dodds, Οἱ Ἕλληνες καί τό παράλογο (μετάφρ. Γ. Γιατρομανωλάκη), Ἀθήναι 1978, σ. 234-250. Γιά τήν ἑλληνοαιγυπτιακή ἀποκαλυπτική Μαγεία καί θεωργία βλ. Hopfner, Griechisch-Aegyptischer Offenbarungszauber, ὀ.π., § 1-881.
16. Πβλ. Ἡρόδ. 1. 101: "Ἔστι δέ Μήδων τσαδάε γένεα, Βοῦσαι, Παρητακηνοί... Μάγοι". καί 1. 132: "Διαθέντος δέ αὐτοῦ μάγος ἀνὴρ παρεστεῶς ἐπαεῖδει θεογονίην, οἷον δὴ ἐκεῖνοι λέγουσι εἶναι τήν ἐπαιδίην· ἄνευ γάρ δὴ μάγου οὔ σφι νόμος ἐστὶ θυσίας ποιέεσθαι".
17. Οἱ πολύτιμοι λίθοι ἀναφέρονται στά ἑλληνικά βιβλία μέ τά ἐξῆς ὀνόματα: λίθοι, λιθεῖα, λίθοι πολυτίμητοι, λίθοι πολυτελεῖς, λίθοι ποικίλοι, σφραγιδες καί λιθόδια. Στή λατινική γραμματεία ἀπαντοῦν τά ὀνόματα: gemmae, lapilli καί lapides.
18. Βλ. Hopfner, Λιθικά, ὀ.π., στ. 748.
19. Βλ. Ἡρόδ. 3. 41: "Ἦν οἱ (τῷ Πολυκράτῃ) σφρηγῖς τήν ἐφόρει χρυσόδετος, σμαράγδου μὲν λίθου ἐοῦσα, ἔργον δέ ἦν θεοδώρου τοῦ Τηλεκλέους Σαμίου".
20. Βλ. 3. 42: "...διδόντες δέ οἱ τήν σφρηγιδα ἔλεγον ὅτεψ τρόπῳ εὐρέθη. Τόν δέ ὡς ἐσηῆθε θεῶν εἶναι τό πρῆγμα, γράφει ἐς βυβλίον πάντα τά ποιήσαντά μιν οἷα καταλελάβηκε, γράφας δέ ἐς Αἴγυπτον ἐκέθηκε".

21. Βλ. 3. 128: "Λαχών δέ ὁ Βαγατος ποιέει τοιάδε· βυβλία γραφάμενος πολλὰ καί περὶ πολλῶν ἔχοντα κρηγμάτων σφρηγῖδά σφι ἐπέβαλε τὴν Δαρείου, μετὰ δέ ἦε ἔχων ταῦτα ἐς τὰς Σάρδεις".

22. Βλ. 2.44: "καί ἐν αὐτῷ ἦσαν στήλαι δύο, ἡ μὲν χρυσοῦ ἀπέφθου, ἡ δέ σμαράγδου λίθου λάμπουτος τὰς νύκτας μέγαθος". Πρόκειται, φυσικά, γιὰ μαλαχίτη λίθο, γιατί ὁ σμαράγδος δέν βρῖσκεται σέ τόση μεγάλη ποσότητα. Βλ. Krause, ὁ.π., σ. 10 καί Schmidt, ὁ.π., σ. 43.

23. Βλ. N.H. 1, τὸν πίνακα περιεχομένων τῶν βιβλίων 36 καί 37.

24. Γιὰ τὸ βιβλίον αὐτὸ βλ. παρακάτω σ. 29-30.

25. Βλ. Th. Weidlich, *Die Sympathie in der antiken Litteratur*, Stuttgart 1894, σ. 44. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ βλ. J. Bidez-F. Cumont, *Les Mages Hellénisēs (Les Textes)*, Paris 1973 (=1938) τ. 2, σ. 197-206.

26. Βλ. H. Diels - W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, II, Dublin/Zürich 121966 (= 1952), σ. 81.

27. Βλ. R. Halleux, *Les alchimistes grecs*, Paris 1981, σ. 66.

28. Βλ. Στράβωνος Γεωγραφικά 16, 24, 757 καί R. Laqueur, *Mochos*, RE, XV² (1932), στ. 2314.

29. Γιὰ τὸν Ἀπολλώβηχα καί τὸ Δάρδανο βλ. Πλίν. ὁ.π., 30,9 καί Ἀπουλήιου *Apologia* 90 καί RE I² (1894), στ. 2847 καί IV² (1901), στ. 2180. Πβλ. καί Karl Preisendanz, *Papyri Graecae Magicae, Stutgardiae* 1974, τ. 2, σ. 66.

30. Βλ. Wellmann, ὁ.π., σ. 87.

31. Βλ. W. Kroll, *Bolos und Demokritos*, *Hermes*, 69(1934), σ. 230.

32. Βλ. 533^d: "θεία δύναμις ἢ σε κινεῖ, ὡς περ ἐν τῇ λίθῳ ἦν Εὐριπίδης (:σπὴν τραγωδία του Οἰνεύς· βλ. Εὐριπ. ἀπ. 567 N.) μὲν Μαγνητικὴν ὠνόμασεν, οἱ δέ πολλοὶ Ἑρακλείαν. Καί γάρ αὕτη ἡ λίθος οὐ μόνον αὐτοὺς τοὺς δακτυλίους ἄγει τοὺς σιδηροῦς, ἀλλὰ καί δύναμιν ἐντίθησι τοῖς δακτυλίους ὥστ' αὐτὸ δύνασθαι ταῦτον ποιεῖν ὅπερ ἡ λίθος, ἄλλους ἄγειν δακτυλίους..."

33. Βλ. Πολιτεία Β 359^e: "... καθήμενον οὖν μετὰ τῶν ἄλλων τυχεῖν τὴν σφενδόνην τοῦ δακτυλίου περιελαγόντα πρὸς ἑαυτὸν εἰς τὸ εἶσω τῆς χειρὸς, τοῦτου δέ γενομένου ἀφανῆ αὐτὸν γενέσθαι τοῖς παρακαθημένοις, καί διαλέγεσθαι ὡς περὶ οἰχομένου". Πβλ. καί Πολιτεία I 612^b. Τὸ μῦθος τοῦ Γύγη τὸν ἀναφέρει καί ὁ Ἡρόδοτος, χωρὶς νὰ κάνει λόγο γιὰ τὸ περιφνημο δακτυλίδι (βλ. 1, 8-12). Ὁ Φιλίστρατος (βλ. Τά ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον 3,8,2) ἔχει ἀκούσει ὅτι ὁ λίθος τοῦ Γύγη ἦταν ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς πού βρῖσκονται στὰ κεφάλια τῶν δρακόντων. Πβλ. καί Λουκιανῶ, Πλοῦτον ἢ Εὐχαί 275, 42.

34. Βλ. Τύμαιος 49^{b-c} καί 59^b κ. ἀ.

35. Βλ. Schmidt, ὁ.π., σ. 43.

36. Βλ. φαίδων 110^{d-e}: "... ὧν καί τὰ ἐνθάδε λιθόδια εἶναι ταῦτα τὰ ἀγαπώμενα μύρια, σάρδιά τε καί ἰάσπιδας καί σμαράγδους καί πάντα τὰ τοιαῦτα· ἐκεῖ δέ οὐδέν ὅτι οὐ τοιοῦτον εἶναι καί ἔτι τούτων καλλίω. Τὸ δ' αἴτιον τούτου εἶναι, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ λίθοι εἰσὶ καθαροὶ καί οὐ κατεδηδεσμένοι οὐδέ διεφθαρμένοι, ὡς περ οἱ ἐνθάδε...". Παρόμοια περιγραφή τῆς οὐράνιης κατοικίας ἀπαντᾷ καί σπὴν Ἀγία Γραφή, βλ. Ἠσ. 54,12 καί Ἀποκάλυψη 21, 19-21. Βλ. παρακάτω σ. 32.

37. Βλ. Krause, ὁ.π., σ. 12, Wellmann ὁ.π., σ. 86, Schmidt, ὁ.π., σ. 45-46, Ullmann, *Die Natur-* κ.λπ., σ. 105.

38. Βλ. Μετεωρολογικά Δ 9, 387^b, 16: "Ταῦτα γάρ φαίνεται κρατούμενα ὑπὸ τοῦ πυρός, ἥκιστα δέ τῶν λίθων ἢ σφραγίς, ὁ καλούμενος ἄνθραξ" καί Δ 10, 388^b, 15: "Οἱ μὲν γάρ ἄλλες ὑγροῦ μόνον στερήσει πηγνυνται, καί ὅσα εἰλικρινῆ γῆς, ὁ δέ κρύσταλλος θερμοῦ μόνον... ἢ ἤλεκτρον· καί γάρ τὸ ἤλεκτρον, καί ὅσα λέγεται ὡς δάκρυα, ψύξις ἐστίν, οἷον σμύρνα, λιβανωτός, κόμμι". Πβλ. καί "Περὶ τῆς Ἑρακλείης λίθου διὰ τί ἔλκει τὸν σίδηρον", βλ. ἔκδ. Val. Rose, *Aristotelis qui ferebantur librorum fragmenta*, Teubneri 1967 (=1886),

σ. 197 . Μέ τό ὕδω αὐτό θέμα καταπιάνεται κι ὁ 'Αλέξανδρος ὁ 'Αφροδισιεύς: φυσικῶν σχολικῶν ἀποριῶν καί λύσεων, II., 23(βλ. ἔκδ. Ivo Bruns, Berlini 1887, σ. 72-74= Sprengel, σ. 136-141). Τό ἀπόσπασμα πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἀπό τά φυσικά τοῦ 'Αριστοτέλη (βλ. Val. Rose, Aristoteles Pseudepigraphus, Lipsiae 1863, σ. 243) εἶναι τό ἑξῆς: "Οὕτω καί ὁ σίδηρος ἐπί τήν λίθον φέρεται, οὐχ ἔλκουσαν αὐτόν βίᾳ πρὸς ἑαυτήν, ἀλλ' ἐφέσει τούτου οὐ ἐνδεής μὲν ἐστίν αὐτός, ἔχει δ' αὐτό ἢ λίθος· δοκεῖ γάρ καί ἡ λίθος σιδηρεῖται εἶναι, ἐκμασμένη ἢ ὑπό χρόνου ἢ ὑπό τινος ἄλλης αἰτίας. Οὐ μόνον γάρ τά αἰσθησὺν ἔχοντα καί τά ἐμφυχα ἐπίεται τοῦ κατὰ φύσιν ἑαυτοῖς, ἀλλ' οὕτω πολλὰ καί τῶν ἀψύχων ἔχει". Πβλ. 'Αριστοτ. Περί τῶν ζῶων ἱστοριῶν θ 12, 597^b, 1: "Λέγεται γάρ ὡς ἔχουσιν (Οἱ γέρανοι) ἔρμα λίθον, ὅς γίνεται χρήσιμος πρὸς τὰς τοῦ χρυσοῦ βασάνους" καί τοῦ ὕδου Περί ψυχῆς A 405^a, 20: "Ἔοικε δέ καί θαλῆς, ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι, κλητικόν τι τήν ψυχὴν ὑπολαβεῖν, εἴπερ τήν λίθον ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ" καί φυσικῆς ἀκροάσεως θ 267^a, 1-2"... ἀλλ' ἅμα πάντα (καί) κινεῖσθαι καί πεκαῦσθαι, ὅταν τό πρῶτον κινουῦν καύσηται, καί εἰ ποιεῖ, ὡσπερ ἡ λίθος, οἷόν τε κινεῖν ὁ ἐκίνησεν".

39. Βλ. Ant. Westermann, Παραδοξογράφου, Braunschweig 1839, σ. 1-60 καί Al. Giannini, Paradoxographorum Graecorum Reliquiae, Milano 1965, σ. 222-312 (:Βλ. ἀποσπάσματα 36, 41, 81, 115, 159, 162, 166, 167, 173, 174). Γιά παράδειγμα 159(170): "Ἐν δέ τῷ Τύγγριδι γίνεσθαι φασιν λίθον μωδῶν κεκλημένον βαρβαρικῶς, τῇ χροῇ πάνυ λευκόν, ὃν εἴαν κατέχη τις, ὑπό θηρῶν οὐδέ ἀδικεῖσθαι..."

40. Ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου βλ. Val. Rose, Aristoteles De lapidibus und Arnoldus Saxo, Zeitschrift für Deutsches Alterthum 18(N.F. 6), 1875, σ. 349-382 καί J. Ruska, Das Steinbuch des Aristoteles, Heidelberg, 1912, σ. 183-208. Στό κείμενο, πού ἐξέδωσε ὁ Ruska, ἐπέφερε πολυάριθμες βελτιώσεις ὁ Gfr. Fr. Seybold (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Wiesbaden 68, 1914, σ. 606-625). Γιά τὴ σχετικὴ μ'αὐτό βιβλιογραφία βλ. Ullmann ὁ.π., σ. 105, σημ. 1. Αὐτός ἔχει ὑπόψη του καί ἄλλα ἀραβικά χειρόγραφα τοῦ βιβλίου, καθὼς καί παραθέματα ἀπὸ αὐτό σέ ἔργα Ἀράβων συγγραφέων.

41. Βλ. Rose, ὁ.π., σ. 455, Ruska, ὁ.π., σ. 43 καί Ullmann, ὁ.π., σ. 109.

42. Βλ. Ullmann, ὁ.π., σ. 110: ἡ πιὸ πρῶτη μαρτυρία γιά τό ψευδοαριστοτέλειο αὐτό βιβλίον εἶναι ἐνὸς Ἀραβῶ, ὁ ὁποῖος πέθανε τό 889 μ.Χ.

43. Βλ. Ullmann, ὁ.π., σ. 105.

44. Βλ. Rose, ὁ.π., σ. 330 καί τό ἄρθρο του Damigeron de lapidibus, ὁ.π., σ. 480.

45. Βλ. Ruska, ὁ.π.

46. Βλ. Μετεωρ. Γ 378^b, 5-6: "κοινῇ μὲν οὖν εἴρηται περὶ αὐτῶν ἀπάντων, ἰδίᾳ δέ σκεπτεόν προχειριζομένοις περὶ ἕκαστον γένος". Αὐτὴ ἡ φράση, σημειώνει ὁ Ullmann (βλ. ὁ.π., σ. 110, σημ. 3), ἀποτελεῖ στήν ἀραβικὴ παράφραση τῶν Μετεωρολογικῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ τέταρτου βιβλίου.

47. Βιβλιογραφία σχετικὴ μέ τά ἔργα τοῦ κύκλου αὐτοῦ βλ. Helm. van Thiel, Leben und Taten Alexanders von Makedonien, Darmstadt 1974, σ. XLVI-XLVIII (εἰσαγωγή). Στά ἔργα αὐτά βρίσκει κανεὶς πληροφορίες γιά ἀρκετοὺς μαγικοὺς λίθους.

48. Βλ. O. Regenbogen, Theophrastos, RE, suppl. Bd. VII(1940), στ. 1415-1416.

49. Βλ. D.E. Eichholz, Theophrastus De lapidibus, Oxford 1965, σ. 15. Μιά ἐπιλογή ἀπὸ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. στίς σελίδες 134-136 τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Βλ. ἐπίσης καί E. R. Caley - J.F.C. Richards, Theophrastus On stones, Columbus, Ohio 1956. Ὁ Wellmann, ὁ.π., σ. 86 καί ὁ Ullmann, ὁ.π., σ. 11 ἔχουν τὴ γνώμη ὅτι τό ἔργο εἶναι μόνο μᾶς συλλογὴ ὑλικῶν.

50. Βλ. M.K. Στεφανίδου, Ἡ ὀρυκτολογία τοῦ Θεοφράστου, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 11.

51. Βλ. Cl. Zintzen, Lithika (Λιθικά), Der Kleine Pauly, 3(1969), στ. 681.
52. Βλ. Περί λίθων I, 1.
53. Βλ. δ.π., V, 28. Για τὸ Διοκλῆ βλ. W. Jaeger, Diokles von Karystos, Berlin 1938, σ. 114 καὶ D.E. Eichholz, Some mineralogical problems in Theophrastus' de lapidibus, Classical Quarterly, 59 (1967), σ. 103-109. Ὁ Πλίνιος γνωρίζει τὸ Διοκλῆ μέσω τοῦ Θεοφράστου καὶ γι' αὐτὸ σημειώνει "...quod Diocli cuiquam Theophrastus quoque credit" (βλ. N.H. 37, 53).
54. Βλ. δ.π., IV 23-24.
55. Βλ. Eichholz, δ.π., σ. 102.
56. Βλ. Schmidt, δ.π., σ. 48. Πβλ. καὶ Jahn, Über den Aberglauben des bösen Blicks bei den Alten, Berichte der Königlichen Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, Philologisch-historische Classe, 17 Febr. 1855, σ. 43-44 κ.ά.
57. Βλ. Ullmann, δ.π., σ. 112, ὅπου παρατίθενται σέ γερμανικὴ μετάφραση τρία ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ψευδοθεοφράστιο αὐτὸ ἔργο.
58. Βλ. Hopfner, Griechisch-Aegyptischer Offenbarungszauber I § 378-618 καὶ Ullmann, δ.π., σ. 395.
59. Πβλ. Ἰάμβλιχου, Περί τῶν αἰγυπτίων μυστηρίων 5, 23, 233. Ὁ Ἰάμβλιχος πιστεύει ὅτι οἱ λίθοι, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, παρόλο που εἶναι ἐκφάνσεις τῆς ὕλης, συνάμα εἶναι καὶ κατάλληλα νὰ φέρουν μέσα τους τὸ θεῖο, τὴ στιγμὴ που εἶναι πλάσματα τοῦ δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος. Πβλ. καὶ Dodds, δ.π., σ. 243, ὅπου ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στὸν κατάλογο ζῶων, φυτῶν καὶ λίθων μέ μαγικὲς ιδιότητες, τὸν ὁποῖο δίνει ὁ Πρόκλος.
60. Βλ. N.H. 36, 146.
61. Για τὸ Σώτακο βλ. Eug. Oder, Schriften über Landwirtschaft und Verwandtes, Thier-und Steinkunde, Traumbücher, Gastronomische Schriften, Beschreibung eines Schiffes. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ εἰκοστὸ πέμπτο κεφάλαιο τῆς Γραμματολογίας τοῦ Fr. Susemihl: Geschichte der Griechischen Literatur in der Alexandrinerzeit, Leipzig 1891, τ. 1, σ. 860-861. Πβλ. καὶ Kind, Sotakos, RE III^{A1} (1929), στ. 1211.
62. Ἀναφέραμε ἤδη στὴ σελίδα 21 τὸ Βῶλο - Δημόκριτο. Βλ. Wellmann, Die φυσικά des Bolos Demokritos, Berlin 1928, σ. 6 καὶ τοῦ ἔδου Die Stein κλπ., δ.π., σ. 86.
63. Βλ. Δοξογράφοι, ἔκδ. Westermann, σ. 111(ἀπ. 36) καὶ ἔκδ. Giannini σ. 134 (ἀπ. 36).
64. Βλ. N.H. 36, 128(μαγνήτης)· 36, 146(αἱματίτης)· 37, 35(ἤλεκτρον)· 37, 86(σαρόδουξ)· 37, 90(δουξ)· 37, 135(κεραυνίτης) καὶ 37, 158(δρακοντίτης).
65. Βλ. Ullmann, δ.π., σ. 97.
66. Ὁ Ullmann, δ.π., παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ Περί λίθων τοῦ Σώτακου, τὰ ὅποια βρῦσκονται σέ ἀραβικὰ ἔργα. Ἀπὸ αὐτὰ ἐπαληθεύονται ἀκόμα περισσότερο τὰ παραπάνω χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔργου τοῦ Σώτακου. Κι ἔπειτα οἱ ἀραβικὲς αὐτὲς πηγὲς μᾶς δίνουν ἓνα ἀξιόλογο συμπλήρωμα τοῦ ὕλικου, που μᾶς ἦταν ὡς τὰ τώρα γνωστὸ ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιο καὶ τὸν Πλίνιο.
67. Ὁ Στράβων, Γεωγραφικά 16, 6, 739, μνημονεύει τὸ Σουδίνη μαζί μέ ἄλλους Χαλδαίους ἀστρονόμους. Ὁ Πλίνιος τὸν χρησιμοποιοῦ ὡς πηγὴ του γιὰ τὰ βιβλία 9, 36 καὶ 37 τῆς φυσικῆς Ἱστορίας του. Βλ. καὶ Kroll, Sudines, RE IV^{A1} (1931), στ. 563.
68. Βλ. N.H. 37, 34. 86. 90. 134. Βλ. καὶ F. Gisinger, Zenothemis⁽¹⁾, RE X^{A1} (1972), στ. 223.
69. Για τὰ Λιθικά ἢ Λιθιακά τοῦ Νίκανδρου βλ. O. Schneider, Nicandrea, Lipsiae 1856, σ. 127 καὶ W. Kroll, Lehrgedicht, RE XII² (1925), στ. 1852.
70. Βλ. Kroll, δ.π.
71. Βλ. Wellmann, Die Stein κλπ., σ. 87.
72. Βλ. Βιβλ. Ἱστορ. 2, 52, 1-2: "Οὐ μόνον ἐν ταύταις ταῖς χώραις (:Aῖ-

γυκτος, Λιβύη, Αίθιοπία, Ἰνδική) ζῶα γεννᾶται ταῖς ἰδέαις ἐξηλλαγμένα διὰ τὴν ἀφ' ἡλίου συνεργίαν καὶ δύναμιν, ἀλλὰ καὶ λίθων παντοίων ἐκφύσεις διάφοροι: ταῖς χροαῖς καὶ ταῖς λαμπρότησι διαφανεῖς. Τοὺς γὰρ κρυστάλλους λίθους ἔχειν τὴν σύστασιν ἐξ ὕδατος καθαροῦ παγέντος οὐχ ὑπὸ φύχους, ἀλλ' ὑπὸ θείου πυρός δυνάμεως, δι' ἣν ἀσήπτους μὲν αὐτοὺς διαμένειν, βαφῆναι δὲ πολυμόρφως ἀναθυμιάσει πνεύματος". Αὐτὴ τὴν ἀντίληψιν εἶχε καὶ ἡ ὀρυκτολογία ὡς τὰ νεώτερα χρόνια. Βλ. καὶ 2, 52, 3: "σμαράγδους γὰρ καὶ τὰ καλούμενα βηρύλλια κατὰ τὰς ἐν χαλκουργείοις μεταλλείαις γινόμενα διὰ τὴν ἀπὸ τῶν θείων βαφῆν καὶ σύνδεσιν συγχρῶζεσθαι, τοὺς δὲ χρυσολίθους ὑπὸ καπνώδους ἀναθυμιάσεως ἡλίου θερμότητι φουμένους λέγουσι τυγχάνειν τούτου τοῦ χρώματος". Βλ. καὶ 2, 52, 9 καὶ 5, 13, 1.

73. Βλ. 10, 1, 6: "Ἐν δὲ τῇ Καρύστῳ καὶ ἡ λίθος φύεται ἡ ξαινομένη καὶ ὑφαινομένη, ὥστε καὶ ὑψη χερσόμακτρα γίνεσθαι, ῥυπωθέντα δ' εἰς φλόγα βάλλεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι τῇ κλύσει τῶν λίνων παρακλησίως". Βλ. καὶ 16, 1, 24: "Ἔστι γὰρ εὐβοτος ἡ χώρα (: ἡ Μεσοποταμία) καὶ εὐερνής ὥστε καὶ τὰ ἀειθαλῆ τρέφειν καὶ ἄρωμα τὸ ἀμωμον' καὶ λεοντοβότος ἐστὶ' φέρει δὲ καὶ τὸν νάφθαν καὶ τὴν γαγγῆτιν λίθον, ἣν φεῦγει τὰ ἔρκετά". Βλ. καὶ 3, 2, 8 καὶ 12, 2, 10 καὶ 15, 1, 67, 69 καὶ 16, 4, 6 κ.ά. Παρόμοιες πληροφορίες βρίσκουμε καὶ στὸ ἔργο τοῦ Ἀγαθαρχίδου Περί τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (Βλ. C. Müller, *Geographi Graeci Minores*, Paris 1855, τ. 1, σ. 170 κ.ά.) καὶ τοῦ Ψευδο-Ἀρριανοῦ Περί πλοῦς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης (βλ. C. Müller, ὁ.π., σ. 261, 279 κ.ά.).

74. Βλ. ἔκδοσις C. Müller, ὁ.π., Paris 1861, τ. 2, σ. 104-176 (Μετάφρασις ἐπὶ Νέα Ἑλληνικά τοῦ Ἀντ. Κανάκη, Διονυσίου Λίβυος ἢ Χαρακηνοῦ Οἰκουμένης Περιήγησις, ἐν Σύρῳ 1967). Τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ἔχουμε τίς ἐξῆς δύο παραφράσεις ἐπὶ Λατινικά: τοῦ R. F. Avienus (βλ. C. Müller ὁ.π., σ. 177-189) καὶ τοῦ Priscianus (βλ. ὁ.π., σ. 190-199).

75. Μνημονεύονται δέκα τέσσερες λίθοι μὲ τὰ κατάλληλα περιγραφικά τους ἐπίθετα, τὰ ὅποια δύνουν τὸ χρῶμα καὶ τὴ λάμψη τῶν λίθων, καὶ ἀναφέρεται ὁ τόπος, ὅπου βρίσκονται: στ. 317, 318, 328, 339, 724, 781, 782, 1012, 1013, 1031, 1075, 1103, 1105, 1119-1122.

76. Βλ. G. Bernhardt, *Geographi Graeci Minores*, Lipsiae 1828, σ. 503-504 καὶ C. Müller, ὁ.π., *Prolegomena De Dionysio Periegete*, σ. XV-XVI καὶ Ἀντ. Κανάκη, ὁ.π., σ. 1.

77. Βλ. Bernhardt ὁ.π. καὶ Müller, ὁ.π., σ. XXVI: α) ἀπὸ τὰ Σχόλια εἰς Διονύσιον, στ. 714: "Γίνεται δὲ παρ' αὐτοῖς σάφειρος, ὡς φησὶν ἐν τοῖς Λιθικοῖς· καὶ γὰρ κυανέην πλάκα σαφείροιο ἐξεδάη περὶ κόλπον Ἐρυθραίων Ἀριηνῶν καὶ β) ἀπὸ τοῦ Μαξίμου Πρὸς Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην Περί μυστηρίων θεολογικῶν κεφ. 2: φησὶ δὲ καὶ τιμίας λίθου ἀγάλματα ... ὡς Διονύσιος ὁ ποιητὴς ἐν β' Λιθικῶν·

τῆς βαθυχλοιάοντος ἰάσκιδος ἢ ἀμεθύστου
πορφυρέντος ἀγαλα, μελαγκράτης θ' ὑάκινθος.

78. Βλ. Σούδα, λ. Διονύσιος: "Διονύσιος Κορίνθιος, ἐποικιός. Ὑποθήκας... Οἰκουμένης περιήγησιν δι' ἐπῶν. Ταῦτα δὲ εὖρον καὶ ἐν Διονυσίῳ τῷ τὰ Λιθιακά γράφαντι· πρότερος οὖν αὐτῶν οὐκ οἶδα". Ἡ σύγχυσις γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομα, τὰ ἔργα καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ Διονυσίου ὀφείλεται ἐπὶ γεγονόσιν ὅτι εἶναι πολλοὶ οἱ συγγραφεῖς μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ φαίνεται νὰ ἔχουν γράφει Οἰκουμένης Περιήγησιν.

79. Βλ. Müller, ὁ.π., σ. 427.

80. Βλ. Müller, ὁ.π., σ. 215.

81. Βλ. Πλίν. Ν.Η. 37, 37: "... quod et Xenocrates credidit, qui de his nuperrime scripsit vivitque adhuc".

82. Βλ. Xenocrates aus Aphrodisias, RE IX^{A2} (1967), σ. 1531.

83. Βλ. Man. Ullmann, *Das Steinbuch des Xenocrates von Ephesos*, Medizin-

historisches Journal, Hildesheim/New York 1972, τ. 7, σ. 51. Στο άρθρο αυτό βρίσκει κανείς πλήρη βιβλιογραφία για τον Ξενοκράτη. Τα καινούργια αποσπάσματα που παραθέτει σ' αυτό ο άρθρογράφος από άραβικές πηγές μās βοηθούν να σχηματίσουμε πληρέστερη εικόνα για τό Λιθογνώμονα. Βλ. του ίδιου Die Natur- und Geheimpwischenschaften κ.λπ., σ. 98.

84. 'Ο Wellmann δέχεται ότι ο Λιθογνώμων είναι έργο του Ξενοκράτη του 'Αφροδισιέα. Βλ. Hermes, 42(1907), σ. 629.

85. Βλ. N.H. 37, 25.37 κ.ά.

86. 'Ο 'Ωριγένης, Σχόλια εις Ψαλμόν 118, 127(J.B.Pitra, Analecta Sacra II. 1884, σ. 341-342) σημειώνει: "Περί δέ του τοκαζίου λίθου τοιαύτα εϋρομεν ιστορούμενα έν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ Ξενοκράτους Λιθογνώμων". Βλ. Fr. Bücheler, Zwei Gewährsmänner des Plinius, Rheinisches Museum für Philologie, N.F. 40 (1885), σ. 304-307 καί Wellmann, Die Stein- κλπ., ὁ.π., σ. 89 καί Ullmann, Das Steinbuch κ.λπ., ὁ.π., σ. 49. Τό Λιθογνώμονα τόν ἀναφέρει ἐπίσης καί ὁ 'Αμβρόσιος στά σχόλια του για τόν ἴδιο ψαλμό, βλ. Ambrosii In Psalmum David 118 expositio, 16, 41(ἔκδ. J.-P. Migne, 15 στ. 1438): "De quo(:topazio) invenimus in historia Xenocratis, qui scripsit lithosnomon (τά χειρόγραφα παραδύδουν ὀρθά: lithognomon)...".

87. Για τόν Ψελλό καί τό Μελιτηνωίτη βλ. παρακάτω σ. 33.

88. Σχετικά μέ τίς πηγές τῶν δύο αὐτῶν βιβλίων τοῦ Πλίνου βλ. Bücheler, ὁ.π., καί Wellmann, ὁ.π., σ. 88-106 καί W. Kroll, C. Plinius Secundus der Ältere (5), RE XXI¹ (1951), στ. 424-428.

89. Πβλ. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, Wien 1934, σ. 693-705.

90. Βλ. Πλίν. N.H. 37, 11-20 κ.ά. Πβλ. καί Krause, ὁ.π., σ. 26-28.

91. Για τή γνώμη αὐτή, πού διατυπώθηκε ἀπό τόν Alexander von Humboldt, βλ. Schmidt, ὁ.π., σ. 28.

92. Βλ. 37, 33. 74. 97. 193.

93. Βλ. 37, 35. 86. 90. 135. 158. Βλ. καί παραπάνω σ. 24-25.

94. Βλ. 37, 25. 34. 90. 114. 133.

95. Βλ. 37, 25. 27. 37. 173.

96. Βλ. 37, 169.

97. Βλ. 37, 55-61.

98. Βλ. 37, 59-61. Πβλ. καί ἀναγκίτην ἀδάμαντα, Λιθικά 194.

99. Βλ. 37, 62, ὅπου σημειώνει ότι για τά μαργαριτάρια μίλησε στό ἔνατο βιβλίό της Φυσικῆς Ἱστορίας του, ἐκεῖ πού ἀσχολήθηκε μέ τόν κόσμο τῆς θάλασσης (Βλ. 9, 106 κ.έ.).

100. Βλ. 37, 62-128.

101. Βλ. 37, 129-138.

102. Βλ. 37, 139-185.

103. Βλ. 37, 186-192.

104. Βλ. 37, 54.

105. Βλ. 37, 205: "Salve, parens rerum omnium Natura, teque nobis Quiritium solis celebratam esse numeris omnibus tuis fave".

106. Βλ. ἔκδ. Th. Mommsen, C. Julii Solini, Collectanea rerum memorabilium, Berolini 1895.

107. Βλ. ἔκδ. W. M. Lindsay, Isidori Hispalensis episcopi Etymologiarum sive originum libri XX, t.I.II, Oxonii 1911(Γιά τούς λίθους βλ. βιβλ. XVI, 3-15).

108. Βλ. ὁ.π., XVI 15, 21: "Sunt et quaedam gemmae quas gentiles in superstitionibus quibusdam utuntur".

109. Βλ. Περί ὕλης ἱατρικῆς V 83-162(ἔκδ. M. Wellmann, Pedanii Dioscuridis De materia medica, Berolini 1914, τ. 3, σ. 55-108).

110. Βλ. Wellmann, ὁ.π., σ. 151-162. Τό ἔργο αὐτό είναι γνωστό καί μέ τόν τίτλο Εὐπόριστα .

111. Βλ. Περὶ ὕλης ἱατρικῆς I 83: "λέγεται δ' ὅτι τό ἐξ αὐτῶν (: τῶν αἰγεύρων) δάκρυον ... πῆγνυσθαι καὶ γίνεσθαι τό καλούμενον ἤλεκτρον" καὶ II 81: "τό δέ τῆς λυγγός (οὖρον), ὃ δὴ λυγγούριον καλεῖται, ἅμα τῷ ἐξουρηθῆναι λιθοῦσθαι πεκίστευται" καὶ V 139: "λίθος σάπφειρος δοκεῖ ὠφελεῖν σκορπιολήκτους πινόμενος" καὶ V 142: "δοκοῦσι δέ πάντες (οἱ ἰάσπιδες) εἶναι φυλακτήρια περιάπτα καὶ ὠκυτόκια μηρῶ περιεπτόμενα". καὶ V 141: "τόν σεληνήτην ἀποξύνουτες διδόασι πόμα ἐπιλημπτικοῦς" κ.ά.

112. Βλ. Περὶ ἀπλῶν φαρμάκων I 36: "Πρὸς δέ τὰ κεχρονησμένα ἔλκη καὶ ρεύματα ἀρμόζει λεῖτα ἐγγριόμενα: λίθος γαλακτίτης, λίθος ὁ θυΐτης καλούμενος, λίθος σάπφειρος σὺν γάλακτι..." κ.ά.

113. Βλ. Schmidt, ὁ.π., σ. 39. Σχετικὰ μέ τὴν ἐπίδραση πού ἄσκησε ὁ Δωσκούριδης στὴν ἀραβικὴ λιθολογία βλ. Ullmann, Die Natur... κλπ., σ. 101.

114. Ἔγιναν παρεμβολές κυρίως ἀπὸ τό ἔργο τοῦ Ἀέτιου Ἀμιδηνοῦ. Βλ. Wirbelauer, ὁ.π., σ. 10-12.

115. Βλ. ἔκδ. F. de Mély, ὁ.π., σ. 179-183.

116. Βλ. Κλαύδιου Γαληνοῦ, Περὶ τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων κράσεως καὶ δυνάμεως, βιβλ. 9 καὶ 10, ἔκδ. C. Kühn, Lipsiae 1826, τ. 12, σ. 159-208. Σχετικὰ μέ τό λίθο ἴασπη, γιά παράδειγμα, ἀναφέρει τά ἐξῆς (10, 18, ὁ.π., σ. 207): "Ἰδιότητα δέ τινες ἐνίοις λίθοις μαρτυροῦσι τοιαύτην, οἷαν ὄντως ἔχει καὶ ὁ χλωρός ἴασπις, ὠφελῶν τόν τε στόμαχον καὶ τό τῆς γαστροῦς στόμα περιεπτόμενος". Πβλ. καὶ Wirbelauer, ὁ.π., σ. 9.

117. Βλ. ἔκδ. Al. Olivieri, Aëtii Amideni Libri medicinales, Lipsiae 1935, σ. 160-168.

118. Βλ. Rose, Damigeron de lapidibus, ὁ.π., σ. 476. Γιά τό Δαμογέροντα βλ. καὶ παρακάτω σ. 31.

119. Βλ. ἔκδ. Th. Puschmann, Alexander von Tralles, τ. I.II, Amsterdam 1963 (=Wien 1878). Πβλ. καὶ Wirbelauer, ὁ.π., σ. 10.

120. Βλ. ἔκδ. F. de Mély, ὁ.π., σ. 185-190.

121. Βλ. Hopfner, Λιθικά, RE XIII¹ (1926), στ. 766.

122. Βλ. τὴς περιγραφές τῶν λίθων 4-15 στὴν παραπάνω ἔκδοση.

123. Γιά τό ἔργο αὐτό βλ. Joseph Bidez, Plantes et pierres magiques d'après le Ps.-Plutarque De fluviis, Mélanges offerts à M. Octave Navarre, Toulouse 1935, σ. 25-40 καὶ F. Atenstädt, Zwei Quellen des sogenannten Plutarch De fluviis, Hermes, 57 (1922), σ. 219-246, ὅπου μελετᾶται ἡ ἐπίδραση πού δέχτηκε ὁ Ψευδο-Πλούταρχος ἀπὸ τόν Ἀλέξανδρο τόν Πολυῆστορα καὶ ἀπὸ τόν Ξενοκράτη. Βλ. καὶ K. Ziegler, Plutarchos, RE XXI¹ (1951), στ. 870-871.

124. Βλ., γιά παράδειγμα, Ψευδο-Πλούταρχου Περὶ ποταμῶν 13,4: "Γεννᾶται δ' ἐν αὐτῷ (: τῷ Σκαμάνδρῳ) λίθος κρύφιλος, ὃς μόνοις τοῖς μυστηρίοις τῶν θεῶν φαίνεται, καθὼς ἱστορεῖ Ἡράκλειτος Σικυώνιος ἐν β' Περὶ λίθων".

125. Μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς τοὺς ἔχει συμπεριλάβει ὁ Στοβαῖος στὸ Ἀνθολόγιό του, 4, 36 (Περὶ νόσου κ.λπ.), 12-24 (βλ. III, σ. 869-873 Hense).

126. Πβλ. Πρὸς ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον, κεφ. 9: "εἰσέρχεται ὄλος περιλαμπόμενος τῷ χρυσῷ καὶ τοῖς σμαράγδοις καὶ βηρύλλοις καὶ ὑάκινθοις..." καὶ Περὶ τῆς Συρίας θεοῦ, κεφ. 32: "ἔτι δέ ὄνυχες οἱ Σαρδῶοι πολλοὶ καὶ ὑάκινθοι καὶ σμαράγδοι, τὰ φέρουσιν Αἰγύπτιοι καὶ Ἰνδοὶ καὶ Αἰθίοπες καὶ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι καὶ Βαβυλώνιοι. Τό δέ δὴ μέζονος λόγου ἄξιον, τοῦτο ἀπηγήσομαι· λίθον ἐπὶ τῇ κεφαλῇ φορέει, λυχνὺς καλέεται, οὖνομα δέ οἱ τοῦ ἔργου ἢ συντυχίη· ἀπὸ τούτου ἐν νυκτὶ σέλας πολλόν ἀπολάμπεται".

127. Πβλ. Πλοῦτον ἢ εὐχαί, κεφ. 42: "Ἐγὼ δέ βούλομαι τόν Ἑρμῆν ἐντυχόντα μοι δοῦναι δακτυλίους τινάς καὶ τοιούτους τὴν δύναμιν, ἕνα μὲν ὥστε αἰεὶ ἐρρῶσθαι καὶ ὑγιαίνειν τό σῶμα καὶ ἄτρωτον εἶναι καὶ ἀπαθῆ, ἕτερον δέ ὡς μὴ ὀραῖσθαι τόν περιθέμενον, οἷος ἦν ὁ τοῦ Γύγου". Πβλ. καὶ Εἰκόνες, κεφ. 1, ὅπου περιγράφει παραστατικὰ τὴν ἐλκτικὴ δύναμη τοῦ μαγνήτη.

128. Πβλ. 2, 14, 65: "Τά δέ τῶν ὀρνύθων τῆς οὐκ οὐδεν; ὡς ἀετοῦ μὲν καί κελαργοῦ καλιᾶς οὐκ ἄν πήξαιντο μή πρότερον αὐταῖς ἐναρμόσαστες ὁ μὲν τὸν ἀετύτην λίθον, ὁ δέ τὸν λυχνύτην ὑπὲρ τῆς ψογονίας καὶ τοῦ μή κελάζειν σφύ-
σι τοὺς ὄφεις".

129. Βλ. 3, 8, 100: "προσπεσόντες οὖν οἱ Ἴνδοὶ κειμένῳ (: τῷ δράκοντι) πελέκεις ἐναράττουσι, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντες ληίζονται τὰς ἐν αὐτῇ λί-
θους. Ἀποκεῖσθαι δέ φασιν ἐν ταῖς τῶν ὀρείων δρακόντων κεφαλαῖς λίθους τὸ
μὲν εἶδος ἀνθηρᾶς καὶ πάντα ἀπαυγαζούσας χρώματα, τὴν δέ ἰσχὺν ἀρρήτους κα-
τὰ τὸν δακτύλιον, ὃν γενέσθαι φασὶ τῷ Γύγῃ".

130. Βλ. 3, 46, 133: "Περὶ μέντοι τῆς ψήφου τῆς ἐπισκωμένης τε καὶ ξυν-
δούσης ἐαυτῇ λίθους ἐτέρας οὐ χρή ἀπιστεῖν ... τοσοῦτον δ' αὐτῇ περιέσσι
τοῦ πνεύματος... ἀλλ' ἡμεῖς μόνου τὰ μὲν δράσαντες, τὰ δέ εἰπόντες ἀναιρούμεθα
τὴν παντάρβην ὄνομα γὰρ αὐτῇ τοῦτο. Νύκτωρ μὲν οὖν ἡμέραν ἀναφαίνει, καθά-
περ τὸ πῦρ ἔστι γὰρ πυρσὴ καὶ ἀκτινώδης· εἰ δέ μεθ' ἡμέραν ὀρῶτο, βάλλει
τοὺς ὀφθαλμοὺς μαρμαρυγαῖς μυρταῖς...". Γιά τὴν παντάρβην πβλ. καὶ Ἠλιοδώ-
ρου Αἰθιοπικά 8, 11. Στὸ ἔργο αὐτὸ μνημονεύονται ἐπίσης καὶ ἄλλοι πολύτιμοι
λίθοι.

131. Βλ. K. Wessely, Ephesia Grammata (Zwölfter Jahresbericht über das
k.k. Franz-Joseph-Gymnasium), Wien 1886, σ. 3-38.

132. Βλ. K. Preisendanz, Papyri Graecae Magicae, t. I.II, Stuttgart 1973-
1974, π.χ. I, σ. 126 (P IV 1722): "λαβῶν λίθον μάγνητα τὸν κνέοντα γλύψον
Ἀφροδίτην ἱππιστὴν καθημένην ἐπὶ Ψυχῆς..." καὶ σ. 164 (P IV 2879) "λαβῶν λίθον
σιδηρότην, ἐν ᾧ ἐγγεγλύφθω Ἐκάτη τριπρόσωπος..." καὶ σ. 188 (P V 240-241)
"εἰς λίθον σμάραγδον πολυτελῆ γλύψον κάρθαρον..." κ.ά. Πβλ. καὶ Wessely, ὁ.
π., σ. 11, 13, 30 κ.ά. καὶ Hopfner, OZ. I § 569-572.

133. Βλ. Ad. Furtwängler, Die antiken Gemmen, Geschichte der Steinschnei-
dekunst im klassischen Altertum, τρεῖς τόμοι, Leipzig/Berlin 1900 καὶ Gerh.
Kropatscheck, De amuletorum apud antiquos usu, Gryphiae 1907.

134. Βλ. De Mēly, ὁ.π., σ. 3-46 καὶ D. Kaimakis, Die Kyraniden, Meisenheim
am Glan (: Beiträge zur Klassischen Philologie, Heft 76), σ. 14-111, στίς σελ.
309-310 ἐκδίδεται ἓνα μικρὸ μέρος ἀπὸ τοῦ ἔκτο βιβλίου τῶν Κυρανίδων: "Περὶ
λίθων δυνάμεως καὶ χρωμάτων κατὰ ἀλφάβητον", ὅπου περιγράφονται μὲ συντομί-
α ἕννεα λίθοι: περὶ ἀνθρακος, περὶ ἀχάτου, περὶ ἀμεθύσου, περὶ ἀγρηάτου, περὶ
ἀδάμαντος, περὶ ἀρμενιακοῦ, περὶ βηρύλλου, περὶ βαβυλωνίου καὶ περὶ γαλαῖ-
κοῦ λίθου.

135. Βλ. J. Ruska, Griechische Planetendarstellungen in arabischen Stein-
büchern, Heidelberg 1919, σ. 9-11 καὶ R. P. Festugière, La Révélation d'
Hermès Trismégiste, I, Paris 1950, σ. 201-207. Πβλ. Ganszyniec, Kyraniden,
RE XII¹ (1924), στ. 127-134 (Στὸ ἔδω ἀρθρο τῆς RE ὁ W. Kroll σημειώ-
νει ὅτι ἡ γραφή Κ ο ι ρ α ν ῖ ς εἶναι ἡ ὀρθή, παραπέμποντας στὴ σχετικὴ βι-
βλιογραφία).

136. Βλ. ἔκδ. J. B. Pitra, ὁ.π., τόμος V, Paris/Romae 1888, σ. 284-290
καὶ C. - E. Ruelle, Hermès Trismégiste ἡ λεγόμενη Ἱερά Βίβλος, Revue de
Philologie 32 (1908), σ. 250-276.

137. Παρόμοια βιβλία ἀποδίδει ὁ Ψελλός στὸν Τεῦκρο τὸ Βαβυλώνιο. Βλ. We-
stermann, ὁ.π., σ. 147: "Ἀπὸ δέ τῶν Τεῦκρου τοῦ Βαβυλωνίου βιβλίων πολλὰ
τις ἄν εὖροι θαυμασιώτατα, ἀπὸ τε τῶν ἐν οὐρανῷ ζωδίων καὶ ἀπὸ τῶν παρανα-
τελλόντων ἐκάστῳ τούτων καὶ ἀπὸ τῶν λεγομένων δεκανῶν παντοδαπὰς ἀφορμὰς ἐν
διαφόροις πράξεσι ποριζόμενος. Εἰσὶ γὰρ ἐν ἐκάστῳ τῶν ζωδίων τρεῖς κατελεγ-
μένοι δεκανοὶ ποικιλόμορφοι, ὁ μὲν κατέχων πέλεκυν, ὁ δ' εἰς ἄλλο τι ἐσχημα-
τισμένος εἰκόνισμα ὧν εἰ τὰ εἶδη καὶ τὰ σχήματα ἐν δακτυλίων ἐγγλύφεις σφεν-
δόνη, ἀποτρόπαιά σοι δεινῶν γενήσεται. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Τεῦκρος καὶ οἱ κατ'
ἐκεῖνον περιττοῦ τὰ μετέωρα".

138. Βλ. ἔκδ. J. B. Pitra, ὁ.π., σ. 292-299.

139. Βλ. ὀ.π., σ. 293.
140. Πβλ. γιά παράδειγμα, ὀ.π., σ. 295: "Ἀρχή τοῦ θ. θυροσύτης λίθος ὀμοιος κοραλλίω, θύρσις βοτάνη, θύρ πτηνόν, θύννος ἰχθύς. Εἰς οὖν τόν θυροσύτην λίθον γλύφον θύρ (πτηνόν ἐστίν ὀμοιον ἰέρακι θαλασσίω, δραστηκόν πάνυ) κρατοῦντα τόν θύννον ἰχθύν, καί ὑποκλείσας μέρος τῆς βοτάνης, φόρει, καί ἔση ἀμέθυσος".
141. Βλ. παραπάνω, σ. 10.
142. Βλ. σ. 35 κ.έ.
143. Τά πενήντα πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔχουν ἐκδοθεῖ γιά πρώτη φορά ἀπό τόν J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, t. III, Parisiis 1855, σ. 324-335. Ἐκδόθησαν ἐπίσης κι ἀπό τόν Abel, ὀ.π., σ. 157-195. Ὁ Pitra ἐξέδωσε συμπληρωματικά καί τά ὑπόλοιπα τριάντα κεφάλαια: *Analecta sacra*, t. II (Partes Antenicaeni), Typis Tusculanis 1884, σ. 644-646. Γενικά γιά τό ἔργο αὐτό βλ. Wellmann, *Damigeron*, RE IV² (1901), στ. 2055-2056, τοῦ Ἰδίου: Evax, RE VI¹ (1907), στ. 849-850 καί Die Stein-κ.λπ., σ. 137-149, K. Wirbelauer, ὀ.π., σ. 42-48, J. Bidez-F. Cumont, ὀ.π., τ. 1, σ. 128 καί 192, R. Halleux, *Damigéron, Evax et Marbode*, *Studi Medievali XV* (1974), σ. 327-47.
144. Ἡ Δημογέρων ἢ Δαμηγέρων. Βλ. Rose, *Damigeron de lapidibus*, ὀ.π., σ. 471-491. Ἀποσπάσματα ἀπό τό ἔργο τοῦ Ἑλληνα Δαμογέροντος βλ. De Mély, ὀ.π., σ. 131-133 καί J. Bidez-F. Cumont, ὀ.π., τ. 2, σ. 205-206.
145. Βλ. σ. 45.
146. Βλ. παραπάνω, σ. 29.
147. Βλ. *Apoloigia* 90.
148. Βλ. *Adversus Nationes* I 52.
149. Βλ. Abel, ὀ.π., σ. 168: "VI. Lapis Smaragdus...oportet autem eum perficere sic: adeptus lapidem iube sculpere scarabeum, deinde sub ventre eius stantem Isidem".
150. Βλ. ἔκδ. Abel, ὀ.π., σ. 138-153 καί De Mély, ὀ.π., σ. 160-173.
151. Βλ. Keydell, *Orphische Dichtung* (III. Lithika), RE XVIII² (1942), στ. 1341.
152. Κατά τή γνώμη τοῦ Tyrwhitt, ὀ.π., σ. IX δέν ὑπάρχει λόγος νά πιστεύουμε ὅτι ὁ συγγραφέας τῆς ἐπιτομῆς τῶν Λιθικῶν ἔζησε πρὶν ἀπό τόν Τζέιτζη.
153. Βλ. J. Mesk, *Eine unedierte Traktat* Περὶ λίθων, *Wiener Studien*, XX (1898), σ. 309-21 (στῆς σ. 312-3 ποαγματεύεται γιά τά σημεῖα ἐπαφῆς τῆς μέ τόν *Damigeron*). Γιά τίς πηγές τῆς ποαγματείας αὐτῆς βλ. Wirbelauer, ὀ.π., σ. 32-42.
154. Βλ. ἔκδ. J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, ὀ.π., σ. 393 καί H. Graff: *Mélanges Gréco-Romains*, St. Pétersbourg 1859, σ. 552 καί De Mély, ὀ.π., σ. 191-192.
155. "Γλυφῆσθω ἐν αὐτῷ Ποσειδῶν ἐφ' ἄρματι διπῶν βεβηκῶς".
156. Βλ. H. Graff, ὀ.π., σ. 568-573 καί Wirbelauer, ὀ.π., σ. 8.
157. Βλ. Ἀποκάλυψις Ἰωάννου 21, 19-21.
158. Πβλ. Τωβίτ 13, 16-17 καί Ἡσαΐα 54, 11-12.
159. Βλ. Ἀποκάλυψις, ὀ.π., 23: "... καί ἡ πόλις οὐ χρεῖαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδέ τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ ἡ γάρ δόξα τοῦ θεοῦ ἐφώτισεν αὐτήν, καί ὁ λύχνος αὐτῆς τό ἄρνιον".
160. Βλ. παραπάνω σ. 19.
161. Πβλ. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως *Στρωματεῖς* E VI καί φύλωνος *Περὶ τοῦ βίου τοῦ Μωυσέως* 2. 133.
162. Γιά τή σημασία πού ἔχει ὁ ἀριθμός δώδεκα στήν Ἐκκλησία βλ. *Isidori Liber numerorum* 13, στοῦ J.-P. Migne, PL, 83, στ. 192-193.
163. Βλ. παραπάνω σ. 30.
164. Πβλ. Ἠριγένους κατὰ Κέλσου VI 39, ὅπου ἀριθμοῦνται καί οἱ διάφορες μαγικές τελετουργίες. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς στό ἔργο του Παιδαγωγός συμβουλεύει τοὺς ἀνθρώπους νά μὴ φοροῦν δαχτυλίδια μέ σφραγιδόλιθους. Μέ με-

γαλύτερη οξύτητα κατακρίνει τή χρήση τῶν πολύτιμων λίθων ὁ Τερτυλλιανός (βλ. *De cultu feminarum* 1 V καὶ VI).

165. Βλ. Schmidt, ὁ.π., σ. 67.

166. Βλ. κεφ. 32 Περὶ ἀδάμαντος λίθου, κεφ. 38 Περὶ μαγνήτου λίθου, κεφ. 42 Περὶ ἀδαμαντίνου λίθου, κεφ. 44 Περὶ ἀχάτου καὶ μαργαρίτου καὶ κεφ. 46 Περὶ λίθου ἰνδικοῦ, στήν ἔκδοση Fr. Sbordone, *Physiologus, Romae* 1936.

167. Ὁ Schmidt, ὁ.π., σ. 106 τὸ τοποθετεῖ χρονικά στὸ δεύτερο αἶώνα μ.Χ.

168. Βλ. Ullmann, ὁ.π., σ. 100.

169. Βλ. καὶ παραπάνω σ. 19.

170. Μιά ἐκτιμὴ τοῦ ἔργου, γραμμένη στὰ Ἑλληνικά, ἔχει ἐκδώσει ὁ E. Ruelle στοῦ *De Mély, Les Lapidaires Grecs*, ὁ.π., σ. 193-199. Βλ. καὶ J.-P. Migne, PG, 43 στ. 293-304. Ὁ Δωρόθεος στὸ χρονικό του ἀπέδωσε σὲ ἀπλή νεοελληνική γλῶσσα τὰ τμήματα ἐκεῖνα τῆς ἐκτιμῆς αὐτῆς, ὅπου ἀναφέρονται οἱ θεραπευτικὲς ιδιότητες τῶν δώδεκα λίθων. Βλ. Δ.Β. Οἰκονομίδου, "Χρονογράφοι" τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, *Λαογραφία*, 18(1959), σ. 160. Πιὸ ἄρτιο εἶναι τὸ κείμενο μιᾶς λατινικῆς μετάφρασης τοῦ ἔργου. Βλ. ἔκδ. O. Günther: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum* 35, 2, Wien 1898, σ. 743 κ.έ. Βλ. καὶ J.-P. Migne, ὁ.π., στ. 305-366 καὶ τὸ ἄρθρο Λιθικά τοῦ Hopfner, ὁ.π., στ. 766-767 καὶ Ullmann, ὁ.π., σ. 101.

171. Σχετικὰ μέ τίς πηγές ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ἐπιφάνιος βλ. Wirbelauer, ὁ.π., σ. 14-21.

172. Βλ. ἔκδ. H. Beckh, *Geoponica sive Cassiani Bassi De re rustica eclogae*, Lipsiae 1895 (βιβλ. IE' 28-33). Βλ. καὶ Oder, *Geoponica*, RE VII¹(1910), στ. 1221-1225.

173. Βλ. Ψελλοῦ Περὶ λίθων δυνάμεων, ἔκδ. Ideler, *Physici et Medici Graeci*, Berolini 1841, τ. 1, σ. 244-247 καὶ *De Mély*, ὁ.π., σ. 201-204. Βλ. καὶ Hopfner, *Λιθικά*, ὁ.π., σ. 767.

174. Βλ. Westermann, ὁ.π., σ. 143-148. Πβλ. καὶ Ἄδ. Ἀδαμαντίου, Ἄγνεύ-
ας πεῖρα, μέρος Γ' λαογραφικόν, *Λαογραφία*, 3(1911), σ. 125.

175. Βλ. παραπάνω σ. 26.

176. Τοὺς στίχους 1115-1197, ὅπου μνημονεύονται 220 λίθοι, βλ. *De Mély*, ὁ.π., σ. 205-208. Βλ. καὶ Wellmann, *Die Stein...* κλπ., σ. 107-115.

177. Σ' αὐτὸ βοήθησε πολὺ καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ποῦμα αὐτὸ μεταφράστηκε στὰ ἀρχαῖα Γαλλικά, στὰ Ἰταλικά, στὰ Ἑβραϊκά καὶ στὰ Δανικά.

178. Τὸ ποῦμα αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ 743 στίχους. Βλ. H. Rantzovius, *De gemmis scriptum Evacis regis Arabum olim a poëta quodam*, Lipsiae 1585 καὶ J.-P. Migne, PL, 171, στ. 1737-1782.

179. Βλ. Abel, *Orphei Lithica*, σ. 160, Halleux, *Damigéron*, κ.λπ., σ. 341-347.

180. Βλ. στ. 6: "forma brevior libellum".

181. Βλ. στ. 7-8: "...paucisque pateret amicis; Nam maiestatem minuit qui mystica vulgat, / Nec secreta manent, quorum fit conscia turba."

182. Βλ. Rose, *Aristoteles De lapidibus* κ.λπ., ὁ.π., σ. 424-447.

183. Βλ. Rose, ὁ.π., σ. 428.

184. Βλ. *Speculi maioris Vincentii Bellovacensis*, t 1-4, Venetiis 1591.

185. Βλ. ὁ.π., τ. 1, φφ 84^x-92^v.

186. Βλ. Aug. Borgnet, B. Alberti Magni Opera omnia, Parisiis 1890, τ. 5, σ. 1-57. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ σημειώνει ὅτι ἀπὸ τὸ βιβλίον Περὶ λίθων τοῦ Ἀριστοτέλη εἶδε μόνο ἀποσπάσματα.

187. Βλ. μετάφρ. Ν. Καζαντζάκη: Κόλαση ΚΔ' 93, Καθαρτήρι Ζ' 75, Θ' 94-105, ΚΘ' 125, Παράδεισος Γ' 15, Θ' 69, ΙΕ' 85, ΚΑ' 25, ΚΓ' 101, ΚΘ' 25 κ.ά.

188. Βλ. *Zu antiken Lapidarien*, ὁ.π., σ. 197.

189. Βλ. ὁ.π., σ. 115-159.

190. Ὁ λίθος αὐτός εἶναι γνωστός στὸ λαὸ μας μέ διάφορα ὀνόματα, ὅπως:

- γαλατολίθιαρο, βλ. Λαογραφικό 'Αρχείο 1665 Α', Δ. Οικονομίδου, Λαογραφικά Βορείου Ηπείρου, 1951, σ. 9-10: "Έρχεται ό παπᾶς καί τή διαβάζει τή λεχώνα. Βάνει ό παπᾶς ένα πιάτο νερό, βρέχει τή λεχώνα, γιά νά τῆς ἔρθη τό γάλα. 'Εάν δέν ἔχη γάλα, βάζομε γαλατολίθιαρο στό λαιμό της...". "Η γαλατόπετρα, βλ. Λαογραφικό 'Αρχείο 2075, Δημ. Γρ. Σπανοῦ, Π. Ψαρά Χίου, 1952, σ. 14: "Γιά νά κατεβῆ τό γάλα τῆς λεχοῦς, πύνει αὐτή γλυκάνισο ἢ τῆς βάζουν ἐπάνω της γαλατόπετρα". Πβλ. καί Λαογραφικό 'Αρχείο 2008, 2009. "Η γαλόπετρα, βλ. Λαογραφικό 'Αρχείο 2006, Δημ. Παπαθανασίου περιοχή Βονίτσης Αἰτωλ/νίας, 1954, σ. 23: "Γιά νά κατέβῆ τό γάλα τῆς γυναίκας μεταχειρίζονται τή γαλόπετρα..." "Η γαλούσα, βλ. Λαογραφικό 'Αρχείο 1105, Μ. Λιουδάκη, Κρήτη, 1937, σ. 151: "Η 'γαλοῦσα' εἶναι πολύτιμη πέτρα διαφανῆς... τήν κρεμοῦν στό λαιμό τους κεῖνες πού θηλάζουν, γιά νά κατεβάσουν πολύ γάλα..." "Η γαλατούσα, βλ. Λαογραφικό 'Αρχείο 2263, Νικολ. Ζάρακα, Πυλὸ Κῶ, 1958, σ. 94: " Διά νά κατεβάσῃ γάλα ἢ λεχώ τῆς λούζουν τούς μαστούς μέ νερό καί σαπούνη καί τῆς μαγειρεύουν μαυρομύτικα φασόλια καί τῆς κρεμοῦν ἐμπρός της τή 'γαλατούσα' πού εἶναι ένα μικρό λιθάρκι μέ ἄσπρο καί κόκκινο χρώμα..."
191. Ἀναφέρεται μέ τό ὄνομα 'ματουστάσι'. Βλ. Λαογραφία 4(1913), σ. 37: Αἰτωλικά ἔπηδαί, Δημ. Λουκοπούλου, δημοδιδασκάλου: "... τοῦ ρύμμα κόβλιτι κί μί τοῦ ματουστάσι". Στά χειρόγραφα ὅμως πού ἐκδύδει ὁ A. Delatte ἀναφέρεται ὁ σεληνύτης, ὁ λίθος Ἰάσπιδος καί ὁ μαγνήτης, βλ. A. Delatte, Anecdota Atheniensia, t. I, Liège/Paris 1927.
192. Βλ. Wellmann, ὁ.π., σ. 119. Πβλ. Θεοφράστου Περί λίθων VI 38, Διοσκοπούδου Περί ὕλης ἰατρικῆς V 121 καί Πλίνιου NH 32, 21-24.
193. Πβλ. Ὀβιδ. Μετ. IV 742-752 καί XV 416-417.
194. Πβλ. Σολίνου Collectanea rerum memorabilium 2, 43 (ἔκδ. Th. Mommsen, Berolini 1895, σ. 41-42).
195. Γιά τῆς γραφές κ ε ρ ἄ ε σ σ ι - κ ρ ε ἄ ε σ σ ι βλ. παρακάτω παρατήρηση στό στίχο 640, σ. 214.
196. Πβλ. καί Keydell, Orphische Dichtung, ὁ.π., στ. 1339 καί B. Effe, Dichtung und Lehre, München 1977, σ. 233.
197. Βλ. ὁ.π., τ. 2, σ. 422.
198. Πβλ. Effe, ὁ.π.
199. Οἱ στίχοι 22-23 ἀντιστοιχοῦν στούς 666-674, οἱ στίχοι 25-28 στούς 675-682, ὁ στίχος 38 στούς 581-584, οἱ στίχοι 45-47 στούς 745-747, ὁ στίχος 48 στούς 419-430 καί ὁ στίχος 50 στούς 478-479. Ἀντίθετα, οἱ στίχοι 33-34, στούς ὁποίους μνημονεύεται ἡ σχετική μέ τήν παιδεραστία ιδιότητα κάποιου λίθου, δέν βρίσκουν καμία ἀνάπτυξη στό ὑπόλοιπο ποίημα. Δέν ἔχουμε ἐπίσης στό κύριο μέρος τοῦ ποιήματος κανένα λίθο πού νά θεραπεύει τήν ἐλεφαντίαση (στ. 51) οὔτε πού νά διώχνει τῆς ψυχῆς τῶν νεκρῶν, ὅταν ξεφεύγουν ἀπό τόν Ἄδη καί ταλαιπωροῦν τούς ζωντανούς (στ. 52-53). Πβλ. καί Wirbelauer, ὁ.π., σ. 6-7.
200. Ὁ.π., στ. 1339. Γιά τή διπλή αὐτή μεταμόρφωση τοῦ ποιητῆ βλ. παρακάτω σ. 44.
201. Ὁ Tyrwhitt, ὁ.π., σ. 6, σημ. 2, παρατηρεῖ ὅτι ἐσφαλμένα ὁ Δημήτριος Μόσχος σημειώνει στήν ὑπόθεσή του ὅτι πρόκειται γιά τό γιό τοῦ Πριάμου. Βλ. καί Effe, ὁ.π., σ. 223, σημ. 4. Ὁ Keydell, ὁ.π., διατυπώνει τήν ἀποψη ὅτι ὁ ποιητής περιγράφει τή συνάντησή του μέ τό θειοδάμαντα κατά τό πρότυπο τῶν θαλυσίων τοῦ θεοκρίτου (Εἰδύλλια, 7, 10-13), ὅπου ὁ ἀφηγητής ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι, πηγαίνοντας σέ μιὰ ἰδιωτική γιορτή, συναντήθηκε μέ ἕνα γνωστό του βοσκό, τό Λυκίδα.
202. Ἔτσι ἀποσεύει τήν εὐθύνη καί ξεφεύγει ἀπό τή λογοκρισία τῶν δυνατῶν τῆς ἐπίσης θρησκείας, ἐνῶ δύνει συνάμα μεγαλύτερο κύρος στή διδασκαλία του.
203. Πβλ. στ. 82-83: "ἀλλ' ἐμέθεν στεῦμαι κειμήλια πειθομένοισιν/ἀφνελοῦ χρυσοῖο πολύ προφερέστερα δεύξειν".

204. Πβλ. Keydell, Zu antiken Lapidarien, ὁ.π., σ. 201.

205. Σχετικά με τὸ πρόβλημα ἂν ἀποτελοῦσε στήν Ἀρχαιότητα ἡ διδακτικὴ ποιητικὴ ξεχωριστὸ λογοτεχνικὸ εἶδος ἢ ὄχι, βλ. Effe, ὁ.π., σ. 19-22.

206. Ἡ περίοδος αὐτὴ ἀρχίζει μετὰ τὰ φαινόμενα τοῦ Ἄρατος καὶ φτάνει ἄς τὸ τέλος τῆς Ἀρχαιότητος. Βλ. W. Kroll, Lehrgedicht, RE XII² (1925), σ. 1847 καὶ Effe, ὁ.π., σ. 24.

207. Πβλ. M. Erren, Untersuchungen zum antiken Lehrgedicht, Freiburg 1956, σ. 24.

208. Ἐκφράσεις, ὅπως ἰάξεο' (στ. 172), κέκλωμαι' (στ. 179), ἰσκέπτεο' (στ. 244), κελεύω' (στ. 287), σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο μῦθον' (στ. 644), ἄνωγα' (στ. 701) κ.ἄ., ἀπαντοῦν συχνὰ στὴ διδακτικὴ ποιητικὴ.

209. Παραπάνω, σημ. 201, ἀναφέραμε ὅτι ὁ Keydell πιστεύει ὅτι ἡ συνάντησις τοῦ ποιητῆ μετὰ τὸ θειοδόμαντα ἐγένετο κατὰ τὸ πρότυπο τῶν θαλυσίων. Ἐκτός ἀπὸ αὐτοῦ, ὁ ἴδιος ἐρευνητὴς εἰκάζει ὅτι καὶ οἱ στίχοι 160-163 τῶν Λιθικῶν ἔχουν ὡς πρότυπο τοὺς στίχους 7-9 τῶν θαλυσίων: "...ταῖς δὲ παρ' αὐτάν/ αὔγειροι πτελέαι τε εὐσκίον ἄλλος ὕφαινον, / χλωροῖσιν πετάλοισι κατηρεφές κομόωσαι".

210. Στὴ Γραμματολογία τῶν W. Schmid-O. Stählin, ὁ.π., σ. 983 σημ. 5, ἐπισημαίνεται ὅτι στὸ στίχο 94 τῶν Λιθικῶν ἡ ἔκφρασις "περίφρονι θειοδόμαντι" ἀπηχεῖ ἓνα ἡμιστίχιο τῶν Μεθ' Ὀμηρον τοῦ Κόλιντου Σμυρναίου: "τόν τε κε δὶα Νέαιρα περίφρονι θειοδόμαντι" (1, 292) καὶ ὅτι στοὺς στίχους 307 κ.ἑ. τῶν Λιθικῶν ἔχουμε ἓναν ἀπόηχο τοῦ ποιήματος Magnes τοῦ Cl. Claudianus (βλ. Carmina minora 29). Ὁ Keydell, Die griechische Poesie der Kaiserzeit (bis 1929), ὁ.π., ἐντοπίζει καὶ μερικὰ ἄλλα σημεῖα ἐπαφῆς: βρίσκει ὁμοιότητα στοὺς στίχους 147-148 τῶν Λιθικῶν μετὰ 5, 435-436 τοῦ Κόλιντου τοῦ Σμυρναίου: "ὡς δ' ὅταν αἰετόν ὠκύν ὑποπτῶσσω λαγωγὸν/θάμνοισ" καὶ στίχ. 632 τῶν Λιθικῶν μετὰ 3, 345 "ἀλλὰ σοὶ εἴθερ ἐλεύσεται ὕστατον ἡμαρ" καὶ μετὰ 10, 209 "τῷ γάρ ῥα συνήλειν ὕστατον ἡμαρ". Σηριγμένους στίς ὁμοιότητες αὐτές, ὁ Keydell θεωρεῖ τὰ Λιθικά ὡς ἓνα terminus ante quem γιὰ τὴ χρονολόγησις τῶν Μεθ' Ὀμηρον τοῦ Κόλιντου Σμυρναίου, σημειώνοντας: "Es ist kein Zweifel, dass das Gedicht des Quintus seinem um 370 schreibendem Landsmann-denn beide sind Kleinasiaten -bekannt war". Βλ. καὶ παραπάνω, σ. 18.

211. Βλ. 4, 123-124:

"τῷ δὲ δι' ἀτραπιτοῦ μεθ' ἱερόν ἄλλος ἔκοντο,
φηγόν ἀπειρεσίην διζημένω..."

καὶ 127-128:

αὐτὰρ ὁ ἀντικρὺ περιμήκεα τεύνετο δειρὴν
ὀξύς ἀύπνοισιν προῦδῶν ὄφεις ὀφθαλμοῦσιν".

212. Ὁ Effe, ὁ.π., σ. 21-22 σημ. 33, παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς γιὰ τὴς σχέσεις τῶν διδακτικῶν ποιητῶν μεταξὺ τους: "Arat schliesst betont an die Lehrgedichtung des Hesiod an; Nikander verweist programmatisch auf Hesiod und Arat; Lukrez betrachtet sich als Erneuerer des Empedokleischen Lehrgedichts; Vergil versucht in seinem Werk die didaktische Dichtung des Hesiod, Arat, Nikander und Lukrez zu integrieren; ...Oppian evoziert im Bewusstsein des Lesers seinen Vorgänger Arat...". Τό ὅτι ὁ Ψευδο-Ὀρφέας δὲν τοποθετεῖ τὸν ἑαυτό του μέσα στὴν παράδοσις τῶν διδακτικῶν ποιητῶν ἐπιβεβαιώνει τὴν εὐστοχὴ παρατήρησις τοῦ Keydell (Lithika, ὁ.π., σ. 1341) ὅτι δὲν ἦταν ἐπαγγελματίας ποιητὴς, ἀλλὰ ἓνας μορφωμένος ἄνθρωπος ποὺ χρησιμοποίησε τὸ ταλέντο του, γιὰ νὰ παρουσιάσει σὲ ἓνα κύκλο ὁμοῦδεατῶν τοῦ ἓνα προσφιλέος του θέμα.

213. Ὁ.π., σ. 227.

214. Βλ. Kroll, ὁ.π., σ. 1850 καὶ Effe, ὁ.π., σ. 40, 59 κ.ἄ.

215. Βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Damigeron de lapidibus, ὁ.π., σ. 471-491. Στὴ σελίδα 476 ἀναφέρονται οἱ ἑξῆς λίθοι ποὺ περιγράφονται μετὰ ὅμοιο τρόπον στὰ Λιθικά καὶ στὸ λατινικὸ κείμενο: γαλακτίτης, ἕσπρις, λύχνις, ὀπάλλιος, ὀφια-

νός, χρυσόλιθος, μαγνήτης, ορείτης-σιδηρίτης, γαγάτης, κουράλιος, άχάτης και αίματίτης.

216. Βλ. ὀ.π., σ. 478.

217. Βλ. Rose, ὀ.π., σ. 479 και Abel, Orphei Lithica κ.λπ., σ. 159.

218. Βλ. Die Stein-und Gemmebücher κ.λπ., σ. 124.

219. Βλ. F. de Mély, ὀ.π., σ. 124, 13: "... τά δέ οὐκ ἀναγκαῖα τῷ βίῳ δυσπρόσιτα μάλιστα ἔθηκεν ἡ φύσις, ἵνα ὅπερ ἐλλεύκει τῷ ἀναγκαίῳ, τοῦτο παραζητεῖται, ὅσον οἱ τίμιοι λίθοι και τά μέταλλα, περὶ ὧν ἐξῆς διελευσόμεθα".

220. Βλ. Philologus suppl. XXVII, 2, σ. 19-25.

221. Βλ. ὀ.π., σ. 206.

222. Βλ. Damigeron de lapidibus (ἔκδ. Abel, σ. 163) κεφ. 1: "Lapis aëtitus ...donavit deus hunc primum lapidem hominibus". Βλ. και κεφ. 9 (ὀ.π., σ. 170): "Haematites lapis est optimum donum naturae; datum est omnibus a deo" και κεφ. 14(ὀ.π., σ. 174): "Sapphirus vero lapis honorificatus est vehementer a deo".

223. Βλ. κεφ. 15: "Epistites autem lapis...Nascitur in Coryco apud templum dei". Ὁ Abel, ὀ.π., σ. 175, 16, γράφει in Corintho, ἐνῶ ὁ Wellmann, ὀ.π., σ. 117, μέ τῆ βοήθεια τοῦ Πλίνιου (N.H. 37, 166) προτείνει τῆ διόρθωση in Coryco και ἀποδεχτήκαμε.

224. Βλ. Ἀλιευτικά 3, 9. Ὁ Ὀπκιανός εἶναι γνωστό ὅτι μεγάλωσε στήν Κώρυκο.

225. Στ. 8: "Κωρυκιῶτα, μάκαρ, ἐριούνη, κοικιλόμυθε".

226. Πβλ. Λιθικά στ. 225: "...κακομήτιος ὅσσε Μεγαίρης" και Damigeron κεφ. 34: "... si quando intimidata verit eos horrida mulier" (Abel, σ. 190,9).

227. Βλ. Wirbelauer, ὀ.π., σ. 4-7.

228. Βλ. ὀ.π., σ. 6. Οἱ λίθοι αὐτοῦ εἶναι οἱ ἐξῆς: σιδηρίτης, γαγάτης, κουράλιος, άχάτης, αίματίτης, λικαραῖος, γαλακτίτης και μαγνήτης.

229. ὀ.π., σ. 7.

230. ὀ.π., σ. 198.

231. ὀ.π., σ. 206. Βλ. και Orphische Dichtung, ὀ.π., στ. 1340.

232. Ὁ Keydell, ὀ.π., φέρνει ὡς παράδειγμα τήν περιγραφή τοῦ άχάτη: στά Λιθικά ὁ λεοντοδέρης περιγράφεται, ἀφοῦ προηγουμένως ἔχουν ἀναφερθεῖ ἐξ ἄλλων εἶδη τοῦ άχάτη, γιά τά ὅποια δέν γίνεται καθόλου λόγος στά ἄλλα δύο ἔργα.

233. Βλ. Ein unedierter Tractat Περὶ λίθων, ὀ.π., σ. 311-312.

234. ὀ.π., σ. 476.

235. Γιά τῆ συμπληρωματική ἔκδοση τοῦ Damigeron de lapidibus ἀπό τόν J.B. Pitra βλ. παραπάνω σημ. 143.

236. Βλ. Zu antiken Lapidarien, ὀ.π., σ. 205.

237. Βλ. Wellmann, Die Stein - κ.λπ., ὀ.π., σ. 148-149, ὅπου διατυπώνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιά παρωνύμιο τοῦ Ἀναξίλαου ἀπό τῆ Λάρισα.

238. Βλ. ὀ.π., σ. 203.

239. ὀ.π., σ. 207.

240. Πβλ. και Rose, ὀ.π., σ. 478.

241. Ὁ Wiel, ὀ.π., σ. 6-11, ἔχει ἐξετάσει τῆ μετρική τοῦ ποιήματος, ἀλλά σέ πολλά σημεῖα οἱ παρατηρήσεις του δέν ἰσχύουν κιά, γιάτῆ ἔχουν γίνει ἀρκετές καινούργιες διορθώσεις στό κείμενο. Πρόσφατα ὁ J.Schamp δημοσίεψε τῆ μελέτη: L' hexamètre du lapidaire orphique: pour une étude métrique des "Orphica" (RPh., LV (1981), σ. 73-90), ὅπου ἀκολουθεῖ ἄλλη μέθοδο και βλέπει τό στίχο τῶν Λιθικῶν ἀπό ἄλλη σκοπιά.

242. δ=δάκτυλος, σ=σπονδεῖος.

243. Βλ. G. E. Duckworth, Vergil and Classical Hexameter Poetry, Michigan 1969, σ. 38. Ἀξίζει νά σημειώσουμε ὅτι ὁ ποιητής, ὅσον ἀφορᾶ τήν σειρά προτίμησης τῶν σχημάτων αὐτῶν, ἀκολουθεῖ τόν Ὅμηρο. Διαφορά παρατηρεῖται μόνο στήν κερύκτωση τῶν σχημάτων σσδδ και δδδσ.

244. Στο είδος αυτό των στίχων ή τελευταία λέξη είναι τουλάχιστο τετρασύλλαβη. Μόνο σε τέσσερες στίχους ή λέξη αυτή είναι τρισύλλαβη: 151, 227, 242 και 616. Στους στίχους 211 (έν-δύνησι) και 359 (έκ-λήμνοιο) οι προθέσεις έν και έκ αντίστοιχα αποτελούν μία λεκτική ομάδα με την τελευταία λέξη. Γενικά, οι σκονδευιάζοντες στίχοι δέν άπαντούν στο νόνο: βλ. P. Maas, Greek Metre (transl. by Hugh Lloyd-Jones), Oxford 1966, § 99 και R. Keydell, Nonni Panopolitani Dionysiaca, Berolini 1959, τ. 1, Prolegomena V 11.

245. Βλ. Maas, ό.π., και Keydell, ό.π.

246. Βλ. τό άρθρο του Hexametrische Untersuchungen II, Jahrbücher für Classische Philologie, 1874, σ. 237.

247. Βλ. τά άρθρα του Zahlenverhältnisse im homerischen Vers, Wiener Studien, 20(1898), σ. 5 και Der Hexameter bei Apollonios, Aratos und Kallimachos ό.π., 21(1899), σ. 162

248. Βλ. J. La Roche, ό.π., σ. 163 και 22(1900), σ. 36.

249. Για τίς λεκτικές ένότητες βλ. Maas, ό.π., § 135 και H. Fränkel, Wege und Formen frühgriechischen Denkens, München 1960, σ. 142-143.

250. Τά ποσοστά ύπολογίζονται πάνω στο σύνολο των στίχων με κενθήμερη τομή.

251. Βλ. Recherches sur les Posthomeric de Quintus de Smyrne, Paris 1959 σ. 229-230.

252. Βλ. Vian, ό.π., σ. 230.

253. Βλ. Vian, ό.π.

254. Από αυτή την άποψη ό πιο άκατακτητός στιχουργός είναι ό Καλλίμαχος, που χρησιμοποιεί πολύ συχνά τά ούσιαστικά και τά ρήματα (67%) ύστερα έρχεται ό Άπολλώνιος (54%) και τρίτος ό Όμηρος (49%). Βλ. Vian, ό.π.

255. Βλ. J. Arnolds, Studia metrica de poetarum Graecorum hexametro epico, Dissertatio, Bonnae 1913, σ. 72.

256. Πβλ. A. Wifstrand, Von Kallimachos zu Nonnos, Lund 1933, σ. 37-39.

257. Βλ. Maas, ό.π., § 89 και Keydell, ό.π., V 10.

258. Πβλ. W. Meyer, zur Geschichte des griechischen und des lateinischen Hexameters, Sitzungsberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenschaften, 1884, σ. 982 και Maas, ό.π., § 95.

259. παραπάνω, σ. 51 VII.

260. Πβλ. Wifstrand, ό.π., σ. 65.

261. Βλ. Vian, ό.π., σ. 233.

262. Βλ. Vian, ό.π.,

263. Βλ. Vian, ό.π., σ. 235.

264. Πβλ. Maas, ό.π., § 89.

265. Βλ. τά στοιχεία που δίνει ό Vian ό.π.

266. Βλ. Vian, ό.π., σ. 236.

267. Ό.π., σ. 235.

268. Βλ. Meyer, ό.π., σ. 993 και Wifstrand, ό.π., σ. 21

269. Βλ. Meyer, ό.π., σ. 986-987 και Maas, ό.π., § 97.

270. Βλ. σ. 49.

271. Τά ποσοστά ύπολογίζονται πάνω στο σύνολο των στίχων με τομή κατά τριτον τροχαϊον.

272. Πβλ. Wifstrand, ό.π., σ. 70.

273. Βλ. Meyer, ό.π., σ. 990, Maas, ό.π., και Keydell, ό.π., V 5.

274. Βλ. Meyer, ό.π., σ. 980, Maas, ό.π., § 94 και Keydell, ό.π., V 7-9.

275. Βλ. Is. Hilberg, Das Princip der Silbenwägung, Wien 1879, σ. 129 και 263, Maas, ό.π., § 92 και Keydell, ό.π., V 8.

276. Βλ. Arnolds, ό.π., σ. 6. Όσον άφορά τά λιθικά συμπεραίνει στη σελίδα 67 τά έξής: "Quae cum ita sint, num re vera scriptor Lithicorum novet regulam certum non videtur".

277. Ό.π., σ. 695.

278. Ό.π., σ. 7.

279. Πρόκειται για παράβαση του νόμου του Naeke: βλ. Maas, ό.π., § 92 και Keydell, ό.π., V 3.

280. Βλ. Wifstrand, ὄ.π., σ. 55.
 281. Βλ. Arnolds, ὄ.π., σ. 77 καὶ Wifstrand, ὄ.π., σ. 54.
 282. Βλ. Arnolds, ὄ.π., σ. 80
 283. Βλ. Meyer, ὄ.π., σ. 1010, Wifstrand, ὄ.π., σ. 55, Maas, ὄ.π. § 96, καὶ Keydell, ὄ.π., V 6.
 284. Βλ. Maas, ὄ.π., § 138.
 285. Βλ. Maas, ὄ.π.
 286. Βλ. Maas, ὄ.π., § 98 καὶ Keydell, ὄ.π., V 20.
 287. Βλ. Maas, ὄ.π. καὶ Keydell, ὄ.π.
 288. Βλ. Maas, ὄ.π. καὶ Keydell, ὄ.π.
 289. Ὅπως εἶναι φυσικό, δέν γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἄρση τοῦ ἔκτου ποδός.
 290. Βλ. Hilberg; ὄ.π., σ. 96 (9ος νόμος).
 291. Βλ. παρακάτω, κριτικό ὑπόμνημα, στ. 676.
 292. Βλ. Hilberg, ὄ.π.; σ. 112, J. la Roche, Zur Prosodie und Metrik der späteren Epiker, Wiener Studien, 22(1900), σ. 48 καὶ τοῦ ἴδιου: Homerische Untersuchungen II, Leipzig 1893, σ. 140-142.
 293. Βλ. παρακάτω κριτικό ὑπόμνημα, στ. 432.
 294. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιορισμένην χρῆση τῆς θέσει μακρᾶς συλλαβῆς ἀπὸ τὸ Νόννο, βλ. Keydell, ὄ.π., V 15 καὶ Hilberg, ὄ.π., σ. 38 καὶ 264.
 295. Βλ. Maas, ὄ.π., § 128. Στὰ δύο πρῶτα παραδείγματα ἡ ἔκταση τοῦ βραχέος ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχικά γράμματα μ καὶ λ τῶν λέξεων μεγάρουσι καὶ λέχος, τὰ ὁποῖα στὸ ἔπος λογαριάζονται ὡς διπλά: βλ. Maas, ὄ.π., § 131.
 296. Ὅ.π., σ. 760.
 297. Ὅ.π., σ. 8.
 298. Βλ. A. Rzach, Der Hiatus bei Apollonios Phodios, Wiener Studien, 3 (1881), σ. 64.
 299. Βλ. Rzach, ὄ.π., σ. 66.
 300. Βλ. H. Tiedke, Quaestionum nonnianarum specimen alterum, Hermes, XIII (1878), σ. 59 καὶ Keydell, ὄ.π., V 13.
 301. Βλ. Wifstrand, ὄ.π., σ. 4 καὶ Keydell, ὄ.π., V 14.
 302. Βλ. Wifstrand, ὄ.π., σ. 21.
 303. Βλ. A. Ludwig, Hexametrische Untersuchungen II, Jahrbücher für Classische Philologie, 1874, σ. 443 καὶ Keydell ὄ.π., V 12.
 304. Βλ. παραπάνω σημ. 210.
 305. Βλ. παραπάνω σ. 12.
 306. Βλ. καὶ Wiel, ὄ.π., σ. 11-15.
 307. Γιὰ τὴ μορφολογία τῆς ὁμηρικῆς γλώσσας βλ., ἐκτός ἀπὸ τὴ Γραμματικὴ τοῦ P. Chantraine (Grammaire homérique, τόμ. 1, Paris 1958), W. Leaf-M. Bayfield, The Iliad of Homer, London 1959 (=1895), Introduction (XXV-XLI), K. Meister, Die homerische Kunstsprache, Darmstadt 1966 (= 1921) καὶ L. Palmer, The language of Homer (A Companion to Homer), London 1962, σ. 75-128.
 308. Στηριζόμαστε πάντα στὰ Λεξικά καὶ στοὺς πίνακες λέξεων (Indices) τῶν διάφορων συγγραφέων.
 309. Παρόμοιες ἔρευνες βλ. Th. Lohmeyer, De vocabulis in Oppiani Halieuticis, Berolini 1866, σ. 78-98, O. Rebmann, Die sprachliche Neuerungen in den kynegetica Oppians von Apamea, Basel 1918, A. James, Studies in the language of Oppian of Cilicia, Amsterdam 1970.
 310. Στὰ Λιθικά ἀντιστοιχεῖ ἓνας νεολογισμὸς σέ κάθε 14 στίχους, ἐνῶ στὰ Ἄλιευτικά σέ κάθε 12 καὶ στὰ Ἀργοναυτικά σέ κάθε 22,6. Βλ. A. James, ὄ.π., σ. 259.
 311. Στὰ Λιθικά ἀντιστοιχεῖ ἓνας σύνθετος νεολογισμὸς σέ κάθε 18 στίχους ἐνῶ στὸν Καλλύμαχο σέ κάθε 17 καὶ στὰ Ἀργοναυτικά σέ κάθε 25,4. Βλ. James ὄ.π.
 312. Σέ κάθε 11 στίχους ἀντιστοιχεῖ σύνθετος νεολογισμὸς. Βλ. James ὄ.π.

313. Βλ. Φ. Κακριδῆ, Κόλυτος Συμωναῖος, Ἀθήνα 1962, σ. 193.
314. Σχετικά μέ τή σύνταξη μετὰ χεῖρα εἰχων (175) βλ. παρακάτω, σ. 186 (Κριτικές παρατηρήσεις).
315. Πβλ. καί Κ. Preuss, Zum Sprachgebrauch der Oppiane, II., Jahres-Bericht des Evangelischen Gymnasiums in Liegnitz, 176(1883), σ. 22.
316. Βλ. παρακάτω, σ. 190.
317. Βλ. Lobbeck, Aglaorhamus, σ. 877-887, ὅπου παρατίθενται ἀρκετά παραδείγματα τοῦ συμβολικοῦ αὐτοῦ ἐκφραστικοῦ τρόπου.
318. Πβλ. Wiel, ὁ.π., σ. 11.
319. Γιά τήν ὁμηρικὴ παρομοίωση βλ. C. Moulton, Similes in the Homeric Poems, Göttingen 1977(στὶς σελίδες 156-158 βρῖσκει κανεὺς μιὰ ἐπιλογή ἀπὸ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία).
320. Στὴν Ἰλιάδα, γιά παράδειγμα, ἀντιστοιχεῖ μιὰ παρομοίωση σέ κάθε 77 στίχους. Βλ. Κακριδῆ, ὁ.π., σ. 197.
321. Βλ. παραπάνω, σημ. 210.
322. Ὁ Φ. Κακριδῆς (ὁ.π., σ. 200) ἀναφέρεται στό σχῆμα αὐτὸ τῶν Λιθικῶν.
323. Γιά τό ἐπίθετο βλ. K. Meyer, Untersuchungen zum schmückenden Beiwort in der älteren griechischen Poesie, Göttingen 1913. Ἄλλες εἰδικές μελέτες βλ. Σ. Κοσμᾶ, Κεφάλαια ἀπὸ τὴν χρῆση τοῦ ἐπιθέτου στὸν Πύνδαρο, Θεσσαλονίκη 1970, σ. ιβ'.
324. Γιά τὴν ἔκφραση ὀξύτατος Βάκχος (=ὄξος) ἔχουμε μιλήσει παραπάνω στὶς Ἐκφράσεις μέ συμβολικὴ σημασία, βλ. σ. 72.
325. Τό ἐπίθετο ἀλεξίκακος, συνήθως ἀποδίδεται στὸν Ἀπόλλωνα, στὸν Ἡρακλῆ καί στὸν Ἑρμῆ. Βλ. H. Usener, Götternamen, Frankfurt 1895, σ. 313. Ὁ Πλούταρχος (Περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν 33,5, 1076^b) παρατηρεῖ: "εἰ γοῦν, ὃ μὴδέ θέμις ἐστὶν εἰπεῖν, ἐθελήσειε (sc. Ζεὺς) μὴ Σωτήρ, μὴδέ Μειλίχιος εἶναι, μὴδ' Ἀλεξίκακος..., οὐθέν ἐστι προσθεῖναι τοῖς οὔσι κακόν..". Σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. H. Schwabl, Zeus I. Epiklesen, Ἀλεξίκακος, RE X¹ (1972), στ. 268.
326. Γιά τὴ συμβολικὴ σημασία τῆς ἔκφρασης βλ. παραπάνω, σ. 72.
327. Γιά τὴ συμβολικὴ σημασία τῆς ἔκφρασης βλ. παραπάνω, σ. 71.
328. Ὅμοιες περιπτώσεις ἔχουμε καί στοὺς στίχους 74, 168, 401, 405, 540 κ.ά.
329. Ἀπὸ τοὺς 544 στίχους τοῦ Δ τῆς Ἰλιάδας οἱ 44 ἔχουν μιὰ τέτοια κατάληξη, βλ. Wifstrand, ὁ.π., σ. 84.
330. Οἱ στίχοι αὐτοῦ εἶναι οἱ ἑξῆς: 23, 49, 79, 112, 119, 133, 140, 183, 193, 236, 260, 304, 310, 327, 355, 360, 368, 406, 419, 438, 455, 501, 519, 544, 556, 623, 650, 689, 702, 734 καί 760.
331. Πρόκειται γιά τοὺς στίχους: 23, 79, 119, 183, 236, 260, 327, 355, 360, 501, 544, 556 καί 650.
332. Γιά τὸν Κόλυτο βλ. Wifstrand, ὁ.π., σ. 93.
333. Βλ. Wifstrand, ὁ.π., σ. 98.
334. Στὰ Διονυσιακά του εἶναι πενταπλάσια τὰ προτασσόμενα ἀπὸ τὰ ἐπιτασσόμενα, βλ. Wifstrand, ὁ.π., σ. 127.
335. Βλ. Wifstrand, ὁ.π., σ. 128.
336. Βλ. Wifstrand, ὁ.π., σ. 139.
337. Ὁ.π. σ. 133.
338. Βλ. Wifstrand, ὁ.π.

III. Ἡ παράδοση τοῦ κειμένου*

A. Ἡ χειρόγραφη παράδοση

1. Σύντομη περιγραφή τῶν χειρογράφων

Τά Λιθικά παραδίδονται σέ δώδεκα χειρόγραφα, πού χρονολογοῦνται ἀπό τά τέλη τοῦ δέκατου τρίτου αἰώνα ὡς τό δέκατο ἕκτο αἰώνα μ.Χ. Δύο ἀπό αὐτά περιέχουν μόνο ἀποσπάσματα¹.

Τά χειρόγραφα αὐτά σέ χρονολογική σειρά εἶναι τά ἑξῆς²:

D Vaticanus Graecus 915: τέλη τοῦ 13ου αἰ.³, φ. 23^r.

A Ambrosianus 120 (B 98 sup.): ἀρχές τοῦ 15ου αἰ., φφ. 168^v-178^v.

Q Mutinensis 164 (:α W5. 16, olim III E 11): τέλη τοῦ 15ου αἰ., φ. 11^r.

L Palatinus Graecus 319: 15ος - 16ος αἰ.⁴, φφ. 333^r-350^v.

V Venetus Marcianus class. IX, cod. I (coll. 1225): τέλη τοῦ 15ου αἰ.⁵, φφ. 1^v-20^r.

R Parisinus Graecus, Imprimēs Réserve, Te. 138, 27a: τέλη τοῦ 15ου αἰ., φφ. 1^v-15^r.

C Ambrosianus 854 (C 80 inf.): τέλη τοῦ 15ου αἰ.⁶, φφ. 222^v-236^r.

P Parisinus Graecus 2764: τέλη τοῦ 15ου- ἀρχές τοῦ 16ου αἰ.⁷, φφ. 1^r-26^v.

E Escorialensis φ. III. 14: μέσα τοῦ 16ου αἰ., φφ. 15^r-16^r.

B Bernensis 107 (369): 16ος αἰ., φφ. 2^r-18^r.

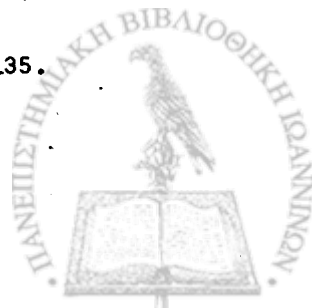
T Turicensis (Zürich, Bibl. de la ville 175: C. 296): 16ος αἰ., φφ. 48^r-68^v.

S Parisinus Suppl. Grec 132: γράφηκε στά 1564, φφ. 65^r-84^r.

Εἰδικότερα ἡ κατάσταση καί τό περιεχόμενό τους παρουσιάζονται ὡς ἑξῆς:

- D Vaticanus Graecus 915⁸, βομβύκλιος, 0,26X0,17, φφ. 258. Περιεχόμενα: φ. 3^r Εἰς τόν Ὅμηρον ἐρμηνεῖται διάφοροι ἀναρχοὶ καί ἀτελεῖς. φ 21^r Θεοκρίτου βωμός μετά σχολίων. φ 21^v Τοῦ αὐτοῦ πέλεκυς μετά σχολίων. φ 22^r Ἐκ τῶν Μουσαίου Τά καθ' Ἡρώ καί Λεάνδρον τινά. Συβίλλης χρησμός περί τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. ('Ἡ ἀρχή:) Εἰμὶ δ' ἐγὼ θεός... Θεοκρίτου Σῦριγξ μετά σχολίων. ('Ἡ ἀρχή:) Σῦριγξ οὖνομ' ἔχεις... φ 23^r Ἴρατα γνωμικά τῆς Ὀρφέως ποιήσεως. Εἰς τά Ἡσιόδου Ἔργα καί ἡμέρας ἐξηγήσεις. φ 25^r Περὶ μέτρων διαφόρων. Θεόγνιδος ποιήσεις μετά σχολίων τινῶν. ('Ἡ ἀρχή:) Ὡ ἄνα, Λητοῦς υἱέ, Διός τέκος... φ 34^r Φωκυλίδου γνωμικά ὠρατα. ('Ἡ ἀρχή:) Ταῦτα δέκτης ὁσίησι θεοῦ βουλευματα φαύνει... φ 35^v Πυθαγορικά ἔπη, τά καλούμενα χρυσᾶ, στοιχειώσις περιέχοντα τῆς τελειοτάτης τῶν Πυθαγορείων σοφίας. ('Ἡ ἀρχή:) Ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεούς... φ 36^r Μόσχου Σικελιώτου Εὐρώπη μετά τινων σχολίων. ('Ἡ ἀρχή:) Εὐρώπη ποτέ Κύπρις ἐπὶ γλυκύν ἦλθεν ὄνειρον... φ 37^v Μουσαίου γραμματικοῦ Τά κατ' (sic) Ἡρώ

* Οἱ ὑποσημειώσεις τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ δύνονται στίς σελίδες 131-135.

(sic) καὶ Λεάνδρον. (Ἡ ἀρχή:) Εἰπέ, θεά, κρυφίων ἐπιμάρτυρα... φ 39^F Εἰς τὴν θεοκρίτου σύριγγα ἐξήγησις. (Ἡ ἀρχή:) Τό ἐπιγραμμάτιον ἢ σύριγγε τοῦ θεοκρίτου... φ 39^V Ἐκ τῶν τοῦ Εὐσταθίου παρεκβολῶν εἰς τὸν Περιηγητὴν. φ 45^F Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ εἰς τὴν τοῦ Δαρείου ὑπόθεσιν στίχου. (Ἡ ἀρχή:) Περσῶν οἱ κρατιστεύοντες... Γινῶμαι μονόστιχοι Μενάνδρου. (Ἡ ἀρχή:) Ἄνθρωπον ὄντα δεῖ φρονεῖν τ' ἀνθρώπινα. φ 47^F Γινῶμαι Πινδάρου. φ 47^V Περὶ ἀρρώστου προγνωστικόν. Ἀρχὴ σὺν θεῶ τῆς Ὀμήρου βίβλου μετὰ σχολίων καὶ ἐξηγήσεων. (Ἡ ἀρχή:) Βίβλος Ὀμηροῦ μουσοπλόκου ἰδέε ραφῶδοῦ κλησιν Ἰλιάδος ἐκωνυμῆν φορέουσα. Ὀμηρος ὁ ποιητῆς υἱὸς ἦν μὲν κατὰ μὲν τινὰς Μαίλωνος... φφ 48^F-141^V (Ἰλιάς). φ 142^F Εἰς τὸν Ὀμηρον στίχου. Εἰς τὸν Ἔκτορα στίχου. φφ 142^V - 197^F Ὀμήρου. Ὀδύσσεια μετὰ τινων σχολίων φ 197^F Ἀρχὴ σὺν θεῶ ἀγῶ τῆς βίβλου τοῦ Ἡσιόδου, ἣ περιέχει Ἔργα τε καὶ ἡμέρας, μετὰ τῆς ἐρμηνείας Πρόκλου. Ἔτι ἱαμβεῖον Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου εἰς τὸν Πρόκλον τὸν ἐξηγησάμενον τὰ Ἔργα καὶ ἡμέρας τοῦ Ἡσιόδου. φ 206^V Ἡσιόδου θεογονία μετὰ τινων σχολίων. φ 214^F Λυκόφρονος Κασσάνδρα μετὰ ἐξηγήσεων καὶ σχολίων. (Ἡ ἀρχή:) Λέξω τὰ πάντα... (ἢ συνέχεια στό φ 236^F). φ 217^F θεοκρίτου Εἰδύλλια (25, 262-281). φ 217^{F-V} Βατραχομουμαχία. (στ. 1-155). φφ 218-220 (δυσανάγνωστα). φ 221^F Μῦθοι αἰσώπειοι ἱαμβικοὶ τετράστιχοι Βαβρίου τοῦ σοφιστοῦ. (Ἡ ἀρχή:) Ἄνδρός ποσὶ κατεῦτο... φφ 223^F-228^F Διονύσιος Περιηγητῆς (στ. 183-1186). φ 228^V Στίχοι ἥρωικὸι καὶ ἐλεγεῖοι εἰς Λέοντα φιλόσοφον Κωνσταντίνου μαθητοῦ αὐτοῦ. Στίχοι ἀπολογητικοὶ Λέοντος τοῦ φιλοσόφου. φ 229^F θεοκρίτου Εἰδύλλια (15, 71-144). φ 229^V (εἶδ. 15, 145-16, 68). φ 230^F (εἶδ. 11, 57-13, 2). φ 230^V (εἶδ. 13, 3 - 68). φ 231^F Πινδάρου Ὀλύμπια μετὰ σχολίων (ἀναρχα). φ 232^F Μηνῶν ὀνόματα. φ 234^F Περὶ βαθμῶν συγγενείας καὶ γάμων διάφορα. φ 235^V Λατινικῶν λέξεων ἐρμηνεία. φ 240^F θεοκρίτου Εἰδύλλια (2, 5-96). φ 240^V (εἶδ. 2, 97- 3, 6). φ 241^F (εἶδ. 5, 59 -136). φ. 241^V (εἶδ. 5, 137 - 7,8). φ 242^F (εἶδ. 25, 96 - 179) φ 242^V (εἶδ. 25, 180-261). φ 243^F (εἶδ. 7, 9 - 82). φ 243^V (εἶδ. 7, 83 - 154). φ 244^F (εἶδ. 7, 155-8, 60). φ 244^V (εἶδ. 8, 61-9, 30). φ 245^F (εἶδ. 9, 31-10, 58). φ 245^V (εἶδ. 11, 1-56). φ 246^F (εἶδ. 22, 152-223. 25, 1-12). φ 246^V (εἶδ. 25, 13-95). φ 247^F (εἶδ. 16, 69-109. 17, 1-39). φ 247^V (εἶδ. 17, 40-120). φ 248^F (εἶδ. 17, 121-137. 22, 1-70). φ 248^V (εἶδ. 22, 71-151) φ 249^{F-V} Βατραχομουμαχία (156-303) φ 249^V Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου τὰ πρό Ὀμήρου φ 252^F Τοῦ αὐτοῦ Τὰ καθ' Ὀμηρον, φφ 255 - 258 Τοῦ αὐτοῦ Τὰ μέθ' Ὀμηρον.

Ἀπὸ τὰ Λιθικά ὑπάρχουν στό φ 23 ὀκτώ ἀπανθίσματα μέ τὴν ἐπιγραφή:
 "Ἦρατα γινωμικά τῆς Ὀρφέως ποιήσεως". Συγκεκριμένα παραδίδονται οἱ ἐξῆς 17 στίχοι: 1) στ. 6 Ν η π υ τ ὶ ο ἰ σ ἰ δ ὄ ν ε ι α ρ ἄ κ ἦ ρ α τ ο ν ο ὐ

θέμις εὐρεῖν. 2) στ.61-62 'Αλλ' οὐ πάγχι βροτοῦσι
σαοφροσύνης ἀλεγύζειν/ ἕμερος: 'Αλλ' οὐ φγχι
(κενό 8 γραμμάτων) σαοφροσύνης ἀλεγύζειν ἕμερος.
3) στ. 79-81 ...ἀλλά σφιν νεφέλη πρακίδεσσι κελαι-
νή/ἀμφιπερικλεχθεῖσα βαδίζέμεν ἀνθεμόεν-
τα /εἰς ἀρετῆς λειμῶνα πολυστέφανόν τε μεγαύ-
ρει: ἀλλά σφιν νεφέλη πραπι (κενό 5 γραμμάτων) κελαι-
νή ἀμφιπερικλεχθεῖσα βαδίζέμεν ἀνθεμόεν-
τα εἰς (κενό 4 γραμμάτων) πολυστεφάνοιο μεγαύρει.
4) στ. 87-90 οὐ γάρ ἄτερ καμάτοιο τέλος μύθοισι
καί ἔργοις /εὐρύοπα Κρονύδης ἐθέλει δόμεν'
ἀλλά καί αὐτόν / Ἥλιον φαέθοντα ἐφ' ἄρματι
πῶλοι ἄγουσιν / ἐς δύσιν ἀσθμαίνοντες ἀν' αἰ-
θέρα λάμπετόωσαν: οὐ γάρ ἄτερ καμάτοιο τέ-
λος μύθοισι (κενό 5 γραμμάτων) εὐρύοπα Κρονύδης ἐ-
θέλει δόμεν' ἀλλά καί αὐτόν ἐς δύσιν ἀσθμαί-
νον (κενό 12 γραμμάτων) λαμπετόωσαν Ἥλιον φαέθοντα,
ἐφ' ἄρματι πῶλοι ἄγουσι. 5) στ.124-125 κέκλετο γάρ μοι
δεῦμα τανύπτερον αἰετόν εἶναι / καί πνοιήν
ἀνέμου: κέκλε (κενό 7 γραμμάτων) δεῦμα τανύπτερον
αἰετόν εἶναι καί πνοιήν ἀνέμου. 6) στ. 405-406 Αὐ-
τή γὰρ μέλαινα πολυκλαύτοισι βροτοῦσι/τί-
κτει καί κακότητα καί ἄλγεος ἄλκαρ ἐκάστου.
7) στ. 416-417 ἐν μέν δή βοτάναις ἄγυριν λυγρῶν
τε καί ἐσθλῶν / δῆεις. ἐν δέ λίθοις ἄτην οὐ
ῥεῖτα κεν εὔρης. Καί 8) στ. 538 καί οἱ πιστεύων περ,
ἔολπάμιν εἶναι ἄπιστον.

Τά φύλλα τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ δέν εἶναι στήν κανονική τους σειρά. Τά περισσότερα κείμενα εἶναι γραμμένα σέ δύο στήλες. Τά περιθώρια καλύπτονται τίς περισσότερες φορές ἀπό πυκνογραμμένα σχόλια. Ἡ γραφή δέν εἶναι καθόλου προσεγμένη⁹. Ἀπαντοῦν συχνά ξυσίματα καί βραχυγραφίες. Τό χειρόγραφο εἶναι ἀρκετά κατεστραμμένο. Στό ἄνω δεξιό περιθώριο εἶναι ἀδύνατο νά διαβάσει κανείς τό κείμενο ἐξαιτίας τῆς φθορᾶς πού ἔχει ὑποστεί ἀπό τήν ὑγρασία. Ὁ Garzya σημειώνει ὅτι πρόκειται γιά χειρόγραφο κάποιου φιλομαθοῦς¹⁰. Ὁ Young¹¹ νομίζει ὅτι εἶναι δυνατό νά τό ἔχει χρησιμοποιήσει ὁ Νικηφόρος Γρη-

γοράς για τις παραδόσεις του. Είναι επίσης γνωστό ότι το χειρόγραφο τό συμβουλευτήκη ο Ίανός Λάσκαρις, όταν έγραφε τον κώδικα Venetus Marcianus XCII, 7 (gr. 522)¹². Στο τελευταίο φύλλο υπάρχουν οι έξης ένθυμήσεις¹³.

"έμου δ' (υιού).

[έν ημέρα του] άρ[χ]ιστρατ(ήγου) Μιχαήλ, ώρ(α) θ' τής νυκτός), έτει ζωδ', έν (δικτιώνος) θ' έτέχθ' ο υιός μου Δημήτρ(ιος). Κ(ύριο)ς φυλάξει αυτόν από παντός) κακοῦ, άμ[ήν].

[μηνι.....] ώρ(α) α' τής ημέρας) έγεννήθη ο Μα(νου)ήλ έν έτει ζωδ', έν (δικτιώνος) λε'. Κ(ύριο)ς φυλάξει αυτόν από παντός) κακοῦ από τ(ου) νῦν κ(αί) έως του [τέλους].

[μηνι.... ήμ] (έρα) θ', έν έτει ζωδ', έν (δικτιώνος) δ' έτέχθη ο άδελφός) αὐτῶν Μιχαήλ. Κ(ύριο)ς φυλάξει αυτόν από παντός) κακοῦ, άμήν.

[μηνι Ίανουαρίω,] κς' έν (δικτιώνος) θ', ήμ(έρα) δ', ώρ(α) νυκτός) β' έγεννήθη ο άδελφός αὐτῶν Κωνσταντῖνος). Κ(ύριο)ς φυλάξει αυτόν από παντός) κακοῦ, άμ[ήν]".

'Ανάγοντας τά παραπάνω έτη "άπό κτίσεως κόσμου" σέ έτη του δικου μας χρονολογικού συστήματος¹⁴, βρίσκουμε ότι ο Δημήτριος γεννήθηκε στις 6 Σεπτεμβρίου του 1295 μ.Χ., ο Μανουήλ τό 1301-1302, ο Μιχαήλ τό 1305-1306 και ο τελευταίος στις 27 Γενάρη του 1311. Τό τελευταίο έτος συνάγεται από τό έτος της ένδικτιώνος. Ο Gallavotti¹⁵ έχει τή γνώμη ότι οι γεννήσεις αυτές έχουν σημειωθεί όλες τό έτος 1311, που τό θεωρεῖ terminus ante quem για τή χρονολόγηση του χειρογράφου, και πιστεύει ότι αυτό πρέπει να γράφτηκε γύρω στα 1300 μ.Χ. Κι αυτό τό στηρίζει στο ότι ο πατέρας-κτήτορας σημειώνει τήν ήμέρα της εβδομάδας, κατά τήν όποία γεννήθηκε ο τελευταίος γιός του. Αυτό, λέει, δέν τό κάνει στις προηγούμενες ένθυμήσεις, γιατί είχε περάσει καιρός κι είχε ξεχάσει τήν ήμέρα της γέννησης των πρώτων παιδιών του. Δέν πρόσεξε όμως ο Gallavotti ότι στή δεύτερη ένθύμηση ο πατέρας έχει γράψει: "Κύριος φυλάξει αυτόν από παντός κακοῦ από του νῦν και έως του τέλους". Πως ήταν δυνατό να εύχηθεῖ ο πατέρας μόνο γι' αυτόν τό γιό του κάτι τέτοιο, αν σημείωσε τις γεννήσεις όλων των παιδιών του τήν ίδια στιγμή; Και γιατί να θεωρήσουμε ότι είναι εύκολότερο, να θυμάται κανείς τήν ώρα της γέννησης παρά τήν ήμέρα, όπως νομίζει ο Gallavotti; Κατά τή γνώμη μας, οι τέσσερες αυτές ένθυμήσεις είναι σύγχρονες μέ τις γεννήσεις των παιδιών του κτήτορα και τό έτος 1295 είναι terminus ante quem για τή χρονολόγηση του χειρογράφου.

A Ambrosianus 120(B 98 sup.)¹⁶, από μεμβράνη, 0,251X0,178, φφ. 227. Περιε-

χόμενα: φ 1^V 'Απολλωνίου 'Ροδίου 'Αργοναυτικά. φ 127^Γ 'Ομήρου Βατραχομουμαχία. φ 132^V Ψευδο-'Ηροδότου Βίος 'Ομήρου. φ 142^V Μάξιμος Τύριος. ('Η άρχή: Πώς τις άνευ πόνου... φ 145^Γ 'Ορφείως 'Αργοναυτικά. φ 168^V Τοῦ αὐτοῦ 'Ορφείως ἐπήκοοι καὶ πρὸς ἐρπετὰ¹⁷. φ 178^V 'Ομηρικοὶ Ὕμνοι (1-4, 6-33). φ 209^Γ Καλλιμάχου τοῦ Κυρηναίου Ὕμνοι (1-6 μέ σχόλια στό περιθώριο).

Τά Λιθικά εἶναι γραμμένα στά φύλλα 168^V-178^V καὶ ἀποτελοῦνται ἀπό 562 πλήρεις στίχους, ἐνῶ παρουσιάζονται τά ἐξῆς κενά: λείκουν οἱ ἐνενηντα πρῶτοι στίχοι, καθὼς καὶ ὁ τίτλος τοῦ ποιήματος, στή θέση τοῦ ὁποῦοῦ ὑπάρχει ἡ παραπάνω ἐπικεφαλίδα. Στά μέρη, ὅπου λείπει ἕνας ἢ καὶ περισσότεροι στίχοι, ὑπάρχει κενό διάστημα ἑνός στίχου καὶ στίς περιπτώσεις πού λείκουν μόνο λέξεις ἢ μερικά γράμματα ὑπάρχει τό ἀνάλογο κενό διάστημα. Οἱ παραλήψεις αὐτές εἶναι οἱ ἐξῆς: 1) τῶν στίχων 111-114. 2) στ. 140: αὔεσκον...ἀκικυν. 3) τῶν στίχων 141-144. 4) στ. 171: ὄφρα τοι εὐχο. 5) τῶν στίχων 172-175. 6) στ. 202 πέτρην... γάλακτος. 7) τῶν στίχων 203-206. 8) στ. 233: μᾶλλον κεν. 9) τῶν στίχων 234-237. 10) στ. 266: πολλόν...δῶσει. 11) τῶν στίχων 267-270. 12) τῶν στίχων 301-304. 13) τῶν στίχων 333-336. 14) τῶν στίχων 365-368. 15) στ. 398: Λητοῦδην. 16) τῶν στ. 399-466. 17) στ. 498: κλύεν, οὔνεκα μυχθεῖς. 18) τοῦ στίχου 499. 19) στ. 531: οἷη τ' ἐβλάστησε καὶ 20) τοῦ στίχου 532. 21) στ. 564: διαινόμενοι κορέσαντο. 22) τοῦ στίχου 565. 23) στ. 599: βρωτήρων τ' ἐπί. 24) στ. 600: εὐλάς τε κάμκας. 25) στ. 634: ὑπάρχει κενό στό τέλος τοῦ στίχου, ὅπου τά ἄλλα χειρόγραφα παραδίδουν τή λέξη θ ε ἰ η - σ ι. 26) στ. 635: μήποτε λήγειν. 27) στ. 669: ἰχῶρι. 28) στ. 670: ἐκ βλεφάρων.

'Από τά κενά αὐτά πού ἀφήνει ὁ γραφέας τοῦ Α φάνεται ὅτι ἡ πηγή του εἶχε ὑποστειῖ φθορά σέ πολλά σημεῖα της: πρέπει νά εἶχαν ἐκπέσει ἀπό τήν ἀρχή δύο φύλλα καὶ ἀπό τή μέση ἕνα, ὅπου ἦταν γραμμένοι οἱ στίχοι 399-466. 'Η πλήρης ἀντιστοιχία τῶν ὑπολοίπων κενῶν μεταξύ τους φανερώνει ὅτι ἡ πηγή αὐτή τοῦ Α εἶχε ὑποστειῖ ἀπό κάποια αἰτία φθορά στό κάτω καὶ πρὸς τή στάχωση μέρος της¹⁸.

Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ Α, παρ' ὅλες τίς ἐλλείψεις πού παρουσιάζει, εἶναι καλό χειρόγραφο, διότι παραδίδει σχεδόν πάντοτε τήν ὀρθή γραφή καὶ διότι περιέχει στίχους καὶ τμήματα στίχων πού δέν ἀπαντοῦν στά ἄλλα χειρόγραφα¹⁹. 'Ο Abel μάλιστα στηρίζεται, ὅπου μπορεῖ, μόνο στή μαρτυρία του καὶ τόν ἀκολουθεῖ ὡς τό μοναδικό ὁδηγό, ὅπως λέει χαρακτηριστικά²⁰. Ὑποτιμᾶ ὁμως πού ὁ Abel τή συμβολή τῶν ἄλλων χειρογράφων στήν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου, ἰδιαίτερα στόν πρόλογο τῆς δεύτερης ἐκδοσῆς του²¹. Καὶ ὁμως τά χειρό-

γραφα αυτά αποτελούν τή μοναδική σχεδόν πηγή για τους 90 πρώτους στίχους, για τους στίχους 359-466 και για τους άλλους στίχους και φράσεις που δεν υπάρχουν στον Α.

Στό χειρόγραφο αυτό σημειώνονται στο περιθώριο οι τίτλοι των διάφορων κεφαλαίων του ποιήματος. Τό κάθε φύλλο περιέχει κατά κανόνα 60 στίχους, αν συμπεριλάβουμε και τά κενά. Ἡ γραφή εἶναι κομψή. Τά φύλλα 83^V (ἀπό τή μέση)-136^V, καθώς και τους Ὑμνους τοῦ Ὀμήρου και τοῦ Καλλιμάχου τους ἔχει γράφει, κατά τόν R. Pfeiffer²², ὁ Γεώργιος Χρυσοκόκης²³ στά 1420-1428 μ.Χ. στήν Κωνσταντινούπολη. Τό χειρόγραφο ἀνήκε κάποτε στόν καρδινάλιο Federicus Borrhomaeus²⁴.

- Q Mutinensis - Estensis 164 (=a W 5.16, olim III. E. 11)²⁵, χάρτινος, 0,295X 0,213, φφ. 92. Περιεχόμενα: φφ 1-10 και 12-23^V και 85-86^F Ὀρφῆος Ὑμνοι πρὸς Μουσαῖον μετά σχολίων. φ 11^F οἱ στίχοι 29-62 τῶν Λιθικῶν τοῦ Ὀρφῆος. φφ 23^V-27^V Πρόκλου Ὑμνοι (I-VII). φφ 28^F - 49^F Καλλιμάχου τοῦ Κυρηναίου Ὑμνοι μετά σχολίων. φ 49^V λευκό. φφ 50^F- 84^V Ὀμήρου Ὑμνοι μετά σχολίων. φ 84^F ἐπίγραμμα εἰς ξένους. φφ 87-91 λευκά. φφ 91^V- 92^F ποικίλες γραμματικές και γραμματολογικές παρατηρήσεις, γραμμένες ἀπό μεταγενέστερους γραφεῖς.

Μολονότι τό ἀπόσπασμα τῶν Λιθικῶν πού παραδίδεται στό χειρόγραφο αὐτό εἶναι μικρό, ἐντούτοις βοηθάει στήν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου, διότι ἀνήκει στό προῦμιλο, πού παραλείπεται στόν Α.

Στό φ 84^V ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή τοῦ γραφέα: "γεώργιος ὁ οὐάλλα (διορθωμένο σέ: βάλλας) πλακεντίνος (διορθωμένο σέ: -ῆνος) ἔγραφε". Ὁ Γεώργιος Βάλλας ἢ Οὐάλλας Πλακεντίνος²⁶ πέθανε τόν Ἰανουάριο τοῦ 1500 μ.Χ. και τό χειρόγραφο αὐτό φαίνεται ὅτι τό ἔγραψε πρὶν ἀπό τό Μάιο τοῦ 1492: τή χρονολογία αὐτή ζήτησε ὁ ἡγεμόνας τῆς Μιρανδούλης Πίκος²⁷ νά τοῦ στείλει ὁ Γεώργιος τό χειρόγραφο αὐτό μαζί μέ ἄλλα χειρόγραφα του²⁸. Αὐτό εἶναι terminus ante quem για τή χρονολόγηση τοῦ χειρογράφου. Terminus post quem ἀποτελεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰανός Λάσκαρις δέν τό ἔχει συμπεριλάβει στά χειρόγραφα πού εἶδε νά ἔχει ὁ Γεώργιος Βάλλας στή Βενετία τό 1490-1491 μ.Χ.²⁹ Στό φ 11^V ὑπάρχει τό ἐξῆς κτητορικό σημεῖωμα: "Ἀλβέρτου Πίου³⁰ Καρπαίων ἄρχοντος κτῆμα" και πύνακας τῶν περιεχομένων τοῦ χειρογράφου στή λατινική γλώσσα.

- L Palatinus Graecus 319³¹, χάρτινος, σχήματος 4ου, φφ. 395. Περιεχόμενα: φ 1^F Σοφῶν γινῶμαι και ἀποφθέγματα κατ' ἐκλογήν (σέ ἀλφαβητική σειρά). φ 23^F Αἰσώπου μῦθοι. φ 31^F Δανιήλ προφήτου ὄνειροκριτικά. φ 53^F Ἀριστοφάνους κωμῳδαίαι

Πλούτος, Βάτραχοι, Ἴππῆς, Νεφέλαι. φ 95^Γ Πινδάρου Ὀλυμπιονίκαι. φ 117^Υ - 120 λευκά. φ 121^Γ Αἰσχύλου τραγωδία: Προμηθεὺς δεσμώτης καὶ Ἑπτὰ ἐπὶ θήβας. φ 147^Γ Εὐριπίδου τραγωδία: Ἑκάβη καὶ Ὀρέστης. φ 189^Γ Σοφοκλέους τραγωδία: Οἰδίπους τύραννος, Αἴας καὶ Ἥλέκτρα. φ 261^Γ Διονυσίου Περιηγητοῦ Οἴκουμένης περιήγησις. φ 285 Ἡσιόδου θεογονία (σχόλια, ἡ ἀρχή:) Ὁ τῆς θεογονίας λόγος φυσικὴν διήγησιν τῶν ὄντων ὑπαγορεύει. φ 303 Ἐξήγησις τῆς Ἡσιόδου θεογονίας. φφ 333^Γ-350^Υ Ὀρφέως ἀρίστου ποιητοῦ Περί λίθων. φ 351^Υ Κολούθου Ἑλένης ἀρπαγή. φ 361^Γ Μαξίμου Πλανούδη ῥητορικῆς προλεγόμενα. φφ 364^Υ (μέσον) -366 λευκά. φ 367^Γ Ἔτερα περὶ ῥητορικῆς. φ 370 λευκό. φ 371^Γ Πρόκλου σφαῖρα. φ 386^Γ Κικέρωνος Ἐνυπνίου Σκιπίωνος μετάφρασις Μαξίμου Πλανούδη.

Στὸ χειρόγραφο αὐτὸ τὰ Λιθικά ἀποτελοῦνται ἀπὸ 765 στίχους (44 στίχοι στὸ κάθε φύλλο), ἐπειδὴ παραλείπονται οἱ ἐξῆς στίχοι: 1) οἱ στίχοι 43-44 συγχωνεύτηκαν: " Ἰδμεναι αἶ κε θέλησιν ἐνὶ φρεσὶν μηχανόωνται". Ἡ παράλειψη τοῦ ἡμιστιχίου "δαήσεται, ὅσσα τε φῶτες κρυπτάδια σφετέρησιν" ὀφείλεται στὸ ὁμοιοτέλετο: "θέλησιν - σφετέρησιν". 2) οἱ στίχοι 48-49 συγχωνεύτηκαν ἐπίσης: "ῥοιζῶντες ἠδ' ὄφρων ἰόν σβέσαι ἐρπυστήρων", διότι ὁ γραφεὴς ἀπὸ ἀπροσεξία παρέλειψε τὴ φράση "στῆσαι χαμαὶ ἐρχομένοιο δράκοντος/ εἴσεται". 3) οἱ στίχοι 481-482 συγχωνεύτηκαν: "οἱ δ' ἄρ' ἀπὸ σφετέρου πεκαλαγμένοι κατὰ γαῖαν". Ἡ παράλειψη τῆς φράσης "ἀφλοισμοῦ/στρωφῶντ' ἔνθα καὶ ἔνθα κυλινοῦμενοι" ἔγινε ἀπὸ ὀπτικὸ λάθος πού τὸ προκάλεσε τὸ ὁμοιοτέλετο "πεκαλαγμένοι-κυλινοῦμενοι". Ἄλλο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ εἶναι τὰ σχόλια πού βρίσκονται στὸ περιθώριον³². Λείπει ὅμως ἡ Ὑπόθεσις τοῦ Μόσχου³³, πού πρέπει νὰ εἶχε χαθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ συρραφή τῶν τετραδίων. Ὁ ἴδιος ὁ γραφεὴς ἔχει σημειώσει στὸ περιθώριον καὶ διάφορες διορθώσεις πάνω στὸ κείμενο. Τὸ χειρόγραφο στὸ σύνολό του γράφηκε ἀπὸ πολλοὺς γραφεῖς καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ ποικίλα τετράδια πού συρράφηκαν ἀργότερα. Ἡ ὑπογραφή τοῦ γραφεᾶ στὸ φ 114^Υ μᾶς βοηθεῖ νὰ διαπιστώσουμε ὅτι τὰ φφ 95-117 τὰ ἔγραψε ὁ ἱερέας Γεώργιος Γρηγορόπουλος τὸ 1489 μ.Χ.³⁴ Τὰ φφ 189^Γ-259^Γ τὰ ἔγραψε ὁ Ἀποστόλης Ἀριστόβουλος³⁵ καὶ τὰ φφ 333^Γ-359^Γ ὁ Ζαχαρίας Καλλιέργης (ἢ Καλλέργης)³⁶. Ἡ γραφή εἶναι ὀρθὴ καὶ εὐανάγνωστη. Ὡς κτήτορας τοῦ χειρογράφου εἶναι γνωστός ὁ Otto Henricus, comes Palatinus, Elector³⁷.

V Venetus Marcianus class. IX, 1(coll. 1225)³⁸, χάρτινος, 0,230Χ0,165, φφ.29. Περιεχόμενα: φ 1^Γ λευκό. φ 2^Γ Ὀρφέως ἀρίστου ποιητοῦ Περί λίθων. φ 20^Γ Κολούθου Ἀρπαγή τῆς Ἑλένης. Τὰ Λιθικά εἶναι γραμμένα στὰ εἴκοσι πρῶτα φύλλα καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ 768 στίχους³⁹. Στὸ κάθε φύλλο εἶναι γραμμένοι περὶ-

που 44 στίχοι. Στο φ 1^V παραδίδεται ή 'Υπόθεσις τοῦ Μόσχου. Στο περιθώριο τοῦ χειρογράφου ὑπάρχουν σχόλια, τά ἔδωκα μέ τά σχόλια τοῦ L. Τό χειρόγραφο τό ἔχει γράψει ὁ Ζαχαρίας Καλλιέργης⁴⁰. Ἡ γραφή εἶναι ὀρθία καί κομψή. Ὑδατόσημα: σκάλα κλεισμένη σέ κύκλο· ἀπέξω ἀπό τόν κύκλο καί στό ἐπάνω μέρος του ἓνα ἀστέρι μέ ἔξι ἀκτίνες, ὅπως Briquet 5920.

R Parisinus Graecus, Imprimēs, Réserve, Te. 138, 27α⁴¹, χάρτινος, 0, 30X0, 20, φφ. 48. Περιεχόμενα: φ 1^R λευκό· φ 1^V Δημητρίου τοῦ Μόσχου ὑπόθεσις τοῦ Περί λίθων Ὀρφέως· φφ 2^R-15^R Ὀρφέως ποιητοῦ τό Περί λίθων· φφ 15^V-20^V λευκά· φ 21^R Πίναξ τῶν περιεχομένων βοτανῶν: α' χαμαίμηλον...ιστ' μῶλυ· ις' ἐναλία δρυς· ιη' χρυσάνθεμον· ιθ' ἐρύσιμον. (Ἡ ἀρχή:) Τούς πυρέσσοντας τό χαμαίμηλον θεραπεύει... φ 24^R Μῶλυ δέ ῥιζοτομηθέν ἀρεῖς πρός φάρμακα λυγρά φαρμακίδων χαλεπῶν καί βάσκανα φύλ' ἀνθρώπων. Τοῦτο γάρ Ἑρμείας Λαερτιάδῃ Ὀδύσῃ δῶκε φορεῖν περί σῶμα προσαφάμενον φυλάκειαν (sic)... τήν βοτάνην περί σῶμα φορῶν ἐχθρούς ὑπαλύξεις. (Ἡ περιγραφή σταματάει στό βότανο "μῶλυ", ἐνῶ γιά τά ὑπόλοιπα τρία βότανα δέν ὑπάρχει περιγραφή)⁴². (Στό ἔδιο φύλλο:) Νεοφύτου μοναχοῦ προδρομικοῦ πρόχειρος καί χρήσιμος σαφήνεια καί συλλογή κατά στοιχεῖον περί βοτανῶν καί ἄλλων παντοίων εἰδῶν θεραπευτικῶν⁴³. (Ἡ ἀρχή:) Ἀμάρακον καί λευκάνθεμον τό χαμαίμηλον... φ 31^V (τέλος:) ὠκίς, ἡ σμαρίς, κύμον τό βασιλικόν. Λεξικόν τῆς τῶν βοτανῶν ἐρμηνείας κατά στοιχεῖον τοῦ σοφωτάτου Γαληνοῦ⁴⁴. (Ἡ ἀρχή:) Ἀκτέα ἡ κουφοξυλαία (sic)... φ 35^V (τέλος:) ὠκιμον τό βασιλικόν. Περσικά. (Ἡ ἀρχή:) κακούλι, τό κάχρυον... φ 36^R ἀμαρύντι, τό ὀξυφούνικον. Ἀντιβαλλόμενα. (Ἡ ἀρχή:) Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φησύν ἐπί τινος γυναικός κινδυνευούσης ζητήσας λυχνίδα καί μή εὐρηκώς, εἰ μή εὐθέως ἀντί τῆς λυχνίδος ἐχρησάμην τοῦ ἀκανθίου τό σπέρμα, ἀπώλοεν ἄν τό γύναιον. Ὅθεν αἰτήθεις ὑπό τῶν μετέπειτα ἰατρῶν ἐπί τήνδε τῶν ἀντιβαλλομένων ἤλθον ἔκθεσιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πρώτου τήν ἀρχήν ποιησάμενος: ἀντί ἀκανθίου σπέρματος λυχνίδος... φ 38^R (τέλος:) ὠκιμοειδές, ἡδύοσμον ἄγριον. Τέλος τῶν ἀντιβαλλομένων. φφ 38^V-40^V λευκά· φ 41^R Περί σημείων καί χαρακτήρων τῶν ἐν ταῖς συσταθμίαις καί περί σταθμῶν καί μέτρων. (Ἡ ἀρχή:) Τήν τῶν σημείων καί χαρακτήρων διδασκαλίαν ἀναγκαιοτάτην οὔσαν οὐ πάρεργον ἀναγράψασθαι... φ 41^V (τέλος:) Οὐ μετρίως ἐξαλλάσσεται κατά τήν τῆς ὕλης διαφοράν. Ἐκ τῆς Κλεοπάτρας κοσμητικῶν Περί σταθμῶν καί μέτρων. φ 43^R Ἄλλως περί τῶν αὐτῶν· Περί μέτρων καί σταθμῶν ἰποῦατρικῶν· φ 43^V τέλος τῶν μέτρων καί σταθμῶν ἰποῦατρικῶν· φ 44^R Περί μέτρων ὕγρων· φ 44^V Διοσκουρίδου περί μέτρων καί σταθμῶν. (Τά ὑπόλοιπα τρία φύλλα εἶναι λευκά καί χωρίς ἀρίθμηση, ἀνήκουν ὁμως στό τελευταῖο τετρά-

διο του χειρογράφου, μιά καί τά τρία φέρνουν στό κάτω μέρος του recto τους τήν ἐξῆς ἀρίθμηση: F₆, F₇, F₈).

Τά Λιθικά ἀποτελοῦνται ἀπό 768 στίχους. Τά σχόλια εἶναι διαφορετικά ἀπό ἐκεῖνα τῶν ἄλλων χειρογράφων.

Τό χειρόγραφο ἀποτελεῖται ἀπό τά ἐξῆς τετράδια: δύο τῶν δέκα φύλλων, τρία τῶν ὀκτώ καί ἓνα τῶν τεσσάρων. Ἔχει ἀρίθμηση φύλλων ἀπό δεύτερο χέρι καί τετραδίων ἀπό τόν ἴδιο τόν γραφέα, ἡ ὁποία σημειώνεται στό κάτω μέρος τοῦ recto τῶν φύλλων 1, 11, 21-28, 29-36, 37-40, 41-48, μέ τή χρησιμοποίηση τῶν πρώτων ἔξι κεφαλαίων γραμμάτων τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου. Στά τρία τελευταῖα τετράδια ἡ ἀρίθμηση σημειώνεται στό κάθε φύλλο ὡς ἐξῆς: C, C₂, C₃ κλπ. ὡς C₈. D, D₂...D₈. E, E₂... E₄ καί F, F₂...F₈. Ἡ γραφή εἶναι ὀρθία, στρογγυλή, πολύ ἐπιμελημένη (κυρίως στά Λιθικά) καί φανερώνει ἔμπειρο γραφέα. Τά ἀρχικά εἶναι ἐρυθρόγραφα καί στολισμένα μέ ἀκρεμόνες. Τά ἐπίτιτλα εἶναι λιτά καί ἐρυθρόγραφα. Ἐρυθρόγραφα εἶναι ἐπίσης τά σχόλια καί τά ἐρμηνεύματα τῶν Ἰατρικῶν. Τό χαρτί εἶναι σχετικά χοντρό. Ὑδάτινα σημεῖα: στά τετράδια A καί B ὑπάρχει σταυρός, ὅπως περὶ τοῦ Briquet 11793 (:ἔτος 1499) καί 11780 (:ἔτος 1502). Στά τετράδια C, D καί E ὑπάρχει φανταστικό τέρας, ὅπως περὶ τοῦ Briquet 10531 (ἔτος 1499) καί στό τετράδιο F ὑπάρχει ἄνθος, ὅπως Briquet 6706 (:ἔτος 1496). Τό χειρόγραφο βρίσκεται σέ ἄριστη κατάσταση. Ἡ στάχωση του εἶναι δερμάτινη, χρώματος καφέ, καί εἶναι ἄριστα διατηρημένη. Τό χειρόγραφο ἔχει συρραφεῖ μαζί μέ τό βιβλίον: Διοσκορίδου Περὶ ὕλης ἰατρικῆς λόγοι ἔξ, Venetiis, Aldus, 1499, ὅπου περιέχονται ἐπίσης: Διοσκορίδου ἔτι περὶ ἰοβόλων, ἐν ψ καί περὶ λυσσῶντος κυνός· σημειώσις τε τῶν ὑπ' αὐτῶν δεδηγμένων καί θεραπείας. Νικάνδρου τοῦ Κολοφωνίου ποιητοῦ θηριακά μετά σχολίων τοῦ αὐτοῦ Ἰαλεξίφάρμακα. Ἐπίγραμμα εἰς Νίκανδρον. Στήν πρόσοψη τοῦ πρώτου ἐξώφυλλου ὑπάρχει ὁ τίτλος ΔΙΟΣΚΟΔΗΣ (sic). Καί στά δύο ἐξώφυλλα (στήν πρόσοψη) ὑπάρχει ἔντυπο τό οἰκόσημο τοῦ Ἐρρίκου τοῦ Β'. Στήν ἀρχή καί στό τέλος ὑπάρχουν ἀνά τρία λευκά φύλλα πού ἀνήκουν στή στάχωση. Ἡ προέλευσή του: Fontainebleau, Bibliotheca Regia.

- C Ambrosianus 854 (C 80 inf.)⁴⁵, χάρτινος, 0,311X0,206, φφ. 265. Περιεχόμενα: φ 1^r Γαληνοῦ Περὶ ἀνατομίας. φ 171^r Νικάνδρου θηριακά. φφ 222^v-236^r Ὀρφῆος ποιητοῦ τό Περὶ λίθων. φ 240^r Δημητρίου Μόσχου τοῦ Λάκωνος πρὸς τόν αὐτόν περιφανῆ Δημήτριον Λάσκαριν τόν πρωτομάστορα στρατηγικός. φ 245^r Μελέτη συνηγορικῆ πρὸς Μιχαῆλον Περὶ κλοπῆς ὑπέρ τοῦ εὐγενοῦς Παύλου τοῦ Σγουρομάλλου φ 250^v Μελέτη ὑπέρ τοῦ ἀναβεβηκότος ἀριστέως ξένου ἐπὶ τό τεῖχος, πολέμου ὄν-

τος καὶ νικήσαντος καὶ κρινομένου κατανόμων. (Ἡ ἀρχή:) "Νόμου κελεύοντος μὴ ἀνιέναι τὸν ξένον ἐπὶ τὸ τεῦχος... τέλος τῆς ὑπὲρ τοῦ ἀριστεῶς μελέτης Δημητρίου τοῦ Μόσχου τοῦ Λάκωνος ἐν Ἐνεταίαις καὶ ταύτης μετὰ τῶν ἄλλων συντεθείσης".

Τὰ Λιθικά ἀποτελοῦνται ἀπὸ 768 στίχους, οἱ ὅποιοι εἶναι κατανεμημένοι ἀνά 60 σέ κάθε φύλλο. Παραδίδεται καὶ ἡ Ὑπόθεσις τοῦ Μόσχου. Τὰ σχόλια, πού εἶναι γραμμένα στό περιθώριο, διαφέρουν ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν ἄλλων χειρογράφων. Ὅπως διαπιστώσαμε, τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ χειρογράφου τὸ ἔχει γράφει ὁ Δημήτριος Μόσχος⁴⁶. Τὸ χειρόγραφο στό σύνολό του ἔχει γραφεῖ ἀπὸ τρεῖς γραφεῖς: ὁ πρῶτος ἔγραψε τὰ φφ 1-126, ὁ δεῦτερος τὰ φφ 170-236 καὶ ὁ τρίτος τὰ ὑπόλοιπα.

P Parisinus Graecus 2764⁴⁷, χάρτινος, φφ 42. Περιεχόμενα: φ 1^Γ Ὀρφῆως Περί λίθων καὶ φ 27^Γ Κολούθου Ἀρπαγή τῆς Ἑλένης. Τὰ Λιθικά περιέχονται στά φύλλα 1^Γ-26^Υ καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ 768 στίχους: 32 περίπου στίχοι στό κάθε φύλλο. Παραδίδεται ἐπίσης ἡ γνωστὴ Ὑπόθεσις τοῦ Μόσχου καὶ τὰ σχόλια στό περιθώριο, πού εἶναι τὰ ἴδια περίπου μέ τὰ σχόλια τῶν χειρογράφων L καὶ V. Στό περιθώριο ἔχουν προστεθεῖ ἐπίσης διάφορες διορθώσεις, ἀπὸ τίς ὁποῦες ἄλλες εἶναι γραμμένες ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ γραφέα κι ἄλλες ἀπὸ κάποιον μεταγενέστερο ἀναγνώστη. Ἡ γραφή παρουσιάζει καλὴ εἰκόνα. Ἐντούτοις, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι συχνὰ δέν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεχωρίσει τὰ γράμματα ο, ε καὶ ι, ἐπειδὴ εἶναι ἀπρόσεχτα γραμμένα. Πρέπει ἀκόμη νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι τὸ χειρόγραφο ἔχει ἀρκετὰ λάθη καὶ ὅτι οἱ ἐκδότες τοῦ ποιήματος πρὶν ἀπὸ τὸν Abel στηρίχτηκαν ἀποκλειστικὰ σ' αὐτό.

E Escorialensis φ. III. 14⁴⁸, χάρτινος (τὰ φφ I-IV εἶναι ἀπὸ μεμβράνη), 0,208X0,149, φφ. IV+169. Περιεχόμενα: φ 1^Γ Μανουὴλ Μοσχοπούλου Σχεδογραφία καὶ φφ 152^Υ-169^Γ Ὀρφῆως ἀρίστου ποιητοῦ Περί λίθων. Τὰ Λιθικά ἀποτελοῦνται ἀπὸ 767 στίχους, διότι παραλείπεται ὁ στίχος 270. Στό κάθε φύλλο τοῦ χειρογράφου εἶναι γραμμένοι περίπου 48 στίχοι. Παραδίδεται καὶ ἡ Ὑπόθεσις τοῦ Μόσχου. Τὰ σχόλια στό περιθώριο εἶναι τὰ ἴδια μέ τὰ σχόλια τῶν LVP μέ τὴ διαφορά ὅτι παραλείπονται μερικὰ ἀπὸ αὐτά. Ἡ γραφή εἶναι ὄρθια, στρογγυλὴ καὶ φανερώνει ἔμπειρο γραφέα. Τὸ χειρόγραφο τὸ εἶδε στή Βιβλιοθήκη τοῦ Ἐσκοριάλ τὸ 1575 ὁ Ἀνδρέας Δαρμάριος, ὁ ὅποιος καὶ ἔγραψε στό φ 1^Γ μέ τὸ χέρι του τὸν τίτλο⁴⁹.

B Bernensis 107(369)⁵⁰, χάρτινος, 0,235X0,170, φφ. 18. Περιεχόμενα: Ὀρφῆως ἀ-

ρίστου ποιητοῦ Περί λίθων. Τό ποιήμα ἔχει καί σ' αὐτό τό χειρόγραφο, ὅπως καί στό προηγούμενο, 767 στίχους, διότι παραλείπεται ὁ στίχος 270. Στό φ 2^{r-v} εἶναι γραμμένη ἡ Ἰπόθεσις τοῦ Μόσχου. Ἀπό τά σχόλια δέν ὑπάρχουν ἀκριβῶς ἐκεῖνα πού παραλείπονται καί στόν Ε. Ἡ γραφή εἶναι ὀρθία, στρογγυλή καί ἀπό ἔμπειρο γραφέα, πού ὁμως παρατονίζει συχνά τίς λέξεις καί κάνει πολλά σφάλματα⁵¹. Τά ἀρχικά εἶναι στολισμένα μέ ἀκρεμόνες, ἐνῶ τά ἐπίτιτλα εἶναι λιτά. Στό φ 18^r μπορεῖ νά διαβάσει κανεῖς τήν ὑπογραφή τοῦ γραφέα: "ἀδελφός οὐαλεριάνος φορολιβιεύς ὁ ἀλβίνου⁵² ταύτην ἔγραψε τήν βίβλον τοῦ περὶ λίθων Ὀρφέως".

T Turicensis: Zürich, Bibliothēque de la ville 175 (C. 296)⁵³, χάρτινος, 0,216X0,162, φφ. 80. Περιεχόμενα: φ I^v Βίος Ὀρφέως σέ λατινική γλώσσα. φ 1^r Ὀρφέως Ὕμνοι. φ 41^r Ὕμνοι Πρόκλου τοῦ Λυκίου. φφ 48^r-68^v Ὀρφεύς(sic) Περί λίθων. φ 69^r Index rerum et verborum in opera Orphei: Argonautica, Hymni et De lapidibus. φ 80^r Σωκράτης ἐν τῷ τοῦ Πλάτωνος Ἰωνι. (Ἡ ἀρχή: Ἰλέγουσι γάρ δήποθεν...) φ 80^v Πλάτων ἐν Ἰωνι. (Ἡ ἀρχή:) Ἄλθος ὃν Εὐρικήδος μαγνητικὸν ὠνόμασεν! Καί σ' αὐτό τό χειρόγραφο τό ποιήμα τῶν Λιθικῶν ἔχει 768 στίχους. Στό κάθε φύλλο του εἶναι γραμμένοι κατὰ μέσον ὄρο 40 στίχοι. Παραδίδεται καί ἡ Ἰπόθεσις τοῦ Μόσχου. Ὁ γραφέας παραθέτει στό περιθώριο δικά του σχόλια καί ἐρμηνεύματα σέ ἑλληνική, λατινική καί γερμανική γλώσσα, γιὰ τά ὅποια χρησιμοποίησε ὡς πηγές του, ὅπως σημειώνει καί ὁ ἔδος πολὺ συχνά, τό Λεξικό τῆς Σούδας, τόν Πλίνιο καί τόν Ἡσύχιο. Τό χειρόγραφο εἶναι ἀπόγραφο τῆς Aldina (:a). Ἐντούτοις εἶναι ἀξιόλογο, διότι ὁ γραφέας του ἔχει κάνει σέ πολλά σημεῖα τοῦ ποιήματος ὀρθές εἰκασίες καί διορθώσεις. Ἀξίζει νά δεῖ κανεῖς μερικὰ ἀπό τά σχόλια αὐτά: στ. 9 "ἀγάνυιφον· ὁ Ὅμηρος τό ὄρος τό λίαν χιονιζόμενον". στ. 29 "λέοντα· ἀντί τοῦ ὡς λέοντα δεινόν". στ. 124 "iubebat mihi pro me; κελεύω γάρ αἰτιατικῇ καί δοτικῇ ζεύγνυται". στ. 125 "καί κνοιήν· ἀντί τοῦ ὡς κνοιήν". στ. 176 "ἀρνέομαι cum dativo". στ. 177 "γε expugnandum erit propter carmen". στ. 181 "οὐλόγην· ὀλύγην legendum erit, ut et carmen et sensus sibi melius constent". στ. 206 "ἐπήν cum παρασταίης construe". Μετά τό στ. 259 "τῶν ἐν ἀγροῦς αὐλιζομένων· hoc tantum est interpretatio vocis ἀγραύλων. Continuum poëma hoc fuisse apparet. Lapidis cum nomine ea ab aliquo adscripta margini. Pro titulo male posita". στ. 315 "Malim τεκεοκτόνος". στ. 344 "ostraciae et ostracitus meminit et Plinius. De siderite: Plin. lib. 37 de gemmis iuxta ordine alphabeti". στ. 368 "ἀδιδαντον· ἕως ἀμίδαντον". στ. 554 "ἄρκην· harpe fuit ensis quem Mercurius Perseo dono dedit". στ. 699 "σπεύδον-

τας' σκένδοντας forte legendum est. στ. 748 "νευρίταο' αν β ? nihil invenio de hoc lapide". στ. 758 "De chabazio nihil inveni, sed chabaziae etiam in ignem additae manere suum frigus aiunt".

Ἡ γραφή τοῦ χειρογράφου εἶναι ὀρθία, στρογγυλή καί ἐπιμελημένη. Τά ἐπίτιτλα καί τά ἀρχικά εἶναι λιτά. Στήν κορυφή τοῦ φ 1^τ ὁ γραφέας πού εἶναι καί ὁ πρῶτος κτήτορας σημειώνει: "sum Conradi Gesneri Tigurini"⁵⁴. Στήν ἔδρα θέση ὑπάρχει καί μεταγενέστερο κτητορικό σημεῖωμα: "Caspari Hagenbachii 1723"

S Parisinus Suppl. Grec 132⁵⁵, χάρτινος, φφ. 92. Περιεχόμενα: φ 1^τ Ὀρφέως Ἀργοναυτικά. φ 35^τ Ὀρφέως Ὕμνοι. φ 65^τ Ὀρφέως Περὶ λίθων. φ 85^τ Ἐπιγράμματα περὶ φυτῶν μετὰ σχολίων. Οἱ στίχοι τῶν Λιθικῶν εἶναι καί σ' αὐτό τό χειρόγραφο 768 κί εἶναι κατανεμημένοι ἀνά 40 περὶκου σέ κάθε φύλλο. Παραλείπονται τά σχόλια καί ἡ Ὑπόθεσις τοῦ Μόσχου. Τό χειρόγραφο αὐτό εἶναι καλλιγραφημένο καί ὀρθογραφημένο ἀπόγραφο τῆς Aldina(:a)⁵⁶ κί εἶναι γραμμένο ἀπό τόν Ἄγγελο Βεργύκιο τόν Κρητῆ⁵⁷, ὅπως φαίνεται ἀπό τό φ 84^τ, ὅπου μπορεῖ νά διαβάσει κανεὶς τά ἐξῆς: "γέγραπται τό παρόν βιβλίδιον ἐν Λουτεκίᾳ τῶν Παρισίων ἐν μηνί πυανεφίων τοῦ ἔτους ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως φ φ ξ δ' ἡδονῆς τε καί τέρψεως ἕνεκα τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου εὐπατρίδος Ἐρρίκου (sic) Μεμμονίου σοφωτάτου τε καί λογιστάτου καί μαγίστορος τῶν τοῦ βασιλέως δεήσεων, τοῦ καί ἐν Ἑλικῶνι ταῖς μουσαῖς ἀεὶ συμπαίζοντος τύχη ἀγαθῆ χειρὶ Ἀγγέλου Βεργίου (sic) τοῦ Κρητός. ὃς καί ἱλιγγιάσας πρὸς τό πέλαγος τῶν σφαλμάτων τοῦ ἀντιγράφου οὐκ ἔσχυσεν ἐπανορθῶσαι καλῶς τουτί τό παρ' ἐκείνου ἐκβληθέν".

2. Ταξινομήση τῶν χειρογράφων

Τό χειρόγραφο Α

Ὁ Α εἶναι τό ἀρχαιότερο ἀπὸ τά γνωστά χειρόγραφα, ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τόν D, καί δέν σχετίζεται ἄμεσα μέ κανένα ἀπὸ αὐτά, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τά χῆσματα πού παρουσιάζει⁵⁸ κί ἀπὸ τά διαχωριστικά του λάθη, ἀπὸ τά ὅποια παραθέτουμε τά ἐξῆς: 95 χ ε ρ ὶ: χ ε ρ ὶ. 151 ἀ κ ἄ κ η τ α: κ ἄ κ η τ α. 159 π ἔ λ ε ι: π ἔ λ ε ν. 161 ὑ π ὄ σ κ ι ἦ: π υ κ ι ν ἦ. 167 α ἰ ἔ ν: μ ἔ ν. 186 ἀ θ α ν ἄ τ ο ι ς: ἀ θ α ν ἄ τ ο υ ς. 252 κ ρ ἄ α τ ι: κ ρ ἄ α τ α. 283 τ ἔ ρ ε ν α χ ρ ὄ α: τ ἔ ρ ε ν ὄ χ ρ ο α. 342 ὀ δ ο ὕ σ ι: γ' ὀ δ ο ὕ σ ι. 350 ἔ λ π ε τ ο: ἔ π λ ε τ ο. 353 μ η ρ ῶ: μ α σ θ ῶ. 467 ο ὕ α σ ι: ὕ δ α σ ι. 530 ο ἔ τ ε: ἦ ὕ τ ε. 537 σ ε ὑ η τ α ι: δ ε ὑ ε τ α ι. 541 φ ε υ δ ἔ ς τ ἔ ρ α ς

φ ευ δε σ τ έ ρ α ς. 546 π έ λ ω ρ ο ν : π ε λ ώ ρ ι ο ν. 567 θ ά μ ν ο ι ς θ ο α ύ. 603 ε κ τ ε μ υ ω ν : ε κ τ ' ε μ ν ω ν. 613 έ ν γ ά ρ ο ύ : ε ν γ ά ρ ο ύ. 614 μ ά ρ α γ δ ο ν : σ μ ά ρ α γ δ ο ν. 617 κ έ μ ι ν : κ α ύ μ ι ν. 631 ά λ λ ά : ά λ λ ' α. 632 ε ρ χ ε τ α ι : ε ρ δ ε τ α ι. 636 β ο υ λ ο μ έ ν η ς : β ο υ λ ο μ έ ν ο ι ς. μ ε ν ο ύ σ η ς : μ έ ν ο υ ς α. 671 ε ρ γ ε σ θ α ι : ε ρ ε σ θ α ι. 709 α μ φ η κ ε ς : α μ η κ ε ς. 728 Μ έ γ α ι ρ α ν : μ ε γ α ύ ρ ε ι ν. 761 μ ο ι : μ ο υ. 764 α ύ τ ο κ α σ ι γ ν ή τ η ν : α ύ τ ο κ α σ ι γ ν ή τ η ς.

Τό χειρόγραφο Q

Τό χειρόγραφο Q παραδίδει τό απόσπασμα τῶν στίχων 29-62 τοῦ ποιήματος, ὅπου παρατηροῦνται χάσματα καί διαφορετικές γραφές σέ σχέση μέ τά ἄλλα χειρόγραφα, ὅπως: 29 ν α ύ μ ι ν κ α ύ θ ή ρ ε σ σ ι ν ὀ ρ ε σ κ ῶ ο ι σ ι λ έ ο ν τ α : κ α ύ μ ι ν κ α ύ θ ή ρ ε σ σ ι ν ὀ ρ ε σ ι (κενό 4 γραμμάτων) ο ι σ ι λ έ ο ν τ α Q. 30 δ ε ι ν ὄ ν : δ (κενό 4 γραμμάτων) Q. 31 β α σ ι λ ε ὕ σ ι : β α σ ι λ ε ὕ σ ι ν Q. 36 α λ λ η κ τ ο ν : α λ η κ τ ο ν Q. 39 π ὄ δ ε σ σ ι : ν έ ε σ σ ι Q. 40 ο ἴ ο ν : μ ο ὕ ν ο ν Q. 45 μ ε τ ά σ φ ῖ σ ι ν : μ ε τ ά φ ρ ε σ έ ν Q. 48 ρ ὀ ὤ ζ ὄ ν τ ε σ τ ῆ σ α ι χ α μ α ύ : ρ ὀ ὤ ζ ο ν τ ε ς τ ῆ ς κ α ύ χ α μ α ύ Q ρ ὀ ὤ ζ ὶ ν τ ε ς κ α ύ χ α μ α ύ (τά ἄλλα χειρόγραφα). 49 ἦ δ ' ὄ φ ε ω ν : ἦ δ ' ὄ φ έ ω ν Q. 50 χ ὄ λ ψ Q : ρ ὀ π ῆ (τά ἄλλα χειρόγραφα). 52 ε ἴ κ ε ν Q α ἴ κ ε ν (τά ἄλλα χειρόγραφα). 53 έ ε ξ " Α ι δ ο ς π ρ ο μ ο λ ο ὕ σ α π ο τ ι χ ρ ῦ μ π τ η τ α ι έ κ ά σ τ ψ : (κενό 11 γραμμάτων) μ ο λ ο ὕ σ α (κενό 8 γραμμάτων) σ η τ α ι έ κ ά σ τ ω Q. Οἱ στίχοι 54-57 παραλείπονται. 59 ά ν θ ρ ῶ π ο ι σ ι ν ὀ ρ ι ν ε : ά ν θ ρ ῶ π ο ι ς ὤ ρ ι ν α ι Q. 62 π ρ έ σ β α ν ά ο ι δ ο σ ύ ν η ν : π ρ έ σ β α δ α η μ ο σ ύ ν η ν Q π ρ έ σ β α ν δ α η μ ο σ ύ ν η ν (τά ἄλλα χειρόγραφα). Ἐξάλλου, τό απόσπασμα αὐτό ἀνήκει στό προοίμιο πού παραλείπεται στόν Α. Ὅλα αὐτά δέν μᾶς ἐπιτρέπουν νά δεχτοῦμε ὅτι ὁ Q σχετίζεται ἄμεσα μέ κανένα ἀπό τά ἄλλα χειρόγραφα.

Οἰκογένεια α

Τά χειρόγραφα L V P R C E B T S παρουσιάζουν κοινά λάθη ἀέναντι στόν Α καί στόν Q καί γι' αὐτό ἀνήκουν στήν ἴδια οἰκογένεια μέ κοινό πρόγονο τόν α, πού δέν σώζεται. Τό ὑπαρχέτυπο α πρέπει νά εἶναι ἡ σχολιασμένη ἔκδοσι τοῦ ποιήματος πού ἐτοίμασε⁵⁹ ὁ Δημήτριος Μόσχος. Ἀπό τά λάθη τῶν χειρογράφων αὐτῶν τά σπουδαιότερα εἶναι τά ἑξῆς: α) παραλείπουν τοὺς ἑξῆς στίχους καί

⁵⁹ Τό γεγονός ὅτι ὁ Μόσχος ἔγραψε τόν C δέν ἀλλάζει τά πράγματα: φαίνεται ὅτι ὁ λόγιος αὐτός ἀντέγραψε περισσότερες φορές τά Λιθικά.

φράσεις που υπάρχουν στον Α: 145-146 οί μέν ἄρ' ὑλάσσοντες
ἐκέδραμον' αὐτάρ δγ' αζφα/άντιον ἔσσυτο τοῦ-
λιν' ἐγώ δ' ἔς γαῦαν ὀρούσας: χ' ᾗ μέν ἄρ' ἔσσυ-
το τοῦλιν' ἐγώ δ' ἔς γαῦαν ὀρούσας. 154-155 αὐτάρ
ἐκέυ Μοῦραύ μιν ἀπήγαγον ἠελίοιο, / αὐτός
ἐγών ἀγέληθεν ἐλάσσας κίονα μόσχον: αὐτάρ
ἐγών ἀγέληθεν ἐλάσσας κίονα μόσχον. Ὁ στίχος
247 ἦτοι μέν κέρας ... φύονται: ἐξέπεσε ὀλόκληρος. 288-
289 αὐτίκα γάρ τοι ταῦτα πυρός καθύπερθε
πάσαντι / ἀθάνατοι δώσουσι θεοπροκίας ἀ-
γαθῶν τε: αὐτίκα γάρ τοι δώσουσι θεοπροκί-
ας ἀγαθόν τε. 297 κρύσταλλον λευκήν... ἐθεύρας:
ἐξέπεσε ὁ στίχος ὀλόκληρος. 346 καύ σέο, δαίμονύη ...
πέτρη: παραλείπεται ὀλόκληρος ὁ στίχος. β) ἄλλα διαχωριστικά λάθη τους:
50 χό λ φ Q: ρο π η 90 ἀ σ θ μα ἴ ν ο ν τ ε ς D: ἀ ν α π ν ο ὕ ν τ ε ς.
97 σοι: ᾧ. 98 στε ἴ χ ο ν τ ι A: σ τ ε ἴ χ ο ν τ α. 99 ἐ κ ὕ ν ε υ σ ο ν:
ὕ π ὄ ν ε υ σ ο ὗ. 108 ὀ ρ ε ξ ἄ μ ε ν ο ν δέ δ ο κ ε ὕ σ α ς: ὀ ρ ε -
ξ ἄ μ ε ν ο ς δέ δ ο κ ε ὕ σ α λ. 115 π ρ ο ὕ δ ὄ ν τ ε: π ρ ο ὕ δ ὄ ν -
τ ε ς. 116 π ε τ ἄ σ α ν τ α: π ε τ ἄ σ ο ν τ α 120 λ α φ ὕ ξ α ι: φ υ -
λ ἄ ξ α ι. 126 ἄ κ ρ ο υ: ἄ κ ρ ο ν. 133 μ α ἴ μ η σ ε: μ α ἴ ν η σ ε. 134
ε ἰ λ ε ὕ τ ο: ε ἰ λ υ τ ο. 136 δέ τ': δ' ἐ π'. 145 οί: χ ᾗ. 149 ἀ -
πό: ὑ πό. 162 π υ θ μ έ ν ι: π υ θ μ έ ν α. 180 κ α τ ε ν α ν τ ἴ ο ν:
κ α τ' ἄ ν τ ἴ ο ν. 184 φ α σ ἰ π α λ α ι γ ε ν έ ε ς: φ α σ ἰ π α λ α ι -
γ ο ν ἴ η ς. 187 τ ο ι: σ ο ι. 201 ἐ σ κ έ ψ α ν τ ο: ἐ σ κ ή ψ α ν τ ο.
207 ὕ π ε κ π ρ ο φ υ γ ῶ ν: ὕ π ε κ π ρ ο φ υ γ ε ὕ ν. 211 κ υ α ν α υ -
γ έ σ ι ν: κ υ α ν ο χ ε τ έ ω ν. 216 κ α ρ π ο φ ὄ ρ ω: κ α ρ π ο φ ὄ -
ρ ο ν. 218 σ τ ι χ ὄ ω ν τ α ι: τ ε λ έ θ ο υ σ ι. 219 ὕ π α ἴ: ὕ π έ ρ.
223 ἄ ε ν ν ἄ ο ι σ ι: ε ὕ ν α ἴ ο ι σ ι. 228 θ ε ο ἴ: ν ὄ ο υ. 230
τ ε τ ρ α υ γ έ α: τ ε τ ρ α κ έ α (ἦ: τ ε τ ρ ἄ κ ε α). 232 ε ἰ κ α ἴ:
κ α ἴ. 233 θ ἄ λ π ο ι τ ο: τ έ ρ π ο ι τ ο. 263 ζ α μ ἴ λ α μ π ι ν: ζ α -
θ έ ο ι σ ι ν. 272 σ τ ι χ ὄ ω ν τ α ι: σ τ ι χ ὄ ω σ ι ν. 281 θ υ η π ο λ έ ο υ σ ι: θ υ η π ο -
λ ἴ ο ι σ ι. 296 ἄ λ λ ω ν: ἄ λ λ ο. 305 ο ἰ κ ε: ο ἰ κ α ἴ A ο ἰ
τ ε α 307 ἐ φ ἴ λ α τ ο: ἐ φ ἴ λ η σ ε ν. 312 ἄ ψ: κ α ἴ. 331 τ ᾶ ν:
ᾶ ν. 342 κ ρ α τ ε ρ ο ὕ σ ι: κ ρ α τ ε ρ ο ὕ ο. 362 ἔ μ ψ υ χ ο ν: ἄ -
ψ υ χ ο ν. 363 γ υ ρ ὄ ν: λ υ γ ρ ὄ ν. 371 θ υ σ ἰ ῆ σ ι: θ υ έ ε σ σ ι.
374 ἀ ε ἴ ρ ω ν: ἀ ε ἴ ρ α ς. 386 λ ή γ η σ ι: λ ὕ σ η σ ι. 391 ἐ ρ π ε -

τά : ἐρπετῶ. ἔοικας : ἔοικε. 394 Πριαμήδαο : Πα-
λαμήδαο. 395 ἔρχεσθαί : εὔχεσθαί. 468 ἀϋτῆς : ἀου-
δῆς. 476 χρολήν : χρολή. 478 οὐδέ τι : οὐδ' ὄγε. 479
ἐλέγξαι : ἐρύξαι. 480 γνάμπτεϊ : γνάμψει. 486 ἀνα-
ῖσσοντα : ἀῖσσοντα. 488 γυναικοφόνος : γυναικεύης. 490 δερ-
κομένη γάνυται : δερκόμενοι γάννυται. 504 ἔ-
σφ : παραλείπεται. ῥοδόεντος ἐλάου : ῥοδόεντι ἐλαύ-
φ. 505 κόψας : κάψας. ὀπτόν : ὀπόν. 509 δυομένη :
δευομένη. 523 ἐ : παραλείπεται. 533 δ' ἠδέτα θεωμένου :
δή διαθεωμένου. 537 ἐν : παραλείπεται. 550 χρυσογόνω :
χρυσάορφ. 567 αὔραϊ : ᾠραϊ (ἢ ᾠραϊ). 568 πήγνυν-
το : πήγνυον. 572 χρολήν : χρονύην. 579 δῆριν : φύ-
σιν. 580 ἦ : ἦν. 581 περόων : περάαν. 592 τελέουσιν :
τελέθουσιν. 594 σπεύρειν : σπεύρων. 605 ἔρξαι :
οὔτοι. 609 πευκεδανῆς : πευκεδανοῦ. 619 λεοντο-
δέρην : λεοντοσέρην. 637 τόνδε σύγ' ἰᾶσθαί : τόν
σύγ' ἰήσασθαί. 642 πρός : γε. 644 μῦθον : σῆσιν. 649
πολύτροχον : πολύτριχον. 652 ῥα : παραλείπεται. 657 πυ-
ρύγληνοι : περύγληνοι. 660 οἶ : δή. 668 κινόμε-
νος : κινύμενος. 672 ἀστροβλεφάρου : στροβλι-
λοβλεφάρου. 679 περ ἐλέπτολις : περσέπτολις.
681 μέν ἀνήρ ἀθέριζεν : μιν ἀνήρ ἀθέριζεν. Α
μοι ἀθέριξεν. 699 σπένδοντας : σπεύδοντας. 707
ᾄπαντες : ἀϋτμήν. 711 δινεύησι : δινεύεσκε. 713
ἐπὶ κλησιν : ἐπικλησκειν. 731 ἔκηται : ἔκων-
ται. 737 ἀμφύδέ κορσαίς : μήδέ κορέσεως. 742 εἰ-
κέντις : εἰκαύτις.

L V P R C

Τά πέντε αὐτά χειρόγραφα εἶναι σχεδόν σύγχρονα⁶⁰ καί κανένα δέν εἶναι ᾄ-
μεση ἢ ἔμμεση πηγὴ γιὰ κάποιο ἀπό τά ἄλλα τέσσερα, πράγμα τό ὁποῖο φαίνεται
ἀπό τά ἰδιαίτερα λάθη πού παρουσιάζει τό καθένα τους :

L

Τό χειρόγραφο L , ἐκτός ἀπό τά χάσματα πού εἶδαμε παραπάνω⁶¹ , ἔχει καί
τά ἑξῆς ἀξιοσημεῖωτα διαχωριστικά λάθη : 46 ἰ α κ χ ἄ ζ ο ν τ ε ς : ἰ α κ χ ἰ -

ζ ο ν τ ε ς . 87 κ α μ ά τ ο ι ο : κ α μ ά τ ο ι . 107 ε ἴ ω ς : ε ἴ ω . 123
 π ο σ σ ῦ : π ο σ ῦ . 153 ἡ ε λ ῦ ψ : ἡ ε λ ῦ ο ι ο . 239 τ ε ο ῦ σ ι ν :
 τ ε ο ῦ ς . 240 κ έ ρ α : κ έ ρ α τ α . 481 ἄ φ α ρ ο ῦ μ ο ι ο : παραλείπε-
 ται . 488 μ ῦ μ ν ω ν : μ έ μ ν ω ν . 589 μ έ λ ο υ σ α ι : μ έ λ λ ο υ σ α ι .
 590 ε ἴ τ τ ε : ε ἴ τ τ ι . 701 ε ὑ ρ ῦ ο κ α : ε ὑ ρ ῦ ω κ α . 705 έ σ ο ρ ῶ ν -
 τ ε ς : ε ἰ σ ο ρ ῶ ν τ ε ς . 722 ὄ σ σ α : ὄ σ α .

V

Τά πλό χαρακτηριστικά διαχωριστικά λάθη τοῦ V εἶναι τά ἑξῆς: 101 ἄ γ α -
 θ ο ῦ : ἄ γ α θ ὄ ν . 105 ἄ ν ε λ θ ε ῦ ν : παραλείπεται . 143 κ ε κ λ ῆ γ ο ν -
 τ α : κ ε κ λ η γ ὄ τ α . 208 π α ρ α σ τ α ῦ η ς : π ο τ α σ τ α ῦ η ς . 214
 λ ε π τ ᾶ : λ ε υ π τ ᾶ . 263 δ ι α ι ν ὄ μ ε ν ο ν : δ ι α ι ν ὄ μ ε ν ο ς .
 325 φ ο ρ ε ὄ ν τ ω ν : φ ε ρ ε ὄ ν τ ω ν . 332 κ έ σ ε ῦ ο : κ ι σ ε ῦ ο .
 350 θ υ μ ῶ : θ υ μ ὄ ς . 369 έ χ έ φ ρ ο ν α : έ χ έ φ ρ ο ν ι . 383 α ἰ -
 ν ὄ ν : ἄ γ ν ὄ ν . 414 ὀ π ὀ σ ο ν : ὀ ὀ σ ο ν . 421 μ έ σ σ α : μ έ -
 σ α . 424 δ ῦ ν α ν τ α ι παραλείπεται . 426 ἔ σ σ υ ν τ α ι : ἔ σ σ υ ν -
 τ ο . 441 ἔ σ θ ε ν ε ν : ἔ α θ ε ν . 463 Β ο υ κ ο λ ῦ δ η ς : β ο υ κ ο -
 λ ὶ δ η ς . 464 μ ο ὕ ν ο ν : μ ὄ ν ο ν . 470 γ ᾶ μ ω ν : γ ᾶ μ ο ν . 472
 β ᾶ λ ο ι ς : β ᾶ λ λ ο ι ς . 485 ἄ μ φ ι β ε β ῶ σ α : ἄ μ φ ι β ῶ σ α . 534
 μ ο ι : παραλείπεται . 535 δ ῦ ν α ν τ α ι : δ ῦ ν α τ α ι . 558 π ε π α λ α γ -
 μ έ ν ο ς : π ε π α λ α γ μ έ ν η ς . 600 α ἰ θ ε ρ ῦ η ν : α ἰ θ ε ρ ῦ α ν .

R

Παραθέτουμε μερικά ἀπό τά διαχωριστικά λάθη τοῦ R : 144 σ φ ι σ ι :
 σ φ ῦ ν . 160 μ α λ α κ α ῦ : γ λ υ κ ε ρ α ῦ . 171 τ ο ι : παραλείπεται . 300
 ἄ τ ᾶ ρ : α ὑ τ ᾶ ρ . 336 γ ᾶ ρ μ ο ι : γ ᾶ ρ (μ ο ἰ : παραλείπεται) . 345
 κ έ λ ο μ α ι : κ έ κ λ ο μ α ι . 349 ῥ ῦ μ φ α : ῥ ε ῦ α . 373 μ ε γ ᾶ ρ φ :
 παραλείπεται . 476 μ έ γ α ς : μ έ λ ῖ α ς . 548 ε ὑ ρ ῦ σ τ ε ρ ν ο ς : ε ὑ -
 ρ ῦ σ τ ε ρ ο ς . 577 κ ο υ ρ α λ ῦ ο υ : κ ο ρ α λ ῦ ο υ . 631 έ ν ῦ : παρα-
 λείπεται . 655 μ ο ῦ ρ α ι : μ ο ῦ ρ α ς . 695 έ μ ε ῦ ο : έ μ ο ῦ ο . ἄ σ -
 σ υ ρ ῦ η θ ε ν : ἄ σ υ ρ ῦ η θ ε ν .

C

Ἀπό τά διαχωριστικά λάθη τοῦ C σημειώνουμε τά ἑξῆς χαρακτηριστικά: 23
 ὕ π ο τ ρ έ σ σ α ς : ὕ π ο τ ρ έ σ α ς . 44 έ ν ῦ : μ ε τ ᾶ . 66 ὀ μ ι -
 λ ε ῦ : ὀ π η δ ε ῦ . 70 ἡ μ ι θ έ ο ι σ ι ν : ἡ ι θ έ ο ι σ ι ν .

101 γάνυται : γάννυται . 143 δύο πατρός
 έμοϋ κύνε : δύο κϋνε πατρός έμοϋ . 148 πυκνοϋ-
 σι : πυκνοϋσι . 221 μιγέντα : γυνατκα . 261 λύθον :
 λάαν (sic) . 353 έπί : παρά . 373 μεγάρφ : μέγα .
 461 έπακούσας : έσακούσας . 504 μέτρφ :
 μέτρον . κεν : παραλείπεται . 505 όπτόν : παραλείπεται . 545 κεν :
 παραλείπεται . 630 τόν γε : τόν δε . 635 βραδύ : βαρύ . 653 έ-
 πί : άνά . 657 μεινέμεν : μιμνέμεν . 688 λāαν : λύθου
 705 āρα : παραλείπεται . 710 όφιν αϊόλον : αϊόλον όφιν
 730 ένδον : παραλείπεται . 731 έπί : ένύ . 745 όσσα τε κοϋ-
 φοι : ή δ' όσα κοϋφοι . 752 θλίψας : τρύψας .

P

Τά σκουδαλιότερα διαχωριστικά λάθη του P είναι τά έξής : 94 āστυδ'
 ιόντι : āστυδ' όντι . 193 μηκάδος : μή κάδος . 271
 χάλαζαν : χάβαζαν . 327 καλη : καρη . 329 καταλέ-
 ξω : καταλύξω . 366. Έλένοιο : ιλένοιο . 369. πύδα-
 κη : πόδακη . 405. μέλαινα : μέλενα . 758. χαλάζειε :
 χαβάζειε .

όμάδα β (LV+P)

Οί LV P παρουσιάζουν έπίσης κοινά διαχωριστικά λάθη άπέναντι στους άλλους : 64-65 μόχθον : μόχθων . 75 ή δ' άδύδακτοι : οί δ'
 άδύδακτοι . 109 χείρεσσιν : χείρεσιν . 119 δει-
 νόν : δεινήν . 124 αϊετόν είναι : είναι αϊετόν . 168
 δωμα : δ' āμα . 189 άρκάξης : άρκάξαις ARC άρκά-
 ξας LVP . 207 ίκέτευσας : ίκετεύεσθαυ 234 κατό-
 φει : κατόφεται . 260 Διός αϊγλόχοιο : αϊγλό-
 χοιο Διός . 330 τοι : παραλείπεται . 450 κνήμην : κνήμης .
 473 μενέει : μένει . ούδ' ένύ : ούδενύ . 476 έπλετ' :
 έλκετ' . 521 ύφ' : άφ' . 595 άπάτερθεν : άάνερθεν . 618
 άμαυμακέτοιο : άμαυμαχέτοιο . 633 πυριφλεγέ-
 θων : πυρίφλεγεθέων . 676 'Αχιλλήος : 'Αχιλλήος .
 726 έπέύ : έπήν . 740 άταρπιτόν : άτραπόν .

'Από αυτά συναίεται ότι τά χειρόγραφα LV P κατάγονται από έναν κοινό πρόγονο, τόνβ, ό όποτος έχει χαθεϊ.

ὀμάδα γ (C+R)

Τά χειρόγραφα C καί R παρουσιάζουν κοινά διαχωριστικά λάθη, ἀπό τά ὅποια τά σπουδαιότερα εἶναι τά ἑξῆς: 162 ἀ ἐ ν α ο ν : ἀ ἐ ν ν α ο ν. 341 τ ρ ῦ - φ α ι : τ ρ ῦ φ α ς. 401 ὀ μ ὄ σ σ α ι : ὀ μ ὄ σ σ α ι RC ὀ μ ὄ σ α ι LVP. 504 ῥ ο ὀ ὀ ε ν τ ο ς : μ ι ν ῥ ο ὀ ὀ ε ν τ ι RC ῥ ο ὀ ὀ ε ν τ ι LVP. Οἱ R καί C πρέπει λοιπόν νά ἔχουν κοινή πηγή ἕνα χαμένο χειρόγραφο πού τό ὀνομάζουμε γ καί πού δέν περιεῖχε ὄλα τά σχόλια τοῦ α.

ὀμάδα δ (L+V)

Τά χειρόγραφα L καί V ἔχουν ὀρισμένα κοινά διαχωριστικά λάθη, πού φανερώνουν ὅτι δέν ἀντιγράφηκαν ἀμεσα ἀπό τόν β, ἀλλά ἀπό ἕνα ἄλλο χειρόγραφο, τόν δ, πού δέν σώζεται. Ἀπό τά λάθη αὐτά τά πῖο σημαντικά εἶναι τά ἑξῆς: 179 α ὕ α λ ἑ ω ν : ἀ ν α λ ἑ ω ν. 188 ὀ τ ι ς : ὀ σ τ ι ς. 216 ν ὦ τ ο ν : ν ὀ τ ο ν. 226 α ἰ ὀ ὀ σ σ ο ν τ α ι : α ἰ ὀ ὀ σ ο ν τ α ι. 304 ἀ γ α υ ὀ ν : ἀ γ α ν ὀ ν. 343 ἑ φ ' ἑ λ κ ε ὕ : ἑ φ ἑ λ κ ε ι. 434 ἀ ν τ ο μ ἑ ν ψ : α ὕ τ ο μ ἑ ν ψ. 629 χ ε ὕ ρ ε σ σ ι : χ ε ὕ ρ ε σ ι.

EB

Τά χειρόγραφα E⁶² καί B, πού εἶναι σχεδόν σύγχρονα⁶³, παραδίδουν ὄλες ἐκεῖνες τίς ἐσφαλμένες γραφές πού κάνουν τόν V νά ξεχωρίζει ἀπό τά ἄλλα χειρόγραφα⁶⁴. Αὐτό φανερώνει ὅτι οἱ E καί B κατάγονται ἀπό τόν V. Παρουσιάζουν καί τά δύο τους, ἐκτός ἀπό τό χάσμα πού ἀναφέραμε παραπάνω⁶⁵, συνδετικά λάθη, ἀπό τά ὅποια τά πῖο χαρακτηριστικά εἶναι τά ἑξῆς: ('Υπόθεσις) Δ η μ η τ ρ ῦ ο υ τ ο ὕ Μ ὀ σ χ ο υ : Δ η μ η τ ρ ῦ ο υ Κ ε ρ κ υ ρ α ὕ ο υ τ ο ὕ Μ ὀ σ χ ο υ. 17 ὀ ν : ὀ ς. π ε π ν υ μ ἑ ν ο ν : π ε γ ν υ μ ἑ ν ο ν. 103 γ ἄ ρ : παραλείπεται. 106 λ α ι ψ η ρ ῶ : λ α ι ψ η ρ ῷ. 127 ἀ μ φ ἑ χ α ν ε ν : ἀ μ φ ἑ κ α ν ε ν. 182 κ α ρ φ α λ ἑ η ς : κ α ρ φ α λ ἑ η. 202 π ἑ τ ρ η ς : π ἑ τ ρ ο ν. 212 ἀ ν τ ἑ λ λ ο ν τ ο ς : ἀ ν α τ ἑ λ λ ο ν τ ο ς. 225 κ α κ ο μ ἧ τ ι ο ς : κ ο κ ο μ ἧ τ ι ο ς. 240 κ α ρ τ ε ρ ὀ ν : κ ρ α τ ε ρ ὀ ν. 311 ὦ ς : ὀ ν. α ἰ ε ὕ : ἀ ε ὕ. Ὅ σ τ ῖ - χ ο ς 323 εἶναι γραμμένος πρῖν ἀπό τόν 322. 351 ὕ π ε κ φ ε ὕ ξ ε σ θ α ι ὕ π ε κ φ ε ὕ ξ α σ θ α ι. 392 μ ε ὕ ζ ο ν : μ ε ὕ ζ ω ν. 435 κ α τ ε ν - α ν τ ὕ ο ν κ α τ ' ἀ ν τ ὕ ο ν. 457 τ ὕ κ τ ε ν : τ ἑ κ ε ν. 482 κ υ λ ι ν ὀ ὀ μ ε ν ο ι : κ υ λ ι ν ὀ ὀ μ ε ν ο ς. 528 ἀ μ φ α φ ἑ ι ς : ἀ μ φ ι φ ἑ ι ς. 634 ἦ : ἦ κ α ὕ. 656 σ ὀ ο ν : σ ὦ ο ν. 693 ὀ ν π ο τ ' : ο ὕ π ο τ '.

Ἐκτός ἀπό τά λάθη αὐτά, ὁ B παρουσιάζει καί δικά του διαχωριστικά λά-

θησέ σχέση με τόν Ε καί τά ἄλλα χειρόγραφα. Ἐπί τῶν παραπάνω φαίνεται ἡ ἄμεσθ ἐξάρτησή του ἀπό τόν Ε.

Τά πύ σπουδαία ἀπό τά διαχωριστικά λάθη τοῦ Β εἶναι τά ἐξῆς: (Ἐπόθεσις 19) μητέρα : ἡμετέρα. 20 κομύζων : νομύζων. 37 οὔατ' : οὔσσ'. 57 ἀφύκηται : ἀφύηνται. 74 δῦος : δυός. 79 ἔσσασ' : ἔσσας. 114 θοώτερον : θεώτερον. 157 ἐταύρων : ἐτέρων. 160 μαλακάτ' ἐπί : μάλα καί τ' ἐπί. 191 εὔχομένψ : ἐχομένψ. 227 χερύ : χέρσι. 237 ἐπωνυμύην : ἐπωνύμιν. 253 ψεδνοκάρηνος : ψεδνοκάρηνος. 314 ἀμφύπολον : ἀμφύπονον. 360 τῶ γάρ : τῶν γάρ. 434 δῶκα : δῶμα. 445 ἐρύσσειν : ὀρύσσειν. 460 ἀγορεύω : ἀτορεύω. 472 ἐρπετά : πετά. 489 τότε δ' : τόδ'. 540 ἄρα : ἄρ. 548 Ἄτρυτώνη : Ἐτρυτώνη. 551 Κρόνος : κρένος.

T S (a)

Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ ποιήματος (Aldina:a)⁶⁶ κληρονόμησε ὅλα τά διαχωριστικά λάθη τοῦ Ρ, ἀπό τά ὅποια τά πύ χαρακτηριστικά τά παραθέσαμε παραπάνω⁶⁷. Αὐτό φανερώνει ὅτι ὁ φιλόλογος πού ἐτοίμασε τήν ἔκδοσις αὐτή χρησιμοποίησε τό χειρόγραφο Ρ⁶⁸. Αὐτό ἀποδεικνύεται καί ἀπό τό ἐξῆς: σέ μερικές λέξεις τοῦ κειμένου τοῦ Ρ δέν εἶναι εὔκολο νά διακρίνει κανείς ἂν πρόκειται γιά τό γράμμα ε ἢ γιά τό ι ἢ γιά τό ο. Στίς περιπτώσεις αὐτές παρατηροῦνται λάθη στήν α καί στά ἀπόγραφα τῆς. Ἐχει υἱοθετήσῃ ἐπίσης ἡ α καί τίς ἐσφαλμένες ἠορθές διορθώσεις πού εἶναι σημειωμένες πάνω ἀπό τίς λέξεις ἢ στό περιθώριο τοῦ Ρ. Γιά παράδειγμα: 109 ἀ λ υ σ κ ο ὑ ζ ω ν Ρ ἀ λ υ σ κ ο ὰ ὑ ζ ω ν Ρ¹. Ἐπειδή τό γράμμα υ μοιάζει μέ τό ν, ἡ α ἔχει ἀ λ υ σ κ ἄ ν ζ ω ν. Τά πύ χαρακτηριστικά ἀπό τά λάθη τῆς α εἶναι τά ἐξῆς: 63 δ' ἠρώων : δῆ ῥώων. 178 ἐκ : ἐς. 181 ὀλύγην : οὔλόγην. 202 τρύψαντι : τρύψαντο. 230 τετραυγέα : πετράκεα. 306 μελλίσσεσθαλι : κελλίσσεσθαλι. 317 ἀγνόν : ἀγνήν. 335 παρέσσεταλι : πορέσσεταλι. 602 περισμύχουσα : περισύχουσα. 636 ἀλλ' αἰέν : ἀλλᾶέν. 650 μηδ' : μήνδ'. 669 ἰχῶρι : ἐχῶρι. 751 ῥάχιν : ῥάχεν. 774 ἐπρήϋναν : ἐπρήϋγαν.

Ἐο Τ ἔχει ἀντιγράψει τά λάθη πού ἡ α κληρονόμησε ἀπό τόν Ρ μαζί μέ τά λάθη πού ἀπαντοῦν μόνο στό κείμενό τῆς. Πολλά ἀπό αὐτά, ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω⁶⁹, προσπαθεῖ νά τά διορθώσῃ. Ἐπί τήν ἄλλη μεριά, τό χειρόγραφο αὐτό

δέν ἔχει κληρονομήσει κανένα ἀπό τὰ διαχωριστικά λάθη τῶν ἄλλων χειρογράφων, πράγμα πού φανερώνει ὅτι κατάγεται ἄμεσα ἀπό τήν **a**. Καί τό χειρόγραφο **S** εἶναι ἐκίσης ἀπόγραφο τῆς **a**, μιά καί ἀντιγράφει τὰ σφάλματά της καί δέν περιέχει κανένα ἀπό τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων χειρογράφων, οὔτε τῶν ἐκδόσεων Juntina καί Farrea⁷⁰.

Τά σχόλια στό περιθώριο τῶν χειρογράφων **L V R C P E B**

Στόν καθορισμό τῆς συγγένειας τῶν **L V R C P E B** βοηθοῦν καί τὰ σχόλια πού βρῖσκονται στό περιθώριό τους καί γι' αὐτό κρίνεται σκόπιμο νά δοθοῦν ἐδῶ:

- 1-3 Ἦλθε κομίζων (:νομίζων **B**) ὁ τῆς Μαΐης υἱός Ἑρμῆς δῶρον τοῦ ἀλεξικάκου Διός, κελεύων μοι (: με **LV** μετά **EB**) τοῦτο δοῦναι τοῖς ἀνθρώποις, ὅπως ἔχωμεν, ὦφειλε δέ ἔχωσιν εἰπεῖν, βοήθειαν (:βοήθει **P**)⁷¹ τοῖς ἐπιγυνομένοις ἡμῖν χαλεποῖς (:χαλεποῖς **B**) ἀσφαλῆ **L V P E B**. Ὁ τῆς Μαΐης υἱός Ἑρμῆς ἦλθε κομίζων δῶρον τοῦ ἀλεξικάκου Διός, κελεύων μοι τοῦτο δοῦναι τοῖς ἀνθρώποις, ὅπως ἔχωμεν βοήθειαν ἀσφαλῆ ἐν τοῖς ἐπιγυνομένοις ἡμῖν χαλεποῖς **R**. Ὁ τῆς Μαΐας υἱός ἦλθε κομίζων δῶρον τοῦ τὰ κακά ἀποτρέποντος Διός, προστάσων μοι τοῦτο δοῦναι τοῖς θνητοῖς ἔριούλιον δέ τόν Ἑρμῆ εἶπεν ὡς μεγάλα ὠφελεῖν δυνάμενον καί ἔστι σύνθετον ἐκ τοῦ ἐρι-ἐπιτατικοῦ μορίου καί τοῦ ὄνομα, τό ὠφελῶ **C**⁷².
- 52 Καί τὰ δαιμόνια διώκειν, εἶ τινη (:εἶ τινη ἐκ τοῦ ἄδου προελθόντα **R**) πησιάζουεν ταῦτα δέ ψυχάς τῶν ἀποθανόντων εἶπεν **L V R P**.
- 58 Ἀργειφόντης ἢ ὁ τόν ἄργον φονεύσας ἢ ὁ ἀργῶς καί λαμπρῶς καί καθαρῶς φαίνων τὰ μή γινωσκόμενα τῆ τοῦ λόγου δυνάμει **C**.
- 63 Ὅτι τῶν ἡρώων μήτηρ ἡ ἀρετή **L P**. Ὅτι ἡ ἀρετή τῶν ἡρώων μήτηρ **R**. Ὅτι μήτηρ τῶν ἡρώων ἡ ἀρετή **C**.
- 72 Ἐπωνυμίην τούτῳ δέ οἱ λαοῦ τῶν ἰδιωτῶν ὄνομα μάγου ἀποδιδόασιν, ὡς μάγον αὐτόν ἀποτρεπόμενοι **L V P E B**. Καταφρονητικῶς ἐπωνυμίαν αὐτῷ μάγου τεύξουσι **C**.
- 74 Ἐκτεάνυσται ὃ ἐστι πολλάκις τοῖς τοιούτοις οἱ ἰδιῶται ὑπ' ἀγνοίας (: ἀγνοίαν **B**) καί φθόνου ἀποκτείνουσιν **L V P E B**.
- 92 Τοιοῦτο καί τοῦ Δημοσθένους ἐν Ὀλυμπιακοῖς προοίμιον ἀντί πολλῶν ἄν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, χρημάτων ὑμᾶς ἐλέσθαι νομίζω, εἰ φανερόν γένοιτο τό μέλλον συνοίσειν τῇ πόλει, περὶ ἧν νυνὶ σκοπεῖτε. Σύγκρισις γάρ ἀγαθῆς βουλῆς καί χρημάτων κανταῦθα κάκει **L V P**.
- 124 Ὁ γάρ φόβος (: φοῦβος **EB**) μέ ἠνάγκαζε καί ἀετόν καί πνοήν (: πνοήν **E B**) ἀνέμου γίνεσθαι (: καί πνοήν ἀνέμου γίνεσθαι καί ἀετόν **L**), τουτέστι ταχύτατον **L V P E B**.
- 136 Πολλούς κύκλους καί πλοκάς περιστρεφόμενος ἐπόζει **L V P E B**.
- 178 Ὅπως ἐκ τοῦ κρυστάλλου πῦρ ἀνάπτηται **C**. Ση(μεῖω)σαι εἰς ὅσα χρήσιμος ὁ κρύσταλλος **L V P**.
- 189 Ὅτι τοῦ πυρός ἐκβληθεῖς ὁ αὐτός κρύσταλλος εὐθύς καταφύχεται **C**.
- 190 Ὅτι καί πρὸς τήν νεφρῆτιν ὁ λίθος ὠφέλιμος **R**.
- 206 Καί ὁ ποιητής ἐν Ὀδυσσεΐα δῶρον τοι (:om. **V**) καί ἐγώ, τέκνον φύλε, τοῦτο δίδωμι **L V P**.
- 221 Ὅτι ἐπὶ τῶν γυναικῶν μιγεῖς ὁ (: ἡ **L**) λίθος μελικράτῳ ταυτό δύναται ὀπερ ἐπὶ τῶν αἰγῶν ὕδατι θαλασσῳ **L V P**.
- 232 Ὅτι ἐν αὐτῷ οἶον δένδρα φαίνονται, δενδρόφυτος ἐπωνόμασται ὁ ἀχάτης **L V P E B**.

- 252 Γεννητικός τριχῶν ὁ λίθος C.
- 253 Τρύφας αὐτόν μύσγε σὺν ἐλαίῳ καὶ τοῦτο (: τούτῳ P) τό βρέγμα ἀλει-
φόμενος τρύχας ἐπαναφύσει L V P E B.
- 256 Νέος δέ καρθένον εἰς γυναῖκα ἄγων, τοῦτον εἰ φέροιτο (: φέρει τό V)
πρῶτον αὐτῇ συγγινόμενος, αἷτιος αὐτοῖς ὁμονοίας ἔσται L V P.
- 261 Τῷ Διονύσῳ κισσοχίτωνι, ἦγουν κισσοφόρῳ, τοῦ Διὸς υἱῷ τοῦ αἰγιόχοιο
(: αἰγιόχου L P) ἀγγέλλω, ἦτοι (: ἦγουν L) προλέγω τόν λίθον εὐάρεστον
εἶναι· βάρβαρον δέ, ὅτι ἐν Συρίᾳ παρά τὰ ρεύματα τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκεται·
διὸ καὶ φησὶ (: φασὶ V P) τοῖς ζαθέοις αὐτοῦ ὕδασι (: ἦδασι P) βρεχόμενον
L V P E B.
- 276 Ὅτι ἐκ τούτου πῦρ ἄπτεται ὥστε καὶ λέβητα ἀναζεῖν κοιῆσαι L V P E B
- 283 Τόν τοῦ καιδός τέρενα χροά (: τέκνα χροά P χροά τέκνα V), ἦτοι σῶμα
ἔχοντα, τόν λίθον ὀκάλλιον λέγω, τέρπειν τοὺς ἀθανάτους L V P.
- 312 Πολεμιστά· ᾧ χρῶνται ἐν τοῖς πολεμικοῖς R.
- 314 θυγάτηρ τοῦ ἡλίου ἡ Κύρκη R.
- 315 Τεκεοκτόνος· ἡ τὰ τέκνα φονεύσασα τὰ (: τὰ om. V E B) ἑαυτῆς LVPEB.
Τεκεοκτόνος· τὰ ἕδρια τέκνα φονεύσασα Μήδεια R. Τεκεοκτόνος· ἡ Μήδεια ὡς
τὰ ἑαυτῆς τέκνα φονεύσασα C.
- 325 Ὅτι ἡ μαγνήτις καὶ δύο ἀδελφούς μαχομένους ταύτην φέροντας εἰς ὁμό-
νοιαν ἄγει C.
- 370 Ἀλδήσασκε· ἀνέτρεφεν, οὐ κυρίως δέ R.
- 409-415 Σύγκρισις τῆς δυνάμεως τῶν λίθων ἐνταῦθα καὶ τῶν ῥιζῶν εἰς ὅσα
ῥιζοφύτοι R.
- 416-418 Ὅτι εἰ αἱ ῥίζαι ῥιζοφύτοι, ἀλλ' ἐνταῦθα αὐτῶν καὶ βλακτικώταται καὶ
φθοροκοιαί (sic), τῶν δέ λίθων τοιοῦτοι σπανίως εὐρίσκονται. Πάντες δέ
οἱ λίθοι σχεδόν εὐχρηστοί, ὅσοι πρὸς τὰς τῶν νόσων θεραπείας παραλαμβάν-
ονται R.
- 468 Ὅτι καὶ κωφοῖς τό ἀκούειν χαρίζεται L V P.
- 494 Ὅτι καὶ λίθος τῷ σκορκίῳ ζῶν ὁμωνύμως σκορκίος λεγόμενος R.
- 495 Οὐδέ ὁ αὐτός ἠρύων περὶ τοῦ λίθου ἠκουσεν ὡς ὠφελεῖ τοὺς σκορκιο-
δήκτους L V P E B. Τὴν παρά σου θεραπείαν μᾶλλον ἂν προεῖλετο ὁ ἠρύων,
εἰ ἔγνωσε, ἢ τό εἰς ἄστρον μεταβληθῆναι R.
- 502 Ὁξυτάτῳ Βάκχῳ ὄξει περιφραστικῶς. Τοῦτον ἐγὼ τόν λίθον ὄξει μιγέν-
τα λέγω καθεῖν τόν ἐκ τῆς ἀσπίδος τοῦ ἰοῦ κίνδυνον R.
- 505 Ὁ αὐτός τὰς ἐν αὐθένι ὀδύνας καθεῖν μιχθεῖς ῥοδελαίῳ καὶ ὀκῷ L V P E B.
- 510 Περὶ τοῦ κοράλιου (sic) καὶ εἰς ὅσα χρῆσιμον· καὶ ὅπως γεννᾶται οὐδὲν
τις ἐν θαλάσῃ βοτάνη R.
- 566 Ση(μείωσαι) ὅπερ ἀπολιθοῦται τό κοράλιον (sic) C.
- 579 Εἰς ὅσα ῥιζοφύτοι τό κοράλιον (sic) C.
- 584 Πολιόν Νηρῆα· διὰ τό κυματίζεσθαι τραχυομένην τὴν θάλασσαν· ὡς ἀπὸ
τοῦ χρώματος δέ τοῦ λευκοῦ τῶν κυμάτων ἔλαβε τό ἐπίθετον. φησὶ δέ ὅτι με-
τά τῶν ἄλλων ὠφελεῖ τό κοράλιον (sic) βασταζόμενον καὶ ἐν τοῖς θαλάσσης
κινδύνοις C.
- 611 Μορφὴν· ὅτι διάφορα εἶδη χρωμάτων ἐν τῷ ἀχάτῳ φαίνονται C.
- 631 Τοῦτο δηλονότι παρά σεαυτοῦ νοεῖς· εἰ κέκρωται αὐτῷ ἀποθανεῖν (:θα-
νεῖν V), πάντως ⁷³ ἀποθανεῖται L V P. Τουτέστι μόνους, οἷς ὑπὸ τῶν μοιρῶν
θανεῖν κέκρωται, οὐκ ἀπαλλάττει τῆς νόσου C.
- 636 Ὅτι καὶ τοὺς κυρέσσοντας καὶ παροξυνομένους ἔστιν ἰάσασθαι δι' ἀχά-
του C.
- 666 Οὔτε νέαν ὀξύν, ἦγουν ταλαιπωρίαν καὶ ἀρρωστίαν, ἀφήσει τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἐκελεῖν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν παλαιάν ἀποκωλύει ὁ τοιοῦτος λί-
θος L V P.
- 668 Ὅτι ὁ αἱματίτης λίθος πρὸς ὀφθαλμῶν ῥιζοφύτοις μιχθεῖς μετὰ γαλακτος C.

669 'Ιχῶρι (: ἐχῶρι P) τῷ οἶον ἀφρῶ. Οἶμαι δέ ἀντί τοῦ πτυέλου λαμβάνεσθαι L V P.

698 Τουτεστίν οὐκ ἀφ'έμαυτοῦ (sic) ταυτά σοι λέξω, ἀλλά παρ'ἄλλου μαθών, ἦτοι τοῦ 'Απόλλωνος C.

699 'Εντεῦθεν ἡ ἔκθεσις ἄρχεται τῆς μαγικῆς θυσίας, ἐν ᾗ Δία καί γῆν ἐπικαλεῖσθαι παρακελεύεται C.

733 'Υπό τήν γῆν κάλυψον κατορύξας C.

'Από τὰ σχόλια αὐτά συνάγεται ὅτι τὰ χειρόγραφα L V P ἔχουν στενή συγένεια μεταξύ τους. 'Επιβεβαιώνεται ἐπίσης ἡ ἀλληλεξάρτηση τῶν E καί B ἀπό τό γεγονός ὅτι καί οἱ δύο τους παραλείπουν τὰ ἴδια σχόλια καί παρουσιάζουν κοινά διαχωριστικά λάθη. 'Από τό ἄλλο μέρος φαίνεται ὅτι οἱ R καί C ἔχουν κάπως διαφορετική καταγωγή. Συναίμα ὁμως τίθεται τό ἐρώτημα γιατί δέν παραδίδουν ὅλα τὰ χειρόγραφα αὐτά τὰ ἴδια σχόλια, ἀφοῦ κατάγονται ὅλα ἀπό τό ὑπαρχέτυπο α : Τό γεγονός ὅτι οἱ R καί C περιέχουν τήν 'Υπόθεση τοῦ Μόσχου φανερώνει ὅτι καί αὐτοῦ κατάγονται ἀπό τόν α, πράγμα πού τό ἐπιβεβαιώνει καί τό πρῶτο ἀπό τὰ σχόλια πού εἶναι σχεδόν τό ἴδιο καί στά κέντε χειρόγραφα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὑπόλοιπα σχόλια πού δέν ἀπαντοῦν στούς R καί C, πρέπει νά τά εἶχε παραλείψει ὁ γ. Ἔτσι οἱ γραφεῖς τῶν χειρογράφων αὐτῶν πρόσθεσαν σχόλια καί ἐρμηνεύματα δικά τους. Ἄλλωστε φαίνεται ὅτι αὐτοῦ δέν ἦταν ἀπλοί γραφεῖς, ἀλλά λόγιοι μέ φιλολογικά ἐνδιαφέροντα, ὅπως ὁ ἱατροφιλόσοφος C. Gesnerus πού ἔγραψε τόν T.

Τό ἀρχέτυπο Ψ

'Η κοινή καταγωγή τῶν γνωστῶν χειρογράφων ἀπό ἓνα καί τό αὐτό ἀρχέτυπο, τόν Ψ, γίνεται φανερή ἀπό τὰ ἐξῆς σημαντικά κοινά λάθη τους. 100 δ' : παραλείπεται. 116 π λ ε ῥ η ν : π λ ε ῥ ω. 155 ἐ λ ά σ σ α ς : ἐ λ ά σ α ς. 180 ἡ ε λ ῥ ο υ : ἡ ε λ ῥ ο ι ο. 209 π ε ρ ι μ η κ ῆ σ ω ν τ α ι : π ε ρ ι μ υ κ ῆ σ ο ν τ α ι. 215 ἔ ρ χ ε υ : ἔ ρ χ ε '. 217 θ α λ λ ῶ τ α ῖ : θ α λ λ ῶ ν τ α ι (ἡ : θ ά λ λ ω ν τ α ι, ἡ : θ ά λ λ ο ν τ α ι). 226 κ α ῖ β α σ ι λ ῆ ε ς : β α σ ι λ ῆ ε ς. 271 Λ ῥ χ ν ι, σ ῥ δ ' : Λ ῥ χ ν ι ς δ ' (ἡ : Λ ῥ χ ν η ς δ '). ῥ ό θ ι ό ν τ' : ῥ ό θ ί ω ν. 275 μ έ ν π ῥ ρ : μ ῆ π ῥ ρ. 277 π υ ρ ό ς μ έ ν ε ι : π ρ ο σ μ έ ν ε ι (ἡ : π ρ ο σ μ ῆ μ ν ε ι). 279 κ υ κ ῶ μ ε ν ο ν : κ υ κ ω μ έ ν ο υ. 283 ἰ μ ε ρ τ ο ῦ : ἰ μ ε ρ τ ο ῦ ο. 298 κ ρ ῥ σ τ α λ λ ό ς κ ε ν ἔ η ν : κ ρ ῥ σ τ α λ λ ο ν κ ε ν ε ἦ ν. 299 ε ἔ κ ε λ ο ς : ἔ κ ε λ ο ς. 329 κ α τ α λ έ ξ α ι : κ α τ α λ έ ξ ω. 337 κ ρ α τ ε ρ ο ῦ σ ι λ ῥ θ ω ν : κ ρ α τ ε ρ ο ῦ σ ι ν έ ω ν Α κ ρ α τ ε ρ ο ῦ σ ι έ ώ ν α. 340 δ ε ι δ έ μ ε ν : δ ε ι έ μ ε ν. 345 ἀ κ ρ ῆ τ ψ : ἀ κ ρ η τ ο ν .

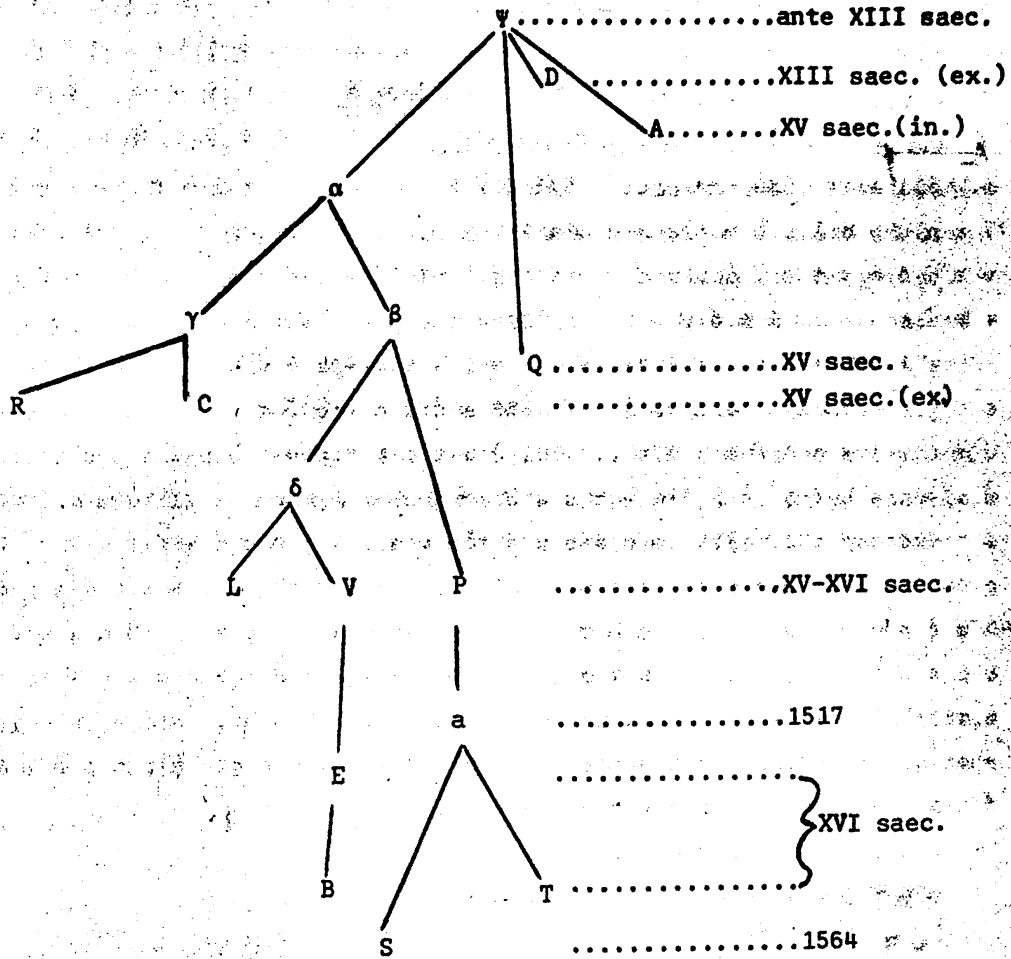

365 εἰκέλαι: ἔκελοι. 371 λιπαρῆσιν: ἐπ' ἀρῆσιν.
 375 ἀγκάς ἐχούση: δὴ κατεχούση. 380 μάης: φαί-
 ης. 381 τετληῶτι: τετληότι. 383 χείρων: χειρός
 (χερός). 388 τῶδε: ὧδε. 478 φῶτες: φῶτας. 481 ὑπό: ἀ-
 πό. ἀφλοισμοῦ: ἄφαρ οἴμοιο. 489 αὖτις: αὐτόν.
 497 ἔχειν ἐθέλεσκεμέν: ἐκεῖνα θελεσκεμέν.
 507 ἰλύν: ὕλην. 527 ἐν ὀκρίεντα: ἐνοκριν-
 θέντα A, ἐνοκριθέντα α. 542 Περσηί: κερσηί-
 ὀα. 551 ante 550 scriptus. 571 ὀλλυμένης: οὐλομένης.
 577 κουράλιον: κουραλίου. 583 λόχον: χόλον. 593
 ἀντίδοτον: ἀντίλυτον. 610 ἀκρήτου Βρομίοιο:
 ἀκρήτοιο Βρόμοιο. 614 σάρδιον: σάρδιά θ'. 624
 ἐπιπλάσσειν: ἐπιπάσσειν. 625 δυνήσεαι: δυνή-
 σεταί. 633 εἰδέ: οὐδέ. 638 οὔτος: οὔτις. 665 κλεῦ-
 ουσιν: καλέουσιν. 701 ὕμνοισιν: ὕμνοῦσιν. 707
 ῥώνται: γ' ὀρόωνται A ὀρόωνται α 715 ἀψέστοιο:
 ἀψαύστοιο. 721 ῥυσοχύτωνα: χρυσοχύτωνα. 725
 ἄρρητον: ἄρρηκτον. 731 κρεάεσσιν: κρεάτεσσιν.
 740 φέροντας: φέροντες. 748 Βακχικά: Βακχίδα.
 νεβρύταο: νευρύταο. 756 θέσκελε: θέσκελα. 762
 Λητοῦδης ἔομε χρησιμοῦ: Λητοῦδη, σέο μέχρῃς
 ἐμοῦ. 763 ἐσσυμένοις: ἐσσύμενος. ἀρηρότα: ἀ-
 μήχανα. 765 ἄκραντα: ἄπαντα.

Τό στέμμα των χειρογράφων

Σύμφωνα με δσα ύποστηρίξαμε παραπάνω, ή συγγένεια των χειρογράφων μπορεί να παρασταθεί σχηματικά ως έξης:

B. Ἡ ἔμμεση παράδοσις

Ὁ μόνος συγγραφέας, ὁ ὁποῖος παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ κείμενον τῶν Λιθικῶν, εἶναι ὁ Βυζαντινὸς φιλόλογος τοῦ δωδέκατου αἰῶνα Ἰωάννης Τζέτζης. Στὰ διάφορα ἔργα του ὁ φιλόλογος αὐτὸς ἀποδύει ἐκίσης περιληπτικὰ διάφορες νοηματικὲς ἐνότητες τοῦ ποιήματος ἢ φαίνεται καθαρά ὅτι μετακλάθει στίχους τῶν Λιθικῶν. Ὁ Gesner⁷⁴ σημειώνει ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Τζέτζη, ὁ Πρόκλος καὶ ὁ Στοβαῖος ἀναφέρουν τὰ Λιθικά. Ὁ Tyrwhitt⁷⁵ ὁμοίως παρατηρεῖ ὅτι κούθνα στὰ ἔργα τοῦ Πρόκλου δὲν μνημονεύεται τὸ κείμενον καὶ ὅτι μερικὸι στίχοι του κακῶς ἔχουν συμπεριληφθεῖ στὴν Ἀνθολογίαν τοῦ Στοβαίου, τὴν ὁποία ἐξέδωκε ὁ ἴδιος ὁ Gesner. Στὴν τελευταία ἐκδοσὴ τῆς Ἀνθολογίας αὐτῆς δὲν ὑπάρχουν στίχοι ἀπὸ τὰ Λιθικά⁷⁶. Ἐκίσης ὁ Lobbeck⁷⁷ λέει ὅτι διάβασε ἀρκετὲς φορές τὰ σχόλια τοῦ Πρόκλου καὶ δηλώνει μὲ βεβαιότητα ὅτι δὲν εἶδε νὰ παρατίθεται ἐκεῖ κανένα χωρίον τῶν Λιθικῶν, πράγμα πού ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητά.

Τὰ παραθέματα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἔχουν βοηθήσει στὴν προσπάθειαν νὰ ἀποκατασταθεῖ τὸ κείμενον τοῦ ποιήματος, εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Σχόλια εἰς Λυκόφωνα (Ed. Scheer, Berolini 1908, τόμ. Β'): α) σ. 102: παρατίθενται οἱ στίχοι 1-3, β) σ. 293: ὁ Τζέτζης σχολιάζοντας τὸ στίχον 911 τοῦ Λυκόφωνα ἀναφέρεται στοὺς στίχους 348-349 καὶ 358 τῶν Λιθικῶν.

2. Ἐξήγησις εἰς Ἰλιάδα (G. Hermann, Lipsiae 1811): α) σ. 22-23: παρατίθενται οἱ στίχοι 7-12, β) σ. 31: οἱ στίχοι 13-14 καὶ 57, γ) σ. 92-93: οἱ στίχοι 48-53, δ) σ. 112: ὁ Τζέτζης ἀποδύει περιληπτικὰ τοὺς στίχους 61-81, ε) σ. 65: ὁ στίχος 63, στ) σ. 91: οἱ στίχοι 68-71, ζ) σ. 31: ὁ στίχος 70, η) σ. 146: οἱ στίχοι 68-74, θ) σ. 23: οἱ στίχοι 91-94, ι) σ. 19: οἱ στίχοι 360-362, ια) σ. 23: οἱ στίχοι 366-368, ιβ) σ. 147-148: γὰρ τοὺς στίχους 361-387 ὁ Τζέτζης γράφει τὸ ἑξῆς σχόλιον πού τὸ παραθέτομε ἐδῶ, ὅπως παραδίδεται στὸ χειρόγραφο Cantabrigiensis, Coll. Trin. R 16, 33 (14ου αἰ.) πού δὲν εἶχε ὑπόψην τοῦ Hermann⁷⁸: "Περὶ τοῦ σιδηροῦ τοῦ τούτου λίθου καὶ ὀρεῦτου φησὶν ὁ Ὀρφεύς ἐν τοῖς Λιθικοῖς ὡς εἴτις ἐπὶ δέκα ἡμέρας γυναικῶν συνουσίας ἀγνεύσειε καὶ κοιλῶν λοετρῶν, ἔτι δέ καὶ ἄψαυστος διαμείνειεν ἐμψύχου τροφῆς, λούου δέ τὸν λίθον τοῦτον ἐν καθαρῇ καὶ ἀπορρύτιππῃ καὶ περιάπτοι καθαρῶς σπαργάνοις ὡσπερ παιδίον, καὶ ἐπέυχου τοῦτ' ἐν καθα-

ρῆ κελεύφτινύ ἀνάπτων κηρούς ἢ λυχνύας, μετ' ὠδῆς ἐρωτήσας, μάθοι παρ' αὐτοῦ ἀνθρωπύνη φωνῆ λέγοντος νεογιλοῦ παιδαρῆου, περὶ ὧν αὐτόν ἔροιτο· κλήν φησιν ὡς ἔάν τις δειλιάσας ῥύψῃ αὐτόν, μεγάλης τινός ἐπετεύξεταί βλάβης, εἰ δέ γενναύως καὶ τληκαρδύως τις αὐτοῦ κατακούσειε, λήγοντος ἡδη τοῦ λέγειν, προσπελάσας αὐτόν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔδοι ἄν, ὡσπερ ἄπονε κρούμενον", (γ) σ. 19: παρατίθενται οἱ στίχοι 398-402.

3. Ἐπίθεσις τῆς Σ Ὀμήρου ῥαψωδίας (P. Matranga, Anecdota Graeca, Romae 1850, τόμ. 1, σ. 150): ὁ Τζέτζης στοὺς στίχους 173-174 ἀναφέρεται στὸ στίχο 10 τῶν Λιθικῶν .

4. Ἱστορία (Leone, Napoli 1968): α) σ. 77 (Χιλ. 2, 861): ὁ στίχος 17, β) σ. 494 (Χιλ. 12, 603-606): οἱ στίχοι 17-19. 21, γ) σ. 77 (Χιλ. 2, 863-869): οἱ στίχοι 43-49, δ) σ. 137 (Χιλ. 4, 282-290): ὁ Τζέτζης ἀποδίδει περιληπτικὰ τοὺς στίχους 105-150 τῶν Λιθικῶν, ε) σ. 152 (Χιλ. 4, 669-670): ἀποδίδονται περιληπτικὰ οἱ στίχοι 141-146, στ) σ. 143 (Χιλ. 4, 403-405): γίνεται ἀναφορά στοὺς στίχους 307-333, ζ) σ. 233 (Χιλ. 6, 609-615): ἀποδίδονται περιληπτικὰ οἱ στίχοι 369-389, η) σ. 228 (Χιλ. 6, 504-506): γίνεται ἀναφορά στοὺς στίχους 388-389, θ) σ. 538 (Χιλ. 13, 569): ἀναφέρεται στοὺς στίχους 461, 463 καὶ ι) σ. 568 (Σχόλια Χιλ. 4, 178): ἀναφέρεται στοὺς στίχους 530, 736.

5. Τὰ πρό Ὀμήρου, Τὰ καθ' Ὀμηρον καὶ Τὰ μεθ' Ὀμηρον (Μ. Πακαθωμόπουλος, Ἰωάννινα 1981): α) (Μεθ' Ὀμ. 582-583:) ὁ Τζέτζης ἀναφέρεται στοὺς στίχους 347-349, β) (Μεθ' Ὀμ. 571-575:) ὑπαινύσσεται τὸ περιεχόμενον τῶν στίχων 358-359 καὶ 388-389, τοὺς ὁποίους παραθέτει στὰ Σχόλιά του (Μεθ' Ὀμ. 572), γ) (Μεθ' Ὀμ. 706) ἀντιγράφει τὸ στίχο 402 (= 768), ἐνῶ στὰ Σχόλια του (Μεθ' Ὀμ. 705) παραθέτει τοὺς στίχους 400-402, δ) (Πρό Ὀμ. 223:) μιμεῖται τὸ στίχο 438 καὶ ε) (Καθ' Ὀμ. 223:) βασύζεται στοὺς στίχους 461 καὶ 463, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἑὺδιος στὰ Σχόλιά του: "Ὁ μ η ρ ο ς τ ὄ ν Ε ὕ φ ο ρ β ο ν Π α ν θ ὄ ο υ υ ἰ ὄ ν κ α ἰ φ ρ ὄ ν τ ι δ ο ς λ ἔ γ ε ι ἔ γ ῶ δ ἔ ἔ ν τ ο ῖ ς Λ ι θ ι κ ο ῖ ς Ὀ ρ φ ἔ ω ς κ η ρ ὕ γ μ α σ ι ν ⁷⁹

εὖρον Βουκολίωνος καὶ Ἀβαρβαρέης εἶναι τοῦτον υἱὸν ᾧ δὴ καὶ Ὀρφεὺς ἐπέεσθην ὡς ἀξιοπιστοτέρῳ Ὀμήρου..."

6. Θεογονία (P. Matranga, ὁ.π., τόμ. 2, σ. 596), τῆς ὁποίας ὁ στίχος 556 εἶναι παράφραση τοῦ στίχου 448 τῶν Λιθικῶν .

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι καὶ ἡ πεζὴ ἐπιτομή τοῦ ποιήματος, ποὺ παραδίδεται μέ τὸν τίτλο Ὀρφέως Λιθικά κηρύγματα⁸⁰, εἶναι αὐτονόητο ὅτι σχετίζεται μέ τὴν παράδοση τοῦ κειμένου. Ἡ ἐπιτομή αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἓναν ἔμμεσο μάρτυρα γιὰ τὴν παλαιότερη κατάσταση τοῦ ποιήματος⁸¹. Ἀξιοσημείωτο εἶναι καὶ τὸ ὅτι, σέ περιπτώσεις διαφωνίας τῶν χειρογράφων τοῦ ποιήματος, ἡ ἐπιτομή συμφωνεῖ μέ τὸ χειρόγραφο Α⁸².

Γ. Ἐκδόσεις, κριτικὲς μελέτες καὶ μεταφράσεις

α) Οἱ προηγούμενες ἐκδόσεις.

1. (a) : Μουσαίου Τά καθ' Ἡρώ καὶ Λεάνδρον, Ὀρφέως Ἀργοναυτικά, Ὀρφέως καὶ Πρόκλου Ὕμνοι, Ὀρφεύς (sic) Περί λίθων, Venetiis in aedibus Aldi et Andreae soceri 1517⁸³.

2. (i) : Μουσαίου Τά καθ' Ἡρώ καὶ Λεάνδρον, Ὀρφέως Ἀργοναυτικά, Ὀρφέως καὶ Πρόκλου Ὕμνοι, Ὀρφεύς (sic) Περί λίθων, Ὀμήρου Βατραχομουμαχία, Florentiae per heredes Philippi Juntae 1519⁸⁴. Τὸ ποίημα ἐπανεκδίδεται καὶ στὴ δεύτερη Junta: Ἡσιόδου τοῦ Ἀσκραίου Ἔργα καὶ ἡμέραι, Θεογονία, Ἡσιόδου πόνημα περὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους, Θεόγνιδος Γνώμαι ἐλεγειακαί, Στίχοι Σιβύλλης τῆς Ἐρυθραίας Περί τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Χρυσᾶ ἔπη Πυθαγόρου, Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Γνώμαι, Μάρκου Μουσούρου τοῦ Κρητός Εἰς Μουσαῖον, Μουσαίου Τά καθ' Ἡρώ καὶ Λεάνδρον, Ὀρφέως Ἀργοναυτικά, τοῦ αὐτοῦ Πρὸς Μουσαῖον, τοῦ αὐτοῦ Ὕμνοι, Πρόκλου Ὕμνοι, Ὀρφεύς (sic) Περί λίθων, Φωκυλίδου ποίημα νουθετικόν, Impressum Florentiae per Benedictum Juntae 1540.

Ἦς πρὸς τὰ Λιθικά, οἱ ἐκδόσεις αὐτές εἶναι ἀπλῆς ἐπανεκδόσεις τῆς Aldina, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπαναλαμβάνουν τὰ σφάλματά της, προσθέτοντας καὶ δικὰ τους⁸⁵.

3. (f) : Ἡσιόδου τοῦ Ἀσκραίου Ἔργα καὶ ἡμέραι κ.λπ.⁸⁶, Venetiis ex

Officina Farrera 1543: Εἶναι ἀπλή ἐπανεκδόση τῆς δεύτερης *Iuntina* με ἐπιπρόσθετα τυπογραφικὰ σφάλματα⁸⁷.

4. Οἱ τῆς ἠρωϊκῆς ποιήσεως πρωτεύοντες ποιηταί, καὶ ἄλλοι τινές, *Excudebat Henricus Stephanus, illustris viri Huldrichi Fuggeri typographus, Parisiis* 1566.

Ὁ *Stephanus*, ὅπως σημειώνει καὶ ὁ ἔδος, στηρίχτηκε γιὰ τὴν ἐκδόση τῶν *Λιθικῶν* στὴν ἐκδόση α καὶ στίς μαρτυρίες τοῦ Τζέτζη. Ἔχει διορθώσει με μεγάλη ἐπιτυχία πολλὰ ἀπὸ τὰ λάθη τῆς α καὶ γενικὰ, ὅπως φαίνεται καὶ στὸ κριτικὸ μας ὑπόμνημα, ἡ συμβολὴ τοῦ *Stephanus* στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τοῦ ποιήματος εἶναι πολὺ μεγάλη. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ βοήθεια πού προσφέρουν οἱ σημειώσεις του (:*Adnotationes*), τὲς ὁποῖες παραθέτει ὕστερ' ἀπὸ τὰ κείμενα (σ. XXXVII-XXXVIII).

5. Οἱ τῆς ἠρωϊκῆς ποιήσεως παλαιοῦ ποιηταί πάντες, *cura et recensione Jac. Lectii, Aureliae Allobrogum* 1606. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ *Λιθικά*, ὁ *Lectius* ἐπανεκδίδει τὸ κείμενο τῆς προηγούμενης ἐκδόσεως, με ἐπιπρόσθετα σφάλματα, ὅπως γιὰ παράδειγμα στὸ στίχο 463, ὅπου διαβάζουμε τὸν τύπο φάσκελ ἀντὶ γιὰ τὸν ὀρθὸ φάσκεν. Στὴν ἐκδόση αὐτὴ ἔχει συμπεριληφθεῖ καὶ ἡ μετάφραση τοῦ *Perdrierius*, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε παρακάτω⁸⁸.

6. Ὀρφέως Ἀργοναυτικά, Ὕμνοι καὶ Περὶ λίθων, *curante Andrea Christiano Eschenbachio, cum ejusdem ad Argonautica Notis et Emendationibus, accedunt H. Stephani in omnia et Josephi Scaligeri in Hymnos Notae, Trajecti ad Rhenum apud Guilielmum van de Water* 1689.

Στὸ κείμενο τῶν *Λιθικῶν* ὑπάρχουν μερικὲς ἀβλεψίες, ὅπως 27 ἄγνωμπτον : ἄγνωμπτος. 163 ἀναβλύζον : ἀναβλύζων. 285 πύτυος : πύτους. 458 ὄς τε : ὄσθε. 555 ὀλέθριος : ὀλέθρους. 754 πόσιν : πόσον. Στὸ στίχο 48 ἔχει διορθώσει τὴν φράση ῥοιζῶντες καὶ χαμαὶ τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων σέ ῥοιζόν τε στή σαμαχάμα, στηριγμένος στὴ μαρτυρία τοῦ Τζέτζη, τὴν ὁποία παραθέτει ὁ *Stephanus* στίς σημειώσεις του. Ἐπίσης στὸν στίχο 232 ἔχει γράψει ὀρθὰ εὐκαὶ στὴ θέση τῆς λέξης καὶ πού ἔχουν οἱ προγενέστεροῦ του. Διορθώνει ἐσφαλμένα στὸ στίχο 685 τὴ λέξη πινέμεναλ σέ γινέμεναλ καὶ μεταφράζει με τὴ λέξη "versari". Συμφωνεῖ με τὲς παρατηρήσεις πού κάνει ὁ *Stephanus* στίς σημειώσεις του καὶ σημειώνει χάσμα ὕστερ' ἀπὸ

τό στίχο 171. Κατά τὰ ἄλλα τό κείμενο τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς εἶναι τό ἔδιο μέ τό κείμενο τοῦ Stephanus. Παραθέτει καί τή μετάφρασή του σέ λατινική γλώσσα, στήν ὁποία διορθώνει τό κείμενο, χωρίς νά ἀναφέρει τή διορθωση, ὅπως 267 aëri coloris (= ἀ ε ρ ό χ ρ ο ο ν), ἐνῶ στό κείμενο γράφει ἑ α ρ ό χ ρ ο ο ν, 281 sacra facientibus (= θ υ η π ο λ έ ο υ σ ι), ἐνῶ ἐκδίδει θ υ η π ο λ ί η σ ι, 290 et si scire desideras (= κ α ύ ε ἴ σ ε α ι α ἴ κ' ἑ θ έ λ η σ θ α), ἐνῶ ἔχει κ α ύ ε ἴ σ ε α ι ᾶ σ σ ε θ έ λ η σ θ α, 339 adhuc (= δ' ἔ τ ι), ἐνῶ γράφει δ έ τ ο ι, 380 nutricis (= μ α ύ η σ), ἐνῶ ἔχει φ α ύ η σ καί στό στίχο 572 colorem (= χ ρ ο ι ή ν), μολονότι στό κείμενο γράφει χ ρ ο ν ί η ν.

7. Ὀρφῆως ᾄπαντα, cum notis H. Stephani et Andr. Christ. Eschenbachii, textum ad codd. mss. et editiones veteres recensuit notas suas et indicem graecum adiecit I o. M a t t h i a s G e s n e r u s, curante Ge. Christo. Hambergero, Lipsiae sumptibus Caspari Fritsch 1764.

Καί ὁ Gesnerus ἐπανεκδίδει τό κείμενο τῶν Λιθικῶν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Stephanus. Διαφέρει μόνο στό ὅτι ἀποδέχεται καί αὐτός τή φράση ῥ ο ὤ ζ ό ν τ ε σ τ ῆ σ α ι χ α μ α ἴ, πού παραδίδει ὁ Τζέτζης. Ἐπανεκδίδει ἐπίσης καί τή μετάφραση τοῦ Eschenbach, διορθωμένη σέ πολλά σημεῖα. Κάτω ἀπό τό κείμενο καί τή μετάφραση προσθέτει ἕνα ὑποτυπῶδες κριτικό ὑπόμνημα, ὅπου δίνει μερικές φορές τίς διαφορετικές γραφές τῶν ἐκδόσεων a καί i μαζί μέ τίς δικές του εἰκασίες. Κάτω ἀπό τό κριτικό αὐτό ὑπόμνημα παραθέτει διάφορες κριτικές καί ἐρμηνευτικές παρατηρήσεις πού δέν ἔχουν καί μεγάλη ἀξία. Στό κεφάλαιο Variæ Lectiões, πού βρῖσκεται ὕστερ' ἀπό τὰ κείμενα (σ. 415), δίνει τίς διαφορετικές γραφές τοῦ Παρισινοῦ χειρογράφου, τοῦ P, σέ σχέση μέ τό κείμενο τῆς ἐκδόσεως τοῦ Eschenbach. Τήν ἀντιβολή αὐτή τήν ἔκαμε ὁ Ernesti, ὕστερ' ἀπό παράκληση τοῦ Ruhnken. Ἡ ἐκδοσις αὐτή στό σύνολό της εἶδε τό φῶς τῆς δημοσιότητος, ὕστερ' ἀπό τό θάνατο τοῦ Gesner, μέ τή φροντίδα τοῦ Hamberger.

8. Περὶ λιθῶν, ποῆμα Orpheo a quibusdam adscriptum, graece et latine ex editione Jo. Matthiae Gesneri, recensuit notasque adiecit T h o m a s T y r w h i t t, Londini typis J. Nichols 1781.

Ὅπως εἶδαμε παραπάνω⁸⁹, ὁ Tyrwhitt εἶναι ὁ πρῶτος φιλόλογος πού ἀπέδειξε ὅτι τὰ Λιθικά δέν μπορεῖ νά τὰ ἔχει γράψει ὁ Ὀρφῆας. Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά εἶναι καί ὁ πρῶτος πού κατάλαβε σωστά τό περιεχόμενο καί τή δομή τοῦ ποιήματος καί ἀπέδωσε σωστά τό ρόλο τῶν προσώπων πού ἀναφέρονται μέσα σ'αὐτό.

Μέ τις εύφύεστατες κριτικές και έρμηνευτικές του παρατηρήσεις προσφέρει τήν κιά μεγάλη βοήθεια στήν άποκατάσταση τοῦ κειμένου. Δέν έπιτρέπει, όπως ο Ξόλιος όμολογεῖ⁹⁰, στόν έαυτό του νά περάσει μέσα στό κείμενο τις διορθώσεις του, γιατί θέλει νά τις κρίνουν πρώτα οί μεταγενέστεροι. Δέχεται όμως στό κείμενό του τις διορθώσεις τών προγενέστερων φιλολόγων, πού για τήν ορθότητά τους δέν μπορούσε νά άμφιβάλλει. Στο τέλος τοῦ βιβλίου του⁹¹ παρουσιάζει μέ τόν τίτλο *Addenda*, για πρώτη φορά, άποσπασματικά τήν πεζή έπιτομή τών *Λιθικών*, τά *Όρφείως Λιθικά κηρύγματα*, πού τά βρήκε - άνέκδοτα ως τότε-στόν κώδικα *Baroccianus 131* τής *Bibliotheca Bodleiana*. Καί δέν παραθέτει άπλως τά άποσπάσματα αυτά, αλλά και τά χρησιμοκοιεῖ, για νά διορθώσει τά σχετικά χωρία τοῦ ποιήματος. Μέ τόν τίτλο *Postscriptum* προσθέτει μετά τήν είσαγωγή του⁹² και τις διορθώσεις στό κείμενο τών *Λιθικών* πού τοῦ έστειλε ο *Samuel Musgrave*, σημειωμένες στό περιθώριο τής έκδόσεως τοῦ *Gesner*, και πού είχαν φτάσει στά χέρια του, όπως λέει, ενώ ήταν έτοιμος νά παραδώσει τήν είσαγωγή του στό τυπογραφείο. Μαζί μ' αυτές παραθέτει και τις διορθώσεις πού είχε κάμει στό ποίημα ο *Koen* και πού τις είχε συμπεριλάβει στά σχολιά του στό *Περί διαλέκτων τοῦ Γρηγορίου, μητροπολίτου Κορίνθου*. Προσθέτει τις διορθώσεις αυτές, σημειώνοντας αυτό πού φανερώνει τό έπιστημονικό του ήθος ως έρευνητοῦ: "*mihi ipsi serio gratulaturus, si quantum de inventionis gloriola amisisse videar, tantum roboris et firmitatis suspicionibus meis ex conspirante talium virorum iudicio accessisse existimetur*"⁹³. Όσο για τή μετάφραση τοῦ *Gesner*, τήν όποία έπανεκδίδει μέ τήν πεποιθήση ότι είναι καλή, μετανοιώνει άργότερα, όπως όμολογεῖ ο Ξόλιος⁹⁴, όταν διαπιστώνει τά σφάλματά της. Ένα έξωτερικό χαρακτηριστικό τής έκδόσεως αυτής είναι ή παράλειψη τών τόνων και τής ψιλής.

9. *Orphica, cum notis H. Stephani, A. Chr. Eschenbachii, I. M. Gesneri, Th. Tyrwhitti, recensuit G o d o f r e d u s H e r m a n n u s, Lipsiae sumptibus Caspari Fritsch 1805.*

Όπως φαίνεται κι από τόν τίτλο, ο *Hermann* στή μνημειώδη αυτή έκδοση τών *Όρφικών* παραθέτει και τις σημειώσεις όλων τών φιλολόγων πού είχαν άσχοληθεῖ ως τότε μέ τά ποιήματα αυτά. Τά *Λιθικά* τά εκδίδει χωρίς μετάφραση. Έχει άποκαταστήσει τό κείμενο τοῦ ποιήματος υιοθετώντας πολλές διορθώσεις τών προγενέστερων φιλολόγων, τις όποιες θεώρησε ορθές. Σε πολλά χωρία τοῦ κειμένου έχει έπιφέρει δικές του εύστοχες διορθώσεις, πού προσπαθεῖ νά είναι και παλαιογραφικά σωστές. Άμέσως κάτω από τό κείμενο έχει σύντομο κριτικό υπόμνημα και στή συνέχεια προσθέτει σημειώσεις, όπου πα-

ραθέτει πρώτα μέ χρονολογική σειρά τις κριτικές παρατηρήσεις των άλλων κι ύστερα δικαιολογεί τή δική του διόρθωση ή τή διόρθωση που αποδέχεται, παραθέτοντας όμοια χωρία από τόν Όμηρο καί άλλους ποιητές. Στην αρχή του βιβλίου καί μέ τόν τίτλο *Addenda ad Lithica*⁹⁵ προσθέτει καινούργιες κριτικές παρατηρήσεις καί συνάμα δίνει άποσπάσματα από τήν ανέκδοτη ως τότε Έξήγησιν εἰς Ἰλιάδα τοῦ Ἰω. Τζέτζη⁹⁶.

10. *Orphica, nova editio accurata in usum praelectionum academicarum et scholarum* (Bibliotheca Classica Poëtarum Graecorum, t. VII), Lipsiae sumtibus Weigelii, Lugduni Batavorum apud Luchtmans 1818.

11. *Orphica, Procli hymni, Musaei carmen de Hero et Leandro, Callimachi hymni et epigrammata ad optimorum librorum fidem accurate edita*, Lipsiae ex Officina Caroli Tauchnitii 1829.

Οἱ δύο αὐτές ἐκδόσεις, ὅσον ἀφορᾷ τά Λιθικά, δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά πιστές ἐπανεκδόσεις τοῦ κειμένου τῆς ἐκδόσεως τοῦ Hermann.

12. *Orphei Lithica, accedit Damigeron de lapidibus, recensuit Eugenius A b e l*, Berolini 1881.

Στήν ἔκδοση αὐτή ὁ Abel συμπεριλαμβάνει καί τά Λιθικά κηρύγματα. Εἶναι ὁ πρώτος φιλόλογος που, γιά νά ἐκδώσει τό κείμενο τῶν Λιθικῶν, βασύζεαι σέ ὅλα σχεδόν τά γνωστά χειρόγραφα. Γιά τά πιό πολλά ἀπό αὐτά δίνει στήν εἰσαγωγή του (σ. 5-9) μιᾶ ἀρκετά σύντομη περιγραφή. Ἡ σημαντικότερη προσφορά του εἶναι ἡ ἀνακάλυψη καί χρησιμοποίηση τοῦ χειρογράφου A⁹⁷, μέ τή βοήθεια τοῦ ὁποῦ ἀποκατέστησε τό κείμενο σέ ἀρκετά σημεῖα καί συμπλήρωσε τοὺς στίχους τοῦ ποιήματος. Συνάμα ὁμως σημειώνει χάσματα μετά τοὺς στίχους 253, 435, 669 καί 673, ὅπου τό κείμενο παρουσιάζει προβλήματα.

Ἀπό τά κριτικά σχόλια που προσθέτει μετά τό κείμενο (σ. 39-111) μέ τόν τίτλο *Commentarius criticus*, φαίνεται ὅτι δέν ἀντέβαλε ὅλα τά χειρόγραφα, πράγμα που δέν τό ἀναφέρει στήν εἰσαγωγή του⁹⁸. Ἔτσι, βρίσκται συχνά σπὴν ἀνάγκη νά σημειώνει ἐρωτηματικό, στίς περιπτώσεις που δέν ξέρει ποιᾶ γραφή παραδίδουν μερικά ἀπό τά χειρόγραφα. Πρέπει ἐπίσης νά σημειώσουμε ὅτι διαπιστώσαμε παραναγνώσεις τῶν χειρογράφων καί ἀνακρίβειες στά κριτικά του σχόλια, ὅπως γιά παράδειγμα στή σελίδα 50 "109 ἀλυσκάζων ex ἀλυσκένζων P": γιά τή γραφή αὐτή τοῦ P μιλήσαμε παραπάνω⁹⁹. Στή σελίδα 51 "126 ἐπεφάνεσκεν PaL": τό χειρόγραφο αὐτό (: L στήν ἔκδοσή μας) παραδίδει τή λέξη ἐ π ε ψ α ὑ ε -

σ κ ε ν, "128 ὀρούσθαι M" : ὁ M (: C) γράφει ὁ ρ ο ὀ σ α ι. Στή σελίδα 55' "189 ἀρκάσαις (AM Pal.) Steph. rell. edd.": ὁ L παραδίδει τή λέξη ἀ ρ κ ἀ ξ α ς. Στή σελίδα 58' "236 τοῦνεκεν edd. ante Steph.": οὐ ἐκδόσεις aif ἔχουν τ ο ὕ ν ε κ ἀ ο ῖ. Στή σελίδα 65' "281 θυηκολέουσι extat in A (M)": ἡ γραφή αὐτή ὑπάρχει μόνο στόν A. Στή σελίδα 68' "315 ὑκέρθυμός τε τεκεοκτόνος M": τό χειρόγραφο αὐτό ἔχει τή γραφή ὑ κ έ ρ θ υ μ ο ς τ ε κ ε ο κ τ ό ν ο ς. Στή σελίδα 70' "342 κρατεροῦσι (A Pal. ?) Steph. et rell. edd.": ὁ L παραδίδει τή λέξη κ ρ α τ ε ρ ο ὐ ο. Στή σελίδα 71' "353 ἐκῦ A Pal. et edd. ante Herm., παρά M, ἔκ (rell. codd. ?) Herm.": ὅλα τά χειρόγραφα, ἐκτός ἀπό τόν C, ἔχουν τή λέξη ἐ κ ῦ. Στή σελίδα 74' "377 ἔρδειν codd. et edd., ut videtur, omnes; κορυχι": ἡ γραφή ἔ ρ δ ε ι ν ὑπάρχει στόν B. Στή σελίδα 75' "τῶδε αρτε κοπί. Herm. in nota" : ἡ διόρθωση καί ἡ σημεύωση εἶναι τοῦ Tyrwhitt. Στή σελίδα 82' "post versum 473 titulus γατάτης P": ὁ P παραδίδει τή λέξη γ α γ ἄ τ η ς. Στή σελίδα 86' "511 Hermann Περσηῦδάο scripsit ex Tyrwhittii coniectura; idem habent codd. meliores" : κανένα ἀπό τά γνωστά χειρόγραφα δέν ἔχει τή γραφή Π ε ρ σ η ῦ ἄ δ α ο. Στή σελίδα 90' "553 ἦκα BP Pal. V aif" : ἡ f ἔχει ῶ κ α¹⁰⁰. Στή σελίδα 92' "586 γλυκὴν δ' A Pal. V" : τά χειρόγραφα αὐτά ἔχουν γ λ υ κ ῦ ν δ'. Στή σελίδα 100' "662 ἔπ' V": ὁ V ἔχει ἔ τ', ὅπως καί τά ἄλλα χειρόγραφα. Στή σελίδα 104' "701 ὑμνοῦσιν A": ὁ A παραδίδει ὑ μ ν ο ὀ σ ι ν. Στή σελίδα 107' "739 ἀπο νόσφι (V?) Herm. tacite": ὁ V παραδίδει τή γραφή ἀ π ό ν ό σ φ ι, "740 ἐς ἀτροκόν P" : ὁ P ἔχει ἐ ς ἀ τ ρ α π ό ν. Στή σελίδα 108' "762 ληθοῦδη M" : ὁ C ἔχει τή λέξη λ η τ ο ῦ ὀ δ η.

Μερικὲς, τέλος, ἀβλεψύες πού ὑπάρχουν στό κείμενο τοῦ ποιήματος τίς διορθῶναι ὁ Abel στήν ἐπόμενη ἔκδοσή του.

13. Orphica, recensuit E u g e n i u s A b e l, accedunt Procli hymni, Hymni magici, Hymnus in Isim aliaque eiusmodi carmina, Lipsiae /Pragae 1885.

Τό κείμενο τῶν Λιθικῶν δέν εἶναι ἐντελῶς τό ἴδιο μέ τῆς προηγούμενης ἐκδόσεως, διότι ὁ Abel τό ἔχει ἀπαλλάξει ἀπό τά λίγα σφάλματα, ὅπως ἀναφέραμε ἀμέσως πρὸ πάνω, κι ἔχει ἐπιφέρει μερικὲς καινούργιες διορθώσεις, ὅπως: στό στίχο 171 στή θέση τῆς λέξης τ ο ι γράφει σ ε υ, υἰοθετώντας τήν εἰκασία τοῦ Volkmann^ο στό στίχο 370 γράφει κ α θ α ρ ο ὐ σ ι ν στή θέση τῆς λέξης μ α λ α κ ο ὐ σ ι ν, πού παραδίδουν τά χειρόγραφα, καί στό στίχο 402 (=768) ἀποδέχεται τή διόρθωση ἐ ν ι σ π έ μ ε ν τοῦ A. Nauck¹⁰¹. Στό

στίχο 434 γράφει ο ὕδ' ὀφλις (εἰκασία τοῦ Rzach) στή θέση τῆς ἔκφρασης ο ὕδ' ἐκ ο τ' κί ἔτσι κλείνει τό χάσμα πού ἔχει σημειώσει στήν πρώτη ἔκδοσή του, μετά τό στίχο 435. Στό στίχο 712 γράφει δα ῥ ζέ με ν καί στό στίχο 763 ἀ λ η θ έ α. 'Αξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι σ' αὐτή τήν ἔκδοση σπανίζουν οἱ ἀβλεψίες. Κάτω ἀπό τό κείμενο τῶν Λιθικῶν αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως ὑπάρχει ἕνα πολύ σύντομο κριτικό ὑπόμνημα, πού δέν δίνει σαφή εἰκόνα τῆς χειρόγραφης παράδοσης.

14. Les Lapidaires de l' Antiquité et du Moyen âge par F. d e M ē l y, (tome II:) Les Lapidaires Grecs, (Premier fascicule:) texte avec la collaboration de C h. - E m. R u e l l e, Paris 1898.

Στίς σελίδες 135-159 ἐπιανεκδίδεται τό κείμενο τῶν Λιθικῶν, ὅπως ὑπάρχει στή δεύτερη ἔκδοση τοῦ Abel, μέ μόνη τή διαφορά ὅτι προστίθενται οἱ λέξεις π ρ ο ο ῦ μ ι ο ν στήν ἀρχή τοῦ ποιήματος, ὑ π ὀ θ ε σ ι ς πρὶν ἀπό τό στίχο 91 καί ἐ π ῦ λ ο γ ο ς πρὶν ἀπό τό στίχο 762. Κί ἐκί πλέον ἔχουν γίνει καί μερικά τυπογραφικά ὀρθογραφικά σφάλματα. Τό κριτικό ὑπόμνημα εἶναι διαφορετικό ἀπό τοῦ Abel, ἀλλά δέν προσφέρει σχεδόν τίποτε, ἀφοῦ εἶναι γεμάτο ἀπό ἀνακρίβειες καί παραναγνώσεις¹⁰².

β) Μελέτες φιλολόγων πού συνέβαλαν στήν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τῶν Λιθικῶν¹⁰³

Στήν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τοῦ ποιήματος ἔχουν συμβάλει πολύ καί οἱ ἐξῆς φιλόλογοι:

1. Πρῶτα πρέπει νά μνημονεύσουμε τόν Renatus Perdrrierius, ὁ ὁκοτος προσκαθεῖ νά διορθώσει τά σφάλματα τῆς πρώτης ἐκδόσεως (:a), προσθέτοντας μετά τίς μεταφράσεις τῶν Ὀρφικῶν (σ. 179-180)¹⁰⁴ εἰδικό πύνακα διορθώσεων μέ τόν τίτλο: "Sequuntur errata, quae in Orphei codice graeco Aldino deprehendimus. Ea sic, ut annotavimus, emendabis".

2. Ὁ Johannes Stephanus Bernard στά ἐξῆς ἔργα του: α) Pselli de lapidum virtutibus, graece ac latine cum notis P. J. M a u s s a c i et J. S. B e r n a r d i, Lugduni Batavorum 1745. β) Palladii de febribus synopsis, graece et latine, cum notis J.S. B e r n a r d i, Lugduni Batavorum 1745. γ) Synesius de febribus quem nunc primum ex codice ms. Bibliothecae Lugduno-Batavae edidit, vertit, notisque illustravit J o. S t e p h. B e r n a r d, Lugduni Batavorum 1749. δ) Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου κατά ἀλφάβητον ὀνομάτων ἀπτικῶν ἐκλογαί, collegit partim digessitque J. S. B e r n a r d, qui et suas

notas adiecit, Lugduni Batavorum 1757. ε) Theophanis Nonni epitome de curatione morborum, graece ac latine, ope codicum manuscriptorum recensuit notasque adiecit J. S. Bernard, 2 vol., Gothae, Amstelodami 1794.

3. 'Ο David Ruhnken στά ἐξῆς ἔργα του: α) Epistola critica I, in Homeridarum hymnos et Hesiodum, ad Ludov. Casp. Valckenarium, Lugduni Batavorum 1749. β) Epistola critica II, in Callimachum et Apollonium Rhodium, ad Joan. Augustum Ernesti, Lugduni Batavorum 1751. γ) Editionis Tyrwhittianae recensio: 'Ενωματώθηκε στό 8ο μέρος τῆς Bibliotheca Critica τοῦ Wyttenbach (: Dan. Alb. Wyttenbach, Bibliotheca Critica, 3 vol., 1779-1809). δ) Τεμαίου σοφιστοῦ Λεξικόν περὶ τῶν κατὰ Πλάτωνι λέξεων, Lugduni Batavorum 1789.

4. Ioannis Piersoni, Verisimilium libri duo, Lugduni Batavorum 1752.

5. Johannis Schraderi α) Observationum liber, Franequerae 1761 καί β) Liber Emendationum, Leovardiae 1776.

6. Valentini Slothouwer, Animadversiones criticae in veteres auctores classicos (: Acta societatis Traiectinae, τόμ. 3, σ. 158-162).

7. Guil. Wiel, De lithicorum carmine (: Programm der Rheinischen Ritter-Akademie, Köln 1868, τ. 26, σ. 3-44)

8. A. Nauck, Kritische Bemerkungen (: Mélanges Gréco-Romains, St. Pétersbourg 1884, τόμ. Ε', σ. 157-159).

9. Arthur Platt: α) Notes on Alexandra and Lithica (: The Journal of Philology, London 1891, τόμ. 20, σ. 117-119). β) Orphica (δ.κ., 1898, τόμ. 26, σ. 224-226) καί γ) Orphica (: δ.κ., 1913, τόμ. 33, σ. 267-269).

γ) Οἱ μεταφράσεις τῶν Λιθικῶν

1) Orphei poëtae vetustissimi opera, iam primum ad verbum translata, et diligentius quam antea multis in locis emendata per R e n a t u m P e r d r i e r i u m, Basileae, apud Ioannem Oporinum 1555.

'Ο Perdrierius δίνει δύο πεζές μεταφράσεις τῶν Λιθικῶν σέ λατινική γλώσσα. Στήν πρώτη μεταφράζει κρατώντας τή σειρά τῶν λέξεων τοῦ ποιήματος, ἐνῶ στή δεύτερη μεταφράζει πιο ἐλεύθερα, προσθέτοντας στά ἐνδιάμεσα καί στό περιθώριο μερικά σχόλια καί κριτικές παρατηρήσεις. Οἱ μεταφράσεις αὐτές δέν προσφέρουν καμιά βοήθεια, μιά καί τό κείμενο ἦταν ἀκόμη γεμάτο ἀπό σφάλματα.¹⁰⁵

2) Orpheus antiquissimus et optimus poëta, philosophus trismegistus de lapidibus, nunc demum Latio iure donatus, H a n a r d o G a m e r i o interprete, Leodii, ex Officina Gualteri Morberii 1578.

Αὐτή τή μετάφραση μέ τά σχόλια τοῦ D. Wendalinus Coronobachius δέν τή

βρήκε ούτε ο Hamberger ούτε ο Abel. Ο πρώτος στην εισαγωγή του, την όποια έχει προτάξει της κριτικής έκδοσεως των Όρφικων του Gesner¹⁰⁶, αναφέρει ότι χρησιμοποίησε καλαιότερη έκδοση του βιβλίου αυτού, την έκδοση του 1576. Δίνει μάλιστα και σύντομη περιγραφή του. Παραθέτει τη μετάφραση των στ. 67-74 και κρίνει ως εξής τη μεταφραστική αυτή προσπάθεια του Gomerius: "Equidem hic, et in pluribus, quae inspexi locis, plane quid sibi vir voluerit, non intelligebam, relinquendumque statuebam opusculum his, qui de tota illa lapidum philosophia quidquid esset, non nollent cognoscere". Πράγματι, η παράφραση αυτή του Gomerius είναι άσχετη με τό κείμενο των Λιθικών, σέ αρκετά σημεία.

Τά σχόλια του γιαιτρού D. Wend. Coronobachius είναι σημειωμένα στο περιθώριο ή στά ενδιάμεσα, όπου υπήρχαν κενά, και είναι κυρίως έρμηνευτικά, όχι αξιόλογα. Τό όνομα του σχολιαστή σημειώνεται ως εξής: Wend : Coronobachius : "ή απλώς "Wend:" Είναι πολύ πιθανό νά μήν τό αντιλήφθηκαν οι παραπάνω φιλόλογοι και γι' αυτό γράφουν ότι δέν μπόρεσαν νά δοϋν αυτά τά σχόλια, γιά τά όποια γίνεται λόγος στον τίτλο του βιβλίου. Τά σχόλια του ζδίου του Gomerius δύνουν μόνο τά σχετικά χωρία του Πλύνου, όπου αναφέρεται ό κάθε λίθος.

3.-4. Τίς μεταφράσεις των E s c h e n b a c h και G e s n e r τίς έχουμε κιόλας αναφέρει παραπάνω¹⁰⁷.

5. Orpheus' Lithica, ein theurgisches Epos über die Wunderkräfte der Steine, im Versmasse der Urschrift übersetztes von K a r l S e i d e n a d e l, Bruchsal 1876.

Ο Seidenadel στην εισαγωγή του προτείνει και όρισμένες διορθώσεις στο κείμενο του ποιήματος. Μεταφράζει άκολουθώντας συχνά τίς διορθώσεις που προτείνει ό Wiel και τίς δικές του.

6. Il carme orfico delle Gemme, recato in versi italiani da M a l i n g r i d i B a g n o l o, Turin 1878.

7. Fragmente aus dem Gedichte von den Kräften der Steine, aus dem Griechischen übersetzte von G. C. T o b l e r, Schweizerisches Museum, 12 (1785), σ. 1078-1082.

δ) Η έκδοσή μας

Γιά νά έτοιμάσουμε αυτή την έκδοση, θεωρήσαμε σκόπιμο νά αντιβάλουμε όλα τά χειρόγραφα, που χρησιμοποίησε ό Abel, με τό κείμενο της πρώτης έκδοσεως του. Τά καινούργια χειρόγραφα, που χρησιμοποίησαμε, είναι οι R, Q και T. Στη συνέχεια ταξινομήσαμε τά χειρόγραφα και δώσαμε τό στέμμα τους. Προσπαθήσαμε νά βρούμε και νά συμβουλευτούμε όλα όσα έχουν γραφτεί ως τά τώρα σχετι-

κά μέ τό ποιήμα τῶν Λιθικῶν , ἔτσι πού νά προσφέρουμε, ὅσο τό δυνατό, περισσότερα στήν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου του. Δώσαμε ἕνα κριτικό ὑπόμνημα λιτό καί τήν ἕδρα στιγμή πληρες.

Τό κείμενο τοῦ ποιήματος διαφέρει ἀπό ἐκεῖνο τῶν προηγουμένων ἐκδόσεων στά ἑξῆς σημεῖα: α) ἀποκαταστάθηκαν γραφές τοῦ ἀρχετύπου, πού ἐσφαλμένα τίς εἶχαν ἀπομακρύνει οἱ προηγούμενοι ἐκδότες, β) ἀποκαταστάθηκαν προηγούμενες διορθώσεις πού τίς εἶχε ἀντικαταστήσει ὁ Abel μέ δικές του, γ) ἀπό τίς διορθώσεις, πού προτείνουν οἱ μεταγενέστεροι φιλόλογοι, ἔγιναν ἀποδεκτές ὅσες κρίθηκαν ὀρθές καί δ) ἔγιναν καινούργιες διορθώσεις μέ τίς ὁποῖες προσπαθοῦμε ν' ἀποκαταστήσουμε τό κείμενο σέ ὀρισμένα χωρία καί νά κλείσουμε τά χάσματα πού εἶχε ἀνοίξει ὁ Abel, ἐπειδή δέν μπορούσε νά βρεῖ ἄλλη θεραπεία.

Ἐνάμεσα στό κείμενο καί στό κριτικό ὑπόμνημα προσθέσαμε τίς μαρτυρίες τοῦ Τζέτζη, καθώς καί τά ὅμοια χωρία τῶν συγγραφέων πού μνημονεύουν τοὺς σχετικούς λίθους, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νά ἔχει τήν κάθε στιγμή ἐμπρός στά μάτια του ὅλη σχεδόν τήν ἀρχαία γραμματεία, τή σχετική μέ τόν κάθε λίθο.

Υποσημειώσεις

1. Πρόκειται για τὰ χειρόγραφα D καὶ Q, βλ. παρακάτω, σ. 96-97, 100.
2. Ἡ ἀντιβολή τῶν χειρογράφων ἐγένε με τὴ βοήθεια μικροταινιῶν πού εἶχαν τὴν καλωσύνη νά τὺς στείλουν στό Σκουδαστήριο τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων οἱ σχετικὲς βιβλιοθήκες, πρὸς τὺς ὁποῖες ἐκφράζω τὺς θερμὲς μου εὐχαριστίες. Τό χειρόγραφο R τό γνωρίζω ἀπό αὐτοφία.
3. Ὁ Fr. Dübner χρονολογεῖ τό χειρόγραφο αὐτό στό 12 αἰ. μ.Χ. : Βλ. Scholia in Theocritum, Parisiis 1869, σ. VII. Ὁ Abel, ὁ.π., σ. 5, ὁ C. Wendel, Scholia in Theocritum vetera, Stutgardiae 1967(= 1914), σ. XXI, ὁ D. Young, A codicological Inventory of Theognis Manuscripts, Scriptorium VII 1953, σ. 4-7 καὶ ὁ Al. Rzach, Hesiodi carmina, Stutgardiae 1965(=1913) σ. 2, τό χρονολογοῦν σὺς ἀρχές τοῦ 14. αἰ. Ὁ C. Gallavotti στή βιβλιοκρισία πού γράφει γιά τό βιβλίό τοῦ A. Turyn De codicibus pindaricis (: Archivum Filologiczne XI, Cracoviae 1932, 88 σελίδων), Rivista di Filologia e d' Istruzione classica (RFIC), 62 (1934) σ. 554-555 καὶ στό ἄρθρο του I codici planudei di Teocrito, Studi italiani di Filologia classica, XI (1934), Nuova serie, σ. 300-301, καθώς καὶ στό βιβλίό του Theocritus quique feruntur bucolici graeci, Romae 1946, σ. 271, ἀναφέρει ὅτι τό χειρόγραφο αὐτό εἶναι γραμμένο πρὶν ἀπό τό ἔτος 1311 μ.Χ. Στηριγμένοι σ' αὐτόν ἀποδέχονται τὴν ἴδια χρονολόγηση ὁ A. Garzya, Theognide Elegie, Firenze 1958 (=1950), σ. 27 καὶ ὁ M. West, Hesiod Theogony, Oxford 1966, σ. 57. Ὁ U. v. Wilamowitz - Moellendorff, Bucolici graeci, Oxonii 1905, σ. XIV, ὁ Ph. - E. Legrand, Bucoliques grecs, Paris 1946, τόμ. 1, σ. XXIV, ὁ J. Carrière, Théognis, Poèmes élégiaques, Paris 1962 (=1948), σ. 15 καὶ ὁ H. Beckby, Die griechischen Bukoliker, Meisenheim am Glan 1975 (στά Sigla), χρονολογοῦν τό χειρόγραφο στό 13 αἰ. μ.Χ. Στά τέλη τοῦ 13. αἰ. μ.Χ. τό χρονολογοῦν ὁ A. Gow, Theocritus, Cambridge 1952 (=1950), τόμ. 1, σ. XL καὶ ὁ W. Bühler, Die Europa des Moschos, Wiesbaden 1960, α. 5. Ὁ J. Irigoïn, Histoire du texte de Pindare, Paris 1952 σ. 261, ἔχοντας ὑπόψη του τόν Gallavotti, δέχεται ὅτι τό χειρόγραφο αὐτό "γράφηκε γύρω στά 1300 ἢ μᾶλλον πρὶν ἀπό αὐτὴν τὴ χρονολογία". Τὴ χρονολόγηση αὐτὴ τὴν υἱοθετεῖ καὶ ὁ N. Λιβαδάρας (Ἱστορία τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου τοῦ Ἡσιόδου, Ἀθήναι 1963, σ. 145).
4. Ὁ Abel, ὁ.π., σ. 9, τό χρονολογεῖ στό 16ο αἰ., χωρὶς νά παραθέτει ἀποδείξεις. Βλ. καὶ E. Livrea, Colluto Il ratto di Elena, Bologna 1968, σ. XXXVII.
5. Ὁ Abel, ὁ.π., σ. 8, ὁ E. Livrea, ὁ.π., σ. XXXVIII, καὶ ὁ P. Orsini, L'enlèvement d' Héléne, Paris 1972 (στά Sigla), χρονολογοῦν τό χειρόγραφο σὺς ἀρχές τοῦ 16ου αἰ., χωρὶς νά δικαιολογοῦν τὴν ἀποψή τους αὐτή. Δεχόμεστε τὴ χρονολόγηση τοῦ E. Mioni πού στηρίζεται στό ὑδατόσημα. Βλ. σ. 102.
6. Στά τέλη τοῦ 15ου αἰ. τό χρονολογεῖ ὁ Abel, ὁ.π. Οἱ A. Martin - D. Bassi (Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Ambrosianae, Mediolani 1906, τόμ. Β', σ. 950) τό χρονολογοῦν σὺς 16ο αἰ. Ὑστερα ἀπό ὑπόδειξη τοῦ καθηγητῆ N. Παναγιωτάκη, συγκρίναμε τὴ γραφή τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ με τὸ δεῖγμα γραφῆς τοῦ Δ. Μόσχου, τό ὁποῖο ἐκδύδνει ὁ H. Hunger στό Repertorium der griechischen Kopisten 800-1600, 1 C, Wien 1981, 97 (βλ. τοῦ ἴδιου Repertorium κ.λπ., 1 B, σ. 45). Καὶ διαπιστώσαμε με βεβαιότητα ὅτι τό χειρόγραφο αὐτό τό ἔγραψε ὁ Δ. Μόσχος, πού κάνει τὴ δουλειά τοῦ ἀντιγραφέα κωδίκων ἀπό τό 1483 ὡς τό 1499 μ.Χ. (βλ. E. Gamillscheg - D. Harlfinger, Repertorium κ.λπ., 1 A, σ. 70) καὶ πού εἶναι πολύ πιθανό νά ἔχει γράψει καὶ τόν C κατὰ τὴ χρονικὴ αὐτὴ περίοδο.
7. Ὁ Abel, ὁ.π., τό χρονολογεῖ σὺς ἀρχές τοῦ 16ου αἰ. Ὁ E. Livrea, ὁ.π., σ. XXXVII, καὶ ὁ Orsini, ὁ.π., τό χρονολογοῦν στά τέλη τοῦ 15ου αἰ. Ὁ H. Omont (Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale et des autres Bibliothèques de Paris et des Départements, Paris 1898, τόμ. Γ', σ. 37) τό χρονολογεῖ στό 16ο αἰ.

8. Περιληπτικές περιγραφές του χειρογράφου βλ. Studemund, De Theognideorum memoria libris manu scriptis servata, Index lectionum, Vratislaviae 1889, σ. 4-7, H. Jordan, Vorläufige Nachricht über den Vaticanus 915 des Theognis, Hermes, 16 (1881), σ. 506-510. Βλ. καὶ παραπάνω σημ. 3. Πλήρη βιβλιογραφία του χειρογράφου βλ. Paul Canart et Vittorio Peri, Sussidi bibliografici per i manoscritti greci della Biblioteca Vaticana, Città del Vaticano 1970 (Studi e Testi 261), σ. 511-512
9. Γιά τό γραφέα βλ. M. Vogel - V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Hildesheim 1966 (=Leipzig 1909), σ. 89-90: Πρόκειται γιά κάποιον Γεώργιο, του οποίου δέν εἶναι γνωστό τό ἐπώνυμο.
10. Ὁ.π. Ὁ Studemund, ὁ.π., παρατηρεῖ ὅτι ἦταν μία κοινητική ἀνθολογία πού τήν ἔκαμε κάποιος "aut suum in usum aut pauperis alicuius hominis docti in usum".
11. Ὁ.π., σ. 6-7.
12. Βλ. Young, ὁ.π., σ. 7.
13. Τό κείμενο τῶν ἐνθυμήσεων εἶναι πολύ δυσανάγνωστο στή μικροταινία πού ἔχω στή διάθεσή μου, καὶ γι' αὐτό τό παραθέτω, ὅπως τό ἔχει δημοσιέψει ὁ Galvanotti, ὁ.π.
14. Γιά τόν τρόπο τῆς ἀναγωγῆς αὐτῆς βλ. Α. Πολύτη, Ὁδηγός καταλόγου χειρογράφων, Ἀθήναι 1961, σ. 20-21.
15. Βλ. I Codici planudei di Teocrito, ὁ.π., σ. 300.
16. Περιγραφές του χειρογράφου αὐτοῦ βλ. A. Baumeister, Hymni homerici, Lipsiae 1860, σ. 93, O. Schneider, Callimachea, Lipsiae 1870, τόμ. 1, σ. XXXI-XXXII, Abel, ὁ.π., σ. 5-6, C. Nigra, Inni di Callimaco su Diana e sui lavacri di Pallade, RFIC (βλ. παραπάνω, σ. 131, σημ. 3), XX (1892), σ. 202-203, A. Martini et D. Bassi, ὁ.π., τόμ. Α', σ. 129, T. Allen, Homeri opera, Oxonii 1955 (=1912), τόμ. Ε', σ. IX.
17. Ὁ Baumeister, ὁ.π., καὶ ὁ Schneider, ὁ.π., διάβασαν: π ρ ο β έ ρ κ ε - τ α.
18. Βλ. καὶ Abel, ὁ.π.
19. Βλ. σ. 108-109.
20. Βλ. ὁ.π., σ. 6.
21. Βλ. Abel, Orphica, Lipsiae 1885, Praefatio, σ. I.
22. Βλ. Callimachus, Oxonii 1953, τόμ. 2, Prolegomena, σ. LVI.
23. Γιά τόν κωδικογράφο αὐτόν βλ. Vogel-Gardthausen, ὁ.π., σ. 86-87.
24. Βλ. Abel, Orphei Lithica, Addenda, σ. 196.
25. Περιγραφές του χειρογράφου αὐτοῦ βλ. Schneider, ὁ.π., σ. XXXV., Ud. Wilamowitz-Moellendorff, Callimachi Hymni et Epigrammata, Berolini, 1882, σ. 8, Abel, Homeri Hymni, Epigrammata, Batrachomyomachia, Lipsiae/Pragae 1886, σ. VI, Nigra, ὁ.π., σ. 216-225, G. Quandt, Orphei Hymni, Berolini 1962 (=1955), Prolegomena, σ. 7, Pfeiffer, ὁ.π., σ. LXVIII-LXIX, E. Vogt, Procli Hymni, Wiesbaden 1957, σ. 7 καὶ Chr. Samberger, Catalogi codicum graecorum qui minoribus Bibliothecis italicis asservantur, Lipsiae 1965, τόμ. 1, σ. 487. Καὶ στίς περιγραφές τῶν ἄλλων χειρογράφων δέν θά δώσουμε τά ὑδάτινα σημεῖα τους, ὅταν δέν ὑπάρχουν στοὺς καταλόγους.
26. Γιά τό γραφέα αὐτόν βλ. Vogel - Gardthausen, ὁ.π., σ. 70-71 καὶ K. Γιαννακοπούλου, Ἑλληνες λόγιοι εἰς τήν Βενετίαν (μετάφρ. ἀπό τά Ἀγγλικά, Χ. Πατρινέλη), Ἀθήναι 1965, σ. 253.
27. Βλ. καὶ παρακάτω, σημ. 32.
28. Βλ. J. Heiberg, Beiträge zur Geschichte Georg Vallas und seiner Bibliothek, 16. Beiheft zum Centralblatt für Bibliothekswesen, 1896, σ. 76.
29. Βλ. J. Heiberg, ὁ.π., σ. 127.
30. Ὁ Ἀλβέρτος Πύος ἔζησε στά 1475-1531. Βλ. Pfeiffer, ὁ.π., σ. LXIX.
31. Περιγραφή του χειρογράφου βλ. H. Stevenson, Codices manuscripti palatini graeci, Romae 1885, σ. 184-187 καὶ Abel, Orphei Lithica, σ. 9.

32 Βλ. σ. 114-116.

33 Πρόκειται για τό Δημήτριο Μόσχο, πού ἀναφέρεται στά ἐπόμενα χειρόγραφα. Αὐτός ἦταν γιός τοῦ Ἰωάννου Μόσχου τοῦ Λακεδαιμόνου καί ἀδερφός τοῦ Γεωργίου Μόσχου πού ἔζησε στήν Κέρκυρα κι ἦταν καθηγητής τῆς Ἱατρικῆς καί τῆς Ρητορικῆς. Γι' αὐτόν τό λόγο ὁ Δημήτριος ὀνομάζεται Κερκυραῖος στά χειρόγραφα Ε καί Β (βλ. σ. 112). Ὁ Δημήτριος Μόσχος πού ἦταν λόγιος ἔζησε καί δίδαξε ἀπό τά τέλη τοῦ 15ου αἰ. ὡς τίς ἀρχές τοῦ 16ου αἰ. στή Βενετία, στή Φερράρα, στή Μάντουα καί σέ ἄλλες πόλεις τῆς Ἱταλίας. Ἀνάμεσα στά ἄλλα ἔργα του ἀναφέρεται καί ἓνα "Ἵπομνημάτιον εἰς τό Περὶ λίθων ποῦημα τοῦ Ὀρφέως". Ὁ Abel, ὁ.π., σ. 7-8, σημειώνει ὅτι ὁ Δημήτριος Μόσχος ἐτόίμασε μιά ἔκδοση τῶν Λιθικῶν μέ σύντομη εἰσαγωγή καί σχόλια γιά χάρη τοῦ Φραγκίσκου Πέκου, τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μιρανδύλης. Περισσότερα βλ. Α. Μουστοξύδου, Ἑλληνομνήμων 7(1845), σ. 391-392, Κ. Σάθα, Νεοελληνική Φιλολογία, βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων ἀπό 1453 ἕως 1821, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 130-132, Gamillscheg - Harlfinger, ὁ.π.

34. Στό φ 114 διαβάζουμε: "θ(ε)οῦ διδόντ(ος) γεώργιος ἱερ(εύς) ὁ τοῦ γρηγοροπούλου, ἐξέγραφε α υ π θ' ὀκτωβρίου ε". Γι' αὐτόν βλ. Vogel - Gardthausen, ὁ.π., σ. 72-73 καί Χ. Πατρινέλη, Ἑλληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, Ἀθήναι 1961, σ. 73.

35. Βλ. Χ. Πατρινέλη, ὁ.π., σ. 68 (9).

36. Βλ. Χ. Πατρινέλη, ὁ.π., σ. 89 (5). Πβλ. καί Vogel - Gardthausen, ὁ.π., σ. 125-126. Καί γιά τούς τρεῖς αὐτούς γραφεῖς βλ. καί Κ. Γιαννακοπούλου, ὁ.π., σ. 18, 58, 62, 151-196.

37. Βλ. H. Stevenson, ὁ.π., σ. 302.

38. Περιγραφές βλ. Abel, ὁ.π., E. Mioni, Bibliothecae Divi Marci Venetiarum codices graeci manuscripti (nuova serie VI), Roma 1973, τόμ. Γ', σ. 5 καί Orsini, ὁ.π.

39. Τό ποῦημα ἀποτελεῖται ἀπό 768 στίχους σέ ὅλες τίς πρὶν ἀπό τόν Abel ἐκδόσεις. Στίς ἐκδόσεις τοῦ Abel οἱ στίχοι ἀνέρχονται, μέ τή βοήθεια τοῦ Α, στοὺς 774.

40. Γι' αὐτόν βλ. παραπάνω, σημ. 36.

41. Μιά σύντομη περιγραφή του βλ. H. Omont, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale et des autres Bibliothèques de Paris et des Départements, Paris 1898, τόμ. 3, σ. 343 (manuscrits grecs conservés dans divers fonds). Στόν κατάλογο αὐτόν τό χειρόγραφο ἔχει τή συντομογραφία *Imprimēs, Réserve, Te 138, 27^m πού τώρα ἔχει τό βιβλίο Διοσκουρίδου Περὶ ὕλης ἱατρικῆς, Venetiis, Aldus, 1499. Ἡ διευκρίνηση αὐτὴ γίνεται, γιά νά ἀπαλλαγεῖ ὁ κάθε ἐρευνητής, πού θά ἐνδιαφερόταν γιά τό χειρόγραφο αὐτό, ἀπό τίς πολλές δυσκολίες πού ἀντιμετωπίσαμε, ὥσπου νά καταστεῖ δυνατό νά γίνεῖ ἡ ἀντιβολή ἐπὶ τόπου. Ἐπειδὴ ἡ περιγραφή τοῦ χειρογράφου ἀπό τόν Omont εἶναι πολύ σύντομη, κρίνεται σκόπιμο νά δοθεῖ ἐδῶ μιά πληρέστερη.

42. Πρόκειται γιά ἀπόσπασμα ἀπό τό ποῦημα Περὶ βοτανῶν. Βλ. Heitsch, ὁ.π. σ. 23-36.

43. Οἱ λέξεις εἶναι γραμμένες σέ δύο στήλες.

44. Κι ἐδῶ ἐπίσης οἱ λέξεις εἶναι γραμμένες σέ δύο στήλες.

45. Βλ. O. Schneider, Nicandrea, Lipsiae 1856, σ. 215, Abel, ὁ.π., σ. 8 καί Martini - Bassi, ὁ.π., τόμ. 2, σ. 950.

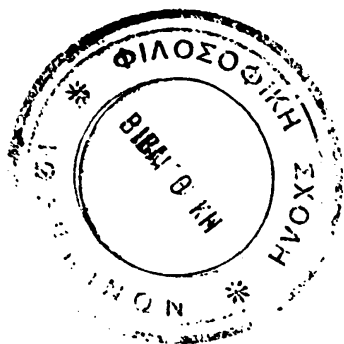
46. Ὁ Abel, ὁ.π., διατυπώνει τή γνώμη ὅτι τό χειρόγραφο δέν ἔχει μεγάλο κύρος, ἐπειδὴ εἶναι "co dex interpolatus". Καί αὐτό φαίνεται, κατὰ τόν Abel, ἀπό τό ὅτι δέν ἔχει πολλά ἀπό τά λάθη πού κληρονόμησαν τά ἄλλα καί ἀπό τό ὅτι συμφωνεῖ συχνά μέ τόν Α.

47. Περιγραφές βλ. Abel, ὁ.π., Omont, ὁ.π., σ. 37 καί Orsini, ὁ.π.

48. Περιγραφή βλ. Gregorio de Andrés, Catálogo de los códices griegos de la Real Biblioteca de el Escorial, Madrid 1965, τόμ. Β', σ. 68.

49. Βλ. Gregorio de Andrés, δ.π. Γιά τόν 'Ανδρέα Δαρμάριο ἢ Νταρμάριο βλ. Vogel - Gardthausen, δ.π., σ. 16-27 καί Πατρινέλη, δ.π., σ. 75-79. Πβλ. καί Γιαννακοπούλου, δ.π., σ. 255, 279.
50. Περιγραφή τοῦ χειρογράφου βλ. H. Omont, Catalogue des manuscrits grecs des Bibliothèques de Suisse: Bâle, Berne... et Zurich, Leipzig 1886, τόμ. 3, σ. 39.
51. Βλ. σ. 113.
52. Γυ' αὐτόν βλ. Vogel - Gardthausen, δ.π., σ. 369-372.
53. Περιγραφή χειρογράφου βλ. Omont, δ.π., σ. 60.
54. Ὁ Conrad von Gesner ἦταν ἰατροφιλόσοφος ἀπό τή Ζυρίχη καί ἔζησε στή 1516-1565 μ.Χ. Διετέλεσε καθηγητής τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στή Λωζάνη, γιατρός καί λέκτωρ τῆς φυσικῆς στή Ζυρίχη. Ἐκτός ἀπό τά πολλά φιλολογικά ἔργα ἔχει γράψει καί πολλές φυσιολογικές καί ἰατρικές μελέτες. Βλ. W. Pökel, Philologisches Schriftsteller-Lexikon, Leipzig 1882, σ. 93.
55. Περιγραφή βλ. Abel, δ.π., καί Omont, Inventaire sommaire, κ.λπ., σ.220
56. Βλ. Abel, δ.π.
57. Γιά τόν κωδικογράφο αὐτόν βλ. Vogel - Gardthausen, δ.π., σ. 2-6 καί Πατρινέλη, δ.π., σ. 70 καί Γιαννακοπούλου, δ.π., σ. 255 (σημ. 33).
58. Βλ. παραπάνω, σ. 99.
59. Βλ. παραπάνω, σημ. 34.
60. Βλ. παραπάνω, σ. 95.
61. Βλ. παραπάνω, σ. 101.
62. Γυ' αὐτό τό χειρόγραφο ὁ Abel, δ.π., παρατηρεῖ: "maxime cum B conspirare videtur".
63. Βλ. παραπάνω, σ. 95.
64. Βλ. παραπάνω, σ. 110.
65. Βλ. παραπάνω, σ. 104-105.
66. Γιά τήν ἔκδοση αὐτή βλ. σ. 121.
67. Βλ. σ. 111.
68. Πβλ. Abel, δ.π.: "ex codice P libro simillimo expressa prima nostri carminis editio Aldina anno 1517 prodiit".
69. Βλ. σ. 105.
70. Βλ. σ. 121-122.
71. Τή γραφή αὐτή τοῦ P τή διόρθωσε ὁ Tyrwhitt, δ.π., σ. 8.
72. Βλ. καί Abel, δ.π., Addenda et Corrigenda, σ. 196.
73. Ὁ Tyrwhitt, δ.π., σ. 81, διάβασε στόν P ἐσφαλμένα: "εἰπέ πρῶτον αὐτ θανεῖν πάντας" καί στή συνέχεια διόρθωσε: "εἰ κέρρωτο...πάντως". Βλ. καί Abel, δ.π., σ. 95: "ubi εἰπέ πρῶτον et πάντας P".
74. Ὁρφέως ἅπαντα, σ. 290, σημ. 1. Γιά τήν ἔκδοση αὐτή βλ. σ. 123.
75. Ὁ.π., σ. 2, σημ. 1.
76. Βλ. C. Wachsmuth - O. Hense, Ioannis Stobaei Anthologium, Berolini 1958 (=Lipsiae 1884-1923), 5 τόμοι.
77. Βλ. Aglaophamus I, σ. 377.
78. Ὁ Hermann γνόριζε μόνο τό χειρόγραφο L. Καί ἐδῶ καί παντοῦ ὄκου ἀναφέρω τόν C χρησιμοποιοῦ τό κείμενο, ὅπως τό διάβασε ὁ Μ. Παπαθωμόπουλος πού ἐτοιμάζει καινούργια κριτική ἔκδοση τῆς "Ἐξηγήσεως" μέ βάση τά πέντε γνωστά χειρόγραφα.
79. Μέ τόν τίτλο αὐτόν ὁ Τζέτζης ἀναφέρεται στό ποίημα καί ὄχι στήν πεζή ἐπιτομή Ὁρφέως Λιδικά κηρύγματα, στήν ὁποία δέν γίνεται καθόλου λόγος γιά τόν Εὐφορβο. Γιά τήν ἐπιτομή αὐτή βλ. παραπάνω, σ. 31.
80. Βλ. τήν προηγούμενη σημείωση.

81. Όπως στίς περιπτώσεις τῶν προβληματικῶν στίχων 253-254, 269-270, βλ. παρακάτω, σ. 191, 194.
82. Βλ. στ. 184, 362, 468, 619 καί 640.
83. Σχετικά μέ τά λάθη τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν Λιθικῶν βλ. παραπάνω, σ. 113.
84. Πβλ. Abel, ὁ.π. καί Quandt, ὁ.π., σ. 58.
85. Πβλ. Abel, ὁ.π., σ. 10.
86. Γιά τόν κλήρη τίτλο τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς βλ. παραπάνω, σ. 121 (δεύτερη ἐκδόση Iuntina).
87. Βλ. καί Abel, ὁ.π.
88. Βλ. σ. 128.
89. Βλ. σ. 10.
90. Βλ. Tyrwhitt, ὁ.π. Praefatio, σ. VI.
91. Βλ. σ. 98-102.
92. Βλ. σ. XV-XVIII.
93. Βλ. ὁ.π., σ. XV.
94. Βλ. ὁ.π., σ. III, σημ. 1.
95. Βλ. σ. XXII-XXV.
96. Βλ. παραπάνω, σ. 119.
97. Βλ. παραπάνω, σ. 99.
98. Ἐκεῖ (σελ. 9) γράφει μόνο γιά τόν Escorialensis: "Escorialensis codicis φ III, 14 brevis notitia Gustavi Loewe...ad me pervenit".
99. Βλ. σ. 113.
100. Γιά τήν ἐναλλαγή τῶν λέξεων ἦ κ α καί ὦ κ α βλ. A. Nauck, Kritische Bemerkungen, Mélanges Gréco-Romains, 2(1859), σ. 403.
101. Βλ. παρακάτω, σ. 203-204.
102. Βλ. καί Keydell, Die griechische Poesie der Kaiserzeit (bis 1929), ὁ.π., σ. 53.
103. Παραλείπουμε ἐδῶ τίς μελέτες, ὅπου εὐκαιριακά προτείνονται διάφορες διορθώσεις στό κείμενο τῶν Λιθικῶν .
104. Βλ. σ. 128.
105. Ὁ Abel, Orphei Lithica, σ. 11, χαρακτηρίζει τή διπλή αὐτή μεταφραστική ἐργασία τοῦ Perdrerius ὡς "indoctissima".
106. Βλ. ὁ.π., Praefatio, σ. XVI.
107. Βλ. σ. 123.

S I G L A

Ψ=codicum omnium fons communis

A=Ambrosianus 120(B 98 sup.), saec. XV in.

D=Vaticanus Graecus 915, saec. XIII ex.

Q=Mutinensis 164 (III E 11), saec. XV

α=Moschi codex deperditus ex quo fluxerunt:

γ=codicum R et C hyparchetypus

R=Paris, Imprimés Réserve Te. 138, 27α, saec. XV ex.

C=Ambrosianus 854 (C 80 inf.), saec. XV ex. vel XVI in.

β=codicum L V P hyparchetypus

P=Parisinus Graecus 2764, saec. XV ex. vel XVI in.

δ=codicum L et V hyparchetypus

L=Palatinus 319, saec. XV-XVI vel XVI in.

V=Marcianus class. IX, 1, saec. XV ex. vel XVI in.

E=Escorialensis Φ. III. 14, saec. XVI med.

B=Bernensis 107 (369), saec. XVI

T=Turicensis (Zürich, Bibliothèque de la ville 175, C.296), saec. XVI

S=Parisinus, Suppl. Gr. 132, ann. 1564

a>Editio Aldina (:princeps), ann. 1517

i>Editio Iunta, ann. 1519 (et 1540)

f>Editio Farrea, ann. 1543

Aliquando etiam citantur:

Tz. =Ioannis Tzetzæ

Tz.(C,L)=Ioannis Tzetzæ Exegesis in Homeri Iliadem (C:codex Cantabrigiensis, Coll. Trin. R 16, 33; L:codex Lipsiensis Graecus 32)

Κηρ.= Ὀρφείως Λαθικά κηρύγματα (epitome)

ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

(ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ)	1 - 90
(ΥΠΟΘΕΣΙΣ)	91 - 171
I. ΚΡΥΣΤΑΛΛΟΣ	172 - 190
II. ΓΑΛΑΚΤΙΤΗΣ	191 - 229
III. ΕΥΠΕΤΑΛΟΣ	230 - 231
IV. ΑΧΑΤΗΣ ΔΕΝΔΡΗΕΙΣ	232 - 243
V. ΕΛΑΦΟΚΕΡΑΤΙΤΗΣ	244 - 259
VI. ΖΑΜΙΛΑΜΠΙΣ	260 - 266
VII. ΙΑΣΠΙΣ	267 - 270
VIII. ΛΥΧΝΙΣ	271 - 279
IX. ΤΟΠΑΖΟΣ	280 - 281
X. ΟΠΑΛΛΙΟΣ	282 - 284
XI. ΟΨΙΑΝΟΣ	285 - 291
XII. ΛΕΠΙΔΩΤΟΣ	287, 291
XIII. ΧΡΥΣΟΘΡΙΣ	292 - 305
XIV. ΜΑΓΝΗΣΣΑ	306 - 337
XV. ΟΦΙΗΤΙΣ	338 - 343
ΟΦΙΤΗΣ	461 - 473
XVI. ΟΣΤΡΙΤΗΣ	344 - 345
XVII. ΕΧΙΗΤΙΣ	346 - 356
XVIII. ΣΙΑΗΡΙΤΗΣ-ΟΡΕΙΤΗΣ	357 - 460
XIX. ΓΑΓΑΤΗΣ	474 - 493
XX. ΣΚΟΡΠΙΟΣ	494 - 497
XXI. ΚΟΡΕΝΕΙΣ.	498 - 509
XXII. ΚΟΥΡΑΛΙΟΣ	510 - 609
XXIII. ΑΧΑΤΗΣ	610 - 632
XXIV. ΑΝΤΙΑΧΑΤΗΣ	633 - 641
XXV. ΑΙΜΑΤΙΤΗΣ	642 - 690
XXVI. ΛΙΠΑΡΑΙΟΣ	691 - 747
XXVII. ΝΕΒΡΙΤΗΣ	748 - 754
XXVIII. ΧΡΥΣΟΠΡΑΞΟΣ	755 - 757
XXIX. ΧΑΛΑΖΙΟΣ	758 - 761
(ΕΠΙΛΟΓΟΣ)	762 - 774

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ
ΥΠΟΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΛΙΘΩΝ ΟΡΦΕΩΣ

θειοδάμαντι τῷ Πριάμου συνήντησεν Ὀρφεὺς μετὰ ἐταίρων
τινῶν πρὸς θυσίαν Ἥλιου, ἣν ἐτέλει κατ' ἔτος, εἰς ὄρος ἀνερ-
χόμενος· καὶ αὐτῷ τῆς νενομισμένης ταύτης ἐτησίου θυσίας τὴν
αἰτίαν ἀφηγεῖται, λέγων ὑπὸ δράκοντος αὐτὸν παῖδα ὄντα ποτὲ
5 ἀναιρεθῆναι κινδυνεύοντα καταφυγεῖν εἰς τὸ ἐκεῖ που πλησίον
ιερὸν τοῦ Ἥλιου. Ὑφ' οὗ καὶ σωθέντα ὡς ὁ πατὴρ περιεποιήσα-
το, τῆς τοῦ παιδὸς σωτηρίας κατ' ἔτος ἤγεν Ἥλιῳ θύματα. Μετα-
στάντος δὲ ἐκείνου τῶν ἐντεῦθεν αὐτὸς Ὀρφεὺς ἀντὶ τοῦ πατρὸς
τῆς τοιαύτης θυσίας καθίσταται διάδοχος· ἦν νῦν ἀφοσιούμενος
ἀνεισι, συμπαραλαβὼν καὶ θειοδάμαντα. Οὗτος δὲ καθ' ὁδὸν τῷ
ποιητῇ περὶ δυνάμεώς τε λίθων καὶ χρήσεως διεξέρχεται, οἵτινες
αὐτῶν χρήσιμοι πρὸς τῶν θυόντων κρατούμενοι, ὅπως αὐτοῖς τὰ
τῶν εὐχῶν ἐξανύοιτο, καὶ οἱ πρὸς τὰς ἰοβόλους τῶν δήξεων θε-
ραπείας. Ὅθεν, οἶμαι, καὶ Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος ὕστερον
15 ὀρμηθεὶς συνέγραψε τὰ θηριακά.

Ἰστέον δὲ ὡς δύο τινὰ προοίμια τοῦ παρόντος προ-
τίθεται ποιήματος· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ αὐτὴν τε τὴν ἀ-

Argumentum praebent γΡV:om. AL Q S / Δημητρίου τοῦ Μόσχου ὑπόθεσις
τοῦ περὶ λίθων Ὀρφέως γ: εἰς τὸ pro τοῦ PV, Κερκυραίου ante τοῦ Μόσχου
add. E / 1 θειοδάμαντι usque ad Ὀρφεύς:θειοδάμαντί τινα συνήντησεν ὁ ποι-
ητής Tyrwhitt / μετὰ ἐταίρων V: μετὰ τῶν ἐταίρων γΡ / 4 αὐτὸν P: αὐ-
τόν γV / 16 τοῦ αὐτοῦ ante Ἰστέον add. PV

ρετήν καὶ σοφίαν ἀπασαν ἐβουμῶν καὶ τοὺς πάλαι τῶν ἡρώων κατ' αὐτὴν γενομένους ἐνδόξους καὶ ἰσοθέους νομισθέντας, ὧν καὶ μη- 20 τέρα τὴν ἀρετὴν προσείρηκεν· ἐν ταύτῳ δὲ καὶ τῶν ἰδιωτῶν καθά- πτεται, ὡς ἐπιφθόνως ἐχόντων πρὸς τοὺς τὴν ἀρετὴν διώκοντας καὶ τούτοις ἀεὶ φιλαπεχθημόνως ἐπικειμένων. Ἐν θατέρῳ δὲ ὁ πρὸς αὐτὸν καὶ θειοδάμαντα γίνεται διάλογος.

20 ταύτῃ γ P: αὐτῇ V / 23 γίνεται:γράφεται Eschenbach

... καὶ τὸν ἄνθρωπον ἰσχυρῶς ἐπιφθόνως ἐχόντων πρὸς τοὺς τὴν ἀρετὴν διώκοντας καὶ τούτοις ἀεὶ φιλαπεχθημόνως ἐπικειμένων. Ἐν θατέρῳ δὲ ὁ πρὸς αὐτὸν καὶ θειοδάμαντα γίνεται διάλογος.

ΟΡΦΕΩΣ ΛΙΘΙΚΑ

Δῶρον ἀλεξικάκοιο Διδς θνητοῖσιν ὀπάσσαι
 κεκλόμενος Μαίης ἐριούνιος ἦλθε κομίζων
 υἱός, ὅπως ἂν ἔχοιμεν ὄϊζυος ἀτρεκὲς ἄλκαρ.
 Γηθόσυνοι δέχνησθε βροτοί, πινυτοῖσιν ἐνίσπω,
 5 οἷς ἀγαθὴ κραδίη καὶ πείθεται ἀθανάτοισι·
 νηπυτίοισι δ' ὄνειρα ἀκήρατον οὐ θέμις εὐρεῖν.
 Τῷ δ' αὐτῷ καὶ πρόσθεν ἀγαλλομένους ἐπὶ δῶρῳ,
 υἷά τε Λητοῖδης ἀκεσίμβροτον ἀθανάτοισιν
 ἔξεν ἄγων ἐς Ὀλυμπον ἀγάννιφον ἠδὲ σαόφρων
 10 Παλλὰς Ἀθηναίη λαοσσόον Ἡρακλῆα·
 ἄλτο δὲ καὶ Κρονίδης ταναῆν ὑπὲρ αἰθέρα χείρων,
 σευάμενος πρὸς Ὀλυμπον, ἐπεὶ μάθεν ἄμβροτα δῶρα.
 Ἄλλ' ἦτοι κείνους μὲν ἀμώμητοι Διδς οἴκοι
 χαίροντας δέξαντο, θεηγενέων ὄχ' ἀρίστους·

Titulum praebet Tz. Exeg., p. 22 ; Chil. II 860, IV 290. 405, XII 175. 601;
 ad Hom. 223

1-3: Tz. ad Lyc. 219 7-12: Tz. Exeg., p. 22-23 13-14: Tz. Exeg., p. 31;
 17: Tz. Chil. II 861 17-19. 21: Tz. Chil. XII 603-606.

Ὀρφέως Λιθικά Tz. Chil. : Ὀρφέως ποιητοῦ τὸ περὶ λίθων γ , Ὀρφέως ἀ-
 ρύτου ποιητοῦ περὶ λίθων δ , τοῦ αὐτοῦ Ὀρφέως καὶ πρὸς ἐρπετὰ Α , σμ. Ρ ,
 Ὀρφέως Λιθικά συγγράμματα Tz. Exeg., Λιθικά Ὀρφέως κηρύγματα Tz. ad Hom.
 Ὀρφεὺς περὶ λίθων α / νν. 1-90 σμ. Α / 3 ἂν ἔχοιμεν C : ἂν ἔχωμεν ΒR, μιν
 ἔχοιμεν Tz. / ἀτρεκὲς ἄλκαρ: ἄλκαρ αἰνῆς Tz. / 7 ἀγαλλομένους Tz. : ἀγαλλόμε-
 νος α / 8 υἷά τε : υἱός Tz. / 11 Κρονίδης ταναῆν Tz. : Κρονίδης ταναῶν α ,
 ταναῶν Κρονίδης Hermann / 14 χαίροντας α : χαίροντες Tz.

- 15 ἡμῖν δ' ἐν γαίῃ κέλεται χρυσόρραπις δλβφ
ζῶειν τερπομένοισιν ἀπειρήτοις κακότητος.
Ἦν δέ κεν ἀνθρώπων πεπνυμένον ἦτορ ἀνώγοι
ἐς πολυήρατον ἀντρον ἐπελθέμεν Ἑρμείας,
ἐνθ' ὄγε παντοίων ἀγαθῶν κατέθηκεν ὄμιλον,
20 αἰψά κεν ἀμφοτέρησιν ὄνειάτα πολλὰ κομίζων
οἰκαδ' ἀποστείχοι, προφυγῶν πολύδακρυον ὄϊζύν·
οὐδέ ἐ νοῦσος ἀκικυς ἐνὶ μεγάροισι δαμάσσει,
οὐδ' ὄγε δυσμενέων ποθ' ὑποτρέσσας μένος αἰνῶν
ἄψ ἀναχωρήσει, προλιπῶν ἐριγηθέα νίκην·
25 οὐδέ οἱ ἀθλητῆρι κονισσαμένῳ ἐν ἀγῶνι
ἀντιβίην τινὰ θυμὸς ἐφορμήσει μενεαίνειν,
οὐδ' εἰ χάλκεα γυῖα καὶ ἀγναμπτὸν σθένος ἀνήρ
ἀντικρὺ στεφάνοιο πόθῳ κομίσας ἐριδαίνοι.
Ναί μιν καὶ θήρεσσιν ὄρεσκόφοισι λέοντα
30 δεινὸν καὶ λαοῖσιν ἑοικότα δαίμονι τεύξω.
καὶ οἱ καὶ βασιλεῦσι διοτρεφέεσσιν ὀπάσσω
ρεῖτα καὶ ἀλλοδαποῖσι μετ' ἀνθρώποισι τίεσθαι.
Τὸν δὲ καὶ ἡῖθεοι τερενόχροες ἡμερτῆσιν
αἰὲν ἐφορμήσουσι περιπτύσσειν παλάμησι
35 καὶ μαλακῇ χρύσειον ἐπὶ λέχος αἰὲν ἐρύσσει
ἄλληκτον κούρη ἐπιϋεμένη φιλότητος.
Εὐχομένου τε πρὸς οὐατ' ἀφίξεται αἰὲν ἐόντων
εὐχῆ· καὶ πόντοιο κυκωμένου οὐκ ἀλεγίζων
βήσεται ἐπὶ τραφερὴν <ἄλ'> ἀκυμάντοισι πόδεσσι.
40 Τὸν καὶ ληϊστήρες ἀνάρσιοι οἶον ἐόντα

17 ἀνώγοι C : ἀνώγει βR / 18 ἐπελθέμεν α : ἐσελθέμεν Tz. / Ἑρμείας γ
Tz. : Ἑρμείαν β / 21 ἀποστείχοι προφυγῶν: ἀποστεύχῃσι φυγῶν Tz. / 24 ἐρι-
γηθέα: ἐρικυδέα malit Nauck / 28 ἀντικρὺ scripsi: ἀντικρυς α, ἀντικρυ Hermann
/ κομίσας: κονίσας malit Gesner / 29 ναί μιν α : καὶ μιν Q, ναί μὴν
Stephanus / 31 βασιλεῦσι Stephanus: βασιλεῦσιν Q, βασιληῦσι R^{mg} C, βασιλέεσ-
σι βR / 35 χρύσειον ἐπὶ λέχος αἰὲν : λέχος αἰὲν ἐπὶ χρύσειον Hermann / 36
ἄλληκτον γP: ἄλληκτον δQ / ἐπιϋεμένη: μάλ' ἐφιεμένη sive ἐπιμαιομένη Wiel/
39 ἐπὶ τραφερὴν γQ P^{mg} : ἐπὶ πόα τραφερὴν δ, ἐπὶ πόα φερὴν P, ἐπὶ τροφύ-
ην Musgrave / ἄλ' suppl. Tyrwhitt, Musgrave: χθόν' Dorville, περ Platt / πό-
δεσσι: νέεσσι Q / 40 οἶον: μούνον Q

φεύγονται· καὶ δμῶες δῖόμενοι πατέρ' εἶναι
τίσουσιν καὶ οἶκον ἐοῦ στέρξουσιν ἀνακτος.
"Ἰδμεναι αἶ κ' ἐθέλησι, δαήσεται ὄσσα τε φῶτες
κρυπτάδια σφετέρησιν ἐνὶ φρεσὶ μηχανόωνται,
45 ὄσσα τε κεκλήγασι μετὰ σφίσιν ἠεροφοῖται,
ἀνθρώποις ἀφραστον ἰακχάζοντες ἀοιδὴν,
οἴωνοί, μέγαλοιο Διὸς κραιπνοὶ ὑποφῆται.
Ῥοῦζόν τε στῆσαι χαμαὶ ἐρχομένοιο δράκοντος
εἴσεται ἢ δ' ὄφρων ἰὸν σβέσαι ἐρπυστήρων.
50 Δώσω οἱ καὶ φῶτα χόλῳ πίπτοντα Σελήνης
ρύσασθαι, καὶ νοῦσον ἀταρτηρὴν ἐλέφαντος·
καὶ ψυχὴν ἐλάσαι τεθνηότος, εἴ κεν ἐρεμνοῦ
ἐξ Ἄϊδος προμολοῦσα ποτιχρίμπτηται ἐκάστω.
Ἄλλαι [τ'] ἀπειρέσιοι πολυμήτιος Ἑρμείας
55 δωτῖναι κομίσαντος ἐνὶ σπήλυγγι κέονται,
ἀμβροτοὶ, ἀτρεκέες, ῥίμψα πρήσσουσαι ἕκαστα·
τάων ἡμίθεός τε καὶ ὄλβιος ὄς κ' ἐφίκηται.
Τὰς ἐμὲ κηρύσσειν λαοσσόδος Ἀργειφόντης
ἀνθρώποισιν ὄρινε, μελιγλώσσοιο κελεύσας
60 φθόγγον ἀπὸ στήθεσφιν ἀοιδῆς γηρύσασθαι.

43-45: Tz. Chil. II 863-865   46-49: Tz. Chil. II 866-869   48-53:
Tz. Exeg., p. 92sq.   57: Tz. Exeg., p. 31

42 τίσουσιν Q : τίσουσι α / 43 αἶ κ' γ Q : αἶ κε β Tz. / ἐθέλησι γ Q : θε-
λησι β Tz. / δαήσεται usque ad 44 σφετέρησιν om. LS / 44 ἐνὶ : μετὰ C / 45
σφίσιν Tz. : φρεσίν α Q / 48 ῥοῦζόν τε στῆσαι χαμαὶ Tz. : ῥοιζῶντες καὶ χα-
μαὶ α , ῥοῦζοντες τῆς καὶ χαμαὶ Q / στῆσαι usque ad 49 εἴσεται om. L / 50
χόλῳ Q Tz. : ῥοκῆ . α / 52 εἴ κεν Q Tz. (C) : ἦ κεν Tz. (L), αἶ κεν α / 53
ἐξ Ἄϊδος om. Q spatío relicto / προμολοῦσα : μολοῦσα Q / ποτιχρίμπτηται
Tz. : ποτιχρίμπτοιτο α , spatío relicto σπται Q / ἐκάστω: ἐκάστην Hermann, ἄ-
λάστω Wiel / vv. 54-57 om. Q / 54 τ' post ἄλλαι expulit Stephanus / 56 ῥίμ-
ψα πρήσσουσαι: πρήσσουσαι ῥίμψα Hilberg / 57 ὄς κ' Tz. : ὄς τ' α / ἐφίκηται
Tz. : ἀφίκηται α / 59 ἀνθρώποισιν : ἀνθρώποις Q / ὄρινε R : ὄρινε β C, ὄρι-
ναι Q / 60 ἀοιδῆς Hermann: ἀοιδῶ α Q

ἄλλ' οὐ πάγχυ βροτοῖσι σαοφροσύνης ἀλεγίξειν
 ἔμερος, αἴψα δὲ πρέσβαν ἀοιδοσύνην ἀτίουσι·
 μητέρα δ' ἠρώων ἀρετὴν ἀπάτερθε κλύοντες
 προτροπάδην φεύγουσιν, ἀοσσητήρα δὲ μόχθον,
 65 μόχθον ἀοσσητήρα βίου, μάλα πεφρίκασιν.
 οὐδέ σφι κρείων ἐνὶ δώμασιν δλβος ὀμιλεῖ,
 οὐδέ τις οἶδε θεοῖς ὀαριζέμεν ἀθανάτοισιν·
 ἐκ δ' οἶγε πτολίων τε καὶ ἀγρῶν ἤλασαν ἐσθλήν
 - ἄ δειλοί! - σοφίην, Ἐριούνιον ὑβρίζοντες.
 70 ὦλετο δὲ προτέροις πεπονημένον ἡμιθέοισιν
 ἔργον· ὁ δ' ἀργαλέος καὶ ἀπεχθῆς αὐτίκα πᾶσιν,
 ᾧ κεν ἐπωνυμίην λαοὶ τεύξωσι μάγοιο.
 καὶ ῥ' ὁ μὲν ἐν κονίησιν ὑπ' ἄορι κρατὸς ἀμερθεῖς
 λευγαλέφ θανάτῳ δῖος φῶς ἐκτετάνυσται·
 75 οἱ δ' ἔκελοι θήρεσσιν, αἰδριες ἢ δ' ἀδίδακτοι,
 χήτεϊ δαιμονίῳ νοήματος, οὐθ' ὑπ' ἀρωγῆν
 θεοπεσίην φυγέτην ὀλεσιμβρότου ἐκ κακότητος,
 οὔτε τι θέσκελον ἔργον, ὃ κεν μάλα θαυμάζοιτο,
 ἴσασ'· ἀλλά σφιν νεφέλη πρᾶπίδεσσι κελαϊνῆ
 80 ἀμφιπεριπλεχθεῖσα βαδιζέμεν ἀνθεμόεντα
 εἰς ἀρετῆς λειμῶνα πολυστέφανόν τε μεγαίρει.

63: Tz. Exeg., p. 65   68-70: Tz. Exeg., pp. 31, 91, 146   71-74 :Tz.
 Exeg., p. 146

62 αἴψα δέ : ἀλλὰ σέ Hermann, ἄντα δέ Jacobs /πρέσβαν α:πρέσβα Q /ἀοιδο-
 σύνην Sacalis:δαημοσύνην α Q, δαημοσύνη, σ' Jacobs / 66 σφι:σφιν Hermann /ὀ-
 μιλεῖ : ὀπηδεῖ C / 67 ὀαριζέμεν γ δ: ὀπιζέμεν P/ 68 ἀγρῶν Tz. : ἀνδρῶν
 α/70 πεπονημένον γ P : πεπονημένος δ / ἡμιθέοισιν : ἡμιθέοισιν C /71 ἔργον·
 ὁ δ' ἀργαλέος καὶ Tz. : ἔργον δ' ἀργαλέος καὶ α, ἔργον· ἀργαλέος δὲ
 καὶ Tz. / 72 ᾧ κεν Tz. : δῶκεν α τῷ κεν Tz. / τεύξωσι Tz. : τεύξουσι
 α/ 73 ἐν T^{S1} Tz.:om. α/ὑπ': ἐπ' Tz. / ἀμερθεῖς Tz. : ἀπενθής α /74 δῖος:
 Διός Tz. / φῶς γ L Tz. : φῶς P V/ 75 ἢ δ' γ: οἱ δ' β / 76 χήτεϊ Hermann :
 χήτει α / 77 ὀλεσιμβρότου Tz. : φαεσίμβροτον α / 78 θαυμάζοιτο S : θαυ-
 μάζοντο α / 80 ἀμφιπεριπλεχθεῖσα D : ἀμφιπεριπλασθεῖσα α / 81 πολυστέφανόν
 τε β C : πολυστέφανόν γε R, πολυστεφάνοιο D

- ἄλλ' ἐμέθεν στεῦμαι κειμήλια πειθομένοισιν
 ἀφνειοῦ χρυσοῖο πολὺ προφερέστερα δείξειν·
 φῶτα δὲ δίζημαι ταλακάρδιον, ὅς κεν ἐκάστου
 85 ἐμμεμαῶς πειρῶτο, μενοινήσειε, κάμοι τε,
 ὅς κε διδάσκηται καὶ ὅς εἰδότας ἐξερεεῖνη.
 Οὐ γὰρ ἄτερ καμάτοιο τέλος μύθοισι καὶ ἔργοις
 εὐρύοπα κρονίδης ἐθέλει δόμεν' ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
 (90) ἥελιον φαέθοντα ἐφ' ἄρματι πῶλοι ἀγούσιν
 90 (89) ἐς δύσιν ἀσθμαίνοντες ἀν' αἰθέρα λαμπετόωσαν.
 Μᾶλλον ἐγὼ πινυτοῖο παραίφασιν ἀνέρος εὐρών
 τέρψομαι ἥπερ χρυσοῦν ἀπάντων κοίρανον ἀνδρῶν.
 Ἥελίφ γάρ ἄγων ἱερήιον ἀντεβόλησα
 ἀγρόθεν ἀστυδ' ἰόντι περίφρονι θειοδάμαντι
 95 καὶ μιν ἐλών χερὶ χεῖρα προσηύδων ᾧδ' ἐπέεσσιν·
 Ἐς πόλιν, εἰ μὴ πάμπαν ἐπισπέρχωσιν ἀνάγκαι,
 ρηιδίως σοι, ἑταῖρε, καὶ αὐριον ἔσσεθ' ἰκέσθαι·
 νῦν δέ σέ μοι στείχοντι μετ' εἰλαπίνην θεός αὐτός
 ᾧρσεν ὑπαντιάσαι· τῷ μοι πρόφρων ἐπίνευσον
 100 ἐσπέσθαι. θυσίαι <δ> ἱεροπρεπέες τελέθουσιν,
 ἄς ἀγαθοὶ ῥέζουσι βροτοί· γάνυται δὲ φίλον κῆρ
 ἀθανάτων, εὖτ' ἀν σφι χοροὺς ἀνάγωσιν ἄριστοι.
 Ἄξω δ' οὐ μακρὴν ἐς ἀταρπιτόν· εἰσοράς γάρ
 ἡμετέρων με κιόντα πρὸς ἀγρῶν ἀκρόρειαν.
 105 Ἐνθα νεογνός ἐὼν ἔτλην ποτὲ μούνος ἀνελθεῖν,

91-94 : Tz. Exeg., p. 23
 IV 283-290

105-150 : in compendium rededit Tz. Chil.

82 στεῦμαι Hermann: ὑπισχνοῦμαι α / 83 ἀφνειοῦ Stephanus: ἀφνειοῖο α / 84
 δίζημαι Hermann: δεύζηται α δύζηται P^{ms}/85 μενοινήσειε, κάμοι τε Stephe-
 nus : μενοινήσει τε κάμοι τέκ L , μενοινήσει τε κάμοι τε γ P V / 86 ὅς κε C: ὅς τε
 BR / ἐξερεεῖνη Hermann: ἐξερεεῖνοι α / 88 αὐτόν D : αὐτοῖ α / νν. 89-90 vicissim
 transponendos censuit Nauck / 89 ἐφ' ὑφ' Tyrwhitt, σύν Hermann / 90 ἀσθμαίνοντες C^{s1}
 ἀσθμαίνον (lacuna) D : ἀνακνοῦντες α / 92 ἥπερ: ὑπέρ Tz. / 93 Ἥελίφ: ἡελύοιο
 L / 95 χερὶ α : χειρὶ A / 96 ἐπισπέρχωσιν A : ἐπισπέρχουσιν α / 97 σοι A : ᾧ α /
 98 στείχοντι AP^{DC} : στείχοντα α / 99 ἐπίνευσον A : ὑπόνευσον α / 100 ἐσπέσθαι
 Abel: ἔσπεσθαι / δ' suppl. Wiel / 103 μακρὴν: μακράν C / ἔς: σέ γ' vel σε Herwer-
 den / 105 ἀνελθεῖν om. V

λαιψηρῶ πέρδικε μετασπόμενος προφυγόντε·
 οἱ δ' ἦτοι εἴως μὲν ἀκούων οὐνομ' ἕκαστος
 ἱστάμενος μίμνεσκεν, ὄρεξάμενον δέ δοκεύσας,
 πρίν μάρψαι χεῖρεσσιν, ἀλυσκάζων προφύγεσκεν.
 110 Αὐτὰρ ἐγὼ σπουδῆ κεν ἐπὶ στόμα κάππεσον ἐλθῶν,
 ἄψ δ' αὐτίς γαίηθεν ἀναΐξας ἐδίωκον.
 Ἄλλ' ὅτε δὴ κορυφήνδε μετασπόμενος κίον ἀκρην,
 οἱ μὲν ἄρ' ἔξαπίνης λαχὴν ὄξειαν ὄροντε
 αἰγανέης ἔσσυντο θωώτερον ἢ βελέμνου
 115 ὑψίκομον ποτὶ φηγόν, ἐπεσσύμενον προῖδόντε
 αἰνὸν ὄφιν πετάσαντα γένυιν πλείην θανάτοιο.
 Τὸν δ' ἐγὼ ἐγχριφθεὶς ὑπεναντίον αἶξαντα
 οὐκ ἶδον, ὄφθαλμοὶ δέ μετ' ὀρνίθων ἀλάληντο,
 πρίν περ ἀναστήσαντος ἀπὸ χθονὸς αὐχένα δεινὸν
 120 ἐφρασάμην ἤδη τε δέμας μεμαῶτα λαφύξαι.
 Ἔνθ' εἴ τις σπεύδοντα παλίσσυτον εἰσενόησεν,
 οὔτε με περδίκεσσιν ἀελλοπόδεσσιν ἔπεσθαι,
 οὔτε με νηπιάχοισιν οἷσατο ποσσὶ φέρεσθαι.
 Κέκλετο γάρ μοι δεῖμα τανύπτερον αἰετὸν εἶναι
 125 καὶ πνοιήν ἀνέμου· παρά γάρ ποσσὶν κακὸν ἦεν.
 Πολλάκι δ' εἵματος ἄκρου ἐπιψαύεσκεν ἀκωκαῖς·
 καὶ κεν ὑπὲρ μοῖράν με πελώριος ἀμφέχανεν θήρ,
 εἰ μὴ μοι νόος ὤρτο θοῶς ἐπὶ βωμὸν ὀροῦσαι,
 τὸν ῥα παλαιότεροι φαεσιμβρότῳ ἰδρύσαντο.
 130 Τῷ δ' ἄρ' ἐπι τρύφος αὔον ἐλαϊνέης ἐλέλειπτο
 σχίζης, ἦντε μαρανθὲν ἀδηφάγον ἐξέλειπεν πῦρ·
 τὴν ἐγὼ ἀρπάξας ὄλοοῦ κατένωπα δράκοντος

108 μίμνεσκεν α:μίμνασκεν A / ὄρεξάμενον δέ δοκεύσας A :ὄρεξάμενος δέ δο-
 κεῦσαι α, ὄρεξάμενος δέ δοκεῦσθαι aif /109 χεῖρεσσιν AY:χεῖρεςιν β / 110
 κεν:μὲν malit Tyrwhitt /111 αὐτίς Hermann:αὐθις α/vn. 111-114 om. Aspatio re-
 licto /112 κίον Stephanus:ῥονα/113 ὄροντε Abel:ὀρῶντες α, ὄροντες Tyrwhitt
 / 115 προῖδόντε A :προῖδόντες α/116 πετάσαντα A:πετάσοντα α /πλείην Her-
 mann:πλείω /118 μετ' Platt:μοι /ἀλάληντο:λελύνητο Hermann /119 ἀναστήσαντος:
 ἀνασχῆσαντος Ruhken /δεινὸν AY:δεινήν β /120 ἤδη:ἦδη Platt/λαφύξαι A :φυ-
 λάξαι α /124 αἰετὸν εἶναι ADY:εἶναι αετόν β/125 γάρ Stephanus:δέ /126 ἄ-
 κρου A :ἄκρον α/130 ἄρ' ἐπι Hermann:ἄρ ἐπί A, αὐ ἐπί β R, αὐτ' ἐπί C /132
 τὴν APR :τὴνδ' C, τάν δ

- 135 ἐστρέφθην· μαίμησε δ' ὄρεσκόφου μένος αἰνόν,
 μάρνασθαι μεμαῶτα <μ> ἰδών, εἰλεῖτο δὲ πυκνῶς
 γνάμπτων εὐκύκλως ταναήν ῥάχιν· αὐτὰρ ἐπ' ἄλλω
 ἄλλος, ἔπειτα δέ τ' ἄλλος ἐλισσομένου τροχός ἦεν·
 ἦδ' ἔτι καὶ βωμοῦ ὑπερ ἀύχενας ἤερταζε,
 συρίζων βοόωντος ἔμοῦ πολὺ μείζον αὐτῆς.
 Καὶ τύπτων ἄρρηκτον ὄρεσκόφιο κάρηνον
 140 ἀμφ' αὐτῷ θραύεσκον ὑπέκκυρον ὄζον ἀκικυν.
 οὐδ' ἄρα μόρσιμος ἦα δαφεινῷ θηρί δαμῆναι.
 τοῦνεκεν αἰπολίοισιν ἀπόπροθι βοσκομένοισιν
 ἔσπομένω δύο πατρὸς ἔμοῦ κύνε κεκλήγοντα
 γνόντες ἐπεδραμέτην· μάλα γὰρ σφίσι μείλιχος ἔσκον.
 145 οἱ μὲν ἄρ' ὑλάσσοντες ἐπέδραμον· αὐτὰρ ὄγ' αἶψα
 ἀντίον ἔσσυτο τοῖσιν, ἐγὼ δ' ἔς γαῖαν ὀρούσας
 προτροπάδην, ὥς τις τε Διὸς γαμψώνυχα φεύγων
 αἰετόν ἐν πυκνοῖσι λάθην θάμνοισι λαγῶς,
 τῷ ἔκελος μήλοισι μιγεῖς ὄλοῦ ἀπὸ θηρός
 150 ἐκρύφθην, μέσσοισιν ἐνὶ πτήξας ἐρίφοισιν.
 ὄφρα μὲν οὖν ἀκάκητα πατὴρ ἐμέθεν ζώεσκεν,
 αἰεὶ μόσχον ἀγεσκεν ἐμὸν πρὸς ἀμύντορα βωμόν,
 τίνων Ἑλίφ ζῳάγρια παιδός ἐοῖο·
 αὐτὰρ ἐπεὶ μοῦραι μιν ἀπήγαγον ἡελίοιο,
 155 αὐτὸς ἐγὼν ἀγέληθεν ἐλάσσας πίονα μόσχον
 εἰαρινόν, θαλέθοντα νεήνιδος οὔθατι μητρός,
 ἔρχομ' ἔς ἀκρώρειαν, ἄγων χορὸν ἠδὺν ἐταίρων·
 σὺν δέ σφιν καὶ τῷδε δρακοντοφόνω κύνε βήτην

134 μ' suppl. dubitanter Platt /εἰλεῖτο A :εἴλυτο α /136 δέ τ' A :δ' ἐπ' α /138
 ἔμοῦ Papathomopoulos:ἐμῆς/140 ἀμφ'αὐτῷ θρ om. cetera A spatia relicto/vn. 141-
 144 om. A spatia unius versus relicto /141 οὐδ' ἄρα Tyrwhitt:οὐ γάρ α / 143
 δύο πατρὸς ἔμοῦ κύνε:δύο κύνε πατρὸς ἔμοῦ C /κεκλήγοντα:κεκληγόντα V/144 σφίσι:
 σφιν R /145 οἱ μὲν A:χ' ᾧ μὲν α /ὑλάσσοντες usque ad 146 ἀντίον om. α /148 πυκ-
 νοῖσι:πυκνοῖσι C /λάθην θάμνοισι Hermann:λάθοι θάμνοισι B E,λάοι θάμνοισι α,
 λασιθάμνοισι A, λάθη θάμνοισι Abel /149 ἀπὸ A : ὑπό α / 151 ἀκάκητα α : κάκη-
 τα A / 153 τίνων A : τεύων α / 154 ἐπεὶ μοῦραι usque ad 155 αὐ-
 τός om. α / μοῦραι μιν ἀπήγαγον Abel : μοῦρά μιν ἀπήγαγεν A / 155 ἐλάσσας
 Stephanus : ἐλάσας / 157 ἔρχομ' ἔς A : ἔρχομαι εἰς α

- αυτόματω. Γλυκερή δὲ πέλει περί βωμόν ἀνακτος
 160 τερπωλή χλοερὸν τε πέδον μαλακαί τ' ἐπι ποῖαι
 καὶ λασίαις πτελέησιν ὑπο σκιή' ἀγχι δ' ἄρ αὐτῶν
 ὕδωρ ἀέναον λισσῆς ὑπὸ πυθμένι πέτρης
 λευκὸν ἀναβλύζον κελαρύζεται εἰκελον ῥοῆ.
 Ἴομεν' οὔτοι δαῖτα θεῶν θέμις ἀρνήσασθαι.
- 165 Ὡς ἐφάμην' ὁ δέ μ' ὤδε προσήυδα δαιμόνιος φῶς'
 Ἄλλά σε μὲν κρείων φαεσίμβροτος ἐξ ἀλεγεινῆς
 αἰὲν ἀγοι κακότητος ἀδακρύτοιό τε πέμποι
 δλβου πρὸς μέγα δῶμα φιλοφροσύνης ἔνεκα σφῆς.
 Οὐδέ μὲν οὐδέ σ' ἐγὼ περ ἀμοιβῆς αὐτὸς ἀμέρσω'
 170 ἀλλ' ἐπεὶ οὖν ἄξων ἱερῆιον εἰσαναβαίνεις,
 ὄφρα τοι εὐχομένοιο κλύοι θεός, ἐγγυαλίξω.
 Κρύσταλλον φαέθοντα, διαυγέα λάζεο χερσὶ
 λᾶαν, ἀπόρροϊαν πυριφεγγέος ἀμβρότου αἴγλης'
 αἰθέρι δ' ἄθανάτων μέγα τέρπεται ἀφθιτον ἦτορ.
 175 Τὸν κ' εἰ περ μετὰ χεῖρας ἔχων παρά νηὸν ἱκῆαι,
 οὔτις τοι μακάρων ἀρνήσεται εὐχολῆσι.
 Κέκλυθι δ', ὄφρα μάθοις μένος ἀργεννοῖο λίθοιο'
 εἰ γὰρ ἄτερ κρατεροῖο θέλοισ πυρὸς ἐκ φλόγας ὄρσαι,

172-190: cf. Khr., pp. 138-139; Ps.-Hippocr. 27, p. 188; Theophr. Lap. 30; Str. 15, 1, 67; Sen. Q.N. 3, 25, 12; Plin. 37, 23. 28; Dion. Per. 724.781; Solin. 15, 29-31; Prisc. Per. 690. 704. 753; Isid. 16, 13, 1; Psell. Lap. 12, p. 203; Meliten. 1125; Papyrus Graecus Holmiensis 132, 171, 191 et al. (Halleux)

159 πέλει α:πέλεν A/160 μαλακαί:γλυκεραί R/ ἔπι Gesner:ἐπί/161 λασίαις Ruhnkens: λασία Ψ, λασίη Parathomopoulos / ὕπο σκιή Stephanus: ὑπὸ σκιή α, πυκινή A/162 πυθμένι A:πυθμένα α / 163 κελαρύζεται R:κελαρύζετ' A C L P, κελαρήζεθ' V, κελαρύζετε a / εἰκελον Stephanus:ἔκελον A, ἔκελον α / 167 αἰένα:μέν A/168 δῶμα A γ: δ' ἄμα β / 171 ὄφρα τοι εὐχο om. A spatio relicto / τοι β C:σευ Volkmann apud Abel, om. A R / κλύοι θεός α:κλύοιεν A / vv. 172-175 om. A spatio relicto / 173 πυριφεγγέος Hermann:περιφεγγέος α / 174 αἰθέρι α:αἰθεῖ Hermann/175 χεῖρας: χερσύν Nauck / παρά Hermann:περὶ α / 177 γε ante μένος praeb. γ P / 178 κρατεροῖο:κρατεροῦ Gerhard / θέλοισ A:θέλεις α, ἐθέλεις Gerhard / ἐκ: ἐς α

- κέκλωμαι αὐαλέων μιν ὑπὲρ δαΐδων καταθεῖναι·
 180 αὐτὰρ ὄγ' ἡελίου κατεναντίον αὐγάζοντος
 αὐτίχ' ὑπὲρ δαΐδων ὀλίγην ἀκτῖνα τανύσσει·
 ἢ δ' ὅτε καρφαλέης τε θίγη καὶ πίονος ὕλης,
 καπνόν, ἔπειτα δὲ πῦρ ὀλίγον, μετὰ δὲ φλόγα πολλήν
 ὄρσει· τὴν δ' ἄρα φασὶ παλαιγενέες ἱερὸν πῦρ.
 185 τῶν οὐχ ἑτέρας μᾶλλον φλόγας ἔλπομ' ἔγωγε
 ἀθανάτοις οὕτω κεχαρισμένα μηρία καίειν.
 Πρὸς δ' ἔτι τοι καὶ τοῦτο, φίλος, μέγα θαῦμα πιφαύσκω·
 αὐτόν, ὅτις πέλεται φλογὸς αἴτιος, αἶ κε μάλ' ὄκα
 ἐκ πυρὸς ἀρπάξης, ψυχρὸς πέλει ἀμφοφάσθαι·
 190 ἀμφὶ δὲ καὶ νεφροῖσι δεθεῖς κάμνοντα σώσει.
 Δεύτερον εὐχομένῳ τοι ἀρηγόνα λᾶαν ὀπάσσω,
 θεοπεσίοιο γάλακτος ἐνίπλεον, ἥντε μαζὸν
 πρωτοτόκου νύμφης ἢ μηκάδος οὐθατοέσεως·
 τὸν ῥα παλαιγενέες μὲν ἀναγκίτην ἀδάμαντα
 195 κλεῖον, ὅτι γνάμπει μακάρων νόον, ὄφρα θυηλᾶς
 ἀζόμενοι ἐθέλωσιν ἐπιχθονίους ἐλεαίρειν·
 οἱ δ' ἄρα μιν λήθαιον ἐφήμισαν, οὐνεκεν αἰεὶ
 μεμνησθαι κακότητος οὔζυρῆς ἀπερύκει
 θνητοὺς ἀθανάτους τε· νόον δ' ἐριούνιον εἶναι
 200 θέλγει ἐποτρύνων ἀγανὰ φρεσὶ βουλευέσθαι.

191-229: cf. Khr., pp. 139-140; Ps.-Hippocr. 28, 1.1.; Damigeron 3.34, pp. 166. 188-190; Plin. 37,61.162.192; Diosc. 5,132(et Eup. 1,36); Gal. 12, p. 194 (Kühn); Physiol. 42; Orib. 13 A 11; Solin. 7,4; Prisc. Per. 450; Aët. 2, 17; Isid. 16,4,20.10,4; Psell. Lap. 8, p.202; Meliten 1124; Ps.-Diosc. 9, p. 180

180 ἡελίου Abel: ἡελίοιο / κατεναντίον A: κατ'ἀντίον α / 184 παλαιγενέ-
 ες A (οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων Khr.): παλαιγονίης α / 185 τῶν: τῆς οὐν Paphotho-
 poulos/ἑτέρας: ἑτέρης Wiel/φλόγας Tygwhitt: φλογός / 186 ἀθανάτοις α: ἀθανάτους
 A/187 τοι A: σοι α / 188 αὐτόν: αὐτός Gesner / 189 ἀρπάξης Witting apud Abel:
 ἀρπάξαις AY, ἀρπάξας β / 194 ἀναγκίτην Salmasius: ἀνακίτην AR, ἀνακίτιν
 C, ἀνακίτιν β, ἀνακίτην Gesner, ἀνακίτην Wiel / 197 οἱ δ' T^{PC}: οὐ δ'
 A, ἡδ' α

ἄλλοι δ' ἐσκέψαντο γαλακτίδα φέρτερον εἶναι
 κικλήσκειν πέτρην, ὅτι τοι τρίψαντι γάλακτος
 ἐκπρορῆει λευκοῦ πανεύκελος ἐνδοθεν ἰχώρ.
 Πέτρα δέ τοι καὶ τοῦδε παρέσσεται, αἶ κ' ἐθέλησθα.
 205 οὐθατα γὰρ μῆλων ὅτε κεν μινύθοντα ἴδῃαι,
 πῶς ἔρξεις, φίλε τέκνον, ἐπὴν ἐρίφοισι νεοῖσιν,
 οὐς ποτε θῆρα πέλωρον ὑπεκπροφυγῶν ἰκέτευσας,
 τοῖσι παρασταίης τετληόσιν, οἱ δ' ἐνὶ σηκῷ
 ἀμφὶ σε λεπταλέοι γοερὸν περιμηκῆσονται;
 210 τῶν μὲν ἀκηχέμενας ἐπιτέλλεο μητέρας αἴψα
 λούειν πηγῶν κυαναυγέσιν ἐν δίνῃσι·
 στήσας δ' ἡελίου κατεναντίον ἀντέλλοντος,
 ἀγνίζειν μὲν πρῶτον ἐποιχόμενος περὶ πάσας,
 ἀλμῆν δ' ἐν κρητῆρι καὶ ἀλφίτα λεπτὰ λίθοιο
 215 χευάμενος διὰ πῶυ καὶ αἰγῶν ἔρχεο ὄμιλον,
 ραίνων καρποφόρῳ λάσιον κατὰ νῶτον ἐκάστης
 θαλλῷ· ταῖ δ' ἄρα πᾶσαι λαινόμεναι περὶ σηκοῦς
 ἐξαπίνης μετὰ τέκνα φερεγλαγέες στιχῶνται·
 οἱ δ' ἄρ' ὑπαὶ μαζοῖσι κορεσσάμενοι γαλαθηνοὶ
 220 σκιρτηθῶν ἐξαυτίς ἀναμνήσονται ἀγέρωχοι.
 Σὴν δὲ μελικρήτοιο μετὰ γλυκεροῦτο μιγέντα
 ὄρνυε πινέμεναι νύμφην, ἵνα νήπιον υἷα
 μαστοῖσιν μεθύοντα παρ' ἀενάοισι κομίζῃ.

201 ἐσκέψαντο A : ἐσκήψαντο α / 202 πέτρην usque ad γάλακτος om. A spatío re-
 licto / ὅτι τοι : ὅθι τοι Stephanus / vn. 203-206 om. A spatío relicto / 203
 πανεύκελος Stephanus: πανύκελος α / 204 αἶ κ' ἐθέλησθα γ : αἶ κε θέλησθα
 β / 207 ὑπεκπροφυγῶν A: ὑπεκπροφυγεῖν α / ἰκέτευσας AY : ἰκετεύεσθαι β , ἰ-
 κέτευες α / 208 παρασταίης: παραστήης Herwerden / τετληόσιν: κεκμηόσιν Herwer-
 den / 209 περιμηκῆσονται Wiel: περιμυκῆσονται / 210 αἴψα Wiel: αἶσα A, αἶέν α
 / 211 κυαναυγέσιν A : κυανοχετέων α / 213 περὶ: πέρι Hermann, περὶ Platt / 215
 ἔρχεο Hermann: ἔρχε' / 216 καρποφόρῳ A: καρποφόρον α / κατὰ: κάτα Hermann / 217
 θαλλῷ· ταῖ Stephanus: θαλλῶνται A, θάλλωνται LP, θάλλονται γ V / 218 στιχῶν-
 ται A: τελέθουσιν α / 219 ὑπαὶ A: ὑπέρ α / 221 σὴν AY P : σύν δ P^{PC} / μιγέντα: γυ-
 ναῖκα C / 222 πινέμεναι AC: πινέμεν β R / 223 ἀενάοισι Abel: ἀεννάοισι A,
 εὐναοῖσι α / κομίζῃ AY: κομίζοι β.

- 225 Ἄμφι δ' ἄρ' αὐχένι παιδὸς ἀερτάζουσα τιθήνη
 λᾶαν, ἐρητύσει κακομήτιος ὄσσε Μεγαίρης.
 καὶ δέ σε <καὶ> βασιλῆες ἀμύμονες αἰδέσσονται
 ἐν χερὶ λᾶαν ἔχοντα, καὶ ἀπλετα φύλ' ἀνθρώπων·
 ἀθάνατοι δὲ μάλιστα θεοὶ καταθύμια σεῖο
 πάντα τελευτήσουσιν ἐπ' ἀράων αἴοντες.
- 230 Χρῆ δὲ καὶ εὐπέταλον τετραυγέα λᾶαν ἔχοντα
 ἀρᾶσθαι παρὰ βωμὸν ἐναιρομένης ἑκατόμβης.
 εἰ καὶ δενδροφύτιο φέρεις τρύφος ἐν χερὶ πέτρης,
 μᾶλλον κεν θάλποιτο θεῶν νόος αἰὲν ἐόντων.
 Δένδρεα γὰρ μάλα πολλὰ κατόψαι, ὥς ἐνὶ κήπῳ
 235 ἀνθεμόεντι, κλάδοισιν ἐπασσυτέροις κομῶντα.
 Τοῦνεκά οἱ καὶ φῶτες ἀχάτη δενδρήεντι
 θῆκαν ἐπωνυμίην, ὅτι οἱ τὸ μὲν ἐπλετ' ἀχάτου,
 ἄλλο δ' ἔχει λασίης ὕλης δέμας εἰσοράσθαι.
 Τὸν δὲ τεοῖσι βόεσσιν ἀνασχίζουσιν ἄρουραν
 240 ἀμφὶ κέρα δοιῶ βαλέειν ἢ καρτερόν ἀμφίς
 ὦμον ἀροτρεύοντος ἀτειρέος ἀγροιώτου·
 καὶ κεν ἀπ' οὐρανόθεν σταχυοπλόκαμος Δημήτηρ
 μεστὸν ἴοι φερέκαρπον ἐς αὐλακα κόλπον ἔχουσα.
- 245 Ἐκέπτεο καὶ θηητὸν ἔχων ἐλάφοιο πέλαζε
 ἀθανάτοισι κέρας· ποτὶ γὰρ νόος οὐρανίωνων

230-231:cf. Plin. 37, 161; Meliten. 1150   232-243:cf. Κηρ., p.140;
 Ps.-Hippocr. 29, 1.1.; Plin. 37, 139; cf. infra vv. 610-641   244-259:cf.
 Κηρ., p. 141; Ps.-Hippocr. 30, 1.1.

226 καὶ suppl. Stephanus /228 θεοῦ A : νόου α /229 ἐκ' ἀράων Tyrwhitt:ἐ-
 παράων / 230 τετραυγέα A : τετρακέα R, τετράκεα β C, κετράκεα α, κετρή-
 κεα Stephanus in Thesaurο, κετραγέα Wiel / ἔχοντα Platt:ἔχοντας /232 εἰ καὶ
 A: καὶ α / δενδροφύτιο β : δεδροφυτοῖο ΑΥ / χερὶ α : χειρὶ A /233 μᾶλλον
 κεν Hermann:μᾶλλον καὶ α, om. A spatío relicto /θάλποιτο A : τέρποιτο α /vn.
 234-237 om. A spatío relicto /234 κατόψαι γ : κατόψεται β /240 δοιῶ Wei-
 gel:δύω /244 θηητόν ΑΥ : θηητόν V, θηητόν LP / κέλαζε : κελάζειν Tyr-
 whitt

μειδιάει φύσεως πολυδαιδάλου έργον ἰδόντων·
 ἦτοι μὲν κέρας ἐστί, ταναύποδος οἶα φύονται
 ἐκ κεφαλῆς ἐλάφοιο· φύει γε μὲν οὐ ποτε κόρη
 πέτρην, ἀλλ' ἐμπης πέλεται κρατερὴ τόγε πέτρῃ.
 250 Οὐδέ κεν ἄν γνοίης, κέρας ἀτρεκές ἢ λίθος ἐστί,
 πρὶν κέ μιν ἀμφαφῶν εὐρης νημερτέα λᾶαν.
 Αἰεὶ τοι θήσει λασίνην ἐπὶ κράτι λάχνην,
 εἰ καὶ ψεδνοκάρηνος ἔοις· ἐν γάρ μιν ἐλαίῳ
 τριβόμενον τρίβειν κροτάφους πάντ' ἤματα σεῖο,
 255 αἱ δὲ νέαι περὶ βρέγμα τεὸν τρίχες ἀνθήσουσι.
 Πρωτόγαμον δ' αἰζηὸς ἄγων ἐς δέμνια κούρην
 τερπωλῆς ἐρατῆς ἐπιμάρτυρα τόνδε φέροιτο
 λᾶαν· ὁ δ' ἀρρήκτοισιν ὁμοφροσύνησιν ἄμ' ἀμφῶ
 ὕστατον ἐς γῆρας καὶ ἐς ἤματα πάντα καθέξει.
 260 Ποιμένι δ' ἀγραύλων ταύρων, Διὸς αἰγιόχοιο
 υἱεὶ κισσοχίτωνι, λίθον καταθύμιον εἶναι
 βάρβαρον ἀγγέλλω, Συριηγενέος κελαδεινοῦ
 ὕδασιν εὐφρήταο διαινόμενον ζαμίλαμπιν·
 265 ὅς τοι φυταλιῆς ἔνεκεν ῥέξαντι θυηλάς,
 κλήμασιν αὐτίκα σεῖο φερεσταφύλοισιν ἀλωῆν
 ἀμφιέσας, πολλὸν τοι ἀφύσσασθαι μέθου δώσει.

260-266: cf. Κηρ., l.l.; Ps.-Hippocr. 31, l.l.; Plin. 37, 185; Solin. 37, 7; Isid. 16, 15, 14; Meliten. 1151.

246 φύσεως A : φύσιος α / v. 247 praeb. A solus / 248 οὐ ποτε κόρη A :
 οὐ ποτε κόρην α / 249 πέτρην A : πέτρῃ α / κρατερὴ τόγε πέτρῃ A : κρατε-
 ρή τέ γε πέτρῃ α / 251 εὐρης A : εὐρους α / 253 ἐν A : εἰ α / μιν : οἱ Abel / post v.
 253 lacunae signa posuit Abel / 254 τρίβειν A : τρίβοις α , χρίοις Ruhn-
 ken / κροτάφους : κροτάφοις Ruhnken, κόρην Abel / 255 αἱ δὲ νέαι : αἱ δὲ νέ-
 αι Hermann, καὶ δὲ νέαι Tyrwhitt, αἰψα νέαι vel αἰψ' ἀδυναί Wiel / 260 Δι-
 ὄς αἰγιόχοιο A γ : αἰγιόχοιο Διὸς β / 261 λίθον : λάαν (sic) C / 263 ζαμίλαμ-
 πιν A : ζαθέοισιν α / 265 ἀλωῆν : ἄλωας α / 266 πολλὸν τοι usque ad δώσει om. A
 spatio relicto / ἀφύσσασθαι Stephanus : ἀφύσσει α

καὶ γλαφυρὴν κομίσας ἀερόχροον αἶ κεν τασπιν
 ἱερά τις ῥέζη, μακάρων λαίνεται ἦτορ,
 καὶ οἱ καρφαλέας νεφέλαις κορέσουσιν ἀρούρας·
 270 ἦδε κεν αὐχμηρῆσιν ἄγοι πολὺν δμβρον ἀρούραις.
 Λύχνι, σὺ δ' ἐκ πεδίου ῥόθιον τ' ἀπόεργε χάλαζαν
 ἡμετέρου καὶ κῆρας, ὄσαι στιχῶνται ἐπ' ἀγρούς·
 καί σε γὰρ ἀθανάτων φιλέει νόος, ἐκ δ' ἀρα βωμῶν
 ἡὔτε περ κρύσταλλος ἀνευ πυρός ἐκ φλόγα πέμπεις·
 275 ἐν δέ σοι ἀντίπαλον κεῖται μένος· ὀππότε μὲν πῦρ
 νηδὺν ἀμφιέσησιν ἐνιπλείοιο λέβητος,
 ψυχρὸν ἐπειγομένοιο πυρός μένει ἐνδοθεν ὕδωρ·
 εἰ δέ τις ἐν ψυχρῆσι λίποι κονίησι λέβητα,
 παφλάζει κρατεροῖο κυκώμενον ἐνδοθι χαλκοῦ.

267-270: cf. Κηρ., l.l.; Ps.-Hippocr. 32, pp. 188-189; Damigeron 13, p.173; Theophr. Lap. 23. 27. 34; Plin. 37, 115-118; Diosc. 5, 142 (cf. Eur. 2,98); Gal. 12, p. 207 (Kühn); Dion. Per. 724.782. 1120; Eriphan. 6, p.195; Orib. 13A20; Aët. 2, 18. 36; Prisc. Per. 691. 755. 1020; Isid. 16, 7,8; Alex. Trall., I, p. 571; Psell. Lap. 10, l.l.; Meliten. 1125; Papyri Magicae (P XII 203), II, p. 71; Papyrus Graecus Holmiensis 360 (Halleux); Cyranides, pp. 55. 61. 140 (Kaimakis); Hermes Ἱερά βύβλος, p. 287 (Pitra); Ps.-Diosc. 12.17, pp. 180. 181
 271-279: cf. Κηρ., pp. 141-142; Ps.-Hippocr. 33, p. 189; Damigeron 15.28, pp. 175-176. 184; Plin. 37, 103.166; Ps.-Plut. Fluv. I 2; Dion. Per. 329; Luc. De dea syr. 32; Solin. 52,58-59; Prisc. Per. 326.1071; Isid. 16, 14,4; Psell. Lap. 13, p. 203; Meliten. 1119; Papyrus Graecus Holmiensis 350(H.); Cyranides, p. 66 (Kaimakis)

vv. 267-270 om. A spatio relicto /267 γλαφυρὴν Wiel:γλαφυρόν α / ἀερό-
 χροον Salmasius:ἐαρόχροον /268 ἱερά τις ῥέζη Hermafn:ἱερά ῥέζοι τις α /269 νε-
 φέλαις:νεφέλαι Koen/v. 270 om. B E , seclisit Ruhnken / ἦδε κεν Sacalis:ἠδέ
 καὶ α , ἦδε γάρ Hermann / ἄγοι α :ἄγοις T^{PC} , ἄγει Hermann / ἀρούραις:ἐπ'αῦ-
 ραις Parathomopoulos / 271 Λύχνι, σὺ δ' Tyrwhitt:Λύχνις δ' A , Λύχνης δ' γ ,
 Αὔχνης β / ῥόθιον τ' Gesner:ῥοθίων /ἀπόεργε α :ἀπόεργε A /χάλαζαν:χάβαζον
 P / 272 κῆρας AδP^{PC} :κῆρες γ P /στιχῶνται A :στιχῶσιν α / 275 μὲν T^{mg} :
 μή Ψ , δὴ Stephanus / 276 νηδύς:γάστρην Platt /ἀμφιέσησιν A :ἀμφιέση α ,
 ἀμφιέσησιν Platt / ἐνιπλείοιο Hermann:ἐν δέ πλείοιο A , ἐνὶ δέ πλείοιο α /
 277 πυρός μένει Tyrwhitt:προσμένει A C , προσμύμνει β R /278 ψυχρῆσι AT^{PC} :
 ψυχροῖσι α /λίποι α :λίπη A / 279 κυκώμενον O.Shneider:κυκωμένου

- 280 Ἔσθλοὶ δ' αὐτ' ἐπὶ τοῖσι καὶ ὕαλοειδέες εἶναι
κλείονται θνητοῖσι θηηπολέουσι τόπαζοι.
Φημί δέ τοι τέρπειν καὶ ὀπάλλιον οὐρανίωνας
ἀγλαόν, ἱμερτοῦ τέρενα χροά παιδός ἔχοντα
καὶ ἔ καὶ ὀφθαλμοῖσιν ἀσοσητῆρα τετύχθαι.
- 285 Καὶ πίτυος δακρύοισι λίθου μένος ὀψιανοῦ
καὶ σμύρνην μίλογειν εὐώδεα καὶ φολίδεσσιν
ἀργυφέαις λεπιδωτὸν ἀποστήλβοντα κελεύω.
Αὐτίκα γάρ τοι ταῦτα πυρὸς καθύπερθε πάσαντι
ἀθάνατοι δώσουσι θεοπροπίας ἀγαθῶν τε
- 290 ἔσσομένων, λυγρῶν τε· καὶ εἴσαι ἄσσ' ἐθέλησθα·
καὶ νεύρων ἀλεγεινὰ πάθη λεπιδωτὸς ἀμύνει.
Δοιῶ δ' Ἑλίου χρυσότριχε λάε πέλονται,
ἀμφω θεσπεσίω· θάμβος δέ τοι ἔσσετ' ἰδόντι.
Ἄμφοτέροις ἀκτῖνες ἐτήτυμοι ἐμπεφύασιν,
295 ὀρθαί, λαμπετόωσαι· ἰδεῖν γε μὲν οἶον ἔθειραι,
εἶδος δέ σφι λίθων ἄλλων· τὸν μὲν τε νοήσεις
κρύσταλλον λευκὴν· εἰ δ' οὐκ ἔχεν ἔνδον ἐθείρας,

280-281:cf. Κηρ., p. 142; Ps.-Hippocr. 23, p.188; Damigeron 29, p.185,52, p. 644 (Pitra); Agatharch. Peripl. 82; Diod. S. 3, 39, 5; Str. 16, 4, 6; Plin.N.H. 37,107; Dion. Per. 1121; Epiphani. 2, p. 194; Prisc. Per. 1021; Isid. 16,7,9; Psell. Lap. 25, p. 204; Meliten. 1119 282-284:cf. Damigeron 24, p. 182; Plin. 37, 80; Socr.-Dion. 13, p. 321; Isid. 16, 12,3; Meliten. 1122 285:cf. Κηρ., p. 143; Ps.-Hippocr. 34, p. 189; Damigeron 25, p. 182; Plin. 37, 177(cf. 36,196); Peripl. Mar. Erythr. 5; Astramps. 7, p. 192; Meliten. 1176; Cyranides, pp. 63.65.148 (Kaimakis) 287:cf. Plin. 37, 171; Meliten. 1165 292-299:cf. Κηρ., l.l.; Ps.-Hippocr. 35, l.l.; Plin. 37, 181; Solin. 37, 20; Prisc. Per. 988; Isid. 16, 10, 6

281 θηηπολέουσι A : θηηπολίοισι β, θηηπολίησι γ /283 ἱμερτοῦ T^{mg} : ἱμερτοῦ Ψ /τέρενα χροά α :τερενόχροα A /285 δακρύοισι A :δάκρυσι α / λίθου μένος Bernard:λιθούμενος A , λιθούμενον α / 287 ἀποστήλβοντα L : ἀποστεύχοντα A γ P V / 288 ταῦτα usque ad 289 ἀθάνατοι om. α /ταῦτα Abel:αὐτά A/πάσαντι Nauck :πάσοντι A / 296 ἄλλων A :ἄλλο α / τὸν μὲν AP V :τὸ μὲν γ L /297 λευκὴν usque ad 298 κρύσταλλος om. α

κρύσταλλός κεν ἔην· ὁ δὲ χρυσολίθῳ δέμας ἄντην
 εἴκελος εἰσιδέειν· εἰ δ' οὐκ ἔχεν οὐδ' ὄγ' ἐθείρας,
 300 χρυσόλιθός κεν ἔην· ἀτὰρ ἐσθλὴ φημι τετύχθαι.
 Ἐν γὰρ σφιν μέγα δῆτι φερέσβιος ἔμβαλε πνεῦμα
 Ἥελιος ῥέζειν ἔρικυδέας αὐτίκα φῶτας
 σεμνοτέρους τ' ἰδέειν· καὶ τοι σέβας ἔσσειται αὐτῶν.
 Αἴψα γὰρ ἠρώων σφιν ἐπέρχεται εἶδος ἀγαυόν,
 305 οἷ κε θεοῦ μέγα δῶρον ἐπισταμένως φορέωσι.
 Τόλμα δ' ἀθανάτους καὶ ἐνηεὶ μειλίσσεσθαι
 μαγνήσῃ· τὴν δ' ἔξοχ' ἐφίλατο θούριος Ἄρης,
 οὔνεκεν, ὁππότε κεν πελάσῃ πολιοῖο σιδήρου,

300:cf. Damigeron 47. 48, p. 194; Diod. S. 2, 52, 3; Plin. 37, 126; Epi-
 phan. 10, p. 197; Socr.-Dion. 12, p. 321; Isid. 16, 15, 2; Psell. Lap. 21,
 p. 203; Meliten. 1121; Papyrus Graecus Holmiensis 349, 446 (Halleux); Cyranides,
 p. 309 (Kaimakis) 306-333:cf. Khr., pp. 143-145; Ps.-Hippocr. 36, 1.1.; Da-
 migeron 30, 185-187; Theophr. Lap. 41, H.P. 9, 18, 2; Plin. 36, 127 (cf. 20,
 2); Diosc. 5, 130; Gal. 12, p. 204 (Kühn); Physiol. 38; Orib. 13A 9; Solin.
 52, 57; Prisc. Per. 1068; Aët. 2. 25; Isid. 16, 4, 1; Geoponica 15, 1, 28;
 Psell. Lap. 14, 1.1.; Meliten. 1122; Cyranides, pp. 53. 98. 110. 148 (Kaima-
 kis); Hermes' Ierà βύβλος, p. 290 (Pitra); Ps.-Aristot. Lap. 15; Ps.-Diosc.
 21, p. 181

vv. 307-328: in compendium redegit Tz. Chil. VI 616-633

298 κρύσταλλος Abel : κρύσταλλον A / κεν ἔην Koen: κενεήν / 299 εἴκελος Ste-
 phanus: ἔκελος / vv. 301-304 om. A spatio relicto / 302 ἥελιος ῥέζειν Musgra-
 ve: ἥελιος ῥοῦζον α, ἥελιος ῥέζον Tytrwhitt / ἔρικυδέας αὐτίκα φῶτας Tytrwhitt
 ἔρικυδέος αὐτίκα φωτός α / 304 ἀγαυόν γ P : ἀγανόν δ, ἀγητόν Schaefer / 305
 οἷ κε Hermann: οἷ καὶ A, οἷ τε α, εἷ γε Schaefer / φορέωσι A : φορέουσι α/
 307 μαγνήσῃ· τὴν δ' Abel: μαγνησίτην δ' A, μαγνητιν δ' α, μαγνήσῃ τὴν δ'
 Tytrwhitt, μάγνησῃ τὴν δ' Musgrave, μαγνήσῃ, τὴν τ' Hermann / ἐφίλατο A: ἐφύ-
 λησεν α / 308 πελάσῃ γ : πελάσει A, πελάσοι β

- 310 ἤύτε παρθενική γλαγεόχροσι χερσίν ἐλοῦσα
 ἤϊθεον στέρνω προσπύσσεται ἡμερόεντι,
 ὦς ἤγ' ἀρπάζουσα ποτὶ σφέτερον δέμας αἰεὶ
 ἄψ πάλιν οὐκ ἐθέλει μεθέμεν πολεμιστὰ σίδηρον.
 Ἦτοι μὲν μὲν φασὶ καὶ Ἡελίοιο πέλεσθαι
 ἀμφίπολον κούρης, ὅτε κεν θέλγητρα παλύνῃ·
 315 καὶ μιν ὑπέρθυμος τεκεοκτόνος Αἰήταο
 κύδηεν κούρη πολυμήχανος. Αὐτὰρ ἔγωγε
 σῆς ἀλόχου κέλομαί σε δαήμεναι, εἰ ἔθεν ἀγνὸν
 ἀνδρὸς ἀπ' ἀλλοτρίοιο λέχος καὶ δῶμα φυλάσσει.
 Ἐς γὰρ μιν κομίσας, ὑπὸ δέμνια κάτθεο λάθρη,
 320 χεῖλεσιν αἰείδων θελξίμβροτον ἀτρέμας φῶδῆν·
 ἢ δὲ κατακνώσσουσα καὶ ἠδέει περ μάλ' ἐν ὕπνῳ,
 ἀμφὶ σε χεῖρ' ὀρέγουσα ποτιπτύσσειν μενεαίνει·
 εἰ δὲ ἐμαχλοσύνησιν ἐλαύνοι δῖ' Ἀφροδίτη,
 ὑπόθεν ἐς γαῖαν τετανύσσεται ἐκπρόπεσοῦσα.
 325 Καὶ δοιῶ μάγνησαν ἀδελφειῶ φορεόντων,
 θυμὸν ἀπειρεσίης φυγέειν ἔριδος ποθέοντε·
 καὶ λαοὺς ἀγορήνδε συναγρομένους ὀπίκαλῃ
 θέλξεις ἐν στήθεσσι ἀγων μελιθεῖα πειθῶ.
 Καὶ τοὶ πολλὰ κεν ἄλλα δυνησόμενος καταλέξαι
 330 θέσκελα τοῖο λίθοιο, τί τοὶ πλέον οὐρανήωνων

309 γλαγεόχροσι scripsi: γλαγόφρονα A, γλαγοφόρον R, γλαγεόφρονα C, γλαγόφρονα L P, γλαιδόφρονα V, ἀγανόφρονα Musgrave, γλαγερόφρονα Tyrwhitt, μαλακόφρων Ruhnken, γαλερόφρονα Wiel, γλαγερόχρονα Abel (et dubitantes τερενόχρονα), ἀταλόφρονα Platt/311 αἰεὶ: αἰρεῖ Musgrave / 312 ἄψ A: καὶ α/ 314 παλύνῃ Hermann: παλύνει A, παλύνει α/ 315 ὑπέρθυμος: ὑπερθύμοιο Dindorf, ὑπέρθυμος γε Stephanus, ὑπερθύμως γε Gesner / τεκεοκτόνος Αβ^{mg} γ: τεκεοκτόνος β, τεκοκτόνος Lobbeck / 318 δῶμα: σῶμα Pierson fortasse recte / φυλάσσει A: φυλάσσει α / 323 ἐλαύνοι A C: ἐλαύνει β R / 325 μάγνησαν A T^{mg}: μάγνησαν R, μάγνησαν β C / 326 θυμὸν: οἶμον Platt / 327 καλῃ: καρῇ P / 328 ἐν στήθεσσι A R T: ἐνὶ στήθεσσι C, ἐνὶ στήθεσσι β / ἄγων: ἔχων Platt / 329 καταλέξαι Stephanus: καταλέξω / 330 τί τοὶ πλέον A γ T^{mg}: τί πλέον β, τί καὶ πλέον Stephanus, τίη πλέον Gesner, τί νῦν πλέον Wiel

φθέγγωμαι; Τῶν αἴψα καὶ ὑπόθι περ μάλ' ἐόντων
 ἦτορ ἐπιγνάμπει καὶ ἐφέλκεται, ὄφρα κε σεῖο
 ὤκα μάλ', ὥστε τοκῆες, ἐέλδωρ ἐκτελέσωσιν.

335 Ἄλλ' ἦτοι τάδε μὲν καὶ ἐπαυτικά πειρηθῆναι
 πάντα μάλ', ὅσ' ἀγόρευσα, παρέσσεται, εἰ κ' ἐπὶ βωμῶν
 ἔλθωμεν· καὶ γάρ τοι ἐπισπόμενός μοι ὄδ' ἀνήρ
 ὦμοισι κρατεροῖσι λίθων φέρει αἰόλον ὕλην.

Νῦν δ' ἐπεὶ ἀτραπιτοῦ πολὺ πλεον ἄμμι λέλειπται,
 σεῖο δ' ἔτι κραδίην κλονέει μέγα δέργμα δράκοντος,
 340 μάνθανε καὶ δολιχῶν ὄφρων μὴ δειδέμεν ἰούς.

Τρῖψαι γὰρ λεπτήν ὄφιήτιδα κέκλεο πέτρην,
 ἦν ποτέ τις κρατεροῖσι πεπαρμένος ἔλθη ὁδοῦσι,
 καὶ μιν ἐφ' ἔλκεϊ πάσσε· καὶ ἀτρεκὲς ἔσσετ' ὄνειαρ.
 Σὺν δὲ καὶ ὀστρίτην οἶνφ λίθον ἐντρίψαντας

345 ἀκρήτφ κέλομαι πίνειν ὀδυνήφατον εἰδῶς.

Καὶ σέο, δαιμονίη, μεμνήσομαι αὐτίκα, πέτρη,
 αὐτοκασιγνήτη πολιῆς καὶ ὀμώνυμ' ἐχίδνης,
 ἥ ρά ποτ' εἶναετῆ λώβην ἀμενηνὸν ἔθηκας

341-343 (et infra 463-473): cf. Κηρ., p. 145; Ps.-Hippocr. 38, l.1.; Plin. 36, 56; Diosc. 5, 143 (cf. Eup. 2, 136); Dion. Per. 1013; Gal. 12, p. 206 (Kühn); Orib. 13 A 21; Aët. 2, 29; Isid. 16, 5, 3; Hermes Ἱερά βίβλος, p. 289 (Pitra); Ps.-Diosc. 24, p. 181 344-345: cf. Κηρ., l.1.; Plin. 37, 177; Meliten. 1174 346-359: cf. Κηρ., l.1., Plin. 37, 187; Solin. 37, 17; Isid. 16, 15, 18

331 φθέγγωμαι Tyrwhitt: φθέγγομαι / τῶν αἴψα A : ὦν αἴψα α / νν. 333-336 om. A spatia relicto / 336 τοι Tyrwhitt: μοι α om. R / ὄδ' Platt: ὄγ' α / 337 κρατεροῖσι λίθων Tyrwhitt: κρατεροῖσι νέων A , κρατεροῦσιν ἑών α , κρατεροῦσιν ἰών Stephanus / φέρει AC R^{PC}T: φέροι β R / 339 δ' ἔτι AC : δέ τοι β R / κραδίην κλονέει A : κλονέει κραδίην α / δέργμα: δεῖμα Pierson / 340 δειδέμεν Tyrwhitt: δειδέμεν A γ P V, δεδεμέναι L / 341 τρῖψαι Abel: τρύψαι A β , τρύψας γ / 342 ἦν A δ R : ἦν CP / κρατεροῖσι A : κρατεροῦ α / γ' ante ὁδοῦσι add. A / 344 σύν A : νῦν α / 345 ἀκρήτφ R^{PC} : ἄκρητον Ψ / ν. 346 praeb. A solus / 347 αὐτοκασιγνήτη A γ : αὐτοκασιγνήτην β / πολιῆς: δολιῆς Platt

- ρύμμα φιλοκτῆται Μαχαονίης ὑπὸ τέχνης.
- 350 Οὐ μὲν πως κείνην Ποιάντιος ἔλπετο θυμῷ
 νοῦσον ὑπεκφεύξεσθαι ἀταρτηρὴν ποθέων περ'
 ἀλλ' ὄγ' ἄλεξικάκοιο μαθὼν παρὰ πατρός ἀρωγὴν,
 λάαν, ὅτις κε πύθοιτο, βαλὼν ἐπι φάρμακα μηρῷ,
 σεῦεν ἐπὶ Τρώεσσιν Ἀλεξάνδροιο φονήα'
- 355 τὸν ῥα μεθ' ὑσμίνην ἤκειν ποσὶν ἀρτεμέεσσι
 Πριαμίδης Πάρις αὐτὸς ἀποθνῆσκων περ' ἀπίστει.
 Ἔκτανε δ' ἠπεροπῆα Πάριν Ποιάντιος ἥρωε,
 κεκλομένου Δαναοῖς Ἑλένου Τροίηνδε κομίσσαι
 λοιγὸν ἀδελφειοῖο μαιφόνον ἐκ Δήμνοιο.
- 360 Τῷ γάρ Ἀπόλλων φοῖβος ἔχειν λίθον αὐδῆεντα
 δῶκε, σιδηρὴν νημερτέα' τὸν ῥα βροτοῖσιν
 ἤνδανεν ἄλλοισιν καλέειν ἔμψυχον ὀρείτην,
 γυρόν, ὑπότρηχυν, στιβαρόν, μελανόχροα, πυκνόν'
 ἀμφὶ δέ μιν κύκλῳ περί τ' ἀμφὶ τε πάντοθεν Ἴνες
- 365 εἰκέλῃαι ρυτίδεσσιν ἐπιγράβδην τανύονται.
 Ἦματα μὲν τρί' ἐφ' ἐπτὰ βίην Ἑλένοιο πέπυσμαι

360-393(et 418-459):cf. Khr., pp. 145-147; Ps.-Hippocr. 37, 1.1.; Damigeron 16, pp. 176-177; Plin. 37, 176; Solin. 37, 23; Isid. 16, 15, 11; Meliten. 1122. 1173; Hermes Ἱερὰ βύβλος, p. 285 (Pitra)

358-359: Tz. ad Posthom. 572 360-362: Tz. Exeg., p. 19 366-368: Tz. Exeg., p. 23 366-387: in compendium rededit Tz. Exeg., pp.147-148

349 ῥύμμα: ῥεζα R / Μαχαονίης ὑπὸ τέχνης: Μαχαονίης ὑπὸ τέχνης dubitanter Parathomopoulos / 350 ἔλπετο α : ἔπλετο A / 353 κε πύθοιτο β R: κε πύθοιτο AC, κ' ἀκέοιτο Hermann, κ' ἐπιθεῖτο Wiel/ ἐπι Hermann: ἐπί A β R, παρά C/μηρῷ α : μασθῶ A / 355 ἀρτεμέεσσι A : ἀτρεμέεσσι α / 356 Πάρις A L : πάρος γ P V / 359 μαιφόνον: μαιφόνου Tz. / 360 φοῖβος: φοῖβον Tz. / 361 σιδηρὴν Tz : σιδηρῆτιν / 362 ἔμψυχον A Khr. Tz.: ἄψυχον α / ὀρείτην γ Tz.: ὀρύτην A ὀφείτην β / 363 γυρόν A (στρογγύλος Khr.): λυγρόν α / ὑπότρηχυν Stephanus in Thesaurο: ὑποτρηχύν/ 364 περί τ' ἀμφὶ τε: περί τ' ἀμφὶ τε Hermann, πυριλαμπεῖς Seidenadel / vv. 365-368 om. A spatio relicto / 365 εἰκέλῃαι scripsi secutus Wiel (εἰκελίαι): ἕκελοι α , εἕκελοι Stephanus, πάνθ' ἕκελοι Tyrwhitt, ἐμπερές Hermann / 366 τρί' Gesner: τρίς α , τρεῖς Tz.

- θηλυτέρης τε λέχος φεύγειν καὶ κοινὰ λοετρὰ
καὶ μίμνειν ἀμίαντον ἐδωδῆς ἐμψύχοιο·
ἀενάφ δ' ἐνὶ πέτρον ἐχέφρονα πίδακι λούων,
370 φάρεσιν ἐν μαλακοῖσιν ἄτε βρέφος ἀλδήσασκε
καί, θεὸν ὧς λιπαρῆσιν ἀρεσσάμενος θυσίησι,
λαῖαν ὑπερμενέεσσιν ἀοιδαῖς ἔμπνοον ἔρδεν.
Ἐν καθαρῷ δὲ φάος μεγάρφ λύχνοισιν ἀνάπτων,
χερσὶν ἑαῖς ἀτίταλλε θεουδέα πέτρον ἀείρων,
375 μητέρι νήπιον υἷον εἰκῶς ἀγκᾶς ἐχούση.
Καὶ σύ δ', ἐπὴν ἐθέλης ὄπα δαιμονίην ἐπακουσαι,
ὦδ' ἔρδειν, ἵνα θαῦμα μετὰ φρεσὶ σῆσι δαείης·
ὀππότε γὰρ μιν πάγχυ κάμης ἐνὶ χεῖρεσι πάλλων,
ἐξαπίνης ὄρσει νεογιλοῦ παιδὸς αὐτήν,
380 μαίης ἐν κόλπῳ κεκληγότος ἀμφὶ γάλακτι.
Χρῆ δέ σε τετληῶτι νόφ αἰνύμεναι αἰεὶ,
μὴ πως ἠπεδανοῖο λυθεῖς ὑπὸ δειμάτος ἔξω
ἐκ χειρῶν οὐδάσδε βαλὼν χόλον αἰνὸν ὀρίνης
ἀθανάτων. Τόλμα δὲ θεοπροπίην ἐρεεῖναι·
385 πάντα γὰρ ἐξερέει νημερτέα. Καὶ μιν ἔπειτα

369-389: in compendium rededit Tz. Chil. VI 609-615

368 μίμνειν Tz. : σεμνόν α , σεμνοῦσθ' Musgrave, ἀγνεύοντ' Wiel / ἀμίαντον
T^{mg} Tz. : ἀδύαντον α / 369 ἐνὶ A : ἐπὶ α / 370 μαλακοῖσιν : καθαροῖσιν A-
bel / ἀλδήσασκε α : ἀλδίσσεσκε A / 371 λιπαρῆσιν Abel (λιπαροῖσιν Musgrave):
ἐπ' ἀρῆσιν / θυσίησι A : θυέεσσι α / 373 ἐν A γ : ἐκ β / μεγάρφ : μέγα C ,
om. R / 374 ἀείρων A : ἀείρας α / 375 ἀγκᾶς ἐχούση Hermann: δὴ κατεχούση /
380 μαίης Eschenbach (vertens "nutricis"): φαίης / 381 τετληῶτι Schrader: τε-
τληῶτι / αἰνύμεναι scripsi: αἰνέμεναι R , ἐναύμεναι C , αἰνέμεν A β , κη-
δαινέμεν Bernard, μελεδαινέμεν Tyrwhitt, ἀκταινέμεν Hermann, ἀλεεινέμεν vel
λαινέμεν Wiel, δινευέμεν Seidenadel, ἐπακουέμεν Abel, ἐπιεζέμεν vel μιν θλι-
βέμεν Herwerden, ἀτιταλλέμεν Platt / 382 ἠπεδανοῖο : πευκεδανοῖο Platt / ἔ-
ξω : ἤτορ vel αἰψα Herwerden / 383 χειρῶν Schrader : χειρὸς R S T, χερὸς
A β C

- πλησίον ὀφθαλμῶν, ὅτε κεν λήγησι, πελάσσας, ·
 δέρκεο· θεσπεσίως γὰρ ἀποψύχοντα νοήσεις.
 Τῷδε μὲν Ἀτρείδῃσιν ἀλώσιμον ἔφρασε πάτρην
 Λαομεδοντιάδης φοιβήτορι λαί πιθήσας.
- 390 Σοὶ δέ τι καὶ σθένος ἄλλο σιδηρίταιο πιφαύσκω·
 ἔρπετὰ γὰρ δὴ πάμπαν ὑποτρομέοντι ἔοικας.
 Σεῖο δ' ἔχεν πολὺ μείζον ἀκοίμητόν τε νόοιο
 δεῖμα φιλοκλήτης, μεμνημένος αἰὲν ἐχίδνης.
 Τοῦνεκα Πριαμίδαο σαόφρονος οὐ ποτε νόσφιν
- 395 ἤθελεν ἔρχεσθαι, γουνούμενος, ὄφρα τιν' εἴπη
 θαλπωρὴν, εἰ πέρ ποτ' ἐπὶ χθόνα μητέρα θηρῶν
 ἔρχηται, πῶς κεν πολιδὸν γένος ἐκπροφύγησι.
 Τῷ δ' ὄγε Λητοῖδην ἐπέων ἐπιμάρτυρα φοῖβον
 κικλήσκων ἀγόρευε, τὰ δὴ νῦν σοι καταλέξω.
- 400 Εὐτέ με παῖδ' ἐδίδασκεν Ἀκείρεκόμης ἀγορεύειν
 μαντοσύνας, μέγαν ὄρκον ἐκέκλετο πρῶτον ὁμόσσαι,
 ψευδέα μὴ ποτε μῦθον ἐνισπεῖν ἀνθρώποισι·
 τοῦνεκεν ἀτρεκέως μάλα τοι ἔρέω τὰ ἕκαστα.
 Φράζεο νῦν, ἥρως ἐκατηβόλε, μῦθον ἐμεῖο.
- 405 Αὐτὴ γαῖα μέλαινα πολυκλαύτοισι βροτοῖσι
 τίκτει καὶ κακότητα καὶ ἀλγεος ἄλκαρ ἐκάστου·
 γαῖα μὲν ἔρπετὰ τίκτε, τέκεν δ' ἐπὶ τοῖσιν ἀρωγὴν.

388-389: Tz. ad Posthom. 572; cf. Chil. VI 503-506 398-402: Tz.
 Exeg., p. 19 400-402: Tz. ad Posthom. 705; cf. Posthom. 706

386 λήγησι A : λύσησι α / πελάσσας γ : πελάσας A β / 388 τῷδε Tyrwhitt:
 ὄδε Ψ Tz. / 390 δέ τι A : δ' ἔτι α / πιφαύσκω L P R: πιφάσκω A C V / 391 ἔρπε-
 τὰ A : ἔρπετῷ α / ἔοικας A : ἔοικε α / 392 ἀκοίμητόν τε: ἀκοιμήτοιο Abel /
 νόοιο : νόσοιο Platt / 394 Πριαμίδαο A : Παλαμίδαο β R , Παλλαμίδαο C / 395
 ἔρχεσθαι A : εὐχεσθαι α / εἴπη A : εἴποι α / 396 εἴ περ : ἦν περ Hermann /
 397 ἔρχηται A γ : ἔρχεται β / πῶς κεν πολιδόν : πῶς ἂν κ' ὀλοόν (vel ὀφίων)
 vel πῶς κεν δόλιον Herwerden / 398 Λητοῖδην om. A spatia relicto / vv. 399-466 om.
 A spatia relicto / 400 Ἀκείρεκόμης Tz. : ἀκερσεκόμης α / 402 ψευδέα T^{PC}
 Tz. : ψεύδεα α / ἐνισπεῖν α Tz. : ἐνισπέμεν Nauck

- Ἐκ γαίης δὲ λίθων πάντων γένος, ἐν δ' ἄρα τοῖσι
 κάρτος ἀπειρέσιον καὶ ποικίλον' ὅσα δύνανται
 410 ρίζαι, τόσσα λίθοι' μέγα μὲν σθένος ἐπλετο ρίζης,
 ἀλλὰ λίθου πολὺ μεῖζον' ἐπεὶ μένος ἀφθιτον αἰεὶ
 γεινομένῳ μῆτηρ καὶ ἀγήραον ἐγγυάλιξεν'
 ἢ δὲ καταθνήσκει τε μινυνθάδιον θαλέθουσα
 καὶ τόσον αὐτῆς κάρτος, ἐφ' ὀππόσον ἔμπνοός ἐστιν'
 415 εἰ δέ κ' ἀποπνεύση, τίς ἔτ' ἐλπωρῆ παρὰ νεκρῆς;
 Ἐν μὲν δὴ βοτάναις ἄγυριν λυγρῶν τε καὶ ἐσθλῶν'
 δῆεις, ἐν δὲ λίθοις ἄτην οὐ ρεῖτ' ἀ κεν εὐροις.
 Ἦτοι ὅσαι βοτάναι, τόσσοι λίθοι. Ἄλλὰ σύ γ', ἦρως,
 λαῖ σιδηρίτη πεφυλαγμένος ἐρπετὰ πάντα
 420 θαρσαλέως, εἰ καὶ τοι ὀμιλαδὸν ἀντιόωσιν,
 ἔρχεσθαι διὰ μέσσα, κελαινῆς οὐκ ἀλεγίζων
 λώβης. Οὐ γάρ ἔτι σφι θέμις μεμνησθαι ὀδόντων,
 οὐδ' εἰ κεν στεῖχοντος ἐνιχρίμπτοινο πόδεσσιν.
 Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ μένειν περ ἔτι προφανέντα δύνανται,
 425 ἀλλὰ μέγα σφίσι θάμβος, ἐλαυνομένοισι δ' ὁμοῖα
 ἔσσουνται' τὰ δὲ καὶ περ ἐναντίον ἀΐξαντα
 ἄψ ὀπίσω παλίνορσα μεθερπύζειν μενεαίνει'
 καὶ σφίσιν ἐξαπίνης ῥόθος ἴσταται, οὐδέ τι πρόσσω
 νίσσεται, ἀλλ' ὀρέγοντα πέλας περιμήκεα δειρῆν
 430 γλώσσησιν μεμάασι περισσαινέειν σκύλακες ὤς.
 Πολλάκι καὶ κατέδαρθε δαφοινῶν ἄγχι δρακόντων
 ἀμφὶ κυνηγεσίησι μένων ἐν τάρφεσιν Ἰδης
 θηρητῆρ Εὐφορβος ἀρωγῆ τῆδε πεποιθώς'
 δῶκα γὰρ ἀντομένῳ λίθον ἱερόν' οὐδέ τις αὐτῷ
 435 ἐκ μάλα περ πολλῶν ἐλθεῖν κατεναντίον ἔτλη.

414 κάρτος Musgrave: καρπός α / 415 εἰ Hermann : ἦν α / 416 βοτάναις ἄ-
 γυριν D : βοτάνας ἦρι α / 420 ἀντιόωσιν : ἀντιόφεν Hermann / 423 στεῖχον-
 τος γ : στεῖχοντας β , στεῖχοντες α , στεῖχων τις Wiel / ἐνιχρίμπτοινο :
 ἐνιχρίμπτοιτο Wiel / 424 δύνανται om. V/425 μέγα C : μετά / 429 νίσσεται
 Ruhnken : νήχεται / 430 περισσαινέειν Hermann : περισσαινέειν α /
 432 ἐν:ἐνί Wiel / 434 ἱερόν i f : ἱρόν γ P , ἱρόν δ / οὐδέ τις dubitanter
 Wiel: οὐδέ ποτ' α , οὐδ' ὄφισ Rzach apud Abel / 435 κατεναντίον: κατέναντά τις
 dubitanter Wiel

- Τέρπετο δ' Εύφóρβω περικαλλεί φέρτατος ἀνδρῶν
 αἰχμητῆς Μελάνιππος, ἀνεψιὸς ἑσθλὸς ἑμεῖο,
 εἶδος ἀμώμητον καὶ < ἐπ' > εἶδει κάρτος ἀρειον
 αἰζηοῦ ποθέων δουρικλυτοῦ, εὐπλοκάμοιο.
 440 Τούνεκα καὶ μετὰ θήρας ἀλωμένου σὺ ποτε νόσφιν
 ἔσθενεν Εὐφóρβοιο μένειν Ἰκετάονος υἱός·
 ἀλλ' αἰεὶ λασιόισιν ἐν οὖρεσιν ἀντιθέοιο
 καγχαλῶν κούροιο μετ' ἔχνια σὺν τε κύνεσσιν
 ἔσπετο σὺν θ' ἐτάροις, ἔθελέν τέ οἱ οἶος ἔπεσθαι.
 445 Ἦ μὲν κέν μιν πολλὰ πατήρ μενέαινεν ἐρύκειν,
 ἀσχαλῶν ἐδὼν υἷα φίλον θήρεσσι μάχεσθαι·
 καὶ Πριάμοιο βίη μιν ἐρήτυεν· οὐδ' ὄγε θυμῷ
 πείθετο· τίς κ' ἐθέλεσκε τότε· Εὐφóρβοιο λιπέσθαι;
 ῥεῖά γε μὴν ἀέκοντα μέλας ἠρύκακεν ὕδρος,
 450 νέρθεν ὑπὸ κνήμην ὀλεσίμβροτον ἰὼν ἐλάσσας·
 τὸν μὲν ἐδὼν ὀλοὸν τέρας οὐ λάθεν, οὐνεκ' ἔμελλεν
 αὔθι λελείψεσθαι· τό ρά μιν καὶ μᾶλλον ἔτειρεν.
 Οἰκτεῖρων δ' ὀρέγοντα χέρας ποτὶ γούνατ' ἑμεῖο,
 αὐτοῦ τοῦδε λίθοιο διατρίψαντα κέλευσα
 455 λεπταλέην ἀχνην ἐπιπασσέμεν ἔλκει· λυγρῷ·
 καὶ ρα μάλ' αὐτίκα φῶτα κραταιῇ κάλλιπε νοῦσος.

448:cf. Tz. Theog. 556.

437 αἰχμητῆς Tyrwhitt : αἰχμητῆ τήν γ P , αἰχμητῆ τήν δ / 438 ἀμώμητον
 Hermann: ἀμώμητος α / ἐπ' suppl. Hermann / κάρτος Stephanus: καρπός α / ἀρει-
 ον Hermann : ἀρείων α / 440 ποτέ : πόδε Ruhkén / 441 μένειν Slothouwer : φέ-
 ρειν α / 444 οἶ Hermann : μιν α / 445 ἐρύκειν Musgrave : ἐρύσσειν α / 447
 μιν: κεν Hermann / 448 πείθετο· τίς κ' ἐθέλεσκε τότε· : πείθετ' ἐπεὶ οὐκ ἐθέλε-
 σκέ ποτ' Hermann / 449 μὴν R: μὲν C , μιν β / 450 κνήμην γ : κνήμης β /
 451 ἐδὼν ὀλοὸν τέρας οὐ λάθεν scripsi : ἔτ' ὦ (ὦν γ, ὦ aif) ὀλοῦστερος οὐ λά-
 θεν α , ἔτι ζῶντ' ἔρος οὐ λάθεν Tyrwhitt, ἔπειτ' ὀλοὸς πυρετὸς λάβεν Hermann,
 ἔρως ὀλοὸς φρένας ἤλασεν Wiel, ἔπειτ' ὀλοῇ νόσος ἔλλαβεν Abel, ἔπειτ' ὀλοὸς
 μόρος οὐ λάθεν Platt / 453 οἰκτεῖρων γ : οἰκτεῖρω β

- Τοῖον γὰρ βροτοῖσιν ἀρηγόνα τίκτεν ὀρείτην,
 ὄστε καὶ οὐταμένοις ἄκος ἠρώεσσι κομίζει
 καὶ στείρωσι γυναιξὶ τεκεῖν φίλα τέκνα δίδωσι.
 460 Ποικίλα γὰρ θνητοῖσι λίθους ἔρδειν ἀγορεύω.
 Ἦς καὶ ἐῆς ποτε μητρὸς Ἀβαρβαρέης ἐπακούσας,
 ἀνδρῶν εὖ μάλα νοῦσον ἐπισταμένης ἀκέσασθαι,
 Βουκολίδης Εὐφορβος ἀγαυοῦ φάσκεν ὀφίτου
 φάρμακα μὴ μούνων ὄφρων κατένωπα δύνασθαι,
 465 ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοῖσι φέρειν φάος ἠδὲ βαρεῖαν
 ἐκ κεφαλῆς ἔλκειν ὀδύνην. Ἦδη δὲ τιν' ἀνδρῶν
 οὔσασι δηθύνοντα καθήρας ὠπασεν αἴψα
 καὶ δὴ καὶ λεπτῆς ἐριήκοον ἔμμεν αὐτῆς.
 Ἦδη καὶ τινα φῶτα χόλῳ χρυσέης Ἀφροδίτης
 470 ἔργα πρὸς ἡμερόεντα γάμων ἀμενηνὸν ἔόντα
 μεμνησθαι φιλότητος ἀκεσσάμενος προΐαλλεν.
 Ἐν πυρὶ δ' εἶ κε βάλῃς μιν, ὀδωδὴν ἔρπετὰ τοῖο
 φεύξεται, οὐδέ τί πω μενέει σχεδόν, οὐδ' ἐνὶ χειρῇ.
 Φεύγει καὶ κνίσσησι γαγάτην ὀρτυμένησι,
 475 τείροντα θνητοὺς ἔχεπευκέει πάντας αὐτμῇ.

474-493: cf. Κηρ., p. 147; Ps.-Hippocr. 40, l.1.; Damigeron 20, p. 179,
 cf. 70, p. 674 (Pitra); Plin. 36, 141-142; Diosc. 5, 128 (et Eup. 1, 15.23
 et al); App. Apol. 45, 4; Gal. 12, p. 203 (Kühn); Solin. 22, 11; Orib. 13 A7;
 Prisc. Per. 581-584; Aët. 2, 24. 34; Alex. Trall., I p. 559; Isid. 16, 4,3;
 Geoponica 15, 1, 32; Cyranides, p. 136 (Kaimakis); Ps.-Diosc. 8, l.1.

461,463:cf. Tz. Chil. I 232

460 λίθους O. Schneider : θεούς α / 461 ἐῆς Schrader : ἐμῆς α / ἐπα-
 κούσας β R : ἔσακούσας C / 464 μούνων Schrader : μοῦνον α / 466 ἔλκειν ΥΤ:
 ἔλκει β / 467 ab hoc versu rursus incipit A / οὔσασι α : οὔσασι A /468
 αὐτῆς A (ὀμιλίας Κηρ.) : ἀοιδῆς α / 469 χρυσέης Hermann : χρυσῆς / 472
 βάλῃς Hermann : βάλοις / 473 οὐδέ τι : οὐδ' εἶτι Stephanus / οὐδ' ἐνὶ A Υ:
 οὐδενὶ β

- χροίην δ' αἰθαλόεις, πλατύς, οὐ μέγας ἐπλετ' ἰδέσθαι,
 καρφαλή δ' ἔγκελον πεύκη φλόγα δῖαν ὀρίνει.
 Ἄλλ' ὀλοὸν ποτὶ ῥῖνας ἀγει μένος· οὐδέ τι φῶτες
 λήσονθ', ὧν κ' ἐθέλοις ἱερὴν ἀπὸ νοῦσον ἐλέγξαι·
 480 γνάμπει γὰρ σφεας αἴψα χαμαὶ προπρηνέας ἔλκων·
 οἱ δ' ἄρ' ὑπὸ σφετέρου πεπαλαγμένοι ἀφλοισμοῖο
 στρωφῶντ' ἔνθα καὶ ἔνθα κυλινδόμενοι κατὰ γαῖαν.
 Τοῖσι δὲ χωομένη φρένα τέρπεται, ὀππὸτ' ἴδῃσι
 πήματα πάσχοντας κεραὴ πόδας ὠκέα Μῆνη.
 485 θηλυτέρη δ' εἶ κεν πολυφάρμακον ἀμφιβεβῶσα
 καπνὸν ὑπὸ σπλάγχνοισιν ἀναΐσσοντα δέχεται,
 ἀθρόος ἐνδοθεν ὧκα μέλας καταλείβεται ἰχώρ,
 ὅστε γυναικοφόνος νεάτη μίμνων ἐνὶ γαστρὶ
 κέκληται· τότε δ' αὖτις ὑπὸ πνοιῆσι λίθοιο
 490 δερκομένη γάνυται τις ἔης θολὸν ἐκβλύζοντα
 νηδύος· ἐκ γὰρ νοῦσον ἀπειρεσίην ἀλεείνει.
 Ἄλλα τε πόλλ' ἐπὶ τοῖσι γαγάτην θέσκελα ῥέζειν
 οἴδα· σὲ δὲ κνίσσησιν ἐλαύνων ἐρπετὰ τέρψει.
 Σκορπίε, σεῖο δὲ λᾶαν ὀμώνυμον ἐμμεναι ἦρωσ
 495 ἀγλαὸς ἠρίων οὐκ ἐκλυεν· ἦ γὰρ, οἴω,

494-497: cf. Khr., 1.1.; Plin. 37, 187; Isid. 16, 15, 19; Meliten. 1181

476 χροίην A : χροίη α / μέγας : μέλας R / ἐπλετ' A γ : ἔλπετ' β / 478
 οὐδέ τι A : οὐδ' ὄγε α / φῶτες Abel : φῶτας / 479 λήσονθ' A : λίσσονθ' L P,
 λήσηται L^{mg}, λήσεται V, λήσεται P^{mg}, ῥύσεται R, ῥύσσοιθ' C / κ' ἐ-
 θέλοις γ : κ' ἐθέλεις A, καθέλοις β / ἀπό : ἀπο Hermann / ἐλέγξαι A : ἐ-
 ρύξαι α / 480 γνάμπει A : γνάμφει α / 481 ὑπὸ Wiel : ἀπό / ἀφλοισμοῖο Hermann :
 ἄφαρ οἴμοιο Ψ om. L / 482 στρωφῶντ' usque ad κυλινδόμενοι om. L / γαῖαν
 α : γαίης A (γῆς Khr.) / 486 ἀναΐσσοντα A : ἀΐσσοντα α, ἀπαΐσσοντα Tyr-
 whit / 487 ἀθρόος A γ : ἀθρόως β / 488 γυναικοφόνος A : γυναικείης β R,
 γυναικείη C / 489 αὖτις Hermann : αὐτόν / 490 δερκομένη γάνυται A : δερ-
 κόμενοι γάννυνται α / τις ἔης Abel : τισέ η A, ἄφαρ α, οἱ ἄφαρ Hermann,
 φαφαρόν Wiel / θολόν T^{PC} : σόλον A, δόλον α

πικρῆσιν τότε γυῖα πεπαρμένος ἀμφ' ὀδύνησι,
 μᾶλλον σφωῖτέρων κεν ἔχειν ἐθέλεσκέ μιν ἄστων.

- Οὐδ' ὄγε κορσῆεντα λίθον κλύεν, οὖνεκα μιχθεῖς
 δριμέος ἐν σκορόδοιο καρῆατι τοξευτῆρα
 500 ἠπεδανῶν ὦκιστα βελέμνων σκορπίον εἶργει.
 Τὸν μὲν ἐγὼ κόρση μάλ' εἰκότα φημὶ βροτεῖη
 παύειν, ὄξυτάτῳ τετριμμένον ἀμμίγα Βάκχῳ,
 ἀμφίπολον θανάτοιο κελαινῆς ἀσπίδος ἰόν.
 Μέτρῳ δ' ὄς κεν ἴσῳ μίξῃ ῥοδόεντος ἐλαίου,
 505 κόψας ἐκ πυρός ὀπτόν, ἐν αὐχενίαις ὀδύνησιν
 ἄλκαρ ἄγει· μέλιτος δὲ μετὰ γλυκεροῖο κερασθεῖς
 ὕδατος ἀτηρῆν ὀλέκει κατὰ γαστέρος ἰλύν,
 ἦτε καταΐγδην ὑπὸ νέρτερα νηδύος ἀνδρῶν
 δυομένη φέρει δγκον ἀεικέα βουβώνεσσιν.
 510 Ἴσθι δ' ἀμαλδύνειν σκορπήια κέντρα δύνασθαι
 καὶ Περσηϊάδαο μένος μέγα κουραλίοιο
 ἠδὲ παλαμναίην ἀνεμῶλιον ἀσπίδα θεῖναι.

498-509: cf. Κηρ. pp. 147-148; Ps.-Hippocr. 39, l.l.; Plin. 37, 153

510 - 609: cf. Κηρ., pp. 148-150; Ps.-Hippocr. 1, p. 185; Damigeron 7, pp. 169-170; Theophr. Lap. 38; Ov. Met. 4. 742-752, 15. 416-417; Plin. 37, 164 (cf. 32, 21-24); Diosc. 5, 121 (cf. Eur. 1, 40 et al.); Dion. Per. 1103; Solin. 2, 43; Prisc. Per. 1008.1021; Isid. 16, 8, 1; Geoponica 15, 1, 31; Astramps. 5, p. 191; Meliten. 1121. 1142; Cyranides, pp. 40. 58. 292(Kaimakis); Hermes Ἱερὰ βίβλος, p. 287 (Pitra)

497 ἔχειν ἐθέλεσκέ μιν Tygwhitt : ἐκεῖνα θελεσκέμεν /498 κορσῆεντα vir doctus in Bibl. Philol. Gottingensi vol. II p. 205 : κορσίεντα A , κορσιέντα α, κορσωθέντα Walch / κλύεν, οὖνεκα μιχθεῖς om. A spatia relicto/v. 499 om. A spatia relicto / δριμέος ἐν σκορόδοιο β : δριμέος ἐν σκόροδοιο γ δριμέι σὺν σκορόδοιο Wiel / 500 ἠπεδανῶν : πευκεδανῶν Bernard / 504 μέτρῳ ΑΒR: μέτρον C , κέτρον Hermann, κέτρῳ Tygwhitt, μύρτῳ Wiel / κεν om. C / ἴσῳ μίξει A : μίξει β , μίξοι μιν C , μίξει μιν R , μίξειεν aif, μίξῃ ἐνὶ Hermann / ῥοδόεντος ἐλαίου A : ῥοδόεντι ἐλαίῳ α / 505 κόψας A : κάψας α / ὀπτόν A : ὀπόν α , om. C / 507 ἰλύν Schrader : ὕλην / 509 δυομένη A : δευομένη α , σευομένη Musgrave / 511 Περσηϊάδαο Schrader: Περσηῖδαο

- Τοῦδε δέ μοι πάντων περιώσιον, ὄσσα φύονται,
 Φοῖβος ἀκείρεκόμης φύσιν ἐμμεναι ἔξ ἑτέροιο
 515 μυθεῖτ' εἰς ἕτερον στρωφωμένου εἶδος· ὁ τίς τοι
 ψευδός κεν φαίη· τὸ δ' ἐτήτυμον οἶδα τετύχθαι.
 κλωρὴ γάρ βοτάνη πρῶτον φύει, οὐδ' ἐνὶ γαίῃ,
 ἦν γε φυτῶν ἴσμεν στερεήν τροφόν, ἀλλ' ἐνὶ πόντῳ
 ἀτρυγέτῳ, ἵνα φύκι', ἵνα βρύα γίνετ' ἐλαφρά.
 520 Αὐτὰρ ἐπεὶ κ' ἔλθῃσι μαραινομένη ποτὶ γῆρας,
 ἦτοι μὲν οἱ φύλλα περιφθινύθουσιν ὑφ' ἄλλμης,
 αὐτὴ δ' ἐν βένθεσσι πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
 νήχεται, ὄφρα ἐ κύματ' ἀποπτύσῃ αἰγιαλόνδε.
 Ἐνθα δ' ἄρ' ἔξαπίνης μιν ἀναψύξασαν ὑπ' αἰθρῶν
 525 βάζουσ', οἳ περ ἴδοντο, κρατυνομένην ὀράασθαι.
 Δηρὸν δ' οὐ μετέπειτα πάγῳ περιπαχνωθεῖσα
 πετροῦται, καὶ χερσὶν ἐν ὀκριόεντα τεῆσιν
 ἀμφαφάεις λίθον, ὅς πρὶν ἔχων ὑγρὸν δέμας ἦεν.
 Σχῆμα μὲν οὖν βοτάνης ἔτι οἱ μένει, οἶον ἔην περ,
 530 οἳ τε κλάδοι, ὄσα τέ σφιν ἀκρόδρυα προσπεφύασιν,
 οἷη τ' ἐβλάστησε καὶ ἐτράφη εἰν ἀλὶ ρίζα,
 φλοιός θ' ὄσπερ ἔην· φλοιὸς δέ γε λάϊνός ἐστι.

514 ἀκείρεκόμης : ἀκερσεκόμης Hermann / 515 στρωφωμένου V^{PC} P^{PC}: στρωφώ-
 μενον A , στρωφώμενος α / 516 οἶδα τετύχθαι Hermann : ἄρα τετύχθαι β , ἄ-
 ρα τέτυκται A γ , αἴψα τετύχθαι Stephanus , ἦ ῥα τέτυκται Ruhnkem / 518 ἦν
 γε : ἦν τε Hermann / 519 γίνετ' A γ P V: γίνεται L γίνετ' Hermann / 521 ὑφ'
 A γ: ἀφ' β / 522 πολυφλοίσβοιο Slothouwer : ὑπὸ φλοίσβοιο / 523 ἐ A : om.
 α / ἀποπτύσῃ A : ἀποπτύσοι α / 524 ἀναψύξασαν scripsi : ἀναπνεύσασαν α ,
 ἀναπτεύσασαν A , ἀναπλεύσασαν Bernard , ἀνακλησθεῖσαν Abel , ἀναπτυσθεῖσαν
 Platt / αἰθρῶν : αἰθρῆς Abel / 527 ἐν ὀκριόεντα Tyrwhitt: ἐνοκριθέντα A ,
 ἐνοκριθέντα α , ἐνιχρημθέντα Stephanus / 528 ὅς πρὶν Hermann: ὡς πρὶν A , ὁ
 πρὶν α / 530 οἳ τε α : ἥντε A / 531 οἷη τ' ἐβλάστησε καὶ om. A spatio
 relicto / οἷη τ' R : ἦ οἱ τ' β C , ἦ τέ οἱ Stephanus / v. 532 om. A spa-
 tio relicto / δέ γε Hermann: κεν α

Τερπωλή δ' ἤδεῖα θεωμένου ἐς φρένα σεῖο
 βήσεται· ἐγὼ δ' οὐκ οἶδ' ὅ,τι μοι θέλγητρον ἰδόντι
 535 αἰὲν ἐπὶ πραπίδας καταλείβεται· οὐδὲ δύνανται
 ὄσσε κορεσθῆναι θηευμένου, ἀλλὰ με θάμβος
 σεύεται ἐν στέρνοισιν ὄϊόμενον τέρας εἶναι·
 καὶ οἱ πιστεύων περ ἔολπά μιν εἶναι ἀπιστον.
 ἀλλ' οὐ Γοργεῖην μὲν ἐτώσιος ἀνθρώποισι
 540 σμερδαλέην κεφαλὴν φάτις ἐμμεναι· οὐδ' ἄρα Περσεύς
 ὠκυπέτης πέλεται ψευδὲς τέρας ἠγήσασθαι.
 Γοργόνα γὰρ Περσῆι δρακοντοέθειραν ἀκούεις
 Ἄτλαντος νεάτοισιν ὑπὸ κρημνοῖσι δαμῆναι,
 παρθένον ἀργαλέην, ἐρεβώπιδα, κῆρα μέλαιναν
 545 ἀνθρώπων, οἷσιν κεν ἐπ' ἀνδροφόνω βάλεν ὄσσε·
 οἷ μιν δεῖμα πέλωρον ἀάσχετον ἀθήσαντες
 αἴση λαῖνέη τεθνηότες ἐστήκασι.
 Τὴν δ' οὐτ' εὐρύτερονος ἐναντίον Ἄτρουτώνη
 δέρκεσθαι μενέαινεν, ἀδείμαντός περ ἐοῦσα,
 550 οὔτε κασιγνήτῳ κέλετο, κρατερόφρονι φωτί,
 χρυσογόνῳ Περσῆι φονευομένην περ ἰδέσθαι·
 ἀλλὰ δόλῳ θήρειον ἀφήρπασεν αὐχένα κούρης,
 ἦκα μάλ' ἐξόπιθεν γαμψώνυχον οὐ προῖδούσης

533 δ' ἤδεῖα θεωμένου A : δὴ διαθεωμένου β C , διαθεωμένου R / 534 οἶδ' ὅ,τι : οἶδα τί Wiel / μοι om. V / 536 θηευμένου Hermann : θειομένου A , θεωμένου α / 537 σεύεται ἐν Abel : δεύεται ἐν A , σεύηται α , σεύεται ἐνύ Stephanus, σεύει ἐνύ Hermann / ὄϊόμενον A : ὄϊομένου α , ὄϊομένον α / 538 μιν : μὲν Hermann / 539 ἀλλ' οὐ Hermann : ἀλλὰ A , ἀλλὰ τε α / ἐτώσιος Hermann : ἐτώσιον / 541 ψευδὲς τέρας α : ψευδεστέρας A / 542 Περσῆι Tyrwhitt : περσηῖδα / 545 κεν om. C / 546 πέλωρον α : πελώριον A / ἀάσχετον A : ἀνάσχετον α / 547 λαῖνέη A : λάϊνοι α / τεθνηότες A : τεθνηότες α / v. 550 ante Piersonium post v. 551 legebatur / κέλετο C : κέκλετο A β R / 551 χρυσογόνῳ A : χρυσαόρῳ α , χρυσαύρῳ α , χρυσοπάτρῳ Hermann / 552 ἀφήρπασεν S^{PC} : ἀφάρπασεν Ψ , ἀφαρπάσαι Wiel / 553 ἐξόπιθεν R : ἐξόπισθεν A , ἐξόπισθε β C

- ἀμφιβαλὼν ἄρπην κυλληνίδα λευκανίησι.
- 555 τῆς δ' ἄρα καὶ φθιμένης περ ὀλέθριος ἔσκεν ὀπωπῆ,
καὶ στυγεροῦ κρινίδαο μολεῖν ὑπὸ δῶμα κελαινὸν
πολλοῖς αἰσιμον ἐπλετ' ἐναιρομένοις ὑπὸ νεκρῆς.
Ἄλλὰ τότε αἰγιαλόνδε φόνω πεπαλαγμένος ἦρως
ἐλθὼν, εἰσόκε λύθρον ἀποπλύνειε θαλάσση,
560 θερμὴν ἔξ ὀμάδου κεφαλὴν ἔτι καὶ τρομέουσαν
γοργεῖην κατέθηκεν ἐπὶ χλοεραῖς βοτάνησιν.
Ἦοφρα δ' ὄγ' ἐν δίνησιν ἀναψύχεσκε θαλάσσης,
στείχων ἐκ τ' ὀλοοῖτο πόνου δολιχῆς τε κελεύθου,
τόφρα δὲ πορφυρέοιο διαινόμενοι κορέσαντο
565 αἵματος, οἳ ῥα κέχυντο χαμαὶ ὑπὸ κράτι θάμνοι.
Ἄμφι δ' ἄρα σφίσιν αἷψα θαοαὶ πόντοιο θύγατρεις
λύθρον ἐπεσσύμεναι θάμνοις περιπήγνυον αὔραι·
πήγνυτο δ' ὥστε σε πάγχυ λίθον στερεὴν οἴσασθαι·
οὐδ' ἔτ' ἔην οἴσασθαι, ἐπεὶ στερεὴ λίθος ἦεν.
- 570 Ἐκ δ' ὄλεσεν βοτάνης ὑγρὸν δέμας· ἀλλὰ καὶ ἔμπης
ὄλλυμένης πάμπαν βοτάνης οὐκ ὤλεσεν εἶδος.
τὴν μὲν ἄρα χροίην ἔξ αἵματος ἔσχεν ἐρυθρὴν,
ἀμφασίη δ' ἦρωα λάβε θαρσύν, ὡς ἐνόησεν
ἔξαπίνης μέγα θαῦμα· τὸ καὶ πέλας αἷψα κιοῦσα
575 διογενῆς πολύμητις ἐθαύμασεν Ὀβριμοπάτρη.
θῆκε δ', ἀδελφειοῦ κλέος ἀφθιτον ὡς κε πέλοιτο,
αἰεὶ κουράλιον προτέρην φύσιν ἀλλάσσεσθαι.
Ἐν δὲ βίην οἱ δῶκεν ἀπειρεσίη Ἀγελεΐη,

554 ἀμφιβαλὼν : ἀμφιβαλόνθ' Wiel / 557 ἐναιρομένοις A : ἐναιρομένης α /
559 θαλάσση A γ : θαλάσσης β / 562 ὄγ' ἐν C : ὄ γε A β R / ἀναψύχεσκε AC :
ἀνεψύχεσκε β R / θαλάσσης : φύλον κῆρ Hermann / 564 διαινόμενοι κορέσαντο
om. A spatio relicto / v. 565 om A spatio relicto / 566 σφίσιν Schrader : σφύν
τ' C , σφύν A β R / 567 θάμνοις α : θαοαί A / αὔραι A : ὤραι P V , ὤραι
γ L / 568 πήγνυτο Abel : πήγνυντο A , πήγνυον α / 569 οὐδ' ἔτ' ἔην Abel : οὐ-
δέ τ' ἔην β R , οὐδ' ἔτεήν A , οὐδ' ἔτην C / 571 ὄλλυμένης Hermann : οὐλο-
μένης / 572 τὴν μὲν : ἡ μὲν Platt / χροίην A : χρουίην α / 573 ἀμφασίη α :
ἀφασίη A / 577 κουράλιον Tyrwhitt : κουραλίου

580 φῦλα φυλασσέμεναι κρυερὴν ἔς δῆριν ἰόντα,
 ἢ δολιχὴν ἔρπων ἔς ἀταρπιτόν, εἰ μιν ἔχοι τις,
 ἢ περόων ἄλα δῖαν ἐϋστέλμῳ ἐνὶ νηϊ.
 Καὶ γὰρ Ἐνυαλίῳιο θοὸν δόρυ μαινομένοιο
 καὶ λόχον ἀνδροφόνων φεύγειν ἀπο ληϊστήρων
 καὶ πολιὸν Νηρηᾶ κυκώμενον ἐξυπαλύξαι
 585 ἐσθλὴ κουραλίῳιο βίη θνητοῖσιν ὀπάσσει.
 Γλαυκὴν δ' ἔργεκύδοιμον ἀταρβέα Τριτογένειαν
 σφωιτέρων καμάτων ἐπαμύντορα κικλήσκουσι.
 Φάρμακα δ' ὄσσα πέλονται ἀτάσθαλα καὶ κατάδεσμοι
 ἀραί τ' ἀγνάμπτοισιν Ἐρινύσι πάγχυ μέλουσαι,
 590 εἴτε μύσος κεύθων οἰκοφθόρον οὐκ ἐνόησεν
 ἀνὴρ, εἴθ' ὄσα λύματ' ἐπὶ σφίσιν ἠδ' ἐπαιδᾶς
 σχέτλιοι ἀλλήλοισι μεγαίροντες τελέουσι,
 πάντων ἀντίδοτον δῆεις κρατερώτατον εἶναι.
 Κόψας δὲ σπεύρειν ξανθῇ Δημήτερι μίσγων,
 595 καὶ τοι λοιγὸν ἅπαντα τεῆς ἀπάτερθεν ἀρούρης
 αὐχμούς τ' ἐξελάσει σταχύων γλάγος ἐκπίνοντας
 ἀτηρὴν τε χάλαζαν, ἀπειρεσίοισι βελέμοις
 ἀγρῶ τραῦμα φέρουσαν ἀμήχανον ἐξακέσασθαι.
 Βρωτήρων τ' ἐπὶ τοῖσι γένος πάντων ἀλαπάξει,
 600 εὐλᾶς τε κάμπας τε καὶ αἰθερίην ἐρυσίβην,

579 φῦλα A (φῦλλα α): φῶτα ci. Sacalis/ ἔς A : εἰς α / δῆριν A : φύσιν
 α / 580 ἢ A : ἦν α / ἔχοι α : ἔχει A / 581 περόων A : περάαν α / ἐϋ-
 στέλμῳ T : ἐϋστέλμῳ Ψ / 583 λόχον Ruhnken : χόλον / ἀνδροφόνων S : ἀνδροφό-
 νον α , ἀνδριφόνον A / ἀπο A : ἀπό α / 585 ὀπάσσει A : ὀπάσαι α /
 586 γλαυκὴν Stephanus : γλυκύν A β R , δεινήν C / 590 μύσος A : μύσος α/
 592 τελέουσι Abel (τελέουσιν A) : τελέθουσι α / 593 ἀντίδοτον Nauck: ἀν-
 τίλυτον Ψ , ἀντίλυτρον Stephanus / δῆεις A γ : δήοις β / 594 σπεύρειν A :
 σπεύρων α , σπεύρον a , σπεῦρον Hermann / 595 ἀπάτερθεν A γ : ἀπάνερθεν
 β , ἀπάνευθεν Tytwhitt / 596 ἐξελάσει : ἐξελάσεις R / 599 βρωτήρων τ' ἐπί
 om. Aspatio relicto/ ἀλαπάξει A : ἀλαπάζει α / 600 εὐλᾶς τε κάμπας om.
 A spatío relicto

- ἦτε κατ'οὐρανὸθεν πταμένη ποτί καρπὸν ἐρυθρῆ
ἀμφὶ περὶ σταχύεσσι περισμύχουσα κάθηται.
Ἐκ τε μυῶν ἀγέλας, ἐκ τ'ἀκρίδος ἀπλετον ἔθνος
ραΐσει, καὶ κρονίδαο παραΐσσουσι κεραυνοί,
605 παιδὸς ἐοῦ κλέος ἔρξαι ἐτώσιον ἀζομένοιο.
κεῖνο πολὺ πρῶτιστον ἀνερχόμενος περάτηθεν
κουράλιον θνητοῖσι φέρων πόρεν Ἀργειφόντης.
Τύνη δ'ἀκρήτοιο μετ'οἴνου πινέμεν αἰεὶ
μέμνεο πευκεδανῆς ἔνεκ' ἀσπίδος, ὥσπερ ξειπον.
610 Καὶ πολυειδέα πῖνε μετ'ἀκρήτου Βρομίοιο
μορφὴν παντοίην ἐπιειμένον ἐσθλὸν ἀχάτην.
Πολλὰ μὲν οὖν ῥέα γ'έστιν ἀχάτου χρώματ'ιδέσθαι·
ἐν γὰρ οἱ δῆεις ὀρόων ὑαλῶπιν ἱασπιν,
σάρδιον αἱματόεντα καὶ αἰγλήεντα μάραγδον.
615 Ἐν δ' ὄγε μιλοπάροχος· ἀτὰρ καὶ χαλκὸν ἐν αὐτῷ
δῆεις καὶ χροίην ἑροτρεφέος μήλοιο.
Ἄλλ'οἶος πάντων προφερέστατος, εἴ κέ μιν εὖρης
εἶδος ἔχοντα δαφουινὸν ἀμαιομακέτοιο λέοντος·
τῷ καὶ μιν προτέροισι λεοντοδέρην ὀνομῆναι
620 ἦνδανεν ἡμιθέοισι, κατάστικτον σπιλάδεσσι

610-632: cf. Κηρ., pp. 150-152; Ps.-Hippocr. 2, p. 185; Damigeron 17, p. 177; Theophr. Lap. 31; Plin. 37, 139-142; Dion. Per. 1075; Physiol. 44; Solin. 5, 25-26; Eriphan. 8, p. 197; Socr.- Dion. 14, p. 321; Prisc. Per. 502-504; Aët. 2, 36. 37; Isid. 16, 11, 1; Psell. Lap. 6, p. 202; Meliten. 1121. 1131. 1165. 1180. 1182; Cyranides, p. 309 (Kaimakis); Hermes Ἱερὰ βύβλος, pp. 287-288; Ps.-Diosc. 13, p. 180

603 ἀκρίδος : ἀκρίδας Herwerden / 605 ἔρξαι Abel : ἔρξ' A , οὔτου α /
606 ἀνερχόμενος C^{pc} R^{mg}: ἀνερχομένοις Ψ , ἀνευρών Wiel / 609 πευκεδανῆς
A : πευκεδανοῦ α / 610 ἀκρήτου Βρομίοιο Stephanus : ἀκρήτοιο Βρόμοιο / 613
ἐν γὰρ οἱ α : ἐν γὰρ οὐ A / ὑαλῶπιν scripsi : ὑάλωπιν / 614 σάρδιον scri-
psi : σάρδιά θ' / μάραγδον α : σμάραγδον A / 617 εἴ κε α : εἴ καὶ A / εὖ-
ρης Hermann : εὖροις / 619 λεοντοδέρην A Κηρ.: λεοντοσέρην α / 620 κα-
τάστικτον A γ : κατάστικτος β

- πυρσῆσιν λευκαῖς τε, μελαινομέναις χλοεραῖς τε.
 Τὸν δ', εἰ σκορπεῖην ὄλοφυρόμενός τις ἀκωκὴν
 ἔλθοι, ἀερτάζειν περὶ ἔλκεϊ κέκλεο λυγρῷ
 ἢ μιν ἐπιπλάσσειν· ἀπὸ γὰρ μινύθουσιν ἀνῆται.
 625 Ἴμερτόν τε γυναιξὶ δυνήσεται ἀνέρα θεῖναι,
 καὶ θέλξεις μύθοισι βροτούς, καὶ πάντα κομίζων,
 ὄσσα κεν αἰτήσεται, ἀφίξεαι οἴκαδε χαίρων.
 Καὶ νούσφ κάμνοντα σαωθῆναι θέμις ἐστίν,
 ὅς μιν ἐνὶ σφετέρησι λαβῶν χεῖρεςσι κατάσχοι,
 630 εἰ μὴ Ζεὺς τοι τόνγε βιωσέμεν ἀρνήσεται·
 ἀλλὰ νόει σὺ τεῆσιν ἐνὶ φρεσίν, οὔνεκεν, ὅττω
 ῥῆξε λίνον κλωθῶ, τῷδ' ἔρχεται ὕστατον ἡμαρ.
 Εἰ δὲ πυριφλεγέθων ἑτερήμερος ἀνδρα θαμίζων
 ἢ κρυερὸς μάρπτων πυρετὸς παραδηθύνησιν,
 635 ἢ τεταρταίης πῆμα βραδύ, μὴ ποτε λήγειν
 βουλομένης, ἀλλ' αἰέν, ὅπη πελάσησι, μενούσης,
 τόνδε σὺ γ' ἰᾶσθαι δι' ἀμύμονος ἀντιαχάτου·
 οὔτος γὰρ προτέρων πολὺ φέρτερος. Αἴψα δὲ σῆμα

633-641: cf. Κηρ. , pp. 151-152; Plin. 37, 139; Socr.-Dion. 15, 1.1.

621 πυρσῆσιν Hermann : πυρσαῖσιν / 624 ἐπιπλάσσειν Abel : ἐπιπλάσσειν / 625
 δυνήσεται Musgrave : δυνήσεται / 626 θέλξεις A P : θέλξεις γ δ / 627 ὄσσα
 A δ : ᾄσσα γ P / 629 κατάσχοι α : κατάσχη A / 630 εἰ μὴ Ζεὺς τοι scripsi:
 δίξεσθ' οὔτοι / τόνγε: τόνδε C / ἀρνήσεται A : ἀρνήσουτο α / 631 ἀλλὰ
 νόει Hermann : ἀλλ' ᾄ νοεῖς A , ἀλλὰ νοεῖς α / ἐνὶ om. R / ὅττω C : αὐ-
 τῶν A , αὐτῷ β R , εὔ τω Tygwhitt / 632 τῷδ' ἔρχεται α : τὸ δὲ κ' ἔρδεται
 A , τὸ δὲ κ' ἔρχεται Abel, τὸ δ' ἐπέρχεται Herwerden / 633 εἰ δὲ Stephanus: οὐ-
 δέ / πυριφλεγέθων A γ : πυρὶ φλεγέθων β / 634 παραδηθύνησιν Wiel : παρ'
 ᾄδην θεύησι α , παρ' ᾄδην nihil amplius A / 635 βραδύ : βαρύ C / μὴ ποτε
 λήγειν om. A spatío relicto / 636 βουλομένης α : βουλομένοις A / μενούσης
 α : μένουσα A / 637 τόνδε σὺ γ' ἰᾶσθαι A : τὸν σὺ γ' ἰήσασθαι α / ἀντιαχάτου
 Abel : ἀντι' ἀχάτου A , αὐτίκ' ἀχάτου α / 638 οὔτος Tygwhitt : οὔτις / προ-
 τέρων : πυρετῶν Slothouwer

- 640 ἔξερέω, τό περ ὤκα βίην δείκνυσι λίθοιο·
 ἐν γάρ μιν κεράεσσι βαλῶν μέσον ἐψομένοισι,
 τυτθὸν ἀνασχέσθαι· τὰ δὲ τήκεται ἐνδοθι πάντα.
 οὐ μὲν τοι καὶ τόνδε πρὸς ἔρπετά φημι δύνασθαι,
 ἀλλ' ἕτερον δώσω χατέοντί τοι λητήρα
 οὐρανόθεν γεγαῶτα· σὺ δ' ἐν φρεσὶ βάλλεο μῦθον.
 645 Εὔτε γὰρ αἰγλήεν σφέτερον δέμας εὐρύστερνος
 οὐρανός, ὠμηστήρος ὑπαὶ παλάμησι κρόνοιο
 δηωθείς, εἴλιξεν ἀπειρεσίην ἐπὶ γαῖαν,
 αἰθέρος ἐκ δίης πεσέειν οὐδάσδε μενοινῶν,
 ὄφρα κε πάντ' αἰδέηλα πολύτροχον ἀμφιπετάσας
 650 νῶτον ἐὸν τεύξαι, μηδ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος
 θυμὸν ἀνιήσας κρόνος οὐρανὸν εἰσέτι ναῖοι·
 δὴ ῥα τότε ἄμβροσίοιο κατειβόμεναι φορέοντο
 αἵματος ὠτειλήθεν ἐπὶ τραφερῆν ῥαθάμιγγες,
 τὰς οὐ μόρσιμον ἦεν ἀπ' ἀθανάτοιο κιούσας
 655 σώματος ὄλλυσθαι· μενέμεν δ' ἐριβῶλακι μοῖραι
 ἐν γαίῃ προγόνοιο θεῶν σόν αἶμα κέλοντο.
 μεῖνε μὲν οὖν, αὔον δὲ πυρίγληνοι θέσαν ἵπποι

642-690: cf. Khr ., p. 152; Ps.-Hippocr. 3, 1.1.; Damigeron 9, pp.170-171;
 Theophr. Lap. 37; Plin. 36, 144-148 (37, 169); Diosc. 5, 126 (et Eup. 1, 35
 et al.); Gal. 12, p. 195 (Kühn); Solin. 30, 34; Orib. 13 A 5; Aët. 2, 13; I-
 sid. 16, 8, 5; Geoponica 13, 4, 8; Psell. Lap. 3, p. 201; Meliten. 1123; cf.
 Papyri Magicae (P XII 410), 2 p. 84; Papyrus Graecus Holmiensis 697(Halleux);
 Hermes Ἱερὰ βίβλος, p. 288 (Pitra); Ps.-Diosc. 4, p. 179

640 κεράεσσι A (κέρασιν Khr.): κρεάεσσι α / μέσον A : μέσῳ α / 641
 τήκεται : πήγνυται Wiel / 642 τόνδε πρὸς A : τόνδε γε α / 644 μῦθον A :
 σῆσιν α / 647 εἴλιξεν Hermann : ἔλλιξεν A , ἔλεξεν V , ἔλιξεν L P R ,
 ἐλέλιξεν C , ἔλυξεν aif , εἴλυσεν Stephanus / 648 δίης A R : δύνης BC/
 649 πολύτροχον A : πολύτριχον α / 650 τεύξαι Abel : τεύξοι A , τεύξει α/
 651 ναῖοι A C : ναίει β R / 652 δὴ ῥα τότε A : δὴ τότε γ' C , δὴ τότε
 β R / 653 ἐπὶ : ἀνά C / 657 μεῖνε μὲν Stephanus : μενέμεν A β R, μενέ-
 μεν C / πυρίγληνοι A : περύγληνοι α

- Ἡελίου καὶ κέν τις ἐπιψαύων ἐρίσειε
 λᾶαν ἔχειν ἐνὶ χερσίν, ἔχει γε μὲν αἷμα πεπηγός.
 660 Ἐν γὰρ οἱ χρώς αὐτὸς ἐτήτυμον αἱματός ἐστιν,
 ἐν δὲ καὶ ὕδατι ρεῖα δαμασθεῖς ἀτρεκὲς αἷμα
 γίνεται· αἱματόεις δὲ καὶ οὖνομα λᾶας ἔτ' ἀνδρῶν
 ἐκ προτέρων κέκληται. Ἀκήρατα δ', ὡς ἐπέοικε,
 φάρμακ' ἔχει· νημερτὲς ἀπόρροιάν κεν ἀοιδοὶ
 665 οὐρανίην κλείουσιν ἐς ἀνθρώπους ἀφικέσθαι.
 Οὐ γὰρ ὄγ' οὔτε νέην ἐθέλει θνητοῖσιν οὔζυν
 ἔρχεσθαι ποτὶ ὄσσε, παλαιότερην δ' ἀπερύκει
 πινόμενος λευκοῖο μετὰ γλάγεος· κεράσας τε
 ἰχῶρι σφετέρῳ, μέλιτι γλυκερῷ τε διάνας.
 670 ἐκ βλεφάρων ἀπὸ πᾶσαν ἄγει νόσον· ἀσχαλάα γὰρ
 εἴργεσθαι θνητοῦς ὄρααν ἐρατεινὰ πρόσωπα
 πρεσβυτάτου μακάρων ἀστροβλεφάρου βασιλῆος.
 Καὶ γλήνησι τεῆσιν, ὁμιλήσας κυλίκεσσι,
 ἀνδρός τ' αἰδοίῳ ἄκος ἔσσεται, ὅς κε πῆησι.
 675 Καὶ μιν ἐγὼν Αἴαντι δαΐφρονι πόλλ' ἐπέτελλον,

659 ἔχει Hermann : ἔχειν / γε μὲν A : δέ μιν α / 660 οἱ A : δὴ α /
 ἐτήτυμον A : ἐτήτυμος α / 662 γίνεται α : γύγνεται A / 663 ὡς ἐπέοικε:
 οὐνεκ' ἔοικε Hermann / 664 ἔχει β R : ἔχει A C, ἔχειν Hermann / κεν : μιν
 Stephanus / 665 κλείουσιν O. Schneider : καλέουσιν / 667 ποτὶ A : προτὶ α /
 δ' A : τ' α / 668 πινόμενος A : μινύμενος α / γλάγεος γ : γλάγω A,
 γλάκεος β / κεράσας : κορέσας O. Schneider / τε : δέ Hermann / 669
 ἰχῶρι om. A spatia relicto / μέλιτι γλυκερῷ τε διάνας Hermann :
 γλυκερῷ μέλιτι δὲ διάνας β R, μέλιτι τε διάνας γλυκερῷ C, γλυκερὸν με-
 λίτην δὲ δανάσας A, γλυκερὸν μέλι, τὸν δὲ δαμάσας Abel / post hunc v.
 lacunae signa posuit Abel / 670 ἐκ βλεφάρων om. A spatia relicto / ἄγει : ἄγεις Her-
 mann / 671 εἴργεσθαι α : εἴρεσθαι A / 672 ἀστροβλεφάρου A : στριβιλο-
 βλεφάρου β, στριβιλοβλεφάρου γ / 673 γλήνησι Hermann : γλύναισι /
 post hunc v. lacunae signa posuit Abel / 674 ἀνδρός τ' α : ἀνέρος A / αἰ-
 δοίῳ Wiel : αἰδοίῳ

ἔντεσι δηρινθῆναι ἀμύμονος ἀμφ' Ἀχιλλῆος
 ἔσσυμένῳ, νίκης ἐπαρηγόνα χειρὶ κομίζειν.
 Καί κεν Ὀδυσσεύς ταλασίφρονος ἀντίον αὐτῷ
 κῦδος Ἀθηναίῃ περ ἐλέπτολις ἐγγυάλιξεν·
 680 ἀλλ' οὐ οἱ μοῖρ' ἔσκε παραιφαιμένοιο πιθέσθαι·
 τοῦνεκα θεσπέσιον μὲν ἀνὴρ ἀθέριζεν ὄνειρα,
 λάζετο δ' οὐλοὸν ἄορ. Ἀτὰρ σύ γε τοῖο μὲν αἴσαν
 ἄζεο, πρὸς δὲ μέλαιναν ὀλισθηροῖο γενέθλην
 ἔρπετοῦ αἱματόεντα δαεῖς λίθον, αἶεν ἑταίρους
 685 πινέμεναι νύμφαις ἐνὶ νηιάδεσσι κέλευε.
 Καί μὲν ἐγὼ λαιψηρὸν ἐμὸν θεράποντα δόλωνα
 αὐτοκασιγνήτῳ μεμαῶς φίλον Ἔκτορι θεῖναι,
 πρόφρων ὦπασα λᾶαν Ὀλύμπιον αἰτήσαντι·
 αὐτὰρ ὄγ' ἔξαπίνης Τρώων προπάροιθεν ἀπάντων
 690 Ἔκτορι πατρί τ' ἐμῷ κεχαρισμένος ἐπλεθ' ἑταῖρος.
 Τοῖο δ' ἔκητί μ' ἐκεῖνος ἀμοιβήδην ἀρέσασθαι
 ἰέμενος, λιπαραῖον ἐπὶ κλησιν παρὰ πατρός
 ὦπασεν ἀφνειοῖο λαβὼν λίθον, ὃν ποτ' ἄρ' αὐτός
 ἐλθὼν Ἰλιόθεν κρατερόν μετὰ Μέμνονα κῆρυξ,
 695 σήματ' ἐμεῖο πόρόντος, ἀνευρῶν Ἀσσυρίηθεν
 χρυσοῦ τιμήεντος ἀρείονα δεῦρο κόμισσε,
 μυρία κεῖθι μάγοισι πορῶν πολυῖδομοσι δῶρα.
 Εἰ δ' ἄγε δέχνησο μῦθον· ἐγὼ δ' ἐδάην· τὰ κε λέξω.
 Πρῶτα μὲν οὖν σπένδοντας ἀναιμάκτων ἐπὶ βωμῶν

692-747: cf. Κηρ., 1.1.; Damigeron 4, 167; Theophr. Lap. 14; Plin. 37, 172; Isid. 16, 15, 21; Meliten. 1168. 1170

676 δηρινθῆναι α : δῆριν θεῖναι A / 677 χειρὶ A : χερσί α / 679
 περ ἐλέπτολις A : περσέπτολις α , ἐρυσίπτολις Slothouwer / 681 μὲν Platt:
 μὲν A , μοι α / ἀνὴρ om. α / ἀθέριζεν A : ἀθέριξεν α / 688 λᾶαν : λύ-
 θον C / 690 πατρί τ' ἐμῷ : Πριαμίδῃ Hermann fortasse recte / 691 ἀμοιβήδην
 Schrader : ἀμοιβηδὴν A , ἀμοιβαδόν α / 693 αὐτός δ : αὐτῷ A γβ / 695 πο-
 ρόντος A^{PC} : παρόντος Ψ / 698 τὰ κε α : τὰ καὶ A / 699 σπένδοντας A T^{mg} :
 σπεύδοντας α

- 700 — οὐ γὰρ ἄγειν θέμις ἐστὶ θυηλὴν ἐμψύχοιο —
 Ἥλιον εὐρύοπα κλήζειν ὕμνοισιν ἄνωγα
 καὶ χθόνα πείρασαν πάντων τροφὸν οὐθατόεσσαν.
 Δεύτερον αὐτ' αἰθωνος ὑπὲρ λίθον Ἥφαιστοιο
 τήκειν, ἠδείη ταναοὺς θέλγοντα δράκοντας
 705 ὀδομή· τὴν ἄρα κείνοι ἀνερχομένην ἐσορῶντες,
 σπερχόμενοι ποτὶ βωμόν, ἀολλέες ἐκπρομολόντες
 χηραμόθεν, ῥώνονται ἐφερπύζοντες ἅπαντες.
 Αὐτὰρ ἔπειτα λίνιοιο νεόπλυτα φάρεα κοῦροι
 ἐσσάμενοι τρεῖς, ὄξυ φέρων ἄμφηκες ἕκαστος
 710 ἄορ, ἀναρπάζειν ὄφιν αἰόλον, ὃς κε μάλιστα
 κνίσσης ἱμεύρων πυρὸς ἐγγύθι δινεύησι.
 τοῦ δὲ διὰ μελεῖστί δαΐζειν ἐννέα μοίρας·
 τρεῖς μὲν ἐπὶ κλήσιν πανδερκέος Ἥελίοιο,
 τρεῖς δ' ἐτέρας Γαίης ἐριβόλου λαοβοτείρης,
 715 τρεῖς δὲ θεοπροπίης πολυῖδμονος, ἀψεύστοιο.
 τὰς δὲ λέβης κεράμοιο τετυγμένος αἱματοέσσας
 δεξάσθω· καὶ δῶρον ἐλάϊνον Ἄτρυτώνης
 ἠδὲ μέθυ Βρομίοιο καλεσσιχόρου καταχεύειν,
 ἐν δ' ἄλας ἀργεννοὺς βαλέειν, θεράποντας ἐδωδῆς·
 720 ἐν δὲ σφιν καὶ δριμῦν ἐπήλυδα κόκκον ἄνωγα
 μῖξαι ῥυσοχίτωνα, μελαγχροίην, ἐρίτιμον·
 ἐν δὲ καὶ ὄσσα περ ἄλλα μετ' ἀλλήλοισι μιγέντα
 ἕμερον ἐσπέμπουσιν ἐδητύος ἀνθρώποισιν.

701 ὕμνοισιν Stephanus : ὕμνοῦσιν / 705 ἄρα om. C / 707 ῥώνονται Hermann:
 γ' ὀρόωνται A , ὀρόωνται α / ἅπαντες A : ἀϋτμήν α / 710 ἄορ Stephanus : ἄ-
 ορ / ὄφιν αἰόλον: αἰόλον ὄφιν C / 711 δινεύησι A : δινεύεσκε α , δινευέσκη Tyr-
 whitt, δινεύηται Hermann / 712 διὰ μελεῖστί scripsi : διαμελεῖστί / δαΐζειν:
 δαΐζέμεν Nauck / 713 ἐπὶ κλήσιν A : ἐπικικλήσκειν α , κικλήσκειν Stepha-
 nus, ἐπικλήζειν Hermann / 715 ἀψεύστοιο Musgrave : ἀψαύστοιο / 716 τετυγμέ-
 νος β : τετυγμένος A γ / 720 σφιν A : σφι α / 721 μῖξαι Abel : μῖξαι /
 ῥυσοχίτωνα Tyrwhitt (corrected Abel) : χρυσοχίτωνα

- 725 ὄφρα δ' ἐνὶ τρίποδος κρέα γαστέρι δάμνατ' ἔοντα,
τόφρα δὲ κικλήσκειν μακάρων ἄρρητον ἕκαστον
οὔνομα· τέρπονται γάρ, ἐπεὶ κέ τις ἐν τελετῇσι
μυστικὸν ἀείδησιν ἐπώνυμον οὐραγιῶνων.
Ἄρασθαι δὲ μέγαιραν ἀπόπροθι παφλάζοντος
σευέμεναι τρίποδος κακομήχανον, ἐς δ' ἄρα τοὺς γε
730 πνεῦμα διιπετὲς ἔνδογ ἄγειν ἱεράς ἐπὶ μοίρας.
Ὅπποτε δ' ἐψομένοισιν ἐπὶ κρεάεσσιν ἴκηται,
δαίνυσθαι τότε ἔπειτα, κορέννυσθαι μεμαῶτας,
αὐτόθεν ἐκ τρίποδος· τὰ δὲ λείψανα γαῖα καλύπτει·
καὶ σφιν ἐπισπεῖσαι λευκὸν γάλα καὶ μέθυ ἠδὺ
735 καὶ λίπα τ', ἢ δ' ἔρατόν τε μελίσσης ἀνθιμον εἶδαρ,
καὶ στέψαι πλέξαντας ἀκρόδρυα καρποφόροιο
παρθενικῆς ἀφελόντας ἐλαίης· ἀμφὶ δὲ κόρσαις
σφωιτέραις πέπλους ἐλάαν οἰκόνδε κιόντας.
Μηδὲ μεταστρωφᾶσθαι, ἐπεὶ κ' ἀπονόσφι τράπησθε,
740 ἀλλ' αἰεὶ προτέρην ἐς ἀταρπιτόν ὄσσε φέροντας
ἔρχεσθ' ἐς μέγαρον· μηδὲ προτιμυθήσασθαι,
εἰ κέν τις ἐύμβληται ὀδίτης, ἔστ' ἂν ἴκησθε
ἐς δόμον· ἔνθα δ' ἔπειτα θυηλᾶς ἀθανάτοισιν
ἐξαῦτις ῥέζοντας ἀρώματα ποικίλα καίειν.

724 ὄφρα δ' ἐνὶ A : ὄφρα δ' ἐπὶ γ δ , ὄφρ' ἢ δ' ἐπὶ P / γαστέρι δάμνατ' ἔοντα : γάστρης δάμναται ἐντός Hermann / 725 ἄρρητον Lectius : ἄρρηκτον / ἕκαστον : ἐκάστων Hermann, ἐκάστου Herwerden / 726 ἐπεὶ A γ : ἐπὶ β / 728 Μέγαιραν α : μεγαύρειν A / 730 ἔνδογ om. C / ἄγειν A δ : ἄγει γ P / 731 κρεάεσσιν Hermann : κρεάτεσσιν / ἴκηται A : ἴκωνται α / 735 λίπα τ', ἢ δ' ἔρατόν τε Stephanus : λίπα τ' ἔρατόν αὔτε ψ , λίπ' ἐπήρατον αὔτε Seidenadel, λίπ' ἐπήρατον ἠδέ Abel / 737 ἀμφὶ δὲ κόρσαις A : μὴ δὲ κορέσεως α / 738 σφωιτέραις A : σφωιτέροις α / πέπλους Abel : πέπλον A , πέπλους α / ἐλάαν scripsi : ἐλέειν / 739 ἀπονόσφι Abel : ἀπὸ νόσφι / τράπησθε β R : τράποισθε A C / 740 ἀταρπιτόν A γ : ἀτραπόν β / φέροντας Tyrwhitt : φέροντες ψ , malit βαλόντας Abel / 742 κέν A : καὶ α / ἴκησθε Hermann : ἰκέσθαι

745 Ταῦτ' ἐγὼ ἐκτελέσας, ὅσα τ' ἔσσεται, ὅσα τε κοῦφοι
δρυνιδες κλάζουσιν, ἐπίσταμαι, ὅσα τε θῆρες
ὠμησταὶ τετράπεζοι ἐνὶ σφίσιν ὠρύονται.

Ἐνθεν ἐγὼν ἐδάην καὶ βακχικὰ νεβρίταο
δῶρα λίθου, βρομίφ κεχαρισμένα· τὸν περ ἔχοντες,
750 ἄνθρωποι, θύοιτε· καὶ ἀράων αἴουσιν
οὐρανίδαί. Γυμνῶ δὲ ῥάχιν ποδὶ πευκεδανοῖο
εἴ κέν τις θλίψας ὄφιός διὰ σάρκας ἀκάνθη
δηώση σφετέρας, ὀδυνήφατος ἔσσεται αὐτῶ
νεβρίτης· ἔρδει δ' ἀλόχῳ πόσιν ἱμερόεντα.

755 Ἐνθεν καὶ κατένωπα κελαινῆς ἀσπίδος ἔγνων
καρτερὰ φάρμακα σεῖο, βροτοσσόε θέσκελε πέτρη,
τῆς ὄνομα χροιή τε πέλει χλοεροῖο πράσοιο.

Ἐνθεν καὶ σέο, δῖε χαλάζιε, πειρηθῆναι
ἐν θυμῶ βαλόμην, καὶ σευ μένος εὖρον ἀριστον·
760 ἄμφω γάρ, καὶ νοῦσον ἀναψύχεις πυρόεσσαν,
καὶ μοι σκορπιόθεν βεβολημένῳ ἦρα κομίζεις.
Λητοῦδης ἔο με χρησμοῦ, Ποιάντιος ἦρως,

745-747: cf. Plin. 10, 137 et 29, 72; Porph. Abst. 3, 3; Philostr. VA 3, 9(101)
748-754: cf. Κηρ., pp. 152-153; Ps.-Hippocr. 16, p.187; Plin. 37, 175; Meliten. 1173
755-757: cf. Theophr. Lap. 37; Plin. 37, 113; Solin. 52, 62; Isid. 16, 7, 7. 14, 8; Psell. Lap. 23, p. 204; Meliten. 1189; Pap. Gr. Holmiensis 440,445 (Halleux)
758-761: cf. Κηρ., p. 153; Ps.-Hippocr. 17, l.1.; Plin. 37, 189; Solin. 37, 17; Isid. 16, 10, 5. 13, 4; Psell. Lap. 24, l.1.; Meliten. 1188.

745 ὅσα τε : ἡδ' ὅσα C / 748 βακχικὰ Stephanus : βακχίδα / νεβρίταο Tyrwhitt : νευρίταο / 749 περ ἔχοντες α : παρέχοντες A , περ ἔχοντος Pierson / 750 ἄνθρωποι : ἀνθρώπου Pierson / θύοιτε : θυέων τε Stephanus / 752 θλίψας : τρίψας C / 754 νεβρίτης Tyrwhitt : νευρίτης A Κηρ., νευρίτης α / 756 καρτερὰ α : κρατερὰ A / θέσκελε Tyrwhitt : θέσκελα / 758 χαλάζιε:χαβάζιε P / 761 μοι α : μου A / 762 Λητοῦδης ἔο με χρησμοῦ Hermann : Λητοῦδη, σέο μέχρως ἐμοῦ Ψ , Λητοῦδαο μάλα χρησμοῖς Abel

- έσσυμένοις τάδε πάντα ἀρηρότα φησὶ πιφαύσκειν^ο
 αὐτοκασιγνήτην κεχολωμένους Ἄργυρότοξος
 765 Κασσάνδρην ἐκέλευσεν ἀκουόντεσσιν ἄκραντα
 θεσπίζειν Τρώεσσιν, ἐτήτυμά περ φρονέουσιν.
 Αὐτὰρ ἐγὼ καὶ πρόσθεν ἀπώμοσα καρτερόν ὄρκον,
 ψευδέα μὴ ποτε μῦθον ἐνισπεῖν ἀνθρώποισι^ο
 καὶ νῦν ἀτρεκέως μάλα τοι λέξαντος ἕκαστα,
 770 ἡμετέροις, ἦρως ἐκατηβόλε, πείθεο μύθοις.
 ὣς ἄρ' ἔφη Πριάμοιο διοτρεφέος φίλος υἱός,
 ἀτρέστου θεράποντι φέρων χάριν Ἡρακλῆος^ο
 νῶϊ δὲ ποιήεσσαν ἐς ἀκρόρειαν ἰούσι
 τρηχεῖαν μάλα μῦθοι ἀταρπιτὸν ἐπρήϊναν.

768: Tz. Posthom. 706

763 έσσυμένοις Hermann: έσύμενος Ψ, έσόμενος Musgrave, έσόμενον Abel/
 πάντα ἀρηρότα scripsi : πάντα ἀμήχανα Ψ, πάντ' έπαρήγονα Hermann, πάντα μ'
 ἀληθέα Abel / φησὶ : φημί Tyrwhitt / πιφαύσκειν R : πιφάσκειν A β C / 764
 αὐτοκασιγνήτην α : αὐτοκασιγνήτης A / κεχολωμένους : δέ χολούμενος dubi-
 tanter Abel / 765 ἄκραντα Wernicke : ἄπαντα Ψ, ἄπιστα Merrick, ἄφαντα Ber-
 nard / 767 καρτερόν α : κρατερόν A/ένισπεῖν Ψ Tz. : ένισπέμεν Nauck / 773 νῶϊ
 δέ ποιήεσσαν : νῶϊν δ' αἰκήεσσαν O. Schneider

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

3 Ἄ ν ἔ χ ο ι μ ε ν : ὁ Hermann (Orphica, σ. 812) παρατηρεῖ ὅτι στοὺς ποιητῆς αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἀπαντᾷ συχνότερα ἢ ὑποτακτικὴ ὕστερ' ἀπὸ ἱστορικούς χρόνους καὶ ἀναφέρει τοὺς στ. 3, 650 καὶ 651 τοῦ ποιήματος. Τόσο στό στίχο τοῦτον, ὅσο καὶ στοὺς ὑπόλοιπους δύο, ὁ Abel (Lithica, σ. 39) ἀποκατέστησε μέ τῆ βοήθεια τῶν καλυτέρων, ὅπως λέει μέ κάποια ὑπερβολή, χειρογράφων τὴν εὐκτική, ἀπορρίπτοντας τὴν ὑποτακτικὴν ποὺ εἶχε εἰσαγάγει ὁ Stephanus.

14 χ α ῦ ρ ο ν τ α ς καὶ ὄχι χαίροντες (Tz.): βλ. θεόκρ. 17, 22-23 "σύν ἄλλοισιν θαλάσας ἔχει Οὐρανίδησι, χ α ῦ ρ ω ν" (sc. Ἡρακλῆς).

18 ἐ π ε λ θ ἔ μ ε ν : πβλ. η 280 "ἀλλ' ἀναχασσάμενος νῆχον πάλιν, ἦος ἐπῆλθον ἐς ποταμόν" καὶ τό σχόλιο τοῦ Kamerbeek στό στ. 438 τοῦ Αἴαντα.

24 ἐ ρ ι γ η θ ἔ α ν ἰ κ η ν : ἐπειδὴ ἡ λέξις ἐ ρ ι γ η θ ἔ α δέν ἀπαντᾷ ἄλλοῦ, ὁ Nauck (Kritische Bemerkungen, ὁ.π., σ. 157) νομίζει ὅτι θά ἔπρεπε νά ἀντικατασταθεῖ μέ τῆ λέξις ἐ ρ ι κ υ δ ἔ α , ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Κόλυτος Σμυρναῖος (5. 579, 9. 277, 14. 86) στή φράση "νίκη ἐρικυδῆς". Δέν ἀπορρίπτει ὁμως τὴ γραφή τῶν χειρογράφων, τὴ σιγμὴν ποὺ διαπιστώνει ὅτι στά ἀποσπάσματα τοῦ ἐπικοῦ ποιήματος κάποιου ἄγνωστου ποιητῆ, ποὺ δημοσίευσε ὁ Bücheler (Coniectanea, Rheinisches Museum, 1884, σ. 279' βλ. καὶ Heitsch, 32, 81) ὑπάρχει ἡ ἔκφρασις π ο λ υ γ η θ ἔ α ν ἰ κ η ν. Ἐξάλλου, ἡ λέξις ἐ ρ ι γ η θ ἔ α δέν εἶναι ἡ μόνη ποὺ ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορά στά Λιδικά. Βλ. παραπάνω, σ. 69 (Γλῶσσα καὶ ὕφος).

28 ἀ ν τ ι κ ρ ῦ : ὁ Hermann (σ. 365), διορθώνοντας τὸν μὴ ἐπικό τυπο ἀντικρυσ, δέν πρόσεξε τὸν τονισμό. Βλ. καὶ Hermann, Orphica, σ. 745-746 καὶ A. Koechly, Κοῦντου Τά μεθ' Ὁμηρον, Prolegomena II 2, 10.

35 χ ρ ῦ σ ε ι ο ν ἐ π ἰ λ ἔ χ ο ς α ἰ ἔ ν : ὁ Hermann ἔχει γράφει "λέχος αἰέν ἐπὶ χρύσειον", γιὰ μετρικούς λόγους. Τὴ διορθωσις αὐτὴ ἐπιδοκιμάζει ὁ Wiel (σ. 8), ἐπειδὴ, κατὰ τὴ γνώμη του, ὁ ποιητῆς ἀποφεύγει τὴν ἔκτασι τοῦ βραχέος φωνήεντος πρὶν ἀπὸ ἀπλό σύμφωνο. Πολύ ὀρθά ὁμως ὁ Abel (ὁ.π.) ἐπισημαίνει περιπτώσεις τέτοιας ἔκτασις: ἐνὶ μεγάροισι (22), καλαιγενέες (184) καὶ τῆ κάμπας (600). Βλ. παραπάνω, σ. 59 (Μετρική).

39 β ἦ σ ε τ ' ἐ π ἰ τ ρ α φ ε ρ ῆ ν < ἄ λ ' > ἀ κ υ μ ἄ ν τ ο ι σ ι π ὅ δ ε σ σ ι : στά χειρόγραφα καὶ στίς ἐκδόσεις πρὶν ἀπὸ τὸν Hermann ὁ στίχος εἶναι ἑλληνικός. Ὁ Dorville (Χαρῶτωνος Ἀφροδισιέως τῶν περὶ Χαίρεαν καὶ Καλλιρρόην ἐρωτικῶν διηγημάτων λόγος η', Amstelodami 1750, α. 260) εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ τὸν συμπλήρωσε μέ τὴν προσθήκην τῆς λέξεως χ θ ὄ ν'. Ὁ Tyrwhitt (σ. 12), στίς σημειώσεις του, παρατηρεῖ ὅτι ἡ διορθωσις αὐτὴ ἀποκαθιστᾷ τό στίχο μετρικῶς, ἀλλὰ ὄχι καὶ νοηματικῶς καὶ γι' αὐτό προτείνει νά προστεθεῖ ἡ λέξις ἄ λ'. Ὁ Musgrave (Tyrwhitt, ὁ.π. Postscriptum, σ. XVI) ἐκτός ἀπὸ τὴν προσθήκην τῆς λέξεως ἄ λ' διορθώνει καὶ τὴ λέξις τ ρ α φ ε ρ ῆ ν σέ τ ρ ο φ ῦ η ν. Ἡ διορθωσις αὐτὴ δέν εἶναι σωστὴ ὡς πρὸς τό πρῶτο τῆς σκέλος γιὰ τοὺς ἐξῆς λό-

- έσσυμένοις τάδε πάντα ἀρηρότα φησὶ πιφαύσκειν
 αὐτοκασιγνήτην κεχολωμένος Ἄργυρότοξος
 765 Κασσάνδρην ἐκέλευσεν ἀκουόντεσσιν ἄκραντα
 θεσπίζειν Τρώεσσιν, ἐτήτυμά περ φρονέουσαν.
 Αὐτὰρ ἐγὼ καὶ πρόσθεν ἀπώμοσα καρτερόν ὄρκον,
 ψευδέα μὴ ποτε μῦθον ἐνισπεῖν ἀνθρώποισι·
 καὶ νῦν ἀτρεκέως μάλα τοι λέξαντος ἕκαστα,
 770 ἡμετέροις, ἦρως ἐκατηβόλε, πείθεο μύθοις.
 Ὡς ἄρ' ἔφη Πριάμοιο διοτρεφέος φίλος υἱός,
 ἀτρέστου θεράποντι φέρων χάριν Ἡρακλῆος·
 νῶϊ δὲ ποιήεσσαν ἐς ἀκώρειαν ἰοῦσι
 τρηχεῖαν μάλα μῦθοι ἀταρπιτὸν ἐπρήϊναν.

768: Tz. Posthom. 706

763 έσσυμένοις Hermann: έσύμενος Ψ, έσκόμενος Musgrave, έσόμενον Abel/
 πάντα ἀρηρότα scripsi : πάντα ἀμήχανα Ψ, πάντ' έκαρήγονα Hermann, πάντα μ'
 ἀληθέα Abel / φησὶ : φημί Tyrwhitt / πιφαύσκειν R : πιφάσκειν A B C / 764
 αὐτοκασιγνήτην α : αὐτοκασιγνήτης A / κεχολωμένος : δὲ χολούμενος dubi-
 tanter Abel / 765 ἄκραντα Wernicke : ἄκραντα Ψ, ἄκιστα Merrick, ἄφαντα Ber-
 nard / 767 καρτερόν α : κρατερόν A/ένισπεῖν Ψ Tz. : ένισπέμεν Nauck / 773 νῶϊ
 δὲ ποιήεσσαν : νῶϊν δ' αἰπήεσσαν O. Schneider

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

3 Ἄ ν ἔ χ ο ι μ ε ν : ὁ Hermann (Orphica, σ. 812) παρατηρεῖ ὅτι στοὺς ποιητῆς αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἀπαντᾷ συχνότερα ἢ ὑποτακτικὴ ὕστερ' ἀπὸ ἱστορικούς χρόνους καὶ ἀναφέρει τοὺς στ. 3, 650 καὶ 651 τοῦ ποιήματος. Τόσο στό στίχο τοῦτον, ὅσο καὶ στοὺς ὑπόλοιπους δύο, ὁ Abel (Lithica, σ. 39) ἀποκατέστησε μέ τῆ βοήθεια τῶν καλυτέρων, ὅπως λέει μέ κάποια ὑπερβολή, χειρογράφων τῆν εὐκτική, ἀπορρίπτοντας τὴν ὑποτακτικὴν πού εἶχε εἰσαγάγει ὁ Stephanus.

14 χ α ῦ ρ ο ν τ α ς καὶ ὄχι χαύροντες (Tz.): βλ. θεόκρ. 17, 22-23 "σύν ἄλλοισιν θαλίαις ἔχει Οὐρανύδησι, χ α ῦ ρ ω ν" (sc. Ἡρακλῆς).

18 ἐ π ε λ θ ἔ μ ε ν : βλ. η 280 "ἀλλ' ἀναχασσάμενος νῆχον πάλιν, ἧος ἐπῆλθον ἐς ποταμόν" καὶ τό σχόλιο τοῦ Kamerbeek στό στ. 438 τοῦ Αἴαντα.

24 ἐ ρ ι γ η θ ἔ α ν ῦ κ η ν : ἐπειδὴ ἡ λέξις ἐ ρ ι γ η θ ἔ α δέν ἀπαντᾷ ἄλλοῦ, ὁ Nauck (Kritische Bemerkungen, ὁ.π., σ. 157) νομίζει ὅτι θά ἔπρεπε νά ἀντικατασταθεῖ μέ τῆ λέξις ἐ ρ ι κ υ δ ἔ α , πού χρησιμοποιεῖ ὁ Κόλυτος Σμυρναῖος (5. 579, 9. 277, 14. 86) στή φράση "νύκη ἐρικυδῆς". Δέν ἀπορρίπτει ὁμως τῆ γραφή τῶν χειρογράφων, τῆ στιγμῆ πού διαπιστώνει ὅτι στά ἀποσπάσματα τοῦ ἐπικοῦ ποιήματος κάποιου ἄγνωστου ποιητῆ, πού δημοσίευσε ὁ Bücheler (Coniectanea, Rheinisches Museum, 1884, σ. 279' βλ. καὶ Heitsch, 32, 81) ὑπάρχει ἡ ἔκφρασις π ο λ υ γ η θ ἔ α ν ῦ κ η ν . Ἐξάλλου, ἡ λέξις ἐ ρ ι γ η θ ἔ α δέν εἶναι ἡ μόνη πού ἀπαντᾷ γιά πρώτη φορά στά Λιθικά . Βλ. παραπάνω, σ. 69 (Γλῶσσα καὶ ὕφος).

28 ἀ ν τ ι κ ρ ῦ : ὁ Hermann (σ. 365), διορθώνοντας τόν μή ἐπικό τύπο ἀντικρυσ, δέν πρόσεξε τόν τονισμό. Βλ. καὶ Hermann, Orphica, σ. 745-746 καὶ A. Koechly, Κοῦντου Τά μεθ' Ὅμηρον, Prolegomena II 2, 10.

35 χ ρ ῦ σ ε ι ο ν ἐ π ῦ λ ἔ χ ο ς α ῖ ἔ ν : ὁ Hermann ἔχει γράψει "λέχος αἰέν ἐπύ χρύσειον", γιά μετρικούς λόγους. Τῆ διόρθωσις αὐτῆ ἐπιδοκιμάζει ὁ Wiel (σ. 8), ἐπειδὴ, κατὰ τῆ γνώμη του, ὁ ποιητῆς ἀποφεύγει τὴν ἔκτασι τοῦ βραχέος φωνήεντος πρὶν ἀπὸ ἀπλό σύμφωνο. Πολύ ὀρθά ὁμως ὁ Abel (ὁ.π.) ἐπισημαίνει περιπτώσεις τέτοιας ἔκτασις: ἐνὶ μεγάροισι (22), παλαιγενέες (184) καὶ τῆ κάμπας (600). Βλ. παραπάνω, σ. 59 (Μετρική).

39 β ἦ σ ε τ ' ἐ π ῦ τ ρ α φ ε ρ ῆ ν < ἄ λ ' > ἀ κ υ μ ἄ ν τ ο ι σ ι π ὄ δ ε σ σ ι : στά χειρόγραφα καὶ στίς ἐκδόσεις πρὶν ἀπὸ τόν Hermann ὁ στίχος εἶναι ἐλλιπής. Ὁ Dorville (Χαρύτωνος Ἀφροδισιέως τῶν περὶ Χαίρεαν καὶ Καλλιρρόην ἐρωτικῶν διηγημάτων λόγος η', Amstelodami 1750, σ. 260) εἶναι ὁ πρῶτος πού τόν συμπλήρωσε μέ τὴν προσθήκη τῆς λέξις χ θ ὄ ν'. Ὁ Tyrwhitt (σ. 12), στίς σημειώσεις του, παρατηρεῖ ὅτι ἡ διόρθωσις αὐτῆ ἀποκαθιστᾷ τό στίχο μετρικά, ἀλλά ὄχι καὶ νοηματικά καὶ γι' αὐτό προτείνει νά προστεθεῖ ἡ λέξις ἄ λ'. Ὁ Musgrave (Tyrwhitt, ὁ.π. Postscriptum, σ. XVI) ἐκτός ἀπὸ τὴν προσθήκη τῆς λέξις ἄ λ' διορθώνει καὶ τῆ λέξις τ ρ α φ ε ρ ῆ ν σέ τ ρ ο φ ῦ η ν . Ἡ διόρθωσις αὐτῆ δέν εἶναι σωστὴ ὡς πρὸς τό πρῶτο τῆς σκέλος γιά τοὺς ἐξῆς λό-

γους: πρώτα γιατί δεν μαρτυρείται ἡ λέξη τ ρ ο φ ῦ η ν (ἡ λέξη τ ρ ό φ ι - ο ν, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ ὡς οὐσιαστικό, εἶναι πιθανό νά ἔχει χρησιμοποιηθεῖ ὡς ἐπίθετο στή φράση ἐ δ ά φ η τ ρ ό φ ι α, βλ. Liddell - Scott, λ. τρόφιον). Κι ἔπειτα γιατί ἐξασθενίζει τό στίχο νοηματικά: ὁ ποιητής ἐδῶ δηλώνει ὅτι τό ταξίδι στή θάλασσα θά εἶναι σά νά γίνεται πάνω στή στεριά, κατά τή γνώμη τοῦ Tygwhitt.

Ὁ Hermann (σ. 366) ἀποδέχεται τήν εἰκασία τοῦ Tygwhitt, ἐνῶ ὁ Abel (σ. 42) ἐπιδοκιμάζει τήν πρώτη. Ὁ Platt (Notes on Alexandra and Lithica, δ.π., σ. 117-118) ἀπορρίπτει ὅλες τῆς προηγούμενες εἰκασίες καί νομίζει ὅτι γιά τή συμπλήρωση τοῦ στίχου εἶναι πιθανό ὁ ποιητής νά παρενέβαλε ἀπλῶς τή λέξη π έ ρ, πού συνηθίζει νά τή χρησιμοποιεῖ ὡς συμπλήρωμα. Ὅσο γιά τήν ἔκφραση ἐ π ῦ τ ρ α φ ε ρ ῆ ν ὑποστηρίζει ὅτι δέν χρειάζεται κανένα συμπλήρωμα, μιά καί εἶναι μιά γνώριμη ὁμηρικὴ ἔκφραση, πού ἀντιπαρατίθεται πρὸς τήν ἔκφραση ἐ - π ῦ ὑ γ ρ ῆ ν. Κλείνοντας τήν παρατήρησή του, σημειώνει ὅτι ὁ ποιητής ἐδῶ χρησιμοποιεῖ τή λέξη τ ρ α φ ε ρ ῆ ν πολύ χαλαρά, προκειμένου νά δηλώσει τό βάδισμα μέ στεγνά πόδια πάνω στή θάλασσα.

Νομίζουμε ὅτι ὁ ἔδως ὁ ποιητής δικαιώνει τόν Tygwhitt: στό πρώτο προούμιό του δύνει, σέ ἀδρές γραμμές, τό περιεχόμενο τοῦ ποιήματος (βλ. παραπάνω, σ. 41)· ἂν παραβάλουμε τούς στίχους 38-41 μέ τούς 578-585, θά διαπιστώσουμε μιάν ἐντυπωσιακὴ ἀντιστοιχία: ὁ στίχος 581 ἢ π ε ρ ό ω ν ἄ λ α δ ῦ α ν ἐ - ὕ σ σ έ λ μ ψ ἐ ν ῦ ν η ῦ μ ᾶς δύνει τή λύση τοῦ προβλήματος. Ὅσο γιά τή σύνταξη "βήσεται ἐπὶ τραφερὴν ἄλ'", πβλ. Ἰλ. Ξ 229 "ἔξ Ἀθῶν δ' ἐπὶ πόντον ἐβήσεται". Ὁ ποιητής νεωτερίζει, φυσικά, ὡς πρὸς τή χρήση τῆς λέξης τ ρ α φ ε ρ ῆ ν.

50 Σ ε λ ῆ ν η ς: Γράψαμε τή λέξη μέ κεφαλαῖο τό ἀρχικό, πράγμα πού τό ἔκαμε μίσθας ὁ Abel στόν πίνακα λέξεων, γιατί πρόκειται γιά τή θεά Σελήνη, ὅπως φαίνεται κι ἀπό τή λέξη χ ό λ ψ τήν ὁποία προσδιορίζει (πβλ. καί στ. 469 χ ό λ ψ χ ρ υ σ έ η ς Ἀ φ ρ ο δ ῦ τ η ς. Βλ. καί Usener, Götternamen, σ. 10, 315 καί W. Roscher, Über Selene und Verwandtes, Leipzig 1890, σ. 69, σημ. 270).

62 α ζ ψ α δ έ π ρ έ σ β α ν ἄ ο ι δ ο σ ὕ ν η ν ἄ τ ῦ ο υ σ ι: ἡ γραφή π ρ έ σ β υ ν, πού ὑπάρχει στίς ἐκδόσεις πρὶν ἀπό τόν Hermann, προήλθε ἀπό τή γραφή π ρ έ σ β α ν τοῦ P, ὅπου τήν κατάληξη -αν εἶναι εὐκολο νά τή διαβάσει κανεὶς ἐσφαλμένα. Στίς ἐκδόσεις αὐτές ὁ στίχος παρουσιάζεται ὡς ἐξῆς: ἔ μ ε ρ ο ς, α ζ ψ α δ έ π ρ έ σ β υ ν δ α η μ ο σ ὕ ν η ν ἄ - τ ῦ ο υ σ ι ν. Τά χειρόγραφα — ἐκτός ἀπό τόν Q — παραδίδουν τή γραφή

π ρ έ σ β α ν. Ὁ Stephanus (Οἱ τῆς ἠρωικῆς ποιήσεως πρωτεύοντες ποιηταί, Adnotationes, σ. XXXVII) προτείνει τῆ διορθωσι π ρ ε σ β υ δ α η μ ο σ ύ ν η ν καὶ τὴν ἔδω σιγμὴ τὴν ἀπορρίπτει (:sed ita scripsisse poetam, credere durum est). Οἱ εἰκασίαι τῶν Musgrave (πρέσβυ δαημοσύνης) καὶ Tyrwhitt (σ. 15) δὲν προσφέρουν καμμία βοήθεια. Ὁ δεύτερος, μάλιστα, ἔχει τὴ γνώμη ὅτι τῆ λέξι δ α η μ ο σ ύ ν η προῆλθε ἀπὸ τῆ λέξι σ α ο φ ρ ο σ ύ ν η σ τοῦ προηγουμένου στίχου ἀπὸ ἀντιγραφικὸ λάθος καὶ ὅτι εἶναι πιθανὸ ὁ ποιητὴς νὰ ἔχει γράψει π ρ έ σ β α ν Ἄ θ η ν α ὑ η ν, πού κάποιος ἀντιγραφέας τῆ μετέβαλε σέ π ρ έ σ β α ν ἄ θ η ν ο σ ύ ν η ν καὶ πού ἀργότερα διορθώθηκε σέ π ρ έ σ β α ν δ α η μ ο σ ύ ν η ν. Ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα δὲν δικαιολογεῖται μιὰ τέτοια εἰκασία.

Ὁ J. Toup (Emendationes in Suidam et Hesychium, Londini⁶1799, τόμ. 3, σ. 561) προτείνει τῆ διορθωσι π ρ έ σ β υ ν ἄ η μ ο σ ύ ν η ν καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἡ λέξι ἄ η μ ο σ ύ ν η παράγεται ἀπὸ τῆ λέξι ἄ ἡ μ ω ν, ὑποστηρίζοντας ὅτι λέγεται στὰ Ἑλληνικά α ἔ μ ω ν καὶ ἄ ἡ μ ω ν, α ἰ μ ο σ ύ ν η, ἡ μ ο σ ύ ν η καὶ ἄ η μ ο σ ύ ν η, ὅπως δ α ἰ μ ω ν καὶ δ α ἡ μ ω ν. Ὁ Hermann (σ. 368) πιστεύει ὅτι τὸ λάθος βρῖσκεται στίς λέξεις α ἔ ψ α δ έ καὶ διορθώνει: ἄ λ λ ἄ σ έ, π ρ έ σ β α δ α η μ ο σ ύ ν η, ἄ τ ῦ ο υ σ ι ν. Ὁ Fr. Jacobs (Animadversiones in Epigrammata Anthologiae Graecae..., Lipsiae 1814, σ. 6) προτείνει τὴν ἐξῆς διορθωσι: ἄ ν τ α δ έ, π ρ έ σ β α δ α η μ ο σ ύ ν η, σ' ἄ τ ῦ ο υ σ ι ν, ἐνῶ ὁ K. Lehrs (Quaestiones epicae, Regimontii Prussorum 1837, σ. 252, ὅπου ἐπικαλεῖται τὸ στίχο 185 ἀπὸ τὸ Ἑ ρ γ α κ α ὑ ἡ μ έ ρ α ι τοῦ Ἡσίοδου) διαφωνεῖ μὲ τὸν Hermann καὶ, χωρὶς νὰ μνημονεύσει τῆ διορθωσι τοῦ Jacobs, ἀποκαθιστᾷ τὸ στίχο ὡς ἐξῆς: α ἔ ψ α δ έ, π ρ έ σ β α δ α η μ ο σ ύ ν η, σ' ἄ τ ῦ ο υ σ ι ν. Ὁ Wiel (σ. 34), ἐπειδὴ δὲν ἀντιλαμβάνεται γιὰ ποιὸ λόγον ὁ ποιητὴς θὰ προτιμοῦσε νὰ προσφωνῆσει μὲ τῆ λέξι δ α η μ ο σ ύ ν η αὐτὸ πού στόν προηγούμενον στίχο τὸ ὄνομασε σ α ο φ ρ ο σ ύ ν η, ἐνῶ τὸ νόημα φαίνεται νὰ ἀπαίτεῖ μιὰ λέξι σημασιολογικὰ ἀντιθετὴ πρὸς αὐτήν, προτείνει: α ἔ ψ α δ έ π ρ έ σ β α ν ἄ λ η μ ο σ ύ ν η ἄ τ ῦ ο υ σ ι ν. Ὁ Abel (σ. 45) σημειώνοντας ὅτι ὁ τύπος π ρ έ σ β α ν δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει καὶ ὅτι ἡ λέξι ἄ λ η μ ο σ ύ ν η χρειάζεται ἐδῶ τῆ λέξι ν ό ο ι ο ἢ κάτι παρόμοιον, γράφει: α ἔ ψ α δ έ, π ρ έ σ β α, σ' ἄ λ ι τ ρ ο σ ύ ν α ι σ ἄ τ ῦ ο υ σ ι, μὲ τὴν παρατήρησι ὅτι ἡ λέξι ἄ λ ι τ ρ ο σ ύ ν α ι σ ἀπαντᾷ καὶ στὰ Ἄ ρ γ ο ν α υ τ ι κ ἄ τοῦ Ὀρφέα (1231). Προσθέτει ἀκόμη ὅτι ἔγραψε τῆ λέξι στόν πληθυντικὸ ἀριθμὸν, ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς ἀποφεύγει τῆ χασμωδία στόν πέμπτον πόδα.

Ὁ H. van Herwerden (Poetae Graeci, Mnemosyne 14, 1886 σ. 24) θεωρεῖ

τολημνή τή διόρθωση τοῦ Abel καὶ λέει ὅτι στή συνέχεια τοῦ ποιήματος φαίνε-
ται πολύ καθαρά ὅτι ὁ ποιητής δέν εἶχε ὡς σκοπό του νά ἀποδώσει τήν περιφρο-
νηση, πού δείχνουν οἱ ἄνθρωποι γιά τή σοφία τῶν μάγων, στήν ἀναίσχυντία τους
(:ά λ ι τ ρ ο σ ὺ ν η), ἀλλά στήν ἀγνοια καὶ στήν ἀμάθειά τους· καί ἔτσι προ-
τείνει τή διόρθωση: α ἱ ψ α δ έ, π ρ έ σ β' ά δ α η μ ο σ ὺ ν η σ' ά τ ῆ -
ο υ σ ι ν, ἐκδοκιμάζοντας καὶ τή διόρθωση τοῦ Jacobs. Ὁ Platt (σ. 118),
τέλος, θεωρεῖ ἀφύσικη τή διόρθωση τῆς φράσης π ρ έ σ β α ν δ α η μ ο σ ὺ -
ν η ν ἔτσι, ὥστε νά ἔχουμε προσφώνηση, ἡ ὁποία δέν συμφωνεῖ μέ τά ἐπόμενα.
Ὁ ἔδως προτείνει τή γραφή θ ε σ μ ά δ α η μ ο σ ὺ ν η ς, ἡ ὁποία, κατά
τή γνώμη του, ἀπό ἀντιγραφικό λάθος ἔγινε πρῶτα θ έ σ β α δ α η μ ο σ ὺ -
ν η ς καὶ ὕστερα π ρ έ σ β α δ α η μ ο σ ὺ ν η ς καὶ κατέληξε στή γραφή
τῶν χειρογράφων.

Ὅσον ἀφορᾷ τόν τύπο π ρ έ σ β α ν, ὁ ὁποῖος δέν φαίνεται νά ἀπαντᾷ,
μποροῦμε νά δεχτοῦμε ὅτι ἦταν εὐκόλο γιά τόν ποιητή νά τόν χρησιμοποιοῦσε, ἀ-
φοῦ μαρτυρεῖται ἡ ὀνομαστική "πρέσβα". Ἡ εἰκασία ἀ ο ι δ ο σ ὺ ν η ν τοῦ
Σακαλή νομίζουμε ὅτι ἀποκαθιστᾷ νοηματικά τό στίχο. Ἡ λέξη αὐτή ἀπαντᾷ στό
Γρηγόριο Ναζιανζηνό (PG 37, 1433^a) καὶ σημαίνει "κοίτης", "ἄσμα". Μέ τή φρά-
ση "πρέσβαν ἀοιδούνην" εἶναι πιθανό νά ἀναφέρεται ὁ ποιητής στό ἠρωικό ἔπος
πού εἶχε παραμεληθεῖ στήν ἐποχή του. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ φράση "ἀοισσητήρα
μόχθον" μπορεῖ νά εἶναι ὑκαινιγμός γιά τό "Ἔργα καὶ ἡμέραι τοῦ Ἡσίοδου καί
νά ὑπονοεῖ ἔτσι ὁ ποιητής ὅτι οἱ σύγχρονοί του ἀπέφευγαν καί τό διδακτικό ἔπος

81 π ο λ υ σ τ έ φ α ν ό ν τ ε : Ὁ Hermann (σ. 739) παρατηρεῖ ὅτι οἱ
δόκιμοι ποιητές δέν συνηθίζουν νά συνδέουν δύο κοσμητικά ἐπίθετα μέ τόν τ ε.
Μολονότι ἡ γενική "πολυστεφάνοιο" παραδίδεται καί στόν D, υἱοθετοῦμε τή γρα-
φή τῶν β C : ἔτσι διασώζεται τό σχῆμα ὑπαλλαγῆς, ἐνῶ εἶναι ἀρκετά τά παραδείγ-
ματα σύνδεσης δύο ἐπιθέτων μέ τόν τ ε : π.χ. δ 393 "δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλέην τε",
πβλ. καὶ γ 293 κ.ᾀ.

82 σ τ ε ὕ μ α ι: ὁ ρηματικός τύπος ὕ π ι σ χ ν ο ὕ μ α ι, πού παρα-
δίδουν τά χειρόγραφα, κυριαρχεῖ στήν ἀττική πεζογραφία καὶ γι' αὐτό τόν δι-
όρθωσε ὁ Hermann σέ σ τ ε ὕ μ α ι. Βλ. καὶ J. Wackernagel, Sprachliche
Untersuchungen zu Homer, Göttingen 1970 (=1916), σ. 217. Ἡ λέξη ὕ π ι -
σ χ ν ο ὕ μ α ι πρέπει ἀρχικά νά ἦταν ἐρμηνευμα πού πέρασε ἀπό λάθος μέσα
στό κείμενο. Τήν ἀποψη αὐτή τήν ἐνισχύει τό γεγονός ὅτι ὁ γραφέας, πού πρέ-

πει νά ἔκαμε τό ἀντιγραφικό λάθος, ἄφησε τή λέξη ἐ μ έ θ ε ν καί δημιουργήθηκε ἔτσι ἡ μετρική ἀνωμαλία. Τό ρῆμα σ τ ε ὕ μ α ι, ὅπως φαίνεται, δέν ἀπαντᾷ στό πρῶτο πρόσωπο. Ὡστόσο, εἶναι προτιμότερο νά δεχτοῦμε ὅτι ὁ ποιητής χρησιμοποίησε στό πρῶτο πρόσωπο τό ἐπικό αὐτό ρῆμα, παρά νά κρατήσουμε τό ρῆμα ὑ π ι σ χ ν ο ὕ μ α ι, τό ὁποῖο ἐκτός ἀπό τό ὅτι εἶναι λέξη τῆς ἀττικῆς πεζογραφίας, μᾶς ἀναγκάζει νά διορθώσουμε τή λέξη ἐ μ έ θ ε ν σέ ἔ μ '.

89-90: Ὁ Nauck (δ.π.), παρατηρώντας ὅτι πρέπει νά ἀλλάξει ἡ παραδομένη σειρά τῶν στίχων καί νά μετακινήθῃ ὁ στίχος 90 πρὶν ἀπό τό στίχο 89, γιά νά ἀποκατασταθεῖ ἡ φυσική σειρά τοῦ λόγου καί νά γίνῃ τό κείμενο κατανοητό, προτείνει τήν ἐξῆς διορθωση: ἡ έ λ ι ο ν φ α έ θ ο ν τ α έ φ ' ἄ ρ μ α τ ι λ α μ - π ε τ ό ω ν τ ι / έ ς δ ύ σ ι ν ἄ σ θ μ α ἴ ν ο ν τ ε ς ἄ ν ' α ἴ θ έ ρ α π ῶ λ ο ι ἄ γ ο υ σ ι ν. Σημειώνει ἐπίσης ὅτι δέν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ διορθωση τῆς έ φ ' σέ σ ύ ν, πού ἔκαμε ὁ Hermann καί πού ἔγινε ἀποδεικτική ἀπό τόν Abel. Ὁ Herwerden (δ.π.) ἐπιδοκιμάζει μόνο τήν ἀντιμετάθεση τῶν δύο αὐτῶν στίχων, ἀπορρίπτοντας τίς ἄλλες διορθώσεις τοῦ Nauck. Ὅσον ἀφορᾷ τή γραφή έ φ', δέν τήν ἀποδέχεται, ἐπειδή, κατά τή γνώμη του, ὁ ποιητής ἀποφεύγει τή χασμωδία στό μέρος αὐτό τοῦ στίχου. Ἡ ἀντιμετάθεση τῶν στίχων εἶναι ἀναγκαῖα γιά τοὺς λόγους πού ἀνέφερε ὁ Nauck. Συγκεκριμένα μάλιστα, τό νά βρῆσκειται στήν ἀρχή τοῦ μεθεπόμενου στίχου τό οὐσιαστικό Ἡ έ λ ι ο ν, τό ὁποῖο προσδιορίζεται ἀπό τήν ἀντωνυμία α ὕ τ ό ν, εἶναι κάτι μοναδικό στό ποίημα. Καί ἡ ἀποδοχή τῆς διορθωσης τοῦ Hermann δέν φαίνεται ἀπαραίτητη, τή στιγμή πού ἀλλοιώνει τήν εἰκόνα πού θέλει νά δώσει ὁ ποιητής (βλ. παραπάνω Μετρική, σ. 62). Δέν καθιστᾷ ὅμως ἀναγκαῖα τή μετακίνηση καί διορθωση τῆς λέξης λ α μ - π ε τ ό ω σ α ν σέ λ α μ π ε τ ό ω ν τ ι τό ἐπιχείρημα τοῦ Nauck, ὅτι δηλαδή ἡ φράση έ φ ' ἄ ρ μ α τ ι, χωρίς ἐπίθετο, εἶναι ἐντελῶς πεζή.

Εἶναι δύσκολο νά δεχτοῦμε ὅτι εἶναι δυνατό νά ἔχουν συμβεῖ τόσες ἀλλαγές στή χειρόγραφη παράδοση τοῦ χωρίου αὐτοῦ. Βέβαια, ὁ Nauck στηρίζεται τήν ἀποψη του, παραθέτοντας ὀρισμένα χωρία: Ὁράτ. Carmen Saec. 9 "alme sol, c u r r u n i t i d o d i e m q u i p r o m i s e t c e l a s" καί Εὐρ. "Ἴων 82 " ἄ ρ μ α τ α μ έ ν τ ά δ ε λ α μ π ρ ά τ ε θ ρ ύ π π ω ν / ἦ λ ι ο ς ἦ δ η κ ά μ π τ ε ι κ α τ ά γ ἦ ν ", χωρίς νά λάβει ὑπόψη του καί τά ποιητικά παραδείγματα, στά ὁποῖα τονίζεται ἡ λαμπρότητα τοῦ αἵθέρα: Εὐρ. "Ἴων 1445 "λ α μ π ρ ᾱ ς α ἴ θ έ ρ ο ς ἄ μ π τ υ χ α ἴ", Ἡλ. 991 "ο ἔ φ λ ο γ ε ρ ἄ ν α ἴ θ έ ρ ' έ ν ἄ σ τ ρ ο ι ς / ν α ἴ ο υ σ ι", Ὁρ. 1087 " λ α μ - π ρ ό ς α ἴ θ ή ρ ", Μήδ. 829-30 "α ἴ ε ἴ δ ι ἄ λ α μ π ρ ο τ ά τ ο υ / β α ἴ ν ο ν τ ε ς ἄ β ρ ῶ ς α ἴ θ έ ρ ο ς" καί Ἀριστοφ. Νεφ. 265 "λ α μ -

κ ρ ό ς τ' Α ί θ ή ρ". Ἐξάλλου, ὁ ποιητής ἔχει προσδιορίσει τή λάμψη τοῦ ἥλιου μέ τό ἐπίθετο φ α έ θ ο ν τ α καί δέν τοῦ χρειάζεται νά τουύσει καί τή λαμπρότητα τοῦ ἄρματος, κού ὀπωσδήποτε ἀστράφτει ἀπό τό φῶς κού ἐκπέμπει ὁ ἐπιβάτης του. Τή διόρθωση αὐτή τοῦ Nauck φαίνεται ὅτι δέν τήν ἔχει ὑπόψη του ὁ Abel καί γι' αὐτό δέν τή μνημονεύει κἄν στή δεύτερη ἐκδοσή του.

103 ἄ ξ ω δ' ο ὕ μ α κ ρ ή ν έ ς ἄ τ α ρ κ ι τ ό ν : ὁ Herwerden (σ. 25), ἐπειδή θεωρεῖ ἐσφαλμένη τή σύνταξη τοῦ ἄ ξ ω μέ τήν πρόθεση έ ς, προτείνει τίς ἐξῆς διορθώσεις: σ έ γ' ἄ τ α ρ κ ι τ ό ν ἤ σ ε ἄ τ α ρ κ ι τ ό ν. Τή δεύτερη διόρθωση τήν προτείνει μέ τήν προϋπόθεση ὅτι ὁ Nauck (βλ. προηγούμενη παρατήρηση) ἔχει δόκιο, ὅταν ὑποστηρίζει τή χασμωδία σέ αὐτό τό σημείο. Δέν βλέπουμε τό λόγο, γιά τόν ὅποιο ὁ Herwerden βρίσκει ἐσφαλμένη τήν ἔκφραση "δέν θά σέ ὀδηγήσω σέ μακρῦ μονοπάτι", τή στιγμή κού τό ρήμα ἄ γ ω + έ ς καί αἰτιατική τό βρίσκουμε συχνά στό ἔπος καί στούς στίχους 9 καί 256 τοῦ ποιήματος.

108 μ έ μ ν ε σ κ ε ν : ὁ Abel ἀποδέχεται τή γραφή μ έ μ ν α σ κ ε ν τοῦ A, ἐπειδή πιστεύει ὅτι εἶναι παρατατικός τοῦ μ ι μ ν ἄ ζ ω. φαίνεται ὅμως ὅτι πρόκειται γιά τόν παρατατικό τοῦ μ έ μ ν ω, τοῦ ὁποίου τό ἀπαρέμφατο καί ἡ μετοχή ἀπαντοῦν στό ποίημα: μ έ μ ν ε ι ν (368) καί μ έ μ ν ω ν (488). Γιά τούς θαμιστικούς αὐτούς τύπους τῶν ρημάτων βλ. Kühner-Blass I², σ. 79-81.

118 ὀ φ θ α λ μ ο ὕ δ έ μ ε τ' ὀ ρ ν ὕ θ ω ν ἄ λ ἄ λ η ν τ ο : ἡ γράφη μ ο ι ὀ ρ ν ἠ θ ω ν ἄ λ ἄ λ η ν τ ο δίνει τό ἀντίθετο νόημα ἀπό αὐτό κού ἀπαιτεῖται: ὅτι δηλαδή τό βλέμμα τοῦ ὀμιλητῆ εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τίς πέρδικες κού κληγοῦσε. Γι' αὐτό ὁ Hermann (σ. 376) διόρθωσε τό ρήμα σέ λ ε λ ὕ η ν τ ο. Ὁ Wiel (σ. 35) ὑποστηρίζει τή γραφή ὀ ρ ν ὕ θ ω ν ἄ λ ἄ λ η ν τ ο, σημειώνοντας ὅτι ἡ φράση ἄ λ ἄ λ η σ θ α ὕ τ ι ν ο ς μπορεῖ νά πάρει τή σημασία "circumerrare ad assequendum aliquid". Ὁ Platt (βλ. Orphica, ὀ.π., 33, σ. 268) ἀπορρίπτει τή διόρθωση τοῦ Hermann, παρατηρώντας ὅτι δέν ἀποκαθιστᾶ τό νόημα τῆς παρενθετικῆς αὐτῆς πρότασης, τή στιγμή κού ἡ φράση "τά μάτια μου εἶχαν ἐπιθυμήσει τά πουλιά" εἶναι τουλάχιστο παράξενη. Ὁ ὕδιος προτείνει νά διορθωθεῖ ἡ λέξη μ ο ι σ έ μ ε τ', προσθέτοντας ὅτι ἡ φθορά δημιουργήθηκε κατά τήν ἀντιγραφή ἐξαιτίας τῆς τελευταίας συλλαβῆς τῆς λέξης ὀ φ θ α λ μ ο ὕ. (Στό Bursian's Jahresbericht, 230, σ. 53, ἀναφέρει ὁ Keydell ὅτι ἡ διόρθωση αὐτή ἔχει πρόταθεῖ πρωτύτερα ἀπό τόν ὕδιο στή διατριβή του Quaestiones metricae, Berlin 1911). Κατά τή γνώμη μας, ἡ φράση "τό βλέμμα μου περιπλανήθηκε μαζί μέ τά πουλιά" ἀποδίδει ἰκανοποιητικά

τό νόημα.

119-120 π ρ ὶ ν π ε ρ ἄ ν α σ τ ῆ σ α ν τ ο ς ἄ π ὅ χ θ ο ν ὅ ς α ὐ χ ἔ ν α δ ε ι ν ὄ ν ἑ φ ρ α σ ἄ μ η ν ἤ ὃ η τ ε δ ἑ μ α ς μ ε μ α ῶ τ α λ α φ ὕ ξ α ι: ὁ Wiel (δ.π.) διορθώνει τή γραφή δ ε ι ν ἤ ν σέ δ ε ι ρ ῆ ν καί, γιά νά ἄρει τή συντακτική ἀνωμαλία τοῦ χωρίου, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ λέξη αὐτή προσδιορίζει τό ρῆμα ἑ φ ρ α σ ἄ μ η ν, ἐνῶ ἡ λέξη α ὐ χ ἔ ν α τή μετοχή ἄ ν α σ τ ῆ σ α ν τ ο ς. Ὁ Platt (Notes on Alexandra, δ.π., 20, σ. 118) προτείνει νά διορθώσουμε τό 'ἤδη' σέ 'ἦδη'.

Ἄν δέν ἀπαντοῦσε ἡ σπάνια σύνταξη τοῦ φ ρ ἄ ζ ο μ α ι μέ γενική (βλ. Ἄρατου φαινόμ. 744: "κ α ἶ μ ἔ ν τ ι ς κ α ἶ ν η ἕ π ο λ υ κ λ ὺ σ τ ο υ χ ε ι μ ῶ ν ο ς ἑ φ ρ ἄ σ α τ ο" καί θεόκρ. 2, 84: "ο ὕ δ ἑ τ ι π ο μ π ᾶ ς τ ῆ ν α ς ἑ φ ρ α σ ἄ μ α ν"), τήν ὁποία πρέπει νά εἶχε ὑπόψη του ὁ ποιητής, θά ἦταν ἀναγκαῖα ἡ διορθωση τῆς λέξης ἄ ν α σ τ ῆ σ α ν τ ο ς σέ ἄ ν α σ τ ῆ σ α ν τ ἄ γ', σύμφωνα μέ τά ὁμηρικά παραδείγματα: Ἰλ. Κ 339: "τ ὄ ν δ ἑ φ ρ ἄ σ α τ ο π ρ ο σ λ ὶ ὄ ν τ ἄ", Ψ 453 "φ ρ ἄ σ α τ ο δ' ἕ π π ο ν ἄ ρ ι π ρ ε π ἑ ἄ π ρ ο ὕ χ ο ν τ ἄ". Ἡ παρουσία τοῦ συνδέσμου τ ἑ, πού ἔκαμε τόν Platt νά προτείνει τήν παραπάνω διορθωση, δέν δημιουργεῖ κανένα πρόβλημα: πβλ. Π 688 "αἰεῖ τε Διός κρείσσων νόος" κ.ἀ. Ἡ μετοχή "μεμαῶτα" προσδιορίζει τή λέξη "αὐχένα". Ἡ φράση "ἤδη... μεμαῶτα λαφύξαι" φαίνεται νά ἔχει ὡς πρότυπό της τόν ὁμηρικό στίχο "ἤδη γάρ με καί ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα" (Α 590). Τό χωρίο (117-120) μεταφράζεται ὡς ἑξῆς: "καθώς ρύχτηκε καταπάνω μου, σχεδόν τό ἄγγιξα καί ὁμως δέν τό εἶδα — διότι τό βλέμμα μου περιπλανήθηκε παρακολουθώντας τά πουλιά —, προτοῦ νά τό ἀντιληφθῶ νά σηκώνει ἀπό τή γῆ τό φοβερό του λαιμό, πού ἦταν κιόλας ἔτοιμος νά μοῦ καταπιεῖ τό κορμί".

134 μ ε μ α ῶ τ α < μ' > ἰ ὀ ὄ ν: ὁ Platt (δ.π.) εἰσάγει τό συμπλήρωμα μ', ἐπειδή ὁ ποιητής ἀποφεύγει τή χασμωδία στόν τρίτο πόδα, καί γιά νά στηρίξει τή γνώμη του, ἐπικαλεῖται τή διορθωση τοῦ Hermann στό στίχο 89. Μολον-
 ὅτι τό εἶδος αὐτό τῆς χασμωδίας εἶναι ἀνεκτό (βλ. παραπάνω, σ. 62, Μετρική), ἡ συμπλήρωση φαίνεται ἐλκυστική, γιὰτί ἀποσαφηνίζει τό νόημα τοῦ στίχου.

161 λ α σ ἶ α υ ς: ὁ Ruhnken (Epistola critica II, σ. 148) πρότεινε τή διορθωση τῆς παραδομένης γραφῆς λ α σ ἶ α, ἐπειδή τό ἐπίθετο ἀκαντᾶ καί στό στίχο 238 ὡς προσδιορισμός τῆς λέξης ὕ λ η ς. Ἡ διορθωση αὐτή ἔγινε ἀποδεκτική ἀπό τό Hermann καί τόν Abel. Ὁ Παπαθωμόπουλος ὑποστηρίζει ὅτι

πρέπει να κρατηθεῖ ἡ παραδομένη γραφή, προτείνοντας τὸν ἐπικὸ τύπο "λασὺν" : ἡ γραφή "πυκλινὴ" τοῦ Α, κού πρέπει νά ἦταν ἀρχικά ἐρμῆνευμα τῆς λέξης "λασὺν" καὶ νά πέρασε ὕστερα στό κείμενο ἀντικαθιστώντας τή φράση "ὑπο σκλή", συνηγορεῖ γιὰ τήν ὀρθότητα τῆς ἀκοφῆς του, κατὰ τή γνώμη του. Δέν ἀποκλείεται νά ἔχει δὺκιο, γιὰτί ἡ φράση "λασὺν ...σκή" βρίσκεται σέ ἀρμονία μέ τά προηγούμενα: "γλυκερή ... τερπλῆ", "χλοερὸν τε πέδον, μαλακαὶ τ' ἔπι ποταί". Πβλ. καὶ Β 851 "λάσιον κῆρ", ὅπου τό ἐπίθετο "λάσιος" ἔχει μεταφορικὴ σημασία.

171 ὀ φ ρ α τ ο υ ε ὑ χ ο μ ἔ ν ο ι ο : δέν ἀποκλείεται ἡ λέξη τ ο υ νά μὴν εἶναι ἀντωνυμία, ἀλλά ἐπιρρηματικὸ μόριο τό ὅποιο ἀπαντᾷ καὶ στίς τελικὲς προτάσεις (βλ. J. Denniston, *The Greek Particles*, Oxford ²1959, σ. 546). Συνεπῶς, δέν ἐπιβάλλεται ἡ διόρθωση σ ε ὑ τοῦ Volkmann, κού ἀποδέχεται ὁ Abel στή δευτέρα ἔκδοσή του.

ἐ γ γ υ α λ ῖ ξ ω : ὁ Schneider συνδέει τό ρῆμα μέ τά ἐπόμενα: ἐ γ γ υ α λ ῖ ξ ω κ ρ ὐ σ τ α λ λ ο ν φ α ἔ θ ο ν τ α. Δ ι α υ γ ἔ α λ ἄ ζ ε ο ... , ἐνῶ ὁ Hermann (σ. 379) προτιμᾷ τή σύνδεση τοῦ ρήματος μέ τήν πρόταση ὀ φ ρ α τ ο υ ... θ ε ὄ ς. Ὅπωςδήποτε πρέπει νά συνδεθεῖ τό ρῆμα μέ τά προηγούμενα καὶ πρέπει νά ἐννοεῖται ὡς ἄμεσο ἀντικείμενό του ἡ λέξη ἄ μ ο λ β ἦ ν ἢ κάποια ἄλλη συνώνυμή της.

173 π υ ρ υ φ ε γ γ ἔ ο ς : ἀπό αὐτά κού ἀκολουθοῦν στοὺς ἐπόμενους στίχους, φαίνεται βásiμη ἡ διόρθωση τοῦ Hermann (ὀ.π.). Ἐξάλλου, ἡ λέξη π υ ρ υ φ ε γ γ ἦ ς ἀπαντᾷ καὶ στοὺς Ὑ μ ν ο υ ς τοῦ Πρόκλου (2,6) καὶ στά Ἄ ρ γ ο ν α υ τ ι κ ἄ τ ο ὕ Ὀ ρ φ ἔ α (στ. 214).

174 α ἰ θ ἔ ρ ι : εἶναι γνωστό ὅτι "αἰθήρ" ὀνομάζεται ὁ φωτεινὸς τόπος, ὅπου κατοικοῦν οἱ θεοὶ (πάνω ἀπό τά σύννεφα) : πβλ. Πλ. Τύμ. 58^d "ἀέρος τό εὐαγέστατον ἐπύκλιν αἰθήρ καλούμενος", βλ. καὶ Σχόλια Ἄριστοφ. Νεφ. 265. Συνεπῶς, ἡ εἰκασία "αἰθεῖ" τοῦ Hermann δέν ἐπιβάλλεται ἀπό τά πράγματα.

175 μ ε τ ἄ χ ε ῦ ρ α ς ἔ χ ω ν : κατὰ τὸν Nauck (σ. 158), ἡ ποιητικὴ γλῶσσα φαίνεται νά ἀπαιτεῖ τήν ἔκφραση "μ ε τ ἄ χ ε ρ σ ῖ ν ἔ χ ω ν". Μαζὶ του συμφωνεῖ καὶ ὁ Herwerden (σ. 25). Εἶναι φανερό ὅτι καὶ οἱ δύο τους ἔχουν ὑπόψη τους τὸν Ὅμηρο, ὅπου ἀπαντᾷ συχνά ἡ ἔκφραση αὐτή (: Ἰλ. Λ 4 "μ ε τ ἄ χ ε ρ σ ῖ ν ἔ χ ο υ σ α", Ψ 780 "μ ε τ ἄ χ ε ρ σ ῖ ν ἔ χ ω ν", ὅπου βρίσκεται στό ἕδιο μέρος τοῦ στίχου, κ.ά. Βλ. καὶ Chantraine II, σ. 117). Ἀπεναντίας, ἡ ἔκφραση "μ ε τ ἄ χ ε ῦ ρ α ς ἔ χ ω ν" ἀπαντᾷ συνήθως στήν πεζογραφία (: πβλ. Ἡρόδ. 7. 16, Θουκ. 1. 138, Ξενοφ. Ἄγησ. 2. 14. Βλ. καὶ Kühner - Gerth II.1, σ. 508). Ἐντούτοις, δέν

εἶναι ἀναγκαῖα ἢ παραπάνω διόρθωση, ἀφοῦ στόν Ὅμηρο ἀπαντᾷ καί ἡ σύνταξη τῆς μ ε τ ᾶ μέ αἰτιατική, πού ἔχει καί αὐτή τή σημασία τῆς ἐ ν (πβλ. Ἰλ. I 54, Ὀδ. π 419 κ.ά.).

178 κ ρ α τ ε ρ ο ῦ θ ἑ λ ο ι ς: τῆ διόρθωση κ ρ α τ ε ρ ο ῦ ἐ θ ἑ λ ο ι ς τοῦ Gerhard (Lectiones Apollonianae, Lipsiae 1816, σ. 91) τήν ἀποδέχεται ὁ Abel (σ. 54), ἐπειδή οἱ περισσότεροι ἀπό τούς μεταγενέστερους ἐπικούς ποιητές χρησιμοποιοῦν τόν τύπο ἐ θ ἑ λ ω κι ἐπειδή ὁ τύπος θ ἑ λ ω δέν ἀπαντᾷ ἄλλοῦ στό ποιῆμα. Ὁ Platt (ὄ.π., σ. 119) πιστεύει ὅτι μιᾶ τέτοια ἀλλαγή δέν εἶναι ἀναγκαῖα καί ὅτι εἶναι προτιμότερο νά γράψουμε κ ρ α τ ε ρ ο ῦ ἐ θ ἑ λ ο ι ς, σέ περίπτωση πού εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ὁ ποιητής προτιμᾷ τόν τύπο ἐ θ ἑ λ ο ι ς. Ἡ διόρθωση τοῦ Gerhard συντελεῖ ὥστε νά ἔχουμε ἐδῶ τή μοναδική περίπτωση, ὅπου ἡ κατάληξη -ο υ πρίν ἀπό φωνῆεν σχηματίζει τή θέση τοῦ ποδός. Σέ ὅλες τῆς ἄλλες περιπτώσεις τοῦ ποιήματος ἡ κατάληξη αὐτή βρίσκειται στήν ἄρση τοῦ ποδός καί βραχύνεται. Τό γεγονός ὅτι ὁ ποιητής προτιμᾷ τήν κατά τρίτον τροχαῖον τομή εἶναι ἕνα ἰσχυρό ἐπιχείρημα, γιά νά διατηρήσουμε τή γραφή τῶν χειρογράφων. Ἐξάλλου, ἔχουμε καί ἄλλους μεταγενέστερους ποιητές πού χρησιμοποιοῦν τόν τύπο θ ἑ λ ω, ὅπως: Ἀπολλ. Ἀργ. 2. 960: "ο ὑ δ' ἔ τ ι μ ι μ ν ᾶ ζ ε ι ν θ ἑ λ ο ν", Ἀρατ. φαίν. 770: "τ ῶ ν α ῦ κ ε θ ἑ λ η", Πρόκλ. Ὑ. 2. 17: "ε ῦ τ ε θ ἑ λ ε ι ς", 1. 46: "ε ῦ κ ε θ ἑ λ ο ι ς". Στῆς δύο τελευταῖες περιπτώσεις οἱ φιλόλογοι διαφωνοῦν (βλ. E. Vogt, Procli Hymni, Wiesbaden 1957, σ. 27-28). Ἡ γραφή κ ρ α τ ε ρ ο ῦ, πού προτείνει ὁ Platt, εἶναι δύσκολο νά γίνεαι ἀποδεκτή, διότι οἱ τύποι σέ -ο ι ο, κατά τά ὀμηρικά πρότυπα, δέν ἐκθλύβουν τό τελικό φωνῆεν στό μέρος τῆς τροχαῖκῆς τομῆς (βλ. Rzach, Der Hiatus bei Apollonios, ὄ.π., σ. 63).

180 ἡ ε λ ῖ ο υ κ α τ ε ν α ν τ ῖ ο ν: ὀρθά διόρθωσε ὁ Abel, ἀφοῦ ὁ ποιητής χρησιμοποιοεῖ τήν ἴδια ἔκφραση στό ἴδιο μέρος τοῦ στίχου 212.

184 π α λ α ι γ ε ν ἑ ε ς: ἡ γραφή αὐτή τοῦ A εἶναι καί εἰκασία τοῦ Musgrave καί τοῦ Tyrwhitt. Τά ἄλλα χειρόγραφα ἔχουν τή λέξη π α λ α ι γ ο ν ῖ η ς. Ὁ Gesner (σ. 308) εἶναι βέβαιος ὅτι πρόκειται γιά τή θεά Ἐστία. Ὁ Tyrwhitt διαπιστώνει (Addenda, σ. 98) ὅτι ἡ σχετική περιγραφή τοῦ λίθου στά Λιθικά κηρύγματα, ὅπου ἀπαντᾷ ἡ ἔκφραση "ο ἔ π α λ α ι ο ῦ τ ῶ ν Ἐ λ λ ἦ ν ω ν", συνηγορεῖ γιά τήν εἰκασία του. Ὁ Hermann (σ. 380) ἀποδέχεται τή διόρθωση π α λ α ι γ ε ν ἑ ε ς καί, γιά νά δικαιολογήσει τό γεγονός ὅτι ἡ θέση τοῦ πέμπτου ποδός σχηματίζεται ἀπό τή βραχεῖα κατάληξη -ε ς, σημειώνει: "in longiore vocabulo facilius etiam recentiores ultimam

breve in caesura producunt". Έντούτοις, ὁ Wiel (σ. 37) ἐπιμένει ὅτι ὁ ποιητής μὲ τὴ λέξη Π α λ α ι γ ο ν ὶ η, ὡς κύριο ὄνομα, θέλησε νὰ ὀνομάσει κάποιον πῦρ. Ἐξετάζοντας στή συνέχεια τὴν παραγωγή τῆς λέξης αὐτῆς βρίσκει ὅτι σχηματίστηκε ἀπὸ τὴς λέξεως "καλαγενής" καὶ "καλαύγονος". Ὁ Abel (σ. 55), στηριγμένος στή γραφή τοῦ A καὶ στήν παρατήρηση τοῦ Hermann, δέν διστάζει νὰ γράφει π α λ α ι γ ε ν ἑ ε ς. Τὴ λέξη αὐτὴ τὴ χρησιμοποιοῦ ὁ ποιητής καὶ πῶς κάτω, σὸ στίχο 194.

185 τ ἄ ω ν ο ὐ χ ἑ τ ἑ ρ α ς μ ᾱ λ λ ο ν φ λ ὄ γ α ς: ὁ Gesner σὸ κριτικό του ὑπόμνημα προτείνει τὴ διορθωση τῆς λέξης τ ἄ ω ν σέ τ ο ὕ ν υ ν, ἐνῶ ὁ Tyrwhitt διορθώνει τὴ λέξη φ λ ο γ ὄ ς, πού παραδίδουν τὰ χειρόγραφα, σέ φ λ ὄ γ α ς. Ὁ Hermann ἀποδέχεται τὴ διορθωση τοῦ Tyrwhitt. Ὁ Wiel ὅμως, χωρὶς νὰ διορθώσει τὴ λέξη τ ἄ ω ν, προτείνει τὴ γραφή ἑ τ ἑ ρ η ς ... φ λ ο γ ὄ ς, ἐπειδὴ ἡ γενικὴ χρησιμοποιοῦται στή θέση τῆς δοτικῆς συχνά καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῶν Λιθικῶν (παραθέτει τὸ στίχο 559, ὅπου ἐσφαλμένα μερικὰ χειρόγραφα παραδίδουν θ α λ ἄ σ σ η ς ἀντὶ γὰ τὴ λέξη θ α λ ἄ σ σ η ς). Τὴν ἄποψη αὐτὴ τοῦ Wiel τὴν ἀσπάζεται ὁ Abel.

Τὸ "ἱερὸν πῦρ", καθὼς καὶ ἡ χρῆση τῆς λέξης "φλόγας" (στ. 178), δικαιολογοῦν, πιστεύουμε, τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν ἐνικό (:φλόγα πολλήν) στὸν πληθυντικό τ ἄ ω ν. Ἐξάλλου, μὲ τὴ λέξη αὐτὴ ἀρχίζει καὶ ὁ στίχος 57, πού ἀναφέρεται σὸ "δωτῦνα" τοῦ στίχου 55. Ἡ γραφή "ἑτέρας" δικαιολογεῖ τὴ διορθωση τοῦ "φλογός" σέ "φλόγας". Μετφρ. : "τὰ μηρία, πού τόσο ἀρέσουν στοὺς θεοὺς, νομίζω ἐγὼ τουλάχιστο ὅτι οὐ ἄλλες φλόγες δέν τὰ καῖνε περισσότερο ἀπὸ αὐτές". Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Παπαθωμόπουλου, ὁ ποιητής πρέπει νὰ ἔγραφε "τῆς οὔν" καὶ ἡ λέξη "οὔν" φαίνεται ὅτι ἐξέπεσε γιὰ λόγους ἀπλογραφίας, καθὼς βρισκόταν πρὶν ἀπὸ τὴ λέξη "οὔχ". Μιὰ τέτοια ἄποψη δέν φαίνεται ἀβάσιμη.

194 ἄ ν α γ κ ὺ τ η ν ἄ δ ἄ μ α ν τ α: τὰ χειρόγραφα παραδίδουν τὴ γραφή ἄ ν α κ τ ὺ τ η ν, πού εἶναι ἀκατανόητη καὶ δέν ἐπιδέχεται ἰκανοποιητικὴ ἐρμηνεία. Στὸ Λεξικό τῶν Liddell-Scott ἡ λέξη ἄ δ ἄ μ α ς παίρνει — ἐντελῶς ἀυθαίρετα κατὰ τὴ γνώμη μας — τὴν ἐπιθετικὴ σημασία ἄ θ ρ α υ σ τ ο ς (:unbreakable) καὶ ἡ λέξη ἄ ν α κ τ ὺ τ η ς παραμένει ὡς ὄνομα κάποιου λίθου. Ὁ Salmasius (ad Solinum p. 97a D, βλ. Abel, ὁ.π., σ. 55) διορθωσε τὴ λέξη ἄ ν α κ τ ὺ τ η ν σέ ἄ ν α γ κ ὺ τ η ν.

Ὁ Gesner (σ. 309) προτιμᾷ νὰ διορθώσει ἄ ν α κ τ ῆ τ η ν (: "c o n - c i l i a t o r e m, ex ea significatione, qua suavissime Xenophonteus Cyrus I, 3: ἔνα καγὼ ἀνακτήσομαί σε"). Ὁ Wiel (σ. 38) προτείνει τὴ διορθωση ἄ ν α ρ τ ὺ τ η ν ἀπὸ τὸ ρῆμα ἄ ν α ρ τ ἄ ω καὶ πιστεύει ὅτι τὴν ἄποψή του

τήν ἐνισχύει καί ὁ στίχος 224: "ἀ μ φ ἴ δ' ἄ ρ' α ὑ χ ἔ ν ι πα ι δ ὅ ς
 ἄ ε ρ τ ἄ ξ ο υ σα τ ι θ ἦ ν η" (παραθέτει καί αὐτός χωρία ἀπό τόν Ξενοφών-
 τα: Κύρου Παίδ. 1, 4, 1 καί 2, 2, 29). Ὁ Hermann καί ὁ Abel κρατοῦν τή γρα-
 φή τῶν χειρογράφων. Ὁ δεύτερος, μάλιστα, πιστεύει ὅτι ἡ λέξις ἀ ν α κ τ ἴ -
 τ η ς πρέπει νά ὑπῆρχε στήν πηγὴ τοῦ ποιήματος, δηλ. στὸν Ἑλληνα Damigeron,
 ἀφοῦ μερικά χειρόγραφα τῆς λατινικῆς μετάφρασης τοῦ συγγραφέα αὐτοῦ (Abel,
 Damigeron de lapidibus, ὁ.π., σ. 166, Κριτικὸ ὑπόμνημα) παραδίδουν τή γραφή
 anathites, πού εἶναι ἄλλη γραφή τῆς λέξεως a n a c t i t e s, ἀκριβῶς ὅπως ἔ-
 χουμε auctor καί author. Ὅμως, τή διόρθωση τοῦ Salmasius, πού τήν ἐπιδοκι-
 μάζει καί ὁ Wellmann (Die Stein-und Gemmebücher der Antike, σελ. 116), τήν ἐ-
 πιβεβαιώνει, κατὰ τή γνώμη μας, καί ἡ φράσις, ὅ τ ι γ ν ἄ μ π τ ε ι μ α -
 κ ἄ ρ ω ν ν ὄ ο ν τοῦ ἐπόμενου στίχου. Ἐξάλλου, ὁ Πλίνιος (H.N. 37, 61)
 λέει ὅτι τόν ἀδάμαντα τόν ὀνομάζουν ananciten.

"Ἄν λάβει κανεὶς ὑπόψη του, λοιπόν, καί τίς δύο ἄλλες ὀνομασίες τοῦ λί-
 θου, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τό ὄνομα ἀ ν α γ κ ἴ τ η ς ἄ δ ἄ μ α ς ἀνάγεται
 σέ κάποια ἰδιότητα, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει στὸν ποιητὴ νά συσχετίσει τήν ὀνομασία
 μέ τό γεγονός ὅτι ὁ λίθος αὐτός "λυγίζει τήν ψυχὴ τῶν θεῶν". (Πβλ. Πλίν. 37,
 192: " anancitide in hydromantia dicunt evocari imagines deorum"). Ἴσως
 νά πρόκειται γιὰ τήν ἰδιότητα πού, ὅπως ἀναφέρει ὁ Bauer (Edelsteinkunde,
 Leipzig 1932, σ. 721), τήν ἔχει ἓνα τεχνητό ἤλεκτρο, πού ὀνομάζεται Gala-
 lith καί πού μέ τό τρίψιμο ἠλεκτρίζεται, ὅπως τό γνήσιο ἤλεκτρο. Στό συμπλήρωμα
 τοῦ Λεξικοῦ Liddell-Scott-Jones εἰσάγεται τό λῆμμα "ἀναγκίτης", ὄρος πού ἀποδύ-
 δεται μέ τή λέξις compeller (ἐξαναγκαστής, ἐκβιαστής). Ἡ λέξις ἀπαντᾷ στό ἔρ-
 γο τοῦ Ἑρμοῦ Πρὸς Ἀσκληπιδὸν ἢ λεγομένη ἱερά βίβλος (Pitra, ὁ.π., σ. 290
 καί Ruelle, ὁ.π., σ. 272), στό στίχο 1132 τοῦ ποιήματος τοῦ Μελιτηνωῆτη
 (De Mély, ὁ.π., σ. 206. Βλ. Bidez-Cumont, Les mages Hellénisés II, σ. 204)
 καί στίς Κυρανίδες (De Mély ὁ.π., σ. 27. Βλ. Buck-Petersen, A reverse in-
 dex of Greek nouns and adjectives, Chicago 1945, σ. 554 καί Bidez-Cumont,
 ὁ.π. Ὁ Kaimakis, ὁ.π., σ. 66, ἐκδύδει "νεμεσίτας" ἀντὶ γιὰ "ἀναγκίτας").

206-208 Π ῶ ς ἔ ρ ξ ε ι ς, ..., ἐ π ἦ ν ... π α ρ α σ τ ἄ η ς : ὁ
 Herwerden (ὁ.π.) προτείνει τή γραφή π α ρ α σ τ ἦ η ς, ἐπειδὴ ἀπαιτεῖται
 ἀναμφύβολα -κατὰ τή γνώμη του - ὑποτακτικὴ. Ὡστόσο, στὰ ὀμηρικὰ ἔπη ὁ σύν-
 δεσμος ἐ π ἦ ν εἰσάγει πρόταση πού ἐκφέρεται σέ εὐκτικὴ (Πβλ. Ἰλ. Τ 208,
 Ω 227 κ.ά. : ἡ σύνταξις αὐτὴ θεωρεῖται ὑποκτικὴ, κατὰ τόν Chantraine, ὁ.
 π., σ. 260). Κατὰ τόν Σακαλῆ, ἡ εὐκτικὴ ἐξηγεῖται ὡς ἀπόδοσις σέ πλάγιο λόγο
 τῆς ὑπόσχεσις πού ὑποτίθεται ὅτι ἔδωσε σέ εὐθύ λόγο ὁ ποιητὴς μετὰ τό στ.150.

213. ἀ γ ν ὄ ζ ε ι ν μ έ ν π ρ ῶ τ ο ν έ π ο ι χ ὄ μ ε ν ο ς π ε ρ ὺ π ά σ α ς : ὁ Platt (Orphica, ὁ.π. 26, σ. 224) διορθώνει τή γραφή π ε ρ ὺ τῶν χειρογράφων σέ π υ ρ ὺ, ἐπειδή, κατά τή γνώμη του, τό ρῆμα έ π ο ὺ χ ε σ θ α ι δέν συντάσσεται μέ τήν πρόθεση π ε ρ ὺ καί αἰτιατική. Ἡ διορθωση αὐτή δέν φαίνεται νά εὐσταθεῖ: κρῶτα, γιατί κατά τόν Πλούταρχο ('Ἠθικά 263e) " τ ὄ π ὄ ρ κ α θ α ἰ ρ ε ι κ α ἰ τ ὄ ὕ δ ω ρ ἀ γ ν ὄ ζ ε ι ", κί ἔκει- τα, γιατί στό Λατίνο Damigeron δέν γίνεται λόγος γιά ἀγνισμό μέ φωτιά (βλ. Abel, ὁ.π., σ. 189): " Si oves deficiunt lacte, ut excutias lac, sic ages: lavata ovilia circumaspergis sale oriente sole. Habeas antea contritum lapidem tenuiter cum aqua, unde ovilia circumasperseris, et videbis eas abundare plurimo lacte". Οὔτε καί ἡ διορθωση τοῦ Hermann εἶναι ἀπαραίτητη, ὅπως ὀρθά παρατήρησε ὁ Abel (σ. 56), ἀφοῦ εἶναι δυνατό ὁ ποιητής νά ἔχει διατυπώσει τή φράση σύμφωνα μέ τό ὀμηρικό πρότυπο: " π ά ν τ ο σ ' έ π ο ι χ ὄ μ ε ν ο ς " ('Ἰλ. Ε 508) ἢ " π ά ν τ η έ π ο ι χ ὄ μ ε ν ο ι " ('Ἰλ. Ζ 81).

215 ἔ ρ χ ε υ : ἐπιβάλλεται ἡ διορθωση, ἀφοῦ μόνο ὁ τύπος αὐτός τῆς προστακτικῆς ἀπαντᾷ πρὶν ἀπό φωνῆεν: 'Οδ. ζ 69, κ 288, π 270, 'Ἰλ. Ζ 280 κά.

221 σ ή ν ὀ έ : 'Ο Ruelle (Orphica, Περὶ λίθων ν. 221 Abel, Revue de Philologie, 30, 1906, σ. 139) διορθώνει τό σ ή ν σέ τ ὄ ν, γιά νά συμφωνεῖ μέ τή λέξη μ ι γ έ ν τ α. Ἡ διορθωση αὐτή εἶναι ἀτυχής, γιατί ἡ μετοχή μ ι γ έ ν τ α ἀναφέρεται στήν ἔκφραση ἄ λ φ ι τ α λ ε π τ ἄ (στ. 214). Πιό κάτω (στ. 225), ὅπου ὁ ποιητής χρειάζεται νά ἀναφερθεῖ στό λίθο, χρησιμοποιοῦ τή λέξη λ ἄ α ν (βλ. καί Keydell, ὁ.π., σ. 53).

229 έ π ' ἄ ρ ἄ ω ν : διορθωσε ὁ Tyrwhitt (σ. 33), ἐπειδή ἡ λέξη έ π α ρ ἄ ἔχει κακή σημασία, ὅπως ἡ λέξη κ α τ ἄ ρ α.

230 ε ὕ π έ τ α λ ο ν τ ε τ ρ α υ γ έ α : ἡ γραφή π ε τ ρ ἄ κ ε α, πού ὑπάρχει στήν α καί στίς ἄλλες ἐκδόσεις, προῆλθε ἀπό τόν P, ὅπου ἡ πρώτη συλλαβή τῆς λέξης ἀφήνει περιθώρια γιά παρανάγνωση. Ὁ Stephanus στό Λεξικό του προτιμάει τή γραφή π ε τ ρ ή κ η ς καί, παραθέτοντας τό στίχο πού μᾶς ἀπασχολεῖ, παρατηρεῖ ὅτι δέν εἶναι φανερό ποιά ἀπό τίς δύο λέξεις τῆς φράσης εἶναι οὐσιαστικό καί ποιά ἐπίθετο. Ὡς ὄνομα κάποιου ἀγνωστού λίθου ἀντιλαμβάνονται τή λέξη π ε τ ρ ἄ κ ε α ὁ Eschenbach καί ὁ Gesner, ἀφοῦ μεταφράζουν τή λέξη ε ὕ π έ τ α λ ο ν ὁ πρῶτος μέ τή λέξη virens καί ὁ δεῦτερος μέ τή λέξη laminosus. Ὁ Hermann (σ. 384) γράφει π ε τ ρ ή κ ε α καί ἀναφέρει ὅτι ὁ Schneider στό Lexicum Graecum νομίζει ὅτι οἱ στίχοι 230 καί 231 πρέπει νά ἀναφέρονται στόν ἀχάτη καί γι' αὐτό πρέπει νά τοὺς συνδέσουμε

μέ τά ἐπόμενα. Ὁ Wiel (σ. 39) προτείνει τή διόρθωση τῆς λέξης σέ π ε τ ρ α γ έ α , πού κατά τή γνώμη του παράγεται ἀπό τό ρῆμα ἄ γ ν υ μ ι, ὅπως ἡ λέξη π ε ρ ι α γ ή ς. Ὁ Abel (σ. 58), στηριγμένος στή μαρτυρία τοῦ Α καί στον Πλύνιο (37, 161), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ λῦθος εὐπέταλος ἔχει τέσσερα χρώματα (: caeruleum, igneum, minii, mali), γράφει τ ε τ ρ α υ γ έ α. Γιά τήν ὀρθότητα τῆς γραφῆς αὐτῆς μαρτυρεῖ καί ἡ γραφή τ ε τ ρ α κ έ α ἢ τ ε τ ρ ά κ ε α πού παραδίδουν τά ἄλλα χειρόγραφα.

Ἔ χ ο ν τ α : φαίνεται ὀρθή ἡ διόρθωση τοῦ Platt (ὀ.κ.), ἀφοῦ ὁ ποιητής χρησιμοποιοῦ ἐνικό καί στούς προηγούμενους καί στούς ἐπόμενους στίχους.

244 Σ κ έ π τ ε ο κ α ύ ... π έ λ α ζ ε : ὁ Tyrwhitt στίς σημειώσεις του (σ. 34) προτείνει τή διόρθωση π ε λ ά ζ ε ι ν. Ὁ Herwerden (ὀ.κ.) διορθώνει κατά τόν ἴδιο τρόπο, χωρίς νά ἀναφέρει τόν προηγούμενο φιλόλογο. Τό ρῆμα σ κ έ π τ ο μ α ι ὅμως δέχεται ὡς συμπλήρωμα ἀπαρέμφατο, ὅταν δηλώνει ἐκίβουλο σχέδιο, πράγμα πού δέν συμβαίνει ἐδῶ (βλ. Stephanus λέξη σ κ έ π τ ο μ α ι: " cum infinitivo de insidioso consilio").

253-255 ἐ ν γ ά ρ μ ι ν ἐ λ α ύ ψ / τ ρ ι β ό μ ε ν ο ν τ ρ ύ β ε ι ν κ ρ ο τ ά φ ο υ ς ... , / α ἰ δ έ ν έ α ι : ἀποδεχτήκαμε τό κείμενο πού παραδίδει ὁ Α. Στά χειρόγραφα τῆς οἰκογένειας α τό χωρίο αὐτό ἔχει ὡς ἐξῆς: ἐ ἰ γ ά ρ μ ι ν ἐ λ α ύ ψ τ ρ ι β ό μ ε ν ο ν τ ρ ύ β ο ι ς ... α ἰ δ έ ν έ α ι. Πρῶτος ὁ Ruhnken (σ. 92) διακρίστωσε ὅτι τό χωρίο αὐτό, ὅπως παραδίδεται στόν Ρ, παρουσιάζει προβλήματα καί μέ βάση τό σχόλιο τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ (βλ. παραπάνω σ. 115) καί τό σχετικό κείμενο ἀπό τά Λιδικά κηρύγματα (Abel, σ. 141: ἐ ἰ γ ά ρ τ ι ς α ὐ τ ό ν, φ α σ ύ, κ α τ α τ ρ ύ ψ α ς κ α ἰ μ ύ ξ α ς ἐ λ α ύ ψ φ α λ ά κ ρ α ς ἐ π ι χ ρ ύ σ ε ι ε, σ υ ν ε χ έ σ τ ε ρ ο ν ἀ ν α β λ α σ τ ή σ ο υ σ ι τ ρ ύ χ ε ς ν έ α ι) πρότεινε νά γραφεῖ: ἐ ἰ γ ά ρ μ ι ν ἐ λ α ύ ψ τ ρ ι β ό μ ε ν ο ν χ ρ ύ ο ι ς κ ρ ο τ ά φ ο ι ς π ά ν τ ' ἦ μ α τ α σ ε ἰ ο. Ἀπό τή διόρθωση αὐτή ὁ Hermann ἀποδέχεται μόνο τό ρῆμα χ ρ ύ ο ι ς.

Ὁ Wiel (σ. 39-40) παρατηρεῖ ὅτι σέ αὐτούς τούς στίχους εἶναι κολλά πού δέν ταιριάζουν: πρῶτα-πρῶτα ἡ ἐπανάληψη τοῦ συνδέσμου ἐ ἰ στόν ἴδιο στίχο δέν ταιριάζει σέ ἓνα κούημα μέ μιᾶ τέτοια κομψότητα ἔπειτα ἡ πρόταση ἐ ἰ κ α ἰ ψ ε δ ν ο κ ά ρ η ν ο ς ἔ ο ι ς εἶναι περιττή, καθώς συνδέεται μέ τόν προηγούμενο στίχο. Ἐπί πλέον, λέει, προστίθεται καί ἡ σύνταξη χ ρ ύ ε ι ν τ ι ν ά τ ι, πού ἀπαντᾷ μόνο ἐδῶ, ἐνῶ ἡ κανονική εἶναι χ ρ ύ ω τ ε ν ά τ ι ν ι. Τήν τελευταία δυσκολία δέν τήν ἀπομακρύνει ἡ εἰκασία κ ρ ο τ ά φ ο ι ς τοῦ Ruhnken. Μία ἄλλη δυσκολία δημιουργεῖται ἀπό τήν ὑπαρξη

τοῦ συνδέσμου δέ στήν ἀπόδοση, πράγμα πού δέν τό συνηθίζει ὁ ποιητής. Γιὰ ὄλους αὐτούς τούς λόγους ὁ Wiel διορθώνει τό χωρίο ὡς ἐξῆς: εἰ καὶ φε-
δνοκάρη νος ἐών μύξιας μιν ἐλαύψ καὶ στό στίχο 255 διορ-
θώνει τήν ἔκφραση αἰδέ νεαυ σέ αζψα νεαυ ἦ αζψ' ἀδ-
ναύ. Συνιστᾷ μάλιστα καὶ τήν ἐξῆς σύνταξη: τὴς λέξεις μιν τριβό-
μενον νά τὴς συνδέσουμε μέ τή λέξη μύξιας καὶ τή λέξη κροτά-
φοις μέ τό ρῆμα χροίσις.

Ὁ Abel (σ. 61) πολὺ ὀρθᾷ πιστεύει ὅτι μέ τή γραφή τριβεῖν τοῦ Α περιττεύουν ὅλες οἱ εἰκασίες τοῦ Wiel. θεωρεῖ ὅμως τό χωρίο ἀθεράπευτο, διό-
τι πιστεύει ὅτι μετά τό στίχο 253 ἐξέπεσε ἓνας στίχος, ὅπου γινόταν λόγος
γιὰ τήν κατασκευή μύγματος, κι ἔτσι σημειώνει χάσμα. Στό κριτικό ὑπόμνημα τῆς
δεύτερης ἔκδοσής του (Omphica, σ. 117), γιά νά κλείσει τό χάσμα, κάνει τήν
ἐξῆς εἰκασία: ἐν γάρ οἱ ἐλαύψ τριβομέμφ τριβεῖν.

Ἄν προσέξουμε τή σχετική περιγραφή τῶν Λιθικῶν κηρυγμάτων, θά διαπι-
στώσουμε ὅτι ὁ συγγραφέας τούς δέν εἶχε ὑπόψη του τίποτε περισσότερο ἀπό ὅ,τι
περιέχουν οἱ δύο αὐτοῦ στίχοι, ὅπως μᾶς παραδίδονται: ἡ ἔκφραση καὶ μύ-
ξιας εἶναι προσθήκη δική του, προκειμένου νά ἀποδώσει καλύτερα τό νόημα
τοῦ στίχου. Εἶναι γνωστό, ἄλλωστε, ὅτι ὁ συγγραφέας αὐτός δέν κάνει μετάφρα-
ση τοῦ ποιήματος, ἀλλά ἐπιτομή. Τό χωρίο, ὅπως παραδίδεται στόν Α εἶναι πλήρες.
Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ὑποθετική πρόταση τοῦ Α προῆλθε ἀπό ἐρμηνεῦμα τοῦ ἀπα-
ρεμφάτου τριβεῖν, πού εἶναι σέ θέση προστακτικῆς (πβλ. στ. 213, 240
377, 421, 637, 641 718 κ.έ., ὅπου ἀπαντᾷ ἀπαρέμφατο σέ θέση προστακτικῆς)
καὶ πού ἰσοδυναμεῖ μέ ὑποθετική πρόταση. Ἡ σύνταξη τοῦ ρήματος τριβω
μέ δύο αἰτιατικές μπορεῖ νά ἔγινε ἀναλογικά πρὸς τή σύνταξη τοῦ χροίσι
πού ἀπαντᾷ στόν Ἀπόστολο Παῦλο (Ἐπιστολή πρὸς Ἑβραίους 1, 9: "διὰ τοῦτο ἔχρη-
σέν σε, ὁ θεός, ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως"). Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, δέν εἶναι ἀ-
παραίτητο νά ἀπορρίψουμε τήν παραδομένη γραφή τριβεῖν, τή στιγμὴ πού
δέν πρόκειται γιά μιὰ ἀπλή ἐπάλειψη, ἀλλά γιά τρίψιμο τοῦ φαλακροῦ μέρους
τῆς κεφαλῆς.

Ὁ Abel νομίζει ἐπίσης ὅτι δημιουργεῖ δυσκολίες καὶ τό γεγονός ὅτι —
σύμφωνα μέ τήν παραδομένη γραφή κροτάφοις — πρέπει νά ἐπαλείψει
κανεῖς τούς κροτάφους του, γιά νά ξαναφυτρώσουν τρίχες στό κρανίο του· αὐ-
τό τόν κάνει νά ἀναρωτιέται μήπως ἡ λέξη κροτάφοις εἶναι ἐρμηνεῦμα
πού ἀντικατέστησε τή λέξη κόρσην, πού χρησιμοποιεῖται μέ τή σημασία
κεφαλή. Πράγματι, στοὺς μεταγενέστερους ἐπικούς ἡ λέξη "κόρση" ἔχει τή
σημασία αὐτή (πβλ. Ὁπ. Κυν. 3, 25). Ἐντούτοις, ἔχουμε τή γνώμη ὅτι καὶ

έδω πρέπει νά διατηρήσουμε τή γραφή τῶν χειρογράφων, μιά καί ὁ Ἀριστοτέλης δίνει τόν ἐξῆς ὀρισμό γιά τή λέξη κ ρ ό τ α φ ο ς: " τ ό δ έ μ ε τ α ξ ύ ό φ θ α λ μ ο ũ κ α ί ώ τ ό ς κ α ί κ ο ρ υ φ ῆ ς κ α λ ε ῖ τ α λ κ ρ ό τ α φ ο ς" (βλ. Περύ τά ζῶα Ἱστοριῶν Α 492^b, 3-4).

267 γ λ α φ υ ρ ή ν : τή λέξη γ λ α φ υ ρ ό ν, πού παραδίδουν τά χειρόγραφα, τή θεωρεῖ ὑποπτη ὁ Wiel (σ. 41) καί σημασιολογικά καί γραμματικά: σημασιολογικά, ἐπειδή δέν φαίνεται εὐκολα ποιά χαρακτηριστικό τοῦ λίθου προσδιορίζει καί γραμματικά, ἐπειδή ἐδῶ ἀπαιτεῖται ὁ τύπος γ λ α φ υ ρ ή ν, μιά καί ἡ λέξη ἕ α σ π ι ς εἶναι θηλυκοῦ γένους (πβλ. στ. 270). Ἐξάλλου, δέν ὑπάρχει καμία μετρική ἀναγκασιότητα, πού νά ἀπαιτεῖ τή χρήση τοῦ ἐπιθέτου σέ -ο ς, ὅπως συμβαίνει συχνά στήν ποίηση. Ἐπειδή ὅμως τό ἐπίθετο αὐτό δέν ἀπαντᾷ ἄλλοῦ στό ποίημα, θά προτιμοῦσε, λέει, τή λέξη χ λ ο ε ρ ή ν, ἡ ὁποία καί συχνά ἀπαντᾷ καί φανερώνει τό πράσινο χρῶμα, πού ἀποδίδουν στόν ἕασπη καί ἄλλοι συγγραφεῖς πού ἀσχολοῦνται μέ πολύτιμους λίθους. Κατά τόν Abel (σ. 62), ὅμως, ἡ διόρθωση χ λ ο ε ρ ή ν προσκρούει στό γεγονός ὅτι ἀκολουθεῖ ἡ συνώνυμη λέξη έ α ρ ό χ ρ ο ο ν. Μέ τό ἐπίθετο "γλαφυρήν" ὁ κοιητής ἀναφέρεται, κατά τή γνώμη μας, στήν πυκνότητα τοῦ λίθου καί ὄχι στό χρῶμα του.

έ α ρ ό χ ρ ο ο ν : εἶναι εἰκασία τοῦ Salmasius (σ. 143a B). Ἡ λέξη αὐτή ἀπαντᾷ στό Διοσκουρίδη (Περύ ὕλης ἱατρικῆς, 5, 75, 7 : "ἡ ἄβολος ἐπιζει ἄερόχρους γενομένη") καί εἶναι συνώνυμη τῆς λέξης ἡ ε ρ ό ε σ σ α ν πού ἀπαντᾷ στό Διούσιο τόν Περιηγητή (στ. 724) ὡς ἐπίθετο τοῦ ἕασπη. Τήν εἰκασία αὐτή τήν ἀποδέχτηκαν στή μετάφρασή τους ὁ Eschenbach καί ὁ Gesner (: "aëriini coloris") καί τήν ἐπιδοκίμασαν ὁ Koen (Γρηγορίου μητροπολίτου Κορίνθου Περύ διαλέκτων, Lugduni Batavorum 1766, σ. 35) καί ὁ Wellmann (ὀ.π.).

Ὁ Tyrwhitt (σ. 37), ἀντίθετα, ὑποστηρίζει τήν παραδιδόμενη γραφή, παρατηρώντας ὅτι στους συγγραφεῖς ἔργων σχετικῶν μέ λίθους εἶναι γνωστός ὁ πράσινος ἕασπης· μαζί του συμφωνεῖ καί ὁ Ruhken (ὀ.π.). Ὁ Wiel (ὀ.π.) δέν βλέπει τί ἐπιβάλλει νά ἀπορρίψουμε τή λέξη έ α ρ ό χ ρ ο ο ν, τή στιγμή πού τό χρῶμα τοῦ λίθου δέν εἶναι ἓνα. Κι ἔπειτα δέν πρέπει, κατά τή γνώμη του, νά θεωρηθεῖ τολμηρή ἡ παραγωγή μιᾶς λέξης, πού ἔχει τή σημασία ἑνός χρώματος, ἀπό τό ὄνομα μιᾶς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Ἐξάλλου, λέει, ἡ λέξη ἕ α ρ προκειμένου γιά τά ζῶα σημαίνει α ἕ μ α καί γιά τά φυτά σημαίνει χ υ μ ό ς (πβλ. Νίκ. Ἄλεξ. 87 : "ἕζαρ ἐλαΐνης", Καλλύμ. ἀποσπ. 177. 22, Pfeiffer: "πολλάκις ἐκ λύχνου πῖον ἔλειξαν ἕαρ", Ἀγλαΐας Βυζάντιος, στ. 19: "λίθος εἰαριήτης"

=αίματιότης). Ὁ Abel, τέλος, χωρὶς νά ἐκφράσει τή γνώμη του, κρατάει τή λέξη ἐ α ρ ό χ ρ ο ο ν.

Οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς, πού περιγράφουν τόν ἕασκη, προκειμένου νά προσδιορίσουν τό χρῶμα του, χρησιμοποιοῦν παράγωγα τῆς λέξης ἀ ή ρ : ἀερί-ζων (Διοσκ. ὁ.π., 5. 142, Ἄλέξ. Τραλλ., Puschmann 1, σ. 571), ἀεροειδής (Ψελλοῦ Περί λίθων δυνάμεων 10), aërizusa (Πλίν. Ν.Η. 37, 115). Ὁ ἕασκης ἔχει πολλά χρώματα (πβλ. Damigeron de lapidibus, Abel, σ. 173: Iaspis autem lapis multis locis nascitur et multorum colorum est) καί θά μπορούσε ὁ ποιητής μέ τή λέξη "ἐαρόχροον" νά ἐννοεῖ τό χλωρό ἕασκη (πβλ. Πλίν., ὁ.π. : viret et saepe tralucet iaspis, βλ. καί Γαληνοῦ Περί τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων κρᾶσεως καί δυνάμεως 10, 18, Kühn 12, σ. 207). Ἐντούτους, πρέπει νά υἱοθετήσουμε τήν εἰκασία τοῦ Salmasius, γιατί τό ἐπίθετο "ἀερόχροον" σχετίζεται ἐννοιολογικά μέ τή λέξη "νεφέλαις" τοῦ στ. 269 : ὁ λίθος μέ τό ἀέρινο χρῶμα καί ὄχι μέ τό πράσινο κάνει νά στέλνουν οἱ θεοί τίς νεφέλες στά χωράφια. Στόν Ἀπολλώνιο ἀπαντᾷ ἡ λέξη "ἠερόεν" (1, 1114: ἠερόεν στόμα Βοσπόρου), πού ὁ σχολιαστής τήν ἐρμηνεύει : "ἀερώδες καί ὀμύχλως". Ἀξίζει νά σημειώσουμε ὅτι ἡ λέξη "ἀήρ" συχά εἶναι συνώνυμη τῆς "ὀμύχλης", σέ ἀντιδιαστολή πρός τόν "αἰθέρα".

269-270: ὁ Ruhknen (Epistola critica I, σ. 28) προτείνει τήν ἀπομάκρυνση τοῦ δεύτερου στίχου, ἐπειδή κατά τή γνώμη του ἀποτελεῖ ἐρμηνεῖα τοῦ πρώτου καί εἶναι ταυτολογία. Ὁ Gesner (σ. 315) διαφωνεῖ μέ τήν ἀποψη αὐτή καί διατυπώνει τή γνώμη ὅτι θά εἶχε νά κάμει πολλή δουλειά αὐτός πού θά ἤθελε νά ἀπαλεύσει αὐτό τό εἶδος τῆς ταυτολογίας ἀπό τά κείμενα τῆς ἑλληνικῆς καί τῆς λατινικῆς γραμματείας.

Ὁ Tyrwhitt ἀρχικά (σ. 38) ὑποκτεύεται κάποιο χάσμα, ἐξαιτίας τῆς σύγχυσης πού ὑπάρχει στή σειρά τοῦ λόγου καί ἐξαιτίας τῆς ταυτολογίας. Ἀργότερα ὅμως (Addenda, σ. 99) βρίσκει τήν ἴδια περίπου ταυτολογία καί στά Λιδικά κηρύγματα (Abel, σ. 141, ὅπου ὁ λίθος ἕασκης περιγράφεται ὡς ἐξῆς: "χρήσιμος δέ καί οὗτος, ὡς φασί, ταῖς ἀρούραις πρός εὐφορίαν, ἀλλά καί ὑετόν, ὡς λέγουσιν Ἕλληνες, ἐξ ἀνομβρίας κατάγειν ἐπὶ τὰς αὐτάς δύναται") καί συμπεραίνει ὅτι ὁ στίχος 270 ὑπῆρχε καί στό κείμενο πού εἶχε στά χέρια του ὁ συγγραφέας τῆς ἐπιτομῆς. Αὐτό τόν κάνει νά πιστεύει ὅτι δέν πρέπει νά ἀπομακρυνθεῖ ὁ στίχος αὐτός, ἀλλά νά ἀναζητηθεῖ τό λάθος στό στίχο 269, πράγμα πού δέν μπόρεσε νά τό κάμει ὁ ἕδιος. Ὁ Koep (ὁ.π.) διορθώνει ὡς ἐξῆς τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους: κ α ἷ ο ἰ κ α ρ φ α λ έ α ς ν ε φ έ λ α ι κ ο ρ έ σ ο υ σ ι ν ἀ ρ ο ὑ ρ α ς. / Ἡ δ έ κ α ἷ α ὑ χ μ η ρ ῆ σ ι ν ἄ γ ο ε ς π ο λ ὕ ν ὀ μ β ρ ο ν ἀ ρ ο ὑ ρ α ς.

Ὁ Hermann (α389), διορθώνοντας τή γραφή "ἠδέ καί" τοῦ στ. 270 σέ "ἦδε γάρ", ἀποκατέστησε, κατά τή γνώμη του, τό νόημα τοῦ χωρίου, χωρίς νά ἀπομακρύνει τήν ταυτολογία. Ὁ Wiel (δ.π.) ἀναφέρει τίς δυσκολίες τοῦ διστίχου αὐτοῦ, δηλαδή τό ὅτι ὑπάρχει ταυτολογία, τό ὅτι ἡ σύνδεση μέ τούς ἠ δ έ κ α ύ εἶναι ἀκατάλληλη, τό ὅτι δέν δικαιολογεῖται ἡ εὐκτική ἄ γ ο ι καί τό ὅτι ὑπάρχει σύγχυση στή σειρά τοῦ λόγου. Στή συνέχεια ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ διορθωση τοῦ Hermann κατορθώνει νά ἀπομακρύνει μόνο ἓνα ἐλάχιστο μέρος ἀπό τίς δυσκολίες αὐτές καί γι' αὐτό προτείνει τήν ἐξῆς διορθωση: ἦ δ ε κ α ύ α ὕ χ μ η ρ ῆ σ κ ε ν ἄ γ ο ι π ο λ ὕ ν ὄ μ β ρ ο ν ἄ π' α ὕ ρ η σ, / κ α ὐ ο ἰ κ α ρ φ α λ έ α σ ν ε φ έ λ α ι κ ο ρ έ σ ο ο σ ι ν ἄ ρ ο ὐ ρ α σ.

Τό ὅτι ἡ ταυτολογία ἀπαντᾷ καί στήν ἐπιτομή τῶν Λιθικῶν φανερώσει ἀ-πλῶς ὅτι ἡ φθορά τοῦ χωρίου εἶναι παλαιά καί τίποτε περισσότερο. Ὅπως παραδύ-δεται ὁ στίχος 270, εἶναι δυνατό νά προῆλθε ἀπό μιᾶ ἐρμηνεία τοῦ προηγουμέ-νου στίχου. Ἐπειδή μιᾶ τέτοια ταυτολογία εἶναι ξένη πρός τά Λιθικά, φαίνε-ται ἐλκυστική ἡ ἀποψη τοῦ Ruhnken, νά ἀθετήσουμε τό στίχο 270. Μέ τήν εἰκασία κ ε ν τοῦ Σακαλῆ δικαιολογεῖται ἡ εὐκτική "ἄγοι". Ὅσο γιά τή γραφή "καί" ἀν-τί γιά "κεν", πβλ. στ. 233, 305, 617, 698, 742 (κριτικό ὑπόμνημα). Ὁ Παπαθω-μόπουλος, μέ ἀφορμή τήν ἐπανάληψη τῆς ὕδρας λέξης στό τέλος τῶν στίχων αὐτῶν καί ἔχοντας ὑπόψη τήν εἰκασία τοῦ Wiel, προτείνει νά διορθωθεῖ σέ "ἐπ' αὔραις" τό "ἀρούραις", γιά νά ἀπομακρυνθεῖ ἡ ταυτολογία.

271 Α ὕ χ ν ι, σ ὕ: ἀπό τό ἓνα ἢ ἀπό τά δύο ἀρχικά γράμματα τῆς πρώτης λέξης φαίνεται ὅτι καί στά χειρόγραφα ἀρχίζει καινούργιο κεφάλαιο. Στό χειρό-γραφο P διαβάζουμε τή λέξη Α ὕ χ ν η σ πού πλησιάζει τή γραφή Α ὕ χ ν η σ τῶν C R καί Α ὕ χ ν ι σ τοῦ A. φαίνεται ὅτι ὁ β εἶχε μέ τέτοιο τρόπο γραμ-μένο τό Α, ὥστε νά φαίνεται σάν Α. Οἱ L V πρόσθεσαν καί τό πνεῦμα κι ἔτσι τό λάθος προχώρησε. Ἀπό τά συμφραζόμενα γίνεται φανερό ὅτι πρόκειται γιά προσφώνηση καί, συνεπῶς, ὅτι εἶναι ὀρθή ἡ διορθωση τοῦ Tyrwhitt (Adden- da, δ.π.).

275 ὀ π π ὀ τ ε μ έ ν : ἡ διορθωση μ έ ν ὑπάρχει στό περιθώριο τοῦ T καί εἶναι καί εἰκασία τοῦ Platt (δ.π., 33, σ. 268). Ἔτσι ἀποκαθίσταται ἡ σύνδεση τῶν δύο φαινομένων: ὀ π π ὀ τ ε μ έ ν ... ἄ μ φ ι έ σ η σ ι ν ... , ε ἰ δ έ τ ι σ ... λ ὕ π η ... χ α λ κ ο ὕ (βλ. καί Keydell, δ.π.)

276 ν η δ ὀ ν ἄ μ φ ι έ σ η σ ι ν : Ὁ Platt (δ.π., 20, σ. 119) ἔχει

τή γνώμη ότι ο ποιητής μιμείται την όμηρική φράση "γάστρην μὲν τρίκοδος πῶρ ἄμφεπε" (Σ 348, θ 437) καὶ προτείνει τὴ διόρθωση "ἀμφιέκρην", ἔκστηρίζει ἐπίσης ὅτι ἡ λέξη "νηδύν" εἶναι ἐρμηνεύμα τῆς όμηρικῆς "γάστρην". Ἡ λέξη δὲ "νηδύς" χρησιμοποιεῖται καὶ στοὺς στίχους 491 καὶ 508 μὲ τὴ σημασία "μήτρα", "κοιλιά". Ἐξάλλου, στὸ μεταγενέστερο ἔπος ἀπαντᾷ ἡ λέξη αὐτὴ καὶ σὲ σχέση μὲ ἄφωνα ἀντικείμενα (πβλ. Νύκ. Ἄλεξ. 272, Θηρ. 467, Κόλιντου 1.616). Συνεπῶς, δὲν ἐπιβάλλεται καμία διόρθωση.

288 π ἄ σ α ν τ ι: σωστά ὁ Nauck (δ.π.) παρατήρησε ὅτι ἡ μετοχὴ π ἄ σ ο ν τ ι ἐπιβάλλεται νὰ διορθωθεῖ σὲ π ἄ σ α ν τ ι (=έ κ ε ι δ ἄ ν π ἄ σ η ς). Τὴ διόρθωση αὐτὴ τὴν ἐπιδοκιμάζει καὶ ὁ Herwerden (σ. 26), ὁ ὅποιος τὴ χαρακτηρίζει ὡς "verissimam emendationem".

302 Ἡ ἔ λ ι ο ς ῥ ἔ ζ ε ι ν: ἡ ἔκφραση ἔ μ β α λ ε π ν ε ὖ μ α τοῦ προηγούμενου στίχου δέχεται ὡς συμπλήρωμα τὸ συμπερασματικὸ ἀπαρέμφατο ῥ ἔ ζ ε ι ν. Παρόμοια χρῆση βλέπουμε καὶ στοὺς στίχους 459, 577, 579 κ.ά. (γιά τὴ χρῆση αὐτὴ τοῦ ἀπαρεμφάτου στὸν Ὅμηρο βλ. Kühner-Gerth, δ.π., σ. 16, 7).

309 γ λ α γ ε ὄ χ ρ ο σ ι: ἔχει καταβληθεῖ ἀρκετὴ προσπάθεια ἀπὸ τοὺς μελετητὲς γιά τὴ διόρθωση τοῦ χωρίου αὐτοῦ. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὁ ποιητῆς νὰ ἔγραφε γ λ α γ ε ὄ χ ρ ο σ ι. Τὸ ἐπίθετο γ λ α γ ε ὄ χ ρ ο υ ς σημαίνει "γαλακτόχρωμος", "ἄσπρος σάν τὸ γάλα" καὶ εἶναι τὸ κινδύλιον κατάλληλο, γιά νὰ ἀποδώσει τὴ λευκότητα τῶν χειρῶν τῆς κόρης. Στοὺς στίχους 309-310 ὁ ποιητῆς χρωματίζει τὰ χέρια καὶ τὸ στήθος τῆς κόρης πού τραβάει στήν ἀγκαλιά της τὸ νέο καὶ γι' αὐτὸ δὲν χρησιμοποιεῖ κανένα ἐπίθετο οὔτε γιά τὴ λέξη π α ρ θ ε ν ι κ ἠ ὄυτε γιά τὴ λέξη ἠ ἔ θ ε ο ν. Ἀξιοσημείωτο εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἀποκαθίσταται καὶ τὸ χλιαστὸ σχῆμα τοῦ δίστιχου: γ λ α γ ε ὄ χ ρ ο σ ι χ ε ρ σ ῦ ν — σ τ ἔ ρ ν ψ ἰ μ ε ρ ὄ ε ν τ ι. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Τζέτζης χρησιμοποιεῖ τὰ ἐπίθετα "γαλαγόχρους" (Μεθ' Ὅμ. 527) καὶ "γαλαγόχρους" ἢ "γαλαγόχρως" (Μεθ' Ὅμ. 380), πράγμα πού σημαίνει ὅτι εἶναι δυνατό νὰ ἔχει ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὸ στίχο αὐτὸ τῶν Λιθικῶν.

314 ὄ τ ε κ ε ν ... π α λ ὺ ν η: παραβάλλοντας τοὺς στίχους 205 καὶ 386, ὅπου ὅλα τὰ χειρόγραφα ἔχουν ὑποτακτικὴ, βρίσκουμε βασίμη τὴ διόρθωση τοῦ Hermann.

315 ὕ π ἔ ρ θ υ μ ο ς τ ε κ ε ο κ τ ὄ ν ο ς: ὅλες οἱ διορθώσεις ἔγιναν ἐξαιτίας τῆς γραφῆς τ ε κ ε κ τ ὄ ν ο ς τοῦ P (β): ἔπρεπε νὰ ἀποκατασταθεῖ ὁ στίχος μετρικῶς. Μὲ τὴ γραφὴ τ ε κ ε ο κ τ ὄ ν ο ς δὲν ὑπάρχει μετρικὸ πρόβλημα. Ἐξάλλου, ὁ ποιητῆς συμπαθεῖ τοὺς μάγους καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ ὀνομάζει τὴ Μήδεια ὕ π ἔ ρ θ υ μ ο ν.

318 ὁ ὦ μ α: ὅσο καὶ ἂν φαίνεται ὀρθὴ ἡ διόρθωση τοῦ Pierson (Verisimilium libri duo, δ.π., σ. 147), δὲν εἶναι ἀναγκαία, ἀφοῦ στή λέξη λ ἔ χ ο ς

συνυκάρχει ἡ ἔννοια τοῦ σώματος. Ὁ Abel (σ. 68) ἀποδέχεται τὴ διόρθωση καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Gesner κακῶς διατύπωσε τὴ γνώμη ὅτι "illa optime sōma custodiet mulier, quae cupidos iuvenes ne in dōma quidem admittet", ἡ ὁποία δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητη.

326 θ υ μ ό ν ... ἔ ρ ι δ ο ς : ὁ Platt (ὁ.π., 26, σ. 224) πιστεύει ὅτι ἡ ἔκφραση θ υ μ ό ν ἔ ρ ι δ ο ς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὀρθή καὶ γι' αὐτὸ ἀναρωτιέται μήπως ἡ λέξις ο ἤ μ ο ν εἶναι ἡ αὐθεντικὴ λέξις ἐδῶ. Νομίζουμε ὅτι ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοεῖ τὴ λέξις θ υ μ ό ν μέ τὴ σημασίαν "ἐπιθυμία", "διάθεση". Ἴσως εἶχε ὑπόψη τοῦ ἑνα χωρίου τῆς Ὁδύσσειας: υ 266 ὑ μ ε ἴ ς δ έ , μ ν η - σ τ ἦ ρ ε ς , έ π ἴ σ χ ε τ ε θ υ μ ό ν έ ν λ ι π ἦ ς κ α ῦ χ ε ι ρ ῶ ν , ἕ ν α μ ἦ τ ι ς ἔ ρ ι ς κ α ῦ ν ε ἴ κ ο ς ὀ ρ η τ α ι , ὅπου ὁμοίως οἱ γε- νικῆς ἔχουν ἄλλη συντακτικὴ λειτουργία. Στὶς μεταφράσεις τοῦ ποιήματος ἔχει ἀποδοθεῖ ἐσφαλμένα ἡ λέξις: "animus" μεταφράζει ὁ Perdrerius, "iram" ὁ Eschenbach καὶ "Groll" ὁ Seidenadel. θὰ μπορούσαμε νὰ μεταφράσουμε ὡς ἐξῆς τοὺς στίχους 325-326 : "Ἄς φοροῦν τὴ μάγνησσα δύο ἀδέλφια πού ποθοῦν νὰ ἀποφύγουν τὴ διάθεση γιὰ ἀτέλειωτες φιλονικίες".

328 έ ν σ τ ἦ θ ε σ σ ι ν ἄ γ ω ν μ ε λ ι η δ έ α π ε ι θ ῶ : ὁ Platt (ὁ.π.) προτείνει τὴ διόρθωση τῆς λέξεως ἄ γ ω ν σέ ἔ χ ω ν . Εἶναι μιὰ διόρθωση, ἡ ὁποία, μολονότι θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ παλαιολογικῶς, δὲν εἶναι ἀναγκαῖα, τὴ στιγμή πού τό ρ ῆ μ α ἄ γ ω καὶ στὸν Ὅμηρον καὶ στοὺς μεταγενέστερους χρησιμοποιοεῖται μέ τὴ σημασίαν φ έ ρ ω , ἔ χ ω (πβλ. Α 367 κ α ῦ ἦ γ ο μ ε ν έ ν θ ἄ δ ε π ἄ ν τ α , α 184 ἄ γ ω δ ' α ἴ θ ω ν α σ ῶ δ η ρ ο ν . Ἄπολλ. Ἄργ. 3. 744 ἄ γ ε ν κ ν έ φ α ς , Ὀπκ. Ἄλ. 2.47 ἄ λ λ φ δ ' έ π λ ν ἦ χ ε τ α ι ἄ λ λ ο ς π ό τ μ ο ν ἄ γ ω ν).

331 φ θ έ γ γ ω μ α ι ; τ ῶ ν α ἴ ψ α : ἡ λέξις φ θ έ γ γ ω μ α ι εἶναι διόρθωση πού προτείνει ὁ Tyrwhitt (σ. 46) καὶ πού τὴν ἀπορρίπτει ὁ Hermann (σ. 397) μέ τό αἰτιολογικόν ὅτι δὲν στέκεται μετρικῶς, ἀκόμα κι ἂν γράψουμε τ ῶ ν σ τ ἦ θ έ σ σ ι ν τῆς λέξεως ῶ ν , πού παραδίδουν μερικὰ χειρόγραφα. Αὐτὸς προτιμᾷ τὴ γραφή φ θ έ γ γ ω μ α ι , πού προτείνει ὁ Stephanus (Adnotationes, σ. XXXVIII), καὶ προσθέτει τὴ λέξις ἦ γ ' μετὰ τὴ λέξις ῶ ν μέ τὴν παρατήρηση ὅτι ἡ προσθήκη τοῦ δὲν δημιουργεῖ καμιά δυσκολία, ἔστω καὶ ἂν προηγεῖται ἡ λέξις τ ο ἴ ο λ ἴ θ ο ι ο , τὴ στιγμή πού κάτι τέτοιο συμβαίνει καὶ στὸ στίχο 270 (ἐννοεῖ τὴ λέξις ἦ δ ε πού ἀναφέρεται στὴν ἔκφραση γ λ α - φ υ ρ ό ν ἕ α σ π ι ν τοῦ στίχου 267, πράγμα πού δὲν ἰσχύει ὕστερ' ἀπὸ τὴ διόρθωση γ λ α φ υ ρ ῆ ν . Βλ. παραπάνω τὴ σχετικὴ παρατήρηση). Ὁ Wiel (σ. 25) ὁμοίως παρατηρεῖ ὅτι ἡ διόρθωση τοῦ Hermann προκαλεῖ βίαιη μεταβολὴ καὶ δὲν ἀποκαθιστᾷ τὸ στίχο καὶ γι' αὐτὸ υἱοθετεῖ τὴ διόρθωση τοῦ Tyrwhitt , προτείνοντας συνάμα καὶ τὴ γραφή τ ῶ ν , πού παραδίδεται στὸν Α . Ὁ Hermann

δέν πρόσεξε ότι καί στό στίχο 336 ὑπάρχει ὁ ἕβλος ρυθμός: ἔ λ θ ω μ ε ν' κ α ῖ γ ά ρ τ ο υ .

336 ὁ δ' ἄ ν ή ρ: εἶναι ὀρθή, κατά τή γνώμη μας, ἡ διόρθωση τοῦ Platt (ὀ.π.), ἀφοῦ ὁ ὀμιλητής ἔχει κοντά του τό πρόσωπο πού μεταφέρει τούς λίθους καί εἶναι φυσικό νά τό δείχνει. Ἐξάλλου, δέν ἔχει ξαναμιλήσει γι' αὐτό τό ἄτομο, ὥστε νά δικαιολογηται ἡ χρήση τοῦ γ ε (γιὰ τή χρήση τοῦ γ ε μέ ἀντωνυμίες βλ. Denniston, *The Greek Particles*, σ. 141-142). Παρόμοια εἶναι ἡ χρήση τῆς λέξης τ ῶ δ ε (στ. 158), πού ἀναφέρεται στά δύο σκυλιά πού ἀκολουθοῦν τόν ποιητή.

337 λ ῖ θ ω ν: φαίνεται νά εἶναι βάσιμη ἡ διόρθωση αὐτή τοῦ Tyrwhitt, γιατί, κατά τή γνώμη μας, τό λάθος ἔγινε κατά τή μεταγραφή τοῦ ποιήματος ἀπό τή μεγαλογράμματη στή μικρογράμματη γραφή.

346 Ὁ Stephanus (ὀ.π.) ὑποκτεύεται τήν ὑπαρξη χάσματος ἀνάμεσα στους στίχους 345 καί 347.

347 α ὕ τ ο κ α σ ε γ ν ή τ η π ο λ ι ῆ ς κ α ῖ ὀ μ ῶ ν υ μ' ἔ χ ῖ δ ο ν η ς: ὁ Platt (ὀ.π.) πιστεύει ὅτι ἡ ἔχιδνα δέν εἶναι π ο λ ι ή καί προτείνει τή λέξη δ ο λ ῖ η ς. Δέν πρόσεξε ὅμως ὅτι τόν ποιητή δέν τόν ἐνδιαφέρει ἡ δολιότητα, ἀλλά τό χρῶμα τῆς ἔχιδνας, ἀπό τό ὅποιο ὁ λίθος πήρε τήν ὀνομασία του, ὅπως ἀναφέρει καί ὁ Πλίνιος (N.H. 37, 187: "echitis viperæ, scorpiotis scorpiionis aut colore aut effigie"). Ἐπειτα, δέν εὐσταθεῖ τό ὅτι ἡ ἔχιδνα δέν εἶναι π ο λ ι ή, τή στιγμή πού τό χρῶμα της κατά κανόνα εἶναι στακτόφαλο (βλ. Ἐγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ἐλευθερουδάκη). Ἐνα ἀπό τά πολλά εἶδη τῆς ἔχιδνας εἶναι καί ἡ ἔχιδνα ἡ λατάστη πού ἔχει χρῶμα γκρίζο ἢ κοκκινωπό μέ σκούρους ρόμβους καί στίγματα στίς δύο πλευρές τῆς ράχης. Τό χρῶμα τῆς κοιλιάς της εἶναι ποικίλο: κίτρινο μέ γκρίζα στίγματα ὡς σκούρο μαῦρο.

Ἐξάλλου, ὁ ἀστρίτης, πού εἶναι καί αὐτός ἕνα εἶδος ἔχιδνας, ἔχει χρῶμα σταχτιῆ*. Στό ποίημα θηριακή δι' ἔχιδνῶν τοῦ Ἀνδρομάχου τοῦ Πρεσβυτέρου (στ. 11) ὑπάρχει ἡ φράση: "ζοφερῆς ἔχιος" (βλ. Ποιημάτων Ἱατρικῶν τά λείψανα, ἔκδ. Didot, σ. 94 καί E. Heitsch, ὀ.π. 62, 11). Πβλ. καί Νικάνδρου θηριακά 256: "χροιήν δ' ἄλλοτε μέν μολύβου ζοφειδέος ἔσχει (ἡ ἔχιδνα), ἄλλοτε δ' ἠερόεσσαν, ὅτ' ἀνθεσιν εἶσατο χαλκοῦ". Στή γαλλική γλώσσα ἕνα εἶδος ἔχιδνας ὀνομάζεται *péliade*, ὄνομα πού παράγεται ἀπό τήν ἑλληνική λέξη πελιδός (=πολιός). Συνεπῶς, τό χρῶμα τοῦ λίθου, πού ἀναφέρει ἐδῶ ὁ ποιητής, μοιάζει μέ τό χρῶ-

---

* Ὁ δασολόγος κ. Γεώργιος Πετσιμέρης καί ὁ δασονόμος κ. Ἀνδρέας Ντεμύρης, πού ὑπηρετοῦν στή Νομαρχία Ἰωαννίνων, μέ διαβεβαίωσαν ὅτι ἡ λεγόμενη κουφοχιά εἶναι σταχτιά.

μα κάποιας σταχτόχρωμης ἔχιδνας. Ὁ Διοσκουρίδης (Περὶ ὕλης ἰατρικῆς 5. 143) ἀναφέρει ἓνα δεῦτερο εἶδος ὀφύτου πού εἶναι "σποδοειδῆς τήν χροάν καί κατε-
στεγμένος". Ὁ Πλίνιος (N.H. 37, 191) μνημονεύει τό σ π α ρ τ ο π ὅ λ ι ο
λίθο. (Πβλ. καί τήν περιγραφή τοῦ χρυσόπρασου: 756-757 "βροτοσσόε θέσκελε πέ-
τρη, τῆς ὄνομα χρολή τε πέλει χλοεροῦο πράσοιο").

349 Μ α χ α ο ν ὶ η ς ὑ π ὄ τ ἔ χ ν η ς : ἡ ὑ π ὄ μέ γενική χρησι-
μοποιεῖται, γιά νά δηλώσει τήν αἰτία πού μεσολαβεῖ καί συνεργεῖ, ὥστε
νά συμβεῖ κάτι (πβλ. Ἴλ. Σ 492 : "νύμφας δ' ἐκ θαλάμων δαΐδων ὑπο λαμπομενά-
ων / ἠγύνεον ἀνά ἄστου". Βλ. Kühner - Gerth, II 1. 523, 2 c).

353 λ ᾱ α ν, ὄ τ ι ς κ ε π ῦ θ ο ι τ ο : ὁ Tytwhitt (σ. 49) στίς σημειώ-
σεις του προτείνει νά γραφεῖ "ὄ τ ἱ ς κ ε π ῦ θ ο ι τ ο;" (περίπου ὅπως παρα-
δίδεται στοῦς AC). Τήν εἰκασία αὐτή τήν ἀπορρίπτει ὁ Hermann (σ. 399), γιὰτί ἡ
λέξη π ῦ θ ο ι τ ο σημαίνει "ὑπακούω", "πεύθομαι" καί ὄχι "πιστεύω". θά ἔπρε-
πε, κατά τή γνώμη του, νά χρησιμοποιηθεῖ ὁ τύπος πεκύθουτο, πού ὅμως δέν χω-
ράει μετρικά στό στίχο· γι' αὐτό προτείνει τή διόρθωση "ὄ τ ι ς κ' ἄ κ ἔ ο ι-
τ ο". Ὁ Wiel (σ. 24) παρατηρεῖ ὅτι στή διόρθωση τοῦ Hermann χρησιμοποιεῖται
ἡ ἀντωνυμία ὄ τ ι ς, ἐνῶ θά ἔπρεπε νά χρησιμοποιηθεῖ ἡ ὄ ς, τή στιγμή πού
προσδιορίζει τή συγκεκριμένη λέξη λ ᾱ α ν, καί ὅτι ἡ διόρθωση, πού ὁ ὕδιος
προτείνει, ἀπατεῖ μόνο μιᾶ μικρή μεταβολή καί ἀποκαθιστᾶ τό στίχο νοηματικά.
Τή διόρθωση αὐτή ἀκολουθεῖ ὁ Seidenadel (σ. 17) στή μεταφρασή του. Ὁ Abel
(σ. 71) προτιμᾷ τή διόρθωση τοῦ Hermann, ἐπειδή, ὅπως λέει, δέν καταλαβαί-
νει οὔτε τό "ὄτις κ' ἐπιθεῖτο" οὔτε τήν ἐρμηνεία τῶν λέξεων αὐτῶν, πού δύνει
ὁ Wiel.

Ἡ πρόταση "ὄτις κε πύθουτο" εἶναι προεξαγγελτική παράθεση καί δέν προσ-
διορίζει τή λέξη "λαῶν". Ἄν εἶναι παράλογο νά πεῖ κανείς γιά ἓνα λίθο ὅτι
"εἶναι δυνατό νά σαπίσει", αὐτό δέν συμβαίνει μέ τό μηρό (μηρῶ). Σχετικά μέ
τό "ὄτις", τόσο ἡ ἀντωνυμία αὐτή, ὅσο καί ἡ "ὄς τις", μποροῦν νά χρησιμοποιο-
θοῦν ἀντί γιά τήν "ὄς" (πβλ. E 175, N 234, α 403 κ.ά.). Ὁ ποιητής εἶναι δυ-
νατό νά εἶχε ὑπόψη του τόν Καλλύμαχο (πβλ. ἀπ. 236, 3(Pf.)) "καί τά πέδιλα,
τά μή πύσε νήχυτος εὐρώς", ὅπου ἡ συλλαβή πυ- εἶναι ἐπίσης βραχεῖα). Ἀνάλογα
παραδείγματα προεξαγγελτικῆς παράθεσης: Ἀντιφῶν 5.85 "ἐγὼ δέ καθ' οὓς μέν ἀ-
πήχθην, οὐκ ἔνοχος εἰμι τοῖς νόμοις", πβλ. καί 5.22, 5.28, Εὐρ. Ἐλ. 290-291,
βλ. καί Kühner— Gerth II², σ. 420, σημ. 2.

364 π ε ρ ῦ τ' ἄ μ φ ῦ τ ε : κατά τόν Wiel (σ. 7) εἶναι ἀσυνήθιστο
γιά ἓναν ἐπικό ποιητή νά ἐπαναλαμβάνει πέντε φορές τήν ἴδια ἔννοια: ἄ μ φ ῦ,
κ ῦ κ λ ψ, π ε ρ ῦ, ἄ μ φ ῦ, π ἄ ν τ ο θ ε ν. Ἀπό τήν παρατήρηση αὐτή
παύρνει ἀφορμή ὁ Seidenadel (σ. 6) καί προτείνει νά γραφεῖ ἡ λέξη π υ ρ ι-
λ α μ π ε ῦ ς στή θέση τῆς ἔκφρασης π ε ρ ῦ τ' ἄ μ φ ῦ τ ε, ἀναφέροντας
ὅτι τό ἐπίθετο π υ ρ ι λ α μ π ῆ ς ἀπαντᾷ στόν Μανέθωνα καί στοὺς μεταγε-
νέστερους. Πρέπει, ὡστόσο, νά κρατήσουμε τήν παραδομένη γραφή, ἀφοῦ ὁ ποιη-

τής δέν ἀποφεύγει αὐτοῦ τοῦ εἰδους τήν ἐκανάληψη (πβλ. 209 ἀ μ φ ὺ σ ε...
 κ ε ρ ι μ η κ ή σ ω ν τ α ι, 427 ἄ φ ὀ κ ὺ σ ω κ α λ ὺ ν ο ρ σ α μ ε θ ε ρ-
 π ὺ ζ ε ι ν, 602 ἀ μ φ ὺ κ ε ρ ὺ σ τ α χ ὺ ε σ σ ι κ ε ρ ι σ μ ὺ χ ο υ-
 σ α). Ἐξάλλου, ἡ ἔκφραση κ ε ρ ὺ τ' ἀ μ φ ὺ τ ε ἀπαντᾷ συχνά στοὺς
 ἐπικούους (πβλ. Ἴλ. P 760, Ὑμν. Δήμ. 276. Ἀπολλ. Ἀργ. 3. 633 κ.λπ.).

365 ε ἰ κ ἐ λ ι α ι: εἶναι διόρθωση τοῦ Wiel (σ. 22), ὁ ὁποῖος ἔχουμε
 τή γνώμη ὅτι ἀπό ἀβλεψία ἔγραψε ε ἰ κ ε λ ὺ α ι. Ὁ Abel (σ. 73) ἀποδέχεται
 τή διόρθωση ἐ μ φ ε ρ ἑ ε ς τοῦ Hermann, γιατί ἀμφιβάλλει ἂν ἀπαντᾷ ἄλλοῦ
 τό ἀπλό ἐπίθετο ε ἰ κ ε λ ὺ ο ς. Τό ἐπίθετο ε ἰ κ ἐ λ ι ο ς, α, ο ν τό
 βρίσκουμε στόν Μανέθωνα (Ἀποτελ. 3. 237 "δωρεῖται φιλήν...εἰκελίων ἀνδρῶν",
 6. 346 "ἢ χρυσῷ δαιδάματ' ἢ ἀργύρῳ ἐκτελέοντας εἰκέλια ζῆοισιν").

366 ἦ μ α τ α μ ἑ ν τ ρ ὺ ἑ φ' ἐ π τ ᾶ: τή διόρθωση τ ρ ὺ τήν προ-
 τείνει ὁ Gesner στό κριτικό του ὑπόμνημα (σ. 32), ὁ ὁποῖος καί μεταφράζει ἀνάλο-
 γα (σ. 325): "tres supra septem", ἐνῶ οἱ προηγούμενοι μεταφράζουν "ter supra
 septem". Ὁ Tyrwhitt (σ. 51) δέν ἀποδέχεται τήν εἰκασία αὐτή, γιατί δέν θεω-
 ρεῖ ὑπερβολικό τόν ἀριθμό τῶν ἡμερῶν, ὅπως παραδίδεται, προκειμένου γιά ἓνα
 τέτοιο ἔργο. Καί ὁ Wiel (σ. 22) δέν ἀντιλαμβάνεται τό λόγο, γιά τόν ὁποῖο ὁ
 Gesner προτείνει τή διόρθωσή του. Παραδέχεται, ἐντούτοις, ὅτι αὐτή ἐνισχύε-
 ται ἀπό τό ὅτι ὁ Τζέτζης σέ σχόλιό του στήν Ἐξήγησιν εἰς Ἰλιάδα ἀναφέρει
 τόν ἀριθμό τῶν δέκα ἡμερῶν (βλ. παραπάνω, σ. 119). Ὁ Abel (δ.π.) ἀποδέχε-
 ται τήν παραπάνω διόρθωση, καί γιατί ἐπικυρώνεται ἀπό τό σχόλιο αὐτό τοῦ
 Τζέτζη καί γιατί τοῦ φαίνεται ὅτι ἡ ἔκφραση τ ρ ὺ ς ἐ φ' ἐ π τ ᾶ εἶναι
 γλωσσικά ἐπιλήψιμη.

Πράγματι, ἀπαντᾷ ἡ ἔκφραση ἐ π ὺ τ ρ ὺ ς, πού σημαίνει ἀπλῶς τ ρ ε ὺ ς
 φ ο ρ ἑ ς, στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (10, 16 καί 11, 10: "τοῦτο δέ ἐγένετο
 ἐπὶ τρίς") καί στόν Διοσκουρίζη (Περὶ ἀπλῶν φαρμάκων 2, 19: "τριφύλλου σπέρ-
 ματος κοκκία τρία κηρῷ περιπλασθέντα καί καταποθέντα ἐπὶ τρίς τὰ πάντα ἐν-
 νέα"). Εἶναι δύσκολο νά δεχτοῦμε ὅτι ὁ ποιητής χρησιμοποιοῦ ἐδῶ τήν ἔκφραση
 ἐ π ὺ τ ρ ὺ ς, μέ ἀναστροφή τῆς πρόθεσης ἐ π ὺ, ἡ ὁποία ἔτσι κι ἄλλως πλε-
 ονάζει. Ἐπίσης δέν φαίνεται νά συντρέχει κανένας λόγος, πού νά ἐπιβάλλει
 συνδυασμό τῶν δύο ἐκφραστικῶν τρόπων, τ ρ ὺ ς ἐ π τ ᾶ καί τ ρ ὺ α ἐ π ὺ
 τ ᾶ ἐ π τ ᾶ, πού ἀπαντοῦν στοὺς μαθηματικούς (βλ. J. Heiberg, Mathematici
 Graeci Minores, København 1927, σ. 8 κ.ά.).

φαίνεται ὅτι ὁ ποιητής ἔγραψε τ ρ ὺ ἑ φ' ἐ π τ ᾶ (γιά τήν προσθετική
 σημασία τῆς ἐ π ὺ + δοτική πβλ. Ἴλ. I 639, Λ 261, Ὁδ. γ 113: "ἄλλα πόλλ'
 ἐπὶ τοῖς πάθομεν κακά", Πύνδ. N. 6, 60 "πέμπτον γ' ἐπὶ εἴκοσι") καί ὅτι ἡ ἀπό-

στροφος θεωρήθηκε ως -ς από κάποιον γραφέα. Κατά τή γνώμη μας, τό σύνολο τῶν ἡμερῶν πρέπει νά εἶναι δέκα καί ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ τοὺς δύο πλοῦ σημαντικούς ἀριθμούς στή μαγική γλώσσα, τό ἑπτά καί τό τρία, μιᾶ καί ὁ ἀριθμός δέκα εἶναι ἀσήμαντος (βλ. Ed. Stemplinger, Antiker Volksglaube, Stuttgart 1948, σ. 205-206).

368 μ ὲ μ ν ε ἷ ν ἄ μ ὲ α ν τ ο ν: γιά τήν ὀρθότητα τῆς γραφῆς αὐτῆς μαρτυρεῖ καί ἡ ἔκφραση "ἄφαιστος διαμεῖνελεν" πού χρησιμοποιεῖ ὁ Τζέτζης στό σχόλιό του (βλ. ὀ.π.). Ἐντούτοις ὁ Wiel (ὀ.π.) ἐπιμένει ὅτι ἡ γνήσια γραφή εἶναι : ἄ γ ν ε ὕ ο ν τ ᾽ ἄ μ ὲ α ν τ ο ν, πράγμα πού, κατά τή γνώμη του, φαίνεται ἀπό τή λέξη ἄ γ ν ε ὕ σ ε ἷ ε πού χρησιμοποιεῖ ὁ Τζέτζης καί ἀπό τό κείμενο τῆς ἐπιτομῆς τοῦ ποιήματος, ὅπου ἀναφέρεται: "φασί δέ καί μαντικόν εἶναι καί τινα νηστεύοντα καί καθαίροντα ἑαυτόν..." (Abel, ὀ.π., σ. 146). Τόσο ὁ Τζέτζης, ὅσο καί ἡ ἐπιτομή, πού ἐπικαλεῖται ὁ Wiel, δέν ἔχουν καμία σχέση μέ τή διόρθωσή του: μέ τή φράση "γυναικῶν συνουσίας ἀγνεύσειε" ὁ Τζέτζης ἐρμηνεύει τό πρῶτο μέρος τοῦ στίχου 367 (: θ η λ υ τ ἔ ρ η σ τ ε λ ἔ - χ ο σ φ ε ὕ γ ε ἷ ν) καί ὁ συγγραφέας τῆς ἐπιτομῆς ἀποδύει περιληπτικά τό νόημα τοῦ στίχου 368, χρησιμοποιοῦντας τή λέξη ν η σ τ ε ὕ ο ν τ α.

370 μ α λ α κ ο ἰ σ ἷ ν : ὁ Abel (σ. 74), ἔχοντας ὑπόψη του τήν ἔκφραση κ α θ α ρ ο ἰ σ σ π α ρ γ ἄ ν ο ἰ σ ἀπό τό σχόλιο τοῦ Τζέτζη, πού ἀναφέραμε παραπάνω (βλ. ὀ.π.), στή δεύτερη ἔκδοσή του (Orphica, σ. 121) γράφει κ α θ α ρ ο ἰ σ ἷ ν. Τό σχόλιο τοῦ Τζέτζη εἶναι ἐρμηνευτικό καί εἶναι βέβαιο ὅτι δέν ἀποτελεῖ πιστή ἀντιγραφή τῶν στίχων καί τῶν λέξεων τοῦ ποιήματος. Ἐξάλλου, στά Λιθικά Κηρύγματα (ὀ.π.) τό ἐπίθετο "καθαρός" προσδιορίζει τή λέξη "ὕδασι" καί γιά τά σιντόνια (: "λίνοις") χρησιμοποιεῖται τό ἐπίθετο "λευκός" (: "τόν λίθον καθαροῦς ὕδασι ἀπονύπτοντα καί λευκοῦς λίνοις περιελύττοντα").

375 ἄ γ κ ἄ σ ἔ χ ο ὕ σ η : στήν παραδομένη γραφή δ ἦ κ α τ ε χ ο ὕ σ η ὁ Hermann (Orphica, σ. 402) διαπίστωσε διπλό σφάλμα: τήν ἀκατάλληλη χρήση τοῦ δ ἦ καί τήν ἀσάφεια πού δημιουργεῖ ἡ λέξη κ α τ ε χ ο ὕ σ η . Ἡ ἔκφραση ἄ γ κ ἄ σ ἔ χ ω, πού ἀπαντᾷ συχνά στό ἔπος (πβλ. Ἄπολλ. Ἄργ. 1. 276: "ἔόν παῖδ' ἀγκᾶς ἔχουσα", Ἰλ. Ξ 353: "ἔχε δ' ἀγκᾶς ἄκουτιν" καί Νόνν. Δ. 13, 382: "νυμφίον ἀγκᾶς ἔχουσα"), ἀποσαφηνίζει τό νόημα τοῦ στίχου καί φαίνεται νά εἶναι αὐτή πού ἔγραφε ὁ ποιητής.

381 α ἰ ν ὕ μ ε ν α ἷ : εἶναι προφανές ὅτι ὁ στίχος νοσεῖ. Στή διόρθωση μᾶς βοήθησαν τά χειρόγραφα R καί C μέ τά ἐρμηνεύματα "λαβεῖν" καί "κρατεῖν", πού ἔχουν ἀντίστοιχα πάνω ἀπό τίς γραφές τους. Ὁ Hermann (ὀ.π., σ. 403) ἔχει

κάνει τήν ὀρθή παρατήρηση ὅτι κίωσ ἀπό τή φθαρμένη λέξη α ἰ ν ἔ μ ε ν κρύβεται μᾶλλον μία λέξη πού σημαίνει "κρατῶ γερά" καί ὄχι "φροντίζω". Ὅσο γιά τή χασμωδία ν ὄ φ α ἰ ν ὄ μ ε ν α ι, πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ὁ ποιητής δέν τήν ἀποφεύγει ἐντελῶς (βλ. παραπάνω, σ. 61).

Τό ρῆμα α ἰ ν υ μ α ι ἀπαντᾷ καί στόν Ὅμηρο καί στούς μεταγενέστερους (Λ 374: "αἰνυτ' ἀπό στήθεσφι...ἀσπίδα", Λ 580, Ν 550: "αἰνυτο τεύχε", χ 500: "χεῖράς τ' αἰνύμεναι", Ὑμν. Ἑρμ. 434: "αἰνυτο θυμόν", Ἡσ. Ἄ. 41: "πόθος αἰνυτο ποιμένα λαῶν", Ἄρατ. 603: "πόδας αἰνυται", Ἀπολλ. Ἄργ. 4. 162: "αἰνυτο κῶας", Νύκ. Ἄλεξ. 136: "χηνός μορδέν ποτόν αἰνυσο χύτρου" κ.ά.) Ἡ μετρική ἔκταση τοῦ υ στόν πέμπτο πόδα τοῦ στίχου δέν εἶναι κάτι τό ἀσυνήθιστο (βλ. Chantraine, ὁ.π. I, σ. 487 καί Hermann, ὁ.π., σ. 701, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι τό μ διπλασιάζεται στήν προφορά).

382 ἡ π ε δ α ν ο ἰ ο : ὁ Platt (ὁ.π., 26, σ. 224) νομίζει ὅτι καί αὐτή ἡ λέξη πρέπει νά ἀντικατασταθεῖ μέ τή λέξη π ε υ κ ε δ α ν ο ἰ ο, ὅπως ἐγίνε στό στίχο 500 (βλ. παρακάτω, σχετική παρατήρηση) καί σημειώνει ὅτι πρέπει ἢ νά διορθωθοῦν καί οἱ δύο ἢ νά παραμείνουν καί οἱ δύο. Δέν ἔχει ὄλιγο, πού συσχετίζει τύς δύο περιπτώσεις. Τό ἐπίθετο ἡ π ε δ α ν ὄ ς προσδιορίζει ἐδῶ τό ἀφηρημένο οὐσιαστικό δ ε ἰ μ α καί ἔχει ἐνεργητική σημασία, ὅπως τό ἐπίθετο χ λ ω ρ ὄ ς μέ τή λέξη δ έ ο ς στόν Ὅμηρο (πβλ. Ὑμν. Δήμ. 190: "τήν αἰδώς τε σέβας τε ἰδέ χλωρόνδέος εἶλεν"). Ἡ ἔκφραση ἡ π ε δ α ν ὄ ν δ ε ἰ μ α ἔχει τή σημασία: "ὁ φόβος πού σέ ἐξασθενίζει, πού σέ παραλύει, πού σέ κάνει ἀνάπηρο γιά μιᾶ στιγμή" (οἱ μεταφραστῆς ἀποδίδουν Perdrrierius: stultus, Gesner: infirmus, Seidenadel: durch schwächliche Furcht).

Ἔ ξ ω : ὁ Herwerden (σ. 26) πιστεύει ὅτι ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος φροντίζει γιά τήν κομψότητα τοῦ λόγου του, δέν εἶναι δυνατό νά ἔχει χρησιμοποιήσει τή λέξη ἔ ξ ω. Ὁμολογεῖ ὅτι ἡ διορθωση εἶναι δύσκολη, γιατί οἱ λέξεις ἦ τ ο ρ καί α ἰ ψ α, πού εἶναι κατάλληλες γιά τήν ἀντικατάσταση, δέν ταιριάζουν μέ τά ἐπόμενα. Ἡ πλεοναστική χρήση τῆς λέξης ἔ ξ ω δέν παρατηρεῖται μόνο ἐδῶ (πβλ. καί παρατήρηση στ. 364), ἀλλά ἀπαντᾷ καί σέ ἄλλους συγγραφεῖς (πβλ. Ἰλ. Κ 94: "κραδίη δέ τοι ἔξω στήθεων ἐκθρόσκει", Ἡρόδ. 3. 16: "ἐκ τῆς ταφῆς ἐκφέρειν ἔξω").

392 ἀ κ ο ἰ μ η τ ὄ ν τ ε ν ὄ ο ι ο : ὁ Abel (Lithica, σ. 76) προτείνει σχετικά μέ τή γραφή ἀ κ ο ἰ μ η τ ὄ ν τ ε ν ὄ ο ι ο, πού παραδίδουν τά χειρόγραφα, τή διορθωση "ἀκοιμήτοιο νόοιο", γιατί, ὅπως πιστεύει, εἶναι ἡ μόνη περίπτωση στό ποίημα, ὅπου συνδέονται δύο ἐπίθετα μέ τό σύνδεσμο τ ε. Στή δεύτερη ἔκδοσή του (Orphica, σ. 122) εἰσάγει τήν ἔκφραση αὐτή στό κείμενό του.

Ὁ Platt (δ.π., 20, σελ. 119) συμπληρώνει τή διόρθωση τοῦ στίχου, προτείνοντας τή γραφή *ν ό σο ι ο*. Ὅμως ὁ Platt δέν πρόσεξε ὅτι ὁ φόβος τοῦ φιλοκλήτη, πού ἦταν μεγαλύτερος ἀπό τό φόβο τοῦ ποιητῆ, προερχόταν ἀπό τήν ἀνάμνηση τῆς ἔχιδνας. Φυσικά, ἡ γενική *ν ό σο ι ο* φανερώνει τόν τόπο. Δέν ἐπιβάλλεται καμία διόρθωση (βλ. παραπάνω, παρατήρηση στό στ. 81).

397 *π ῶ σ' κ ε ν π ο λ ι ὀ ν γ έ ν ο ς* : γιά τή λέξη πολιδόν ὁ Gesner (σ. 326) στίς σημειώσεις του παρατηρεῖ ἀπλῶς ὅτι πολιδόν εἶναι καί τό χρῶμα τοῦ σιδήρου. Ὁ Herwerden (δ.π.) θεωρεῖ παράξενο νά ὀνομάζεται *π ο λ ι ὀ ν* τό γένος τῶν φιδιῶν, ἀφοῦ τά φύδια εἶναι ποικίλα καί πολύχρωμα. Γι' αὐτό προτείνει τή διόρθωση τῆς λέξης *π ο λ ι ὀ ν σέ δ ὀ λ ι ο ν*. Προτείνει ἐπίσης καί τίς διορθώσεις *π ῶ ν ᾱ ν κ' ὀ λ ο ὀ ν ἤ π ῶ ς ᾱ ν κ' ὀ φ ῖ ω ν*, πού βρῦσκει ὁ ἔδιος ὅτι ἀπομακρύνονται ἀπό τήν παραδομένη γραφή. Καί ὁ Platt (δ.π.), μνημονεύοντας μόνο τήν παρατήρηση τοῦ Gesner, εἰσηγεῖται τήν ἀντικατάσταση τῆς λέξης *π ο λ ι ὀ ν* μέ τή λέξη *δ ὀ λ ι ο ν* ("Must we not substitute δόλιον?").

Ὁ Herwerden δέν πρόσεξε ὅτι ὁ ποιητής δέν ἀναφέρεται σέ ὀλόκληρο τό γένος τῶν φιδιῶν: ὁ λόγος γίνεται γιά τόν φιλοκλήτη, ὁ ὀποῖος στό νοῦ του ἔχει τήν ἔχιδνα (:393 *μ ε μ ν η μ έ ν ο ς α ῖ έ ν έ χ ῖ δ ν η ς*). Δέν ἔχει σημασία, πού τόν φιλοκλήτη, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, τόν δάγκωσε ὕδρος καί ὄχι ἔχιδνα. Γιά τόν ποιητή τό φαρμακερό αὐτό φύδι ἦταν ἔχιδνα. Ζητάει, συνεπῶς, ὁ φιλοκλήτης ἀπό τόν Ἐλενο κάποια παρήγορη συμβουλή, γιά νά γλυτώσει ἀπό τό γένος τῆς ἔχιδνας, τήν ὀποία ὁ ποιητής πλό πάνω (στ. 347) τήν περιέγραψε μέ τό ἐπίθετο πολιδός (βλ. καί παραπάνω, παρατήρηση στό στίχο 347). Τί τό παράξενο πού χαρακτηρίζεται κατ'ἐπέκταση καί τό γένος τῆς *π ο λ ι ὀ ν*; (Πβλ. τή λαϊκή ἔκφραση: "θά σέ φάει τό μαῦρο φύδι", ὅπου ἐννοεῖται, φυσικά, τό φαρμακερό. Καί στό στίχο 449 ἀναφέρεται ὅτι ὁ *μ έ λ α ς* ὕδρος ἐμπόδισε τόν Μελάνιπο νά τρέξει κοντά στόν Εὐφορβο).

Ἡ πρόταση τῶν δύο αὐτῶν φιλολόγων γιά ἀντικατάσταση τῆς λέξης *π ο λ ι ὀ ν* μέ τή λέξη *δ ὀ λ ι ο ν* φαίνεται ὀρθή, γιατί εἶναι λογική: τό κύριο καί γενικό χαρακτηριστικό τῶν φιδιῶν καί κυρίως τῆς ἔχιδνας εἶναι ἡ δολιότητα, μιά καί ἐπιτίθενται αἰφνιδιαστικά καί ὕπουλα (βλ. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, Stuttgart 1954, τ. 5, σ. 1954, στή λέξη Schlange). Αὐτό δέν ἀρκεῖ, ὅμως, γιά νά νομιμοποιήσει τήν ἀλλοίωση τοῦ κειμένου.

402 *έ ν ι σ π ε ῖ ν*: ὁ Nauck (δ.π., 2, 1859, σ. 416-417) κάνει τήν παρατήρηση ὅτι στίς περιπτώσεις ὅπου ἕνα ἀπαρέμφατο καλύπτει τόν τέταρτο πόδα τοῦ ἑξαμέτρου, στόν Ὅμηρο καί στούς μεταγενέστερους ἐπικούς ἀκολουθεῖ, σχε-

δόν καθολικά, λέξη κού αρχίζει από φωνήεν. Ἡ αὐστηρότητα, λέει, μέ τήν ὁκοία τηρεῖται ὁ νόμος αὐτός, ἐξηγεῖται μόνο, ἄν δεχτοῦμε ὅτι οἱ ποιητές αὐτοῦ προτιμοῦσαν στόν τέταρτο πόδα τό δάχτυλο ἀπό τό σκονδελο. Γι' αὐτό καί προτείνεῖ νά διορθωθοῦν τά ἀπαρέμματα ἐ ν ι σ κ ε τ ν (στ. 402, 768) καί δ α ῦ ζ ε ι ν (στ. 712) σέ ἐ ν ι σ κ έ μ ε ν καί δ α ῦ ζ έ μ ε ν ἀντίστοιχα. Τύς διορθώσεις αὐτές τύς ἀποδέχεται ὁ Abel στή δεύτερη ἐκδόσή του. Παρ' ὄλο κού φαίνε-ται νά ἔχει καί ὁ ποιητής τῶν Λιθικῶν τήν προτίμηση αὐτή κού ἐπισημαίνει ὁ Nauck (πβλ. στ. 67: ὁ α ρ ι ζ έ μ ε ν ἀ θ α ν ά τ ο ι σ ι ν, στ. 80: β α δ ι ζ έ μ ε ν ἀ ν θ ε μ ό ε ν τ α, στ. 455: έ π ι κ α σ σ έ μ ε ν ἔ λ κ ε ῦ, στ. 630: β ι ω σ έ μ ε ν ἀ ρ ν ή σ η τ α λ), ἔχουμε τή γνώμη ὅτι κρέπει νά κρατήσουμε τήν παραδομένη γραφή.

432 ἐ ν τ ά ρ φ ε σ ι ν: ὁ Wiel (σ. 10), παραθέτοντας τύς ἐκφράσεις ἐ-ν ῥ χ ε ῦ ρ ε σ ι (στ. 378) καί π ο τ ῦ γ ο ῦ ν α τ' (στ. 453), σημειώ-νει ὅτι καί ἐδῶ κρέπει νά γράψουμε ἐ ν ῥ τ ά ρ φ ε σ ι ν, ἐνῶ στούς στίχους 146 (έ γ ῶ δ' έ ς γ α ῦ α ν ὁ ρ ο ῦ σ α ς) καί 256 (ἄ γ ω ν έ ς δ έ - μ ν ι α) κρέπει νά ἀντικαταστήσουμε τήν πρόθεση έ ς μέ τήν ε ῖ ς . Ἄλλά, προσθέτει, ἀπό μιá τέτοια ἀπερικοκεία μᾶς προφυλάσσουν οἱ παρατηρήσεις τοῦ Koech-ly (Quinti Smyrnaei Posthom., σ. LXIX: "Aliam quaestionem de hac praepositione, ἐν, nuper movit Wernicke ad Tryph. p. 174, qui spondeo, quarti pedis positione duarum vocum effecto invisus eiusmodi in locis ἐ ν ῥ vel contra libros restituendum censuit..., sed fallitur ille. Primum quidem nihil offensio- nis in monosyllabo esse ipse Wernicke p. 173 indicavit. Tum, si locos spectamus, ibi tantum praefertur ἐνῥ in quarta sede, ubi aut in anastrophe ponitur... aut inter substantivum et epitheton, ubi nos solitam praepositionum accentuationem retinuimus").

Ὁ Abel (Lithica, σ. 77) δηλώνει κατηγορηματικά ὅτι ἡ ἐκφραση ἐ ν τ ά ρ φ ε σ ι ν εἶναι ὁμηρικῆ. Ἐντούτοις, ὁ Platt (δ.π., 26, σ. 225) ἐπι-μένει ὅτι κρέπει νά γράψουμε ἐ ν ῥ γιά δύο λόγους: πρῶτα, γιατί στίς ὁμηρι-κές ἐκφράσεις ἀπαντᾷ ἡ ἐ ν ῥ καί ὄχι ἡ ἐ ν' κι ἔπειτα, γιατί ὁ ποιητής ἀποφεύγει νά τοποθετεῖ θέσει μακρές συλλαβές στήν ἄρση τοῦ ποδός, ἐκτός ἀπό

τήν ἄρση τοῦ πρώτου καί πολύ σπάνια τοῦ δευτέρου. Δέν συντρέχει ἐδῶ κανένας ἀπό τοὺς δύο αὐτοὺς λόγους, γιατί ἡ ὁμηρικὴ ἔκφραση εἶναι ἐ ν τ ἄ ρ φ ε - σ ι ν, ὅπως τό ἔχει δηλώσει κιόλας ὁ Abel (πβλ. Ο 606: "οὔρεσι μαίνηται, βαθέης ἐν τάρφεσιν ὕλης"), καί γιατί ὑπάρχουν καί οἱ δύο ἄλλες περιπτώσεις (στ. 146, 256), ὅπου ὁ ποιητής στήν ἴδια θέση τοῦ στίχου τοποθετεῖ τήν πρόθεση ἐς (βλ. καί παραπάνω σ. 59))

434 ο ὑ δ έ τ ι ς : σχετικὰ μέ τή γραφή ο ὑ δ έ π ο τ '... ἐ κ μ ἄ - λ α π ε ρ π ο λ λ ῶ ν ὁ Wiel (σ. 26) παρατηρεῖ ὅτι ἡ παράλειψη τῆς ἀντωνυμίας τ ὶ ς, ἐνῶ ὑπάρχει ἡ γενική πού ἐξαρτᾶται ἀπό αὐτήν, εἶναι φαινόμενο ἐντελῶς σπάνιο καί στήν ἐπική ποιήση μοναδικό. Κι ἐνῶ θά μπορούσε, λέει, νά ἄρει τή δυσκολία, γράφοντας ο ὑ δ έ τ ι ς ἢ κ α τ έ ν α ν τ ἄ τ ι ς (στόν ἐπόμενο στίχο), δέν τό ἔκαμε, γιατί ἡ παράλειψη αὐτή παρατηρεῖται μερικές φορές στοὺς Ἀττικοὺς συγγραφεῖς. Ὁ Abel στήν πρώτη του ἔκδοση (σ. 78) κρατεῖ τή γραφή τῶν χειρογράφων καί σημειώνει χάσμα ἐνός στίχου μετά τό στίχο 435, ὅπου κατά τή γνώμη του ὁ ποιητής μιλοῦσε γιά τὰ φύδια. Στήν ἔκδοση τῶν Ὀρφικῶν (σ. 123) υἱοθετεῖ τήν εἰκασία τοῦ Rzach ο ὑ δ ' ὄ φ ι ς.

Τήν πρώτη ἀπό τῖς δύο εἰκασίες τοῦ Wiel τή θεωροῦμε ὀρθή: ὁ ποιητής ἔχει χρησιμοποιεῖσει λίγο πλοῦ πάνω (στ. 431) τή λέξη δρακόντων κι ἔτσι νομίζουμε ὅτι εἶναι φανερό ποῦ ἀναφέρεται ἡ φράση ἐ κ μ ἄ λ α π ε ρ π ο λ λ ῶ ν (ἐννοεῖται: ὄντων τῶν δρακόντων), ἡ ὁποία προσδιορίζει τήν ἀντωνυμία τ ὶ ς. Κατά τή γνώμη μας, δέν εὔσταθεῖ ἡ ἄποψη τοῦ Abel ὅτι μέ τή λέξη τ ὶ ς φαίνεται ἀμέσως ὅτι γίνεται λόγος γιά ἄνθρωπο καί ὄχι γιά φύδι (Lithica, ὀ.π.). Ἐνῶ, ἀντίθετα, ἡ εἰκασία ο ὑ δ ' ὄ φ ι ς, τή στιγμή πού προηγεῖται ἡ γενική ὀ ρ α κ ὀ ν τ ω ν, εἶναι ἀτυχῆς ἐπανάληψη.

438. ε ἴ δ ο ς ἄ μ ῶ μ η τ ο ν κ α ῦ < ἐ π > ε ἴ δ ε ῦ κ ἄ ρ τ ο ς ἄ ρ ε ι ο ν : ἔτσι ἔχει διορθώσει ὁ Hermann (σ. 408), παραθέτοντας τοὺς στ. ρ 308 καί 454, ὅπου ἀπαντᾷ ἡ ἔκφραση ἐ π ' ε ἴ δ ε ῦ, καί σημειώνοντας ὅτι τή διορθωση κ ἄ ρ τ ο ς ἄ ρ ε ι ο ν τήν εἶχε προτείνει καί ὁ Schneider. Ὁ Wiel (σ. 27) δέν ἀποδέχεται τή διορθωση αὐτή, ἐπειδή κατά τή γνώμη του εἶναι ἀδύνατο ἕνας τόσο καλός ποιητής νά ἔχει χρησιμοποιεῖσει μία ἀδέξια ἔκφραση, ὅπως εἶναι ἡ κ ἄ ρ τ ο ς π ο θ ε ῦ ν, καί γι' αὐτό προτείνει τή διορθωση "εἴδος ἀμώμητός τε καί ἔγχεῦ παντός ἀρείων vel πατρός ἀρείων" καί παραθέτει τοὺς στ. β 277 καί ὁ 211, γιά νά στηρίξει τήν ἄποψή του.

Δέν εἶναι ἡ μοναδική περίπτωση, ὅπου χρησιμοποιεῖται ἡ ἔκφραση κ α ρ τ ο ς π ο θ ε ῦ ν : ὁ Ὅμηρος ἔχει χρησιμοποιεῖσει κάτι ἀνάλογο στήν περίπτωση τοῦ Ἀχιλλεῖα πού θυμᾶται τό νεκρό φύλο του τόν Πάτροκλο: Ω 6: " Πατρό-

κλου ποθέων ἀνδροτῆτά τε καὶ μένος ἦϋ", ὅπου μ ε ν ο ς ἦ ὤ σημαίνει "γενναία ὀρμή", ἀνδρεία" (ἀ ν τ ρ ι γ λ ἄ μεταφράζουν οἱ Καζαντζάκης-Κακριδῆς, βλ. Ὀμήρου Ἰλιάδα, μετάφραση, Ἀθήνα 1966). Φυσικά, τὸ ρῆμα π ο θ ῶ καὶ στό κοῖημά μας καὶ στόν ὀμηρικὸ στίχο δέν ἔχει ἔντονη τὴ σημασία τοῦ ἀ γ α π ῶ (τὴ λέξη π ο θ ῆ ω ν τὴ μεταφράζουν μὲ τὴ λέξη ἀ ν α θ λ β ἄ ν ο ν τ α ς οἱ Καζαντζάκης-Κακριδῆς).

Ὁ Abel (σ. 78) ἀποδέχεται τὴ διόρθωση τοῦ Hermann, ἀναφέροντας ὅτι καὶ στό στίχο 414 παραδίδεται ἐσφαλμένα ἡ λέξη κ α ρ κ ὅ ς στή θέση τῆς λέξης κ ἄ ρ τ ο ς, καὶ πιστεύει ὅτι ὁ Τζέτζης στό στίχο 223 τῶν Προομηρικῶν του ("τοῦ δέ τοι εἶδος ἀγητόν, ἐπ' εἶδεῖ κάρτος ἔκειτο") ἔχει ὑπόψη τοῦ τό χωρίου αὐτοῦ τῶν Λιθικῶν. Ἐπισημαίνει ἀκόμη ὁ Abel τὴν ἀντιστοιχία πού ὑπάρχει στίς λέξεις: κ ἄ ρ τ ο ς καὶ δ ο υ ρ ι κ λ υ τ ο ὕ, ε ἶ δ ο ς καὶ ε ὕ π λ ο κ ἄ μ ο λ ο. Τὸ χιαστό αὐτὸ καταστρέφεται μὲ τὴ διόρθωση τοῦ Wiel, ὁ ὁποῖος ἐπιφέρει καὶ ἄλλες μεταβολές: στή θέση τῆς μετοχῆς π ο θ ῆ ω ν γράφει τὴ λέξη π ὅ θ ο ν καὶ τοποθετεῖ τὸ στίχο 439 μετὰ τὸ στίχο 440.

Ἡ 448 π ε ἶ θ ε τ ο ὄ τ ῦ ς κ ὄ ἔ θ ῆ λ ε σ κ ε τ ὄ τ ὄ Ε ὕ φ ὄ ρ β ο λ ο λ ι π ἔ σ θ α ι; ὁ Hermann (σ. 409) πιστεύει ὅτι ὁ στίχος, ὅπως παραδίδεται, νοσεῖ καὶ τὸν διορθώνει, γράφοντας "κέιθετ' ἐπεὶ οὐκ ἐθέλεσκε ποτ' Εὐφόρβοιο λιπέσθαι" καὶ παραβάλλοντας δύο χωρία ἀπὸ τὸν Ὀμηρο καὶ τὸν Ἡσύδο (H 31, Ἀσπὺς 218), ὅπου παρατηρεῖται συνύληση ὅμοια μὲ αὐτὴ πού συμβαίνει ἀνάμεσα στίς λέξεις ἐ π ε ἶ καὶ ο ὕ κ. Ὁ Seidenadel (σ. 7) προτείνει τὴ γραφή κ ὄ ο ὕ κ, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ συνύληση. Ὁ Abel (σ. 79) ἀκολουθεῖ τὸν Hermann, μολονότι ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ὀρθότητα τῆς διόρθωσής του. Ὁ Ἴδιος ἔχει κάμει τὴν ἐξῆς εἰκασία: "κέιθετο ὄ τ ῦ ς δ ὄ ἔ θ ῆ λ ε σ κ ἔ ποτ ὄ Ε ὕ φ ὄ ρ β ο ι ο λ ι π ἔ σ θ α ι;". Τὴν εἰκασία αὐτὴ, κατὰ τὴ γνώμη του, τὴν ἐνισχύει καὶ ὁ στίχος 556 τῆς θεογονίας τοῦ Τζέτζη (βλ. Matrangas, ὁ.π.): "ὁ δέ σοφώτατος Ὀρφεύς...λέγει ποθεῖν τοὺς σύμπαντας πορεύεσθαι σὺν τούτῳ". Ἐντούτοις, ἀποδέχεται τὴ διόρθωση τοῦ Hermann.

Ὁ Hermann δέν ἐξηγεῖ γιὰ ποιὸ λόγο ἀπορρίπτει τὴ γραφή τῶν κωδίκων. Μήπως, ἐπειδὴ ἡ ἔκφραση τῆς δυνατότητας στό παρελθόν μὲ δυνητικὴ ὀριστικὴ παρατατικοῦ εἶναι σπάνια; Μήπως, ἐπειδὴ ὁ τύπος τοῦ ρήματος εἶναι ἐπαναληπτικός; Δέν λείπουν, ὡστόσο, τὰ παραδείγματα: Ἰλ. Ε 885-886: "ἀλλά μ' ὑπὴνεικαν ταχέες πόδες ἢ τέ κε δηρόν/ αὐτοῦ πῆματ' ἔπασχον", Ὀδ. ι 211: "τότ' ἄν οὐ τοι ἀποσχέσθαι φύλον ἦεν", 228: "ἀλλ' ἐγὼ οὐ κλυθόμην, ἢ τ' ἄν πολὺ κέρδιον ἦεν", 304: "οὐ γάρ κεν δυναμέσθα θυράων ὑψηλῶν χερσὶν ἀπώσασθαι λίθον ὄβριμον", τ 282: "καὶ κεν πάλαι ἐνθάδ' Ὀδυσσεύς / ἦην". Μόνο σὲ περὶπτωση

πραγματικοῦ γεγονότος εἶναι πολύ σπάνια ἢ σύνταξη τοῦ δυνητικοῦ κέν (άν) μέ ὀριστική παρατατικοῦ (βλ. Kühner-Gerth, II 1, σ. 212-213 καί Schwyzer II, σ. 347. Σχετικά μέ τίς ἐγκλίσεις τῶν ἀνεξάρτητων ἐρωτηματικῶν προτάσεων βλ. Kühner-Gerth, ὁ.π., σ. 536).

Ἐπί πλέον, στό ἔδιο τό ποιῆμα ὑπάρχουν κι ἄλλα δύο παραδείγματα αὐτῆς τῆς σύνταξης: κεν μένεα λεν (στ. 445), κικρησιν τότε γυῖα πεπαρμένος ἀμφ' ὀδύνησι μάλλον σφωλτέρων κεν ἔχειν ἐθέλεσκε μιν ἄστρον (στ. 496-497). Καί τό σπουδαιότερο: ὁ ποιητής εἶναι δυνατό νά θέλησε νά διατυπώσει μέ ρητορική ἐρώτηση τό ὅτι "δέν ὑπῆρχε κανένας τήν ἐποχή ἐκεῖνη κού θά ἤθελε νά στερηθεῖ τόν Εὐφορβο". Αὐτή ὁμως τήν κρίση τοῦ ποιητῆ τήν περιορίζει ὁ Hermann μέ τήν αἰτιολογικοαρνητική πρόταση, κού εἰσάγει: "ἐπειδή ὁ Μελάμπρος δέν ἤθελε ποτέ νά στερῆθεῖ τόν Εὐφορβο".

451 τόν μέν ἑών ὀλοόν τέρας οὐ λάθεν: ὁ στίχος, ὅπως παραδίδεται, εἶναι ἕνας ἀπό τούς πύθαρμένους. Ὁ Tyrwhitt (σ. 60) δοκίμασε νά διορθώσει ὡς ἐξῆς: "τόν μέν ἔτι ζώντ' ἔρος οὐ λάθεν", ἀλλά προτιμᾷ νά δηλώσει ἀδυναμία (: "sed praestet fortasse ἀδυναμίαν fateri"). Περισσότερη προσπάθεια ἔχει καταβάλει ὁ Musgrave, ἀλλά χωρίς ἀποτέλεσμα. Ἐναν ἄλλο δρόμο γιά τή διορθωση τόν ἀνοιξε ὁ Hermann (ὁ.π.). Ὁ Wiel (σ. 28), ἐνῶ βρῖσκει τή διορθωση τοῦ Hermann ἀρκετά δόκιμη, ἔχει ὀρισμένες ἐπιφυλάξεις, ἐπειδή ἐπαναλαμβάνει τό νόημα τοῦ στίχου 449 καί ἐξασθενίζει τήν ἔκφραση οὔνεκ'... λελεψεσθαυ. Ἀκολουθώντας πύθιστά, κατά τή γνώμη του, τή γραφή τῶν χειρογράφων, διορθώνει ὡς ἐξῆς: "τόν μέν ἔρος ὀλοός φρένας ἤλασεν, οὔνεκ' ἔμελλεν".

Ὁ Abel (ὁ.π.) ἀκολουθεῖ τόν Hermann καί μέ τή βοήθεια τοῦ στίχου 456 (κάλλιπενοῦσος) γράφει: "τόν μέν ἔπειτ' ὀλοή νόσος ἔλλαβε". Ὁ Platt (ὁ.π., 20, σ. 120), τέλος, νομίζει ὅτι πλησιάζει πύθ πολύ πρός τήν παράδοση μέ τή διορθωση του: "τόν μέν ἔπειτ' ὀλοός μόρος οὐ λάθεν". Στήν ἀποκατάσταση τοῦ στίχου μᾶς βοήθησε ὁ στίχος 928 τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ψευδο-Ὀρφέα: "δεινός ὄφρις, θνητοῖς ὀλοόν τέρας, οὐ φατόν εἶπεῖν". Ὅσο γιά τόν τύπο ἑών, βλ. καί στίχο 105 τοῦ ποιήματος. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἡ διορθωση αὐτή βρῖσκεται πράγματι κοντά στή γραφή τῶν χειρογράφων. Ἔτσι ἡ πρόταση οὔνεκ'... λελεψεσθαυ προσδιορίζει ὀλόκληρη τήν προηγούμενη πρόταση καί σημαίνει: "γεγονός γιά τό ὅποιο ἐπρόκειτο νά μείνει πύθ".

469 χρυσέης: εἶναι βάσιμη ἡ διορθωση τοῦ Hermann, γιατί ἡ ἐπιική

χρήση έχει επιβάλλει τόν ασυναίρετο τύπο (πβλ. 'Οδ. δ 14 καὶ 'Ιλ. Γ 64, όπου στο ἴδιο μέρος τοῦ στίχου ἀπαντᾷ ἡ ἔκφραση $\chi\rho\sigma\acute{\epsilon}\eta\varsigma$ 'Αφροδίτης με συνύζηση τῆς κατάληξης $-\acute{\epsilon}\eta\varsigma$. Πβλ. καὶ παραπάνω, σ. 73).

473 οὐδέ τί κω: τῆ διόρθωση οὐδ' ἔτι κω τοῦ Stephanus τὴν ἀποδέχονται ὅλοι οἱ ἐκδότες, χωρὶς κανένα σχόλιο, ἐκτός ἀπὸ τόν Abel (σ. 81), ὁ ὁποῖος σημειώνει ἀπλῶς ὅτι τὰ χειρόγραφα καὶ οἱ ἐκδόσεις αἰφ' ἁκαῶς παραδίδουν οὐδέ τί κω, παραπέμποντας στό στίχο 424 τοῦ ποιήματος. Ὅσο ξέρουμε, οἱ λέξεις ἔτι καὶ πώ δέν χρησιμοποιοῦνται μαζί. Νομίζουμε ὅτι ἡ ἀντωνυμία τί εἶναι ἀπαραύτητη ἐδῶ: ὁ ποιητῆς ἐννοεῖ οὐδέ τί ἐρπετόν (ἰδὲ δὴ ν ἐρπετά τοῦ ο φεύξεταί, οὐδέ τί κω μενέει σχεδόν, οὐδ' ἐνύχει ἡ = τὰ ἐρπετά θά ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τῆ μυρωδιά του, καὶ δέν θά μείνει κανένα ἐκεῖ κοντά, οὔτε μέσα στήν τρύπα του). Παρόμοια περίπτωση ὑπάρχει καὶ στοὺς στίχους 428-429: οὐδέ τί πρόσω νύσσεταί, ἀλλ' ὀρέγοντα ... μεμάασα. Καὶ στήν ἐπική ποίηση, γενικότερα, ὑπάρχουν ἀρκετά παραδείγματα: 'Ιλ. Δ 184: "μηδέ τί κω δειδίσσεο", Χ 279: "οὐδ' ἄρα πώ τι... ἡείδης", 'Απολλ. 'Αργ. 3. 658: "οὐδέ τί κω πάσαις ἐπιμύσγεται ἀμφιπόλοισιν".

479 ἀπό: ὁ Hermann πιστεύει ὅτι ἡ πρόθεση ἀπό προσδιορίζει τὴν ἀντωνυμία ὧν καὶ γι' αὐτό γράφει ἄπο. Ὅσο ξέρουμε, δέν ἀπαντᾷ ἡ σύνταξη ἐλέγχω ἀπό τινοσ. Ἐξάλλου, ἐδῶ πρόκειται γιὰ διάγνωση τῆς ἐπιληψίας καὶ ὄχι γιὰ θεραπεία τῆς. Τό ρῆμα ἀπελέγχω εἶναι ἰσχυρότερο σημασιολογικά ἀπὸ τό ἀπλό.

481 ὑπό: εἶναι ὀρθή ἡ διόρθωση τοῦ Wiel (σ. 30), γιὰτί ὁ ποιητῆς δέν χρησιμοποιεῖ τὴν ἀπό, γιὰ νά ἐκφράσει τὴν αἰτία (πβλ. στ. 382, 521 καὶ 557).

482 κατὰ γαῦα: ἐδῶ πρόκειται γιὰ τό ὅτι οἱ ἐπιληπτικοὶ "κυλιοῦνται πάνω στή γῆ", καθὼς βρίσκονται πεσμένοι κάτω, καὶ ὄχι γιὰ τό πέσιμό τους κάτω (γιὰ τὴ σύνταξη αὐτῆ τῆς πρόθεσης κατὰ πβλ. 'Οδ. ρ 418, φ 107). Συνεπῶς, ἡ γραφή τοῦ α εἶναι ὀρθή.

499 δριμέος ἐν σκορόδοιο κάρηατι: ὁ Abel δέχεται ἀβασάνιστα τὴ διόρθωση τοῦ Wiel (ὀ.π.) "δριμέι σύν", ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἔκφραση μίσειν ἐντινι ταιριάζει μόνο σέ περίπτωση, ὅπου πρόκειται γιὰ ὑγρά. Ὅμως συμβαίνει τό ἀντίθετο, μιά καὶ τότε εἶναι κοῦ χρησιμοποιεῖται ἡ πρόθεση σὺν: Πινδ. Ν. 3. 77 "μεμιγμένον μέλι λευκῶ/σύν γάλακτι". Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὑπάρχουν παραδείγματα, στά ὅποια ἀπαντᾷ ἡ ἐν: 'Ιλ. Γ 55 "ὄτ' ἐν κονύησι μεγείης" (πβλ. καὶ στ. 720 τοῦ ποιήματος: ἐνδέ

σφιν καὶ δριμύν ἐπήλυδα κόκκον ἄνωγα / μῦ-
ξαί). Ἐξάλλου, τὸ ἐκίθητο δριμύς ἀνήκει σημασιολογικά στή λέξη
σχορόδοιο καὶ δέν εἶναι διόλου σκόπιμη ἡ ἀπόδοσή του στή λέξη κα-
ρήατι, τή στιγμή πού δέν ἔχουμε ἄλλο παράδειγμα ὑκαλλαγῆς στό κούημα.

500 ἡ πεδανῶν : τήν παραδομένη αὐτή γραφή τή δι-
ορθώνει σέ πευκεδανῶν ὁ Bernard (Palladii...synopsis, ὁ.π., σ. 70).
Τή διόρθωση αὐτή τή θεωρεῖ σωστή ὁ Gesner (σ. 333) καὶ τήν υἱοθετοῦν ὁ Her-
mann καὶ ὁ Abel. Τήν ἀπορρίπτει, ὅμως, ὁ Wiel (ὁ.π.), διατυπώνοντας τήν ἀπο-
ψη ὅτι τὸ ἐκίθητο ἡ πεδανός δέν σημαίνει μόνο "παραλυμένος", "ἀδυνατι-
σμένος", ἀλλά καὶ "αὐτός πού παραλύει κάποιον" ("confer...magnum eorum adie-
ctivorum numerum, qui media natura e notione passiva facilem habent transi-
tum in activam"). Μᾶς βρίσκει σύμφωνους ἡ ἀποψη αὐτή τοῦ Wiel. Εἶναι πιθα-
νό νά χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής τή λέξη αὐτή μέ ἐνεργητική σημασία, χωρίς νά θέ-
λει νά ἀπομακρυνθεῖ καὶ πολύ ἀπό τήν κύρια σημασία της, ἀφοῦ ἐξωτερικά τὸ κεν-
τρί τοῦ σκορπιοῦ φαίνεται ἀδύνατο, σάν παράλυτο — κυρίως ὅταν τὸ ἔντομο αὐτό
ἡσυχάζει. Πβλ. καὶ παρατήρηση στό στ. 382.

505 ἐναύχενας ὁ δύνησιν : Ἐδῶ ταιριάζει ἡ ἐμπρό-
θετη δοτική πού φανερώνει κατάσταση καὶ ὄχι ἡ ἀπλή πού φανερώνει τὸ πρόσωπο,
γιὰ τὸ ὅποιο κάτι ἄλλο εἶναι προφύλαξη (πβλ. Ἴλ. Ε 644: "οὐδέ τί σε Τρώεσ-
σιν ὄλομαι ἄλλαρ ἔσεσθαι").

522 πολυφλοίσβοιο: εἶναι διόρθωση τοῦ Slothouwer (ὁ.π., σ.
161), τήν ὅποια δέν ἀποδέχεται ὁ Abel (σ. 87), ἐπειδή κατὰ τή γνώμη του ἡ
ἔκφραση ὑπόφλοίσβοιο φαίνεται ὅτι εἶναι ὁμοια μέ τίς ἐκφράσεις
ἀυσάντων ὑπ' Ἀχαλῶν, δαΐδων ὑπόλαμπενά-
ων, ὑπ' αὐλοῦ, ὑπόφορμίγγων, ὑπόσυρμίγγων, τίς
ὅποτες συναντοῦμε στόν Ὅμηρο καὶ στοὺς ἄλλους ἐπικούς. Ἀντίθετα, ὁ Herwer-
den (ὁ.π.) ἐκδοκιμάζει τή διόρθωση τοῦ Slothouwer.

Κατὰ τή γνώμη μας, ἡ ἔκφραση ἐνβένθεσσην ὑπόφλοίσ-
βοιο θαλάσσης νήχεταί δέν στέκεται λογικά: ἡ βοτάνη ἢ
θά κολυμπάει στά βάθη τῆς θάλασσας ἢ κάτω ἀπό τὸ ἐλαφρὸ κύμα της· εἶναι γνω-
στό ὅτι τὸ κυμάτισμα δέν φτάνει ὡς τά βάθη τῆς θάλασσας. Τόσο στόν Ὅμηρο,
ὅσο καὶ στόν Ἡσύοδο, ἡ ἔκφραση πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
βρίσκεται στήν ἴδια θέση τοῦ στύχου (πβλ. Α 34, Β 209, Ζ 347, ν 85, 220 κ.ά.,
Ἔργα 648, Διον. Περ. 326).

524 ἀναψύξασαν ὑπ' αἴθρην: ὁ α παραδίδει τή γραφή
"ἀνακνεύσασαν ὑπ' αἴθρην". Οἱ κριτικοὶ ἔκαμαν τίς διορθώσεις πού παραθέ-
τουμε στό κριτικό ὑπόμνημα, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπό τόν Gesner (σ. 335),

ὁ ὁποῖος στή σχετική σημείωσή του χαρακτηρίζει τήν ἔκφραση αὐτή ὡς τολμηρή μεταφορά. Κατά τή γνώμη μας, δέν ταιριάζει ἡ λέξη ἀ ν α π λ ε ὕ σ α σ α ν, πού προτείνει ὁ Bernard (Vita Reiskii, σ. 408) καί πού ἀποδέχεται ὁ Hermann (σ. 117), ἀφοῦ προηγεῖται ἡ πρόταση "ὄφρα ἐ κύματ' ἀποκτύση αἰγυαλόνδε".

Ὁ Abel (δ.π.), στηριγμένος στό κείμενο τῶν Λιθικῶν Κηρυγμάτων, γράφει: "ἀνακλησθεῖσαν ὑπ' αἰθρης". Νομίζουμε ὅτι ὁ συγγραφέας τῶν Λιθικῶν Κηρυγμάτων ἀποδίδει ἐλεύθερα τή φράση, ὅταν γράφει: "ἐκάν δέ καί τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀέρος ἀνακλησθῆ" (βλ. Abel, δ.π., σ. 148). Πρέκει νά προστεθεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ ἔκφραση "ἀνακλησθεῖσαν ὑπ' αἰθρης" δέν ἀπαντᾷ στήν κοίηση (βλ. Stephanii Thesaurus, λ. ἀνακλήθωμαι) καί ὅτι ἡ λέξη α ἰ ῥ η χρησιμοκοιεῖται μέ τή σημασία "αἰθήρ", "οὐρανός" στήν Ἀνθολογία καί στούς μεταγενέστερους (πβλ. Ἀνθ. Π. 6.179: "οὔς σύ δι' αἰθρας καί κελάγευς καί γᾶς εὖστοχα πέμπε λύνα", 12, 194: "εἰ Ζεὺς ἐκ γαίης θνητούς ἔτι καῦδας ἐς αἰθρην ἤραζεν", G. Kaibel, Epigrammata sepulcralia 325 b 5-6: "αὐτάρ ἐς αἰθρην / ψυχὴ ἔβη ἐμέθεν", Μανέθ. Ἀποτ. 2. 47: "ὅς δέ Μεσημβρινός ὑφοῦ ἄκρης κυρτούμενος αἰθρης", Heitsch, 43. 5: "ἀέρα δ' ἐξ αἰθρης κρεμᾶμενον"). Καί ἡ λέξη "ἀναπτυσθεῖσαν" πού προτείνει ὁ Platt (δ.π., 26, σ. 225) δέν εἶναι κατάλληλη, μιά καί ἀποτελεῖ ἄχαρη ἐπανάληψη τῆς λέξης "ἀποπτύση" τοῦ προηγουμένου στίχου.

Πιστεύουμε ὅτι ὁ ποιητής ἔγραφε "ἀναψύξασαν" καί ὅτι ἡ γραφή "ἀναπνεύσασαν" εἶναι γλῶσσημα, πού πέρασε στό κείμενο. Τό ρῆμα "ἀναψύχω" σημαίνει "στεγνώνω", "ἀναλαμβάνω", "ἀναζωογονοῦμαι", "ἀναπνέω". Ἡ ἔννοιά του πάντως εἶναι πλατύτερη ἀπό τοῦ "ἀναπνέω": βλ. Ἡσύχιο. Πβλ. καί τό "ἀναψύχεσκε" τοῦ στ. 562 τοῦ ποιήματος καί Ἡρόδ. 7.59 "ἐς τοῦτον τόν αἰγυαλόν κατασχόντες τὰς νέας ἀνέψυχον ἀνεκλύσαντες", ὅπου βέβαια τό ρῆμα "ἀνέψυχον" ἔχει ἐνεργητική σημασία.

534 β ἦ σ ε τ' ἔ γ ῶ: ὁ Seidenadel (σ. 7) κάνει τή διόρθωση β ἦ σ ε τ α λ' τ ῶ, θέλοντας νά ἐλαττώσει τόν ἀριθμό τῶν ἐκθλίψεων πού ὑπάρχουν στό στίχο καί παρατηρώντας ὅτι οἱ μεταγενέστεροι τίς ἀποφεύγουν, ὅσο μπορούν. Δέν πρόσεξε ὁμως ὅτι εἶναι ἀρκετοῦ οἱ στίχοι, ὅπου ὁ ποιητής ἀνέχεται καί τρεῖς ἐκθλίψεις ἀκόμη, καί ὅτι ἡ ἐκθλίψη σέ αὐτό τό μέρος τοῦ στίχου εἶναι συνηθισμένο φαινόμενο στό ποίημα (στ. 21 οὔκαδ', στ. 39 βήσεται, στ. 79 ἕσασ' κ.ά. βλ. καί παραπάνω, σ. 63).

ο ἰ δ' ὀ, τ ι: ὁ Wiel (σ. 6) προτείνει τή διόρθωση ο ἰ δ α, τ ῖ, γιά νά ἀποφευχθεῖ ἡ ἐκθλίψη στό μέρος αὐτό τοῦ στίχου. Ὅμως, ὅπως εἶδαμε παραπάνω (σ. 63), ἡ ἐκθλίψη πρὶν ἀπό τήν πενθημεμερή τομὴ ἀπαντᾷ καί στούς στί-

χους 100 και 754.

538 Καί οί πιστεύων περ ἔολπάμιν: ὁ Hermann (σ. 418) ἀναρωτιέται τί σημεύει ἡ ἔκφραση ἔολπάμιν καί ἀντικαθιστᾷ τή λέξη μίν μέ τό σύνδεσμο μέν, χωρίς νά δικαιολογήσει τήν ἀντικατάσταση αὐτή, ἀλλάζοντας καί τή στίξη τοῦ στίχου. Ὁ Wiel (σ. 32) διορθώνει τήν ἀντωνυμία οἷ σέ τοί, ἐπειδή δέν φαίνεται ποῦ ἀναφέρεται, καί τήν ἔκφραση ἔολπάμιν σέ ἐόλαμαεν, γιά νά ἀποφευχθεῖ, λέει, ἡ τροχαϊκή τομή στόν τέταρτο πόδα. Κανένας ἀπό τοὺς λόγους αὐτοὺς δέν εὐσταθεῖ: ἡ λέξη οἷ ἀναφέρεται στή λέξη τέρας (=θαῦμα) τοῦ προηγουμένου στίχου (βλ. καί Abel, σ. 88)· ἀνάμεσα στίς λέξεις ἔολπα καί μίν δέν γίνεται τομή, γιατί ἡ δεύτερη εἶναι ἐγκλιτική καί ἀποτελεῖ μιάν ἐνότητα μέ τήν πρώτη (βλ. παραπάνω, σ. 56-57).

552 ἀφήρπασεν: ὁ Wiel (δ.π.) πιστεύει ὅτι ὁ ποιητής ἔγραφε ἀλλά... ἀφαρπάσα... ἀμφιβαλόνη, ὅπως ἀπατεῖ ἡ συντακτική πλοκή τοῦ κειμένου, μιὰ καί προηγεῖται τό ρῆμα κέλετο. Κατά τή γνώμη του, τήν ἀποφή του τήν ἐνισχύουν καί τά ἐξῆς: ὁ σύνδεσμος ἀλλά στή θέση τοῦ ὁποῦ περιμένουμε τίς λέξεις καί ῥα, πού ταιριάζουν στό κείμενο, ὅπως παραδίδεται, καί ὁ ἀναύητος ρηματικός τύπος ἀφήρπασεν, πού δέν ἀπαντᾷ καθόλου. Ἀναφέρει, μάλιστα, ὁ Wiel ὅτι ἐξέτασε μέ μεγάλη προσοχή τά ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα τῆς Ἀνθολογίας καί διαπίστωσε ὅτι ἀπαντᾷ πολύ συχνά ὁ τύπος ἀφήρπασεν.

Γεγονός εἶναι ὅτι τό ρῆμα ἀφήρπασεν ἀπαντᾷ μόνο μιὰ φορά στά ἐπιτύμβια αὐτά ἐπιγράμματα καί ὄχι πολύ συχνά (βλ. Ἀνθ. Π. 7, 568, 1), ἐνῶ στή συλλογή τοῦ G. Kaibel δέν ἀπαντᾷ καθόλου. Ἀπαντᾷ ἐπίσης καί στόν Ἀριστοφάνη (Ἰππῆς 1062). Ὁ Wiel πιστεύει ὅτι τήν ἀποφή του τήν ἐνισχύει καί τό ὅτι ὁ ποιητής ἔχει περιγράψει πρωτύτερα (στ. 543) τό φόνο τῆς Γοργόνας ἀπό τόν Περσεά. Ὁ Abel (σ. 90) ἀποδέχεται μόνο τόν τύπο ἀφήρπασεν, τονίζοντας ὅτι ὁ ποιητής στό στίχο 543 ἀπλῶς μνημόνευσε καί δέν περιέγραφε τό φόνο.

Ἄν υἱοθετήσῃ κανεὺς τήν ἐλκυστική διορθωση, πού προτείνει ὁ Wiel, θά πρέπει νά χρησιμοποιήσῃ τόν ἐπικό τύπο ἀφαρπάξα. Κατά τή γνώμη μας, δέν πρέπει νά ἀλλάξῃ ἡ σύνταξη, ἀλλά ἀρκεῖ ἡ ἰσχυρή στίξη μετά τό ἰδέσθα: εἶναι γνωστή ἡ μετάβαση ἀπό τόν ἐξαρτημένο λόγο στόν ἀνεξάρτητο, κυρίως σέ μυθολογικές ἀφηγήσεις, τήν ὁποία συναντοῦμε ἤδη στόν Ὅμηρο (πβλ. Δ 303 κ.έ., "Περὶ ὕψους" 27. Βλ. Kühner-Gerth II 2, 556, Norden, Agnostos Theos, 368 καί Δ. Σακαλῆ, Ἰωνικό λεκτικό στόν Πλάτωνα, Α', σ. 136-139).

Κρατώντας τήν παραδομένη σύνταξη, προτιμήσαμε τό ρηματικό τύπο ἀ φ ή ρ - κ α σ ε ν, γιατί εἶναι λιγότερο σπάνιος ἀπό τόν ἀναύξητο ἀ φ ά ρ κ α σ ε ν κί ἐπειδή ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά ἐκηρεάστηκε ὁ ποιητής ἀπό τό ρημα ἀ ν ή ρ - κ α σ ε ν, κού ἀπαντᾷ στόν Ὅμηρο (I 564).

562 ἐ ν δ ύ ν η σ ι ν ἀ ν α φ ύ χ ε σ κ ε θ α λ ά σ σ η ς: ὁ Hermann (σ. 420), πεπεισμένος ὅτι ἡ λέξη θ α λ ά σ σ η ς προήλθε ἀπό ἐρμήνευμα ἢ ἀπό ἀβλεψία (κβλ. στ. 559 θαλάσση) γράφει φ ύ λ ὀ ν κ ἦ ρ, δύνοντας ἀνάλογα παραδείγματα ἀπό τόν Ὅμηρο καί τόν Ἀπολλώνιο τό Ρόδιο. Ὁ Wiel (δ.π.), σημειώνοντας ὅτι θά ἦταν πιό πιθανό νά ἔχει χρησιμοκοιήσει ὁ ποιητής τή λέξη π α λ α γ μ ὀ ν, θεωρεῖ μάταιη κάθε διόρθωση, τή στιγμή κού τό ρημα ἀ ν α φ ύ - χ ω ἔχει τή σημασία "ἀναζωογονοῦμαι" (κβλ. Ὁκπ. Ἀλ. 5, 623).

Ὁ Abel (δ.π.) υἱοθετεῖ τή γραφή τῶν χειρογράφων, ἐπιδοκιμάζοντας τήν ἀποψη τοῦ Wiel. Πράγματι, τό ρημα ἀ ν α φ ύ χ ω χρησιμοκοιεῖται ὡς ἀμετάβατο μέ τήν παραπάνω σημασία: Ἀνθ. Π. 12, 132 α, 8: "σύ δ' ἄρτι μέν ἐκ πυρός αἴθηρ, ἄρτι δ' ἀναφύχεις, πνεῦμ' ἀναλεξαμένη (κβλ. καί Ἀθην. Δεικν. 11. 503^c, Διον. Ἀλ. Ρωμ. Ἀρχ. 9. 12. 3, Ἡλιόδ. Αἰθ. 9. 7. 3).

572 τ ή ν μ έ ν ᾱ ρ α: ὁ Platt (δ.π., 26, σ. 225) πιστεύει ὅτι ὑποκείμενο τοῦ ἔ σ χ ε ν εἶναι τό β ο τ ά ν η καί γι' αὐτό προτείνει τή διόρθωση: ἡ μ έ ν ᾱ ρ α, ὡστε νά εἶναι πιό δικαιολογημένη ἡ ἀντιθετική σύνδεση μ έ ν - δ έ. Νομίζουμε ὅτι καί ἐδῶ εἶναι τό ἴδιο ὑποκείμενο, ὅπως καί στά ρήματα ὀ λ ε σ ε ν καί ᾤ λ ε σ ε ν, δηλαδή ἡ ἐννοούμενη λέξη κ ο υ ρ ά λ ι ο ς, καί γι' αὐτό κρατήσαμε τή γραφή τῶν χειρογράφων.

579 φ ὕ λ α φ υ λ α σ σ έ μ ε ν α ι: ὁ Platt (δ.π.) διορθώνει τή λέξη φ ὕ λ α σ έ ᾱ ν δ ρ α, σημειώνοντας ὅτι ἔνα κομμάτι ἀπό κουράλιο δέν μπορεῖ νά προστατέψει φ ὕ λ α καί ὅτι ἀπό τά ἐπόμενα φαίνεται καθαρά ὅτι ὁ ποιητής ἀναφέρεται σέ ἄτομα. Ὅσο γιά τή γραφή φ ὕ λ α, πιστεύει ὅτι ὀφείλεται σέ διπλογραφία. Τή διόρθωση αὐτή τήν ἐπιδοκιμάζει καί ὁ Keydell (Bursian's Jahresb. 230, σ. 53: "hervorzuheben ist die schöne Verbesserung von 579, wo die Dittographie in φῦλα φυλασσέμεναι erkannt ist"). Ἄν ἡ διόρθωση ἦταν ἐπιβεβλημένη, ἡ εἰκασία τοῦ Σακαλή θά ἔπρεπε νά εἰσαχθεῖ στό κείμενο.

έ σ δ ἦ ρ ι ν: ὁ Wiel (σ. 33), διορθώνοντας τή γραφή ε ἰ σ φ ὕ σ ι ν τῶν χειρογράφων τῆς οἰκογένειας α σ έ έ σ ᾱ μ υ ξ ι ν, παρατηρεῖ ὅτι ὁ ποιητής θέτει τήν πρόθεσιν έ σ πρίν ἀπό λέξεις κού ἀρχίζουν ἀπό σύμφωνο. Ἐντούτοις, ὁ Platt (δ.π.), ὁ ὁποῖος υἱοθετεῖ τή γραφή δ ἦ ρ ι ν τοῦ A, ἐπιμένει ὅτι σέ αὐτή τή θέση τοῦ στίχου ταιριάζει ἡ ε ἰ σ (: "but the right reading is

είς. Modern editors perversely change *είς* to *ές* in this position in late hexameters; they ought to do precisely the opposite").

Συμπληρωματικά στην παρατήρηση του Wiel, που αποτελεί καί απάντηση στον Ισχυρισμό του Platt, σημειώνουμε ότι στον Όμηρο υπάρχουν περισσότερα από εκατό παραδείγματα, όπου σε αυτή τη θέση του στίχου *άπαντᾶ* ή *ές* κρύν από σύμφωνο (παραθέτουμε μερικά: Λ 364, Υ 451: *ές δ ο υ π ο ν*, Λ 743: *ές δ ύ φ ρ ο ν*, Φ 43: *ές δ τ α ν*, γ 420: *ές δ α τ τ α*, κ 287: *ές δ ώ μ α τ α*, ξ 126: *ές δ η μ ο ν*).

Όσον αφορά τη χρήση της *ές* κρύν από σύμφωνο, γενικά, είναι αρκετά τά παραδείγματα καί στον Όμηρο καί στους μεταγενέστερους. Ό Koechly (βλ. δ.π., σ. LXX) μιλάει για τη συνήθεια του Κόλντου, να μή χρησιμοποιεῖ τήν "είς" κρύν από σύμφωνο, τήν όπου κληρονόμησε από τούς καλαιότερους του έπικούς καί τήν όπου δέν ακολουθεῖ ό Νόννος.

593 *ά ν τ ῦ δ ο τ ο ν*: νομίζουμε ότι είναι όρθή ή διόρθωση αυτή του Nauck (δ.π. 5, σ. 158), τήν όπου επιδοκιμάζει καί ό Herwerden (σ. 27). Ό τύπος *ά ν τ ῦ δ ο τ ο ς* *άπαντᾶ* σε επιγράμματα (βλ. Άνθ. Π. 9. 165, 10. 118, 12. 13) καί σε ποιήματα Ιατρικού περιεχομένου (βλ. Ιατρικῶν ποιημάτων τά λείψανα, Didot, σ. 91 : *φ ῦ λ ω ν ο ς ά ν τ ῦ δ ο τ ο ς*, σ. 122 κ.έ.: Σερβιλίου Δαμοκράτους τά λείψανα). Ό Γαληνός επίσης ἔχει γράψει δύο βιβλία Περὶ ἀντιδότην (βλ. Kühn, 14).

603 *ά κ ρ ῦ δ ο ς ᾗ π λ ε τ ο ν ἔ θ ν ο ς*: ό Herwerden (δ.π.) προτείνει τη διόρθωση *ά κ ρ ῦ δ α ς, ᾗ π λ ε τ ο ν ἔ θ ν ο ς*, γιατί πιστεύει ότι ή λέξη *ά κ ρ ῦ ς* δέν *άπαντᾶ* μέ περιληπτική σημασία. Έντούτοις, ἔχουμε παραδείγματα, στά όπου ή λέξη αυτή χρησιμοποιεῖται μέ περιληπτική σημασία (βλ. Ἡφαιστῆωνος θηβαίου 1. 21. 10: "έν δέ Ζυγῶ σῦτου φθοράν ὑπό ἀκρύδος καί νόσου").

613 *ύ α λ ῶ π ι ν*: για τόν τονισμό βλ. Όδ. α 156 : *γ λ α υ κ ῶ π ι ν*, Μαξίμου, Περὶ καταρχῶν 375 : *ε ὑ ῶ π ι ν*.

614 *σ ά ρ δ ι ο ν α ῖ μα τ ό ε ν τ α*: στους συγγραφείς, οἱ όπου διόνουν περιγραφή του λίθου, *άπαντᾶ* τό όνομα *σ ά ρ δ ι ο ς* (ό) καί *όχι σ ά ρ δ ι ο ν* (βλ. Damigeron 50, Abel, σ. 195, Σωκράτους καί Διονυσίου πραγματεία περὶ λίθων, Mesk, σ. 319, Ἐπιφανίου, Περὶ τῶν ιβ' λίθων, De Mély σ. 194). Στή γραφή, που παραδίδουν τά χειρόγραφα, ό πληθυντικός *σ ά ρ δ ι α* ανάμεσα σε δύο όνόματα ένικού αριθμοῦ φαίνεται ὑποκτος: ό ποιητής ένδιαφέρεται να δηλώσει ότι ό άχάτης ἔχει καί τό χρώμα του "αἱματόχρωμο σάρδιου" (=σαρδαχάτης) καί *όχι* ότι είναι δυνατό να δεῖ κανείς μέσα στον άχάτη αἱματόχρωμα σάρδια (πό-

σα;). Ὁ συγγραφέας τῶν Λιθικῶν Κηρυγμάτων γράφει: "Λύθος ἀχάτης ... καὶ πῆ μὲν Ἰάσκιδι προσέοικεν, πῆ δέ τῷ σαρόλιφ ... τοῦ δέ σαρόλιου τό αἵματώδες" (βλ. Abel σ. 151).

621 : Ὁ Abel στή δεύτερη ἐκδοση τῶν Λιθικῶν στίζει μέ τελεῖα στό τέλος τοῦ στίχου. Ἡ στίξη αὐτή εἶναι ὀρθή, γιατί ἐδῶ τελειώνει ἡ παρουσίαση τῶν εἰδῶν τοῦ ἀχάτη. Ἀπό τόν ἐπόμενο στίχο γίνεται λόγος γιά τῆς ἐνέργειας τοῦ λύθου.

630-632: ὁ Hermann (σ. 427) ἀπορρίπτει ὡς σόλοικη τή διορθωση "εἰ Ζεὺς οὐ-
τοι... ἀρνήσοιτο.", πού προτείνει ὁ Tyrtwhitt (σ. 80), μολονότι δέχεται ὅτι ἀπο-
δίδει τό νόημα τοῦ χωρίου. Ὅσο γιά τή διορθωση πού κάνει ὁ Ἰδριος ("εἰ δέ Ζεὺς
τοι... ἀρνήσαιτο;"), ἰσχυρίζεται ὅτι κετυχαίνει τήν κατάλληλη σύνδεση τοῦ στί-
χου μέ τά προηγούμενα καὶ τά ἐπόμενα. Ὁ Abel (σ. 96) διορθώνει, ἀκολουθώντας
τόν Hermann καὶ τόν A (στ. 632 : τ ὅ δ ἐ). Ἡ διορθωσή μας νομίζουμε ὅτι καὶ
τό νόημα ἀποδίδει καὶ πλο κοντά στή γραφή τῶν χειρογράφων βρίσκεται. Ὅμοια
παραδείγματα ὑπάρχουν στόν Ἡσύδο (πβλ. Ἔργα 667: "εἰ δὴ μὴ πρόφρων γε ...
ἐθέλησιν") καὶ στόν Ἀπολλώνιο (πβλ. Ἄργον. 3, 587: "εἰ μὴ οἱ Ζεὺς... ἤκην").

634 π α ρ α δ η θ ὕ ν η σ ι ν : ἡ παραδομένη γραφή π α ρ' ᾗ δ η ν θ ε ὕ-
η σ ι δέν στέκεται μετρικά, ἐκτός ἂν δεχτοῦμε ὅτι ἡ συλλαβὴ ᾗ- εἶναι βραχεῖα
καὶ γράψουμε θ ἦ η σ ι ν ἀντὶ γιά θ ε ὕ η σ ι .

638 π ρ ο τ ἔ ρ ω ν : νομίζουμε ὅτι ὁ ποιητὴς συγκρίνει τόν ἀ ν τ ι α-
χά τ η μέ τά προηγούμενα εἰδη τοῦ ἀχάτη, δηλ. τόν Ἰασπαχάτη (στ. 613), τό σαρδα-
χάτη, τό σμαραγδαχάτη (στ. 614) καὶ τό λεοντοδέρη (στ. 619), καὶ τόν βρῖσκει
πλο ἀποτελεσματικό ἀπό αὐτά σέ περιπτώσεις ὑψηλοῦ πυρετοῦ. Ὑστερ' ἀπό τή δι-
ορθωση τῆς ἔκφρασης α ὕ τ ἰ κ' ᾗ χά τ ο υ σέ ἀ ν τ ι α χά τ ο υ, θά ἔπρε-
πε νά εἶχε ἀντιληφθεῖ ὁ Abel (σ. 98) ὅτι ἡ διορθωση π υ ρ ε τ ῶ ν τοῦ Slo-
thouwer (σ. 161) εἶναι περιττή.

640-641 κ ε ρ ἄ ε σ σ ι ... τ ἦ κ ε τ α ι : γιά τήν ὀρθότητα τῆς γραφῆς κ ε-
ρ ἄ ε σ σ ι μαρτυρεῖ καὶ τό σχετικό χωρίο τῶν Λιθικῶν Κηρυγμάτων : ἐ ψ ο μ ἔ -
ν ο ι σ γ ἄ ρ κ ἔ ρ α σ ι ν ἢ κ α ἰ ὁ σ τ ἔ ο ι σ ἐ μ β α λ ῶ ν τ ι σ ,
α ὕ τ ὅ ν ἐ π' ὀ λ ὕ γ ο ν ε ἶ τ α κ α ἰ ἀ ν α σ χ ὄ μ ε ν ο σ ε ὕ ρ ἦ ὕ -
σ ε ι π ἄ ν τ α ῤ α δ ὕ ω σ τ η κ ὄ μ ε ν α (Abel , σ. 151-152). Ὁ Herwer-
den ἐπιδοκιμάζει τή γραφή "κρεάεσσιν" (βλ. σ. 27: "nimis difficulter concoquo
c o r n u a c o c t a, suspicor que fuisse κρεάεσσι. Vel hoc in poëta de re-
bus mirabilibus scribenti satis est, ut opinor, mirabile"). Ἰσα-ῤσα, ἕνας
τέτοιος ποιητὴς εἶναι πού θά χρησιμοποιοῦσε τέτοιες ἐκφράσεις: θέλοντας νά

δείξει τή δύναμη τοῦ ἀντιαχάτη καταφεύγει σέ κάτι πιό σκληρό ἀπό τό κρέας. Γιά τήν ἀντοχή τῶν κεράτων βλ. Παυσ. 8, 18, 5.

Ὁ Wiel (σ. 18), ἔχοντας ὑπόψη του τή γραφή κ ρ ε ά ε σ σ ι ν, ἀναρωτιέται τί κοινό ὑπάρχει ἀνάμεσα στό λιώσιμο τῶν κρεάτων πού βράζουν καί στό διώξιμο τοῦ πυρετοῦ καί, νομίζοντας ὅτι πιό θαυμαστό θά ἦταν νά μή λιώσουν τά κρέατα αὐτά, σέ περίπτωση πού θά ρίξει κανεῖς ἀνάμεσά τους τό λίθο, προτείνει τήν ἀντικατάσταση τοῦ τ ἡ κ ε τ α ι μέ τό π ἡ γ ν υ τ α ι. Νομίζουμε ὅτι καί ἡ μαρτυρία τῶν Λιθικῶν Κηρυγμάτων καί τό νόημα τοῦ κειμένου ἀποκλείουν μιá τέτοια διόρθωση : σημάδι τῆς δυνάμεως τοῦ λίθου νά διώχνει τό μεγάλο πυρετό, εἶναι ἡ ἰκανότητά του νά λιώνει ἀκόμα καί κέρατα. (πβλ. καί τό "πάσσαλος πασσάλῳ ἐκκρούεται", Εὐστάθιος 126. 13).

643 χ α τ έ ο ν τ ί τ ο ι : ὁ Wiel (σ. 7) προτείνει νά ἀντικατασταθοῦν οἱ λέξεις αὐτές μέ τίς λέξεις ζ ά θ ε ο ν λ ί θ ο ν, γιατί ἔχει παρατηρήσει ὅτι οἱ στίχοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν κατά τέταρτο τροχαῖο τομή, ἔχουν στύξη στό μέρος αὐτό καί ἡ ἄρση τοῦ ποδός αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἀπό δύο μονοσύλλαβες λέξεις. Ἔτσι κι ἄλλιῶς δέν γίνεται ἡ τομή αὐτή, ἀφοῦ ἡ λέξη τ ο ί εἶναι ἐγκλιτική καί ἀποτελεῖ ἑνότητα μέ τήν προηγούμενη λέξη (βλ. παραπάνω σ. 56-57).

657 π υ ρ ῖ γ λ η ν ο ι : ἡ λέξη π ε ρ ῖ γ λ η ν ο ι δέν ἀπαντᾷ, ὅσο ξέρουμε, στήν ἑλληνική γραμματεία. Στόν Ἄρατο (στ. 476) βρίσκουμε τήν ἔκφραση π ε ρ ι γ λ η ν έ ς τ ρ ο χ α λ ό ν, πού ἀναφέρεται στόν Γαλαξία. Ἀντίθετα, ἡ λέξη π υ ρ ῖ γ λ η ν ο ς χρησιμοποιοῦται ἀπό τοὺς μεταγενεστέρους (ἤδη στόν Ὅμηρο ὑπάρχει ἡ ἔκφραση "πῦρ ὀφθαλμοῦσι δεδορκώς", τ 446): Ὅρφ. Ἀργ. 910: "πυριγλήνοισ σκυλάκεσσι", Μαν. 3. 182: "πυριγλήνον φαέθοντα", Ὅππ. Κυν.: 3. 97 "πυριγλήνου τε λέοντες", Νόνν. Δ. 12. 8: "πυριγλήνου δ' ἐλατῆρος", 25. 569: "πυριγλήνου προσώπου". (βλ. καί Hermann, Orphica σ. 168).

663-664 ὡ ς έ π έ ο ι κ ε / φ ά ρ μ α κ ' έ χ ο ι : ὁ Hermann (σ. 431) βρίσκει τήν ἔκφραση ὡ ς έ π έ ο ι κ ε "frigidum additamentum" καί, μεταβάλλοντας τήν ἀπρόσωπη σύνταξη σέ προσωπική, διορθώνει: "οὔνεκ' ἔοικε / φάρμακ' ἔχειν". Ἡ παραδομένη γραφή πρέπει νά παραμείνει, γιατί εἶναι μιá ἔκφραση πού ἀπαντᾷ καί στήν Ὀδύσσεια στό ἕβδομο μέρος τοῦ στίχου (υ 293). Ὁ ποιητής διατυπώνει τήν ἐξῆς σκέψη: "ὁ αἱματῆς, ὅπως ταιριάζει (σέ ἕναν τέτοιο λίθο μέ θεϊκή προέλευση), μπορεῖ νά ἔχει ἀπεύραχτα φάρμακα". Τό ο ὔ ν ε κ α τοῦ Hermann πῶς μπορεῖ νά δικαιολογηθεῖ; Τά ἀμέσως προηγούμενα, στά ὁποῖα ἀναφέρεται τό ο ὔ ν ε κ α, δέν μποροῦν νά τό στηρίξουν.

664 κ έ ν : πρέπει, κατά τή γνώμη μας, νά κρατήσουμε τήν παραδομένη γραφή, γιατί δέν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀντωνυμία μ ι ν πού εἰσάγει ἡ διόρθωση τοῦ Stephanus.

668-670 κ ε ρ ά σ α ς τ ε / ί χ ῶ ρ ι σ φ ε τ έ ρ ψ , μ έ λ ι τ ι

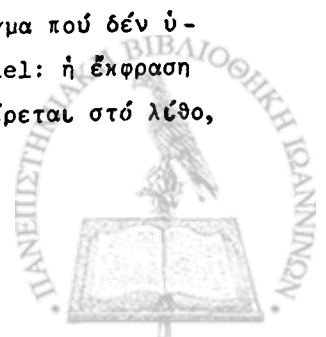

γ λ υ κ ε ρ ῶ τ ε δ ι ά ν α ς | έ κ β λ ε φ ά ρ ω ν ά π ό π ᾶ σ α ν ᾱ-
 γ ε υ ν ό σ ο ν : ό Abel (σ. 101) ἀκολουθώντας τόν A, γράφει: "κεράσας δέ
 ...γλυκερόν μέλι, τόν δέ δαμάσσας" καί στή συνέχεια σημειώνει κενό, ὅπου, κα-
 τά τή γνώμη του, ὁ ποιητής ἔκανε λόγο γιά μύγμα καί ἄρρωστα μάτια(: "in hac mi-
 stione... si eum oculis aegrotis inunxeris "). Γιά νά στηρίξει τήν ἀποψη του,
 παραθέτει τό σχετικό χωρίο ἀπό τήν περιγραφή τοῦ Damigeron (σ. 171: "oculis
 maxime aptus est; in oculorum eventationibus contritus cum Attico melle non fu-
 migato inunctus sanat; et omnem oculorum dolorem infusus cum lacte mulieris
 curat"). Ἀπό τήν παραβολή αὐτή δέν φαίνεται νά προκύπτει κάτι, πού νά στηρί-
 ζει τήν ὑπόψία ὅτι ἔχει ἐκπέσει κάποιος στίχος. Ὁ ποιητής ἔχει μιλήσει προη-
 γουμένως γενικά γιά τά μάτια (στ. 666-668) καί τώρα ἀναφέρεται στά βλέφαρα.
 Ἀμέσως παρακάτω θά ἀναφερθεῖ στίς κόρες τῶν ματιῶν. Δέν ἐπιβάλλεται καμία
 διόρθωση ἀπό τά πράγματα. Ὅπως ὀρθά παρατηρεῖ ὁ Gesner (σ. 346), οἱ μετοχές
 "κεράσας" καί "διάνας" ἔχουν μέση αὐτοπαθή σημασία. Τέτοιες χρήσεις δέν εἶναι
 σπάνιες (βλ. Δ. Σακαλή, ὁ.π., σ. 86-89). Ἐξάλλου, ἡ λέξη "ὀμιλήσας" τοῦ στ.
 673 ἐνισχύει τήν ἀποψη αὐτή. Γιά τή θέση τοῦ τ ε βλ. Denniston, ὁ.π., σ. 517.

673-674 κ α ῦ γ λ ῆ ν η σ ι τ ε ῆ σ ι ν ὀ μ ι λ ῆ σ α ς κ υ λ ῦ-
 κ ε σ σ ι ν, | ἄ ν δ ρ ό ς τ ' α ἰ δ ο ῖ ψ ᾱ κ ο ς ἔ σ σ ε τ α ι, ὅ ς κ ε
 π ῖ η σ ι : ό Wiel (σ. 16) παρατηρεῖ ὅτι, ὅπως παραδύδεται τό κείμενο, κανεῖς
 δέν ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ ἔκφραση ὀ μ ι λ ῆ σ α ς κ υ λ ῦ κ ε σ σ ι ν ἀνα-
 φέρεται στό λίθο καί ὅτι δέν φαίνεται τί εἶδους ποτήρια εἶναι αὐτά, ἂν δηλαδή
 πρόκειται γιά κρασί ἢ γιά γάλα ἢ γιά μέλι. Ἐπισημαίνει ἀκόμα τό ὅτι ἀπό τή λέ-
 ξη ᾱ κ ο ς ἐξαρτῶνται καί ἡ δοτική γ λ ῆ ν η σ ι καί ἡ γενική α ἰ δ ο ῖ-
 ω ν καί γράφει ὅτι δέν πίνει κανεῖς λίθους ἀπό ποτήρια, χωρίς νά τοὺς ἔχει
 τρώσει πρῶτύτερα. Γιά ὅλους αὐτούς τοὺς λόγους ἐπιφέρει μεγάλες μεταβολές
 στό κείμενο, πού εἶναι παρακινδυνευμένο νά τίς ἀποδεχθεῖ κανεῖς.

Ὁ Seidenadel (σ. 8) ἀποδέχεται τή διόρθωση κ υ λ ῦ δ ε σ σ ι ν τοῦ
 Wiel, χωρίς νά ἀπορρίπτει τή γραφή κ υ λ ῦ κ ε σ σ ι ν, γιατί πιστεύει ὅτι
 καί αὐτή θά μπορούσε νά εἶναι σωστή, ἀφοῦ ὑπάρχει παρόμοια φράση καί στόν Aῦ-
 αντα τοῦ Σοφοκλή (στ. 1172: "οὔτε βαθειᾶν κυλικῶν νεῦμεν ἐμοῦ τέρφιν ὀμιλεῖν")

Ὁ Abel (σ. 102) πιστεύει καί πάλι ὅτι μετά τό στ. 673 ἐξέπεσε ἓνας στί-
 χος, ὅπου ὁ ποιητής μιλοῦσε γιά αἱματίτη, τριμμένο μέσα σέ ποτήρια μέ γυναί-
 κετο γάλα (: "si autem in roculis lapis haematites contritus cum lacte mulie-
 bri sociabitur"). Καί αὐτό, γιατί στήν περιγραφή τοῦ Damigeron (ὁ.π.) ἀναφέρε-
 ται: " et omnem oculorum dolorem cum lacte mulieris curat". Ἡ περικοπή αὐτή ἀ-
 πό τό λατινικό κείμενο ἀντιστοιχεῖ στό περιεχόμενο τῶν στίχων 666-668, ὅπου ἔ-
 χει ἀναφέρει ὁ ποιητής ὅτι ὁ αἱματίτης θεραπεύει τά μάτια, ὅταν τόν πειε κα-
 νεῖς μέ γάλα. Ἐδῶ γίνεται λόγος γιά τίς κόρες τῶν ματιῶν, πράγμα πού δέν ὑ-
 πάρχει στόν λατίνιο Damigeron. Σχετικά μέ τίς ἀντιρρήσεις τοῦ Wiel: ἡ ἔκφραση
 ὀ μ ι λ ῆ σ α ς κ υ λ ῦ κ ε σ σ ι ν εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἀναφέρεται στό λίθο,

διότι ἔχει τό ἴδιο ὑποκείμενο μέ τό ρῆμα ἀ σ χ α λ ἄ φ , καί εἶναι γνωστό ὅ-
τι τό ὀ μ ι λ ῶ χρησιμοποιεῖται προκειμένου γιά ἄφυχα (ἐκτός ἀπό τό χωρίο τοῦ
Σοφοκλή, βλ. καί Γαληνοῦ, Kūhn 12, σ. 203 : "Περί γαγάτου, ὅταν ὀμιλήσῃ κυ-
ρῖ").

Νομίζουμε ὅτι δέν χρειάζεται ὁ ποιητής νά δηλώσει τί ὑγρό θά πρέκει νά ὑ-
πάρχει μέσα στό ποτήριον, τή στιγμή πού εἶναι πιθανό αὐτό νά μήν καίζει κανένα
ρόλο. Μπορεῖ ἀκόμη ὁ ποιητής νά χρησιμοποιεῖ συνεκδοχικά τή λέξη κ υ λ ῖ κ ε σ-
σ ι ν στή θέση τοῦ οἴνου (βλ. Διοσκουρίδου Περί ὕλης ἰατρικῆς 5. 126: "κίνε-
ται δέ σύν οἴνω πρὸς δυσουρίας καί ῥοικᾶς", Περί ἀπλῶν φαρμάκων 2. 113: "δυσου-
ρίας δέ θεραπεύει κινόμενα...αἱματίτης λίθος ἐν οἴνω").

Κι ἔπειτα, ἡ ἔκφραση κ ι ν ὀ μ ε ν ο ς λ ε υ κ ο ῦ ο μ ε τ ἄ γ λ ἄ -
γ ε ο ς (στ. 668) φανερώνει ὅτι ὁ ποιητής ἐπιφυλάσσει γιά τόν ἑαυτό του τό δι-
καίωμα νά μήν ἀναφέρει ὀπωσδήποτε τό τρίψιμο τοῦ λίθου. Ὅσο γιά τή χασμωδία
α ἰ δ ο ῦ ψ ἄ κ ο ς , εἶναι γνωστό ὅτι δέν τήν ἀποφεύγει ἐντελῶς ὁ ποιητής
(βλ. παραπάνω, σ. 61). Ὁ ἐνικός τῆς λέξης α ἰ δ ο ῦ ο ν ἀπαντᾷ καί σέ ἄλ-
λους συγγραφείς: Διοσκουρίδου Περί ἀπλῶν φαρμάκων 2. 100: "καί τό αἰδοῦον δέ
τοῦ ἀνδρός", Πλύν. H.N. 37, 166: *Herpm aedoeon*".

676 δ η ρ ι ν θ ἦ ν α ι : ὁ Abel (σ. 103) υἱοθετεῖ τή γραφή δ ἦ ρ ι ν
θ ε ῦ ν α ι τοῦ A καί παραπέμπει στό στίχο 92 τοῦ ποιήματος (: ἦ π ε ρ χ ρ ο υ -
σ ὄ ν) καί στόν Εὐφορίωνα (βλ. I. Powell, *Collectanea Alexandrina*, Oxonii
1925, σ. 47, ἀπόσπασμα 98, 3), γιά νά στηρίξει μετρικά τή διόρθωσή του, ἐκεῖδῃ
ὁ A. Scheindler (*Zeitschrift f. Osterr. Gymn.* 1789, σ. 437) εἶχε κάμει τήν πα-
ρατήρηση ὅτι δέν γίνεται θέσει μακρά στήν ἄρση τοῦ δευτέρου ποδός ἢ βραχεῖα
συλλαβή πού τελειώνει σέ σύμφωνο (βλ. παραπάνω σ. 59). Ὁ Platt (δ.π., 26, σ.
226) ὑποστηρίζει τή γραφή δ η ρ ι ν θ ἦ ν α ι , πού ἀπαντᾷ καί στόν Ἀπολλώνιο
(Ἄργ. 2, 16).

Ἦδη στόν Ὅμηρο ἀπαντᾷ ὁ τύπος δ η ρ ι ν θ ἦ τ η ν (Π 756) καί στό πα-
ραπάνω ἀπόσπασμα τοῦ Εὐφορίωνα οἱ νεώτεροι ἐκδότες προτιμοῦν τή γραφή δ η -
ρ ι ν θ ἔ ν τ ε ς ("Μόφος τ' Ἀμφύλοχος τε, καί ἄκριτα δηριυθέντες"). Καί γι'
αὐτούς τούς λόγους καί διότι στό ποίημα εἶναι ἀρκετές οἱ περιπτώσεις, ὅπου ἡ
θέσει μακρά συλλαβή, πού ἀποτελεῖ τήν ἄρση τοῦ δευτέρου ποδός, ἀνήκει σέ πολυ-
σύλλαβη λέξη, υἱοθετήσαμε τή γραφή τῶν χειρογράφων τῆς οἰκογένειας α. Καί ὁ
Τζέτζης (Τά μεθ' Ὅμηρον 483), ἀναφέροντας τό περιστατικό τῆς μονομαχίας τοῦ
Αἴαντα μέ τόν Ὀδυσσεά, χρησιμοποιεῖ τό ρῆμα δ η ρ ι ὄ ω ν τ ο (βλ. καί Ὁδ.
θ 78: "ὄ,τ' ἄριστοι Ἀχαιῶν δηριόωντο").

ἀ μ φ ' : προσδιορίζει τή λέξη ἔ ν τ ε σ ι : ὁ ποιητής ἀναφέρεται στόν

ἀγώνα γιά τά ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέα καί ὄχι στή μάχη γύρω ἀπό τό σῶμα τοῦ Ἀχιλλέα.

679 π ε ρ ἔ λ έ π τ ο λ ι σ : τά χειρόγραφα τῆς οἰκογένειας α παραδύδουν τή γραφή π ε ρ σ έ π τ ο λ ι σ . Ὁ Slothouwer (ὀ.π.) προτείνει τή λέξη ἔ ρ υ σ ύ π τ ο λ ι σ , γιάτι ἀμφιβάλλει ἄν ταιριάζει στήν Ἀθηνά τό ἐπίθετο π ε ρ σ έ π τ ο λ ι σ , ὅταν δέν ἀναφέρεται ἡ πόλη τῆς Τροίας. Χωρίς τή συσχέτιση τῆς μέ τήν Τροία, ἡ θεά χαρακτηριζόταν ὡς κ λ η ὀ ο ὕ χ ο ς ἢ π ο λ ι ο ὕ χ ο ς , συμπληρώνει ὁ Slothouwer. Τόσο τό ἐπίθετο ἔ ρ υ σ ύ π τ ο λ ι σ , ὅσο καί τά ἄλλα δύο, πού ἀναφέρει ὁ φιλόλογος αὐτός, χρησιμοποιοῦνται ὡς ἐπίθετα τῆς Ἀθηναῖς σέ σχέση μέ τήν πόλη τῶν Ἀθηνῶν (πβλ. Ἴλ. Ζ 305: "πότνι Ἀθήνη, ῥυσύπτολι — ἔρυσύπτολι codd.—, ὄσα θεάων", Ἀριστοφ. Θεσμ. 1142: "κληροῦχος", Ἰππῆς 581: " Παλλάς πολιοῦχος", Νεφ. 602: " Ἀθάνα κολιοῦχος").

Στά Λιθικά εἶναι δυνατό τό ἐπίθετο π ε ρ σ έ π τ ο λ ι σ νά συσχετισθεῖ μέ τήν Τροία, καί ἄς μήν ἀναφέρεται τό ὄνομά τῆς, μιά καί ἡ κρίσις γιά τά ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέα ἔχει γίνεи ἐκεῖ (βλ. A. Severyns, Recherches sur la Chrestomathie de Proclus, 1953, 3, Procli Fragmenta d, Περύ Ἰλιάδος μικρᾶς , 208: " Ἡ τῶν ὄπλων κρίσις γίνεται καί Ὀδυσσεύς κατά βούλησιν Ἀθηναῖς λαμβάνει". Καί ὁ Καλλίμαχος χρησιμοποιοεῖ τό ἐπίθετο π ε ρ σ έ π τ ο λ ι σ , χωρίς νά μνημονεύσει τήν Τροία ὕμν. 5, 43: "ἐξελθ', Ἀθάνα περσέπτολι , χρυσεοκλήληξ").

Ὁ Abel (ὀ.π.) υἱοθετεῖ τή γραφή π ε ρ ἔ λ έ π τ ο λ ι σ τοῦ Α. Παρ' ὄλο πού ἡ λέξη ἔ λ έ π τ ο λ ι σ χρησιμοποιοεῖται ἀπό τοὺς τραγικούς ὡς ἐπίθετο τῆς Ἐλένης (Αἰσχ. Ἀγ. 689) ἢ τῆς Ἰφιγένειας (Εὐρ. Ἰφ. Αὐλ. 1476 κ.ά.), ἐντούτοις πρέπει νά εἶναι ἡ λέξη πού χρησιμοποίησε ὁ ποιητής, γιάτι εἶναι "lectio difficilior".

681 θ ε σ π έ σ ι ο ν μ έ ν : ὁ Platt (ὀ.π.) προτείνει ὀρθά νά ἀντικατασταθεῖ ἡ λέξη μ ῦ ν , πού παραδύνει ὁ Α, μέ τή λέξη μ έ ν , παρατηρώντας ὅτι μία τέτοια χρήση τῆς ἀντωνυμίας μ ῦ ν δέν ἀπαντᾷ στό ποίημα. Μέ τή διόρθωση αὐτή ἀποκαθίσταται ἡ ἀντιθετική σύνδεση τῶν δύο ἐνεργειῶν τοῦ Αἴαντα: "θεσπέσιον μέν ἀνὴρ ἀθέρυζεν ὄνειαρ_λάζετο δ' οὐλοσν ἄορ".

690 π α τ ρ ῑ τ ' έ μ ψ : ὁ Hermann (σ. 434) ἀλλάζει τήν παραδομένη γραφή, τήν ὀποία χαρακτηρίζει ὡς ἀκατάλληλη ("inepta"), σέ Π ρ ι α μ ῑ ὀ η . Μέ τήν ἐλκυστική αὐτή διόρθωση ὁ Hermann εἰσάγει στό ποίημα μία ὀμηρική ἔκφραση (N 40 κ.ά., στό ἕδιο μέρος τοῦ στίχου). Ἐντούτοις, υἱοθετήσαμε τή γραφή τῶν χειρογράφων, γιάτι τή βρίσκουμε πολύ κατάλληλη: ὁ Ἐλενος λέει: " τόν εὐκύνητο σύντροφό μου τό Δόλωνα ἐπιθυμώντας νά τόν κάμω φίλο τοῦ ἀδερφοῦ μου τοῦ Ἐκτο-

ρα, τοῦ ἔδωσα μέ χαρά τόν 'Ολύμπιο λίθο, ὅταν μοῦ τόν ζήτησε' καί τότε ἔγινε ξαφνικά περισσότερο ἀπό ὄλους τοὺς Τρῶες ἀγαπητός σύντροφος στόν "Ἐκτορα καί στόν πατέρα μου". Μέ ἄλλα λόγια: μέ τή βοήθεια τοῦ λίθου ὁ Δόλωγας δέν ἔγινε μόνο τοῦ "Ἐκτορα φίλος, ἀλλά καί τοῦ Πριάμου.

712 δ ι α μ ε λ ε ῦ σ τ ῦ : ὁ Stephanus (Thesaurus) σημειώνει ὅτι ἡ λέξη δ ι α μ ε λ ε ῦ σ τ ῦ ἀπαντᾷ μόνο στό Λουκιανό κι ἔχει τή γνώμη ὅτι κακῶς γράφεται σύνθετη (πβλ. 'Οδ. ι 291, ὅπου ἡ κατάληξη τῆς πρόθεσης δ ι α σ η - ματίζει τή θέση τοῦ 2. κοδός, σ 339, 'Ιλ. Ω 409 καί 'Απολλ. 'Αργ. 2. 626, βλ. καί παραπάνω, σ. 59).

724 γ α σ τ ἔ ρ ι δ ἄ μ ν α τ' ἑ ὄ ν τ α : ὁ Hermann (σ. 47) διορθώνει σέ γ ἄ σ τ ρ η ς δ ἄ μ ν α τ α ι ἑ ν τ ὄ ς, γιά νά ἀποφευχθεῖ ἡ ἔκθλιψη. Στό ποίημα ὅμως ὑπάρχουν κι ἄλλες παρόμοιες ἐκθλίψεις: ἔ λ π ο μ' ἔ γ ω γ ε (στ. 185), ἔ σ σ ε τ' ἰ δ ὄ ν τ ε (στ. 293), ἔ σ σ ε τ' ὄ ν ε ι α ρ (343), γ ἴ ν ε τ' ἑ λ α φ ρ ἄ (519).

732 δ α ῦ ν υ σ θ α ι τ ὄ τ' ἔ π ε ι τ α, κ ο ρ ἔ ν ν υ σ θ α ι μ ε - μα ῶ τ α ς, / α ὑ τ ὄ θ ε ν ἑ κ τ ρ ῦ κ ο δ ο ς: ὁ Hermann (ὀ.π.) ἀπορρῦ- πτει ὡς σόλοικη τή διορθωση τοῦ ἔ π ε ι τ α σέ ἑ π ε ῦ τ ε, πού πρότει- νε ὁ Slothouwer (ὀ.π.), καί σημειώνει ἀπλῶς ὅτι τόν παραξενεύει, πού ὁ ποιη- τῆς λέει ὅτι οἱ μύστες ἐκλυθμοῦν νά χορτάσουν μετά τό φαγητό καί ὄχι τρώγον- τας, ὅπως εἶναι τό φυσικό. Ὅμως ἡ λέξη ἔ π ε ι τ α δέν ἀποδίδεται στήν ἔκ- φραση κ ο ρ ἔ ν ν υ σ θ α ι μ ε μα ῶ τ α ς, ἀλλά ἐπιτείνει τή σημασία τοῦ τ ὄ τ ε. Ἡ ἔκφραση τ ὄ τ' ἔ π ε ι τ α τίθεται ὡς ἀπόδοση στήν α ὑ τ ἄ ρ ἑ π ἦ ν δ ἦ (πβλ. 'Ἡσιόδ. Ἔργα, 616). Στήν 'Ιλιάδα (Α 478) ἡ ἔκφραση αὐ- τή ἀποτελεῖ ἀπόδοση στή λέξη ἦ μ ο ς. Στό ὀ π κ ὄ τ ε θά ἦταν ἀρκετό ὡς ἀ- πόδοση τό τ ὄ τ ε, ὅπως στήν 'Ιλιάδα (Π 244) καί στήν 'Οδύσσεια (ψ 257), ἀλ- λά ὁ ποιητής φαίνεται ὅτι χρησιμοποιεῖ τήν ἔκφραση τ ὄ τ' ἔ π ε ι τ α ἀπό μετρική ἀνάγκη.

735 λ ἰ π α τ', ἡ δ' ἑ ρ α τ ὄ ν τ ε : ἄν δεχτοῦμε ὅτι στή λέξη ἑ ρ α - τ ὄ ν ὁ ποιητής ἐκτείνει μετρικά τό πρῶτο φωνῆεν, μιᾶ πού βρῖσκεται πρῶν ἀπό ὑγρό, τότε πρέπει νά υἱοθετήσουμε τήν παραδομένη γραφή. Ἡ μήπως πρέπει νά γράψουμε λ ἰ π α τ', ε ἰ ρ α τ ὄ ν 'α ὖ τ ε ;

738 ἑ λ ἄ α ν : πβλ. 'Οδ. ζ 9: "ἀμφὶ δέ τεῦχος ἔλασσε πόλει".

763 ἑ σ σ υ μ ἑ ν ο ι ς : τά χειρόγραφα παραδίδουν ἑ σ σ ὕ μ ε ν ο ς. Παρόμοια λάθη εἶναι συνηθισμένα: στό στίχο 606 παραδίδεται ἡ λέξη ἄ ν ε ρ - χ ο μ ἑ ν ο ι ς στή θέση τῆς ὀνομαστικῆς ἄ ν ε ρ χ ὄ μ ε ν ο ς. Συνεπῶς, ὀρθά διορθώσε ὁ Hermann (ὀ.π.). Οἱ ἄλλες διορθώσεις, πού ἔχουν προταθεῖ, εἶ- ναι κάπως ἀπομακρυσμένες ἀπό τήν παράδοση.

π ἄ ν τ α ἄ ρ η ρ ὄ τ α φ η σ ῦ π ι φ α ὕ σ κ ε ι ν : κάτι ἀνάλογο ἀ- καντᾷ στά 'Αργοναυτικά τοῦ Ψευδο-Ὀρφέα (στ. 187-191): "Δή τότ' Ἄβαντος παῖς

νόθος ἤλυθε καρτερός Ἰδμῶν, / τόν ῥ' ὑποκυσσάμενη τέκεν Ἀπόλλωνι ἀνακτι / Ἀμφρύσου παρὰ χεῦμα θερητιάς Ἀντιάνειρα. / Τῆ καὶ μαντοσύνην ἔπορεν καὶ θέσφατον ὄμφην / Φοῖβος, ἔν' ἀνθρῶποισιν ἀρηρότα μυθύζοιτο". Πιστεύουμε ὅτι ὁ σύνδεσμος αὐτὰρ τοῦ στίχου 767 δικαιολογεῖ ἀπόλυτα τὴ διόρθωσή μας. Τὸ νόημα τοῦ χωρίου ἀποκαθίσταται ἀπόλυτα: "ὁ Ἀπόλλωνας με προστάζει νὰ λέω εὐχάριστα σ' αὐτούς κού ζητοῦν τό χρησμό του... ὅμως ἐγὼ καὶ πρωτύτερα (στ. 401) ἔδωσα μεγάλο (στ. 401: μέγαν) ὄρκο νὰ μὴν πῶ ποτέ φέματα στοὺς ἀνθρώπους". Μ' ἄλλα λόγια: Δέ θά λέω, δηλαδή, μόνο εὐχάριστα, ἀλλά καὶ ἀληθινά, τὴ στιγμὴ κού τὰ εὐχάριστα δέν εἶναι πάντα καὶ ἀληθινά. Ἐξάλλου, ἡ λέξη "ἀρηρότα" βρῖσκεται πολὺ κοντὰ στὴ γραφὴ ἀμήχανα, κού παραδίδουν τὰ χειρόγραφα (τὸ λάθος πρέπει νὰ ἔχει γίνει ὕστερ' ἀπὸ τὸ 10 αἰ. μ.Χ., κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Γ. Σαββαντίδη, ὁ ὁποῖος βρῖσκει τὴ διόρθωση σωστή). Ὅσον ἀφορᾷ τὴ χασμωδία κρύν ἀπὸ τὴν τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον, βλ. παραπάνω, σ. 62.

764 κελωλωμένος: Ὅσον ἀφορᾷ τὴ διόρθωση δέχολομένος, κού προτείνει ὁ Abel στὰ κριτικά σχόλια τῆς πρώτης ἐκδόσεώς του, μολονδὶ ἀποσαφηνίζεται ἔτσι ἡ ἀντίθεση τῆς φράσεως αὐτοκασιγνήτην... Ἀργυρότοξος πρὸς τὰ προηγούμενα, ἐντούτοις δέν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διορθωθεῖ μὴ λέξη κού ἀπαντᾷ πολὺ συχνά στὴν ἐπικὴ κοίηση σέ παρόμοιες περιπτώσεις.

765 ἄκραντα: εἶναι φανερό ὅτι ἡ γραφὴ ἄπαντα, ἡ ὁποία παραδίδεται, εἶναι ἐσφαλμένη καὶ γι' αὐτὸ προτάθηκαν οἱ ἐξῆς δύο διορθώσεις: πρῶτος ὁ Merrick, ξεκινώντας ἀπὸ ἓνα χωρίο τοῦ Τρυφιοδώρου (στ. 418: "τὴν γὰρ Ἀπόλλων ἀμφοτέρων μάντιν τ' ἀγαθὴν καὶ ἀπιστον ἔθηκεν"), προτείνει νὰ ἀντικατασταθεῖ ἡ λέξη ἄπαντα μέ τὴ λέξη ἀπιστα (βλ. Τρυφιοδώρου Ἄλωσις Ἰλίου, Οχοπίη 1741, σ. 63). Τὴ διόρθωση αὐτὴ τὴν ἀποδέχεται ὁ Hermann (ὀ.π.).

Ὁ Wernicke (βλ. Τρυφιοδώρου Ἄλωσις Ἰλίου, Lipsiae 1819, σ. 351) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ αὐθεντικὴ γραφὴ εἶναι ἡ λέξη ἄκραντα. Πρόκειται, λέει, γιὰ μὴ λέξη κού ἀπαντᾷ συχνά στὴ μεθομηρικὴ κοίηση καὶ κού οἱ Γραμματικοὶ τὴν ἐρμηνεύουν μέ τίς λέξεις ἀτελέωτα, ἀπλήρωτα κ.τ.δ. Παραθέτει χωρία ἀπὸ τόν Ὅμηρον (β 201: ἀκράαντον), τόν Αἰσχύλο (Ἄγαμ. 255: ἄκραντο), τόν Κόλυτο (Μεθ' Ὅμηρον 7. 522, 12. 526: ἀκράαντον) καὶ ἀπὸ τόν Πλούταρχο (: Πολιτικά παραγγέλματα 28, 5, 821b : "ὥσπερ οὔν τῆς Κασσάνδρας ἀδοξούσης ἀνόνητος ἦν ἡ μαντικὴ τοῖς πολύταις, ἄκραντα γὰρ με φησὶν ἔθηκε θεσπίζειν θεός"). Τὸ ἀπόσπασμα ἀνήκει, κατὰ τόν Musgrave, στὸν Ἀλέξανδρο τοῦ Εὐριπίδη. Βλ. Nauck, σ. 919: ἀδέσποτα 414). Στὴ συνέχεια ἐρμηνεύει ὡς ἐξῆς τὴν ἔκφραση ἄκραντα θεσπίζειν: "non est falsa vaticinia edere, sed futura sine ullo effectu praenuntiare". Σημειώνει, τέλος, ὅτι τὴν ὕδα εἰκασία τὴν ἔκαμε καὶ ὁ

Touρ (Animadversiones in Longinum, σ. 188). Ὁ τελευταῖος, μάλιστα, ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ὁ κοιητής τῶν Λιθικῶν εἶχε ὑπόψη τοῦ τό ἀπόσπασμα αὐτοῦ καραδίδει ὁ Πλούταρχος.

Ὁ Abel (σ. 110) ἀπορρῦπτει τὴ δευτέρα διορθωση, μέ τό ἐπιχειρήμα ὅτι ὁ κοιητής, ὡς ἐπικός, θά χρησιμοκοιοῦσε τὴ λέξη ἀ κ ρ ἄ α ν τ α, ἢ ὁποῖα ἀπαντᾷ στήν ἐπική κοίηση. Ὅπως διακλιτώσαμε στήν Εἰσαγωγή (σ. 64), ὁ κοιητής δέν χρησιμοκοιεῖ ἀποκλειστικά καί μόνο ἐπικές λέξεις καί γι' αὐτό υἱοθετήσαμε τὴ διορθωση ἄ κ ρ α ν τ α καί φαίνεται νά εἶναι κίό κοντά στήν παραδομένη γραφή καί καί ἀποκαθιστᾷ τό νόημα τοῦ στίχου: ὁ Ἀπόλλωνας ὄρισε νά θεωροῦν φεύτικες τίς προφητεῖες τῆς Κασσάνδρας οἱ Τρῶες, ὅταν τίς ἀκοῦν. Εἶναι φανερό ἐπίσης ὅτι ὁ κοιητής δέν χρησιμοκοιοῦσε τὴν ἐπική λέξη ἀ κ ρ ἄ α ν τ α γιά μετρικούς λόγους.

773 ν ῶ ι : κῶτος ὁ O. Schneider (βλ. Nicandrea, σ. 128) παρατηρεῖ ὅτι δέν εἶναι σωστή ἡ χρῆση τῆς ἀντωνυμίας αὐτῆς στή θέση τοῦ τύπου ν ῶ ι ν τῆς δοτικῆς. Μιά τέτοια χρῆση, λέει, δέν ταιριάζει σέ ἕνα τόσο κομψό κοίημα, ὅπως εἶναι τά Λιθικά. Πιστεῦει ὅτι πρόκειται γιά ἀντιγραφικό λάθος καί διορθώνει: "Ὡς ἄρ' ἔφη Πριάμοιο διοτρεφῆος φύλον υἱόν ... φέρειν χάριν Ἑρακλῆος" νῶν δ' αἰπήεσαν".

Ὁ Wiel (σ. 29) ἔχει τὴ γνώμη ὅτι εἶναι δύσκολο νά μεταβάλλει κανεὶς τὴν ἐπική ἔκφραση ἴ φ ἔ ρ ω ν χ ἄ ρ ι ν' σέ ἴ φ ἔ ρ ε ι ν χ ἄ ρ ι ν' καί ὅτι ἡ διορθωση ν ῶ ι ν δ' αἰ π ἣ ἔ σ σ α ν δέν εἶναι σωστή, γιατί ἡ λέξη αἰ π ἣ ἔ σ σ α ν δέν ταιριάζει προκειμένου γι' αὐτόν τό λόφο, ὅπως φαίνεται ἀπό τίς περιγραφές τοῦ ἔιδου τοῦ κοιητῆ (βλ. στ. 103, 159-163). Ὁ ἔιδος προτείνει τὴ διορθωση τῆς λέξης ἰ ο ῦ σ ι σέ ἰ ὄ ν τ ε ς. Ὅσο γιά τὴ σύνταξη τῆς ἀντωνυμίας τοῦ πρώτου προσώπου μέ ρῆμα τοῦ τρίτου προσώπου, ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχει στήν Ἑλληνική Ἀνθολογία παρόμοια περίπτωση. Παραθέτει μάλιστα καί τό ἐξῆς παράδειγμα ἀπό τίς Β ἄ κ χ ε ς τοῦ Εὐριπίδη (στ. 975): "ὁ νικήσων δ' ἐγώ καί Βρόμιος ἔσται".

Ὁ Seidenadel (σ. 9) θεωρεῖ τὴ δική του διορθωση ν ῶ ν δ ἣ κίό κίθανή ἀπό τὴ διορθωση τοῦ Wiel, γιατί εἶναι δυνατό ὁ κοιητής, ὡς μεταγενέστερος ἐπικός, νά ἔχει χρησιμοκοιήσει ἕναν τύπο τῆς ἀτικῆς διαλέκτου. Διαφορετικά, λέει, θά πρέκει νά θεωρήσουμε τὴ λέξη ν ῶ ι ὡς τύπο τῆς δοτικῆς καί νά δεχτοῦμε ὅτι χρησιμοκοιήθηκε ἀπό τόν κοιητῆ ἀναλογικά πρός τίς δοτικές ἄ μ μ ι, ὕ μ μ ι καί σ φ ἰ. Ὁ Abel (σ. 111) βρίσκει ὅτι δέν εἶναι λιγότερο βαρβαρίζουσα ἡ σύνταξη ν ῶ ι ἔ κ ρ ἣ υ ν α ν, καί προτείνει ὁ Wiel, ἀπό τὴ χρῆση τῆς λέξης ν ῶ ι στή θέση τοῦ ὀρθοῦ τύπου τῆς δοτικῆς.

Πρέκει νά δεχτοῦμε ὅτι ὁ κοιητής χρησιμοκοιεῖ τὴν ἀντωνυμία ν ῶ ι, κί-

στεύοντας ότι είναι τύπος της δοτικής. Όπως φαίνεται από τον Ψευδοσοφορίστη του Λουκιανού (βλ. κεφ. 6 "πρός γούν τον εἰπόντα, Νῶλι το ὄτι δοκεῖ, Σύ, ἔφη, καὶ νῶλιν ἔρετς ὡς ἀμαρτάνομεν"), στή μεταγενέστερη κούση χρησιμοποιήθηκε ἡ νῶλι στή θέση τῆς νῶλιν (πβλ. Ὀπκ. Κυν. 3. 464: "Ζεῦ πάτερ, ὅσσα νόησας, ὄσ' εἶδεα νῶλι φύτευσας, ἴδουσα βροτοῦσιν διασπας", βλ. καὶ Buttmann, *Lexilogus Berolini* 1818, 1, σ. 53 καὶ Lorenz, *Observationes de pronominum personalium apud poetas Alexandrinos usu*, Berolini 1892, σ. 33-36).

Ἐξάλλου, ἡ ἀκοπή αὐτή ἐνισχύεται καὶ ἀπό τό ὅτι παρουσιάζονται καὶ στούς καλαιούς ποιητές ἀνωμαλίες σχετικά μέ τή χρήση τῶν τύπων νῶλι καὶ νῶλιν: στή φράση νῶλιν δ' ἐκδῦμεν ὄλεθρον (Ἰλ. Π 99) τή λέξη νῶλιν ἄλλοι τήν ἀντιλαμβάνονται ὡς τύπο τῆς ὀνομαστικῆς καὶ ἄλλοι τῆς δοτικῆς (βλ. Kühner-Blass I 1, σ. 589, σημ. 3, ὅπου διαβάζουμε τήν ἐξῆς παρατήρηση γιά τίς δύο αὐτές ἀπόψεις: "letzteres ist hart, ersteres unhomeric; der Vers ist unecht", βλ. καὶ Buttmann, ὁ.π., σ. 54-62).

Παρόμοιο πρόβλημα ὑπάρχει καὶ στήν Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι (στ. 1207) τοῦ Εὐρυκίδου: "Εἰ δ' εὔ λέλεκται, ἔνῶλι μή δή γε κτάνης⁺", ὅπου ὁ Pierson (βλ. Μούριδος Ἀττικιστοῦ Λέξεις, Lipsiae 1831, σ. 195) προτείνει τήν ἐξῆς διόρθωση: "Εἰ δ' εὔ λέλεκται ταῦτα νῶν, μή δή κτάνης", καὶ δέν ἔγινε ἀποδεκτὴ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐκδόσεις-Μεταφράσεις βλ. παραπάνω, σ. 121-127, 128-129.

Μελέτες

Abel E., Epistula ad Aemilium Thewrewk de Ponor de codice ambrosiano Lithicorum quae Orphei nomine circumferuntur, Budapestini 1879.

Abt Ad., Die Apologie des Apuleius von Madaura und die antike Zauberei, Giessen 1908.

Allen T., Homeri Opera, 5, Oxonii 1955 (= ¹1912).

Andr es Gr. de, Catalogo de los c dices griegos de la Real Biblioteca de el Escorial, Madrid 1965.

Arnolds J., Studia Metrica de po tarum graecorum hexametro epico, Bonn e 1913.

Atenst dt F., Zwei Quellen des sogenannten Plutarch de fluviis, Hermes 57 (1922), σ. 219-246.

Bauer M. - Schlosmacher K., Edelsteinkunde, Leipzig 1932.

Baumeister A., Hymni homerici, Lipsiae 1860.

Baumstark, Chaldaei, RE III² (1899), στ. 2045-2062.

Beckby H., Die griechischen Bukoliker, Meisenheim am Glan 1975.

Bernard J. St. βλ. παραπάνω, σ. 127-128.

Bernhardy G., Grundriss der Griechischen Litteratur, τ. II¹, Halle, ³1867.

Bidez J., Plantes et pierres magiques d'après le Ps.-Plutarque de fluviis, Mélanges offerts   M. Octave Navarre, Toulouse 1935, σ.25-40.

Bidez J. - Cumont Fr., Les mages hell nis s, τ μ. A', Paris 1938.

Bogner H., Stegemann Astrologie und Universalgeschichte, Gnomon 7(1931), σ. 177-194 (βιβλιοκρισία).

Bowersock G., Julian the Apostate, London 1978.

Boyle R., Specimen de gemmarum origine et virtutibus, Genevae 1677.

Browning R., The emperor Julian, London 1975.

Bruchmann C., Epitheta deorum quae apud po tas Graecos leguntur, Lipsiae 1893.

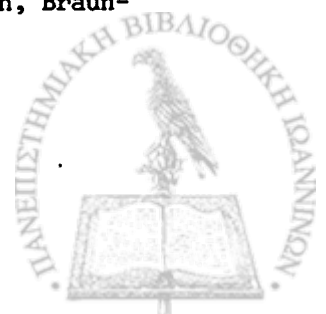
Bücheler F., Coniectanea, Rheinisches Museum für Philologie, N.F., 39(1884), σ. 274-292.

Zwei Gewährsmänner des Plinius,  .π., 40(1885), σ. 304-307.

B hler W., Die Europa des Moschos, Wiesbaden 1960.

Buttmann Ph., Lexilogus, τ. 1., Berlin 1818.

Br ckmanns Ur. Fr. Ben., Abhandlung von Edelsteinen, Braunschweig 1773.

- C a l e y E. R. - R i c h a r d s J. F. C., Theophrastus on stones, Columbus, Ohio 1956.
- C a n a r t P. - P e r i V., Sussidi bibliografici per i manoscritti greci della Biblioteca Vaticana, Città del Vaticano 1970 (Studi e Testi 261).
- C a r r i è r e J., Theognis poèmes élégiaques, Paris 1962 (= ¹1948).
- C h a n t r a i n e P., Grammaire homérique, Paris, τ. 1. (1958), τ.2.(1963).
- D e n n i s t o n J., The Greek Particles, Oxford ²1959.
- D e r o y L. - H a l l e u x R., A propos du grec ἤλεκτρον "ambre" et "or blanc", Glotta, LII(1974), σ. 36-52.
- D i e l s H. - K r a n z W., Die Fragmente der Vorsokratiker, 2., Dublin/Zürich ¹²1966(= ⁶1952).
- D i n n e r C., Epithetorum graecorum farrago, Francofurti 1589.
- D o d d s E. R., Οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ παράλογο (μετάφρ. Γ. Γιατρομανωλάκη), 'Αθήναι 1978.
- D ü b n e r F r., Scholia in Theocritum, Parisiis 1869.
- D u c k w o r t h G. E., Vergil and Classical Hexameter Poetry, Michigan 1969.
- E f f e B., Dichtung und Lehre (Untersuchungen zur Typologie des antiken Lehrgedichts), München 1977 (Zetemata, Heft 69).
- E i c h h o l z D. E., Theophrastus de lapidibus, Oxford 1965.
- Some mineralogical problems in Theophrastus' de lapidibus, Classical Quarterly, 59(1967), σ. 103-109.
- E p p l e r W. F r., Edelsteine und Schmucksteine, Leipzig 1934.
- E r r e n M., Untersuchungen zum antiken Lehrgedicht, Freiburg 1956.
- F e s t u g i è r e A. J., La révélation d'Hermès Trismégiste, τ. 1., Paris ²1950.
- F i m m e n D., Die kretisch-mykenische Kultur, Berlin /Leipzig 1921.
- F r ä n k e l H., Wege und Formen frühgriechischen Denkens, München 1960.
- F r a z e r J. G., The magic art and the evolution of kings, London 1911 (2 τόμοι).
- F r i e d l ä n d e r, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms, Wien 1934.
- F r i e l i n g H., Edle Steine, Stuttgart 1937.
- F r i t z s c h e R., Der Magnet und die Athmung in antiken Theorien, Rheinisches Museum für Philologie, N.F., 57(1902), σ.363-391.
- F ü h n e r H., Lithotherapie, Berlin 1902.
- F u r t w ä n g l e r A., Die antiken Gemmen (Geschichte der Steinschneidekunst im klassischen Altertum), Leipzig/Berlin 1900 (3 τόμοι).

- G a l l a v o t t i C., A. Turyn De codicibus pindaricis Cracoviae 1932, Rivista di Filologia e d' Istruzione Classica, 62 (1934), σ. 553-556 (σύμμικτα).
-
- I codici planudei di Teocrito, Studi italiani di Filologia Classica, 11(1934), N.S., σ. 289-313.
-
- Theocritus (quique feruntur Bucolici Graeci), Romae 1946.
- G a m i l l s c h e g E.— H a r l f i n g e r D.— H u n g e r H., Repertorium der griechischen Kopisten 800-1600 (Österr. Akad. d. Wissenschaften, Veröff. d. Kommission f. Byzantinistik, B. III/1 A — III/1 C), Wien 1981.
- G a n s z y n i e c k, Kyraniden, RE XII¹ (1924), στ. 127-134.
- G a r z y a A., Theognide Elegie, Firenze 1958 (=1950).
- G e r h a r d E d., Lectiones Apollonianae, Lipsiae 1816.
- Γ λ α ν ν α κ ο π ο ύ λ ο υ Κ., Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Βενετίαν (μετάφρ. ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά Χ. Πατρινέλη), Ἀθήναι 1965.
- G i s i n g e r F., Zenothemis (1), RE X^{A1} (1972), στ. 222-223.
- G o w A. S. F., Theocritus, Cambridge, τ. 1., 1952 (=1950).
- G r o t h P., Grundriss der Edelsteinkunde, Leipzig 1887.
- G u t h r i e W. K. C., Orpheus and Greek Religion, New York 1966(=21952).
- H a l l e u x R., Damigéron, Evax et Marbode, L'héritage alexandrin dans les lapidaires médiévaux, Studi Medievali XV (1974), σ.327-47.
-
- Les alchimistes grecs (tome I : Papyrus de Leyde, Papyrus de Stockholm, Fragments de Recettes), Paris 1981.
- H e i b e r g J., Beiträge zur Geschichte Georg Vallas und seiner Bibliothek, Centralblatt für Bibliothekswesen, 16(1896), σ.106 κ.έ.
- H e i m R., Incantamenta magica (Graeca et Latina), Lipsiae 1892.
- H e r m a n n G., Opuscula, τ. 4., Lipsiae 1831.
- H e r w e r d e n H. v a n, Ad poëtas Graecos, Mnemosyne, N.S., 14(1886), σ. 19-64.
- H i l b e r g I s., Das Gesetz der trochaeischen Wortformen (im dactylischen Hexameter und Pentameter), Wien 1878.
-
- Das Princip der Silbenwaegung (und die daraus entspringenden Gesetze der Endsilben in der griechischen Poesie), Wien 1879.
- H o l s t e i n - K o c h, Die Seele der Edelsteine, Leipzig 1934.
- H o p f n e r T h., Griechisch - Ägyptischer Offenbarungszauber I (ἔκδ. C. Wessely, Studien zur Palaeographie und Papyruskunde, 21, 1921).
-
- Λιθικά, RE XIII¹ (1926), στ. 747-769.
-
- Μαντική, RE XIV¹ (1928), στ. 1258-1288.
-
- Theurgie (θεουργία), RE VI^{A1} (1936), στ. 258-270.

- I r i g o i n J., Histoire du texte de Pindare, Paris 1952.
- J a c o b s F r., Animadversiones in Epigrammata Anthologiae Graecae, Lipsiae 1814.
- J a e g e r W., Diokles von Karystos, Berlin 1938.
- J a h n , Über den Aberglauben des bösen Blicks bei den Alten, Berichte der kön. sächs. Gesellschaft der Wissenschaften, Philologisch-Historische Classe, 17. Februar 1885, σ. 28-110.
- J a m e s A. W., Studies in the language of Oppian of Cilicia, Amsterdam 1970.
- J o r d a n H., Vorläufige Nachricht über den Vaticanus 915 des Theognis, Hermes 16(1881), σ. 506-510.
- Κ α κ ρ ε δ ῆ ς Φ., Κόιντος Σμυρναῖος, Ἀθήνα 1962.
- K e y d e l l R., Quaestiones metricae de epicis Graecis recentioribus (Accedunt critica varia), Berolini 1911.
- Die griechische Poesie der Kaiserzeit (bis 1929), Bursian's Jahresbericht über die Fortschritte der klassischen Altertumswissenschaft, 230(1931), σ. 41-161.
- Zu antiken Lapidarien, Byzantinisch-Neugriechischer Jahrbücher, 16(1940), σ. 197-208.
- Orphische Dichtung (III. Lithika), RE XVIII² (1942), σ. 1338-1341.
- Nonni Panopolitani Dionysiaca, τ. 1., Berolini 1959 (Prolegomena).
- K i n g C. W., The natural history of precious stones and gems, London ²1867.
- K o c h W., Sprachliche Erklärung der Edelsteinnamen, Zeitschrift für angewandte Mineralogie, ² (1939), σ. 174-198.
- K o e c h l y A r m., Κοῦντου Τά μεθ' Ὀμηρον, Leipzig 1850 (Prolegomena).
- K o e n G i l b., Γρηγορίου μητροπολίτου Κορίνθου Περί διαλέκτων, Lugduni Batavorum 1766.
- K o σ μ ᾶ Σ., Κεφάλαια ἀπὸ τὴν χρῆση τοῦ ἐπιθέτου στὸν Πίνδαρο, Θεσσαλονίκη 1970.
- K r a u s e J. H., Pyrgoteles (oder die edlen Steine der Alten), Halle 1856.
- K r o l l W., Lehrgedicht, RE XII² (1925), σ. 1842-1857.
- Sudines, RE IV^{A1}(1931), σ. 563.
- Bolos und Demokritos, Hermes 69(1934), σ. 228-232.
- C. Plinius Secundus der Ältere (5), RE XXI¹(1951), σ. 392-439.
- K r o p a t s c h e c k G., De amuletorum apud antiquos usu, Gryphiae 1907.
- Κ ρ ο υ μ π ᾶ χ ε ρ Κ., Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου), Ἀθήνα 1900, τ. 2.

- K u d l i e n F., Xenokrates aus Aphrodisias, RE IX^{A2} (1967), στ. 1529-1531.
- K ü h n e r R. - B l a s s F r., Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, I 1-2, Hannover 1890, 1892.
- K ü h n e r R.- G e r t h B., Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, II 1-2, Hannover/Leipzig 1898, 1904.
- L a a r s R. H., Das Buch der Amulette und Talismane, Leipzig 1932.
- L a q u e u r R., Mochos, RE XV² (1932), στ. 2314.
- L a R o c h e J., Homerische Untersuchungen, II, Leipzig 1893.
- Zahlenverhältnisse im homerischen Vers, Wiener Studien, 20(1898), σ. 1-69.
- Untersuchungen über den Vers bei Hesiod und in den homerischen Hymnen, δ.π., σ. 70-90.
- Der Hexameter bei Apollonios, Aratos und Kallimachos, δ.π., 21(1899), σ. 161-197.
- Zur Prosodie und Metrik der späteren Epiker, δ.π., 22(1900), σ. 35-55.
- L e g r a n d P h.-E., Bucoliques Grecs, τ. 1, Paris 1946.
- L e h r s K., Quaestiones epicae, Regimontii Prussorum 1837.
- L e n z H.O., Mineralogie der alten Griechen und Römer, Gotha 1861.
- Λ ι β α δ ά ρ α ς N., 'Ιστορία τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου τοῦ 'Ηαιόδου, ἐν Ἀθήναις 1963.
- L i e s e g a n g R. E., Die Achate, Dresden /Leipzig 1915.
- L i n f o r t h I v. M., The arts of Orpheus, New York 1973 (=1941).
- L i p p o l d A., Theodosius I., RE suppl. XIII (1973), στ. 837-961.
- L i v r e a E., Colluto Il ratto di Elena, Bologna 1968.
- L o b e c k C h r. A u g., Phrynichi eclogae nominum et verborum atticorum, Lipsiae 1820.
- Aglaophamus, Regimontii Prussorum 1829 (2 τόμου).
- L o h m e y e r T h., De vocabulis in Oppiani Halieuticis, Berolini 1866.
- L o r e n z M., Die okkulte Bedeutung der Edelsteine, Leipzig 1922.
- L u d w i c h A., Hexametrische Untersuchungen II-III, Jahrbücher für Classische Philologie, 109 (1874), σ. 441-461.
- M a a s P., Greek Metre (transl. by Hugh Lloyd-Jones), Oxford 1966 (=1962).
- M a n n h a r t W., Zauberglaube und Geheimwissen, Wien 1936.
- M a r t i n i A.-B a s s i D., Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Ambrosianae, τ. 1., Mediolani 1906.
- M e i s t e r K., Die homerische Kunstsprache, Darmstadt 1966 (=1921).
- M e r r i c k J., Τρυφιοδώρου Ἄλωσις Ἰλίου, Oxonii 1741

- M e s k J., Eine unedierte Traktat Περὶ λίθων, Wiener Studien, 22(1898), σ. 309-321.
- M e y e r K., Untersuchungen zum schmückenden Beiwort in der älteren griechischen Poesie, Göttingen 1913.
- M e y e r W., Zur Geschichte des griechischen und des lateinischen Hexameters, Sitzungsberichte der Königl. bayer. Akademie der Wissenschaften, 6 Dezember 1884, σ. 979-1089.
- M i d d l e t o n J. H., The engraved gems of classical times, Cambridge 1891.
- M i l l e r E., Catalogue des manuscrits grecs de la Bibliothèque de l'Escurial, Paris 1848.
- M o u l t o n C., Similes in the Homeric Poems, Göttingen 1977.
- M ο υ σ τ ο ξ ύ δ ο υ A., 'Ιωάννης, Γεώργιος καὶ Δημήτριος Μόσχου, Ἑλληνομνήμων 7(1845), σ. 385-436.
- N a g l A., Valens, RE VII^{A2}(1948), σ. 2097-2137.
- N a u c k A., βλ. παραπάνω, σ. 128.
- N i g r a C., Inni di Callimaco su Diana e sui lavacri di Pallade, Rivista di Filologia e d' Istruzione Classica 20(1892), σ. 202-225.
- N o r d e n E., Agnostos Theos (Untersuchungen zur Formengeschichte religiöser Rede), Stuttgart ⁴1956.
- O d e r E., Schriften über Landwirtschaft und Verwandtes, Thier- und Steinkunde, Traumbücher, Gastronomische Schriften, Beschreibung eines Schiffes (Fr. Susemihl, Geschichte der griechischen Literatur in der Alexandrinerzeit, Leipzig 1891, τ. 1., σ. 829-883).
- O m o n t H., Catalogue des manuscrits grecs des Bibliothèques de Suisse, τ. 3., Leipzig 1886.
- Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque National de Paris et des Départements, τ. 3., Paris 1898.
- O r s i n i P., L' enlèvement d' Héléne, Paris 1972.
- O r v i l l e J. P h. d' (Dorville), Χαρίτωνος Ἀφροδισιεύς τῶν περὶ Χαίρεάν καὶ Καλλιρρόην ἐρωτικῶν διηγημάτων λόγου Η', Amstelodami 1750.
- P a c h i n g e r A. M., Amulette und Talismane, München 1925.
- P a l m e r L. R., The language of Homer (A companion to Homer, London 1962, σ. 75-178).
- Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ Ἄ ν θ., Τὸ μαγικὸ δαχτυλίδι, Ἄρχετον Πόντου, τ. 13 (1948) σ. 3-34.

- Π α τ ρ υ ν έ λ η Χ., "Ελληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς 'Αναγεννήσεως, 'Αθῆναι 1961.
- P e u c k e r t - W i l l E., Zauber der Steine, Leipzig 1936.
- P f e i f f e r R., Callimachus, τ. 2., Oxonii 1953.
- P i e r s o n I o., Liber emendationum, Leovardiae 1776, βλ. καί παραπάνω, σ. 128.
- P l a t t A., βλ. παραπάνω σ. 128.
- Π ο λ ύ τ η Α., 'Οδηγός καταλόγου χειρογράφων, 'Αθῆναι 1961.
- P r a e c h t e r K., Maximus (40), RE XIV² (1930), στ. 2563-2570.
- P r e u s s K., Zum Sprachgebrauch der Oppiane, I/II, Jahres - Bericht des Evangelischen Gymnasiums in Liegnitz, 173 (1880, σ. 3-31), 176(1883, σ. 1-23).
- Q u a n d t G., Orphei hymni, Berolini³ 1962(=1955).
- R a m d o h r P., Klockmann's Lehrbuch der Minarolie, Stuttgart 1967.
- R e b m a n n O., Die sprachlichen Neuerungen in den Kynegetica Oppians von Apamea, Basel 1918.
- R e g e n b o g e n O., Theophrastus, RE suppl. Bd. VII (1940), στ. 1354-1562.
- R ö d e r G., Urkunden zur Religion des alten Aegypten, Jena 1923.
- R o s c h e r W., Über Selene und Verwandtes, Leipzig 1890.
- R o s e V., Damigeron de lapidibus, Hermes 9(1875), σ. 471-491.
- Aristoteles de lapidibus und Arnoldus Saxo, Zeitschrift für Deutsches Alterthum, N.F. (6), 18(1875), σ. 321-455.
- R o s e n t h a l L., Au jardin des Gemmes, Paris 1925.
- R u e l l e C.-E., Orphica (Περὶ λύθων v. 221 Abel), Revue de Philologie (de littérature et d'histoire anciennes), 30 (1906), σ. 139.
- R u h n k e n D., βλ. παραπάνω, σ. 128.
- R u s k a J., Das Steinbuch des Aristoteles, Heidelberg 1912.
- Griechische Planetendarstellungen in arabischen Steinbüchern, Heidelberg 1919.
- R z a c h A., Der Hiatus bei Apollonios Rhodios, Wiener Studien, 3(1881), σ. 43-67.
- Σ α κ α λ ῆ ς Δ., 'Ιωνικό λεκτικό στόν Πλάτωνα, Α', 'Ιωάννινα 1978.
- S a m b e r g e r C h r ., Catalogi codicum graecorum qui minoribus bibliothecis italicis asservantur, τ. 1., Lipsiae 1965.
- Σ ά θ α Κ., Νεοελληνική φιλολογία (Βιβλιογραφίαί τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμφάντων 'Ελλήνων, ἀπό τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς 'Ελληνικῆς 'Εθνεγερσίας, 1453-1821), ἐν 'Αθήναις 1868.

- S c h a e f e r G. H., Meletematum criticorum specimen primum Dionysii Halicarnassensis artem rhetoricam tractans, I, Lipsiae 1806.
- S c h a m p J., L'hexamètre du lapidaire orphique : pour une étude métrique des "Orphica", Revue de Philologie, LV(1981), σ. 73-90.
- S c h m i d W. - S t ä h l i n O. (Wil. von Christ's), Geschichte der griechischen Literatur, II², München 1961 (= ⁶1924).
- S c h m i d t P h., Talisman und Zauberwahn (Ein Buch vom Aberglauben einst und jetzt), Einsiedeln und Köln 1936.
- _____ Edelsteine (Ihr Wesen und ihr Wert bei den Kulturvölkern), Bonn 1948.
- S c h n e i d e r O., Nicandrea (Theriaca et Alexipharmaca), Lipsiae 1856.
- _____ Callimachea, τ. 1., Lipsiae 1870.
- S c h r a d e r J o., βλ. παραπάνω, σ. 128.
- S c h w a b l H., Zeus: I.Epiklesen, RE X^{A1}(1972), στ. 253-376.
- S c h w y z e r E., Griechische Grammatik, τ. 2., München 1959(=1950).
- S e e c k O., Geschichte des Untergangs der antiken Welt, τ. 5., Stuttgart 1966 (= ¹1920).
- S l o t h o w e r V., βλ. παραπάνω, σ. 128.
- S t e m p l i n g e r E., Antiker Volksglaube, Stuttgart 1948.
- Σ τ ε φ α ν ὀ δ ῆ ς M., Ἡ ὄρυκτολογία τοῦ Θεοφράστου, Ἐν Ἀθήναις 1896.
- S t e v e n s o n H., Codices manuscripti palatini graeci Bibliothecae Vaticanae, Romae 1885.
- S t u d e m u n d W., De theognideorum memoria libris manu scriptis servata, Index lectionum, Vratislaviae 1889.
- T i e d k e H., Quaestionum nonnianarum specimen alterum, Hermes, 13 (1878), σ. 59-66, 266-275.
- _____ Nonniana, ὄ.π., σ. 351-356.
- _____ De lege quadam, quam in versibus faciendis observat Nonnus, ὄ.π., 14(1879), σ. 219-230.
- T o u p J., Emendationes in Suidam et Hesychium, τ. 3., Londini ⁶1799.
- U l l m a n n M., Die Natur-und Geheimwissenschaften im Islam, Leiden 1972.
- _____ Das Steinbuch des Xenokrates von Ephesos, Medizinhistorisches Journal, 7(1972), σ. 49-64.
- U s e n e r H., Götternamen (Versuch einer Lehre von der religiösen Begriffsbildung, Frankfurt ³1948 (=1895).
- V i a n F., Recherches sur les Posthomeric de Quintus de Smyrne, Paris 1959.
- V o g e l M.-G a r d t h a u s e n V., Die griechischen Schreiber des Mittel-

alters und der Renaissance, Hildesheim 1966
(=1909).

- V o g t E., Procli hymni, Wiesbaden 1957.
- W a c k e r n a g e l J., Sprachliche Untersuchungen zu Homer, Göttingen 1970(=1916).
- W a l c h I o. E r n. I m m a n ., Antiquitates medicae selectae, Jenae 1772.
- W e i d l i c h T h., Die Sympathie in der antiken Litteratur, Programm des
Karls-Gymnasiums in Stuttgart 1894, σ. 1-76.
- W e i l m a n n M., Damigeron, RE IV² (1901), στ. 2055-2056.
- Evax, δ.κ., VI¹ (1907), στ. 849-850.
- Xenokrates aus Aphrodisias, Hermes, 42(1907), σ. 614-629.
- Die ΦΥΣΙΚΑ des Bolos Demokritos und der Magier Anaxilaos
aus Larissa, Berlin 1928.
- Die Stein - und Gemmebücher der Antike, Quellen und Stu-
dien zur Geschichte der Naturwissenschaften und Medizin,
4(1935), σ. 86-149.
- W e n d e l C., Scholia in Theocritum vetera, Stuttgart 1967 (=1914).
- W e r n i c k e F. A., Τρυφιοδώρου Ἐλωσις Ἰλίου, Lipsiae 1819.
- W e s s e l y K., Ephesia Grammata (aus Papyrusrollen, Inschriften, Gemmen
etc.), Zwölfter Jahresbericht über das k.k. Franz-Joseph-
-Gymnasium in Wien 1886, σ. 3-38.
- W e s t M., Hesiod Theogony, Oxford 1966.
- W i e l G., βλ. παραπάνω, σ. 128.
- W i f s t r a n d A., Von Kallimachos zu Nonnos, Lund 1933.
- W i l a m o w i t z - M ö l l e n d o r f f U d., Callimachi hymni et epigram-
mata, Berolini 1882.
- Bucolici Graeci, Oxonii 1905.
- W i l d G. O., Edelsteinkunde, Stuttgart 1936.
- W i l d G. O.—Biegel K.H., Kleiner Wegweiser zum Bestimmen von Edelsteinen,
Stuttgart 1978.
- W i r b e l a u e r K.W., Antike Lapidarien, Würzburg 1937.
- W r i g h t F. A., A history of later greek Literature, London 1932.
- Y o u n g D. C. C., A codicological inventory of Theognis Manuscripts (With
some remarks on Janus Lascaris' contamination and the
Aldine editio princeps), Scriptorium 7(1953), σ. 3-36.
- Z i e g l e r K., Orpheus, RE XVIII¹ (1939), στ. 1200-1316.
- Plutarchos, δ.κ., XXI¹ (1951), στ. 636-962.
- Z i n t z e n C l., Lithika, Der kleine Pauly, 3(1969), στ. 680-682.

ΠΙΝΑΚΕΣ

I. Πίνακας κυρίων ονομάτων

'Αβαρβαρέη 461	'Ηέλλος 89, 93, 153, 292, 302, 313, 658, 713
'Αγελεύη 578	'Ηλλος 701
'Αθηναίη 10, 679	'Ηρακλῆς 10, 772
Αἴας 675	'Ηφαιστος 703
("Αἴς) "Αἴδος 53	Θειοδόμας 94
Αἰήτης 315	"Ιδὴ 432
'Αχειρεκόμης 400	'Ικετάων 441
'Αλέξανδρος 354	'Ιλιόθεν 694
'Απόλλων 360	Κασσάνδρη 765
'Αργυρότοξος 764	Κλωθώ 632
"Αρης 307	Κρονύδης 11, 88, 556, 604
'Ασσυρήθεν 695	Κρόνος 646, 651
"Ατλας 543	Κυλληνός 554
'Ατρεΐδαι 388	Λαομεδοντιάδης 389
'Ατρυτώνη 548, 717	Λῆμνος 359
'Αφροδίτη 323, 469	Λητοῦδης 8, 398, 762
'Αχιλεὺς 676	Μαίη 2
Βακχικός 748	Μαχαιονία 349
Βάκχος 502	Μέγαιρα 225, 728
Βουκολύδης 463	Μελάνιππος 437
Βρόμιος 610, 718, 749	Μέμνων 694
Γαῖα 714	Μήνη 484
Γοργεύη 539, 561	Μοῦραι 154, 655
Γοργώ 542	Νηρεύς 584
Δαναοὺ 358	'Οβριμοπάτρη 575
Δημήτηρ 242, 594	'Οδυσσεὺς 678
Δόλων 686	"Ολυμπος 9, 12
"Εκτωρ 687, 690	Ούρανύδαι 751
"Ελενος 358, 366	Ούρανός 646, 650
'Ενυάλιος 582	Παλλάς 10
'Ερινύες 589	Πάρις 356, 357
'Ερειούλιος 69	Περσεὺς 540, 542, 551
'Ερμείας 18, 54	Περσηϊάδης 511
Εὐφορβος 433, 436, 441, 448, 463	Ποιάντιος 350, 357, 762
Εὐφρήτης 263	Πριαμύδης 356, 394
Ζεύς 1, 13, 47, 147, 260, 630	Πρίαμος 447, 771

Σελήνη 50	Φιλοκλήτης 349, 393
Συριηγενής 262	Φοῦβος 360, 398, 514
Τριτογένεια 586	Χείρων 11
Τρούηνδε 358	Χρυσόραπτις 15
Τρῶες 354, 689, 766	Ἰβρίων 495
Φαεσύμβροτος 129, 166	

II. Πίνακας λίθων

ἀδάμας 194	μάγνησσα 307, 325
αἱματόεις 662, 684	μάραγδος 614
ἀντιαχάτης 637	νεβρίτης 748, 754
ἀχάτης 237, 611, 612	ὀπάλλιος 282
ἀχάτης δενδρήεις 236	ὀρείτης 362, 457
γαγάτης 474, 492	ὀστρίτης 344
γαλακτίς 201	ὀφιῆτις 341
(ἐλαφοκερατίτης) 244	ὀφύτης 463
εὐπέταλος 230	ὀφιανός 285
(ἐχλιῆτις) 347	σάρδιος 614
ζαμύλαμπις 263	σιδηρίτης 361, 390, 419
Ἰασπις 267, 613	(σκορκίος) 494
κορσῆεις 498	τόπαζος 281
κουράλιος (-ον) 511, 577, 585, 607	χαλάζιος 758
κρύσταλλος 172, 274, 297, 298	(χρυσόπρασος) 757
λεπιδωτός 287, 291	χρυσόθριξ 292
λιπαραῖος 692	χρυσόλιθος 298, 300
λύχνις 271	

III. Πίνακας λέξεων

ἄ 69	αείδω 320, 727
άσχετον 546	αεικής 509
άγαθος 5, 19, 101, 289	αείρω 374
άγάλλομαι 7	αέκων 449
άγάνυφος 9	άελλόπος 122
άγανός 200	άέναος 162, 223, 369
άγαυός 304, 463	αερόχροος 267
άγγέλλω 262	αερτάζω 137, 224, 623
άγέλη 155, 603	αζομαι 196, 605, 683
άγέρωχος 220	άθάνατος 5, 8, 67, 102, 174, 186, 199,
άγήραος 412	228, 245, 273, 289, 306, 384,
άγκάς 375	654, 743
άγλαός 283, 495	άθερίζω 681
άγναμπος 27, 589	άθλητήρ 25
άγνύζω 213	άθρέω 546
άγνός 317	άθροός 487
άγορεύω 335, 399, 400, 460	αί 43, 188, 204, 267
άγορήνδε 327	αίγιαλόνδε 523, 558
άγραυλος 260	αίγίλοχος 260
άγροιώτης 241	αίγλη 173
άγρός 68, 94, 104, 272, 598	αίγληεις 614, 645
άγυρις 416	αίδέομαι 226
άγχι 161, 431	αίδηλος 649
άγω 9, 90, 93, 103, 152, 157, 167,	αΐδρις 75
170, 256, 270, 328, 478, 506,	αίδοζον 674
670, 698, 700, 730	αίεί 152, 197, 311, 381, 411, 442,
άγών 25	577, 608, 740, αίέν 34, 35, 37,
άδάκρυτος 167	167, 233, 393, 535, 636, 684
άδειμαντος 549	αίετός 124, 148
άδελφειός 325, 359, 576	αίζηός 256, 439
άδηφάγος 131	αίθαλόεις 476
άδίδακτος 75	αίθέριος 600
	αίθήρ 11, 90, 174, 648
	αΐθηρ 524

- αἶθων 703
 αἶμα 565, 572, 653, 656, 659, 660, 661
 αἵματόεις 614, 716
 αἰνός 23, 116, 133, 383
 αἴνυμαι 381
 αἶξ 215
 αἰόλος 337, 710
 αἰρέω 95, 309
 αἶσα 547, 682
 αἶσσω 117, 426
 αἰτέω 627, 688
 αἶτιος 188
 αἰχμητής 437
 αἶψα 20, 62, 145, 210, 304, 331, 467,
 480, 566, 574, 638
 αἶψω 229, 750
 ἀνάκητα 151
 ἀκάνθη 752
 ἀκπειρεκόμης 514
 ἀκεσύμβροτος 8
 ἀκέομαι 462, 471
 ἀκήρατος 6, 663
 ἄκις 22, 140
 ἀκούμητος 392
 ἄκος 458, 674
 ἀκούω 107, 542, 765
 ἄκραντος 765
 ἄκρητος 345, 608, 610
 ἀκρίς 603
 ἀκρόδρυα 530, 736
 ἄκρος 112, 126
 ἀκρώρεια 104, 157, 773
 ἀκτίς 181, 294
 ἀκύμαντος 39
 ἀκωκή 126, 622
 ἀλάομαι 118, 440
 ἀλαπάζω 599
 ἄλγος 406
 ἀλδαίνω 370
 ἀλεγεινός 166, 291
 ἀλεγύζω 38, 61, 421
 ἀλεεύνω 491
 ἀλεξίκακος 1, 352
 ἄλκαρ 3, 406, 506
 ἄλλα 79, 88, 166, 411, 418, 425, 465,
 536, 552, 558, 570, 631, ἄλλ' 13,
 61, 82, 112, 170, 249, 334, 352,
 429, 442, 478, 518, 539, 617,
 636, 643, 680, 740
 ἀλλάσσομαι 577
 ἄλληκτος 36
 ἀλλήλοισι 592, 722
 ἄλλοδαπός 32
 ἄλλομαι 11
 ἄλλος 54, 135, 136(bis), 201, 238, 296,
 329, 362, 390, 492, 722
 ἀλλότριος 318
 ἄλμη 214, 521
 ἄλοχος 317, 754
 ἄλς 39, 531, 581, 719
 ἀλυσκάζω 109
 ἄλφειτα 214
 ἄλωή 265
 ἀλώσιμος 388
 ἄμ' 258
 ἀμαιμάκετος 618
 ἀμαλδύνω 510
 ἀμβρόσιος 652
 ἄμβροτος 12, 56, 173
 ἀμενηνός 348, 470
 ἀμέρδω 73, 169
 ἀμήχανος 598

- ἀμύαντος 368
 ἀμμιγα 502
 ἀμοιβή 169
 ἀμοιβήδην 691
 ἀμύμων 226, 637, 676
 ἀμύντωρ 152
 ἀμύνω 291
 ἀμφασίζη 573
 ἀμφοφάω 189, 251, 528
 ἀμφήκης 709
 ἀμφί 190, 209, 224, 240, 322, 364(bis),
 380, 432, 566, 602, 737, ἀμφ'140,
 496, 676
 ἀμφιβαίνω 485
 ἀμφιβάλλω 554
 ἀμφιέννυμι 266, 276
 ἀμφιπερικλέκομαι 80
 ἀμφιπετάννυμι 649
 ἀμφίπολος 314, 503
 ἀμφύς 240
 ἀμφιχάσκω 127
 ἀμφοτέρως 20, 294
 ἀμφο 258, 293, 760
 ἀμώμητος 13, 438
 ἄν 3, 102, 250, 742
 ἄν'90
 ἀναβλύζω 163
 ἀνάγκη 96
 ἀναγκάστis 194
 ἀνάγω 102
 ἀναίμακτος 699
 ἀναίσσω 111, 486
 ἀναμνησκομαι 220
 ἄναξ 42, 159
 ἀνάπτω 373
 ἀναρπάζω 710
 ἀνάρσιος 40
 ἀνασχίζω 239
 ἀναχωρέω 24
 ἀναψύχω 524, 562
 ἀνδάνω 362, 620
 ἀνδροφόνος 545, 583
 ἄνεμος 125
 ἀνεμώλιος 512
 ἀνέρχομαι 105, 606, 705
 ἄνευ 274
 ἀνευρίσκω 696
 ἀνέχομαι 641
 ἀνεψιδός 437
 ἀνήρ 27, 91, 92, 318, 336, 436, 462,
 466, 508, 591, 625, 633, 662,
 674, 681
 ἀνθεμόεις 80, 235
 ἀνθέω 255
 ἄνθιμος 735
 ἄνθρωπος 17, 32, 46, 59, 227, 402, 539,
 545, 665, 723, 750, 768
 ἀνία 624
 ἀνιάω 651
 ἀνίστημι 119
 ἀντέλλω 212
 ἄντην 298
 ἀντιβίην 26
 ἀντιβολέω 93
 ἀντίδοτος 593
 ἀντίθεος 442
 ἀντικρύ 28
 ἀντίον 146, 678
 ἀντιώω 420
 ἀντίπαλος 275

- ἄντομαι 434
 ἄντρον 18
 ἄνωγα 17, 701, 720
 ἀοιδή 46, 60, 372
 ἀοιδός 664
 ἀοιδοσύνη 62
 ἀολλής 706
 ἄορ 73, 682, 710
 ἀοσητήρ 64, 65, 284
 ἀπάγω 154
 ἄπας 92, 595, 689, 707
 ἀπάτερθε(ν) 63, 595
 ἀπειρέσιος 54, 326, 409, 491, 578, 597, 647
 ἀπέυρητος 16
 ἀπερύκω 198, 667
 ἀπεχθής 71
 ἀπιστέω 356
 ἄπιστος 538
 ἄπλετος 227, 603
 ἀπό 60, 119, 149, 479, 624, 670, ἀπ' 242,
 318, 654, ἄπο 583
 ἀποέργω 271
 ἀποθυήσκω 356
 ἀπόμνυμι 767
 ἀπονόσφι 739
 ἀποπλύνω 559
 ἀποπνέω 415
 ἀπόπροθε 728
 ἀποπτύω 523
 ἀπόρροια 173, 664
 ἀποστεύχω 21
 ἀποστύλω 287
 ἀποφύχω 387
 ἄρα 141, 184, 197, 217, 273, 408, 540,
 555, 566, 572, 705, 729, ἄρ'
 113, 130, 145, 161, 219, 224, 481,
 524, 693, 771
 ἀράομαι 231, 728
 ἀραρίσκω 763
 ἀργαλέος 71, 544
 ἀργεννός 177, 719
 ἀργύφειος 287
 ἀρείων 438, 696
 ἀρέσκομαι 371, 691
 ἀρετή 63, 81
 ἀρή 229, 589, 750
 ἀρηγών 191, 457
 ἄριστος 14, 102, 759
 ἄρμα 89
 ἀρνέομαι 164, 176, 630
 ἀροτρεύω 241
 ἄρουρα 239, 269, 270, 595
 ἀρκάζω 132, 189, 311
 ἄρπη 554
 ἄρρηκτος 139, 258
 ἄρρητος 725
 ἀρτεμής 355
 ἀρωγή 76, 352, 407, 433
 ἄρωμα 744
 ἀσθμαίνω 90
 ἀσπίς 503, 512, 609, 755
 ἄσσ' 290
 ἀστερδείς 650
 ἀστροβλέφαρος 672
 ἄστρον 497
 ἄστυδ' 94
 ἀσχαλάω 446, 670
 ἀτάρ 300, 615, 682
 ἀταρβής 586
 ἀταρπιτός 103, 580, 740, 774, cf.
 ἀτραπιτός
 ἀταρτηρός 51, 351
 ἀτάσθαλος 588

- ἄτε 370
 ἀτειρής 241
 ἄτερ 87, 178
 ἄτη 417
 ἀτηρός 507, 597
 ἀτιτάλλω 374
 ἀτίω 62
 ἀτραπιτός 338, cf. ἀταρπιτός
 ἀτρεκής 3, 56, 250, 343, 661, ἀτρεκέως
 403, 769
 ἀτρέμας 320
 ἄτρεστος 772
 ἀτρύγετος 519
 ἀυαλέος 179
 ἀυγάζω 180
 ἀυδήεις 360
 ἀυθι 452
 ἀυλαξ 243
 ἀυος 130, 657
 ἀυρα 567
 ἀυριον 97
 ἀυτάρ 110, 135, 145, 154, 180, 316, 520,
 689, 708, 767 cf. ἀτάρ
 ἀυτ' 280, 703
 ἀυτή 138, 379, 468
 ἀυτίκα 71, 265, 288, 302, 346, 456,
 ἀυτίχ' 181
 ἀυτις 111, 489
 ἀυτιμή 475
 ἀυτόθεν 733
 ἀυτοκασύγνητος 347, 687, 764
 ἀυτόματος 159
 ἀυτός 7, 88, 98, 140, 155, 161, 169, 188,
 303, 356, 405, 414, 434, 454, 522,
 615, 631, 660, 678, 693, 753
 ἀυχένιος 505
 ἀυχήν 119, 137, 224, 552
 ἀυχηρός 270
 ἀυχμός 596
 ἀφαίρῶ 737
 ἀφαρπάζω 552
 ἀφθιτος 174, 411, 576
 ἀφικνέομαι 37, 627, 665
 ἀφλοισμός 481
 ἀφνειός 83, 693
 ἀφραστος 46
 ἀφύσσομαι 266
 ἀχη 455
 ἀχομαι (ἀκηχεμένος) 210
 ἀψ 24, 111, 312, 427
 ἀψευστος 715
 βαδίζω 80
 βάζω 525
 βαίνω 39, 158, 534
 βάλλω 240, 353, 383, 472, 545, 640
 644, 719, 759, 761
 βάρβαρος 262
 βαρύς 465
 βασιλεύς 31, 226, 672
 βέλεμνον 114, 500, 597
 βένθος 522
 βίη 366, 447, 578, 585, 639
 βίος 65
 βιόω 630
 βλαστάνω 531
 βλέφαρον 670
 βοάω 138
 βοτάνη 416, 418, 517, 529, 561,
 570, 571
 βουβών 509
 βουλεύομαι 200

- βούλομαι 636
 βοῦς 239
 βραδύς 635
 βρέγμα 255
 βρέφος 370
 βρότειος 501
 βροτός 4, 61, 101, 361, 405, 457, 626
 βροτοσσός 756
 βρύον 519
 βρωτήρ 599
 βωμός 128, 137, 152, 159 231, 273, 335,
 699, 706

 γαῖα 15, 111, 146, 324, 405, 407, 408,
 457, 482, 517, 647, 656, 733
 γάλα 192, 202, 380, 734
 γαλαθηνός 219
 γάμος 470
 γαμφώνυξ 147, γαμφώνυχος 553
 γάνυμαι 101, 490
 γάρ 87, 93, 103, 124, 125, 144, 178, 205,
 234, 245, 253, 273, 288, 301, 304,
 319, 336, 341, 360, 378, 385, 387, 391,
 422, 424, 434, 460, 480, 491, 495, 517,
 542, 582, 624, 638, 640, 645, 660, 666,
 670, 700, 726, 763
 γαστήρ 488, 507, 724
 γε 248, 295, 449, 518, 532, 659, 682, γ'
 418, 612, 637
 γείνομαι 412
 γενέθλη 683
 γένος 397, 408, 599
 γένυς 116
 γηθόσυνος 4
 γῆρας 259, 520
 γηρύω(γηρύσασθαι) 60

 γιγνώσκω 144, 250, 755
 γίνομαι 519, 644, 662
 γλαγεόχροσι 309
 γλάγος 596, 668
 γλαυκός 586
 γλαφυρός 267
 γλήνη 673
 γλυκερός 159, 221, 506, 669
 γνάμπτω 135, 195, 480
 γοερός 209
 γόνυ (γούνατ') 453
 γουνόομαι 395
 γυζον 27, 496
 γυμνός 751
 γυναικοφόνος 488
 γυνή 459, 625
 γυρός 363

 δαΐζω 712
 δαιμόνιος 76, 165, 346, 376
 δαίμων 30
 δαίνυμαι 732
 δαΐς 179, 181
 δαίς 164
 δαΐφρων 675
 δάκρυον 285
 δαμάζω 22, 661
 δάμναμαι 141, 543, 724
 δαφοινός 141, 431, 618
 δάω 43, 317, 377, 684, 698, 748
 δέ 11, 17, 33, 62, 64, 70, 84,
 98, 101, 108, 118, 134, 136,
 158, 159, 165, 183 (bis), 190,
 204, 220, 226, 228, 230, 239,
 255, 275, 278, 282, 293, 296,
 298, 306, 307, 321, 323, 344,

- 364, 373, 381, 384, 390, 408,
413, 415, 417, 426, 466, 483, 493,
494, 506, 513, 532, 564, 578, 594,
633, 638, 641, 657, 661, 662, 683,
712, 715, 716, 720, 722, 725, 728,
733, 737, 751, 764, 773, δ' 6, 7,
15, 63, 68, 71, 100, 103, 107, 111,
117, 126, 130, 133, 146, 161, 174,
177, 182, 184, 187, 197, 199, 201,
208, 212, 214, 217, 219, 224, 238,
256, 258, 260, 271, 280, 292, 297,
299, 338, 339, 357, 369, 392, 398,
407, 408, 425, 436, 453, 472, 476,
477, 481, 485, 489, 504, 516, 522,
524, 526, 534, 535, 548, 555, 568,
570, 573, 576, 586, 588, 608, 615,
622, 644, 655, 663, 667, 682,
691, 698, 714, 719, 724, 729, 731,
743, 754, 273, 376, 510, 566
- δέω (δεθείς) 190
δή 112, 391, 399, 416, 468, 652
δηθύνω 467
δηϊόω 647, 753
δηρις 579
δηριόμαι 676
δηρός 526
δήω 417, 593, 613, 616
διά 215, 421, 712, 752, δι' 637
διαύνω 263, 564, 669
διατρέβω 454
διαυγής 172
διδάσκω 86, 400
δύωμι 50, 86, 88, 266, 289, 361,
400, 434, 459, 578, 643
δύζημαι 84
διΰπετής 730
δινεύω 711
δύνη 211, 562
διλογενής 575
δτος 74, 323, 477, 581, 648, 758
διωτρεφής 31, 771
διώκω 111
δμώς 41
δοιῶ 240, 292, 325
δοκεύω 108
δόλιος 347, 397
δολιχός 340, 563, 580
δόλος 552
δόμος 743
δόρυ 582
δουρικλυτός 439
δρακοντοέθειρα 542
δρακοντοφόνος 158
δράκων 48, 132, 339, 431, 704
δριμύς 499, 720
- δεύδω 340
δέικνυμι 83, 639
δειλός 69
δέιμα 124, 382, 393, 546
δεινός 30, 119
δειρή 429
δέμας 120, 238, 311, 528, 570, 645
δέμνιον 256, 319
δένδρεον 234
δενδρήεις 236
δενδρόφυτος 232
δέργμα 339
δέρκομαι 387, 490, 549
δεῦρο 696
δέύτερος 191, 703
δέχνυμαι 4, 698
δέχομαι 14, 77, 486

- δύναμαι 329, 409, 424, 464, 510, 535,
 625, 642
 δύο 138
 δύσως 90
 δυσμενής 23
 δύομαι 509
 δῶμα 66, 168, 318, 556
 δῶρον 1, 7, 12, 305, 697, 717, 749
 δωτῖναι 55

 ε̅ 22, 284, 323, 523
 ἐαροτρεφής 616
 ἐγγυαλίζω 171, 412, 679
 ἐγγύθι 711
 ἐγρεκύδοιμος 586
 ἐγχεύομαι 117
 ἐγώ 15, 58, 82, 91, 98, 99, 104,
 110, 117, 122, 123, 124, 127,
 128, 132, 134, 146, 151, 155,
 165, 169, 185, 316, 336, 338,
 400, 404, 437, 453, 501, 513,
 534 (bis), 536, 675, 686, 691,
 695, 698, 745, 748, 762, 767
 ἐδητύς 723
 ἐδωδή 368, 719
 ἐέλδωρ 333
 ε̅θειρα 295, 297, 299
 ἐθέλω 43, 88, 196, 204, 290, 312, 376,
 395, 444, 448, 479, 497, 666, cf. θέλω
 ε̅θεν 317
 ε̅θνος 603
 εἰ 27, 96, 121, 128, 175, 178, 232, 253,
 278, 297, 299, 317, 323, 335, 396, 415,
 420, 423, 472, 485, 580, 617, 622, 630,
 633, 698, 742, 752, cf. εἴτε
 εἰαρινός 156
 εἶδαρ 735
 εἶδος 296, 438 (bis), 515, 571,
 618
 εἰκέλιος 365
 εἶκελος 163, 299
 εἰλακίνη 98
 εἰλέομαι 134
 εἶμα 126
 εἶμι 94, 164, 243, 579, 773
 εἰμί 37, 40, 41, 97, 105, 124,
 125, 136, 141, 144, 199, 201,
 233, 247, 250, 253, 261, 280,
 290, 293, 300, 303, 331, 343,
 414, 451, 470, 494, 514, 528,
 529, 532, 537, 538, 540, 540,
 552, 555, 569 (bis), 593, 612,
 628, 654, 661, 674, 680, 700,
 724, 753
 εἶν 531, cf. ἐν, ἐνί
 εἶναετής 348
 εἶργω 500, 671
 εἶς 81, 515, cf. ἐς
 εἶσαναβαίνω 170
 εἶσέτι 651
 εἶσνοέω 121
 εἶσόκε 559
 εἶσοράω 103, 238, 299
 εἶτε 590, εἶθ' 591
 εἶως 107
 ἐκ 68, 77, 178, 189, 248, 271,
 273, 274, 359, 383, 408, 435,
 466, 491, 505, 563, 570, 603 (bis),
 648, 663, 670, 733, cf. ἐξ
 ἕκαστος 53, 56, 84, 107, 216, 403,
 406, 709, 725, 769

- ἑκατηβόλος 404, 770
 ἑκατόμβη 231
 ἑκβλύζω 490
 ἑκεῖνος 691, cf. κείνος
 ἔκητι 691
 ἑκλείπω 131
 ἑκπύνω 596
 ἑκπρομολόντες 706
 ἑκπροκεσοῦσα 324
 ἑκπρορέει 203
 ἑκπροφύγησι 397
 ἑκτανύω (ἑκτετάνυσται) 74
 ἑκτελέω 333, 745
 ἑλαίη 737
 ἑλαΐνεος 130
 ἑλάϊνος 717
 ἑλαιον 253, 504
 ἑλαύνω 52, 68, 155, 323, 425, 450, 473,
 738
 ἑλαφος 244, 248
 ἑλαφρός 519
 ἑλεάζρω 196
 ἑλέγχω 479
 ἑλέπτολις 679
 ἑλέφας 51
 ἑλύσσω 136, 647
 ἑλκος 343, 455, 623
 ἑλκω 466, 480
 ἑλπομαι 185, 350, 538
 ἑλπωρή 415
 ἑμβάλλω 301
 ἑμμεμαώς 84
 ἑμμεν 468
 ἑμός 138, 143, 152, 686, 690
 ἑμψης 249, 570
 ἑμπνοος 372, 414
 ἑμφύω (ἑμπεφύασιν) 294
 ἑμφυχος 362, 368, 700
 ἐν 15, 25, 73, 148, 211, 214, 227,
 232, 253, 275, 278, 301, 321,
 328, 370, 373, 380, 408, 416,
 417, 432, 442, 472, 499, 505,
 522, 527, 537, 562, 578, 613, 615
 (bis), 640, 644, 656, 660, 661,
 719, 720, 722, 726, 759, cf. εἰν,
 ἐνί
 ἐναύρομαι 231, 557
 ἐναντίον 426, 548
 ἐνδοθεν 203, 277, 487
 ἐνδοθι 279, 641
 ἐνδον 297, 730
 ἔνεκα 168, ἔνεκεν 264, ἔνεκ' 609
 ἐνηΐς 306
 ἐνθα 105, 482(bis), 524, 743, ἐνθ'
 19, 121
 ἐνθεν 748, 755, 758
 ἐνί 22, 44, 55, 66, 150, 208, 234,
 369, 378, 473, 488, 517, 518,
 581, 629, 631, 659, 685, 747,
 cf. εἰν, ἐν
 ἐνίπλειος 276
 ἐνίπλευς 192
 ἐνίσπω 4, 402, 768
 ἐνιχρύμπτομαι 423
 ἐννέα 712
 ἐννυμαι 709
 ἔντεα 676
 ἐντρέβω 344
 ἐξ 53, 166, 514, 560, 572
 ἐξακέομαι 598
 ἐξακύνης 113, 218, 379, 428, 524,
 574, 689

- ἑξαῦτις 220, 744
 ἐξελαύνω 596
 ἐξερεεύνω 86
 ἐξερέω 385, 639
 ἐξόπιθεν 553
 ἔξοχ' 307
 ἐξυπαλύσκω 584
 ἔξω 382
 ἔο 762
 ἑός 42, 153, 374, 446, 461, 490, 605, 650
 ἔοικα 30, 375, 391, 501
 ἐπακούω 376, 461
 ἐπαμύντωρ 587
 ἐπαοιδή 591
 ἐπαρηγών 677
 ἐπασσύτερος 235
 ἐπαυτίκα 334
 ἐπεύ 12, 154, 170, 338, 411, 520, 569, 726,
 739
 ἐπεύγομαι 277
 ἔπειτα 183, 335, 708, 732, 743
 ἐπέοικε 663
 ἐπέρχομαι 18, 304
 ἔπηλος 720
 ἐπήν 206, 376
 ἐπί 7, 35, 39, 110, 128, 252, 280, 335,
 354, 396, 407, 492, 535, 561, 591,
 599, 647, 653, 713, 730, 731, ἐπ'
 135, 229, 272, 438, 545, ἐφ' 89,
 343, 366, 414, ἔπι 130, 160, 353
 ἐπιγνάμπτω 332
 ἐπιγράβδην 365
 ἐπιέννυμι (ἐπιλειμένον) 611
 ἐπιϋεμένη 36
 ἐπίκλησις 692
 ἐπιμάρτυς 257, 398
 ἐκινεύω 99
 ἐκπιάσσω 455
 ἐκπλάσσω 624
 ἐκπλεύω (ἐκεσσόμενος) 115, 567
 ἐκσπένδω 734
 ἐκσπέρχω 96
 ἐκίσταμαι 746
 ἐκισταμένως 305, 462
 ἐκπτέλλω 210, 675
 ἐκπτρέχω 144, 145
 ἐκπυθόνιος 196
 ἐκψαύω 126, 658
 ἐκούχομαι 213
 ἔπομαι 100, 122, 143, 444 (bis),
 703
 ἔπος 95, 398
 ἐποτρύνω 200
 ἐπτά 366
 ἐπωνυμῆ 72, 237
 ἐπώνυμον 727
 ἐρατεινός 671
 ἐρατός 257, 735
 ἔργον 71, 78, 87, 246, 470
 ἔρδω 206, 372, 377, 460, 605,
 754
 ἐρεβῶπις 544
 ἐρεεύνω 384
 ἐρεμνός 52
 ἐρέω 403
 ἐρητύω 225, 447
 ἐριβῶλαξ 655
 ἐρίβωλος 714
 ἐριγηθής 24
 ἐριδαύνω 28
 ἐρίζω 658
 ἐριήκοος 468

- ἔρικυδής 302
 ἔριούλιος 2, 199
 ἔρις 326
 ἔρίτιμος 721
 ἔριφος 150, 206
 ἔρπετόν 391, 407, 419, 472, 493, 642,
 684
 ἔρπυστήρ 49
 ἔρπω 580
 ἔρχομαι 2, 48, 110, 157, 215, 336, 342,
 395, 396, 421, 435, 520, 559, 623, 632,
 667, 694, 741
 ἔρυθρός 572, 601
 ἔρύκω 445, 449
 ἔρυσίβη 600
 ἔρύω 35
 ἐς 9, 18, 90, 96, 103, 146, 157, 243, 256,
 259(bis), 319, 324, 533, 579, 580, 729,
 740, 741, 743, 773, cf. εἰς, ἔστ'
 ἐσθλός 68, 280, 300, 416, 437, 585, 611
 ἐσοράω 705
 ἐσπέμπω 723
 ἐσσύμενος 677, 763
 ἔστ' 742
 ἐταῦρος 97, 157, 684, 690
 ἔταρος 444
 ἔτερημέρος 633
 ἔτερος 185, 514, 515, 643, 714
 ἐτίτιμος 294, 516, 660, 766
 ἔτι 137, 187, 339, 422, 424, 529, 560, ἔτ'
 415, 569, 662
 ἐτώσιος 539, 605
 εὖ 462
 εὐκύνκλωσ 135
 εὐλή 600
 εὐπλόκαμος 439
 εὐρύσκαω 6, 91, 251, 417, 617, 759
 εὐρύοπα 88, 701
 εὐρύστερνος 548, 645
 εὐύσσελμος 581
 εὕτε 400, 645, εἴτ' 102
 εὐχή 38
 εὐχομαι 37, 171, 191
 εὐχολή 176
 εὐώδης 286
 ἐφέλομαι 332
 ἐφέπομαι 336
 ἐφερπύζω 708
 ἐφικνέομαι 57
 ἐφορμάω 26, 34
 ἐχεπευκῆς 475
 ἐχέφρων 369
 ἔχιδνα 347
 ἔχω 3, 173, 227, 230, 238, 243,
 244, 283, 297, 299, 360, 375,
 392, 497, 528, 572, 580, 618,
 659 (bis), 664, 749
 ἔψομαι 640, 731
 ζωάγρια 153
 ζῶ (ζῶειν, ζῶεσκεν) 16, 151
 ἦ 445, 495
 ἦ 193, 240, 250, 580, 581, 624,
 634, cf. ἦέ
 ἠγέομαι 541
 ἠδέ 9, 465, 512, 718, ἠδ' 49, 75,
 137, 591, 735
 ἦδη 466, 469
 ἠδύς 157, 321, 533, 704, 734
 ἠέ 144, 653, cf. ἦ

- ήελος 154, 180, 212
 ήεροφοότης 45
 ήΐθεος 33, 310
 ήκα 553
 ήκω 355
 ήμαρ 254, 259, 366, 632
 ήμέτερος 104, 272, 770
 ήμύθεος 57, 70, 620
 ήν 342
 ήπεδανός 382, 500
 ήπερ 92
 ήπεροπεύς 357
 ήρωσ 63, 304, 357, 404, 418, 458, 494, 558,
 573, 762, 770
 ήτοι 13, 107, 247, 313, 334, 418, 521
 ήτορ 17, 174, 268, 332
 ήΐτε 192, 274, 309
- θάλασσα 522, 559, 562
 θαλέθω 156, 413
 θαλλός 217
 θάλομαι 233
 θαλπωρή 396
 θάμβος 293, 425, 536
 θαμύζω 633
 θάμνος 148, 565, 567
 θάνατος 74, 116, 503
 θαρσαλέωσ 420
 θαΰμα 187, 377, 574
 θαυμάζω 78, 575
 θεάομαι 533
 θεηγενής 14
 θέλγητρον 314, 534
 θέλγω 200, 328, 626, 704
 θελεζύμβροτος 320
 θέλω 178 cf. έθέλω
- θέμις 6, 164, 422, 628, 700
 θεοπροκίη 289, 384, 715
 θεός 67, 98, 164, 171, 228, 233,
 305, 371, 656
 θεουδήσ 374
 θεράπων 686, 719, 772
 θερμός 560
 θέσκελος 78, 330, 492, 756
 θεσκέσιος 77, 192, 293, 387, 681
 θεσπίζω 766
 θεεύμενος 536
 θηητός 244
 θηλυτέρη 367, 485
 θήρ 29, 75, 127, 141, 149, 207,
 396, 440, 446, 746
 θήρειος 552
 θηρητήρ 433
 θιγγάνω 182
 θλίβω 752
 θνήσκω 52, 547
 θνητός 1, 199, 281, 460, 475,
 585, 607, 666, 671
 θολός 490
 θοός 114, 566, 582, θοῶσ 128
 θούριος 307
 θρασύς 573
 θραύω 140
 θρύξ 255
 θυγάτηρ (θύγατρει) 566
 θυηλή 195, 264, 700, 743
 θυηκολέω 281
 θυμός 26, 326, 350, 447, 651, 759
 θυσάαι 100, 371
 θύω 750
 ίάινομαι 217, 268

- λακκάζω 46
 λάομαι 637
 λαχή 113
 λάρύομαι 129
 λείμαι 692
 λερήζον 93, 170
 λεροπρεπής 100
 λερός 184, 268, 434, 479, 730
 λητήρ 643
 λικλος 149, 175, 477
 λικτεύω 207
 λικνέομαι 9, 97, 175, 731, 742
 λιλύς 507
 λιμέρω 711
 λιμερδεις 310, 470, 754
 λιμερος 62, 723
 λιμερτός 33, 283, 625
 λινα 377, 519 (bis)
 λός 49, 340, 450, 503
 λιπος 657
 λις (λινες) 364
 λισος 504
 λιστημι 48, 108, 212, 428, 547
 λιχνλον 443
 λιχώρ 203, 487, 669
 λιγαλάω 443
 λιθαίρω 467
 λιθαρός 373
 λιθήμαι 602
 λιθοράω 234
 λιύ 5, 7, 11, 27, 29, 30, 31(bis),
 32, 33, 35, 38, 40, 41, 42, 50,
 51, 52, 57, 68, 71, 73, 86, 87,
 88, 95, 97, 125, 127, 137,
 139, 158, 161, 182, 187, 190,
 204, 214, 215, 226(bis), 227, 230, 232,
 236, 242, 244, 254, 259,
 267, 269, 272, 273, 280,
 282, 284(bis), 285, 286
 (bis), 290, 291, 303, 306,
 313, 315, 318, 321, 325,
 327, 329, 331, 332, 334,
 336, 340, 343 (bis), 344,
 346, 347, 367, 368, 371,
 376, 385, 390, 406(bis),
 409, 412, 414, 416, 420,
 428, 431, 438, 440, 447,
 452, 456, 458, 459, 461,
 465, 468 (bis), 469, 474,
 482, 511, 527, 531, 538,
 555, 556, 560, 570, 574,
 582, 583, 584, 588, 595,
 600, 604, 610, 614, 615,
 616, 619, 626(bis), 628,
 642, 658, 661, 662, 673,
 675, 678, 686, 702, 717,
 720, 722, 734(bis), 735,
 736, 748, 750, 755, 758,
 759, 760, 767, 769
 λιύπερ 426
 λιύω 186, 744
 λιύόμητις 225
 λιύόμηχανος 729
 λιύόν 125
 λιύότης 16, 77, 167, 198, 406
 λιύεσσύχορος 718
 λιύέω 362, 489, 663
 λιύός 327
 λιύόπτω 733
 λιύατος 87, 587
 λιύνω 85, 190, 378, 628
 λιύπη 600

- καινός 183, 486
 κάρα 73, 252, 499, 565
 κάρηνον 139
 καρπός 601
 καρκοφόρος 216, 736
 καρτερός 240, 756, 767 cf. κρατερός
 κάρτος 409, 414, 438
 καρφαλέος 182, 269, 477
 κασίγνητος 550
 κατά 216, 482, 507, κατ' 601
 καταδαρθάνω 431
 κατάδεσμος 588
 καταθυήσκω 413
 καταθύμιος 228, 261
 καταΐγδην 508
 κατακνώσσω 321
 καταλέγω 329, 399
 καταλείβομαι 487, 535
 καταλείπω 456
 κατακίκτω 110
 κατάστικτος 620
 κατατίθημι 19, 179, 319, 561
 καταχεύω 718
 κατείβομαι 652
 κατεναντίον 180, 212, 435
 κατένωκα 132, 464, 755
 κατέχω 259, 629
 κεΐθι 697
 κεῖμαι 55, 275
 κειμήλιον 82
 κέϊνος 13, 350, 606, 705
 κέκλωμαι 2, 124, 179, 341, 358, 401, 623
 κελαδεινός 262
 κελαινός 79, 421, 503, 556, 755
 κελαρύζομαι 163
 κέλευθος 563
 κελεύω 59, 287, 454, 685, 765
 κέλομαι 15, 317, 345, 550, 656
 κέν 17, 20, 52, 72, 84, 110, 127,
 205, 233, 242, 250, 267, 270, 298,
 300, 308, 314, 329, 386, 397,
 417, 423, 445, 485, 497, 504,
 516, 545, 627, 658, 664, 678,
 742, 752, κέ 188, 251, 305, 332,
 353, 472, 617, 649, 674, 698, 710,
 726, κ' 43, 57, 175, 204, 335,
 415, 448, 479, 520, 739
 κέντρον 510
 κέραμος 716
 κεράννυμι 506, 668
 κεραός 484
 κέρας 240, 245, 247, 640
 κεραυνός 604
 κεύθω 590
 κεφαλή 248, 466, 560
 κῆπος 234
 κῆρ (ῆ) 272, 544
 κῆρ (τό) 101
 κῆρυξ 694
 κηρύσσω 58
 κικλήσκω 202, 399, 587, 725
 κισσοχύτων 261
 κύω 104, 112, 574, 654, 738
 κλάδος 235, 530
 κλάζω 45, 143, 380, 746
 κλείω 195, 281, 665
 κλέος 576, 605
 κλήζω 701
 κλήμα 265
 κλησις 713
 κλονέω 339
 κλύω 63, 171, 177, 495, 498

κνήμη 450
 κνύσσα 474, 493, 711
 κολυδός 367
 κούρανος 92
 κόκκος 720
 κόλπος 243, 380
 κομάω (κομόωντα) 235
 κομίζω 2, 20, 28, 55, 223, 267, 319,
 358, 458, 626, 677, 696
 κονίη 73, 278
 κονίζομαι 25
 κόπτω 505, 594
 κορέννυμι 219, 269, 536, 564, 732
 κόρση 248, 501, 737
 κορυφήνδε 112
 κούρη 36, 256, 314, 316, 552
 κοῦρος 443, 708
 κοῦφος 745
 κραδίη 5, 339
 κραιπνός 47
 κρατερός 178, 279, 337, 342, 593, 694
 κρατερόφρων 550
 κρατύνομαι 525
 κρέας 724, 731
 κρείων 66, 166
 κρημνός 543
 κρητήρ 214
 κρόταφος 254
 κρυερός 579, 634
 κρυπτάδιος 44
 κρύπτομαι 150
 κρύσταλλος 172, 274, 297, 298
 κτείνω 357
 κυαναυγής 211
 κυδαίνω 316
 κῦδος 679

κυκάομαι 38, 279, 584

κύκλος 364

κυλίνδομαι 482

κύλιξ 673

κῦμα 523

κυνηγεσὺη 432

κύων 143, 158, 443

λαῖας 173, 191, 225, 227, 230, 251, 258,

292, 353, 372, 389, 419, 494, 659,

662, 688

λαγωγός 148

λάζομαι 172, 682

λάθρη 319

λαΐνεος 547

λαΐνος 532

λαιψηρός 106, 686

λαμβάνω 573, 629, 693

λαμπετάω 90, 295

λανθάνω 148, 451, 478

λαοβότειρα 714

λαός 30, 72, 327

λαοσσός 10, 58

λάσιος 161, 216, 238, 252, 442

λαφύσσω 120

λάχνη 252

λέβης 276, 278, 716

λέγω 769, 395, 609, 698, 769

λειμών 81

λείπω 130, 278, 338, 448, 452

λείψανον 733

λεοντοδόρης 619

λεπταλέος 209, 455

λεπτός 214, 341, 468

λευγαλέος 74

λευκανύη 554

- λευκός 163, 203, 297, 621, 668, 734
 λέχος 35, 318, 367
 λέων 29, 618
 λήγω 386, 635
 λήθαιος 197
 ληϊστήρ 40, 583
 λῆθος 177, 214, 250, 261, 285, 296,
 330, 337, 344, 360, 408, 410,
 411, 417, 418, 434, 454, 460,
 489, 498, 528, 568, 569, 639,
 684, 693, 703, 749
 λύνον 632, 708
 λύπα 735
 λιπαρός 371
 λισσός 162
 λοετρόν 367
 λοιγός 359, 595
 λούω 211, 369
 λόχος 583
 λυγρός 290, 416, 455, 623
 λύθρον 559, 567
 λῦμα 591
 λύομαι 382
 λύχνος 373
 λώβη 348, 422

 μάγος 72, 697
 μαζός 192, 219
 μαῖα 380
 μαϊμάω 133
 μαίνομαι 582
 μάκαρ 176, 195, 268, 672, 725
 μακρός 103
 μάλα 65, 78, 144, 234, 403, 435,
 769, 774, μάλ' 188, 321, 331,
 333, 335, 456, 462, 501,
 553, μᾶλλον 91, 185, 233, 452,
 497, μάλιστα 228, 710
 μαλακός 35, 160, 370
 μανθάνω 12, 177, 340, 352
 μαντοσύνη 401
 μαραύνομαι 131, 520
 μάρναμαι 134
 μάρπτω 109, 634
 μαστός 223
 μαχλοσύνη 323
 μάχομαι 446
 μεγαύρω 81, 592
 μέγαρον 22, 373, 741
 μέγας 47, 138, 168, 174, 187, 301,
 305, 339, 392, 401, 410, 411,
 425, 476, 511, 574
 μεθέπομαι 106, 112
 μεθερπύζω 427
 μεθύμι 312
 μέθυ 266, 718, 734
 μεθύω 223
 μειδιάω 246
 μειλίσσομαι 306
 μεύλιχος 144
 μελαγχρούης 721
 μελαίνομαι 621
 μελανόχροος 363
 μέλας 405, 449, 487, 544, 683,
 μελεΐστί 712
 μέλι 506, 669
 μελύγλωσσοσ 59
 μελιηδής 328
 μελύκρητον 221
 μέλισσα 735
 μέλλω 451
 μέλω 589

- μέμα 120, 134, 430, 687, 732
 μέν 13, 73, 107, 113, 145, 151, 166, 169,
 194, 210, 213, 237, 247, 248, 275, 295
 296, 313, 334, 350, 366, 388, 407,
 410, 416, 445, 451, 501, 521, 529,
 539, 572, 612, 642, 657, 659, 681,
 682, 686, 699, 713
 μενεαίνω 26, 322, 427, 445, 549
 μενοινάω 85, 648
 μένος 23, 133, 177, 275, 285, 411,
 478, 511, 759
 μένω 277, 424, 432, 441, 473, 529, 636,
 655, 657
 μέσος 640
 μέσσοι 150, 421
 μεστός 243
 μετά 45, 175, 183, 218, 221, 377,
 440, 506, 668, 694, μετ' 32, 98, 118,
 443, 608, 610, 722, μεθ' 355
 μεταστρωφάομαι 739
 μετέπειτα 526
 μέτρον 504
 μή 96, 128, 340, 382, 402, 464, 630, 635,
 768
 μηδέ 739, 741, μηδ' 650
 μηκός 193
 μήλον 149, 205, 616
 μήν 449
 μηρία 186
 μηρός 353
 μήτηρ 63, 156, 210, 375, 396, 412, 461
 μηχανάομαι 44
 μαιφόνος 359
 μάγνυμι 149, 221, 498, 504, 721, 722
 μιλιτοπάροχος 615
 μιμνήσκομαι 198, 346, 393, 422, 471, 609
 μύμνω 108, 368, 488
 μύν 29, 95, 154, 179, 197, 251,
 253, 313, 315, 319, 343, 364,
 378, 385, 445, 447, 452, 472,
 497, 524, 538, 546, 580, 617,
 619, 624, 629, 640, 675
 μινύθω 205, 624
 μινυνθάδιος 413
 μύσγω 286, 594
 μοτρα 127, 680, 712, 730
 μολεῖν (:βλώσκη) 556
 μόρσιμος 141, 654
 μορφή 611
 μόσχος 152, 155
 μῦθος 105, 464
 μόχθος 64, 65
 μυθέομαι 515
 μῦθος 87, 402, 404, 626, 644, 698,
 768, 770, 774
 μυρτός 697
 μῦς 603
 μύσος 590
 μυστικός 727
 ναύ 29
 ναύω 651
 νέατος 488, 543
 νεήνις 156
 νεκρός 415, 557
 νεογυλός 379
 νεογνός 105
 νεόπλυτος 708
 νέος 255, 666
 νέρθεν 450
 νέρτερος 508
 νεῦρον 291

νεφέλη 79, 269
 νεφρός 190
 νηδύς 276, 491, 508
 νηϊάς 685
 νημερτής 251, 361, 385, 664
 νηός 175
 νηπίαχος 123
 νήπιος 222, 375
 νηπύτιος 6
 νηϋς 581
 νήχομαι 523
 νίκη 24, 677
 νίσσομαι 429
 νοέω 296, 387, 573, 590, 631
 νόημα 76
 νόος 128, 195, 199, 233, 245, 273,
 381, 392
 νόσος 670, cf. νοῦσος
 νόσφιν 394, 440
 νοῦσος 22, 51, 351, 456, 462, 479, 491, 628
 νύμφη 193, 222, 685
 νῦν 98, 338, 399, 404, 769
 νῶλ 773
 νῶτον 216, 650

 Ξανθός 594
 Ξύμβληται 742

 ὀ 7, 33, 40, 57, 58, 71, 73, 75, 107, 113,
 117, 130, 132, 145, 146, 149, 165, 175,
 182, 184, 185, 194, 197, 208, (bis),
 210, 217, 219, 237, 239, 255, 258, 280,
 296, 298, 307, 321, 330, 331, 360, 361,
 398, 403, 407, 408, 413, 426, 451, 472,
 481, 483, 492, 501, 516, 530, 548, 555,
 572, 599, 622, 632, 641, 654, 669, 682,
 691, 712, 716, 733

ὀαρίζω 67
 ὄγε 19, 23, 398, 447, 498, 615
 ὄγ' 145, 180, 299, 352, 562,
 666, 689, ἦγ' 311, τόγε 249,
 τόνγε 630, οἷγε 68, τούσγε
 729
 ὄγκος 509
 ὄδε: ὄδ' 336 τῷδ' 632, ἦδε 270, τῷ-
 δε 388, τόνδε 257, 637,
 642, τοῦδε 204, 454, 513,
 τῆδε 433, τῶδε 158, τάδε
 334, 763
 ὀδύτης 742
 ὀδμή 705
 ὀδοὺς 342, 422
 ὀδύνη 466, 496, 505
 ὀδυνήφατος 345; 753
 ὀδωδὴ 472
 ὄζος 140
 οἶ (pron.) 25, 31, 50, 236, 237,
 269, 444, 521, 529, 538, 578,
 613, 660, 680
 οἶδα 43, 49, 67, 79, 86, 120,
 290, 345, 493, 510, 516,
 518, 534
 ὀΰζύς 3, 21, 666
 ὀΰζυρός 198
 οἷκαδε 21, 627
 οἷκος 13, 42, 738
 οἰκοφθόρος 590
 οἰκτείρω 453
 οἶνος 344, 608
 οἶος 40, 444, 617
 οἶος 247, 295, 529, 531
 οἶω 41, 123, 495, 537, 568, 569
 οἰωνός 47

- ὀκρίσεις 527
 ὄλβος 15, 66, 168
 ὄλέθριος 555
 ὄλέκω 507
 ὄλεσύμβροτος 77, 450
 ὄλύγος 181, 183
 ὄλισθηρός 683
 ὄλλυμι 70, 570, 571 (bis), 655
 ὄλοός 132, 149, 451, 478, 563
 ὀλοφύρομαι 622
 ὀλύμπιος 688
 ὄμαδος 560
 ὄμβρος 270
 ὀμιλαδόν 420
 ὀμιλέω 66, 673
 ὄμιλος 19, 215
 ὄμνυμι 401
 ὄμοτος 425
 ὄμοφροσύνη 258
 ὀμώνυμος 347, 494
 ὄνειρα 6, 20, 343, 681
 ὄνομα 757, cf. οὐνομα
 ὀνομαίνω 619
 ὄξύς 113, 502, 709
 ὀπάζω 1, 31, 191, 467, 585, 688, 693
 ὄπη 636
 ὀπίσσω 427
 ὀπόσσον 414
 ὀπότε 275, 308, 378, 483, 731
 ὀπτός 505
 ὀπωπή 555
 ὄπως 3
 ὀράω 118, 134, 205, 246, 293, 295,
 303, 476, 483, 525(bis), 534, 551,
 612, 613, 671
 ὀρέγω 108, 322, 429, 453
 ὄρεσκῶς 29, 133, 139
 ὄρθός 295
 ὄρύνω 59, 383, 477
 ὄρκος 401, 767
 ὄρνις 118, 746
 ὄρνυμι 99, 128(bis), 146, 178, 184,
 222, 379, 474
 ὄρος (οὐρεσιν) 442
 ὄρω 113
 ὄς 5, 17, 52, 57, 72, 78, 84, 86
 (bis), 101, 129, 207, 264, 305,
 348, 399, 452, 479, 504, 515,
 518, 528, 545, 546, 565, 574,
 629, 674, 693, 698, 705, 710,
 757
 ὄσος 272, 418, 530, 591, 745, cf.
 ὄσσοσ
 ὄσπερ 525, 532, 639, 749
 ὄσσοσ 43, 45, 335, 409, 513, 588,
 627, 722, 745, 746, cf. ὄσσοσ
 ὄσσε (τώ) 225, 536, 545, 667, 740
 ὄστε 131, 458, 488, 508, 601
 ὄτε 112, 182, 205, 314, 386
 ὄ,τι 534
 ὄτι 195, 202, 237
 ὄτις 188, 353, 631
 οὐ 6, 61, 87, 103, 248, 350, 394,
 417, 422, 440, 451, 476, 526,
 539, 553, 642, 654, 666, 680,
 700, οὐκ 38, 118, 297, 299, 312,
 421, 495, 534, 571, 590, οὐχ 185
 οὐς (οὐατα, οὐασι) 37, 467
 οὐδάσδε 383, 648
 οὐδέ 22, 25, 66, 67, 169 (bis), 250,
 424(bis), 428, 434, 473, 478,
 535, οὐδ' 23, 27, 141, 299, 23,
 447, 498, 517, 540, 569

- οὔθαρ 156, 205
 οὔθατόεις 193, 702
 οὔλοός 682
 οὔν 151, 170, 529, 612, 657, 699
 οὔνεκα 498, οὔνεκν 197, 308, 631, οὔ-
     νεκ' 451
 οὔνομα 107, 662, 726
 οὔράνιος 665
 οὔρανύωνες 245, 282, 330, 727
 οὔρανόν 651, οὔρανόθεν 242, 601, 644
 οὔτε 78, 122, 123, 550, 666, οὔτ' 548,
     οὔθ' 76
 οὔτις 176
 οὔτοι 164
 οὔτος 187, 288, 638, 745
 οὔτω 186
 ὄφθαλμός 118, 284, 386, 465
 ὄφις 49, 116, 340, 464, 710, 752
 ὄφρα 151, 171, 177, 195, 332, 395,
     523, 562, 649, 724
 ὄχ' 14
 ὄψ 327, 376

 πάγος 526
 πάγχυ 61, 378, 568, 589
 πάθος 291
 παῖς 153, 224, 283, 379, 400, 605
 παλαιγενής 184, 194
 παλαιότερος 129, 667
 καλάμη 34, 646
 καλαμναΐη 512
 καλάσσομαι 481, 558
 κάλιν 312
 καλίνορσος 427
 καλίσσυτος 121
 κάλλω 378

 παλύνω 314
 πάμπαν 96, 391, 571
 πανδερκής 713
 πανεύκελος 203
 πάντοθεν 364
 παντοῦτος 19, 611
 παρά 125, 175, 231, 352, 415, 692, παρ' 223
 παραδηθύνω 634
 παραΐσσω 604
 παραιφάμενος 680
 παραΐφασις 91
 παρέσσεται 204, 335
 παρθενική 309, 737
 παρθένος 544
 καρύστημι 208
 κᾶς 71, 213, 217, 229, 254, 259, 335,
     385, 408, 475, 513, 593, 599, 617,
     626, 641, 649, 670, 702, 763
 κάσσω 288, 343
 κάσχω 484
 κατήρ 41, 143, 151, 352, 445, 690, 692
 κάτρη 388
 καύω 502
 καφλάζω 279, 728
 κεδύον 271
 κέδον 160
 κεύθω 5, 82, 389, 430, 448, 680, 770
 κειθῶ 328
 κεύρα 204
 κειράομαι 85, 334, 758
 κεύρω (πεπαρμένος) 342, 496
 κελάζω 244, 308, 386, 636
 κέλας 429, 574
 κέλω 159, 188, 189, 237, 249, 292,
     312, 410, 476, 541, 557, 576,
     588, 690, 757

- κελώριος 127
 κέλωρον (τό) 207, 546
 κέμπω 167, 274
 κέπλος 738
 κέπνυμα 17
 κέρ 39, 119, 169, 175, 274, 321, 331, 351,
 356, 396, 424, 435, 529, 538, 549, 551,
 555, 679, 722, 766
 κεράτηθεν 606
 κεράω 581
 κέρδιξ 106, 122
 περύ 159, 213, 217, 255, 364, 602, 623
 περικαλλής 436
 περιμήκης 429
 περιμηκάομαι 209
 περιπαχνόομαι 526
 περιπηγνύω 567
 περιπτύσσω 34
 περισμύχω 602
 περισσαίνω 430
 περιφθινύθω 521
 περύφρων 94
 περιώσιος 513
 πετάννυμι 116
 πέτομαι 601
 πέτρη 162, 202, 232, 249(bis), 341, 346,
 756
 πέτρος 369, 374
 πετρόομαι 527
 πευκεδανός 751, 609
 πεύκη 477
 πηγή 211
 πήγνυμαι 568, 659
 πήμα 484, 635
 πίδαξ 369
 πείρα 702
 πικρός 496
 κινυτός 4, 91
 κίνω 222, 345, 608, 610, 668,
 674, 685
 κίπτω 50, 648
 κιστεύω 538
 κίτυς 285
 κίφαύσκω 187, 390, 763
 κίων 155, 182
 κλατύς 476
 κλεζος (κλειή) 116
 κλέκω 736
 κλησών 386
 κνεῦμα 301, 730
 κνοιή 125, 489
 κοθέω 326, 351, 439
 κῶθος 28
 κοῶα (=κόα) 160
 κοίηεις 773
 κοικύλος 409, 460, 744
 κοιμήν 260
 κολεμιστά 312
 κολιός 308, 347, 397, 584
 κολλάκι 126, 431
 πολυδαίδαλος 246
 πολύδακρυς 21
 πολυειδής 610
 πολυήρατος 18
 πολυῖδμων 697, 715
 πολύκλαυτος 405
 πολύμητις 54, 575
 πολυμήχανος 316
 πολύς 20, 83, 138, 183, 234, 266,
 270, 329, 330, 338(bis),
 392, 411, 435, 445, 492,
 557, 606, 612, 638, 675

- κολυστέφανος 81
 κολύτροχος 649
 κολυφάρμακος 485
 κολύφλοισβος 522
 κονέομαι (κεκονημένον) 70
 κόνος 563
 κόντος 38, 518, 566
 κόρεν 607, κορών 697, κορόντος 695
 κορφύρεος 564
 κόσις 754
 κοτέ 23, 105, 207, 248, 342, 394,
 402, 440, 461, 693
 κοτί 115, 245, 311, 453, 478, 520,
 601, 667, 706
 κοτικτύσσω 322
 κοτιχρίμκτομαι 53
 κούς 39, 123, 125, 355, 423, 484, 751
 κρακίδες 79, 535
 κράσσον 757
 κρέσβαν 62
 κρεσβύτατος 672
 κρήσσω 56
 κρηῖνω 774
 κρύν 109, 119, 251, 528
 κροβλώσκω (προμολοῦσα) 53
 κρόγονος 656
 κροῖάλλω 471
 κρολεῖκω 24
 κροοράω 115, 553
 κροκάροισθεν 689
 κροκρηνής 480
 κρός 12, 37, 104, 152, 168, 187, 470,
 642, 683
 κροσαυδάω 95, 165
 κρόσθεν 7, 767
 κροσπτύσσομαι 310
 κρόσσω 428
 κροσφύομαι (προσκεφύσαι) 530
 κρόσωπον 671
 κρότερος 70, 577, 619, 638, 663, 740
 κροτιμυθέομαι 741
 κροτροκάδην 64, 147
 κροφαῖνομαι 424
 κροφερής 83, 617
 κροφεύγω 21, 106, 109
 κρόφρων 99, 688
 κρωτόγαμος 256
 κρωτός 213, 401, 517, 606, 699
 κρωτοτόκος 193
 κτελέη 161
 κτήσσω 150
 κτόλις 68
 κυθμήν 162
 κύθομαι 353
 κυκινός 148
 κυκνός 363, κυκνωῖς 134
 κυνθάνομαι (κέκυσμα) 366
 κύρ 131, 178, 183, 184, 189, 274, 275,
 277, 288, 472, 505, 711
 κυρετός 634
 κυρύγληνος 657
 κυριφεγγής 173
 κυριφλεγέθων 633
 κυρσός (=κυρρός) 621
 κώ 473
 κῶλος 89
 κῶς 206, 397
 κῶς 350, 382
 κῶυ 215
 ῥά 129, 194, 348, 355, 361, 452, 456,
 565, 652, ῥ' 73, cf. ἄρα
 ῥαθάμλεξ 653

- ραίνω 216
 ραίω 604
 ράχης 135, 751
 ρέα 612, cf. ρετα
 ρέζω 101, 264, 268, 302, 492, 744
 ρετα 32, 417, 449, 662
 ρήγνυμι 632
 ρηϊδώς 97
 ρίζα 410(bis), 531
 ρύμφα 56, 349
 ρύς 478
 ροδόμεναι 504
 ρόθος 271
 ρόθος 428
 ροῦτος 48
 ρύομαι 51
 ρυσοχύτων 721
 ρυτίς 365
 ρώομαι 707

 σαοφροσύνη 61
 σαόφρων 9, 394
 σαώω 190, 628
 σάρξ 752
 σβέννυμι 49
 σέβας 303
 σεμνός 303
 σεύω 12, 114, 146, 354, 426, 537, 729, cf.
     έσσόμενος
 σηκός 208, 217
 σῆμα 638, 695
 σθένης 27, 390, 410
 σθένω 441
 σύδηρος 308, 312
 σκέπτομαι 201, 244
 σκλή 161

 σκιρτηθμός 220
 σκροδον 499
 σκόρκελος (σκορκελῆν) 622
 σκορκήτος 510
 σκορκεθῆν 761
 σκορκίος 494, 500
 σκύλαξ 430
 σμερδαλέος 540
 σμύρνη 286
 σός 656
 σός 221, 317, 377
 σοφία 69
 σπεύρω 594
 σπένδω 699
 σπέρχομαι 706
 σπεύδω 121
 σπῆλυξ 55
 σπιλάς 620
 σπλάγχνον 486
 σπουδή 110
 σταχυοπλόκαμος 242
 στάχυς 596, 602
 στεῦρος 459
 στείχω 98, 423, 563
 στέργω 42
 στερεός 249, 518, 568, 569
 στέρνον 310, 537
 στεῦμαι 82
 στέφανος 28
 στέφω 736
 στῆθος 328, στήθεσφι 60
 στιβαρός 363
 στιχάομαι 218, 272
 στόμα 110
 στρέφω 133
 στρωφάομαι 482, 515

- στυγερός 556
 σύ 271, 376, 418, 631, 637, 644, 682, τύνη
 608, σεῖο 228, 254, 265, 332, 339, 392,
 494, 533, 756, σέο 346, 758, σεῦ 759, σοῦ
 97, 275, 390, 399, σέ 98, 166, 209, 226,
 273, 317, 322, 381, 493, 568 σ' 169,
 τοῦ 176, 187, 191, 202, 204, 252, 264,
 266, 282, 288, 293, 329, 330, 403, 420,
 595, 643, 769
 σύν 158, 344, 443, 444
 συναγεύρομαι (συναγρομένους) 327
 συρίζω 138
 σφέτερος 44, 311, 481, 629, 645, 669, 753
 σφός 168
 σφύσιν 45, 428, 566, 591, 747, σφύσι 144,
 425, σφίν 79, 158, 301, 304, 530,
 720, 734, σφί 66, 102, 296, 422,
 σφέας 480
 σφωίτερος 497, 587, 738
 σχεδόν 473
 σχέτλιος 592
 σχῆμα 529
 σχίζα 131
 σῶμα 655

 ταλακάρδιος 84
 ταλασφρων 678
 ταναός 11, 135, 704
 ταναύπους 247
 τανύπτερος 124
 τανύω 181, 324, 365
 τάρφος 432
 ταῦρος 260
 τέ 8, 37, 43, 45, 48, 57, 68, 81, 85,
 86, 120, 136, 147, 160, 167, 182,
 199, 289, 290, 296, 364, 392, 413, 416,
 443, 444, 492, 530 (bis),
 563, 597, 600 (bis), 603,
 621(bis), 625, 668, 669, 735, 745,
 746, 757, τ' 136, 160, 271,
 303, 364, 367, 531, 563, 589,
 596, 599, 603, 674, 690, 735,
 745, θ' 444, 532
 τεύρω 452, 475
 τεκεοκτόνος 315
 τέκνον 206, 218, 459
 τελέθω 100
 τελετή 726
 τελευτάω 229
 τελέω 592
 τέλος 87
 τεός 206, 239, 255, 527, 595, 631,
 673
 τέρας 451, 537, 541
 τερενόχροες 33
 τέρην 283
 τέρπω 16, 92, 174, 282, 436, 483,
 493, 726
 τερπωλή 160, 257, 533
 τεταρταίη 635
 τετράπεζος 747
 τετραυγής 230
 τεύχω 30, 72, 284, 300, 516,
 650, 716
 τέχνη 349
 τήκω 641, 704
 τιθήνη 224
 τίθημι 237, 252, 348, 512, 576,
 625, 657, 687
 τίκτω 406, 407(bis), 457, 459
 τιμήεις 696
 τύνω 153

- τός (interr.) 415, 448
 τός (indef.) 67, 120, 147, 268, 278,
 342, 434, 490, 515, 580, 622, 658,
 726, 742, 752, τός 78, 301, 330, 390,
 428, 473, 478, τινά 26, τιν' 395, 466
 τώ 32, 42
 τλάω 105, 208, 381, 435
 τός (part.) 171, 303, 336, 515, 630, 642
 τός (pron.) cf. σύ
 τοτός 457
 τοκεύς 333
 τολμάω 306, 384
 τοξευτήρ 499
 τόσος 414
 τόσος 410, 418
 τότε 489, 496, τότε' 448, 558, 652, 732
 τουνεκα 236, 394, 440, 681, τουνεκεν
 142, 403
 τόφρα 564, 725
 τραῦμα 598
 τραφερός 39, 653
 τρεῖς 709, 713, 714, 715, τρύ' 366
 τρέπομαι 739
 τρέφομαι 531
 τρηχός 774
 τρύβω 202, 254 (bis), 341, 502
 τρύπους 724, 729, 733
 τρομέω 560
 τροφός 518, 702
 τροχός 136
 τρύφος 130, 232
 τύνη cf. σύ
 τύπτω 139
 τυτθόν 641
 τῷ (caus.) 99, 619
 ύαλοειδής 280
 ύαλωπις 613
 ύβρύζω 69
 ύγρός 528, 570
 ύδρος 449
 ύδωρ 162, 263, 277, 507, 661
 υός 3, 8, 222, 261, 375, 441, 446.
 771
 ύλάσσω 145
 ύλη 182, 238, 337
 ύμνος 701
 ύπαύ 219, 646, cf. ύπό
 ύπαντιάζω 98
 ύπεκπροφεύγω 207
 ύπέκπυρος 140
 ύπεκφεύγω 351
 ύπεναντίον 117
 ύπέρ 11, 127, 179, 181, 703, ύπερ
 137
 ύπέρθυμος 315
 ύπερμενής 372
 ύπνος 321
 ύπό 162, 349, 382, 450, 481, 486
 489, 508, 543, 556, 557, 561,
 ύπ' 73, 76, 524, ύφ' 521, ύπ
 161, cf. ύπαύ
 ύποτρέω 23
 ύπότρηχυς 363
 ύποτρομέω 391
 ύποφήτης 47
 ύσμύνη 355
 ύστατος 259, 632
 ύψύκομος 115
 ύψόθεν 324
 ύψόθεν 331
 φαέθω 89, 172
 φάος 373, 465

φάρμακον 353, 464, 588, 664, 756

φάρος (τό) 370, 708

φάτις 540

φερεγλαγής 218

φερέκαρκος 243

φερέσβιος 301

φερεστάφυλος 265

φέρτερος 201, 436, 638

φέρω 123, 232, 257, 337, 465, 509, 598,
607, 709, 740, 772

φεύγω 41, 64, 77, 147, 326, 473, 474,
583

φηγός 115

φημί 165, 184, 282, 300, 313, 463, 501,
516, 642, 763, 771

φημίτζω 197

φθέγγομαι 331

φθύνω (φθιμένης) 555

φθόγγος 60

φιλέω 273, 307

φύλος 101, 187, 206, 446, 459, 687, 771

φιλότης 36, 471

φιλοφροσύνη 168

φλοιός 532 (bis)

φλόξ 178, 183, 185, 188, 274, 477

φοιβήτωρ 389

φολός 286

φονεύομαι 551

φονεύς 354

φόνος 558

φορέω 305 325, 652

φράζω 120, 388, 404

φρήν 44, 200, 377, 483, 533, 631, 644

φρίσσω 65

φρονέω 766

φύκιον 519

φυλάσσω 318, 419, 579

φύλλον 521

φύλον 227, 579

φύσις 246, 514, 577

φυταλιή 264

φυτόν 518

φύω 247, 248, 513, 517

φώς 43, 50, 74, 84, 165, 236, 302,
456, 469, 478, 550

χαίρω 14, 627

χάλαζα 271, 597

χάλκεος 27

χαλκός 279, 615

χαμαί 48, 480, 565

χαρίζομαι 186, 690, 749

χάρις 772

χατέω 643

χειλή 473

χεῖλος 320

χείρ 95(bis), 109, 172, 175, 227,
232, 309, 322, 374, 378, 383,
453, 629, 659, 677

χέομαι 215, 565

χηραμόθεν 707

χῆτος 76

χθών 119, 396, 702

χλοερός 160, 561, 621, 757

χλωρός 517

χολόομαι 764

χόλος 50, 383, 469

χορός 102, 157

χρή 230, 381

χρησμός 762

χροιά 476, 572, 616, 757

χρύσειος 35
 χρύσεος 469
 χρυσόγονος 551
 χρυσός 83, 92, 696
 χρώμα 612
 χρώς 283, 660
 χρώμαι 483

ψεδνοκάρηνος 253
 ψευδής 402, 541, 768
 ψεύδος 516
 ψυχή 52
 ψυχρός 189, 277, 278

ὄδαι 95, 185, 377
 ὄδη 163, 320
 ὄκα 188, 333, 487, 359, ὄκιστα 500
 ὄκυπέτης 541
 ὄκυσ 484
 ὄμηστήρ 646
 ὄμηστις 747
 ὄμος 241, 337
 ὄρυσμαι 747
 ὄς 147, 234, 461, 573, 663, ὄς 165, 311,
 371, 430, 771, ὄς κε 576, ὄσκειν 609,
 ὄστε 333, 568
 ὄτειληθεν 653

